

אהל יעקב

על

הלכות הרחקות מן העריות,
יחוד, ולא תלבש

והוא סיכום הדינים ע"פ סדר השו"ע
וליקוט מהרבה ספרי שו"ת
ופוסקי זמנינו ופסקים שנאמרו על שאלות
שנתחדשו בזמנינו

מהדורת ביקורת

נכתב ונלקט על ידי

יעקב אהרן בן לאאמו"ר שלי"ט
סקוצ'ילס שליט"א

הרחקות מן העריות

אבן העזר סימן כ"א

חומר איסור זהירות מריחוק מעריות-והרחקות שונים

להתרחק מאוד מהנשים

א. צריך אדם להתרחק מאוד מאוד מהנשים שהוא מן הדברים שמחמדתן מאוד^א.

גדר ההתרחקות-מחיצות בתפילה ושיעורי תורה

ב. החובה חלה על כל ענין שיש בו התרגשות גדולה, כגון אנשים ונשים המגיעים לבית הכנסת להתפלל, או שמגיעים למקום מסויים לשמוע שיעורי תורה וכדומה, חייבים לשבת במחיצה ביניהם, וראה הערה באריכות^ב.

⊕ הערות וביאורים ⊕

להעמיד מחיצה בין האנשים לנשים. ועיי' בשו"ת אגרות משה חלק א' או"ח (סימן מ"א).

ובספר לבושה של תורה (סימן ע"ח) כתב דלכאורה ה"ה לשיעורי תורה דהוי גם כן כינוס והשתתפות יחד לשם דבר שבקדושה (ואף במקום שאינו לדבר שבקדושה וכגון מי שנוסע בנופש ויש שם תוכניות משותפות לכולן) יש חובה לעשות מחיצה בין האנשים לנשים, וכן מבואר בדברי הט"ז או"ח (סימן שט"ו ס"ק א') שבעת הדרשה יש חובת מחיצה בין האנשים לנשים, ומה דלצורך קירוב רחוקים יש לפעמים שמקילים בזה למסור שיעורים בפני אנשים ונשים, היינו משום שהוא בגדר עת לעשות לה' וכמ"ש שביאר החזון איש או"ח (סימן ט"ז ס"ק י"א) לענין

א. שו"ע (סעיף א'), והב"ח כתב דנקט לשון מאוד מאוד כדנקטו גבי חושן משפט ורבית שהוא מהדברים שאדם מחמדתן, ולכן צריך להתרחק בהרחקה יתירה. ועוד יש אומרים שכוונת השו"ע לומר שאינו כשאר דברים שתחילה צריך לילך בדרך המיצוע, אלא בהתרחקות מנשים יתרחק לגמרי.

ב. והנה מבואר מהגמ' במסכת סוכה (דף נב.) שקיימא לן איסורא דתערובות אנשים ונשים משום שזה מביא לידי איסור, וכגון שם דבשמחת בית השואבה עשו תיקון גדול שלא יתערבו האנשים עם הנשים, וכן איתא שם דגם בהספד יש למנוע מתערובות וקלות הדעת. וכן מבואר שם דיש חובה בבית הכנסת

מחיצות בשמחות

ג. יש הרבה דברים שמהם צריכים להתרחק בעניני צניעות נשים ואנשים ובפרט בשמחות. ולכן ראה הערה כמה דוגמאות של הפרדה שצריכים להתנהג בהם לענין מחיצות.²

✻ הערות וביאורים ✻

ולפעמים עובדים יחד בשולחן אחד הדבר טעון זהירות וחקירה ובדיקה, וראוי להתרחק מזה כמה שאפשר. ועי' בספר אמרי יעקב אבן העזר (סימן ס"ב ביאורים עמוד רס"ה).

אמנם בסעודה משפחתית מקילים לשבת בישיבה רגילה, ולענין הגדר של סעודה משפחתית עי' בשו"ת ויען דוד חלק ז' (סימן כ"ו) שנשאל שם אודות מה שיש נוהגים בשבתות לשבת עם המפשחה כגון אב ובן עם בנותיו וכלתותיו באופן שהגיסים יושבים בשלחן אחד עם הגיסות, ויש לעיין עד היכן מקילים בזה. והשיב דלכאורה הקילו באותן דגייסן בהדדי, ואמנם על כרחך דזה אינו, מב' טעמים, א' דלענין יחוד החמירו יותר בדגייסי בהדדי כמו לענין בעלה בעיר, דלא מהני בקרובותיו דגס בה, ב' אפילו את"ל דלענין ישיבה יחד קיל בדגייסי, מקמי דגייסי בהדדי וכגון חתן או כלה בשנה ראשונה איך הותר לישיב יחדיו עם שאר המשפחה. ואמנם יש ליישב, א' דיש לחלק בין יחוד להרהור, דבגס בו לא שייך הרהור כ"כ מחמת ראייה, אך ביחוד כל שכן דיש לחוש שיבואו לידי איסורים מחמת דגייסי אהדדי, ב' ויש לומר דרגילים במשפחה ביוצא ונכנס וכדומה, וצהני שיהיו מותרין לאכול יחדו בסעודה. ועי' שם שהאריך בנידון דידן הרבה, ולמסקנה העלה לדינא, שאם לבו גס בה, אסור שאסור ביחוד, יש לומר דקיל לענין הסיבה בחדר אחד. ואם אין להם שייכות

קריאת שמע כנגד שערות מגולות.

ובספר לבושה של תורה שם כתב דיש לעיין עד היכן הדברים שחייבים במחיצה, והביא שבעיקר השתתפות וכינוסים שמתערבים אנשים ונשים וכגון בעת שמחה כמו בחתונה או שמחת תורה או שאר ענינים שמסתבר שמרגישים שיצר הרע שולט שם והדבר הכי כדאי הוא למנוע היצר הזה, הנה כדאי להחמיר ולעשות מחיצות, ולכן בהספד שהוא הפוך משמחה, לכאורה אין חיוב, והכל לפי הענין, וכל אחד שמכיר בעצמו או בציבור צריך לשים לב לזה שלא להכשל או להכשיל ח"ו אחרים. ועי' בשו"ת ויברך דוד חלק ב' (סימן א') ובשו"ת אז נדברו חלק י"ג (סימן נ"ג).

ג. ולענין סעודת מצוה כגון שבע ברכות וכדומה צריכים הפרדה, וכידוע שאם אין הפרדה בין הנשים והאנשים אין מברכים שהשמחה במעונו (בית שמואל סימן ס"ב). וכמובן שצריך מחיצה שמפרדת ביניהם ולא מספיק שיושבים בנפרד. וכן זה שהנשים נכנסות בחתונות לצד של הגברים לראות את הריקודים אין לעשות כן אף שעומדים בצד והולכים בצניעות אלא שישארו בצד של הנשים ולהסתכל משם. ולענין עבודת נשים עם אנשים, אע"ג דליכא בזה משום איסור יחוד בדרך כלל כשנמצאים שם הרבה עובדים, מ"מ כתב בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ז אות ג) דלעבוד קבוע באופן זה באופן תמידי

גודל ואיכות המחיצה

ד. מאחר שיש פוסקים שמחייבים מחיצה בבית הכנסת, לכן יש לברר את גודל ואיכות המחיצה שחייבים בה, וראה בהערה ד.

- הערות וביאורים -

מעיקר הדין. והסתכלות מעזרת ישראל לעזרת נשים הוא איסור גמור. ואסור להתפלל בבית הכנסת שפרוץ בין עזרת נשים לעזרת ישראל, והשומעים לעשות המחיצה כהלכתה יתברכו בכל טוב, עכ"ל החזון איש.

ולענין שיעור גובה המחיצה עי' בשו"ת אגרות משה או"ח חלק א' (סימן ל"ט) שכתב דכמובן עדיף אם בבית הכנסת יש מקום הנקרא גזוזטרא §£ שהנשים יהיו למעלה. ולמעשה מצד השיעור הסיק שם באריכות גדולה שמדינא יש להתיר גם בגובה של י"ח טפחים ואם שנמצאות שם גם פרועי ראש כבר הורה זקן בעל ערוך השלחן שבזמן הזה שבעוה"ר יש הרבה כמותן מותר להתפלל כנגדן ולכן אין למחות אבל פחות מ"ח טפחים אסור וצריך למחות בכל תוקף כי אף אם היה אסור מדרבנן צריך למחות כיון שבעל האגרות משה זצ"ל חושש שחייב מחיצה הוא דאורייתא.

ואע"פ שהשיעור של י"ח טפחים קצת נמוך, מ"מ אני שמעתי מהגאון רבי אפרים גרינבלאט שליט"א שאז מלפני חמישים שנה היה צריך להעמיד מחיצה בבית הכנסת במעמפיס ארה"ב, ואמר לי שאע"פ שהשיעור היה קצת נמוך בתלחה, מ"מ בעל האגרות משה זצ"ל ידע בשנים של פעם שאם יתחילו עם שיעור נמוך בעז"ה במשך הזמן השיעור רק יעלה, משא"כ אם יתחילו עם שיעור גבוה ובפרט באותם שנים בארה"ב בסוף לא יניחו מחיצות ח"ו.

לאותה מסיבה, מותר לישב בחדר אחד כל שאין מעורבין אנשים ונשים. וכן קרובי משפחה דגייסי אהדדי יש להקל לישב יחד, ומקמי דגייסי וכל שכן ב' משפחות דאין להושיבן יחד. ואם אין הנשים הולכין בצניעות אפילו יושבין לבדן כל שהם בחדר אחד אסור לישב שם, עכ"ד. ולמעשה הבאנו כאן מה שראינו בתשובה בכתב, אך בכל אופן כל אחד צריך להתיעץ עם רבו מובהק כדי לברר כיצד יושבים בשמחות וכדומה, ולעשות כמו המנהג המקובל באותו מקום על פי גדרי צניעות.

ד. והנה בספר לבושה של תורה (סימן ע"ח) הביא שם מכתב מאת החזון איש להגאון הרב אברהם משה באבד זצ"ל רבה של סונדרלנד (אנגליה) שהיה לו קשיים בבית הכנסת שלו בנוגע לאיכות המחיצה, בפרט בהיות שהוא היה חסיד נלהב, ובני הקהילה טענו שנוהג בענין זה כמדת חסידות ולא האמינו שיש חובה להיות כך. ובכן ביקש מהגאון ר' שמואל גריינמאן זצ"ל שהיה אז בחו"ל שכאשר יחזור לאר"י ישאל להחזון איש מה דעתו ויודיענו באר היטב. וענהו החזון איש כחדשים וחצי לפני הסתלקותו בשולי מכתב שכתב הגרש"ג להרב באבד זצ"ל המחיצה שבעזרת נשים צריכה להיות באופן שאי אפשר לראות מעזרת נשים לעזרת ישראל. אבל אפשר לעשות המחיצה מבגד מעשה חורי חורים דקים, באופן שאי אפשר לראות מעזרת נשים לעזרת ישראל. מחיצה זו היא חיובית

העורך קידוש בביתו וכדומה אם צריך להעמיד מחיצה ה. מי שעורך קידוש בביתו וכדומה שמתכנסים אנשים ונשים, יש מעלה גדולה לעשות מחיצה אפילו אם אין חיוב מעיקר הדין לעשותה.

חתונות שיש שם תערובות

ו. בחתונות שיש שם תערובות וריקודים בתערובות, אין שום היתר לילך לשם ולשמחם. ויש אומרים שאם יכול למנעם איכא מצוה לילך לשם. ובכל מקרה של צורך ושעת הדחק גדול כגון בשמחות משפחתיות אפילו לקרובים ממש, יש לעשות שאלת חכם כיצד לנהוג.

ללמוד בבית ספר מעורב עם בנים ובנות

ז. לימוד בבית ספר אחת לילדים וילדות ודאי אף לקטנים וקטנות ביותר אין רוח חכמים נוחה מזה, אף שעדיין אין בהן יצר הרע וחשש הרהור, כיון שצריך לחנך את הילדים להתרחק מנשים ואת הילדות

⊕ הערות וביאורים ⊕

ואפשר דלכן לא היו צריכים כ"כ גדרים וסייגים. משא"כ האידנא שהדור פרוץ ביותר, ומוכרחים להתקין גדרות ומחיצות להשמר עכ"פ מפני צל צלו של חטא, עכ"ל. ובפרט בזמנינו שגדרי הצניעות השתנו, יש להשגיח על זה כי לפעמים מגיעים לקידוש ומלא שם עם נשים המלובשות בבגדי שבת ושמחה, וצריכים לשלוט על היצר הרוצה להכשיל הרבים בהסתכלות בנשים, וכל זה אפשר למנוע על ידי מעשה מחיצה או שאר הפרדה לצורך הרבים, והכל לפי הענין ותמיד צריכים להתיעץ עם רבני השכונה כיצד לנהוג ושלא לעשות דברים שיוצא דופן ובפרט כשנוגע למנהג המקום ועניני צניעות.

ו. והנה כל זה מיותר כיון שמוזכר בהרבה מקומות בהלכה חומר האיסור של

ה. והנה מצוי אצל הרבה בישראל שיש שעורכים קידוש בביתם במקום לערוך אותו בבית הכנסת ואולם וכדומה, ויש לפעמים מכשול גדול כשלא מדקדקים על הפרדה כדבעי, ואע"פ שיש אומרים שאין חיוב להעמיד מחיצה בביתו הפרטי, מ"מ ראיתי בספר והאיש משה להגר"מ סולבייציק זצ"ל מציריך (עמוד ר"ח) שנשאל מה להשיב לאלו המתלוננים מה פשר קפידה יתירה שרווחת בימינו, בכל הזדמנות של אירועים ושמחות להפריד במחיצה גבוהה בין העזרה של הגברים לעזרת נשים, הרבה יותר ממה שנזהרו ועשו אבות אבותינו בדורות שעברו. והשיב שם בלשון הגמ' בב"מ (דף צא.) אמר ר' יוחנן נהירנא כד הוו מטיילין טליא וטלייתא בשוקא כבר שיתסר וכבר שבסרי ולא הוו חטאן, דהיינו שבדורות קודמים לא היה היצר הרע שולט כל כך בהם,

מאנשים וכשלומדים ביחד מתרגלין להיפך, ולענין מטפלת שיש לה גן בביתה ראה הערה¹.

✿ הערות וביאורים ✿

האיסור של לא תקרבו. ואף אם ההורים מבקשים להשאר, לא צריך לשמוע בקולם משום שאין זה ענין של כבוד או מורא ולא צריך להאכיל אותם, וכמו שכתבתי בשו"ת אבני ישפה חלק א'. וגם במקום חילול ה' לא חולקים כבוד לרב וגם אין לחלק כבוד להורים, עכ"ל.

ובספר בינה ודעת (פרק ו' סעיף כ"א) כתב בסיכום שזהירות יתירה נצרכת בהליכה לחתונה ושאר שמחות אשר נמצאות שם נשים הלוכשות בגדי פריצות ויבוא לידי הרהור וראיית מקומות שאינם צנועים בגוף האשה, או כאשר יושבים בתערובת גברים ונשים, וקל וחומר כאשר הריקודים במקום זה אינם בנפרד גברים מנשים ובהפסק מחיצה. בכל מקרים אלו ואין אפשרות להימנע מראיות אסורות.

ובסעיף כ"ב שם כתב דבמקרה שחושש ממכשול, ראוי שיתפלל לפני שיוצא מביתו שלא ישל, ומקור לדבריו מספר כתר ראש להגר"ח מוולוז'ין שתרופה להסתכלות בעריות ושיחתם שיקדים תפילה לצרה וקודם לכתו בדרך או בבוקר השכם יאמר רבש"ע הנני בגיא לצמות ומקום מסוכן, הושיעני מיצה"ר ומחטאים ועונות ובפרט מעבירה פלונית.

ז. והנה בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א' (סימן קל"ז) נשאל אודות לימוד בכתה אחת ילדים וילדות קטנים, וכתב דודאי אף קטנים וקטנות ביותר אין רוח חכמים נוחה מזה דאף שעדיין אין בהן יצר הרע וחשש הרהור מ"מ הא צריך לחנך אותם להתרחק מנשים ואת הילדות

ריקוד גברים ונשים, או אפילו חתונות שאין שום מחיצה וכל אחד יכול להסתכל על נשים שרוקדות שם. וחייבים לציין לדברי הגר"ב זילבר זצ"ל בספרו מקור הלכה שיש נזהרים ממאכלות אסורות ובשמירת שבת ועוד מצוות, ולא זו הופקר להם, משחקים ורוקדים בחורים ובתולות בשחוק וקלות ראש וכו' ומה ההבדל בין הלאו של אכילת חזיר ללאו זה. ועי' עוד בשו"ת מנחת יצחק חלק ה' (סימן צ"ט).

ולענין שהייה בחתונה מעורבת, בספר הליכות בת ישראל (פרק ז' הערה ל"ה) הביא ששמע מהגאון רבי ב"צ אבא שאול זצ"ל שיש להקל לבנות לשהות שם אא"כ יש חשש שיזמינון לרקוד ויאלצו להצטרף לבקשת בעלי השמחה ולא יוכלו לסרב, וצריכות לדעת שאיסור גמור בתכלית לרקוד שם אפילו בפני עצמן אם יראום אנשים, והרצוי ביותר שלא לשהות שם אלא בשעת החופה או ז' הברכות. (וכבר הזכרנו לעיל שיש אומרים שאין לברך ז' ברכות בכה"ג).

וכשיש חתונה של תערובות ורוקדים בתערובות, אין שום היתר לילך שם ולשמחם. ורק אם יכול למנעם איכא מצוה לילך לשם. ובכה"ג במקום שיש הורים שדורשים להשתתף בחתונה כזאת אפילו בשמחה משפחתית כתב לי בעל האבני ישפה זצ"ל על אברך שהתנגד לדרישת ההורים שדרשו ממנו להשתתף בשמחה שכזו, וז"ל אותו אברך עשה טוב מאד שעזב ולא נשאר בשמחה מאחר שצריך למחות ולא לשתוק על חילול ה' שעוברים על איסור נגיעה בנשים בריקודים שהוא

מעלית בבנין לעלות בו עם אשה לבד

ח. אפילו באופן שאין חשש יחוד במעלית בבנין מגורים, מ"מ מן הראוי שלא להכנס לתוך מעלית יחד עם אשה".

איסור קריצה ורמיזה

ט. אסור לקרוץ בידי או ברגליו ולרמוז בעיניו אם מביאים לידי קירוב, אך אם הקריצות והרמיזות אינם מביאים לידי קירוב, אין בהם איסור".

לחיצת יד אשה

י. אסור לגבר לתת יד לאשה אפילו בתור אמירת שלום בדרך נימוס

⊕ הערות וביאורים ⊕

איש הלכה לשואלו אם להעביר את הילדים לגן החדש רק של בנים, והשיב לה שאם הם מרוצים אין צריך להעבירם.

ח. הגר"מ גרוס שליט"א בקונטרס והיה מחניך קדוש.

ט. שו"ע שם. ובביאור הגר"א (ס"ק ב') כתב דדברי השו"ע הוי טעות סופר, כיון דצריך לומר לקרוץ בעיניו ולרמוז ביד ורגליו כיון שלא שייך קריצה ביד או רגל. ועי' בחוט שני חלק ג' (עמוד רנ"ה) שכתב דטעם האיסור הוא משום דקריצה ורמיזה שייך דוקא בין בעל ואשתו, ולכן אסור לקרוץ ולרמוז לאשה שאינה אשתו. ועוד הוסיף שם דכל רמז שדרך בני אדם הוא לעשות ברגילות כגון לסמן למישהו ללכת או שיבוא אליו אין בהם איסור אפילו באשה אחרת כשיש צורך בזה. ועוד נראה דפשוט דכל דבר שמראה קירוב וחיבה אסור.

ובספר אום אני חומה חלק ב' (סימן א') כתב דכשיש צורך מסוים שרי לקרוץ ולרמוז, אבל אם אפשר לרמוז בפה אסור ברמיזה וקריצה דהוי קירוב.

מאנשים וכשלומדין ביחד אדרבה עוד מתרגלין להיפוך להתקרב ויתרגלו מזה ויהיה בהן יצר הער כשיתגדלו וחשש והרהור. ולמעשה הביא שם שבמקום דוחק גדול ובשעת הדחק הסכים להקל למקומות שפשוט לא יוכלו לפתוח בית ספר יהודי לבנים או לבנות אא"כ פתחו אותם כך ביחד, אבל כשיש אפשריות לעשות בית ספר מיוחד לילדות אף לקטנות ביותר מחוייבין לעשות וכ"ש לגדולות וגדולים קצת שאסור לכו"ע מדינא בין בלימודי קודש ובין בלימודי חול, עי' שם.

וידידי הרה"ג אברהם שמואל בנימין הלוי כץ שליט"א העיר לי שלענין מטפלת שיש לה גן בביתה הלא מצוי כמעט אצל כל מטפלת שיש גם בנים וגם בנות, וכנראה שהאגרות משה זצ"ל רק כיון לגיל שמתחילים בית ספר וכמ"ש שם בתשובה, מיהו עוד הוסיף ששמע שפעם בבני ברק היה גן ילדים חשוב, שהגננת היתה יראת שמים גדולה, והיו לה הן בנים ובן בנות בין הגילים 3-4 ונפתח שם גן חדש רק לבנים וא' מקרובות של החזון

או בדרך גמר עסק או שום סיבה אחרת.¹

✿ הערות וביאורים ✿

אם אפשר ללמד זכות עליהם מדברי הירושלמי בסוטה דמבואר דכהן מותר להניף יד האשה משום שאין היצר הרע מצוי לשעה. והשיב דאפשר דכוונת הירושלמי אינו אלא בכהן שאינו מכיר כלל האשה ואין היא מכרתו ואחר התנופה לא ישתייכו ויכירו זה את זה כלל, אבל באלו שיש להם קשרי מסחר ליכא היתרא אף דהקירוב אינו אלא לשעה בלבד. וכן אלו שנהגו באשכנז ליתן שלום בנתינת יד לאשה, ליכא למימר הטעם משום דהוי לזמן קצר. וחזינן מהא דהאריכו גדולי האחרונים בטעמא דשרי לרופא לרפאות אשה כשנצרך לנגיעה, ולא קאמרי היתרא דהוי לשעה מועטת, וצ"ל דנזקקו לבאר טעמא בגוונא שאינו לשעה בלבד אלא מאריך בבדיקתה. מ"מ נראה דגם כשאיכא צירוף הירושלמי דאינו אלא לשעה בלבד באם אפשר יש להפסיקו בבגד, ובתנופה כיון שאי אפשר בבגד משום דהוי חציצה להכי קעבדי תנופה בלא בגד. וברירה דליכא בזה הוראת היתר כלל, עיי' שם. ובספר אמת ליעקב להגר"י קמינצקי זצ"ל (סימן כ"א הערה 4) כתב בענין להחזיר נתינת יד לנשים כשהן מושיטות יד לשלום שלא בדרך חיבה, זו שאלה חמורה מאד וקש להקל בזה, אבל במצב שאפשר שתבוא לידי בזיון אולי יש להתיישב להקל בזה, וצ"ע.

ולסיכום הדברים בענין השוטת יד לאשה, עיי' בשו"ת מנחת חן חלק א' או"ח (סימן נ"ט אות ט') שכתב דאסור בכל אופן להושיט וליתן יד לאשה, ואין חילוק בין נשואה או פנויה, ואף לא לגוי. ונתבאר מדברי הפוסקים שגם אם אינו מכין

י. הגר"מ שטרנבוך שליט"א הביא בספריו בשם החזון איש זצ"ל שיש בזה יהרוג ואל יעבור. ועיי' בשו"ת אגרות משה או"ח (סימן ק"ג) כתב דלהושיט יד לאשה כדרך שנותנים שלום בהפגשם פשוט שאסור אף לפנויה שהרי הן נדות, וכ"ש לאשת איש.

ובספר פרי דעה (סימן קצ"ה) כתב דמוכח דנגיעה בערוה אפילו שלא בדרך חיבה עכ"פ אסור מדרבנן, ויש אומרים שאסור מן התורה. ומובא כל זה בספר אמרי יעקב להגי"מ שטרן שליט"א וכתב עוד שם דכאן תוכחה מגולה לנשים הסותרות שדרכן כשמוכרין סחורה בשעת גמר המקח עושין תקיעת כף עם אנשים זרים או עם גויים, דכיון דאסורין להן והוי ערוה לגבייהו אסור להן ליגע ידה בידם ובפרט דהוי קצת נגיעת חיבה ואקרובי דעתיה. ועיי' בשו"ת משנה הלכות חלק ו' (סימן רכ"ג) דאפילו אם על ידי זה יגרם בושה לאשה כגון שהוא מושיט יד מקודם אסור, ועיי' בשו"ת דבר יהושע חלק ג' אבן העזר (סימן ט"ו).

ובקונטרס להגר"י ישראלזון בהלכות יחוד וצניעות הביא שהגר"ש אלישיב זצ"ל פסק דאסור להושיט יד לאשה אפילו במקום שכך המנהג, אמנם בשעת הדחק גדול במקום שאי אפשר להתחמק מלהחזיר היד כשהאשה הושיטה לו, אפשר להקל אם הוא לובש כפפות.

והנה ראיתי בספר אום אני חומה חלק ב' (סימן ת"א) שנשאל שם ממי שרצה לחפש לימוד זכות על אלו שעובדים ולצורך עסקיהם צריכים לתת יד לאשה

ליתן יד לאחותו

יא. יש לעיין אם אסור ליתן יד לאחותו או אחות אמו או לאחות אביו אם הוא נותן ידו לשם שמים, מפני השלום ובמקום צורך^א.

ליתן יד לאשת אחי אביו או אשת אחי אמו (דודה)

יב. אסור לתת יד לאשת אחי אביו או אשת אחי אמו, וכ"ש דאין היתר לדוד להקל לעצמו ליתן יד לבת אחיו או לבת אחותו. וכן אין שום קולא לאשת בנו (כלתו) או לחמותו כי אצל אלו לא נמצא בפוסקים

הערות וביאורים

אשכנז, עי' בשו"ת אגרות משה שם, ובספר טהרת עם ישראל (וגשל) (עמוד ר"ח) מה שהביא בשם הסטייפלר זצ"ל שאף אם יגרום הלבנת פנים לאשה כשימנע מליתן לה ידו, וכגון כשהיא כבר הגישה גם כן אסור, מ"מ סיים שיש להסביר לאשה בטוב טעם ודעת שהוא איסור גמור בהסכמת כל גדולי הרבנים ולא חומרא בלבד, ופשוט שה"ה לגבי האשה ביחד לאיש, ועי' בספר הליכות בת ישראל (פרק ו' סעיף י"ד).

יא. כ"כ בספר טהרת עם ישראל השלם (עמוד ר"ט) שיש לעיין בזה כיון שקרובים אלו אין לבו נוקפו עליהם, ואף שמבואר ברמב"ם שלא יקר עליהם כלל ודבר מכווער לנשק או לחבק אותם, מ"מ כשמכוון לשם שמים ויש כאן רק נתינת יד מפני השלום ובמקום שיש צורך, אולי דאין מזניחים למי שרוצה להקל לעצמו. ולמעשה באח ואחותו יש אולי מקום להקל, דהא מצינו כמה קולות אצלם, דהיינו שלא שייך איסור יחוד וכן מותרת לעיין ברישיה כמבואר בט"ז ובבית שמואל, אלמא דאין כאן איסור התקרבות אף שעסוקים במעשה חיבה, ונתנית יד לא גרע, וצ"ע.

לחיבה, עכ"פ יש כאן איסור דרבנן, שהרי יש במעשה זה משום קירוב דעת. ועי' בשערי תשובה לרבינו יונה שער ג' (סעיף פ' אות קל"ח), שו"ת חוות יאיר (סימן קפ"ב), וראה בדרכי תשובה (סימן קפ"ג ס"ק ט"ו), שדי חמד חלק ה' (מערכת הק' כלל ז'), וח"ז (מערכת חתן וכלה סימן י"ב), שו"ת אגרות משה או"ח סימן קי"ג, ובחלק אבן העזר (סוף סימן נו'), שו"ת אז נדברו חלק ב' (סימן ע"ג), ספר דבר הלכה הל' יחוד (סימן י"ז), ובירור הלכה, שו"ת ישכיל עבדי חלק ז' אבן העזר (סימן ח').

ולענין איסור לחיצת יד לפנויה, עי' בשדי חמד שם, שו"ת לב חיים חלק ב' או"ח סימן ד' ושו"ת אגרות משה שם שכתבו דלהושיט יד לאשה כדרך שנותנים שלום בהפגשם פשוט שאסור אף לפנויה שהרי הן נדות וכל שכן לאשת איש, ועי' בשו"ת באר משה חלק ד' (סימן ק"ל).

ולענין נכרית עי' בספר חסידים (סימן תתר"ז), שו"ת ישכיל עבדי שם, ושו"ת באר משה שם.

והנה אף שיש המעלים סברות שונות שבאופן שכבר הושתה היד שמנגד ויש חשש של פגיעה בכבוד הבריות יש מקום להקל ומסתיעים במה שנהגו כך מרבני

שום קולא, כי באלו הוא איסור ממש, ולא רק מכוער כשמנשקים את קרוביהם, והעולם טועים בזה. וכ"ש שאין שום קולא ליתן ידו לבת דודו^{יב}. ועי' לקמן מה שהבאנו לענין נגיעה בדוד ודודה.

שחוק וקלות ראש עם ערוה

יג. אסור בשחוק וקלות ראש עם ערוה דהיינו קלות ראש ושחוק מיוחד עבודה^{יג}.

דיבור דברי פריצות עם אשתו

יד. צריכים איש וכן אשה להזהר מדיבורים שאינם צנועים, וכן על שמיעת דיבורים אלו^{יד}.

דיבור עם נשים זרות

טו. בכלל איסור שיחה בטלה עם אשה זרה, ולכן לא ידבר אלא דברים הנצרכים בלבד, ובשכנים נפרץ הדבר לדבר זה עם זה, ויש להמנע מכך^{טו}. וכן לא יהיה הדיבור בצורה של חיבה וכגון קריאה בשמו הפרטי שזה מיוחד לקרובי משפחה וידידים^{טז}.

וכן דיבור עם אשה לשם תאוה הוי בכלל לאו דלא תקרבו. ולכן יש להמנע מריבוי שיחה עם אשה זרה כגון במקומות עבודה וכדומה, בעיקר מדברים המרגילים לערוה.

איסור הסתכלות בנשים

הסתכלות בנשים

טז. אסור להסתכל באשת איש מן התורה כדכתיב "ולא תתורו אחרי

⊕ הערות וביאורים ⊕

- יב. ספר טהרת עם ישראל השלם שם. ועלולים להכשל באיסור יחוד, וכן בחיפוש דירות נכשלים לפעמים באיסור יחוד.
- יד. עי' בספר אום אני חומה חלק א' (עמוד כ"ד).
- טו. ספר אום אני חומה שם.
- טז. דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל.
- יג. שם. ובקונטרס והיה מחניך קדוש (עמוד ז) להגר"מ גרוס שליט"א כתב דיש להזהר באלו דברים בחתן עם ארוסתו דלא יקל ראש עמה, ולא יישנו בדירה אחת גם כשאין בזה איסור יחוד. ועוד יזהרו מליכך בשעה מאוחרת בלילה או

לבבכם ואחרי עיניכם", ונחלקו הראשונים והאחרונים אם איסור הסתכלות הוי אפילו על ידי ראייה בעלמא, או דוקא המסתכל ומתכוין להנות, וראה כל זה בהערה^ז.

הערות וביאורים

שהרי הלב והעינים הם שני סרסורי עבירה הם, וכלשון הרמב"ם ש"ראיית העינים עון גדול שהיא גורמת לגופן של עריות". ולמעשה אין לנו נ"מ אם אחרי עיניכם הוא מן התורה או מדרבנן, אחרי שהסתכלות כזה גורמת לאיסור מן התורה של ולא תתורו, וכמ"ש הרמב"ם הנ"ל, ועל זה כתב בטור שו"ע "צריך אדם להתרחק מהנשים מאוד מאוד", עכת"ד.

והנה לענין איסור הסתכלות אי הוי אסור אפילו על ידי ראייה בעלמא או דוקא כשמתכוין להנות מראייתו, עי' בשו"ת חיים שאל חלק א' (סימן ע"ה) להחיד"א ובספרו פתח עינים מסכת עבודה זרה (דף כז) שפסק דאפילו על ראייה בעלמא יש איסור הסתכלות. אמנם הרבה ראשונים ואחרונים חולקים וסוברים דדוקא הסתכלות אסור ולא ראייה בעלמא. וכן הוא בב"ח או"ח (סימן ע"ה), וראיתי באוצר הפוסקים (סעיף א' ס"ק י"ט) שהביא דהבית יוסף בסימן ע"ה הביא דאפילו טפח מגולה לענין ק"ש אינו אסור אלא כשמסתכל בה, אבל ראייה בעלמא מותר, וכן נקט הים של שלמה ריש פרק ב' דכתובות. ועי' בחיי אדם (כלל ד' הלכה ד') ומובא דבריו במשנה ברורה (סימן ע"ה ס"ק ז') שכתב דלהסתכל באשה אפילו באצבע שדרך להיות מגולה כיון שהסתכל בה להנות עובר על ולא תתורו.

ולענין הגדר של ראייה בעלמא לפי תומו דלא נהנה דשרי מעיקר הדין, כתב בחוט שני שם (עמוד רס"א) דבאו"ח (סימן רכ"ט

ז. כך כתב רבינו יונה בספרו שערי תשובה (שער ג' אות ס"ב), והובא בבית שמואל (ס"ק ב'). ועי' בשו"ת ברכה כאן שהביא כאן את דברי הרבינו יונה וכתב דהמסתכל בנשים נקרא מומר לעבירה אחת. ומכיון שלומדים איסור הסתכלות "מולא תתורו אחרי עיניכם" הרי רוב ראשונים ואחרונים סוברים דהוא איסור מן התורה. ויש ראשונים שמזכירים שיש גם כן איסור דרבנן שלא להתקרב לעריות, ועי' ברמב"ם הל' איסורי ביאה (פרק כ"א הלכה ב') שכתב דחייב מכות מרדות אם מסתכל בכוונה להתקרב לערוה. ועי' ברמב"ם הל' תשובה (פרק ד' הלכה ד') שהביא שהסתכלות בעריות הוי עון גדול, ולכן אף שיש אומרים שהוא איסור תורה ויש אומרים שהוא מדרבנן, מ"מ עון גדול הוי, ועי' בזה בשו"ת משנת יוסף חלק ח' (סימן ט"ו).

ובספר בחוט שני חלק ג' (עמוד רנ"ט) כתב פירוש נפלא על הפסוק ולא תתורו, דהנה פירוש הפסוק אחרי עיניכם יש בו ב' עינים א' הוא אזהרת התורה ב"לא תתורו" והיינו חמדה שיש לו אליה מפני שמסתכל בה וזה אסור מן התורה לכו"ע. ב' הוא אזהרת התורה ב"אחרי עיניכם" דהתורה מזהירה לא לתור ולחשוב אחרי עיניכם, בגלל שראה דמפני מראה כזה הרי זה גורם ופועל אצלו לתור ולחפש ולחשב על האשה שראה ולהמשך אחריה, וכעין לשון הפסוק במרגלים "ויתרו את הארץ" דהיינו שחיפשו ובדקו את הארץ. ומ"מ יש לידע שהמרחק בין ה"אחרי עיניכם" ל"ולא תתורו" הוא כחוט השערה

אבן העזר הביא הפתחי תשובה (ס"ק ה') מעשה שהיה פעם בכלה שפניה היתה מכוסה ולא ראו העדים תוך החופה את פניה, ואח"כ החזירוה והסורו את הכיסוי וראו אז העדים ופסק המבי"ט דאין שום קידושין כיון דלא היה שם שום עדות. וכעין שיטת הרשב"א דכשעדים לא ראו נתינת הטבעת רק את הטבעת כשכבר נמצאת על ידה אינה מקודשת. והמהרי"ט חולק, וכן עוד אחרונים חולקים דשפיר מקודשת. ובקונטרס אפריון לשלמה (פרק ז' הערה ו') הביא דעת הגאון ר' שלמה זלמן איוערבך זצ"ל דפסק דכיון דיש שיטות שסוברים דמאחר שהעדים ראו את החתן פורס הסודר על הכלה שמא בזה יצא לכמה שיטות. ועוד הביא שם דהגאון הרב שך זצ"ל היה שואל העדים אם ראו פני הכלה לפני שכיסו פניה, ואם לא ראו היה מבקש שירימו מפניה הכיסוי מתחת החופה כדי שהעדים יראו את פניה, והוסיף שם דפעם היה עד צדיק דלא רצה להסתכל על פני הכלה ולקח עד אחר, וכן היה נוהג הגרי"ז מבריסק זצ"ל, וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

אמנם דעת בעל השבט הלוי הובא בקונטרס הנ"ל הוא דלאחר שראינו אצל רבותינו דחשו לזה ולא הקפידו, וטעמא דמילתא הוא מפני שאחרי כמה דקות אי אפשר להבחין בין אשה זאת לאשה אחרת. וכן דעת החזון איש. ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן תשנ"ז) שהביא דעת הגרי"ז ועוד שמחמירים, אך למעשה כתב דאין לחוש לזה, עיי"ש. וכן עי' בשו"ת מנחת חן חלק א' אבן העזר (סימן ז') שהסיק שם דבכל תפוצות הארץ רבותינו נוהגים שמכסים פני הכלה ולא מגלים אותה כדי שהעדים יראו, וכתבו והרעישו דכן הוא דרך צניעות, ומכוער להסתכל באשה במתכוין וכל המחדש בזה

כתב לענין ברכת הרואה את הקשת דאסור להסתכל בו ביותר, וכתב בביאור הגר"א דהא צריך לראות כדי לברך, ולשון הסתכלות הוא בעיני הרבה, וראיה בעלמא הוא שמסתכל באופן שיודע ורואה את האשה, אמנם רק שרואה ראה בעלמא ולא מסתכל על צורתה האיך היא נראית, והסיק שם דאשה נאה ביותר לא התירו אפילו ראה בעלמא לפי תומו, והכל נראה דהוא לפי הענין.

והעולה מכל הנ"ל הוא דיש איסור הסתכלות ואפילו בראיה בעלמא אם מתכוין להנות מיופיה.

ועוד לענין הסתכלות בחתונה עי' בשו"ע אבן העזר (סימן ס"ה סעיף ב') שכתב שאסור להסתכל בכלה, ומבואר מהגמ' במסכת כתובות (דף ז'). וכן כתב הלבוש שאע"ג שעל ידי ההסתכלות בכלה יכול לשמחה ביותר ולחבבה על בעלה יותר, אפילו הכי אסור כדי שלא יבוא לידי הרהור כמו שאסור בשאר נשים. ועי' בשיטה מקובצת שם שהביא מח' הפוסקים אם דוקא הסתכלות אסור או אפילו ראה בעלמא אסור. וברמ"א שם הוסיף שמוותר להסתכל על תכשיטין שעליה או בפריעת ראשה, וטעמא דמילתא משום שזה אינו מביא כל כך לידי הרהור לפיכך כדי לשמחה ולחבבה על בעלה מותר אע"ג דבשאר נשים אסורים גם בזה, עי' בלבוש ודרישה (ס"ק ג'). ובשו"ת רבבות אפרים חלק ח' (סימן קס"ה אות ג') כתב דיש להשתדל שלא להסתכל בכלה מתוך סקרנות ואע"פ ראה לשניה אולי מותר, אבל להסתכל ולהתבונן מסתבר דאסור, ויש להחמיר.

ולענין עדי קידושין אם צריכים להסתכל על פני הכלה, והנה בסימן ל"א

יב אהל אבן העזר סימן כ"א יעקב

להסתכל על קטנה בת שלש שנים ויום אחד

יז. קטנה בת שלש שנים ויום אחד, אף שיש אומרים שאסור בה טפח לזרים, מכל מקום לענין ראייה לא נהגו כוותיה, וגם היראים את ד' מקילים בזה"י.

להסתכל בקרובים

יח. ישנם קרובים שמותר להסתכל בהם אע"פ ששמח ונהנה בראייתם, וכגון אשתו אפילו שהיא נדה, אמו, בתו, אחותו, יוצאי חלציו, אפילו שהן נשואות"ט. ויש אומרים אפילו אחות אביו או אחות אמו"ז.

הסתכלות בנשים על ידי מראה

יט. להסתכל בצורת אשה הנראית במראה יש אומרים שאסור להסתכל בה אם היא של אשה המכירה, וה"ה דאסור להסתכל בשערה הנראה במראה"כא.

⊕ הערות וביאורים ⊕

להתבונן בתמונות של נשים זרות, ובפרט בנשים שמכירים, ועי' בשו"ת באר משה חלק ג' (סימן קנ"ד). ועי' בשו"ת אז נדברו חלק י' (סימן ל"ה) מה שכתב באריכות בענין הסתכלות בתמונות.

ולענין הסתכלות על בובות המצויות בחנויות האם יש איסור הסתכלות עליהם או שמא הרי אין כאן אשה, והנה מצאתי בספר שהגיע אלי כעת שו"ת בכרמי יהודא חלק א' מהגאון ר' יהודא שפירא זצ"ל (עמוד שכ"ט) שהשיב בתשובה שאם זה עושה רושם הרי זה נכלל באיסור ולא תתורו אחרי עיניכם, וכששאלתי בעל האבני ישפה זצ"ל הוא השיב לי דאם יש בובות בצורת נשים, זה יכול להביא אדם לידי הרהור וצריך להתרחק מזה.

ובביאור כל הענין ביתר אריכות נביא כאן מה ששאלו בשו"ת משנת יוסף חלק ח' (סימן ט"ו) אודות איסור הסתכלות אם הוא איסור רק כשמסתכל על האשה

מנהג לעשות נגד מנהג אבותינו ידו על התחתונה. ושמעתי מתלמיד חכם שליט"א דכיון דהרבה פוסקים מקילים בזה, כיון דקשה לו להסתכל על פני הכלה מטעם הסתכלות בנשים לכן אינו רוצה להיות עד בחתונה שהמסדר קידושין לוקח רק עדים שיראו פני הכלה, ונראה דכדאי לשאול מורה הוראה איך לנהוג אם זה נוגע למעשה.

יח. הליכות שלמה (פרק כ' סעיף ט'). כך נראה להלכה ובפרט שמרן החזון איש כתב בספרו או"ח (סימן ט"ז ס"ק ח') שתלוי רק בגודל הבת ולא במספר השנים.

יט. עי' בשו"ע סעיף ז' לקמן, ועי' במשנה ברורה סימן רכ"ה ס"ק א'.

כ. עי' בספר אום אני חומה (הג"ש ס"ק ק"ז), ואם זה לשם תאוה אסור, וה"ה כל הנ"ל לשם תאוה אסור.

כא. ספר נחלת בנימין (סימן כ"ז), וכן אסור

הסתכלות באשה העובדת בחנות, מורה הוראה שנכנסות אליו נשים וכו'.
 כ. מי שנכנס לקנות דברים בחנות ואשה עובדת שם ומכינה לו הדברים
 וכדומה^כ, או רב מורה הוראה שנכנס אליו נשים יש אומרים שחייב
 להשתדל שלא להביט בפניה יותר מדאי שאז יהנה מיזופיה^כ.

✧ הערות וביאורים ✧

מגולה באשה על ידי ראי ובצילום (פוטו),
 דזיל בתר טעמא, דכיון שמביא לידי
 הרהור הוי כגופה עצמה, ולפי זה יש
 לאסור להסתכל גם בדיוקן אשה העשו
 משעוה.

כב. שו"ת שלמת חיים להגרי"ח זוננפלד
 זצ"ל (סימן תל"ח) שנשאל במי שקונה
 דבר בחנות וצריך להמתין עד שהאשה
 חותכת ושוקלת את המאכל האם צריך
 להזהר בעת ההכנה לעצום עיניו שלא
 יסתכל בה והשיב דפשיטא דצריך לראות
 שיחיה משקל כראוי, ע"כ. ובספר
 הסתכלות בהלכה (עמוד ל"ה) כתב שם
 לבאר את דבריו דכוונתו היתה דכיון
 דצריך לראות את ישרות המשקל כדי
 שלא יהיה שום מכשול, מותר לו להסתכל
 על המאוזניים בזמן שהאשה מכינה
 המאכל, אף שמסתמא יראה אותה, אך כל
 שלא מתכוין לראותה לא נחשב
 להסתכלות האסורה, ושרי.

כג. עי' בשו"ת אגרות משה חלק א' או"ח
 (סימן מ') שכתב דכשבאה אשה לשאול
 מורה הוראה שאלה בעיני או"ה מחויב
 להשתדל שלא להביט בפניה כדי שלא
 יבוא להנות מהראיה, וכמו כן אסור
 להסתכל ברחובות במקומות שדרכן
 להיות מכוסות ואפילו במקומות המגולות,
 ולכן אין להביט יותר ממה שצריך, עי"ש.
 ובקונטרס והיה מחניך קדוש (עמוד ז') כתב
 שבבנקים ומשרדים או בבתי חולים
 כשנמצאים במשא ומתן עם הפקידות או

ממש, או גם על צורה מאשה וכגון
 ב"מוזיאון השעוה" העשויה כאשה חיה
 ממש. והנה איסור הסתכלות כתב
 הרמב"ם הל' תשובה (פרק ד' הלכה ד')
 שראיית העינים בעריות עון גדול שהיא
 גורמת לגופן של עריות, שנא' ולא תתורו
 אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, עכ"ל, וכן הוא
 בשו"ע סעיף א'. ויש דעות בדעת הרמב"ם
 שהאיסור מן התורה ויש דעות שהוא
 מדרבנן, ומ"מ עון גדול הוא. ובנידון דידן
 לכאורה אין להביא ראיה מהסוגיא של
 ערוה בעששית (ברכות כה:): דהוי ערוה
 כמ"ש שם דלא יראה בך הרות דבר אמר
 רחמנא, והא קא מתחזיא. ואין לדמות
 משום דשם רואה הערוה עצמה על ידי
 הפסק מחיצת זכוכית, וזה לא מהני, וכן
 הרואה במראה אסור משום שרואה את
 הערוה עצמה, אבל בצילום או בפסל אינו
 רואה פני האשה עצמה כי אם תמונה
 ממנה.

ובזה יש לעיין, אם האיסור הוא
 ההסתכלות באשה עצמה, ובזה שמה
 בצילום או בפסל לא נאסר. או שהאיסור
 היא התוצאה, וכן מסתבר דבתורה לא
 כתיב שלא להסתכל, אלא ולא תתורו
 אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, כל ראיית עין
 שתיביא להרהור הלב אסורה. וכן צייתה
 התורה ונשמרתם מכל דבר רע, שכל
 פעולה שתגרום להרהור אסורה. וכצד
 השני כך מבואר בשו"ת נחלת בנימין שם.
 ולדינא הביא שם משו"ת יביע אומר חלק
 א' או"ח (סימן ו') שאסור הסתכלות בטפח

הליכה ברחוב בעינים משופלות

כא. ראוי לאדם להרגיל את עצמו בלכתו ברחוב להביט למטה כפי האפשר, אולם לא יכוף קומתו או ראשו יותר מדאי ובאופן משונה, שלא יראה כיהורא, אלא במידה בינונית בכדי שיראה את הבא כנגדו מבלי שיצטרך להרים ראשו¹⁷.

מניעת פתיחת חנות לאיש מחשש שנשים יכנסו

כב. אי אפשר לאסור לפתוח חנות לצורך פרנסה אף שבודאי יכנסו לשם גם נשים בלבוש לא צנוע, רק יזהר שאם יכנסו לחנות נשים שלא יכשל באיסור הסתכלות¹⁸.

זהירות הסתכלות בחברות כלתו בתמונות

כג. יש להזהר ולדעת שאסור לחתן וכדומה להסתכל על תמונות של כלתו כשבתמונה נראות חברות של כלתו¹⁹.

הרהור בדברי תורה כשכנגדו נשים שאינם צנועות

כד. הנוסע בתחבורה ציבורית ומצוי ביותר שישנם כנגדו נשים שאינן לובשות כראוי, אסור לדבר בדברי תורה כנגדם, אלא יהרהר בלבד, ומותר לעיין בספר ולהרהר בלי להוציא בפיו²⁰.

⊕ הערות וביאורים ⊕

האחיות, בודאי צריך למעט בהסתכלות עיניו לראות בה כרגע מותר. כפי שיכול.

ובספר החשוב הלבוש כהלכתו (פרק ה' סעיף ה') כתב שהמדבר עם אשה לצורך מותר לראותה כרגע בכדי לדעת עם מי הוא מדבר, וכך הגדיר בקריינא דאגרתא חלק א' (סימן קס"ד). אבל יש להזהר שלא יתכוין להכיר את צורת פניה, וכמו שכתב הרמב"ם פירוש המשניות מסכת סנהדרין (פרק ז') שמותר להסתכל ובלבד שלא יתכוין להכיר צורתה. והביא שם שהורה הגר"ע אויערבך שליט"א דאינו שיעור של זמן אלא הוא תלוי באופן ההסתכלות, שבדרך כלל הסתכלות ממושכת מביאה לידי התבוננות, אבל אם מתבונן אסור אפילו רגע אחד, וכן כתב בספר תורת

כד. ע"י בשו"ת אגרות משה שם, ובספר בינה ודעת שם (סעיף כ"ה).

כה. הכרעת הגר"ע אויערבך שליט"א.

כו. פשוט שיש כאן איסור הסתכלות בתמונה, וכך פסק הגר"א דינר שליט"א.

כז. דעת הגרשז"א זצ"ל מובא בספר הליכות שלמה הל' תפילה (פרק כ' סעיף

גיל נסיעה לים לבן עם אמו

כה. יש אומרים שמגיל שהילדים זוכרים דברים (מה שרואים), אסור לקחת אותם אפילו שהם קטנים לים יחד עם אמם, משום שאח"כ יפריע להם בגדלותם^כ, ויש שאמרו שאסור מגיל שלש ולמעלה^{כט}.

רחיצת ילדים באותו זמן

כו. אח ואחותו הקטנים אפילו כשהבת מגיל שלש לא יתרחצו ביחד, ויש להמנע גם כשהבן הוא מגיל שלש, וכן אב עם בתו לא יתרחצו יחד^ל.

הסתכלות בחלון ראוה

כז. אין איסור הסתכלות בחלונות ראוה שיש שם צורות של נשים כשהם בצניעות, אולם יש להזהר שלא להסתכל כיון שזה יכול לגרום הרהורים^{לא}.

זהירות בהסתכלות בימים טובים

כח. בימים טובים שהנשים באות לבית הכנסת מקושטות, ויוצאות דרך

✻ הערות וביאורים ✻

ל. דעת הגר"מ גרוס שליט"א בקונטרס והיה מחניך קדוש. וראיתי בשו"ת ודרשת וחקרת חלק ג' אבן העזר (סימן ג') שנשאל בזה, והשיב שקשה לכתוב גיל מסויים, ובכל גיל מכוער הוא הדבר, ואפילו שני ילדים או שני ילדות פריצה הוא בגדרי הערוה והצניעות, ויש לחנך מזמן שיש להם אפילו דעה קלושה על עניני הצניעות, ואין רוח חכמים נוחה מתערובת אפילו כשאין חשש הרהור, כ"כ הגאון בעל האגרות משה זצ"ל בכמה תשובות לענין בנים ובנות מעורבים בגן אפילו שהם קטנים ביותר, וכמו שמצינו לענין הפוסקים שמחמירים לענין לקיחת ילד לים עם אמו מהגיל שהוא זוכר דברים, והכל צריך השגחה וזהירות.

לא. הכרעת הגר"ע אוירבך שליט"א.

ח. ועוד פסק דהמהלך ברחוב מותר אף בדיבור, ואינו צריך לחוש שמא עוברת לפניו אשה שאין לבושה כראוי, שאפילו תעבור הרי לא יסתכל בה. ואף שנכנסת לתחום ראיתו אין זה נקרא הסתכלות, דהיא ראייה בעלמא בלא התבוננות, אלא אם כן יודע בבירור שעוברת לפניו שאז אסור אף אם הוא בתוך מכונית.

כה. דעת החזון איש הידוע המבואר בכמה מקומות ובספר מעשה איש חלק א' (עמוד קס"ו). ובספר אום אני חומה בהוגי שעשעות (אות נ"ז) כתב שמדבריו של מרן החזון איש נראה, שגם בפחות מגיל שלוש, אם כבר יש לו זיכרון אסור.

כט. דעת הגרשז"א זצ"ל מובא באום אני חומה שם.

חצר בית הכנסת, צריכים זהירות יתירה שלא להכשל באיסורי הסתכלות בהן ובבגדיהן. וכן בחתונות קיים מכשול זה ובמיוחד בזמן החופה, וצריך להזהר בזהירות יתירה שלא ליכשל בהסתכלות בבגדי צבעונין ומקושטים דאסור^ל.

הסתכלות נשים באנשים

כט. אשה מותרת לראות ולהסתכל באיש, אבל להביט ולהנות מאיש יש אומרים שאסור אף לאשה^ל.

⊕ הערות וביאורים ⊕

לב. של מצוה עם הכלה, דגורם מכשול גדול של הסתכלות, שאנשים לא יוכלו להזהר מלראות את הנשים היושבות למולם וחתם עליו בעל המנחת יצחק זצ"ל והסכים לדבריו.

לג. והנה באוצר הפוסקים הביא מספר תשורת שי חלק א' (סימן קכ"ה) דצריך לסדר ישיבת נשים בבית הכנסת באופן שלא יזונו הנשים עיניהם מן האנשים, והמהרי"ט זי"ע פקפק בדבריו שלא שמע מעולם שיהיה איסור לעשות כן בבתי כנסיות. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן קצ"ז) שהביא כל זה והוסיף ביאור לחלק בין הסתכלות גבי נשים ואנשים, דגבי אנשים גם הסתכלות והבטה סתם אסור כי כך טבע האיש להרהר מיד אחרי האשה, ולא כן טבע האשה בהבטה סתם אם לא כשהיא מסתכלת בכוונה לזון עיניה. ועי' בחוט שני שם (עמוד רס"ב) שכתב למסקנא דלראות ולהסתכל אשה באיש מותר, וזה הוא דאיתא בגמ' סוכה (דף נ"א.) גבי שמחת בית השואבה דמותר, אך לזון עיניה באיש היינו להשביע ולהנות מאיש אסור אף לאשה. וכן הכריע למעשה הגר"ע אוירבך שליט"א שגם אצל נשים שייך שמירת עינים שלא יסתכלו על מה שיכול להביא לידי הרהורי עבירה.

לד. כ"כ בספר החשוב הסתכלות בהלכה (פרק א' סעיף ט') והביא שם שגם ביום הכיפורים צריך להזהר מדבר זה, וכן בשאר מועדים שמגיעים קבוצות נשים ואנשים לשמוע לדרשה וכדומה.

ולכן הזהירו גדולי הפוסקים שבכל שבת ויום טוב שהנשים מגיעות לבית הכנסת מקושטת וכדומה שיש להזהר מאוד מאוד שלא להכשל בהסתכלות או אפילו ראייה בעלמא לכוונה להנות, והוא דבר המצוי מאוד ויש להזהר בו ככל שאפשר, והכל לפי הענין והחכם עיניו בראשו, ולכן מי שמכיר את מקום תפילתו יודע טוב מתי הנשים יוצאות ומסתובבות בחוץ, ואין לסמוך על הנשים עצמם או על הרבנים שיגידו להנשים שלא יסתובבו אחרי התפילה בחוץ, אלא יש לכל אחד להכין מראש או לצאת מהבית הכנסת מיד אחרי התפילה או להשאר ללמוד קצת ולהמתין עד שמכיר המקום ויודע שאין נשים כמעט בחוץ. וכל זה נראה לי שהוא המציאות שלנו בהרבה מקומות בעולם.

ולענין חתונות עי' בשו"ת קנה בושם חלק ב' (סימן ק"ח) שפסק דאסור בסוף החתונה לשבת שורות של אנשים מול שורות של נשים כדי לראות את הריקודין

שמירת עינים העת ההליכה ברחוב
 ל. אסור לאדם להפקיר עיניו ולראות קל חיש בכל מקום, כי על ידי
 זה בודאי יכשל בראיית פני נשים, ועון פלילי הוא להתנהג כך. לכן
 ההולך ברחוב שנשים הולכות שם חייב להסתכל למטה ככל האפשר^{לז}.

זהירות לנשים בכיסוי גופם

חובת האשה לכסות את עצמה
 לא. חייבת האשה לכסות מקומות הצנועים שבגופה, וחיוב זה נוהג אף
 בביתה ובפני קרובי משפחה^{לא}.

אשה שאינה שומרת תורה ומצוות שמתארחת אצל משפחה שות"מ
 לב. אשה שאינה שומרת תורה ומצוות היושבת בשולחן של משפחה
 חרדית וכדומה, ישתדלו לדאוג שתהיה לבושה בצניעות לכל
 הפחות לפי השיעור הקטן ביותר על פי תורה, דהיינו: בצוארה ממקום
 חיבור הצואר לגוף ולמטה. בזרועותיה עד מתחת למפרק כולל המפרק
 עצמו. ברגליה השמלה חייבת לכסות הברך כדי שגם במצב ישיבה לא
 תתגלה השוק^{לב}.

מקומות החייבים לכסות

לג. מדאורייתא ובכלל דת משה, אשה חייבת לכסות את כל המקומות
 שאסורה לגלות, ובלא כיסוי כדין עוברת גם כן על איסור הכשלת
 אחרים בהסתכלות. המקומות שאסורים בגילוי הם, מעצם החזה
 שתחת הצואר^{לז}, והעצם בכלל, צדדי הצואר שלא יהיה פתוח יותר
 מתחילת השיפוע, העורף שיהיה מכוסה מהחוליא הראשונה. ובידיים

הערות וביאורים

- לד. ספר הסתכלות בהלכה (פרק ב' סעיף י"ג).
 לה. כל זה פשוט וכ"כ היטב בספר בינה
 ודעת (פרק ו' סעיף ב'), ולמעשה יש
 לעיין אם חובת כיסוי הגוף היא חוב על
 הנשים מצד עצמן או בכדי שלא להכשיל
 את הרואים, ומטעם לפני עור, וכן נראה
 ממ"ש באגרת התשובה לרבינו יונה (אות
 נ"ח) שאם אינה הולכת בצניעות היא
 נענשת על כל מי שהחטיאה אותו ונכשלו
 לה, עיי' במשנה ברורה (סימן ע"ה ס"ק ב' וס"ק
 ז'), וכן דעת הגרשז"א והגרי"ש אלישיב
 זצ"ל מובא בקוטנרס בבטאון במסילה ת"ל
 (עמוד 97), ועיי' בזה בשו"ת מנחת חן חלק
 א' או"ח (סימן נ"ט).
 לו. דהיינו שממקום החיבור עד למטה הוא
 כמקום המכוסה, כך מבואר במשנה

מהמרפק ולמעלה והמרפק בכלל, הרגל כולו חייב בכיסוי, וכן פרסות הרגלים חייבות בכיסוי^ל, וגם מקום העקב לדעת הרבה פוסקים.

✽ הערות וביאורים ✽

מהברך עד למעלה הרי היא עוברת על דת יהודית, ודבריו מיסודים על דברי הפמ"ג והחיי אדם.

מיהו עי' בשו"ת שבט הלוי חלק א' (סימן א') שהביא דברי המשנה ברורה, והשיג דהרי המעיין בדברי הפמ"ג והחיי אדם שהם המקור לדבריו יראה שלא משמע מהם כך. וז"ל החיי אדם (כלל ד' דין ב') כל גופה של אשה מה שדרכה להיות מכוסה נקרא ערוה, וכן פרסות רגליה במקום שדרך לילך יחף מותר אבל זרועותיה ושוקה אפילו רגילין בכך כדרך "פרוצות" אסור, ע"כ. הרי דלא התיר אלא פרוסת רגליה, אבל לא חלק הרגל שלמעלה מן הפרסה דהיינו קנאכע"ל עד הארכובה "קני"א" דזה באמת בכלל שוק. אלא דעיקר העתקת המשנה ברורה מדברי הפמ"ג וזה גם צ"ע, משום שכתב שם דהוי ידוע דלשון שוק היינו מארכובה ונמצא כל הרגל עד הקני"א במקום שהולכין יחף ומגולה אפשר אין חשש, עכ"ל. והנה הפמ"ג כתב זה דרך אפשר והמ"ב החליט דברים. ושוב הביא שם מהבית יוסף והב"ח שהם החשיבו גם מקום מתחת לברך כשוק וצריכה כיסוי שם. ועוד הביא שם דכן מוכח מדברי רעק"א בשו"ת (סימן כ"ח) דשוק אצל אדם נקרא מה שלמטה מן הקני"א, ובספר הליכות בת ישראל (פרק ד' הערה כ"ח) הביא בשם הגר"י נויבירט וצ"ל שהלכה זו שיש לכסות גם מתחת לברך מוכח מדברי הב"ח ושו"ע (סימן ע"ה) ועוד שלדעת כולם כוונת הגמ' בשוק באשה ערוה היינו לחלק שבין פרוסת הרגל לבין הברך.

ברורה (סימן ע"ה ס"ק ב'), ועי' בתפארת שמואל מסכת ברכות (פרק ג' ס"ק ל"ז). ועי' בספר אום אני חומה חלק א' (עמוד מ"ח), ובקונטרס דיני מלבושי נשים (עמוד י"ב) להגר"ב זילבר זצ"ל כתב עד מקום שמתחיל השיפוע לצד הגוף מסתברא דדינו כמקום מכוסה.

ובספר הליכות שלמה (פרק כ' דבר הלכה אות י"ב) הביא לגבי המקומות המכוסות, דגבול הצואר מן הדין, הוא מחוליה שניה של הגב, והמוסיפה צוארון תבוא עליה ברכה. זרוע המגולה מהמרפק עד כף היד, מותר לומר דבר שבקדושה כנגדה, אמנם מדרכי הצניעות נהגו נשים רבות לכסות עד כף היד. גרביים המגיעים עד הברך בלבד אינם נחשבים כיסוי כדין, אף אם האשה לבושה בבגד ארוך, מפני שהרבה פעמים מתגלה הרגל בשעה שיושבת, כמו שנראה בחוש, ולכן ראוי להמנוע מלבישתן.

לח. והנה הגמ' במסכת ברכות (דף כד.) מביאה דשוק באשה הוי ערוה, ואסור לומר ק"ש ושאר דברים שקדושה כנגדם, וכמו שנפסק בשו"ע או"ח (סימן ע"ה סעיף א') שטפח באשה שמגולה אסור לקרות ק"ש כנגדה, ובמשנה ברורה שם (ס"ק ב') כתב שפניה וידיה בדרך להיות מגולה באותו מקום, וכן פרוסת רגל עד השוק והוא עד מקום הנקרא קני"א בל"א במקום שדרכן לילך יחף מותר לקרות ק"ש כנגדן, אבל שוקה וזרועותיה אפילו רגילין ללכת כמו הפרוצות אסור, וצ"ע שם לדברי הפמ"ג והחיי אדם. והרי מוכח מדברי המשנה ברורה שאשה שמגלה מקום שוקה כגון

גילוי טפח בשוקה

לד. האיסור בשוקה הוא גם בפחות מטפח^ט, ויש אומרי שאין חילוק בין שוקה לשאר אברים, ופחות מטפח אסור^מ.

מנהג בנות ישראל לענין גרביים

לה. הזכרנו לעיל שנחלקו הפוסקים אם הפרק שלמטה מן הברך צריך כיסוי מעיקר הדין או לא, ונחלקו המנהגים, ולמעשה כבר נהגו בנות ישראל לחייב בכיסוי גרביים על הרגלים, וכיון שנהגו היום בנות ישראל לכסות את הרגל עם גרביים, לכן פרסת הרגל היא בגדר ערוה וחייבים בכיסוי, ולענין אשה שהולכת בלי גרביים אם מותרת לעשות כן ראה בהערה^{מא}.

- ❁ הערות וביאורים ❁ -

ובשו"ת באר משה חלק ח' (סימן ק"א) ושו"ת מנחת יצחק חלק ו' (סימן י'), ועוד כמה פוסקים.

לט. משנה ברורה שם (ס"ק ז').

מ. חזון איש או"ח (סימן ט"ז ס"ק ח').

מא. כן דעת הפוסקים וכמו שמבואר לעיל. ועיי' בספר הליכות בת ישראל

(פרק ד' הערה כ"ח) שהביא דעת הגרשז"א זצ"ל שנקט בהדיא כדעת המשנה ברורה והתיר לאשה להסתובב בביתה בלי גרביים הגם שאין לאשה להסתובב בביתה בגילוי בשרה. ושוב יצא לאור שו"ת מנחת שלמה חלק ג' (סימן ק"ג ענף ט"ו) שכתב לענין שוק שידוע שיש סוברים שזה רק הירך אבל רבו חולקים על זה, ולכן צריכים ודאי להקפיד לא לצאת לרחוב בלי גרביים, אבל אין לגעור במקום שההמון הפשוט לא מקפיד על כך. ובספר הליכות בת ישראל שם הביא דהגר"ש אלישיב זצ"ל העיר דלמעשה אשה שבעלה בבית צריכה להזהר בזה לא ללכת בלי גרביים כדי שלא להכשל באמירת דברים שבקדושה כנגד ערוה.

ועיי' בחזון איש או"ח (סימן ט"ז אות ח') שכתב שם במסקנת דבריו שקשה להכריע בדבר, ולא ברור אם הוא החליט לפסוק כנגד המשנה ברורה או לא, ועיי' בשונה הלכות (סימן ע"ה) שכתב שהחזון איש הסתפק בדבר, וכן נקט המנחת יצחק והגר"ש אלישיב זצ"ל בדעת החזון איש, ודלא כהאז נדברו זצ"ל, שכתב שהחזון איש באמת פסק כן דהשוק היינו כל הרגל עד למטה. ועיי' בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן ע"א ענף ב') שכתב לענין שוק באשה ערוה לגבי הסתכלות בשוק של אשה נדה, שזה תלוי במח' המשנה ברורה והחזון איש מה נחשב שוק לענין שוק באשה ערוה, והביא שם שהוא נוהג בזה איסור כדעת החזון איש, וכיון דנהגינן איסור יתכן שגם המשנה ברורה יודה כמבואר שם שבמקום שדרכן לכסות דינו כמקום מכוסה, עכ"ד.

ואחרי שעיינתי בכל זה ולא יצא דבר ברור, העיר לי ידידי הגר"ב שפיץ שליט"א שיש כמה מגדולי הפוסקים שלימדו זכות על אלו שסמכו על המשנה ברורה, ה"ה בשו"ת שבט הלוי חלק ו' (סימן ע"ה אות ב'),

גרביים שקופות

לו. גרביים שקופות אסורות לכל הדעות, מפני שהן מבליטות ומיפות את הרגל ומושכות את העין^מ.

כיסוי הגוף לנשים בים ובריכה

לו. חיוב זה נוהג בכל מקום שגברים יכולים לראותה, ולכן נשים שהולכות לים או בריכה צריכות לכסות את עצמם כראוי כשנמצא מציל וכדומה^מ.

זהירות בצניעות הלבוש

לח. תזהר האשה מאוד בתלבשתה שתהיה צנועה:

שמלת האשה תגיעה עד למטה מן הברכיים, בשיעור שגם כאשר היא יושבת יהיו ברכיה מכוסות לגמרי^מ. שרוולי חולצתה יכסו את

⊕ הערות וביאורים ⊕

המתירים הוא משום דבעבדתיה טריד, אבל זה אינו מוסכם לכל הפוסקים. ועכ"פ כיון שיש מחמירים בזה כיון שלפעמים אין כל המצילים בעבדתיהו טרידים ולכן האשה מכשילה אותם יש להחמיר שתהיה מכסה את עצמה כראוי בכל מצב שהוא.

מד. כל זה העתקתי מספר אורחות הבית להגר"מ שטרנבוך שליט"א (פרק י"ג סעיף ד'). ועי' בט"ז (סימן ע"ה ס"ק א' בשם הטור, שבשוק אפילו פחות מטפח אסור. ואפילו כשגורבת בגרביים אטומים חייבת השמלה לכסות הברך, כן דעת הגרשז"א והגר"ש אלישיב זצ"ל. ובקונטרס מלבושי נשים (עמוד י"א) להגר"ב זילבר זצ"ל כתב דההולכת עם שמלה קצרה שאינה מכסה הברך, אף שגורבת גרביים אטומות, אין זה מועיל אלא מדין כיסוי, אך לא מדין דת יהודית.

ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ע"ז) שכתב שאשה שהולכת עם שמלה ארוכה עד הקרסול אינה צריכה לגרוב גרביים.

מב. עי' בספר לבושה של תורה עמוד תקכ"ח שהוכיח להחמיר כן אף לדעת המשנה ברורה. עי' במשנה ברורה או"ח (סימן ע"ה ס"ק כ"ה) ובספר שערים המצויינים בהלכה חלק א' (סעיף כ"א).

ובקונטרס הלכות והנהגות הצניעות להגאון רבי משה שאול קליין שליט"א פסק שאופן בדיקת שקיפות הגרב היא, על ידי התבוננות לאחר הלבישה, אם לא נראים דרכה הברש, צבע העור, השערות או הורידים. ולמעשה צינתי את זה אע"פ שלא באתי להכריע שום דבר ולתת הוראות כיצד נוהגים בענין צניעות ולבישה כיון שהרבה תלוי במנהג המקומות והדרכה מאלו רבנים ורבניות שזהירים הרבה בצניעות וקובעים הגדרים ומהם שואלים ולומדים כיצד לנהוג.

מג. והנה דנו הפוסקים והבאנו את זה במקום אחר אם מותרת אשה לשחות בבריכה במקום שיש שם מציל, ויש שהתירו ויש שהחמירו, וסברת

זרועותיה עד אחרי המפרק, בכדי שלא יתגלה גם בהרמת ידיה, ואם זרועתיה מגולות הרי זו דרך פריצות^{מ"ה}. ויש נוהגות לכסות את כל אורך היד עד קרוב לפסת היד^{מ"ו}. ולא תשנה האשה להקל ממנהג המקום או מסורת משפחתה.

הבגד סמוך לצואר יהיה סגור באופן שלא יתגלה הגוף למטה מן הצואר^{מ"ז}.

האשה תלבש גרביים צנועות לכסות את רגליה^{מ"ח}. לא תלבש שמלות אדומות או משונות המושכות לב להסתכל בה, וכן קישוטים ושאר בגדים שלא תתבלט למשוך העין^{מ"ט}.

איסור לצאת עם בגד שאינו צנוע ברחוב

ל"ט. איסור חמור הוא לאשה ולבת לצאת לרחוב בבגד שאינו צנוע והיא מכשילה בכך את הרואים, שאסור לאיש להסתכל במקומות שדרכה לאשה לכסותם, אפילו בראייה בעלמא בלא כוונה ליהנות מכך^י.

✠ הערות וביאורים ✠

מ"ה. משנה ברורה שם. נקרא ירך, ועכ"פ במקומותינו שהמנהג שהנשים מכסות, לכו"ע האיסור הוא מדינא.

מ"ז. ע"י ברמ"א יורה דעה (סימן קע"ה) ובגמ' במסכת ברכות (דף כ.) שקרעו בגדי האשה שלבשה כרבלתא, ופירש בערך בגד אדום שמביא לידי פריצות.

מ"ח. ע"י בשו"ת אגרות משה חלק א' יורה דעה (סימן פ"א) שכתב דאשה שלובשת בגדים שאינם צנועים, מלבד האיסור מצד פריצות שבהם, יש לאסור הליכה בבגדים לא צנועים גם מצד אזהרת התורה "ובחוקותיהם לא תלכו" שאף שבעוונותינו הרבים גם הישראליות מלובשות בהם, יש להחשיבם כחוקת העכו"ם מצד עצם פריצות שבהם. וע"י בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א' (סימן נ"ו), ובספר הליכות בת ישראל (פרק ד' סעיף ב').

מ"ו. ע"י במסכת בב"ק (דף מח.) וברש"י שם. ויש מפרשים שחובת צניעות היא לכסות עד פיסת היד, ולכן הבאנו שיש נשים שנוהגות כן. ובירושלים עיה"ק נתפרסם מהביד"צ בראשות מרן הגרי"ח זוננפלד זצ"ל שצריך להזהר בזה, וזהו המנהג העתיק בישוב הישן. (ובתולדות הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל מובא שדקדק מאוד מאוד לפני קידוש לביל שבת שעד כף היד ממש הכל יהיה מכוסה אצל אשתו הרבנית שלא תהא לפניו כערוה בשעה שמקדש).

מ"ז. הגר"מ שטרנבוך שליט"א שם בשם יערות דבש.

מ"ח. במשנה ברורה שם כתב שתלוי במנהג, וע"י בחזון איש או"ח (סימן ט"ז ס"ק ח') שהעלה שאסור מדינא דשוק מיקרי עד כף הרגל, שלמעלה מהשוק

אשה הלובשת בגד שקוף

מ. אסור לאשה ללבוש בגד שקוף אשר הבשר נראה תחתיו אפילו ובמשהו^{נא}.

ראיה בעלמא במקומות המכוסים

מא. כתב המחבר שאסור להסתכל בנשים שעומדת על הכביסה, והיינו אפילו ראיה בעלמא במקומות המכוסים^{נב}.

גיל האיסור להסתכל בקטנות

מב. יש אומרים שעל בנות קטנות פחות מגיל שש-שבע אין איסור הסתכלות^{נב}. ויש חולקים והכל לפי הענין כל אחד כפי מה שהוא^{נב}.

לחפש אשתו מתוך הרבה נשים אם מותר להסתכל עליהם

מג. קורה שבעל נמצא במקום שצריך לחפש את אשתו שמעורבת בין

⊕ הערות וביאורים ⊕

בחזון איש או"ח (סימן ט"ז ס"ק ח') דקטנה ביותר אין בה משום ערוה. שאלתי עד איזה גיל, ואמר לי עד בת ז' בערך, וכל זה לענין קריאת שמע, אבל לענין להלבישה בגדי צניעות, העיד א' ששאל מרן ואמר לו שבת ג' שנים צריך להלבישה בגרביים משום צניעות, עכ"ל. ושאלו שם בהערה למה פסק הגר"ח שליט"א לעיל שיתכן עד ז' שנים, והשיב דיש לומר דאף דאינה נקראת ערוה ומותר לקרות ק"ש כנגדה, מ"מ להסתכל בה שאני.

נד. הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א פסק לגבי הסתכלות על בנות קטנות, שתלוי אצל כל אחד ואחד כפי מה שהוא, ממתי אסור לו להסתכל עליהם. דהיינו שעל בת קטנה שמרגיש שאינו יכול לבוא לידי הרהורי עבירה מותר להסתכל עליה. אולם אם מרגיש שיכול לבוא לידי הרהור עבירה אסור לו להסתכל עליה. ואי אפשר לקבוע גיל מאיזה גיל אסור להסתכל עליה.

נא. ע"י במשנה ברורה (סימן ע"ה ס"ק כ"ה). ובספר אום אני חומה (עמוד נ') הוסיף דיש להזהר באותם בדים השקופים רק לאור החשמל או לאור השמש ולבדוק אותם היטב קודם קנייתם, וכן יש סוגים שכשנמתחים על רגל הם שקופים.

נב. שם בסעיף א', והטעם הוא משום שעומדת יחופה כשעומדת על גבי הנהר ומגלה מקומות המכוסים, וכדוגמא נקט המחבר כן, אמנם נראה מדבריו דכל מקום שמחוסר צניעות כגון שמגלים בשר וכדומה לכאורה נראה דאסור להסתכל שם, ומקור לדין זה הוא מגמ' בבא בתרא (דף נ"ז:) ורשב"ם שם.

נג. כך הכריע הגר"ע אורבך שליט"א. ובספר דעת נוטה חלק א' (עמוד רט"ו) הביא שם פסקי הגר"ח קניבסקי שליט"א שיתכן שמותר להסתכל על קטנה עד בת ז' שנים, וכ"כ הגר"ח שליט"א ברשימות הוראות החזון איש כתב יד וז"ל במכ"ש

הרבה נשים, וכדי לחפש אותה צריך להתבונן קצת במה שהוא מסתכל, יש אומרים שמותר להסתכל בנשים בכה"ג כשמחפש את אשתו או בתו ביניהם^{יה}.

גבר להיות צלם בחתונה בצד הנשים
מד. אסור לאיש להיות צלם אצל חתונות וכדומה בצד של הנשים
משום איסור הסתכלות, ועוד כמה חששות, ויש להביא רק
צלמת^{יב}

זהירות לנשים שהולכים לחוף ים וכדומה

מתוך ספר מנוחת אמת להגר"מ גרוס שליט"א פרק
ט"ו

- א. אין ליתן לקטנים או לקטנות לילך לים או לבריכה בלא השגחה של מבוגרים. ומהראוי שההורים ילכו עמהם, כיון שיש לחוש להתקרבות עם אנשים שאינם שומרי תורה ומצוות.
- ב. בנות ונשים יתרחצו בבריכה שיש שם מצילה, ולא במקום שיש מציל, גם כשמכוסות כדין.
- ג. נסיעתם לים או לבריכה יהיה בבגדים הרגילים, וכן ילבשו הבנות והנשים גרבים כדת. וכן אנשים או נשים כשנמצאים במלון, בהליכתם לבריכה וחזרה ממנה, יהיו בבגדיהם הרגילים הצנועים, כיון שעוברות דרך המלון שיש שם אנשים.

⊕ הערות וביאורים ⊕

עוסק במלאכתו ואינו מהרהר, מה יועיל זה לנשים הרוקדות בפניו, ואיזה היתר יש להן. ואדרבה אין שום היתר של עוסק במלאכתו מאחר שכל מלאכתו תלויה בהסתלכות שצריך להתבונן מתי הכי יפה לקחת תמונות, וכך העיד צלם ירא שמים שזה גורם הרהורים ומי שאומר קולא של טריד במלאכתו הוי שקר גמור. וכן הכריע הגר"ע אוירבך שליט"א.

נה. הכרעת הגר"ע אוירבך שליט"א.
נו. עי' בשו"ת אור יצחק חלק ב' ענינים שונים (סימן י) כתב בענין צלם לצלם נשים רוקדות, שאינו יודע מה היתר יש לאנשים לצלם הנשים, ומה היתר יש לנשים לרקוד לפני האנשים. וזה ודאי חוסר צניעות ואיני יודע איך עוברים על זה בשתיקה. וזה גם נוגע הרבה פעמים לאנשי תזמורת. ומה אומרים שהצלם

ד. בנות ונשים השוהות בים ובפשתו וכן בבריכות, יהיו בבגדיהם צנועים ככל האפשר, ואפשרי בחלוקים עם שרוולים עד אחר המפרק, ומכסה עד אחרי הברך, ובגרבים, ומהראוי שנשים יהיו בכיסוי שער ראשן.

ה. אף קטנים כבני שלש לא ילכו עם אמותיהן לים או לבריכה, וכן קטנות כבנות שלש לא ילכו עם אבותיהם. ורצוי שגם פחות מבני שלש, כי יכול להיות חקוק בזכרונם, וכן הובא באגרת קיץ חי.

ו. גם משפחה משותפת אסור לשחות בבריכה, ואף עם הבגדים.

איסור הרהור

איסור הרהור בנשים

מה. אסור להרהר באשה אפילו אם אינו מהרהר לעשות עבירה, אמנם המסתכל באשה ועל ידי כך מהרהר הרהורים רעים הרי זה אסור מן התורה, וראה בהערה מה הן הלאוין^ז.

איסור הרהור באשתו

מו. יש אומרים שיש איסור מן התורה אפילו להרהר באשתו^ח, ויש שהסתפקו בזה^ט.

⌘ הערות וביאורים ⌘

מלהרהר לעשות העבירה דזנות דהיינו איסור עצמי, ועי' בזה בשו"ת אגרות משה חלק א' אבן העזר (סימן נ"ו, ס"ט).

נח. עי' בשו"ת הרדב"ז (סימן תש"ע) ובשו"ת אגרות משה שם, ובחלק ד' או"ח (סימן ט"ו). ובשו"ת מנחת חן חלק א' אבן העזר (סימן ה') דן בזה והסיק דבעריות אסור להרהר אפילו שלא בדרך תאוה, ואילו באשתו מותר להרהר בה שלא בדרך תאוה, ובדרך תאוה אסור.

נט. עי' בעזר מקודש (סימן כ') שהסתפק דאולי האיסור להרהר היינו דוקא בעריות ולא באשתו, ולכן ש להמנע

ז. והנה במסכת עבודה זרה (דף כ:) איתא דת"ר ונשמרת מכל דבר רע, דלא יהרהר אדם ביום ויבא לידי טומאה בלילה, וכתב בפסקי הרא"ש שם שאסור להרהר בדברי עבירה. ואיתא שם שאיסור זה אף באשתו שהיא מותרת לו, והרי זה איסור אחד של הרהור שעוברים על הלאו דנשמרת מכל דבר רע, וכולל בזה גם הסתכלות על אשת איש אפילו מכוערת ובבגדי צבע של אשה אחרת וכו' עי' שם. והשני מקרא דלא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם דדריש במסכת ברכות (דף יב) זה הרהור עבירה ואינו מצד חששת הוצאת זרע לבטלה אלא הוא איסור

ללכת למקום שיכשל בהרהורי נשים

מז. אסור ללכת למקום שברור לו שיכשל שם בהרהורי נשים, ואפילו לצורך מצוה נדחה מפני חטא הרהור עבירה^ס.

איכא דרכא אחרינא

ללכת למקום פרוץ כשיש דרך אחרת

מח. אסור ללכת למקום שנמצאים נשים לא צנועות, כשיש לו דרך אחרת לילך, וההולך שם נקרא רשע אף אם לא מתכוין להסתכל, ולענין אם יש הפסד וכדומה אם לא ילך בדרך הזו שבו נמצאות הפרוצות אם עדיין צריך ללכת למקום אחר ראה הערה^{סא}.

✽ הערות וביאורים ✽

רשע אע"פ שעוצם עיניו. ועוד הביא שם מה שהקשה החפץ חיים בספרו שמירת הלשון כלל ו' הלכה ה' דהרי קיימא לן בגמ' פסחים דף כ"ה: דהנאה הבאה לו לאדם בעל כרחו לכו"ע שרי, ולכן יש לעיין למה נקרא רשע אם איכא דרך אחרת ולא הלך לשם. ותירץ דסברת הגמ' דבעריות מפני שנפשו של אדם מחמדתן צריך להחמיר יותר, דהגם שעתה חושב שלא ניחא ליה בהנאה זו, פן יתגבר יצרו עליו בעל כרחו ויבוא להרהר בזה. וכל זה אם הוא אנוס על ההסתכלות אך אם הוא אנוס על הרהור ודאי אסור, על כן אדם שיודע שלא יעמוד בעצמו ויכשל בהרהור אסור לילך שם אף בדליכא דרכא אחרינא.

והעולה לדינא הוא דללכת למקום שנמצאות שם נשים שלא לובשות לבוש צנוע אם יש לו דרך אחרת לילך אסור לו לילך שם, ואם הולך שם נקרא רשע, אף אם לא מכוין להסתכל ולא ניחא ליה בהנאה זו אפילו אם עוצם עיניו.

והנה כל הנ"ל אם ללכת דרך אחרינא או לא נ"מ לענין ללכת ברחובות לצורך

מהרהור באשתו ממידת חסידות.

ס. עי' בשו"ת חתם סופר חושן משפט (סימן ק"צ), ובשו"ת אגרות משה חלק א' אבן העזר (סימן נ"ו). ובספר הסתכלות בהלכה (פרק ו' סעיף ז') והביא שם גם את דברי הסמ"ק (מצוה ל') שאן לעשות שום דבר בעולם המביא לידי הרהור בנשים. ועי' בשו"ת בספר אום אני חומה חלק ב' (סימן ד').

סא. גמ' בבא בתרא שם. אם אין דרך אחרת נקרא אונס רחמנא פטריה, ואעפ"כ יש אומרים דיש לעצום את עיניו. ומהסוגיא שם נקט בספר חוט שני (עמוד רס"ג) דעולה ג' דינים א' דאסור להסתכל על הנשים כשמגלות מקומות המכוסים שבהם, דהיינו אפילו בראיה בעלמא אבל הסתכלות במקומות הגלויים אין איסור כל שהוא ראיה בעלמא לפי תומו. ב' מעיקר הדין מותר לילך במקום שיש נשים שעומדות על הכביסה אם ליכא דרך אחרת, ואיכא מעליותא לעצום עיניו בדרך הילוכו שם. ג' אי איכא דרך אחרת אסור לילך במקומות ההם, וההולך שם נקרא

במקום דשכיח פריצות, וכתב וז"ל דבעוה"ר רבים מדמים שכל שאין רוחצין בים מעורב שרי, אבל באמת הדבר טעות גמור והחטא חמור מאד ונקרא בזה רשע גמור ר"ל. הן אמת שבזמנינו גם בעיר הפריצות מצוי אבל אם מוסיף והולך למקום הפרוץ ביותר מגרה היצר הרע לנפשו, ובודאי מזיק לו ואפילו אם לא מרגיש בשעתו יזיק לו אח"כ ה' ישמרנו. ודע דמלבד האיסור של ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם הלוא בזה מביא את עצמו לידי הרהורים ביום ובלילה ויש גם לאו של ונשמרת מכל דבר רע, ועוד עון גדול איכא דחילול השם, דהחילונים עצמם תמהים על המצאות יהודי דתי שם, ואלו האנשים הפוסחים על שתי הסעיפים מוצאים בכך היתר וחזיון לא להקפיד בדברים אלו, וחילול השם הוא עון שאין ניתן לכפרה, ואף שחושב שיבריא הגוף גם כן אסור להימצא במקומות אלו המביאים מחלות לנפש שקשה לרפאם. ואף שהיום גם בעיר נכשלין ר"ל, מ"מ זה אין לנו ברירה אבל לקום ולנסוע למקום עם פריצות יותר ר"ל זהו עון פלילי, לנוער וזקנים כאחד, והסתכלות בבעלי עבירה כאלו בעת הפריצות מזיק מאוד, ואפילו לנשים שאינן מצוות על הרהורים כאנשים ההסתכלות בפריצות בהנ"ל פוגם מאוד בצניעותה וקדושתה. ומצוה לפרסם דברים אלו, שבשעת מעשה נראה לו מהקלות, אבל כשאדם מושך לעצמו טומאה קצת מתדבק בו ביותר בלי שירגיש והפסד מרובה, ועל ההורים והרבנים ומחנכים לעמוד על המשמר שלא תהא פירצה בעיקר קדושת בית ישראל, עכ"ל.

ולענין מי שצריך ללכת לדרך שיש שם פריצות האם מחויב להוריד המשקפיים, עי' בשו"ת רבבות אפרים חלק ח' (סימן

קניות וכדומה או נסיעה באוטובוס שהרי אף אם כולם הולכות בצניעות אסור להתסכל בהן, ורק ראייה בעלמא לפי תומו מותר, ויש להזהר בזה מאוד, וכל שכן במקום שאינן לובשות בגדים צנועים. ועי' בשו"ת אגרות משה חלק א' אבן העזר סימן נ"ו דמותר ללכת בדרך שיש שם פרוצים אם הוא לצורך פרנסה, וכן לצורך רפואה אפשר ללכת שם אם הוא סובר שלא יבוא לידי הרהור. והביא בספר הסתכלות בהלכה (פרק ד' הערה י"ב) מהגרי"י פישר זצ"ל דאפילו ללכת לקנות דבר יותר זול מותר ללכת שם, אך כל אחד יש לשער בעצמו שתהא מניעת ההפסד שמרויח בזה, והכל לפי הענין, אם הוא עני יש לשער כפי הענייית וכן אם הוא עשיר יש לשער כפי העשירות אם זה נחשב הפסד אצלו. והוסיף שם בסעיף ד' דכל שכן לצורך מצוה אפשר ללכת בדרך זו, וכל זה אם הוא יודע ומכיר את עצמו שמסתמא לא יבוא על ידיך הרהור, עי' שם. אך הגאון ר' ישראל אליהו ויינטרוב זצ"ל אמר שקשה מאוד לסמוך על זה דאסור לאדם לכתחילה להכניס את עצמו לתוך ספק איסור. ובסעיף ה' הסיק דלכן מי שצריך ללכת לרחובות כאלו וחושש לעצמו משום הרהורי עבירה חייב לרכז כל מוחו ולבו בדברי תורה או שאר דבר שיתפוס את מחשבתו כדי שלא לעבור על איסור תורה של הרהור, ואם אינו יכול או קשה לו בכל זאת צ"ע גדול למצוא היתר, כיון דאפילו לדעת האגרות משה שם הסיק דצ"ע לדינא אם אפשר ללכת לרחוב שיש שם נשים שלא מכסות גופן אם אינו בטוח שלא יהא הרהורים, ורק ברחובות דאפשר ובטוח לעצמו שלא ירהר היתר.

ולפי כל הנ"ל יש לציין לשו"ת תשובות והנהגות חלק ד' (סימן רצ"ז) לגבי קייט

גדר דרכא אחרינא

מט. גדר דרכא אחרינא הוא לאו דוקא בעניני דרך, אלא בכל דבר שהברירה בידו שיכול להימנע ממקום של פריצות למקום אחר, יש לו להחמיר בזה.^כ

תנאים שאינו נחשב שיש דרכא אחרינא

ג. כאשר ישנה דרך אחרת, אבל היא ארוכה יותר^כ, או שיש בדרך זה טירחה מרובה^כ, או שיש בה קושי וצער, או אפילו הפסד ממון^כ,

- הערות וביאורים -

יעקב פִּיֶּשֶׁר זצ"ל. וכבר מטו משמיה דהגרי"ש אלישיב זצ"ל דמחמת זה אין צורך לחכות זמן רב לאוטובוס נפרד.

סד. תוס' במסכת פסחים (דף כה:) והוי בגדר לא אפשר, וכן נקט הגר"נ קרליץ שליט"א. ומובא כל הנ"ל בספר החשוב בינה ודעת (פרק ו' סעיף י"ז).

סה. והנה ראשית כל אחד צריך למדוד כפי מה שהוא לענין זה וכגון מי שרוצה ללכת לחנות יותר זולה וצריך לעבור דרך פריצות לא הוי דבר פשוט שאפשר להקל משום כך וצ"ע הכל לפי הענין. ועי' בפנ"י מסכת פסחים שם. ועי' בשו"ת אגרות משה חלק א' אבן העזר (סימן נ"ו) שתמה על הך קולא דהרי לא מצאנו שאונס ממון ידחה איסור, אלא צ"ל שכיון שהאיסור רק מחשש שיבא לידי הרהור רשאי לסמוך על עצמו שייסיח דעתו ולא יהרהר ואין צריך לחשוש יותר ולהפסיד ממנו וכן לצורך רפואה. ובספר בינה ודעת שם כתב דמדברי האגרות משה נראה דכל ההיתר הוא רק בנוגע לפרנסה, ולא לטיוול בעלמא, ולכאורה גם בהליכה עצמה יש לצמצם וכמ"ש האגרות משה שאי אפשר לאסור על האדם דבר שאין יכול לעמוד בזה ואם כן היכא שיכול לעמוד בזה אסור. וכן אם יכול למצוא

קס"ה אות ב') וז"ל הנה מה עושה שלא רואה בלי משקפיים ואין דרך אחרת אז משתדל לא להסתכל ואין מחויב לבקש מאחד שיעבור אותו והוא יסגור עיניו כי זה שמעבירו הלא יסתכל, ולא חייב לקחת משקפיים במספר יותר נמוך או יוריד המשקפיים אלא ילבוש וישתדל שלא להסתכל, וטוב בזמנינו לא ללכת ברחוב ראשי וכדומה ואז נוהרים בזה, וכן אני משתדל לא ללכת, ובמכונית באמצע השבוע אז לא רואים ובשבת מהבית עד בית הכנסת שילך להתפלל ליד ביתו ויזהר ולא יראה, והרחמן יצילנו בזה, עכ"ל.

סו. ספר אום אני חומה (עמוד נ"ד), וכתב דכגון אם יכול לקנות בחנות שאין נשים פרוצות, או בבנק ויכול לסדר עניניו אצל פקיד ולא אצל פקידה וכדומה אם מקום אחר מוחזק ליותר פריצות ממקום אחר אף דאיכא בב' מקומות פריצות הוי נמי בגדר דרכא אחרינא.

סג. תוס' עבודה זרה (דף מח:), וכ"פ בשו"ע יורה דעה (סימן קמ"ב סעיף ט'). וכתב בחוט שני דכשהדרך השניה ארוכה יותר וכן אם יש טורח גדול לילך לדרכא אחרינא וכיוצא בזה חשיב ליכא דרכא אחרינא, ובספר הסתכלות בהלכה פרק ד' הערה ח' הביא דכן הגדיר הגאון ר' ישראל

הרי זה מוגדר "כאין דרך אחרת" ואין חיוב ללכת בה.

פסיק רישא בענין הנ"ל

נא. כל ההיתרים שהזכרנו לעיל היינו רק באופן שיש אפשרות ללכת לאותו מקום ולהימנע מלהסתכל, וכגון שלא תמיד נמצאים שם פריצות, או שמקפיד להשפיל את ראשו ועיניו. אולם אם לא קיימת אפשרות זו והוא מוכרח לראות מראות אסורות, דבר זה הוא בגדר פסיק רישא ואין בכך היתר גם כאשר אינו מתכוין להנות מראיה זו^ס.

\תמונות אסורות בצידי הרחוב

נב. מי שצריך לנסוע למקום דרך רכב, ויודע שיש שם תמונות אסורות בצידי הרחוב, אם הוא יכול לנסוע ברחוב אחר וכדומה, יש לעשות כן, ואם לאו צריך לעיין בכל מקרה ולהתייעץ עם רבו, כיון שיש מקרים שאחד נוסע באותו רחוב כל יום כדי להגיע למקום לימודו או עבודתו^ס.

⊕ הערות וביאורים ⊕

ובספר בינה ודעת שם כתב שיש לדון היכא שברור לו שלא ימלט מראיה אסורה, ומצוי הדבר כאשר נצטרך לדבר עם פקידות וכדומה, ובודאי לא עולה על דעתו לעצום עיניו וגם לא יטפלו בעיניו אם יעצום עיניו או יטה ראשו בצורה משונה, דלכאורה בכה"ג הוי פסיק רישא ואסור אך בלא אפשר ולא מכין, דמה בכך שיכול באופן אחר שבודאי לא יעשה אותו, ואם כן באופן המסוים הזה הוא פסיק רישא.

שעות שאין בהם נשים. וכן מי שיודע שאי אפשר לו בלא הרהור נשאר בצ"ע אם מותר לו לעבור על איסור תורה בשביל פרנסתו וצרכיו. וגם למי שאפשר בלא הרהור מ"מ כאשר ממתין זמן רב במקומות אלו ידוע שקשה מאוד להזהר. אמנם יש אומרים שסיבת ההיתר משום שאין זה פסיק רישא, ולפי זה נראה דשרי גם לצורך טיול ובכל דרך הליכת בני אדם הרגילה באותה פעולה דבכל כה"ג עושה את המעשה למטרה אחרת ולא מתייחס המעשה אליו.

סז. עי' בשו"ת אום אני חומה חלק ב' (סימן ט) שנשאל אודות מי שמזדמן לו להיות בחו"ל במקומות אשר בצידי הרחוב יש תמונות אסורות, האם הוא צריך לילך דרך מקום אחר שלא לעבור בצידם. והשיב דמבואר במסכת ב"ב (דף נ"ז:) שצריך ללכת במקום אחר אם יפגע בראיית נשים העומדות על הכביסה, וכיון שהסתכלות בתמונות מביא לידי הרהור

סו. עי' בספר חפץ חיים הלכות לשון הרע (כלל ו' באר מים חיים ס"ק י"ד בהגה"ה), דאם יכול לאטום אזניו משמיעת קול אשה או עיניו מראיית ע"ז, אף שאינו עושה כן בפועל לא הוי פסיק רישא כיון דבהליכתו אינו מוכרח להנות מע"ז. ועי' בספר מגילת ספר הלכות שבת (סימן פ"ח ס"ק ז') שהביא לימוד זכות על ההולכים ברחוב.

אב ששולח בנו למקום שיש פריצות נג. נראה שאם אב מבקש מבנו ללכת למקום שיש שם פריצות שאין צריך לשמוע לו, ובמקום שעת הדחק וחשש איבה צריך להתייעץ עם רבו מובהק^{סח}.

להריח בשמים של נשים

איסור הרחה בבשמים

נד. אסור להריח מבשמים שעל אשה, ולכן יש להזהיר הנשים שלא יתבלטו בבשמים שעליהם כדי שלא להכשיל אנשים^{סט}.

הערות וביאורים

חשש שיעבור על האיסור החמור של הסתכלות והרהור וכדומה ל"ע, לכאורה אין לשמוע לו. ובשו"ת ודרשת וחקרת חלק ג' אבן העזר (סימן ה) כתב שאפילו אם נימא שאיסור הסתכלות אינו י"הרג ואל יעבור כמ"ש בשו"ת אגרות משה חלק א' אבן העזר (סימן נ"ז), מ"מ הלא איתא ביורה דעה (סימן ר"מ סעיף ט"ז) שאפילו אם אביו מבקש ממנו לעבור על איסור דרבנן לא ישמע לו, ולכן בודאי בכה"ג יש להסביר לאביו שקשה לו מאוד למלאות רצונו, ולא יתבייש מלומר לו כן.

סט. שו"ע שם. ועי' בחוט שני שם (עמוד רס"ב) שכתב דאשה צריכה לא להתבלט עם לבושה או תכשיטיה או בבשמים שעליה, ולכן מי שרוצה לצבוע את פניה צריכה לעיין אם כן הוא הרגילות, ואם כן הוא הרגילות ודאי שאין איסור מן הדין לצבוע, אלא יש לכל אחד לעשות חשבון הנפש שלא גורמת שאחרים יסתכלו עליה יותר מחמת הצביעה. והביא שם בשערי ציון דכל זה בנשים נשואות ואמרו חז"ל אוי למי שאין לה בעל ומתקשטת, ואוי למי שיש לה בעל ואינה

ואסור משום ונשמרת, לכן אין לו להכניס את עצמו לזה לכתחילה. ומאי טעמא אין להכנס לקנות בחנות אשר יש שם על גבי הקיר תמונות ומראות שלא כדין דאפשר לקנות בחנות אחרת, ואם המחיר שם יותר בזול, נחלקו בזה הפוסקים אם הוי בגדר דרכא אחרינא. והביא ששמע שיש אומרים שההפרש אפשר להוציא ממעשר כספים. ונראה דבגוונא דחשיבא דאיכא דרכא אחרינא וחייב לילך שם אין יכול להוציא ממעות מעשר כי חייב בזה, ורק בגוונא שאינו חייב, והוי הידור מצוה כמבואר באחרונים שאפשר להוציא ממעות מעשר.

וגדר דרך אחר ברור דגם אם הוא באותו רחוב רק מרחיק עצמו באופן שאינו יכול לראות הוי כדרכא אחרינא, ואפשר דסגי במקום שאינו יכול לראות אא"כ מסתכל היטב או בהסרת משקפיים וצ"ע.

סח. והנה ידוע דברי הרמ"א ביורה דעה (סימן קנ"ז סעיף א') שצריך אדם לתת כל אשר לו כדי שלא לעבור על איסור לא תעשה, והכא במקום שיש פריצות שיש

מתקשטת.

ועי' בשו"ע או"ח (סימן ר"ז סעיף ד') שכתב דבשמים של ערוה כגון קופה של בשמים תלוי בצוארה או אוחזת בידה או בפיה אין מברכין עליהם לפי שאסור להריח בהם, ועיי"ש במשנה ברורה שהביא מכמה אחרונים דאפילו פנויה אסור להריח מבשמים שעליה, דעל ידי זה יבא לידי הרהור, ואפילו כשאינה נדה. ובתולות שלנו דהן בחזקת נדות מפני שאינן טובלות לנדותן אסור לכו"ע דבכלל עריות הן. ועוד הוסיף שם דאפילו מבשמים של אשתו נדה אסור להריח בהם. ובחוט שני שם הוסיף דאסור אפילו להריח מבשמים שעל גופה או שמחזקת בידה אפילו מונחים כעת על השלחן. ואפילו בגד מבושם אסור להריח אפילו שאינה לבושה בזה כעת. ועוד הוסיף דהעוברת ברחוב או באוטובוס עם בשמים ועדיין יש ריח מהם אפילו אחר שכבר עברה משם, מסתמא אין בזה חשש שיבוא לידי הרהור, ולי נראה דהכל לפי הענין כי יש לפעמים נשים שמסתובבים מבושם יותר מדי ואפילו אחר שעברו משם כיון דמכירים אותם קצת יבוא לידי הרהור, וצ"ע.

ולענין אשה היוצאת באוטובוס אם מותרת ללכת עם בושם, ראיתי בשו"ת אבני ישפה חלק ז' (סימן קט"ו) שכתב דכיון שלא הזכירו הפוסקים שיש איזה אסור להתבשם, ואדרבה לא הזכירו אלא שיש אסור להאיש להריח בה, משמע שאין אסור לאשה למרוח על גופה בושם. וטעם הדבר נראה משום שאין האיש מוכרח להריח ויכול להמנע מזה. אבל אם האשה מתבשמת עם בושם חזק כל כך ובכמות גדולה עד שמרחק כבר מרגישים בבושם שלה, נראה שאסור הדבר כי הוא גדר של פריצות. והוסיף שם

וז"ל ולצערי ישבתי באוטובוס ואשה חרדית נכנסה והרגישו את הריח כבר במרחק של כמה ספסלים, וחלילה לעשות כן אלא תשים מעט, שו"ר שכוונתי לדברי הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א בקונטרס והיה מחניך קדוש עמוד ט', עכ"ל. ובאות ב' כתב שם לענין לשים איפור על פניה, והשיב דלא מצאנו איסור בזה לאשה להתקשט אפילו אם זה מיפה אותה כמו שכתב באו"ח סימן תקנ"ט סעיף ב' שקונים בגדי יום טוב לאשה אפילו אם הבגדים מיפים אותה. ואם היה איסור להתקשט היו חז"ל צריכים לפרט את זה, ולכן נראה שאף שהיא הרבה יותר יפה כאשר היא שמה על הפנים איפור, אבל כל שאין בזה גדר של פריצות אין בזה איסור, ונראה שאיפור אינו נחשב לגדר של פריצות ולכן מותר.

ולענין אשה הרוצה להתרחץ עם סבון שיש בו ריח חזק שנשאר אחרי הרחיצה האם יש איסור בדבר, עי' בשו"ת אז נדברו חלק ח' (סימן ס"ה) שכתב שאין לאשה להתרחץ בסבון עם ריח חזק כשעומדת לצאת לרחוב שריחו נודף מרחוק, וכן כשמזלפת את השערות (פאה נכרית) בשביל חיזוק ויופי אין להשתמש בחומר שיש בו ריח חזק, והוסיף שם דנתברר דהרבה נשים מקילים בזה ואינם יודעים את חומר החטא ולפעמים נוסעים ביחד אנשים ונשים במונית וחושבים דכיון שעושים כן בתום לב ולא לשם להתבשם שאין בזה איסור. ולענין אם יש איסור לאיש להתרחץ עם בורית שיש לה ריח חזק משום איסור דלא ילבש עי' בשו"ת חיי הלוי חלק א' (סימן נ"ה אות י') שהביא דיש אומרים שאסור משום לא ילבש, ובאות י"ב כתב דאם אינו עשוי מריח חזק אין בו משום איסור לא ילבש. ולענין איש שרוצה

זהירות לנשים בבושם

נה. ראוי לכל אשה שלא תתבשם באופן מוגזם שיכולים הגברים להכשל על ידה^ע.

איסור הסתכלות בבגדי צבעונים

בגדי צבעונים

נו. אסור להסתכל בבגדי צבעונים שהוא מכירה אפילו שאינה עליה^{עא}, משום שיגרום להרהר עליה, ולענין אשה שהשאיילה בגדים

הערות וביאורים

סעיף ב') הביא שאסור להסתכל על בגדי צבעונים של אשה בשעה שהיא מלובשת בהן. ונראה עוד דבזה אסור אפילו אם אינו מכירה מכבר, דמ"מ על ידי הסתכלות בבגדי היפים יבוא להרהר אחריה, ואולי גם יכשל בהסתכלות בפניה על ידי זה. והביא שם סברא לזה משום דדוקא כשאינה לבושה בהן בעיני מכירה, שעל ידי זה הבגדים יזכירו לו את האשה, אבל בלבושה בהן אין צריך דבר להזכירו. ונראה להביא ראיה לזה מדברי הדרישה אבן העזר (סימן ס"ה אות ב') שהקשה על הטור שפסק דמותר להסתכל בתכשיטין שעל כלה, דהא אסור להסתכל על בגדי צבעונים של אשה, ותיירץ דרק בכלה התיר הטור כדי לחבבה על בעלה. ולכאורה יש ליישב קושייתו בפשיטות דהאיסור להסתכל בבגדי צבעונים הוא רק כשמכירה, ואם כן יש לומר דמסתמא העומדים אצל החופה אינן מכירין הכלה מכבר, דלא היה המנהג לנשים לצאת מן הבית כמפורש ברמב"ם וברמ"א אבן העזר (סימן ע"ג) ואף אחד מהקרואים לא היה מכיר אותה לפני החתונה, ואם כן ליכא איסור בהסתכלות בתכשיטיה דהא אינו מכיר מכבר, ומה הקשה הדרישה. אלא ודאי דס"ל לדרישה דעכשיו שרואה את התכשיטים עליה לא

ללבוש בושם האם יש איסור בזה של לא תלבש, הרי במסכת ברכות דף מ"ב: כותב שגנאי הוא לו לצאת בשוק כשהוא מבושם, ולכן הסכמת הפוסקים הוא שאין לו ללבוש בושם שיש בו ריח חזק, ועי' בזה שו"ת באר משה חלק ד' (סימן קי"ט), ובשו"ת אז נדברו חלק ח' (סימן ס"ה), ובשו"ת קנין תורה בהלכה חלק ו' (סימן ע"ו אות ג') שכתב שכשמבושם הרבה יש גירוי יצר הרע, ולכן רע עלינו מה שרואים אפילו בתוך הבתי מדרשים שיש בחורים ואברכים שהולכים עם ריח מבושם חזק, ועלינו להתחזק! אך כשיש בושם שמויחד לגבר ואין להם דימיון כלל לבושם של נשים אין חשש לא תלבש, ועוד יש לציין שאם יש 'דיאודרענט' שיש בו בושם נראה שאין חשש בזה.

ע. ויש להעיר כאן שאף כלה אסורה להתבשם יותר מדאי בזה שהיא תכשיל את החתן שעדיין אסור עליו להריח מבשמים שעליה כיון שהיא עדיין אסורה עליו.

עא. הרי מלשון הטור ושו"ע כאן נראה שיש איסור להסתכל על בגדי צבעונים של אשה שמכירה אפילו אינם עליה. ובספר הסתכלות בהלכה (פרק ה')

מחברתה ראה הערה ע"ב.

כובס ותופר לגבי בגדי צבעונים

נז. מי שהוא כובס או תופר וכדומה מותר לעשות עבודתו גם בבגדי צבעונים של נשים, אף שהוא מכירם, דכיון שהוא טרוד בעבודתו

⊕ הערות וביאורים ⊕

פסק הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א שאשה המשאילה בגדים מחברתה ובעלה מכיר את בעלת הבגדים, אסור לבעל להסתכל על אשתו כשהיא לבושה בהם.

אמנם כששאלתי שאלה זו לבעל האבני ישפה זצ"ל הוא השיב לי וז"ל בשולחן ערוך אבן העזר סימן כא סע' א' כתב וז"ל: ואסור להסתכל בבגדי צבעונים של אשה שהוא מכירה, אפי' אינם עליה, שמא יבא להרהר בה עכ"ל. אבל פשוט שכל הסיבה שיבא להרהר אחריה, הוא משום שהוא חושב על האשה שהם הבעלים של הבגדים, שהרי הוא רואה את הבגדים ונזכר באשה. אם היה איסור כאשר בגדים אלה הם על אשתו, במקום לחדש "אפילו אינם עליה" היו צריכים לומר "אפילו הם על אשתו". וכיון שלא הזכירו כזה חידוש, מוכח שאין כזה חידוש. מותר לבעל להתייחד עם אלף נשים כאשר אשתו נמצאת עמו שהרי היא שומרת עליו. לכן אם אשתו לובשת בגדים אלה, במקום לחשוב על האשה הזרה הוא יחשוב על אשתו שהרי זה מה שהוא רואה. ומה לו להרהר אחר דבר שאיננו כאן אם יש לו פה את אשתו שהיא כן נמצאת כאן. לכן מותר לו להסתכל על בגדי צבעונים של אשה אחרת כאשר אשתו לובשת אותם, עכ"ל. ועי' בשו"ת שבט הקהתי חלק ה' (סימן רכ"ז) מה שהאריך להתיר זה.

בעיני שיכירנה מכבר, דכיון דרואה אותן עליה, נכלל זה בגזירת בגדי צבעונין ואסור, ואח"כ מצא שכן פסק בשו"ת שרידי אש חלק ג' (סימן צ"ה בסוף).

בקונ' וארשת' לי באמונה (עמוד מ"ב) הביא ששמע מהגרי"ש אלישיב זצ"ל ויבלח"ט הגר"נ קרליץ שליט"א שאסור לחתן להביט בעיני בתכשיטין שעל כלתו, וגם כשהיא מודדת תכשיטים לפני קניה. אך אם התכשיט אינו שלה ואינו עליה כגון שמראה לו תשכית על השלחן לפני הקניה מותר להסתכל בה.

עב. שו"ע שם. ועי' בחוט שני עמוד רס"ה שכתב דמכאן יש ללמוד שאסור להסתכל על תמונות של נשים שזה בכלל בגדי צבעונים ומצוי בתמונות של חתונות וכדומה, ואדרבה יש לומר דדוקא בבגדי צבעונים אפשר להקל אם הם של אשה שאינו מכירה כי אם אינו מכירה אינו מעורר מסתמא הרהורים, אבל תמונות של נשים יש לומר דגרע טפי ואסור אפילו אם לא מכירים. אמנם אם ידוע לו שבהסתכלות זו יבוא לידי הרהור אפילו אם לא מכירה אסור להסתכל בבגדי צבעונים, וצריך להזהר בזה כי המכשול מצוי מאוד.

ולענין אשה ששואלת בגדים מחברתה ולובשתה ובעלה מכיר את בעלת הבגדים אם הדבר יכול לבוא לידי הרהור אין לאשתו להשתמש בהם בפני בעלה, וכן

לא יבא לידי הרהור^ע.

להסתכל בבגדי צבעונים מקופלים

נח. יש לעיין אם אסור להסתכל בבגדי צבעונים של אשה אחרת כשהבגדים מקופלים^ע.

איזה בגדים בכלל האיסור

נט. כל הבגדים בכלל האיסור של הסתכלות בבגדי צבעונים, ואף כובע וצעפיף וכדומה, וגם תכשיטין של אשה, אמנם מטריה של אשה אין איסור להסתכל בו כיון שאינו בכלל בגדיה^ע.

להסתכל בבגדים שחורים ולבנים

ס. יש אומרים שאסור אפילו להסתכל בבגדים שחורים או לבנים, אם הם נאים מאוד והיא לובשת אותם רק לפרקים כגון לחתונות וכדומה^ע.

⊕ הערות וביאורים ⊕

עבודה זרה שם כתב דהא דשאר בגדים מותר להסתכל עליהם משום דהם שכיחים, דהיינו שהיא לובשת אותם תמיד, ואינן לנוי אלא להלבשה תמידית בעת עבודתה, וכיו"ב, לכן לא יגרום להרהר אחר יפיה. ולפי זה ניזיל בתר טעמא דאם הבגד אינו בצבע אלא שחור או לבן, אך הוא נאה ביותר והיא לובשת אותו רק לצורך חתונות וכדומה, בודאי גם בגד כזה יגרום הרהור. ונראה דכן מוכח מלשונו של החינוך (מצוה קפ"ח) וז"ל ואפילו להסתכל בבגדי צבע של אשה, כלומר בבגדים נאים שדרכן לעשותן בגדים צבעונים, אסור להסתכל בהן, לפי שמתוך ראית המלבוש יבא להרהר בה, ע"כ. ועוד הביא בשו"ת שרידי אש שם שנשאל אודות התלבושת של נשים מודרניות, ונראה דהתכוון לבגדים שתפורים ונחתכים בצורה מודרנית, דבגד כזה מעורר הרהור

עג. כך מבואר ממסקנת הגמ' במסכת עבודה זרה דף כ: וכמ"ש רש"י שם ד"ה בעבידתיה טריד שלבו על מלאכתו ולכן שוכח מהרהור. ועי' בכל זה בשו"ת באר משה חלק ד' סימן קמ"ז אות י"ט. וכן דעת הגר"מ גרוס שליט"א והוסיף דפשוט דהוא לא יהא עסקו עם הנשים במדידה וכיוצא בו ואף לא עם בנות קטנות.

עד. כן דייקו תלמידי רבינו יונה מסכת ע"ז דף כ: שליכא איסורא. ומובא בספר אום אני חומה, וסיים דצ"ע לדינא כיון שהכל תלוי בהרהור ולא חילקו הפוסקים בזה.

עה. כ"כ הגר"מ גרוס בספר אום אני חומה עמוד נ"ו.

עו. כ"כ בספר הסתכלות בהלכה (פרק ה' סעיף ג') והביא שם דרש"י במסכת

לד אהל אבן העזר סימן כ"א יעקב

הסתכלות בבגדים הצמודים לגוף

סא. יש להסתפק אם אסור להסתכל בבגדים שרגילים ללבוש צמודים לגוף אפילו כשאינם נאים, ואפילו אם אינו מכיר את בעליהן, וכ"ש אם מכיר אותן, משום דזה גורם מאוד להרהור^ע.

להסתכל על בגדי צבעונים של כלה

סב. איסור הנ"ל של הסתכלות בבגדי צבעונים נאמר גם כלפי המשודכת^ע.

⊕ הערות וביאורים ⊕

מאד, ופסק לאיסור משום דהוי כבגדי צבעונין. הרי דהבין גם כן דאין עיקר האיסור משום הצבע אלא משום דהוי בגד שמיוחד באופיו, שמעורר הרהור אחר בעלת הבגד. ולעומת זאת יש לומר שהיום שנהגו הנשים ללבוש בגדי צבעונים גם שלא לצורך חתונות וכדומה, ולא כדורות הקודמים שנהגו רק בצבעים כהים מאוד, לכן היכא דהבגד אינו נאה במיוחד, ולפי מנהג של היום הכל רגילים בזה, לא יהא בכלל האיסור הסתכלות דלא יגרום בגד כזה שאנשים ירהרו אחר יופי של בעליהן.

עז. כ"כ בספר הסתכלות בהלכה (פרק ה' סעיף ח') על פי סברא אע"פ שלא מצא כן בפוסקים. ומה שנהגו מורי הוראה שפוסקים על כתמי נשים ורואים כמובן בגדים הצמודים לגוף אינו ראייה לכאן דהא כעין זה מצינו במסכת נגעים (פרק ב') דהכהן היה רואה את הנגע גם בבשרה של אשה ואפילו במקומות המכוסים, והטעם דהיכא דקיום מצוה התורה צריך לכך, אין זה בכלל הסתכלות של איסור.

עה. דעת הגר"נ קרליץ שליט"א מובא בקונ' וארשתיך לי באמונה שם.

הליכה אחורי אשה

לילך אחורי אשה

סג. אסור להלך אחורי אשה בשוק^ט, אלא יסלק לצדדין^פ או לאחוריו. ואם נזדמן לו ללכת אחורי אשה יעבור אותה במהירות^{פא}.

ההולך ברחוב ואשתו עמו

סד. ההולך ברחוב ואשתו עמו ויש לפנייהם אשה אחרת, עדיף שיקדים את אשתו לפניו והוא ילך מאחוריה ממה שילך אחורי אשה אחרת, וכל זה הוא בזמן שאשתו טהורה^ב.

לילך אחורי זקנה

סה. גם אם האיש זקן מופלג אסור לו ללכת אחורי אשה. ואסור ללכת גם אחורי אשה זקנה. ויש מי שאומר שגם אחורי פנויה אסור^ב.

הערות וביאורים

עט. גמ' במסכת ברכות (דף סא.) דתניא דלא יהלך אדם אחורי אשה בדרך

ואפילו אשתו, ומובא בשו"ע (סעיף א'), וה"ה אפילו אחורי אשתו ויש אומרים אחורי אחותו, ועי' בספר מלבושי מרדכי (עמוד רכ"ד) מ"מ בזה. ועי' בבאר היטב ס"ק ב' שהביא שו"ת רדב"ז שמוסיף דאפילו אם האשה לבושה בבגדי צניעות. והגר"מ גרוס שליט"א דלפי הך דינא אין לנהוג את אשר יש שנוהגים דכשמגיעים לשביל צר או בפתח הדלת מקדימים את האשה, דודאי שילך האיש קודם.

פ. שם, ובספר מלבושי מרדכי (עמוד רכ"ד) הביא תשובת הגר"ש וואזנר שליט"א שאף לילך בצדדים עם אשה אם זה יכול להשפיע עליו גם בצדדים של האשה לא מועיל ואסור.

פא. רמב"ם הלכות איסורי ביאה (פרק כ"א הלכה כ"ב). עי' בשו"ת מנחת שלמה חלק א' (סימן צ"א אות כ"ג).

פב. דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל מובא בקונטרס בהלכות יחוד וצניעות להגר"י ישראלזון זצ"ל.

פג. בספר מלבושי מרדכי (עמוד רכ"ז) הביא תשובה מכת"י מהגר"ש וואזנר שליט"א שפסק דפשיטא שהאיסור לילך אחורי אשה הינו אפילו לזקן מופלג,

ולענין אשה אם היא צריכה להשגיח שלא הולכת מלפני איש, עי' בספר מלבושי מרדכי (עמוד רכ"ג) שהביא שם תשובת כת"י של הגר"ש וואזנר שליט"א שגם על האשה יש חובה להזהר במקום שאפשר שתלך אחרי האיש ולא תלך

לו אהל אבן העזר סימן כ"א יעקב

לילך אחורי אשה כדי שלא להיכשל מאיסור אחר
סו. נראה שמי שהולך ברחוב ועלול לראות דבר איסור וכדומה, ויתכן שימנע ראייה זאת אם ילך מאחורי אשה אחרת ברחוב, הרי זה מותר ויש להשפיל עיניו לקרקע, וראה הערה⁷¹.

חינוך קטנים בענין הנ"ל
סז. יש לחנך קטן גם בזה כמו כל איסור דרבנן, והגיל הראוי לחנך קטנים בזה הוא לפחות מגיל תשע ובודאי מבן י"ג שנים⁷².

להעלות אחורי אשה לאוטובוס
סח. מותר לכבד אשה לעלות קודם על האוטובוס ואין חשש הליכה מאחורי אשה, וראה הערה⁷³.

להעלות אחורי אשה במדריות נעות
סט. במדרגות נעות כשעומד מאחרי אשה, בודאי לא חשיבא כהליכה מאחריה דהא אינה הולכת⁷⁴.

⊕ הערות וביאורים ⊕

דהרי בזמנם החמירו יותר בזה כיון שהיה אפשר להזהר יותר כיון שהנשים לא היו מצויים כ"כ ברחובות ע"י שם. משא"כ בזמנינו הרי אף אם יברח מאחורי אשה ימצא תיכף את עצמו אחורי אשה אחרת, וכמדומה לי שנשים מצויות ברחוב יותר מאנשים ומה גם בזמנינו שהפריצות מצויה הרבה ולצערינו הפרוץ מרובה על העומד ואין מתביישים להסתכל באשה גם בפניה. ולכן במקום מצוה או שצריך לעשות כן מצד הנימוס אין טעם להחמיר בזמנינו, ואף שבזמן הראשונים המצב היה הרבה יותר טוב מבזמנינו, אבל מ"מ יתכן שגם אז כבר היו הנשים מצויות בשווקים ורחובות ובכל מקום שהולך היה נמצא תמיד אחורי אשה ולכן נראה שיש להקל כאן, וודאי מסתבר להקל במקום מצוה.

פו. כ"כ הגר"מ גרוס שליט"א בספרו אום

וטעמו משום דלא חילקו חז"ל, וגם אחרי אשה זקינה אסור.

פד. בשו"ת רדב"ז שם מבואר שלצורך מצוה שרי לילך אחורי אשה, ובלבד שיתקע עיניו בקרקע, ולכן הכא נמי שלא יכשל באיסור שרי. אבל אם אין בידו להסתכל בקרקע יש איסור בדבר. ועי' בכל זה בספר אום אני חומה חלק ב' (סימן ת"ב).

פה. דעת הגר"ש וואזנר שליט"א מובא בספר מלבושי מרדכי (עמוד רכ"ד).

פז. והנה בשו"ת מנחת שלמה (סימן צ"א אות כ"ג) נשאל מבעל הציץ אליעזר זצ"ל אודות מה שמצוי בזמנינו הרבה כשעולים באוטובוס ויש לפניו אשה האם מותר לכבדה לעלות קודם או שמא יש לחוש להליכה אחורי אשה ואין לכבדה. והשיב

לשבת אחורי אשה באוטובוס

ע. האיסור לילך אחרי אשה דוקא בהליכה ולא בישיבה ועמידה, ולכן מותר לשבת באוטובוס ומטוס וכדומה אחורי אשה וכן מותר לעמוד אחריה בתור בקופת חולים או בנק וכדומה^{פב}. ויש מחמירים אף בישיבה מאחוריה כגון באוטובוס^{פט}.

לשבת ליד אשה באוטובוס

עא. מעיקר הדין מותר לשבת ליד אשה זרה כשאינן מקום פנוי, ואין חיוב על איש או אשה לקום כשיושב אצלם מין שכנגדם. אולם אם יש מציאות לעמוד אין לשבת ליד ערוה, וכדאי להחמיר בכל מה שאפשר, ויש שהחמירו בזה שאין לשבת ממש ליד אשה בכל מקרה^צ.

- ❁ הערות וביאורים ❁ -

ובספר מלבושי מרדכי (עמוד רל"א) הביא תשובת כת"י של הגר"ש וואזנר שליט"א שבמקום צורך כגון ללכת אחורי אשה בכסא גלגלים, ואי אפשר בענין אחר, ולרוב יש בזה ענין של מצוה וגמילות חסדים, לא מצא מקום לאסור.

פט. דעת החזון איש מובא בספר חוט שני.

צ. כן דעת הגרשז"א זצ"ל, ועי' בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ב' (סימן י"ד) שהתיר בזה משום שאין זו דרך חיבה ותאוה, אא"כ מכיר בעצמו וחושש שיבוא לידי איסור הרהור. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ד' (סימן קל"ו) שכתב שם דאסור לשבת ליד אשה כשאפשר במציאות לעמוד ומכמה סיבות המפורטות שם. ועי' בשו"ת משנת יוסף חלק י' (סימן קע"א) שכתב דלשבת ממש ליד אשה בודאי אסור, הגם שברכב ציבורי ל"ה דרך חיבה, כנסיעה בעגלה עם אשתו נדה כשנוסעים בדרך עם עוד אנשים, מ"מ ביושם יחד הוי חשש נגיעה, כשהמושבים סמוכים אפילו הם נפרדים.

אני חומה חלק ב' (סימן ס"ק אות ב') וליכא בזה טעמא דרש"י ברכות (דף סא:).

פח. ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט' (סימן נ) שהביא בשם הגרשז"א זצ"ל שדוקא בהליכה יש איסור, אולם עי' בספר מלבושי יום טוב ומובא בספר אום אני חומה עמוד ס"ג שהחמיר בזה, ובפרט בנסיעות ממושכות כגון באוטובוס. והנה הרדב"ז שם כתב שאפילו מי שרוצה או אפילו מי שאינו רוצה להסתכל על האשה אסור לו ללכת אחריה. מפני שמי שהולך אחרי השני במציאות הוא רואה את השני, אפילו בלי כוונה, וחושב על מה שהוא רואה. ולכן אפילו כשאינו מכוון אסור. ולפי זה יש לעי' במי שצריך לעמוד בתור אחרי אשה או לשבת במכונית אחרי אשה, שהיא יושבת או עומדת, ולא הולכת. האם גם בזה יש איסור מיוחד מפני שחוששים שהוא יכשל להסתכל עליה. או שזה שווה לשאר דיני ההסתכלות, שאם הוא לא מסתכל על האשה אין בזה איסור. וכך הסתפק הגר"נ קרליץ שליט"א.

לה אהל אבן העזר סימן כ"א יעקב

ישיבה ליד אשה במטוס

עב. הנוסע במטוס ומקום הישיבה שלו הוא על יד אשה, והמטוס מלא באופן שאי אפשר לו לישיב על מושב שנשאר פנוי, אם אי אפשר לו להחליף מקום מושבו עם מישהו אחר, ידחוק עצמו לצמצם ישיבתו עד כמה שאפשר לצד האחר, וישים איזה חפץ בינו לבינה.^א

הנהגה הראויה למי שנוסע באוטובוס ציבורי

עג. למי שאפשר כשנוסע באוטובוס ציבורי, ומצויינות שם נשים ששמלותיהן קצרות ובשר השוק והזרוע מגולה, אפילו הכי אין איסור לנסוע בו, והעיקר שצריך שיהיה בדעתו שלא לפנות אנה אנה ולהסתכל, ושיהיה בידו ספר לעיין בו. או שישתדל לשבת על יד חלון ולא על יד המעבר ששם שכוח נגיעה וחיכוך בנשי העוברות דרך המעבר הצר.^ב

קול באשה ערוה

לשמוע קול ערוה

עד. אסור לשמוע לקול ערוה, ונחלקו הפוסקים אם איסור קול אשה ערוה הוא מן התורה או מדרבנן וראה הערה.^ג

הערות וביאורים

נדה אריכות בענין נגיעה ועליה לאוטובוס עם אשתו נדה.

זא. ספר אהלך באמיתך פרק כ' סעיף פ"ז.

זב. עי' בשו"ת שלמות חיים (סימן תל"ב) ובשו"ת אז נדברו חלק ה' (סימן נ"ח) ומובאים בספר אהלך באמיתך (פרק כ' סעיף פ"ד-פ"ה).

זג. גמ' ברכות (דף כ"ד.) וילפינן מדכתיב "כי קולך ערב" שקול באשה ערוה. והנה נחלקו האחרונים אם איסורו מדאורייתא או מדרבנן, בספר מהריק"ש בערך לחם "סימן רי"ז סעיף ד') נקט שהוא דרבנן כיון

ולפי זה תתעורר השאלה, אם מותר לשבת בספסל שממול באוטובוס, ופניהם קדימה, כשבניהם שביל המהלכים, כי בנסיעה יושבים רק במרחק כאמה, ומרגיש רואה כל תנועותיה ושומע כל דיבוריה וצחוקה. אבל על כגון דא צ"ל הנח לישראל, שכן נהגו בכמה מקומותין שגברים בצד אחד ונשים בצד השני, וכמובן לנסוע כה"מהדרין" הרי זה עדיף טפי, שהגברים ישבו קדימה והנשים אחורה. וברוך אשר יקיים את דברי התורה הזאת, עכ"ד.

ועי' בספרי אהל יעקב הלכות הרחקות

אהל הרחקות מן העריות יעקב לט

קול אשה כשאין לו הרהורים בזה
עה. אפילו כשלא מרגישים שום הרהור מזה הרי שאסור לשמוע קול
אשה ערוה^{טז}.

שמע קול אשה וסתם אוזניו
עו. יש לעיין מה הדין אם סותם אוזניו בראשי אצבעותיו ואינו שומע
אלא קול הברה אם חשיב דשומע קולה, אבל אם אינו שומע כלל
פשוט דמותר גם להשיטות דלעיל דמחמירים בעצימת עינים כנגד
מקום מגולה^{טז}.

הגיל לאסור קול אשה
עו. מלשון השו"ע משמע שהאיסור לשמוע קול אשה הוא מתי שהיא
נדה, וזה בערך 13-14, אבל לכתחילה ראוי להחמיר מגיל 12, ויש
שהחמירו מגיל שלש וראה בהערה^{טז}.

לחנך קטנים באיסור קול אשה
עה. קטן בן תשע שנים, יש לחנכו ולהרחיקו מלשמוע קול אשה
האסורה^{טז}. ויש שכתב שאסור לאשה לשיר בפניו משום האיסור
לספות לקטן איסור בידים^{טז}.

איזה אשה אסור לשמוע קולה
עט. יש אומרים שדוקא קול אשה נשואה אסור בשמיעה, אבל קול

⊕ הערות וביאורים ⊕

בספר דברי חכמים (עמוד רנ"ב). אמנם
עי' בשו"ת חיי הלוי חלק ו' (סימן קס"ה אות
ו) שכתב דאין להקל בשמיעת קול אשה
רק עד גיל שלש, ולמעלה מגיל שלש אין
להתיר רק לאב ואם ולכל מי שמוותר
ביחוד, וגם זה רק כשלא אומר דברי תורה.

צו. דעת הגרשז"א זצ"ל מובא בספר
הליכות בת ישראל (פרק ו' הערה א').

צה. עי' בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן
ה') בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ועי'
בספר ישמח ישראל דיני זמר (עמוד שי"ח)
מה שהשיג עליו.

שלא מצינו בקרא דהוי איסור, אלא כיון
דאיתא בקרא דהוי נוי אסרו חז"ל. ועי'
באוצר הפוסקים סימן כ' ס"ק א' שהביא
מח' בזה אם הוא דאורייתא או דרבנן,
והעיקר כדעת המשנה ברורה (סימן ע"ה ס"ק
י"ז) שהוא דרבנן משום דקול לא הוי אסור
משום ערוה, עי' שם.

צד. עי' בשו"ת אגרות משה או"ח חלק ד'
(סימן ט"ו אות ב').

צה. כ"כ אחרונים המובאים בספר אום אני
חומה שם (עמוד קס"ג).

צו. דעת הגר"פ שיינברג זצ"ל מובא

פנויה מותר שלא בעת התפילה, אבל רוב הפוסקים חולקים ולא מחלקין בין קול אשה פנויה או אלמנה^ט.

קול באשתו

פ. אסור לשמוע קול אשתו שאינה טהורה, ויש שהקילו בזה. ואפילו להמחמירים יש שהוסיפו שאם אשתו שרה והוא אינו מתכוין להנות אפילו שנהנה בעל כרחו, מותר, ובפרט כשזה נוגע לשלום בית^ק.

קול אשה של אחותו

פא. נחלקו גדולי הפוסקים אם מותר לשמוע לקול אחותו, יש אוסרים ויש מתירים, ויש שהתירו לשמוע קול אחותו שפחותה מבת י"א שנים, ראה בהערה כל הפרטים^{קא}.

הערות וביאורים

מ"מ המנהג להחמיר. ועי' בשו"ת להורות נתן חלק ד' (סימן ק"ד) שהסיק לדינא שהאיסור קול באשה ערוה כולל גם את אחותו, והיינו שאסור לשמוע שירת אחות אפילו בסתם, וכ"ש לשמוע אותה בעת ק"ש. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק י' (סימן כ"ו) שהביא לאסור לשמוע קול אחותו בעת זמירות בשבת, ובספר מלבושי מרדכי כתב דאולי החמיר דוקא בזמירות כיון שיש אומרים שלזמירות יש דין של דבר שבקדושה, שאסור אפילו כששומע קול המותר.

ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן ה') שכתב שאפשר לשמוע קול אחותו שפחותה מגיל י"א שנים, וטעמו משום שמותר לחבק אותה בגיל הזה מעיקר הדין, ואין בו אפילו כיעור, וה"ה לענין קול זמרתה. ועי' בשו"ת קובץ תשובות חלק ג' (סימן י'), ובספר ישמח ישראל דיני זמר פרק י"ט אריכות גדולה בכל הדינים של קול אשה בטוב טעם ודעת.

צט. באר היטב הביא מקילים בקול אשה, אבל הבאר שבע החמיר, ולא התירו אלא שלא בשעת התפילה.

ק. עי' בספרי אהל יעקב על הרחקות נדה במה שהארכנו בזה כל הדעות.

קא. והנה מעידים על ביתו של הגרי"ז זצ"ל שהבנות נהגו בזמירות שבת כשהאחים היו שם, ורק היו מקפידים לסגור את החלונות שלא ישמעו את קולן בחוץ. ועי' בספר הליכות שלמה הל' תפילה (פרק כ' סעיף י"א) שכן נראה דעת הגרשז"א זצ"ל.

אמנם כבר מטו משמיה דהחזון איש להחמיר, וכך מובא בספר חוט שני הל' צניעות והוסיף דמה שפסק החזון איש להחמיר היינו דוקא במקום שיבוא לידי הרהור, או באמצע ק"ש, ועי' בספר לבושה של תורה (סימן ע"א סעיף ט"ו). ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן קל"ח) שכתב דאע"פ שמעיקר הדין אין בזה איסור כשאחותו שרה עמו בשקט,

שמיעת קול אשה בשעת זמירות

פב. יש אומרים שראוי להזהר שלא לשיר עם אשתו טהורה זמירות בשבת כשמזכיר בזמירות פסוקים, אבל אין לאסור דבר כזה כיון שמעיקר הדין הוא מותר^{קב}, ויש שהקילו בזה^{קג}.

קול אשה זקנה או מכוערת

פג. קול אשה זקנה ומכוערת נמי בכלל האיסור^{קד}.

קול של אשה נכרית

פד. קול של אשה נכרית גם כן אסור לשמוע^{קה}.

שלא להתכוין לשמוע קול אשה

פה. אסור לשמוע לקול אשה רק אם מתכוין לשמוע, אבל מותר לעבור במקום ששרות נשים כשלא מתכוין לשמוע, וכן לעלות למונית או אוטובוס שדלוק הרדיו ואשה שרה שם, ובתנאי שלא מביאו לידי הרהור^{קי}.

לשמוע אשה נואמת

פו. קול באשה ערוה דוקא בקול זמר, אבל קול דיבורה מותר, ולכן מותר לשמוע לאשה שמוסרת נאום אם לא מתכוין להנות מזה, ויש מחמירין בכל אופן, וראה הערה^{קז}.

✪ הערות וביאורים ✪

קב. דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א מובא בספר דעת נוטה (עמוד רט"ז).

קה. פמ"ג מובא במשנה ברורה (סימן ע"ה ס"ק י"ז), ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' או"ח (סימן ט"ו אות ב').

קג. עי' בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן ה') ששמע מהגרש"ז זצ"ל שמותר לאדם לשיר עם אשתו טהורה זמירות כי אינו נחשב דברי תורה, ובספר אשי ישראל (פרק נ"ה הערה ק"ג) הביא בשמו דאפילו אשת חיל שרי. אמנם עי' בשו"ת קובץ תשובות חלק ג' (סימן י' ד"ה אולם) שכתב לאיסור, ועי' בספר לבושה של תורה חלק ב' (עמוד תתס"ג אות י"א).

קו. דעת הגר"נ קרליץ שליט"א חוט שני הלכות צניעות ס"ק י'.

קז. והנה הרשב"א במסכת ברכות שם כתב דדוקא קול זמר אסור, ולא סתם קול שלה, וכך פסק בשו"ת משנה הלכות חלק ה' סימן רי"ח להקל, ומ"מ משום הרחק מן הכיעור כדאי להרחיק מזה. ואף לדעת המתירים היינו ובלבד שלא יתכוין להנות. אמנם בשו"ת שבת הלוי חלק ה'

קד. ספר אום אני חומה (עמוד ע"ג).

מב אהל אבן העזר סימן כ"א יעקב

במקום שיש חשש איבוד פרנסה

פז. אדם הנאלץ במסגרת עבודתו לשמוע קול אשה כגון מקליט באולפן, מלצר, עובד בחנות ששומעים בה מוזיקת-רקע, יש להקל במקום של איבוד מקום פרנסה, ובפרט אם שומע שירים ברדיו^{קפ}.

אם מותר לדבר עם אשה ולהנות מקולה

פת. אסור לדבר עם אשה ולהנות מקולה, והוי בכלל קול באשה ערוה, אפילו אם נהנה שלא במתכוין אסור, וצריך לכוין שלא להנות^{קט}.

האם אסור דוקא אם מכירים המשורר

פט. נחלקו גדולי הפוסקים אם האיסור לשמוע לקול ערוה היא דוקא באשה במכירים, אבל אשה שלא מכירים אין איסור, וראה הערה^{קי}.

לשמוע הרבה נשים יחד

צ. אסור לשמוע אפילו הרבה נשים ששרות יחד, ויש מחמירים אפילו אם נשים משוררות עם אנשים^{קי}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

בקולה כשאינו מכירה כמו שמבואר לענין בגדי צבעונים, ולמעשה העיר עליו שם דאסור להקל על סמך זה מפני שאין לדמות זה לבגדי צבעונים דשם מצאנו להקל אם לא מכירים של מי הבגדים, ולמעשה העיקר מהמחמירים, אף שבאוצר הפוסקים הביא מקילים ומחמירים. וישנם הרבה פוסקים שהחמירו, עי' בשו"ת חלקת יעקב או"ח (סימן ל'), שו"ת אז נדרבו חלק ט' (סימן נ"ט), הגר"נ קרליץ שליט"א, שו"ת אבן ישפה שם. ועי' בשו"ת משנה הלכות חלק ו' (סימן כ"ה) שכתב שאפשר שגם לשיטות המתירים כשאינו מכירה מ"מ כשהיא שרה עבורו אסור כיון שיש בזה הרהור טפי. ובספר אום אני חומה (עמוד ע"ב) הוסיף שהוא הדין שאסור לכולי עלמא בשירים שמזמרים בצורה מושכת.

קיא. כ"כ בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן

סימן קצ"ז אות ד') הביא דמשמעות הרמב"ם בפרק כ"א מהל' איסורי ביאה דכל קול שלה אסור אפילו אינה זמר, וכפשטות הש"ס במסכת קידושין דף ע., ובפרט דבדרך כלל אשה שנואמת דרכה להנעים קולה להחניף השומעים כידוע, לא גרע מהשבת שלום דאוסר.

קה. כ"כ בספר בינה ודעת (פרק ו' סעיף ע"א) וטעמו משום שמכיון שאיסור קול אשה הוא מדברנן, והוא הנאה הבא לו בעל כרחו, ובפרט בשירים דרך הרדיו שיש בזה מח' אפשר להקל במקום דוחק כזה.

קט. עי' שו"ת ויען דוד חלק ה' (סימן כ') אריכות בזה.

קי. בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן קצ"ז אות ג) הביא משו"ת בית שערים להקל

קול אשה על ידי הטלפון

צא. יש להחמיר בקול אשה גם אם הוא על ידי הטלפון או טייפ וכדומה ק"ב.

לשמוע בקול אשה על הרדיו

צב. בקול ערוה על ידי רדיו יש אומרים דאיסור יש בדבר, ויש מקילים בזה וראה הערה ק"ג.

קול מכלי נגינה

צג. קול מכלי נגינה לא חשיבא כקולה ושרי, ולכן מותר לשמוע לאשה שמנגנת בחליל אפילו שהוא על ידי הפה, משום שלא נחשב כקולה ק"ד.

- ❁ הערות וביאורים ❁ -

שקול ששומעים על ידי הרדיו אינו קולה ממש אלא תנודות הדומות לקולה, ועי' בשו"ת יביע אומר חלק א' (סימן ו') ובשו"ת ציץ אליעזר חלק ה' (סימן ב), וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל מואב בספר וזאת הברכה (פרק ט"ז). אמנם סברת האוסרים הוא שהרי הקול עצמו גורם להרהור אף ששומעים אותו דרך הרדיו, וכך פסק בשו"ת חלק יעקב או"ח (סימן ל'), ומנחת יצחק חלק ז' (סימן ע'), וכן דעת הגרשז"א זצ"ל מואב בהליכות שלמה (פרק כ' סעיף י"ב), וכן דעת הגר"ח קניבסקי והגר"נ קרליץ שליט"א מואב בספר נקיות וכבוד לתפילה. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן קצ"ז אות ד') שגם כן מחמיר בזה, ואע"פ שבשו"ת שבט הלוי חלק ג' שם כתב שאולי יש לחלק בין קול אשה בטייפ לבין רדיו, מ"מ מסתימת דבריו בחלק ה' נראה שהוא מחמיר בשניהם עי' שם.

קיד. עי' בשו"ת מנחת יצחק חלק ז' (סימן ע'), ובספר אום אני חומה (עמוד ע"ג).

קצ"ז אות ד') דאע"פ שהם דברים פשוטים מ"מ כתב כן כדי להוציא מלב הטועים בזה, והמכשלה רבה היום בבתי ספר אפילו החרדים לדבר ה' שיוצא מכשול על ידן להשכנים שמכשילין אותם בקול ערוה, וצריכים השכנים להסיח דעת מזה כאלו אינם שומעים כידוע לענין קול דמרגישים בעיקר אם נותן דעת לזה, ועל הבנות והנשים להנמיך קול ככל האפשר, עכ"ד. ועי' בספר חוט שני הל' צניעות שכתב שהמתגורר סמוך לסמינר של בנות ששרות לפעמים, לא ישיב לבו לזה. ואם מרגיש בעצמו שזה מביאו לידי הרהור אסור.

קיב. אע"פ דגם אין זה כקולה במקורו מ"מ יש אומרים דהוי בכלל איסורא דקול באשה, וכך החמיר הגר"נ קרליץ שליט"א בספר חוט שני שם. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ג' (סימן קפ"א) ובשו"ת משנה הלכות חלק ד' (סימן פ"ו), ובספר אום אני חומה (עמוד ע"ג).

קיג. והנה סברת המתירים הוא משום

מד אהל אבן העזר סימן כ"א יעקב

אם מותר לאשה לשמוע קול איש
צד. אין איסור לאשה לשמוע קול אישקט^י.

אם מותר לאשה לשיר בפני עכו"ם
צה. אשה מותרת לשיר בפני עכו"ם ואין שום חשש לפי עור או שאר
איסורקט^י.

נשים שמזמזמות בשמחות בפה
צו. נשים ספרדיות (בדרך כלל) דרגילות בעת שמחה לזמזם על ידי
נענוע הלשון והוצאת אויר מהפה כידוע, לא נחשב כקול אשה,
אלא כקול דיבוראקט^י.

שריקת וצחיקת אשה אם נחשב כקול
צו. מותר לשמוע לאשה ששורקת או צוחקת משום שאסרו דוקא קול
זמר, וזה לא נחשב כקולקט^י.

זהירות לבנות בבית ספר לא לשיר בקול רם
צח. יש אומרים שמן הראוי אם אפשר להורות לבנות הלומדות
במוסדות לבנות וכדומה, שלא לשיר באופן שקולן ישמע לכל
העוברים והשבים בחוץ, ויש שהיקל בזה, וראה הערהקט^י.

⊕ הערות וביאורים ⊕

אינו אלא לעורר שמחה.
קיה. דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א מובא
בספר דעת נוטה חלק א' (עמוד רי"ז)
כיון שזה לא הוי קול שיר, ממילא מותר
לשמוע, ועי' במה שכתבנו לעיל פוסקים
שהחמירו לשמוע לאשה נואמת ולכאורה
יש לעיין לדבריהם אם יחמירו בכה"ג כיון
דשם קול נואם לא נחשב כקול זמר ובכל
אופן החמירו, וצ"ע.

קיט. כ"כ בספר הליכות בת ישראל (פרק ו'
סעיף ב') ומקורות הביא משו"ת בית
אב"י או"ח חלק ג' (סימן ל"ב) שמ"מ
האנשים העוברים ושומעים השירה וכן

קטו. אום אני חומה חלק א' (עמוד ע'),
וטעמו משום דאיש אית לו
הרהורים טפי מאשה כמבואר ביורה דעה
(סימן שנ"ב בש"ך ס"ק ב').

קטז. עי' בשו"ת באר שרים חלק ב' (סימן
נ"ד).

קיו. עי' בספר אום אני חומה חלק ב' (סימן
שצ"ג אות ב') כתב דנראה שאין בזה
ערבות, ולא הוי קול אשה אלא כקול
דיבור בעלמא. ויש לומר דלא דמי למאי
דמבואר באחרונים דבהספד אשה נמי
שייכא קול באשה, דהתם הוי קול מיוחד
דילה כמו אשה שנואמת, משא"כ בהא

להשיר בפני גברים שוטים

צט. יש מתירים לנשים לשיר בפני שוטים במטה לעזור להם ולשמחם על ידי השירה, וראה הערה קכ.

האם מותר לאשה לנהיג מקלה של נשים ששרות בפני גברים ק. אין לאשה לקחת עבודה לנהל ולהנהיג מקהלה של נשים ששרות בפני גברים קכא.

אם מותר לאשה לשמוע קול איש

קא. מותר לאיש לדבר עם אשה לצורך, אפילו אם היא נהנית ממנו קכב.

סעיף ב

כיסוי ראש באשה נשואה

קב. מנהג צניעות שנהגו ישראל הוא שכל אשה נשואה תכסה את

הערות וביאורים

קב. עי' בשו"ת אבני ישפה חלק ה' (סימן קמ"ג) שנשאל אודות אם מותר לנשים לשיר עבור שוטים, והשיב דהנה מבואר מפמ"ג או"ח (סימן שכ"ה א"א ס"ק כ"ב) שאם אדם מכשיל חרש ושוטה הוא עובר על לאו מן התורה של לפני עור, וטעם הדבר הוא משום שהם חייבים במצות מן התורה, ולכן הם יכולים לשחוט בהמה אם ישראל עומד על גביו. ולמעשה עי' שם שהקשה על הפמ"ג, ולמסקנא הביא צדדים להקל דיש הרבה ראשונים שסוברים שהאיסור של קול אשה היינו בעת שקורא ק"ש, ולמעשה מצאנו שהתירים לחו"ק לכמה דברים ולכן הכא כדאי להתיר במקום תועלת כזה אולי יתרפאו חולים מתוך שמחת השירים וכדומה, עי' שם.

קכא. עי' בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן ה' ענף ה').

קכב. עי' בשו"ת ויען דוד חלק ה' (סימן כו) אריכות בזה.

כששומעים בתוך ביתם עליהם להשתדל שלא לכוון להנות ממה ששומעים. וכן מבואר מדעתו של הגרשז"א זצ"ל ממה שהזהיר לבחורות הנוסעות בטיולים באוטובוס להמנע מלהכשיל את הנהג בשמיעת קול שירה שלהן, ולא שייך לומר שטרוד בעבודתו ואינו שומע ונהנה משירתן שהרי הוא מאזין גם לרדיו תוך כדי הנסיעה עי"ש. אמנם בספר אשי ישראל (פרק נ"ה הערה צ"ה) הביא בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שהקיל בזה, והגר"ח קניבסקי שליט"א בספר דעת נוטה חלק א' (עמוד ר"ח) פסק שטוב להזהר אף שיש מקילין וטעמו משום שכמדומה שהמקילין סוברים שאין האיסור אלא במכיר את אותה האשה ששומע קולה, אבל כששומע קול שיר אשה ואינו יודע מי היא, וכמו בנידון דידן דהעומד בחוץ אין רואה אותה, או כששרות קבוצה של נשים ביחד ואין מבחין בקול של אשה מסויימת אין איסור, עי"ש. ועי' בספר בירור הלכה חלק א' (עמוד קנ"ח).

ראשה והעובר על זה חייבת מדין תורה, ולכן אסור לצאת ברחוב בגילוי שער. וחיוב הכיסוי הוא על כל אשה נשואה או שהיתה נשואה קכג. ובזוהר הקדוש החמיר בזה מאוד שצרות נגרמות לה ולמשפחתה כתוצאה מחוסר הקפדה בכך קכד.

גילוי מקצת שערות

קג. רוב הפוסקים נקטו שאין לאשה לגלות שום שער מראשה ברבים קכה, ויש מגדולי הפוסקים שפסקו דבדיעבד אשה שגלה מקצת משערותיה עד טפח לא עברה על איסור גילוי שער ברבים קכז.

טפח באשה ערוה-האם הוא במקום א' או בצירוף

קד. מדינא רק טפח במקום א' נחשב כערוה, אבל טוב יותר שלא לגלות כלל כיון שבגדרי צניעות טוב להחמיר על עצמה קכז.

⊕ הערות וביאורים ⊕

ונשים לובשות מטפחת ושערות נראות בחוץ, ואין בזה שום היתר כלל לגלות. ועי' בתשובות והנהגות חלק ב' (סימן תרצ"ב) תשובה ארוכה בכל זה.

קכו. עי' בשו"ת אגרות משה חלק א' אבן העזר (סימן נ"ח) שהאריך בענין גילוי שער אשה ברבים, והסיק למעשה דמדינא אף שמן הראוי להחמיר לנשים לכסות כדסובר החתם סופר, וגם יש מעלה של קמחית, אבל אין להחשיב אשה שמגלה שערות ראשה בשיעור ב' אצבעות שהיא עוברת על דת יהודית, ואין להמנע אפילו ת"ח וירא שמים מלישא אשה כזו אם היא יראת שמים ומדקדקת במצוות ובעלת מידות. אבל הוא רק בערך ב' אצבעות בגובה שהפנים הוא ערך אורך ב' טפחים ויהיה בצירוף פחות מטפח ויותר אסורה. ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' או"ח (סימן ק"ב אות ד').

קכז. דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל מובא בספר דברי חכמים (עמוד רנ"א).

קכג. גמ' כתובות (דף עב.), שו"ע (סעיף ב'), ועי' בשו"ע אבן העזר (סימן קט"ו סעיף ד').

קכד. פרשת נשא, והובא במשנה ברורה (סימן ע"ה ס"ק י"ד).

קכה. עי' בשו"ע (סימן ע"ה סעיף ב') ובנו"כ שם, משנה ברורה (ס"ק י'), שו"ת דובב מישרים חלק א' (סימן קכ"ד), שו"ת מנחת יצחק חלק א' (סימן ז'), שו"ת מהרש"ם חלק ד' (סימן ק"ב). ועי' בשו"ת להורות נתן חלק ה' (עמודים קס"ו עד ק"צ) אריכות בכל זה. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן קצ"ה), וכן דעת הגר"נ קרליץ שליט"א ועוד הרבה פוסקים.

ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן ס"ב) שנשאל אודות שיעור הגילוי שער באשה, והביא דברי האחרונים להחמיר שכל שער אסור לגלות מדינא, עי' שם עוד מה שהביא מהחזון איש. ובזמן האחרון פרצו בעו"ה להתיר בזה,

כיסוי שאפשר לראות השערות מתחתיו

קה. אשה שמכסה את שערות ראשה עם כיסוי שהשער נראה תחתיו לא חשיבא לכיסוי, ומ"מ בנשים שנוהגות לכסות בב' כיסויים מותר שאחד מהם יהיה שקוף או עם חורים קכ"ח.

גילוי שער במקומות שנוהגים כך

קו. איסור גילוי השער בין כשהוא מדת משה ובין דת יהודית, אינו תלוי במנהג המקומות קכ"ט.

בנות רווקות

קז. בנות רווקות מותרות לילך בלא כיסוי הראש, אפילו בתפילה וברכות.

כיסוי ראש לכלה אחרי החופה

קה. המנהג בארץ ישראל (ובמקצת מקומות בארה"ב) הוא שהכלה מגיעה להחופה בכיסוי ראש כדין, ובשאר מקומות יש מנהגים שונים וראה הערה קל.

הערות וביאורים

האשה הולכת פרוע ראש אין לאכול משחיתת בעלה, דחשודה על איסור נדה, וצ"ע. ועי' בשו"ת מהרש"ם חלק ד' (סימן קל"ח) שכתב שאיבדו נאמנתן. ובשו"ת נטע שרוק יורה דעה (סימן ס"ד) כתב דנשים ההולכות פרועות ראש אינם נאמנים להיות עומדים על הטבילה, אבל אם בשאר דברים היא אשה כשירה אפשר לסמוך עליה לעמוד על הטבילה, ועי' בשו"ת לבושי מרדכי שם.

ועי' בשו"ת באר משה חלק ח' (סימן נ"א) שכתב דאין ליקח ספר תורה מסופר שאשתו אינה מקפדת על כיסוי שערותיה.

קל. והנה באבן העזר (סימן נ"ה) כתב הרמ"א שבתולה אחרי החופה דינה כנשואה, אם כן חייבת בכיסוי ראש, ומ"מ אחרי היחוד שאף לדעת המחבר דינו כנשואה

קכח. עי' במגן אברהם (סימן ע"ה) והובא במשנה ברורה (ס"ק כ"ה), ועי' בספר אום אני חומה (עמוד פ"ז).

קכט. אום אני חומה (עמוד פ"ח), וברור דגדרי צניעות שהם דאורייתא וכן כשהם דרכן של בנות ישראל לא משתנים כפי הזמן או המקום, כבשאר הלכות בתורה, והיו זמנים שהיה כיסוי ראש רפוי, כמ"ש בערוך השלחן או"ח (סימן ע"ה) שכתב דעתה בואו ונצווה על פריצות דורנו בעו"ה שזה שנים רבות שנפרצו בנות ישראל בעוון זה והולכלות בגילוי הראש, ועי' בשו"ת לבושי מרדכי מהדו"ק (סימן פ"א).

ולענין אגב כמה חמור מה שנשים שאינן הולכות בכיסוי ראש, עי' בשו"ת פרי השדה חלק ג' (סימן קפ"ח) שכתב דאם

פאה נכרית

קט. בענין פאה נכרית יש נוהגים לילך בה ונחשבת ככיסוי הראש, אפילו אם עשוי משער אמיתי, ויש מחמירים, וכל אחד יעשה על פי רבותיו, או מנהג אמה ועדתה. ויש שנוהגים בכיסוי או כובע על הפיאה, ואם לבעלה יש מנהג חייבת בכל גוונא לילך אחר מנהגו, בין להקל ובין להחמיר^{קלא}, וראה הערה.

✽ הערות וביאורים ✽

ס"ק ט"ו) בשם הפמ"ג שהיכן שהמנהג ללכת בפאה נכרית יש לה על מה לסמוך. אמנם עי' בדברי חיים יורה דעה (סימן נ"ט) שכתב דרובם מסכימים לאסור פאה נכרית. וספר דעת תורה או"ח (סימן ע"ה סעיף ב') כתב דלפי זה יש להזהר בקריאת שמע וברכת המזון ושאר ברכות שלא לברך נגד אשה המלובשת בפאה נכרית, אך בעצימת עינים אולי יש להקל, ונגד פאה נכרית שרבים מתירים יש להקל בעצימת עינים.

והנה בשו"ת אבני ישפה חלק ה' (סימן קמ"ה ענף א') האריך בענין פאה נכרית בזמנינו להלכה למעשה, ונביא כאן דבריו המאירים. בשו"ת באר שבע שם הוכיח מדברי התלמוד לאסור פאה נכרית, וטעמו מה שנראה שם שהאסור הוא משום מראית עין שאשה זו נשואה ויבינו בני טאדם שהיה הולכת וראשה פרוע. וכן כתב שם וז"ל: כי איך יעלה על הדעה שיהיה מותר להראות עצמה כעוברת על דת דהא לצאת בשיער עצמה גולה אסור מן התורה כדאיתא פרק המדיר ראשו פרוע דאורייתא היא דכתיב ופרע ראש האשה ותנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו פרוע ראש וכו' והשתא איך יעלה על הדעת שיהא מותר לצאת בפאה נכרית מגולה לחוד טפי ממטפחת דעביד ביחוד לכסוי השער וגם הוא מכסה לגמרי השערות עכ"ל.

חייבת לכסות את ראשה. ועי' בספר אשי ישראל (פרק ג"ה הערה ע"ז) בשם הגרשז"א זצ"ל שאמר שיש להמקילים על מה לסמוך. ולמעשה הרי הם הפוסקים שהחמירו שאשה חייבת בכיסוי ראש אחרי שבעלה מסר לה טבעת ואמר הרי את מקודשת לי וכו'. שו"ת שבט הלוי חלק ט' סימן רנ"ט, ושו"ת קנין תורה חלק ב' (סימן מ"ג), ושו"ת אז נדברו חלק ח' (סימן ס"ה), ספר חוט שני ה' שבת חלק ג' (עמוד רע"א), שו"ת אבני ישפה חלק ג' (ק"ז ענף ב') בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל, ושו"ת תשובות והנהגות חלק ד' (סימן רצ"ד) וחלק ה' (סימן של"ד) ועוד גדולי הפוסקים.

אמנם מביאים בשם בעל האגרות משה זצ"ל להקל עד הבוקר אחרי ליל החתונה, וכן דעת הגר"א קוטלר זצ"ל, וכן יש נוהגים במקומות בארה"ב, ועי' בספר לבושה של תורה (סימן כ"ו) מה שהביא שם בענין כיסוי הראש אחרי החופה והלימוד זכות להמקילים.

קלא. דעת הגר"מ גרוס שליט"א בקונטרס והיה מחניך קדוש.

והנה בביאור הענין נאריך קצת מדברי הפוסקים בענין פאה נכרית. כבר ידוע בדברי הפוסקים שהשלטי גיבורים מתיר ללבוש פאה נכרית, ואילו הבאר שבע (סימן י"ח) אוסר. וכתב המשנה ברורה (סימן ע"ה

ונביא דבריו בסמוך במה שנוגע לענינו.

אולם הסיק שם בשו"ת אבני ישפה שראוי להחמיר שלא ללבוש פאה נכרית וכדברי גדולי האחרונים זצ"ל, ודהיינו שהוא איסור בפני עצמו ולא איסור מצד מראית העין. וכן ראה כן בשם הגרשז"א והגר"ש אלישיב זצ"ל ויבלח"ט הגר"ש וואזנר שליט"א. ומה שמקילים הבני תורה היום רבים הוא כיון שטעונים שגם הבאר שאסור מודה בזמנינו שהתפשט הדבר מאוד שלא שייך מראית העין, ולמעשה איך שאדם רוצה לנהוג יש לו על מי לסמוך.

ועוד הוסיף שם (ענף ד') בענין בזמנינו כשיש מודעות ברחוב שבני אדם תולים ברחובות על איסור של הפאה הנכרית, כיון שבזמנינו הדבר ברור שאין בו מראית העין, לכן מי שתולה על מודעה על חומר האיסור הוא מטעה את הרבים, כי יש על מה לסמוך, אבל ברור שטוב להחמיר גם בימינו, עכת"ד.

ובשו"ת אגרות משה שם כתב תשובה כלפני ארבעים שנה שהשואל חרד דבר ה' ולא רצה שאשתו תלבש שום פ"נ מפני מראית העין, דחשש שלא נראית ללמי שאינו עומד סמוך להאשה כשערות האשה עצמה וכפי שטען הבאר שבע, והשיב דמאחר שניכר לאלו שעומדים בקרוב להאשה שאין אלו שערות עצמה אין מקום לאלו שעומדים רחוק ממנה לחשוש שלא כיסתה שערותיה הגם שלהם אין הדבר ניכר.

ובספר לבושה של תורה (סימן כ"ח אות ג) הביא תשובת האגרות משה שם, והוסיף על זה דאולי בזמנינו שמדברים על פאה נכרית יקרים ביותר מעל אלפיים דולר ויותר שביין בקרוב בין ברחוק יש

ונראה מלשונו שהדבר אסור לא מפני השערות עצמן, כי הרי הפאה נכרית אינן שערותיה כלל ואין כאן גלוי שערות האשה, אלא הוא ענין של מראית העין שהרי כולם יאמרו שהיא הולכת בפרוע ראש. וזה מוכח ממה שכצב כי איך יעלה על הדעת שיהיה מותר להראות עצמה כעוברת על הדת. ומשמע שטעם האיסור הוא משום שהיא נראית כעוברת על הדת.

ולכאורה מה שאסרו מפוסקים לומר ק"ש כנגד פאה נכרית, כוונתם כנגד פאה נכרית שבאמת אסורה, וכגון בזמן שלא מכירים שזו פאה נכרית, אע"פ ששערותיה מכוסות לגמרי. מיהו ברגע שכל העולם מכירים שזו פאה נכרית לא שייך לומר שאסור לקרוא ק"ש נגדה כיון ששוב נופל האיסור. ולכן נראה שהדעות שאסרו לקרוא ק"ש הוא רק בזמן שלא מכירים את הפאה אבל ברגע שמכירים כולם שזו פאה לא שייך לאסור לקרוא ק"ש כנגדה. אמנם היום הדבר הזה השתנה לחלוטין שהרי כיום נעשה מצב שרוב הנשים לובשות פאה נכרית ואם כן ודאי שלא שייך לומר שיש כיום ענין של מראית העין, שהרי יודע כל אדם שיש כאן פאה נכרית. ודבר זה דומה לתחילת השימוש בשעון שבת, שבתחילת היתה מראית העין שאנשים חשבו שהוא מכבה או מדליק האור בשבת, אבל אחר שהתפשט הדבר שוב אין מראית העין כי הוא דבר שרוב בני אדם עושים ולא שייך בזה ענין של מראית העין. וכן הדבר בענין הפאה נכרית בזמנינו שבזמן הגמ' וראשונים או אפילו הפמ"ג לא היה נפוץ כלל, וממילא יש ענין של מראית העין. אבל בזמנינו הדבר נפוץ ואין איסור מצד מראית העין, וכידוע שכבר כתב בשו"ת אגרות משה חלק ב' אבן העזר (סימן י"ב) תשובה בענין מראית העין בפאה נכרית,

איזה סוגי פיאות התירו

קי. אף המתירים ללכת עם פיאא נכרית, מ"מ לא התירו סוגי הפיאות המחודשות הנוגדות את דרכי הצניעות כגון פיאות הארוכות למיניהם שעשויים בצורות המושכות את העין. וכן אפילו פיאא קצרה ביותר שלפעמים מראה כפנויה אין ראוי לילך בו. ולא באנו כאן להכנס לסוגיא ארוכה זו, שהרבה קולמסין נשתברו עליה, וודאי שלא באנו להכריע איזה פיאא נחשבת צנוע ואיזה לא, אלא על כל אחד ואחד מוטל להתייעץ עם רבו מובהק והרבנים הממונים על כך קלג.

למכור ולסייע במכירת והכנת פיאות שאינם צנועות

קיא. אסור למכור או לסרוק פיאות שאינם צנועות לכל הדעות, וכן אסור לסייע בפרסומם ובהפצתם קלג.

שינוי ממנהג אמה או חמותה בלבישת פאה

קיב. אם הורי האשה והורי בעלה נהגו להחמיר שלא ללכת עם פאות, הוי בכלל "אל תטוש". אולם אם רק אחת מהאמהות הולכת עם פאה, הנה, אם זו האמא של האשה ודאי שיכולה הבת ללכת עם פאה,

⊕ הערות וביאורים ⊕

בעיקר ההלכה, אבל מטפחת זה גלאט. והוסיף רבינו, שפאות של היום גרועות יותר, ופאות הרגילות של זמנינו, אשה צנועה תחמיר בזה.

קלב. ע"י בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' (סימן רס"א וסימן של"ד) מה שכתב בענין פאות פרוצות. ובספר הליכות שלמה הל' תפילה (פרק כ' דבר הלכה אות י"ב) כתב דפאה נכרית, אע"פ שהתירו לצאת בה, מ"מ חלק ניכר מהפאות המצויות היום, המשוננות בצורתן ובבליטתן, אין היתר ללובשן, כי הן נוגדות לגמרי את רוח הצניעות. וכללא דמילא שאין זה מדרך הצניעות שיהא המראה דומה לפנויה, אלא צריך שיהא ניכר בקלות שאין זה שער טבעי.

קלג. הכרעת הגר"מ גרוס שליט"א.

מקום לשוד באשה זו שלא כיסתה שערותיה. וע"י שם מה שרצה לבאר בדברי האגרות משה זצ"ל. ואכמ"ל בכל מיני טענות של הפאות של זמנינו ואני הקטן לא ראוי להתערב בזה, וככל דבר חשוב הרי הוא תלוי בדעת גדולי ישראל ואלו שמבינים גדרי צניעות על תורה ויראת שמים לדעת איזה פאה מותר ללבוש ולאיזה אסור, והכל לפי ענין על פי שאלת חכם.

ולמעשה בספר אשרי האיש חלק א' (עמוד ע"ט) הביא דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל וכתב וז"ל: נוהגים להתיר פאה נכרית לנשם, אבל עדיף שיהיה כובע על הפאה, לחשוש לדעת הבאר שבע שהביא ראייה חזקה לדבריו. וכן עדיף לבישת מטפחת על הפאה, כי פה נכרית הלא היא מח'

ואם זו אמו של האיש יכול הבעל לדרוש מאשתו שתלך עם פאה קלה.

גילוי שער כשאשתו נדה

ק"ג. יש אומרים שמוותר להסתכל על שערות אשתו כשהיא נדה, ויש שהחמירו בזה שאסור להסתכל בה, וראה הערה קלה.

הערות וביאורים

מסתבר כלל דיהיה הכוונה למקומות המכוסים כשהולכות בשוק ובפני אינשי אחרני שצריכות ללכת בצניעות יותר, אך שטוב להחמיר באופן טוב ושלום כי בענינים אלו המחמיר משובח. ובאו"ח ח"ה סי' ל"ז אות י"ב כתב, ואפילו בשעת נידותה ליכא שום איסור בביתה בפני בעלה ובניה.

ומבואר מכל הנ"ל שאם אין דרכה לגלותם אף שהיא בבית עם בעלה לבד אסור להסתכל, אבל מה שהיא מגלה אותו בפני בעלה אף שהיא מכסה בשוק מותר לו להסתכל בו. וכן נקט שו"ת רבבות אפרים חלק ב' (סימן קצ"ז אות ח'), ועי' בספר טהרת הבית (פרק י"ב סעיף כ"ו), וכן דעת הגר"ט גודלשטיין זצ"ל.

אמנם עי' בבדי השלחן ביאורים ד"ה ולא מה שהעיר על דברי האגרות משה שם. ועי' בשו"ת ישכיל עבדי חלק ח' או"ח סי' כ' אות נ"ט שכתב שדרך הנשים לגלות שערן בזמן השינה, הו"ל באותו זמן ככפות ידיה ופניה, כיון שדרכן בכך, ולא הוי כמקומות המכוסים באותו זמן, ולא אתי לידי הרהור. ועי' בשיעורי שבט הלוי שמחמיר בזה, וכן הביא בספר הליכות בת ישראל (פרק ה' הערה ה') בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל, וכן דעת החוט שני ופרדס שמחה.

קלד. דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל מובא בספר אשרי האיש חלק א' (פרק ט"ז סעיף ג').

קלה. עי' בשו"ת אגרות משה חלק ב' יו"ד סימן ע"ה שכתב וז"ל, ובדבר שער אשה נדה לבעלה, הנה ודאי עדיף ממקומות המכוסים שבה, דהנשים שאין מחמירות לעשות כקמחית אלא כפי חיובה, שבביתה כשליכא שם אינשי אחרני אינה מכסית שערותיה, שהבעל רגיל בהו תמיד, הוא טעם גדול שאין לאסור עליו, וגם לשון האיסור הא נאמר בכתובות דף ע"ב אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש, ולשון הרמב"ם פכ"ד מאישות הי"א, יוצאה בשוק ושער ראשה גלוי, ולשון הרמב"ם פכ"א מא"ב הי"ז וכן לשון הש"ע אה"ע סימן כ"א סעיף ב', לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק, ואם גם בביתה היתה אסורה חלק גדול בשנה יותר מרביעית ולפעמים גם יותר משלישית לא היה שייך לומר לא תלכנה בשוק, וכן מסתבר לדינא, ומ"מ כל המחמיר בענינים אלו משובח, ואם אפשר באופן טוב ושלום היה טוב להחמיר. ובכלל מסתבר לדינא שבמקומות המכוסים שבה שאסור לבעל להסתכל הוא רק במקומות המכוסים אף בביתה, כשאין שם רק בעלה או כשאין שום איש דג"כ רגילות להיות מלובשות, דלא

להסתכל בשערות אשתו כשאינם מחוברות לראשה

קיד. הא דאסרו להסתכל בשערות אשתו נדה, היינו דוקא בשערות שעל ראשה ומחוברות לראשה, אמנם שערות ראשה שאינם מחוברות, כגון אחרי שגלחה אותם או אם חיברו אותם לפאה נכרית וכדומה קל"י.

אשה שחזרה בתשובה אבל לא רצתה לכסות את ראשה האם מחויב לגרשה

קטו. מעיקר הדין זוג שחזרו בתשובה אך האשה לא רצתה לכסות את ראשה, הבעל אינו מחויב לגרשה בזה, אבל אם הוא רוצה הרשות בידו, ומצוה לעשות כן קל"י.

אשה נשואה אם מותרת ללכת פרועת ראש בביתה

קטז. מעיקר הדין אשה נשואה מותרת ללכת בביתה פרועת ראש, אולם מנהג בנות ישראל הכשרות מימות עולם ללכת בכיסוי ראש בביתן קל"ח.

⊕ הערות וביאורים ⊕

כיון שאין לזה היתר כלל ללכת בלי כיסוי ראש כדאי לגרשה. והגרי"ש אלישיב זצ"ל ביאר דאינו מחויב רק מצוה לעשות, והסתייפלער זצ"ל פסק שאם היא לא מסכימה טוב לגרשה.

קלח. ע"י בביאור הלכה (סימן ע"ה סעיף ב' ד"ה שרגליו). ועי' בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' (סימן ע"ה) במה שהיקל בזה, אך סיים דהמחמיר בזה הרי זה משובח. ועי' באו"ח חלק ה' (סימן ל"ז אות ה') שכתב דמעולם לא שמענו שנשים צנועות הולכות בביתן בלי כיסוי ראש.

ולענין אם מותר לאשה להסתובב בבית בלי גרביים עי' בספר הליכות בת ישראל (פרק ד' הערה כ"ח) שהביא שכתב לו הגרשז"א זצ"ל שמן הדין אפשר להקל לאשה הנמצאת בביתה במשך היום ואינה יוצאת ברחוב שאינו צריכה לגרוב גרביים,

קלו. כ"כ בשו"ת שבט הקהתי חלק ה' (סימן קס"ח) דאין לחשוש לזה כיון שהדרכי משה או"ח (סימן ע"ה) כתב דהא דשער ערוה הוא רק כשמחובר השער לראש ואפילו אשה עשתה פאה נכרית משערות שלה אין איסור, והגם דיש חולקין דס"ל דאפילו בפאה נכרית שייך שער באשה ערוה ואיסור פריעת ראש היינו דוקא כשהאשה מלובשת בה דנראה כהולך בשערה, אבל אם השער תלוש ואינה מונח עליה ליכא שום חשש לכו"ע להסתכל על שערותיה הגלוחים.

קלז. בשו"ע אבן העזר (סימן ק"ט סעיף ו') כתב שמצוה להוציאה. ובספר דברי חכמים עמוד רנ"ב הביא כמה דעות בפוסקים בזה, הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל אמר שאינו מחויב לעשות כן, אבל אם הוא רוצה אפשר, ובפרט אם יש להם ילדים

פרוע ראש לאלמנה או גרושה

ק"י. יש אומרים שאיסור פרוע ראש גם מן התורה באלמנה וגרושה, ויש אומרים שהוא מדרבנן, ולכן יש מתירים במקום הפסד גדול, כגון לצורך פרנסה לגלות שער ראשה, ויש שהחמירו אפילו בכה"ג, וצ"ע, וראה הערה קל"ט.

זהירות לנשים שלובשות מטפחת

ק"ח. יש להזהיר הנשים שמכסות שער ראשן במטפחת ומקצת השערות נשארות מגולות, שצריכות לכסות כל שערותיהן כדין ובפרט כשיושבות ברחוב ק"מ.

- ❁ הערות וביאורים ❁ -

ראשה. ועי' בשו"ת רבבות אפרים חלק ו' (סימן תקע"א) שהביא בשם גדולי ההוראה שהתירו לצורך שידוך לילך בגילוי הראש לגרושה בתולה. עי' שם שוב

וגם נראה שאשתו נדה אין צריכה לגרוב גרביים בפני בעלה, ופשוט דהיינו בלבושה עכ"פ שמלה באורך שהוא ע"פ גדרי הלכות צניעות.

מיהו בספר הליכות בת ישראל שם הביא מהגר"ח פ' שיינברג זצ"ל שכתב אודות החידוש של האגרות משה להתיר לאלמנה לצאת בפרוע ראש במקום שנוגע לפרנסתה, אין כדאי לחפש היתרים במקום שיש עצות כגון פ"א נכרית שכמה גדולים התירו בזה, ופרט ברשות הרבים שלכמה גדולים יש בזה איסור דאורייתא גם באלמנה, ורק בהמשרד אולי יש לדון בזה להתיר ולסמוך על האגרות משה ויש אריכות בזה ואין כאן מקומו, עכ"ד. ועי' בשו"ת מחזה אליהו שם במה שהשיג עליו. ולמעשה גם שמעתי ממו"ר הגר"מ דייטש שליט"א שקיבל מגדולי ההוראה שאין להתיר אשה גרושה ואלמנה אפילו לצורך שידוך ופרנסה ללכת בגילוי ראש.

קל"ט. והנה הב"ח וביאור הגר"א הביאו מקור דאף אלמנה וגרושה חייבות בכיסוי, מהא דקאמר בכתובות (דף עב.) תנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש ולא קאמר אזהרה לאשה, נראה דהוא מן התורה. וכך נקט בשו"ת מחזה אליהו (סימן ק"ח). ובספר הליכות בת ישראל (פרק ה' הערה ח') הביא דשמע מהגרשז"א זצ"ל שיש להורות לגרושות המקבלות עליהן עול מצוות, וביניהן הלומדות במוסדות לבעלי תשובה, שמן הדין אף שיתכן ואין לשערן דין ערוה ממש, ועל כן יש להקל ולומר כנגדן דברים שבקדושה כשאין מכסות ראשן, מ"מ חייבות הן בכיסוי, ולכל הפחות פאה נכרית ותעשה שאלת חכם, עכ"ד.

קמ. כ"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו אורחות הבית (פרק י"ג סעיף א').

אמנם בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א' (סימן נ"ז) ס"ל דהוא מדרבנן, ולכן מתיר שם לצורך פרנסה לגלות שער

אשה נשואה בבית אביה להזהר לא לגלות שעה קיט. נשים אחרי הנשואין כשהולכות לבית אביהן או לבית חמותם יש להם להזהר שלא לגלות שערות ראשם בכלל בתוך ביתם קמ"א.

אשה שהולכת לבריכה או מקוה אם מותרת ללכת בגילוי ראש קב. יש אומרים שאשה שהולכת לבריכה צריכה לכסות את ראשה, ואם נמצאות שם רק נשים אפשר להקל. ויש שהקילו בזה, ולענין מקוה ראה הערה קמ"ב.

הסתכלות בפנויה כדי לבדקה לנישואין

סעיף ג

קכא. מותר להסתכל בפנויה לבדקה אם היא יפה בכדי שישאנה בין שהיא בתולה או בעולה, ולא עוד אלא שראוי לעשות כן. אבל לא יסתכל בה דרך זנות ועל זה נאמר (איוב ל"א, א') ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה קמ"ג.

הסתכלות במשודכת

קכב. כתבו האחרונים שמאחר שמצאנו היתר להסתכל בפנויה כדי לבדקה אם ישאנה, נראה דאחרי שהחליט שישאנה אסור להסתכל עליה ולהביט ביופיה קמ"ד.

הערות וביאורים

יעקב (סעיף ג) כתב דזה חיזוק למנהגן של חתנים בני תורה המתנהגים בחסידות שאינם נפגשים עם הכלה לאחר השידוכין דקשה בזה הנסיון והמכשול קרוב.

ובקונ' והיה מתניך קדוש הביא ענין אגב לגבי אותם שעושים ניתוח פלסטי לשם יופי, צריכים לשאול שאלת חכם כי לא ברור בזה להקל.

כדאי מאוד לעורר בדבר העוסקים בהדרכת חתנים, והעוסקות בהדרכות כלות קודם מועד נשואיהם, שצריכים להקפיד מאוד לבל ישנו כמלא הנמא מההנהגות המקובלות לנו כיון שסט' קלה בגדרי הצניעות והקדושה עלולה לגרום

קמא. כן ראיתי דעת הגר"י בעלסקי שליט"א.

קמב. דעת הפוסקים על פי הזוהר ועוד החמירו תמיד שאין לגלות את שער ראשו, ויש שהקילו אם במקום נמצאות רק נשים.

קמג. שו"ע (סעיף ג), ומשמע אפילו כשהיא נדה מותר להסתכל בה. ובספר יפה לבב מובא באוצר הפוסקים כתב דמותר להסתכל לצורך נישואין שלו או אפילו לבנו או לאחיו או לאחד מקרוביו.

קמד. כ"כ ההפלאה בספרו נתיבות לשבת, ועי' באוצר הפוסקים. ובספר אמרי

להסתכל בפנויה לצורך בנו או אחיו
קכג. מותר להסתכל גם אם הוא לצורך בנו או אחיו או אחד
מקרובי קמ"ה.

אשת איש העומדת להתגרש אם מותר להסתכל בה
קכד. אסור להסתכל באשת איש העומדת להתגרש כדי לבדקה
לנישואין קמ"ו.

סעיף ד

הסתכלות באשתו נדה

קכה. מותר להסתכל באשתו אפילו שהיא נדה והיא ערוה לו אפילו
אם יש לו הנאה בראייתה, כיון שהיא מותרת לו לאחר זמן לכן
אינו בא לידי מכשול, אבל לא ישחוק ולא יקל ראש עמה קמ"ז.

הערות וביאורים

אף בימי נדתה כדי שלא תתגנה על בעלה.
ומה שכתב השו"ע שמותר להסתכל
ולהנות מזיפיה היינו במקומות המגולים
שלה, ועי' ביורה דעה (סימן קצ"ה סעיף ז')
בוה, ובספרי על דיני הרחקות נדה שם.

ולענין מה שכתב השו"ע דאין לשחוק
עמה ולא יקל ראש עמה, כתב הש"ך ריש
(סימן קצ"ה) דהיינו אפילו בדברים אם
מרגילין לערוה שלא ידבר בהן עמה.
ובספר אמרי יעקב שער הציון (ס"ק ל"ז)
כתב דנראה בביאור הדבר דבא לאפוקי
דמותר לומר לה איזה מילתא דבדיחותא
אפילו שזה גורם לשחוק ולא אסרו אלא
שחוק שמרגיל לערוה, והיינו בדברים
הקשורים לקירוב וחביבה.

ואגב מענין לענין באותו ענין, נשאלתי
פעם על ידי אברך דלפי דברי הש"ך שם
שאסר אפילו בדברים אם הם מרגילין לידי
עבירה, לכן מה הדין במי שאשתו נדה
והוא נמצא בחו"ל או שאר מקום רחוק
ולא אתי לידי ערוה אפילו אם ידבר דרך
הטלפון בדברים המרגילים לידי עבירה

לשינוי מהותי ביסוד טהרת הבית. ואף
העוסקים בהשכנת שלום בין איש לאשתו,
אף שלעיתים לפי הענין רואים צורך
בשינוי, אין להם לסמוך על עצמם לשנות
כלל מהמקובלות אלא על פי דעת גדולי
תורה ויראה.

קמה. ספר יפה לבב, אום אני חומה (עמוד
צ"ז).

קמו. כך פסק בספר תורת ההסתכלות
מובא באוצר הפוסקים, והגר"מ
גרוס שליט"א הסיק בזה דצ"ע לדינא.
והשיב לי בתשובה בעל האני ישפה זצ"ל
דנראה שיש בזה איסור גמור, שהרי פנויה
אין בה איסור תורה להסתכל עליה ולכן
התירו חז"ל במקום הצורך כמו שרוצה
לשאת אותה, אבל אשת איש היא איסור
מן התורה, ואין להתיר להסתכל עליה כיון
שהיא עומדת להתגרש, כי כל עוד שלא
התגרשה, היא באיסור תורה להסתכל
עליה.

קמו. שו"ע (סעיף ד'), וכתב החלקת מחוקק
דלכן התירו חז"ל לאשה להתקשט

להסתכל על כלתו בחופת נדה

קבו. מותר להסתכל בכלה גם כשהיא בחופת נדה ועדיין לא בא עליה קמי^ה.

אשה שרמ"ת ג' פעמים אם מותר להסתכל עליה

קבו. אשה שראה מחמת תשמיש ג' פעמים ונאסרת על בעלה, אסור לו אף להסתכל עליה קמט^ה.

איסור השתמשות באשה

סעיף ה

קכת. אסור להשתמש באשה כלל בין גדולה בין קטנה בין שפחה בין משוחררת שמא יבא לידי הרהור עבירה^ה, ובסמוך נכתוב באיזה שימוש אסרו.

איסור השתמשות מאיש לאשה

קכט. כשם שאסרו אשה להשתמש לאיש, כך אסרו לאשה לקבל השתמשות מאיש, ובכה"ג יותר חמור אפילו מסתם השתמשות

⊕ הערות וביאורים ⊕

ט"ו עמ"ש השו"ע לא ישב במטה המיוחדת לה אפילו שלא בפניה, ונראה פשוט דאם אינה בעיר כלל מותר עכ"ל, ומטעם הרהור שלו אינו פשוט כ"כ, עכ"ל.

קמה. דעת הגר"מ גרוס שליט"א.

קמט. דעת הגר"מ גרוס שליט"א.

קנ. מימרא דשמואל במסכת קידושין שם. ועי' ברמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק כ"א ה' ובטור ושו"ע סעיף ה'. ומה שכתב השו"ע אפילו קטנה רש"י שם כתב משום שלא להיות רגילה בין האנשים, ועי' ברמב"ם שם שלא כתב כן ולכאורה הוא ס"ל משום איסור הרהור. ובקוטנרס והיה מחניף קדוש להגר"מ גרוס שליט"א כתב דמותר להשתמש באמו ואחותו, ולענין מי שהוא חולה ואין אחר שישימשנו יש להקל, אבל כיון שהפרטים מרובים יש לעשות שאלת חכם בכל מקרה.

האם יש בזה איסור גם כן. והשבתי שכן, ושוב ראיתי בשו"ת משנת יוסף חלק י"א (סימן קנ"ד אות ג') שנשאל בזה וז"ל מה הדין כשהבעל נמצא בחו"ל ומדבר עם אשתו נדה בטלפון, האם מותר שחוק וקלות ראש, כיון שלא שייך שירגיל אותה לעבירה, דלא נמצא אתה יחד כלל, או דילמא שחוק וקלות ראש נאסרו בעצם. והשיב הנה אם מיקל ראשו ביותר בדברי שחוק המרגילים לקירוב, מסתבר שנאסר בעצם, דמחר יגע מחו"ל ויהא מורגל עמה. ואפילו נשאר לזמן רב, כשיחזור ייחשב לו להיתר להקל ראשו עמה בנדתה. ואמרינן ליה לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב (ע"ז יז.). ועוד שעל ידי קלות ראש עם אשתו, כשנמצא רחוק ממנה ואין לו פת בסלו יכול להגיע לעבירה או להרהורים, והמהרהר ביום בא לידי טומאה ח"ו. ולכן צ"ע במש"כ הפתחי תשובה (סימן קצ"ה ס"ק

אשה לאיש קנא.

איש שלא צוה לאשה לעשות השתמשות עבורו קל. אפילו אם האיש לא צווה לאשה לעשות בשבילו שימושים אסור הדבר, אף שיש מקילים בזה העיקר כדעת המחמירים קנב.

איזה השתמשות אסרו

קלא. באיזה שימוש אמרו, ברחיצת פניו ידיו ורגליו, אפילו ליצוק לו מים לרחוץ פניו ידיו ורגליו ואפילו אינה נוגעת בוקנב, והצעת

✻ הערות וביאורים ✻

קנא. כ"כ ספר יפה לבב, מובא באחרונים ועי' בספר אום אני חומה חלק א' להגר"מ גרוס שליט"א. הגר"מ גרוס שליט"א ועוד גדולי הפוסקים החמירו כמ"ש באלף לך שלמה.

קנב. שו"ע שם, ואין חילוק בין במים חמין למים צוננים. ועי' ביורה דעה (סימן קצ"ה סעיף י"ב) לענין הרחקות נדה, ועי' בספרי שם אהל יעקב פרטי דינים בזה.

קנא. כ"כ ספר יפה לבב, מובא באחרונים ועי' בספר אום אני חומה חלק א' להגר"מ גרוס שליט"א.

קנב. כך פסק בשו"ת אלף לך שלמה סימן קי"א ומובא בספר אוצר הפוסקים, אולם המקנה היקל בזה עי' שם. ולמעשה

המטה בפניוקי^{טז}, ומזיגת הכוסקני^{יז}. ויש אומרים שה"ה באכילה עמה בקערה נמי אסור בכל ערוה כמו באשתו נדה. ויש מקילין בכל אלו משום דלא אסרו דברים של חיבה אלא באשתו נדה. ויש מקילין בכל זה אם הוא ברבים, או אם כוונתו לשם שמים ושלא לדרך חיבה.

רחיצה על ידי אחות בבית חולים

קלב. איש חולה בבית חולים וצריך שירחצו אותו וכדומה, עדיף שאחות בבית חולים תעשה את שימושו במקום אשתו נדה, וראה בהערה קי"ו.

הערות וביאורים

אלא היא שכירה של הבית חולים, ולכולם היא מצעת, מותר מעיקר הדין, ואין זה הצעת המטה עבורו, אלא היא עושה את עבודתה עבור בית החולים. ועוד אפשר לצרף דעת הערוך השלחן (סעיף ט"ו) שכל עוד שהוא דרך שירות מותר. אלא שיש לציין שהעזר מקודש כתב למרות שמוותר במשרתת, מ"מ נכון הדבר שלא תציעה לפניו, וכן אם עוצם עיניו בשעת ההצעה ובשעת הבאת האוכלים לשלחן, אין על זה שום חשש לכו"ע, ונכון לעשות כן כשזכר, ומדת חסידות להזהר כשאפשר בקל, גם כשיש רבים. ולכן אם אפשר בקל, נכון שהחולה יעצום את עיניו בשעה שהאחות מציעה את מטתו.

קנה. שו"ע שם, וגם בזה גדריו כבהלכות נדה, ולכן מזיגת מים שאין בזה חשיבות מותר, אבל להגיש מאכלים אסור.

קנו. עי' בשיעורי שבט הלוי (סימן קצ"ה סעיף ט"ו ד"ה וע"י) שכתב דאם האיש בבית חולים, ויש רק אחות שיכולה לשמשו, עדיף שהאחות תשמשו מאשר אשתו נדה, על פי המבואר כאן בשו"ע שכל שהוא דרך שירות אינו בכלל משמש

קנד. שו"ע שם, והנה יש לעיין אם גדרי הצעת המטה לענין איסור השתמשות באשה היא אותם גדרים כגון באשתו נדה. והנה ביורה דעה שם (סעיף י"א) כתב השו"ע שאסור להציע מטתו בפניו, ודוקא פריסת סדינים והשמיכה שהוא דרך חיבה, אבל הצעת כרים וכסתות שהוא טורח ואינו דרך חיבה מותר. ועי' שם בשיעורי שבט הלוי, ובספרי על דברי השו"ע שם. אמנם הכא בשו"ע הרי השו"ע לא חילק בין כל זה, ויתכן שיש להחמיר טפי לענין השתמשות באשה, אולם בספר אוצר הפוסקים הביא מספר אפי זוטרי שכתב שכמו שבנדה אסור רק הצעת הסדינים כן הוא גם באיסור השתמשות באשה, וכן דעת הגר"מ גרוס שליט"א, וכל מה שהוא טורח מותר, וכגון הכנסת השמיכה לתוך הציפית.

ולענין חולה המאושפז בבית חולים ורואה איך שהאחות מציעות את המטה בפניו האם מותר לעשות כן, עי' בספר קב ונקי חלק שני (סימן ש"ד) תשובות הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שהשיב בנידון הנ"ל, שמכיון שהאחות אינה שכירה של החולה, ואינה מכוונת להציע את מטתו, בגללו ולמענו,

הכנת מים עבור איש על ידי שינוי

קלג. הכנת מים שלא בפניו מותר, וכן מותר להכין מים על ידי שינוי, כגון ביד שמאל, אבל ליצוק מים לכלי שרוחץ בו רגליו וכדומה אין מועיל שינויקני.

מנהג העולם בענין הגשת מאכלים לאורחים

קלד. מנהג העולם להקל כשיש אורח שהאשה מגישה את האוכל, ונאמרו על זה כמה טעמים בפוסקים ליישב המנהג. יש אומרים משום שבעלה נמצא שם, ויש אומרים משום שאין זה דרך התקרבות אלא הכנסת אורחים, או משום שעליה מוטל כל צרכי הבית והוי דרך שירותקני.

דיילת המגישה אוכל במטוס

קלה. נשים המגישות אוכל ושתיה על המטוס, אין שום איסור לבקש מהם אוכל ושתיה אפילו בזמן שאין מחלקים לשאר המטוס, משום דלא נחשב כהשתמשות האסורה מאשה זרהקניט.

מלצרים נשים ואנשים

קלו. מותר לקבל שרות מנשים מלצריות המביאים אוכל לשלחן וכדומה כיון שהם ממלאים את תפקידם ועבודתם, ולענין צניעות להעמיד מלצריות אצל גברים ומלצרים אצל נשים ראה הערהקס.

✻ הערות וביאורים ✻

בספר תורת הדרך (פרק ח' סעיף א'), וטעם הדבר משום שזהו תפקידם ולכן אפילו אם מבקשים מהם דברים יותר ויותר מותר.

באשה, משא"כ באשתו נדה אסור גם מה שאינו דרך קירבה, אך מה שהוא דרך חיבה והתקרבות יתירה כרחיצת פניו ידיו ורגליו שהוא בגדר שימוש באשה צ"ע.

קס. עי' ספר אום אני חומה חלק א' (עמוד ק"ט). והנה לענין צניעות במלצרים לעבוד בשביל נשים או להיפך ראיתי תשובה חשובה בשו"ת משנת יוסף חלק ה' (סימן א') שכתב כמה אזהרות חשובות לענין צניעות ונביא כאן תמצית דבריו. כאשר מלצר או צלם איש ישראל ועובד אצל צד של הנשים הרי גורמים לו להרבה

קנו. עי' בספר מלבושי מרדכי (סימן ד' סעיף ז) שהביא דכך מבואר מיוורה דעה (סימן קצ"ה סעיף י"א) ובשיעורי שבט הלוי שם, עי' שם למר"מ.

קנת. כ"כ הגר"מ גרוס שליט"א סיכום דברי האחרונים, ועי' בערוך השלחן.

קנט. דעת הגר"מ גרוס שליט"א מובא

להראות חיבה עם אשתו בפני אחרים

קלז. אין לנהוג אפילו עם אשתו דברים של חבה בפני אחרים וכגון לעיין בראשה כדי לבדוק אם נמצאים שם כינים^{קסא}. ומהלכה זו יש ללמוד שאסור לילך ברחוב עם אשתו בדרך חיבה כגון שלובי יד וזרוע דהוא ק"ו מעיין בראשו אחר כינים דהוא אסור, ולענין זקן וזקנה ראה הערה^{קסב}.

להסתפר על ידי אחותו

קלח. נראה שמוותר להסתפר על ידי אחותו^{קסג}.

ללכת עם אשתו לקניית בגדי נשים

קלט. יש אומרים שאין מן הראוי ללכת עם אשתו לחנות שמוכרת בגדי נשים ולהמתין איתה שם ולבדוק מה היא קונה ואם זה יפה וכדומה, ולמעשה במקרה של שלום בית וכדומה יש להתייעץ עם רבו מובהק^{קסד}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

דמילתא כתב אלא שדוקא כתב אשתו ולא שאר עריות משום דבאשתו יבואו אחרים לידי הרהור משום דנזכר בקירוב שלהם על ידי תשמיש, אבל בבתו נכדתו ואחותו מותר משום שאין אצלם זכרון תשמיש, אבל שכיבה בחיקה פשיטא דאסור אפילו בפני אחרים.

קסב. כ"כ בהדיא בספר החשוב אמרי יעקב להגרי"מ שטרן שליט"א, ולענין זקן או זקנה שצריכים תמיכה ועזרה פשוט דמותר ואין בו שום גרם הרהור.

קסג. כ"כ בספר אמרי יעקב סוף סעיף ה', משום דאין זה גרע מעיין ברישה ולא הוי כחיבוק ונישוק.

קסד. דעת הגר"מ גרוס שליט"א בקונטרס והיה מחנך קדוש.

חששות ואיסורים, ואלו מקצת מהן, א' להסתכל בנשים שבלעדי זאת אי אפשר לו. ב' לשמוע קול זמר שלהן ולראות ריקודיהן. ג' לעבור בתמידיות בין ב' נשים. ד' והגורם לו זאת עובר על לפני עור. ה' אפילו במלצר נכרי גם כן אין ראוי לנשים לעבור ביניהם. ו' שעל ידי שמושיט לידן רה להזהר מנגיעה בו. ז' אפילו לולא החששות הנ"ל אינו מדרך המסור והצניעות, ולכן כדאי לפזר ממון על זה, עי' שם בתוך התשובה.

קסא. רמ"א שם, וכתב הבית שמואל דמשמע מהרשב"א דאפילו אם אינו מונח בחיקה אלא שיושב על כסא ומעיין ברישה אסור. ובעיקר טעמא דאיסורא הכא מצאנו בט"ז שכתב בביאור לשון הרמ"א לעיין ברישה אחר כינים, דלאו דוקא כינים נקט אלא אורחא

איסור שאלת שלום לאשה

קמ. אין שואלים בשלום אשה כלל, משום שמתוך שאלת שלום יהיו רגילים זה עם זו ויבואו לידי חיבה^{קסה}.

לומר שלום לאשה על ידי שליח

קמא. איסור אמירת שלום לאשה היינו אפילו על ידי שליח, ואפילו על ידי בעלה, וכגון לשאול לבעלה "מה שלומה"^{קסו}, אבל לשאול איש פלוני מה שלום פלונית מותר^{קסז}, ויש מחמירים אף בזה ואין להתיר אלא לשאול לבעלה מה שלום אשתו^{קסח}.

שאלת שלום לקרובים

קמב. קרובים שאין עליהם איסור יחוד אין בהם איסור בשאלת שלום, ועי' בסמוך מה שהבאנו לענין שאלת שלום לבתו כלתו וחמתו^{קסט}.

הערות וביאורים

כשפוגשים אחד את השני אומרים שלום זה לזה, מ"מ האומר שלום לאשה והוא מופנה במיוחד אליה יש לומר דיש בזה מש"כ ברש"י שמרגיל לבה ודעתה אצלו כידוע, ומאן לימא לן דאין בזה קירוב הדעת.

קסו. שו"ע שם,

קסז. דעת הב"ח, ומובא בערוך השלחן שם, ועי' בשו"ת מהר"ם שיק סימן נ"ג.

קסה. בית שמואל וחלקת מחוקק, וטעמא דמילתא משום שיש לחוש שמא האחר יגיד לה שפלוני שאל על שלומך ויבואו לידי חיבה. ועי' בערוך השלחן שם שהביא מהמהרש"א שמוותר לשאול לאישה מה שלום אשה פלונית.

קסט. עי' בעזר מקודש, ובערוך השלחן סעיף ח'. ולענין קטנה פחותה מבת ט' שנים אין איסור בשאלת שלום, עי' בעזר מקודש בזה.

קסה. גמ' קדושין דף ע., ורש"י שם. שו"ע סעיף ו', ועי' בערוך השלחן סעיף ח'. ויש אומרים עוד שאסרו שאלת שלום משום קול באשה ערוה, ובסמוך נביא נ"מ לדינא בזה.

ובקונטרס והיה מחניך קדוש להגר"מ גרוס שליט"א כתב דאיסור אמירת שלום בלבד אסור גם בלי חקירה ודרישה מה שלומה וכדומה. ואף דכיום אמירת שלום אינו מראה על חיבה, מ"מ לכתחילה יש להחמיר, ויש מקילין בזה, ומ"מ לכו"ע לא יאמר לה שלום לך אלא שלום בלבד.

ובספר חוט שני הלכות צניעות סימן כ"א סעיף ו' כתב דאמירת שלום הנהוג בזמנינו שלא מתעניינים בשלומה אלא שאומרים תיבת שלום, יש לומר שזה בכלל שאלת שלום האסור בעריות כיון שיש בזה משום איקרובי דעתיה שעצם זה שנותן לבו ומתייחס אליה לומר לה "שלום" יש בזה משום שמתעורר קצת חיבה. ואף שכך הוא מנהג העולם בזמנינו

לשאל בשלום אשה באגרת

קמג. כיון שיש אוסרים אפילו לשאל בשלום אשה על ידי שליח, לכן יש אומרים כשכותבים אגרות אפשר לכתוב ולשאל בשלום זוגתו, אבל לכתוב תמסור דרישת שלום לזוגתך או תאמר לה שלום זה אסור, ואפילו כששואל בשלום אשתו לא יזכיר את שמה^{קע}.

להשיב שלום לאשה שאמרה לו שלום

קמד. מותר לאיש להשיב שלום לאשה שאמרה לו שלום כיון שזה לא נחשב כדרך חיבה^{קעא}.

שאלת שלום לאשה שאינו מכירה

קמה. גם אם אינו מכיר את האשה אסור בשאלת שלום^{קעב}, וראה לקמן מה שכתבנו לענין שאלת שלום על ידי הטלפון.

שאלת שלום מאשה לאיש

קמו. אסורה אשה להקדים שלום לאיש אפילו אם כוונתה לשם שמים, אמנם מותרת אשה לשאל בשלום איש על ידי שליח אפילו בלשון שלום עליכם^{קעג}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

קע. עי' בב"ח מובא בט"ז (ס"ק ב'), ובמהרש"ל שם. ובספר אמרי יעקב אבן העזר (סימן כ"א) ביאורים ד"ה אבל מותר, הביא את הב"ח המובא בט"ז שם וז"ל ונראה לי דכל זה הוא מצד שמראה אהבה בדרישת שלום, אבל אם יש צורך כגון שלא היתה בקו הבריאות או כיוצא בזה מותר לכתוב תודיעני משלום אשתך, עכ"ל. והעתיקו הבית שמואל ס"ק י"ג, ונראה שדבריו הקדושים לא כל כך מובנים, דהרי הט"ז קאי לפרש דברי השו"ע שכתב דמותר לשאל לבעלה איך שלומה, ובפשטות כוונת השו"ע דשרי לשאל בשלומה על ידי בעלה בכל גווני ובכל אופן והיינו אף אם אין צורך מיוחד לשאל בשלומה דלא היה ידוע שהיתה

קעא. דעת הגר"מ גרוס שליט"א.

קעב. שו"ת בצל החכמה חלק ה' (סימן מ"ט).

קעג. עי' בכל זה בשו"ת בצל החכמה חלק ה' (סימן נ'), וסברת האיסור משום שיש אומרים שאיסור שאלת שלום לאשה אסרו גם כן משום קול באשה ערוה

בענין הנ"ל כשיש חשש פגיעה

קמזו. אשה ששאלה בשלום איש, אם הוא באופן שיש חשש שאם לא יענה לה עלולה היא להפגע מכך, מותר לענות לה בכבוד ראש ובשפה רפה כיון שזהו כבר בגדר גזל, או ינענע בראשו כאומר שלום קעיד.

איסור שאלת שלום לבתו וכלתו ואחותו

קמח. בבתו וכלתו ואחותו אין איסור כלל בשאלת שלומם ולא שייך בהן קירוב דעת דדרך ארץ כן הוא שהאב שואל בשלום זרעו וחוב הוא עליו, וכן אחיו לאחותו, ועיקר הענינים האלו תלוי הכל לפי דעת ויראת שמים ואם יצרו נכנע וכפוף לו ואין מעלה טינא בלבו כלל אין חשש בשאלת שלום קעיה.

שאלת שלום לכמה אנשים ואשה ביניהם

קמט. אם נמצאים כמה אנשים ואשה ביניהם, מותר לשאול מה שלומכם אף דנכלל בשאלתו גם על האשה קעיו.

לומר מזל טוב לאשה

קנ. מותר לומר "מזל טוב" לאשה, ולזה המנהג פשוט שהולכין לומר מזל טוב להיולדת אחר המילה, וכן אומרים מזל טוב בשעת הנישואין לנשים קעיו.

- הערות וביאורים -

קעד. דעת הגר"נ קרליץ שליט"א בחוט שני. כשהיא תענה לו, שכיון שהוא ענין של חיבה יש אף בקול דיבוריה בלבד איסור של קול באשה ערוה. אבל על ידי שליח שאין בזה קול באשה ערוה מותר לה. ומה שכתבנו שאפילו לשם שמים אסור, היינו לפי מה שכתב המהר"ם שיק סימן נ"ג שצדד להקל לאיש בשאלת שלום כשכוונתו לשם שמים, משא"כ באשה אי אפשר לומר כן כיון שמה שאסרו בזה משום קול אשה לא משנה במה כוונתה, כי עצם הקול אסור.

קעה. כ"כ הערוך השלחן שם, והוסיף דלכך אלישע אמר למשרתו רוץ נא לקראתה ואמר לה השלום לך אך משם אין ראייה דע"פ הדיבור עשה הכל שהרי נביא היה עי' שם.

קעו. שו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ז).

קעז. כ"כ בעזר מקודש, ובאמרי יעקב ציין דלאו דוקא אחר הברית מילה רק כך היה המנהג באותו מקום.

אמירת "בוקר טוב" לאשה

קנא. נחלקו גדולי הפוסקים אם יש איסור של שאלת שלום לאשה על ידי אמירת "בוקר טוב". ולמעשה בודאי שאין לומר לשום אשה "בוקר טוב לך" קע"ה.

לשאול אשה "מה נשמע" או "איך הולך"

קנב. יש לעיין אם אמירת "מה נשמע" או איך הולך" הוי נכלל באיסור שאלת שלום לאשה כיון שהוא כתחליף לשאלת שלום, והדעת נוטה להחמיר. אולם לומר מה נשמע אצלך או איך הולך אצלך ודאי שאסור קע"ט.

לתת מתנה לאשה

קנג. כשם שאסור לשאול בשלום אשה כך אסור ליתן לה מתנה קפ.

אמנם מי שעובדות אצלו נשים ורוצה לתת להן מתנות לכבוד החג וכדומה, מותר כיון שזה כעין המשכורת שלהם, וראה הערה קפ"א.

שליחות מתנה מאשה לאיש

קנד. אע"פ שאסור לאיש לשלוח מתנה לאשה, מ"מ מותר לאשה מעיקר הדין לשלוח לאיש מתנה.

שאלת שלום דרך הטלפון

קנה. גם בטלפון יש איסור שאלת שלום שהרי גם על ידי שליח אסור,

⊕ הערות וביאורים ⊕

נזהרים כשביאים מתנות מחו"ל לקרובי משפחה איש לאשה.

קפא. עי' בשו"ת משנת יוסף חלק י"א סימן ק"צ שכתב שמה שמעביד נותן מתנות לעובדות יש להתיר, שזה בכלל המשכורת, והמנהג לתת לחגים ולפורים וכו' איזה מתנה לעובדים לא שנא עובדים ולא שנא עובדות. ולא מיבעי אם הם כמה עובדות, אלא גם לעובדת יחידה, שאין בזה שום קירוב דעת, אלא יחסי עבודה. ורגילות לתת תוספת למשכורת הנקרא "בנוס".

קעה. עי' בערוך השלחן (סעיף ה') שכתב להקל משום דהוי כעין בקשה, ואף שיש מחמירים לומר בוקר טוב לאבל או בט' באב, מ"מ הכא דאיסורא משום חיבה לא שייכא בזה. אמנם בשו"ת מהר"ם שיק שם מחמיר.

קעט. דעת הגר"מ גרוס שליט"א בספרו אום אני חוזמה חלק א' ציון המצוינת ס"ק תתרצ"ב.

קפ. עי' בשו"ת בצל החכמה חלק ה' סימן נ"א. והגר"מ גרוס שליט"א העיר שדבר זה שכיח מאוד למעשה שלא

אהל הרחקות מן העריות יעקב סה

ואף אם לא מכירה אסור, אמנם רק בידוע עם מי הוא מדבר, אבל אם אינו יודע עם מי הוא מדבר, כגון שמטלפן לחברת חשמל וכדומה דלא ידע כלל עם מי הוא מדבר, מותר להקדים שלום, אמנם אם המטרה להכנס עמה לעניני מסחר אסור גם כשאינו יודע עם מי הוא מדבר^{קפב}.

לברך אשה בברכות

קנו. לברך את האשה אין בזה משום קרובי דעתיה ואינו בכלל שאלת שלום ומותר.

לכתוב שלום לאשה במכתב

קנו. כשכותבים מכתב לחבירו מותר לכתוב בתחילה בשלום אשתו, מ"מ לא יזכיר את שמה, אבל בסוף המכתב אין לכתוב תמסור שלום לזוגתך^{קפג}.

לשאול אשה על שלום בעלה

קנה. מותר לשאול אשה על שלום בעלה^{קפד}.

לנענע ראשו לאשה

קנט. מותר לנענע לאשה בראשו ואין בזה משום שאילת שלום^{קפה}.

סעיף ז

המחבק ומנשק אחותו ואחות אביו

קס. המחבק והמנשק אחותו הגדולה או אחות אביו וכיוצא בהם, אע"פ שאין לו שום הנאה הרי זה מגונה ביותר ודבר איסור הוא ומעשה טפשים הם משום שאין מקרבים לערוה^{קפז}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

קפב. וטעמא דמילתא משום דלא עדיפא משליח, ועי' בזה בשו"ת בצל החכמה שם.

קפה. חוט שני שם.

קפג. כ"כ בט"ז בשם המהרש"ל, ולכתוב מנשים באוהל תברך מותר כי אין זה שאלת שלום.

קפו. שו"ע (סעיף ז), ועי' בחלקת מחוקק (ס"ק ח') במה שהביא מעשה עם עולא שנשק אחותו ותירץ משום דהוא היה צדיק גמור שלא היה בא לידי הרהור

קפד. מהרש"א ב"מ דף פ"ז ח"א ד"ה

גיל האיסור של חיבוק נשים (עריות)

קסא. נראה שהאיסור של חיבוק ונישוק באשה (עריות) הוא מבת שלש שנים ולמעלה, ורק באחותו הקטנה מותר בחיבוק ונישוק^{פז}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

מדרבנן דהיינו הדורות שלפניהם ולאחריהם כגון אם אמו. ואם אם אמו וכן אם אבי אמו, וכן יש לכל העריות שניות מדרבנן וכולן מבוארין באבן העזר סימן ט"ו ואשת חמיו אף על גב דיש מתירין כל האחרונים הסכימו לאיסור, עכ"ל.

ועי' בספר חוט שני שם עמוד רפ"ב שהביא דמה שכתב הרמב"ם ושו"ע דהרי זה מגונה ודבר איסור הוא הכונה לא לאיסור של איסורים אלא איסור שאין להתנהג ולעשות מעשים מגונים ומעשה טפשים, וצריך להתרחק מזה אף שאין בהם איסור ממש מעיקר הדין. והיינו אף דליכא בזה לאו דלא תקרבו כשאין הדבר גורם להרהור, כתב הרמב"ם והשו"ע שהרי זה מגונה והכוונה דצריך להתרחק מן העריות.

ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן פ"ט ענף ב') שהביא דברי הרמב"ם והשו"ע וכתב דהרי מבואר שהאיסור של אחותו הגדולה ואחות האם איננו איסור תורה אלא שהוא מגונה לעשות כן כי הוא דבר מכוער. וטעם הדבר מבואר בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' (סימן קל"ז) שהוא משום שלא יבוא להקל בשאר עריות. וכיון שלא הזכיר הרמב"ם ושו"ע חילוק בין אחות אמו הגדולה או הקטנה, ורק הזכיר זאת באחותו, נראה שבאחות אמו גם קטנה דינה כגדולה.

קפו. והנה בחלקת מחוקק (ס"ק ט') כתב שמותר לאדם לחבק את אחותו

עבירה בכלל. וכבר הארכנו בכמה מקומות על איסור דאורייתא בנגיעה של חיבה ואפילו שלא לשם תאוה כגון המנשק ומחבק שיש עדיין איסור דרבנן, וכדאי לציין כאן את דברי החכמת אדם (כלל קכ"ה דין א') כדי להביא את חומר הענין של נגיעה בקרובים שלפעמים ההמון עם חושבים שלא יתכן שיהא בזה איסור כל שאני כל כך קרוב איתם. והנה כתב שם וז"ל "לפי שראיתי ושמעתי מהרבה בני אדם שהם עמי הארץ וחושבים שכל הקרוב קרוב יותר מותר לחבקו ולנשקו כאילו היא אשתו וחס ושלום ומצוה לפרסם דאדרבה כל הקרוב קרוב יותר צריך להתרחק שהרי הבא על אמו וכלתו בסקילה ועל אשת איש בחנק ולכן צריך האדם להזהר מאד ומכל שכן מאלו שלבו גם בהם ואלו הן העריות מן התורה. אמו. ואשת אביו אפילו לאחר מיתת אביו. אחותו בין מן האב בין מן האם אפילו נולדה על ידי זנות. בתו. ובת בתו. ובת בנו. בת אשתו מבעל אחר. ובת בתו בנה. אם אשתו. ואם אם אשתו. ואם חמיו. אחות אביו. ואחות אמו בין שהאחות מן האב או מן האם. אשת בנו. אשת אחיו בין מן האב בין מן האם אפילו נולדה בזנות. אחות אשתו בין מן האב או מן האם כל זמן שאשתו קיימת אפילו גרשה אבל לאחר מיתתה מותר. ואשת איש. כל אלו הם עריות מן התורה והבא עליהן יש מהן בסקילה ויש מהן בשריפה ויש מהן בחנק ויש מהן בכרת ועוד יש הרבה עריות

לחבק ולנשק דודים ודודות

קסב. דודים שבאים על ידי נשואים, כגון לאחות אביו התחתנה עם איש, יש איסור דאורייתא לחבק ולנשק אותו, וה"ה שאסור לנשק ולחבק בעל אחות אמה וכדומה קפ"ה.

לחבק ונשק בת אחיו ובני דודים

קסג. בת אחיו או בת אחותו או בני דודים, יש איסור גמור לחבק אותם וצריך למחות ביד עושים כן, ולענין בת אחיו קטנה מגיל שלש ראה הערה קפ"ט.

⊕ הערות וביאורים ⊕

דאחות אביו היא כמו אחות אמו, אמנם דודים מנישואים אסורים בנגיעה מן התורה.

קפ"ט. שו"ת אגרות משה שם, ויש למחות בידם משום שיש לאדם תאוה והרהור בהם. ובשו"ת אבני ישפה שם ענף ד' הביא ביאור הדברים מבעל אז נדברו זצ"ל דכיון שהם מותרים בחיתון לאו קרובות נקראים, דרק בקרובות שאין לבו נוקפו אמרו ולא כשאינן קרובות. ועי' בספר טהרת עם ישראל השלם (עמוד ר"ט) שכתב דאם אח אינו מקרב את עצמו לנשק אחותו או אחות אביו או אחות אמו, אלא היא מקרבת עצמה לנשק אותו, נראה דאין איסור על מי שהוא בשב ואל תעשה, ואינו מחוייב למחות בחוזק יד במקום דרכי שלום, כי רק מצד המנשק מכווער הדבר. אבל כשדוד רוצה לנשק את קרובתו מחוייבת לסרב כי שם אסור על פי עיקר הדין.

ובכל האופנים שמותרים על פי דין יש להחמיר ולהתרחק בכל מה שאפשר חוץ מאב לבתו והאם לבנה, וכלשון הערוך השלחן (סעיף ז') כללו של דבר השם אורחותיו ומעגלותיו לא יכשל לעולם, ואשר לא ישים אל לבו, יפול ברשת היצר

הקטנה בת שלש שנים משום שהוא רק לחיבת קורבה אבל לא לחיבת אישות, ואם כן העיר בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן פ"ט ענף ז') שאנו רואים שבת שלש יש לה כבר דין של עריות ורק באחותו הקטנה מותר בחיבוק ונישוק, אבל שאר עריות אסור. ויש לתמוה שאנשים מלטפים ילדות בנות שלוש ומעלה, שהרי מבואר בפוסקים שדוקא באחותו הקטנה מותרת בחיבוק ונישוק, ולכן אם הקטנה אינה קרובתו שאסורה עליו מהתורה, נראה שהחיבוק הוא איסור מדרבנן כיון שהיא פנויה ואינה נדה, עי' במשנה ברורה (סימן ע"ה ס"ק י"ז).

ולענין גיל האיסור לחיבוק ונישוק לאחותו הגדולה, עי' שם בענף ח' שכתב דהחלקת מחוקק שם לא כתב עד איזה גיל מותר לחבק ולנשק את אחותו הקטנה, ולכאורה יש לדמות הלכה זו לדין השו"ע או"ח סימן ע"ג סעיף ג' וד' שמותר לקרות ק"ש כאשר יושן עם בנותיו הקטנות בחזרת פנים בלא הפסקת טלית ונחשבת קטנה עד שיהיו לה י"א שנים. ולכן אף כאן עד י"א שנים מותר לחבק אחותו הקטנה.

קפה. בשו"ת אגרות משה שם למד

לחבק ולנשק בתו הנשואה

קסד. מותר לחבק ולנשק בתו הנשואה, וכן מותר לחבק את אם אמו הנשואה או אם אביו הנשואה^{קצ}.

לתת יד לקטנה לעבור את הכביש

קסה. קטנה שצריכה לעבור את הכביש ואין אף אחד שם, מותר להחזיק את ידה כיון שאינו נוגע לשם חיבה^{קצא}.

הערות וביאורים

וכן יוכל לחבק את אמו הנשואה או אם אביו הנשואה או אם אמו הנשואה, עכ"ד.

ולענין לחבק בת בנו כתב שם בתשובה ענף ו' דבחלקת מחוקק (ס"ק י') כתב דדינה כבתו ושרי. ולפי זה גם איפכא דהיינו סבתא יכולה לנשק בן בנה. ובשו"ת אגרות משה חלק א' אבן העזר (סימן ס') כתב דצ"ע לדינא לנשק ולחבק בת בנו משום שזה מזכיר לו את כלתו שהיא אסורה לו, אמנם למעשה יש לבעלי נפש להחמיר אף שאין למחות ביד המיקלין. אבל בספר שערים המצויינים בהלכה (סימן קנ"ב ס"ק ט"ז) הקשה על דברי האגרות משה מדברי הש"ך יורה דעה (סימן שס"ב ס"ק ג') שכתב שבת בנו נקברת עמו ע"כ, והרי כתב שם בשו"ע סעיף ג' זה הכלל כל שישן עמו בחייו נקבר עמו במותו, ואם כן מוכח שרשאי לישון עם בת בנו כיון שדינה כבתו, ע"כ. ואין לומר שבת בנו אסורה משום הרהור ולא משום עריות, שהרי גם כל דברי השו"ע שם הוא מדין הרהור, ולכן אין נקבר האדם עם בתו הגדולה שדינו משום שאינו ישן עמה משום הרהור. ועכ"פ כיון שגם האגרות משה רק כתב שבעל נפש יחמיר, וכיון שחולקים עליו בד"ן זה, נראה שגם בעל נפש רשאי להקל שגם בת בנו מותרת לו בחיבוק ונישוק.

קצא. חוט שני הלכות שבת חלק ג' (עמוד רפ"א) פסק לגבי ילדה קטנה

הרע כי חזק הוא ממנו.

ולענין אם מותר לחבק בת אחיו פחותה מגיל שלש, עי' בשו"ת אבני ישפה שם שכתב דאולי מותר לפי מה שכתב החלקת מחוקק (ס"ק ט') שרשאי לחבק את אחותו הקטנה. אמנם באמת טעמו של החלקת מחוקק הוא משום שזה לחיבת קורבה ולא לחיבת אישות, וכיון שלא קרובים נקראים שהרי מותרים הם בחיתון אין היתר לחבק בת אחיו או בת אחותו הקטנה, וכן הכריע הגרשז"א זצ"ל.

קצ. בשו"ת אבני ישפה שם ענף ה' כתב דבשו"ע שם (סעיף ז') כתב דמותר לישון בקירוב בשר עם בתו הקטנה אבל אם הגדילה או שנתקדשה אין ישנים עמה בקירוב בשר אלא בכסותן. וכתב הפרישה הובא דבריו בבית שמואל (ס"ק ט"ז) שהיינו אם הגדילו אסור לישון בקירוב בשר אבל חיבוק ונישוק מותר ע"כ. וכיון שראינו שהגדילו עדיין מותר לחבק ולנשק את בתו, א"כ ה"ה לנתקדשה שעדיין מותר, שהרי השו"ע השווה אותם אהדדי. וכ"כ להיתר הבית שמואל (ס"ק י"ד), ועי' במקור הלכה חלק ב' (עמוד כ"ב) בהערות. ולפי זה ה"ה שיכול לחבק את בתו הנשואה, שהרי החלקת מחוקק (ס"ק ט') כתב דבת בתו שוה לבתו, וכיון שהוכחנו שדין נשואה דינה כלא נשואה לענין בתו, אם כן ה"ה לבת בתו שאין חילוק בין בתו לבת בתו,

נגיעה בבת אחיו קטנה

קסו. לענין דברי חיבה כגון חיבוק וכדומה עם בת אחיו הקטנה בגיל בת שלש שנים ויום אחד, אף דרבים אינם זהירים בזה וכדומה, אין שום היתר בדברקצ"ב.

לשחק עם בת אחיו

קסז. אסור לשחק עם בת אחיו באופן שצריך לנגוע אותה אפילו אם המטרה רק להנאתה, כיון שקשה לומר שאין ענין של חיבה בתוך משחקקצ"ב.

להרים אשה שנפלה ברחוב

קסח. אשה שנפלה ברחוב אם היא יכולה להקים בעצמה אין לאיש לעזור לה אבל אם לא יכולה חייבים לעזור לה להקימהקצ"ב, ויש אומרים שאם אפשר לא לגעת בה באופן ישיר אלא על ידי בגד שחוצץ עדיף טפ"י.

במקום סכנה

קסט. מותר להציל אשה מפה אל פה כיון שזה פיקוח נפש וטרוד

⊕ הערות וביאורים ⊕

ובארחות הלכה שם הביא דרבינו זצ"ל מאוד נתרעם על מי שרצה לומר שגם לענין איסור יחוד יש מקום להקל בזה בזמנינו דעדיין אינה ראויה לביאה, דודאי איסור גמור הוא משלש שנים ואילך.

קצג. שו"ת אבני ישפה חלק ז' שם ענף ג' ואפילו אם היא מבקשת שישחקו אתה אין היתר לעשות כן כיון שהמטרה היא חיבה.

קצד. ועי' בשו"ת משנה הלכות חלק ה' (סימן קמ"ב). והשיב לי בתשובה בעל האבני ישפה זצ"ל שאם אשה זרה התחלקה על קרח ואין אף אחד שיכול להרים אותה חוץ ממנו, מותר להרים אותה ואם אינו מרים אותה נחשב כחסיד שוטה עי' במסכת סוטה דף כא:.

המבקשת שיעביר אותה את הכביש, מותר ליתן לה יד, אך אם היא ילדה יותר גדולה, יתפוס בדש בגדיה ויעבירנה ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ז' סימן קט"ז ענף א' שכתב כיון שהקטנה זקוקה לעזרה שלא תפגע חלילה על ידי איזה רכב, ולכן הנגיעה הוי שלא לשם חיבה כמו נגיעה מרופא לאשה זרה כמ"ש הש"ך ביורה דעה סימן קצ"ה ס"ק כ'. ועוד לפי מה שעלולה לרוץ לתוך הכביש שזה מסוכן מאוד צריכים לקדם ולקחת הידה מיד. ועי' בספר אום אני חומה חלק ב' (סימן שפ"ז) שכתב שעד גיל ארבע חמש אין חשש משום שאין בזה הרהור, ומ"מ עדיף לכתחילה שלא לנגוע בידיה ממש אלא בבגדה דקיל טפ"י.

קצב. הליכות שלמה (פרק כ' סעיף ט')

במלאכתו, ולכן מותר לעשות החייה כיון שזה הצלה ממש, וכן מותר לאיש להציל אשה שנחנקת, וה"ה איש שמחוסר הכרה ואין מי שיעזור לו חוץ מאשה מותרת היא לעזור לו ואין כל חשש, וה"ה שמותר לאשה להציל איש שטובע במים קצ"ה.

אוטובוס שיש בו צפיפות

קע. אין איסור לנסוע ברכבת או אוטובוס ציבורי גם בשעות שיש צפיפות, והיינו בשעות שבני אדם הולכים לעבודה וכדומה, ואע"פ שבודאי אי אפשר להזהר מנגיעה ומדחיפה בנשים קצ"ו. ויש שהחמירו

⊕ הערות וביאורים ⊕

הרעה לא אוסרת את המעשה, ולכן אפילו כשהנגיעה לשם הנאה אסורה משום י"הרג ואל יעבור, אבל כשהנגיעה נעשית לצורך החיוב, ההנאה לא מתקלקלת את החיוב, ושוב מצא כעין סברא זה בשו"ת אגרות משה חלק א' אבן העזר (סימן נ"ו).

אמנם מבואר מדברי הר"ן במסכת שבת שם שכתב שסיבת ההיתר להתכוון למלאכה האסורה בשבת ביחד עם ההצלה, זה מפני שחכמים התירו את זה לצורך פיקוח נפש, כדי שלא ימנעו בשום אופן מההצלה, ומשמע מדבריו שבאמת כן יש כאן מעשה איסור, רק מכיוון שפיקוח נפש דוחה את כל העבירות, ממילא מותר גם לחלל שבת בשביל זה.

ולפי זה צריך לומר שההיתר להציל אשה שטובעת בנהר, זה דוקא אם המציל אינו נהנה מהנגיעה, אבל אם הוא נהנה אסור. ולמעשה ברור שאף לפי הר"ן המציל לא צריך לחשוש שמא הוא יתכוון ליהנות מהנגיעה באשה, שמי שחושש מזה הרי הוא חסיד שוטה, מפני שהוא צריך לדחות מעצמו את הכוונות האלו, כן דעת הגר"נ קרליץ שליט"א. ועוד פסק שאם המציל אינו צריך לנגוע באשה אלא צריך רק להסתכל בה אין לחשוש להרהור

קצה. ע"י בכל זה בשו"ת רבבות אפרים חלק ח' (סימן תקצ"ו).

קצו. והנה איתא בגמ' במסכת סוטה (דף כ"א.) שמי שרואה אשה טובעת בנהר, ואינו מציל אותה, מחשש עבירה הרי הוא חסיד שוטה. מפני שאין איסור על הנגיעה באשה בשעת הצלתה, מכיון שזה לא בדרך חיבה והנאה. ולכן כשרואים אשה על ריצפה ויש חיוב להציל אותה משום לא תעמוד על דם רעך, ממילא אפילו אם הוא יודע שהוא כן ינהה מנגיעתו, אעפ"כ אין איסור בדבר, מפני שחיוב הצלת הנפש עדיף מההנאה האסורה שבאה לו ממילא תוך כדי המעשה של החיוב. וכמו שכתבו הראשונים במסכת שבת (דף ק"ז.) בדין חיוב ההצלה בשבת, למרות שהוא נהנה שנעשית עמה מלאכה האסורה שלא לצורך ההצלה, ומובא במשנה ברורה (סימן שכ"ח בשער הצינן ס"ק י"ז). ולפי זה כך גם הדין ברופא שצריך לטפל באשה במקרה של סכנת נפשות, שאפילו אם הוא נהנה מנגיעתו בה, אם אין שם מישהו אחר שיכול להציל הוא מחוייב לטפל בה.

ובקונטרס פרי אליעזר (עמוד פ"ו) כתב הסבר הדבר שמכיון שיש חיוב לעשות המעשה הזה, ממילא תוספת הכוונה

בזה שצריכים להמתין לאוטובוס שלא כ"כ צפוף, ולדינא נראה שמעיקר הדין מותר, אבל מי שמכיר בעצמו שיכשל חלילה בהרהור עדיף שימתין לאוטובוס אחר.

אשה להסתפר על ידי ספר

קעא. ראוי לאשה ולבת יראות ד' שלא תלכנה לכתחילה להסתפר אצל ספר, אף שאין בכך איסור מעיקר הדין^{קצ"ג}.

בדיקות ע"י רופא

קעב. מעיקר הדין אין איסור לאשה ללכת לרופא לעשות בדיקות כיון שאין הרופא נוגע בה דרך חיבה, אלא הפעולה היא לצורך רפואה^{קצ"ח}. ומ"מ יש אומרים שעדיף ביקור אצל רופאה מאשר רופא, אא"כ אין הרופאה מומחית כמו הרופא^{קצ"ט}.

הערות וביאורים

ארוכה בענין הנ"ל.

ומותר, עכ"ד.

ובספר טהרת עם ישראל השלם (עמוד ר"כ) כתב שפעולת הרופא אינו פעולה של חיבה, ולכן אינו בכלל לאו דלא תקרבו ואף מדרבנן מותר. והא דלא חיישין דאולי יבוא לידי הרהור, היינו משום דעסוק במלאכתו וטרוד במחשבתו.

ועי' בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ב' (סימן י"ד) שהיקל לנסוע ברכבת וכדומה אף שיש חשש שיגע בנשים, וכן היקל בספר אהלך באמיתך לבעל הבצל החכמה זצ"ל (פרק כ' סעיף פ"ו).

ועי' בשו"ע (סימן של"ה) שפסק כעין זה דאשה מותרת לשמש אפילו לאיש חולה מעיים לסייעו להקימו וכיו"ב ואפילו נוגעת בו, והיינו משום דאינה עושה לשם חיבה, גם דאינה מעשה חיבה. ועי' בש"ך וט"ז שם שמבואר מדבריהם דאיש גם כן מותר לקבל שימושה של אשה אחרת או לשמש אשה חולנית, ואין איסור בין על האיש ובין על האשה.

קצו. ספר הליכות בת ישראל בשם הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל, דאף שמעיקר הדין אין בכך משום איסור לפני עור או מסייע מצד הרהור ונגיעות, כיון דבעבדתיה טריד, מ"מ ממידת חסידות אין זה ראוי בין לנשואה בין לפנויה.

קצט. ספר הליכות בת ישראל שם, וכדעת הגר"ש וואזנר שליט"א, וכתב שם (בהערה י"ט) דמה שנהגו היתר לכתחילה, ואין מהרהרות כלל בדבר והולכות בין לרופאה בין לרופא, אין זה מדרך הצנועות

קצה. כ"כ הפוסקים, והנה לא הזכרנו כאן את האריכות בדעת הרמב"ם והרמב"ן ודברי הש"ך ביורה דעה משום שכבר הארכנו בזה בספרנו על הרחקות נדה עי' שם, ורק הוספנו כאן דעות הפוסקים בזה, ועי' בסוף הספר חלק התשובות במה שביאור היטב בטוב ודעת מו"ר הגר"מ דייטש שליט"א תשובה

בדיקה אצל רופא אם הרופאה יותר יקר
 קעג. מעיקר הדין אי אפשר לחייב אשה להוציא ממון כדי ללכת לטיפול רפואי על ידי רופאה, אם היא יכולה ללכת לרופא על ידי קופת חולים או בלי תשלום. אולם לכתחילה ראוי מאוד לעשות טצדקי ללכת לרופאה היכא דאפשרי.

איש לקבל טיפול רפואי מרופאה

קעד. אין איסור על איש לקבל טיפול רפואי בבית חולים מרופאה או מאחות בין ישראלית או ובין נכרית, כיון שאין כאן מעשה חיבה, ואין לחוש שיתגבר עליו יצרו, כיון שהוא במקום שרבים מצויים ולא

⊕ הערות וביאורים ⊕

להגיע לרופאה, וכגון שהיא מקבלת בריחוק מקום שצריך לנסוע מרחק מסוים, והרופא נמצא בקירוב מקום עד כמה חייבים להשתדל בז מצד הדין, והנה אם היה הדבר בגדר אפילו איסור דרבנן אז היינו נכנסים בזה לפלוגתת הפוסקים אי באיסור דרבנן צריך ליתן כל ממונו כדי שלא יעבור, כמ"ש הרבה אחרונים. אולם כתב הש"ך יורה דעה (סימן קצ"ה ס"ק כ') דהמנהג פשוט שרופאים ישראלים ממששים הדפק של אשה אפילו אשת איש או נכרית אע"פ שיש רופאים אחרים גוים, וכן עושים שאר שאר מיני משמושים על פי דרכי הרפואה, ומשמע דאין בזה שום איסור מצד הדין. ואף שיש רדב"ז ועוד כמה אחרונים לגבי אשה נדה שחולנית שאם אפשר צריך להוציא ממון כדי שבעלה לא יגע בה, מ"מ שאני התם כיון שאשתו גס בה, או שאני התם משום דענין הקירבה הוא יותר תמידי במשך היופ ואיכא חשש טובא שיביא הדבר לידי הרג דבר, משא"כ בביקור אצל רופא חד פעמי ואקראי, ולכן מסתברא שאין חיוב מעיקר הדין להוציא ממון ללכת לרופאה, אלא דראוי מאוד לכתחילה להשתדל ללכת לרופאה היכא דאפשר, עכ"ד.

החרדות לדבר ד', ובפרט בדור פרוץ שלנו שכבר ארעו מקרים ולכן יש מקום לחוש שיש איסור בדבר מן הדין, כך דברי הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל. ועי' בשו"ת מנחת יצחק חלק ז' (סימן ע"ג) שכתב לגבי מיחוש בעלמא שאין בו משום חשש סכנה, בודאי יש לה לילך להתרפא אצל רופאה אשה, או אצל המוחזק לירא חטא, או עכ"פ לרופא שאיתחזק לאינו חשוד בעריות.

ובספר וישמע משה חלק א' תשובות הגרי"ש אלישיב זצ"ל בעמוד ש"ע נשאל שם אודות נשים שהולכות לרופא שינים אם מותר לעשות כן, והשיב דודאי אם אפשר למצוא רופאת שינים זה הרבה יותר טוב, אבל אם יש הבדל משמעותי במחיר, וללכת לרופאה יהיה הרבה יותר יקר, יש להתיר כיון דבעבודתו טריד.

ר. והנה בספר אמרי יעקב אבן העזר (סימן ס"ג ביאורים עמוד רפ"א) הסתפק באשה שצריכה ללכת לרופא לטיפול רפואי ויש אפשרות ללכת לרופאה אבל זה כרוך בתשלום, משא"כ הרופא מקבל מטעם קופת חולים או ללא תשלום, האם יש חיוב ללכת דוקא לרופאה, ועד כמה חייבים בזה, וכמו כן אם יש טירחא מרובה

שייך שיבואו לידי עבירה^{יא}.

אשה שבעלה רופא אם מותרת ללכת לרופא אחר קעה. בעל רופא ואשתו טהורה אין לה ללכת לרופא אחר משום שרק בצורך גמור ניתן להתיר נגיעה והסתכלות בערוה משום שהרופאים בעבדתיה טרידים, אא"כ בעלה לא נחשב כרופא גדול כמו אחרים^{יב}.

הקזת דם לבחור על ידי אחות וכדומה קעו. אע"פ שמצאנו היתר בנגיעה ברופאים משום שטרודים באמנותנו, מ"מ לענין התרמת דם הרי זה קצת שונה. ולכן יש אומרים שלענין צניעות במקרה שהדבר פיקוח נפש, יש תמיד להקל. אבל באם הדבר הוא באופן כללי, בהתרמת דם רגילה וכדומה, בודאי שאין להקל בזה, ואין לבחור ישיבה להתרים דם מאשה. ואף בזמן פיקוח נפש יש להשתדל שאברך נשוי יתרים דם מאשה ולא בחור שאינו נשוי^{יג}.

ענינים שונים בהלכות צניעות

הגיל שצריך להקפיד על צניעות של בתו קטנה קעז. טוב להקפיד על עניני צניעות לבתו כשהיא בת ג' שנים. ואע"פ שיש שיטות שעד גיל תשע אפשר להקל היום כיון שהשתנה הטבע, מ"מ הפוסקים לא נקטו כך בזמנינו וכדאי להחמיר מגיל ג' שנים^{יד}. ולכן כאשר מביאים ילדה קטנה לבית הכנסת לעזרת הגברים יש להקפיד שלא יתגלה מגופה בזמן ישיבה וכדומה, כיון שאומרים

✽ הערות וביאורים ✽

- רא.** עי' בספר טהרת עם ישראל שם שכתב כן, והוסיף שאם אשתו עמו מותר לקבל טיפול מן אחות גם בביתו מטעם הנ"ל אף אם אינו חולה ממש כשאי אפשר בענין אחר. ויש לדון ק"ו ממה דאיתא באבן העזר (סימן כ"א סעיף ה') דיש מי שמתיר לאיש לרחוץ במרחץ שמצויים שם רבים על ידי שפחה נכרית. ואף שרבים חולים שם היינו משום דסתם רחיצה היא מעשה של חיבה אבל בחולה
- או בטיפול רפואי כ"ע יודו דמותר. והמחמיר עליו גם בזה קדוש יאמר לו, מיהו אם חושש שיתגבר עליו יצרו יחוש לעצמו.
- רב.** עי' בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג' (סימן נ"ד).
- רג.** תשובת הגר"פ שיינברג זצ"ל מובא בספר בדמיון חיי (עמוד נ"ה).
- רד.** דעת הגר"ש אלישיב והגרשז"א זצ"ל

שם דברים שבקדושה^י.

בעל המצווה לאשתו שתיקל בא' מעניני צניעות בגדים
קעת. אשה שבעלה רוצה שהיא תיקל בא' מעניני צניעות בגדים,
 מעיקר הדין אסור לאשה כזו לותר על א' מעניני צניעות או
 לעבור אפילו על איסור קל אע"פ שהיא רוצה לקיים את רצון בעלה.
 ומאחר שיש הרבה פרטים בזה כדאי תמיד להתייעץ עם רב מובהק
 בענינים אלו כדי לברר מתי הקולא אינו קולא, ומתי החומרא אינו

⊕ הערות וביאורים ⊕

החזון איש הגיל בערך שבע. אולם לענין
 לחנך בנות לצניעות בלבישה כתב הגר"ח
 קניבסקי שליט"א דאפשר דהחזון איש
 יודה שהוא מגיל שלש. מיהו עי' בספר
 הליכת שלמה הל' תפילה פרק כ' סעיף ט'
 שכתב שהגרשו"א זצ"ל פסק להיפך
 דאדרבה דברי המשנה ברורה הם רק
 לענין אמירת דברי קדושה, אבל לא לענין
 איסור הסתכלות וממילא אין צריך
 לכסותם, ועי' בשו"ת אור לציון חלק ב'
 פרק ו' שאלה י"ב שכתב דקטנה יש לה
 דין טפח באשה ערוה מבת שלש שנים,
 ויש אומרים שאין לה דין טפח באשה
 ערוה עד זמן שתראה כגדולה שיש בה
 חשש הרהור, ובדרך כלל הוא מגיל שש או
 שבע שנים, והמיקל יש לו על מי לסמוך.
 ואין הבדל בזה בין בתו לבת אחרת.
 ואע"פ שבביאור הלכה שם כתב שם שאם
 היא בתו אין בה משום ערוה עד גיל י"א
 שנה, וכדין שינה עם בתו, מ"מ אין הראיה
 מוכרחת שאין בה משום טפח האשה
 ערוה לענין זה, שהרי מצינו שאע"פ שקול
 באשתו וטפח באשתו אינו ערוה מ"מ
 לענין ק"ש יש לו דין ערוה ואסור לקרות
 כנגדו, ולכן אין להקל בזה אף בבתו.

מובא בספר דברי חכמים (עמוד רנ"א).
 ולמעשה כך נראה מדברי הביאור הלכה
 סימן ע"ה ד"ה טפח דהאיסור לומר דברי
 תורה כנגד טפח באשה הוא מגיל שלש,
 ונמצא דמגיל שלש חל הרהור בהם, ואם
 כן צריכות לכסות.

אולם מאידך ידוע דברי החזון איש
 או"ח סימן ט"ז ס"ק ח' דכל שאין דעת בני
 אדם עליהם מחמת קטנותן מותר לקרוא
 כנגדן ק"ש, ואין כאן שיעור בשנים אלא
 לפי מציאותן וקטנות גופן. וכן דעת הגר"מ
 פיינשטיין זצ"ל מובא בספר חינוך בהלכה
 עמוד 30 מבנו הר' ראובן שליט"א. בספר
 כה תאמר לבית יעקב (דף 139 הערה 2) כתב
 בשם הגר"י קמינצקי זצ"ל שלכל הפחות
 עד גיל חמש מותר ולמעלה מחמש תלוי
 במציאות גופה כדעת החזון איש. ובעל
 הבאר משה זצ"ל מתיר עד לערך בת ח'
 שנים. ולמעשה הגר"ש אלישיב זצ"ל
 מובא בספר הליכת בת ישראל פרק ד'
 הערה ל"ט כתב דאם רוב הציבור בבית
 הכנסת רוצה לנהוג כשיטת החזון איש,
 אין ביד המיעוט להתנגד למי שמביא את
 בתו הקטנה שאינה לבושה בצניעות.

רה. ספר בינה ודעת (פרק ו' סעיף ו') בטוב
 טעם ודעת.

והגר"ח קניבסקי שליט"א מובא בספר
 אשי ישראל (פרק נ"ה הערה ס"ד) כתב שלפי

חומרא, כדי שלא תצא שכרה בהפסדה^י.

מכירת בגדי פריצות לישראל ולעכו"ם

קעט. אסור למכור דברים שאסורים בלבישה, ויש אומרים שיש בזה משום איסור סחורה, ועובר המוכר משום לפני עור, ואף שיש אומרים שמותר, ומלמדים זכות על בעלי חנויות אלו, מ"מ יש להתרחק מזה ואין להתפרנס מכך^י. והמכירה לגויים יש אומרים שמותר.

אמא המבקשת מבתה לקנות לה בגדי פריצות

קפ. אמא שמבקשת מבתה לקנות עבורה בגדי פריצות אין לה לשמוע

✽ הערות וביאורים ✽

נאמר שבאופן שאפשר לקנותם במקום אחר אין משום לפני עור, מ"מ אסור משום מסייע לדבר עבירה. מיהו יש לעיין שמא יתכן שמותר למכור בגדים אלו כיון שאולי היא לא תלבישי אותם בדרך פריצות אלא מתחת בגד צנוע. ועוד אפשר לצרף את דברי הכתב סופר שנקט דאין עוברים על איסור לפני עור כשלא עושים העבירה באותו זמן שמכשילים הישראל, וכל זה רק ללימוד זכות, אך שומר נפשו ירחק מזה ויזכה להתפרנס בלכתחילה ולא באופן של שעת הדחק, עכ"ד. ובספר אום אני חומה עמוד נ' כתב שאסור למכור ולסייע במכירת בגדים אשר יש בהם משום גילוי בשר וכן בגדי פריצות. ועוד ציין שם לספר הליכות בת ישראל פרק ד' סעיף ט"ו שכתב דלכן בשיש לה בגדים שאינם צנועים או שקבלה מתנה ואי אפשר לתקן הבגד או ללובשו בשילוב בגדים אחרים, אסור לתנו לאחרים או למוכרו להם. אלא תמכור הבגדים למוכר שמוכר רק לגויים.

ובספר פתחי חושן הלכות שכירות פרק ז' הערה מ' כתב שאסור אפילו להשכיר מקום לישראל לפתוח שם חנות למכירת בגדי פריצות.

רו. והנה בשו"ת שבט הקהתי חלק ד' (סימן ש"ה) נשאל בזה והשיב ראשית לגבי החיוב שעל אשה שחייבת לעשות רצון בעלה. דהנה ברמב"ם הל' אישות פרק ט"ו בסוף כתב דציוו חכמים על האשה שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי ויהיה עליה מורא ממנו ותעשה כל מעשיה על פי. וכך מובא ברמ"א אבן העזר סימן ס"ט שאשה כשירה עושה רצון בעלה. ואם חיוב זה הוי מדאורייתא או מדרבנן נחלקו הפוסקים בזה ע"י שם.

והנה גם לפוסקים שסוברים שהחיוב לקיים רצון בעלה היא מדרבנן, מ"מ לא אתי כיבוד אשה לבעלה שהוא דרבנן ודחי צניעות שהוא חשש דאורייתא. וע"י שם בתשובה כיצד יישב כל הני עובדות שבגמ' במסכת נדרים דף סו: הביא אשה קיימא רצון בעלה. ולמעשה הסיק שם שאי אפשר להקל באיסור קל כדי למנוע מח' בשלום בית, והחכם עיניו בראשו וכדאי להתיעץ תמיד לברר מתי השאלה כרוכה בשאלה רצינית של שלום בית ומתי לא.

רי. והנה בשו"ת שבט הלוי חלק ב' (סימן ס"ב) נשאל אודות אם מותר למכור בגדים שאינם צנועים, והשיב שאף אם

בקולה^י.

ריקוד נשים בפני צלם בחתונה

קפא. מעיקר הדין אסור לנשים לרקוד לפני איש, וכגון צלם בחתונה כיון שמכשילים אותו בהסתכלות^י.

הדורש בפני נשים אם מותר להסתכל עליהן

קפב. יש אומרים שהדורש בפני נשים אין לו להסתכל עליהן^י. ולמעשה הכל לפי הענין וכל אחד צריך להתייעץ עם רבו לפני שדורש לפני נשים.

להביא עוזרת בית לנקות את הבית

קפג. לכתחילה מי שצריך עוזרת בית לנקות הבית, יש למצוא אשה חרדית וכו' משום שיש הרבה חששות בהלכה כשנמצאת עוזרת בית גויה או חילונית. וכגון לומר דברים שבקדושה, או הסתכלות באשה שלא מכוסה כראוי, ושאר דינים הקשורים לשאר חלקי השו"ע. ובמקרה שניסו ולא מצאו אשה חרדית, יש אומרים שעדיף לקחת אשה שאינה שומרת תורה ומצוות שלבושה יהיה כדת מאשר נכרית^י, והכל לפי הענין.

זהירות בעבודת הנשים בתערובת עם גברים

קפד. ישנן כמה חששות בהלכה בענין אשה שעובדת במקום של

⊕ הערות וביאורים ⊕

והיזק למקומות שעוברת דרכם להכשיל בני ישראל בהרהורים וראיות שלא כדין, וקשה לסמוך על הבטחותם שיתלבשו בצניעות מצאתם מביתם. וגם להשתמש עם נכרית בביתו הוי קירבה לעכו"ם, ומה שנהגו כן בחו"ל הרי הוא משום ששם מקומם של עכו"ם ולא חשיבא להתקרבות, וכיון שמבקשים שכר פעולתם בזול ביותר יהיו הרחובות מלאים מנייהו. ומהאי טעמא צריכים לנסות לקחת בת חרדית לכתחילה, ואם אי אפשר יש לקחת חילונית בלבושה כדת מאשר נכרית.

רה. כ"כ הגר"מ גרוס שליט"א, ופשוט הוא, וכן מבואר מסוגיות בהלכות כיבוד אב ואם יורה דעה סימן ר"מ.

רז. דעת בעל שבט הלוי שליט"א.

רי. דעת הגר"ע אורבאך שליט"א.

ריא. והנה בספר אום אני חומה חלק ב' (סימן תכ"ד) נשאל שם אודות להביא אשה נכרית לנקות הבית, והביא שהגר"ש וואזנר שליט"א התריע על ענין זה, ובודאי תרתי איתנייהו בהו, א' משום הפריצות שבהם, והוי היזק למקום שעובדת שם,

תערובות עם גברים ואלו הן: איסור יחוד, שיחה עם אשה, הסתכלות ולפעמים חשש נגיעה בה, שאלת שלום, מזיגת הכוס ועוד. ונביא כאן סיכום דינים העולים מהנך חששות במקום עבודה^{ריב}.

א. איסור יחוד במקומות כאלה שכיח, ואין כאן המקום להאריך בזה ובפרט שהארכנו בזה בספר בכל דיני יחוד, אבל יש לעורר על דברים פשוטים, וכגון כאשר סוגרים את מקום העבודה ונשארה האשה שם עם עוד איש, ואפילו שני אנשים כשרים לדעת השו"ע אסורים להתייחד עם אשה אחת, ועוד לא כל אדם נקרא כשר לענין זה, ולכן מי שרואה שקשה לשמור על דיני יחוד בעבודה, שיקחו את דברי חז"ל אל לבם שיפנו למלאכה אחרת.

ב. לענין שיחה בין הגברים לנשים במקום עבודה צריכה להיות בשמירת המרחק ביניהם, בכובד ראש ורצינות, ללא חיוך על פניהם בתורת שחוק וקלות ראש

✻ הערות וביאורים ✻

מראש. כמו כן אין זה ראוי שפקידה תגיש קפה למעבידה. ד' אסור לומר לרעהו שימסור דרישת שלום לאשתו. ה' בשעות בהם סגור מקום העבודה בפני הלקוחות, חובה על העובדים להזהר ביותר בעניני יחוד. אמנם אי אפשר לפרטם כי רבים הם ויש לשאול רב כיצד לנהוג. ו' יש להזהר מאוד מפני קריאת עיתונים פסולים, אף כאשר הדבר נחוץ לעניני העסק, כי הם מסוגלים לדרדר את המעיין בהם לשאול תחתית. ז' על העובדים להמנע מלהסייע נשים העובדות אל מקום העבודה או ממנו, אף כאשר אין הדבר כרוך באיסור יחוד ממש. ח' אין לקרוא זה לזה בשם הפרטי, אלא בשם המשפחה בלבד, ורצוי להוסיף בדרך כבוד "גברת" לאשה ו"אדון לאיש. ט' העובדים והעובדות לא יבצעו מלאכתם סביב אותו שלחן, כי אם בשולחנות נפרדים. י' רצוי להמנע מטיולים משותפים למשפחות העובדים, כיון שהדבר יוצר אוירת קלילות לא נאותה.

ריב. דינים המובאים כאן הם משו"ת משנת יוסף חלק ו' (סימן א'), והוספנו כמה פרטים ממקומות אחרים. ולמעשה הקדים שם בתשובה שכלל גדול הוא, שכל כבודה בת מלך פנימה, אבל ישנן נשים שהן כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה, לעזור לפרנסה, בפרט כשהבעל עוסק בתורה וזקוק לכך, או כשהאשה לצורך בריאותה טוב לה לצאת מהבית, ובהן יש להזהר מאוד שלא יגיעו ח"ו לאיסור.

ובשיעור שמסר הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א העיר כמה ענינים דומים לאזהרות לנשים במקומות העבודה, א' שבמקומות עבודה שבהם עובדים גברים ונשים, אסור שתשורר אוירה של קלות ראש. ב' אין לדבר אלא בדברים הנחוצים לצורך העבודה בלבד. כמו כן אין להעניק יחס של קרבה ללקוחות, אלא לדון עמם בדברים הנחוצים לצורך הענין בלבד. ג' אין לעובדים לקנות או להביא אוכל זה לזו או זו לזה, אלא אם כן קיימת תורנות

כמובא לעיל. ובעוה"ר מצוי שעובד ועובדת משוחחים ביניהם באריכות שלא ממלאכתם, וגם בחיוך ויש בזה איסור וסכנה.

ג. הסתכלות במקום עבודה בין גברים ונשים הוא דבר שכמעט בלתי אפשרי למנוע ממנו, ואע"פ שאין ההסתכלות דרך חיבה, כי היא בשעת מלאכתם, מ"מ יכול להיות שהוא ישא עיניו לתכשיט שעליה או שאר דבר שבולט ויכנס בו הרהור אשה, וזו תחילת העבירה, ואף אחד לא יהיה בטוח בעצמו, אלא צריך להתפלל ולעבוד על זה לא להיכשל ח"ו.

ד. חשש נגיעה, הרי כשמתקרבים אחד לשני יש לחוש לנגיעה ח"ו, וכמו שמראים בנייר איזה דבר או שמושיטים דבר קטן יש להזהר בכל זה, וכן להתקרב לאשה שמריחה מבשמים אסור להריח ממנה כמ"ש לעיל.

ה. שאילת שלום, כשבאים והולכים כל יום רגילים לומר שלום, וכתבו האחרונים להקל במה שנחשב אורחא בהי, שדרך בני אדם בכך ואינו נראה כדרך חיבה, ואם נתכוין לשם שמים עדיף טפי, ויש שהקילו לומר בוקר טוב וכדומה. ולמעשה כל מיני ברכות ושלומים צריך זהירות איך שאומרים שלא יבא לידי איסור שאילת שלום ממש, לשאול אותה מה שלומך או איך את מרגישה וכדומה, וקשה למנוע מזה ובפרט אם אשה היתה חולה וכדומה, ולכן צריך בזה הרבה זריזות ויראת שמים.

ו. מזיגת הכוס, מה שנוהגים להכין כוס קפה ותה שהפקידה או מזכירה מכינה למנהל או לבעל הבית, יש בו חשש של איסור מזיגת הכוס. ולכן אשה במצב כזה צריכה או להגיש השתיה ביד שמאל או שאר שינוי כגון להניחו על השלחן, ואם אין זה אפשרי, אפשר להקל כאן משום שאין זה דרך חיבה אלא זה נחשב כדרך שירות. אבל אם המזכירה רואה שהוא עיף והיא הולכת לבד ומכינה לו קפה או תה הרי זה קורב להיות כדרך חיבה ועושה כן דוקא למצוא חן בעיניו ולא משום שירות, וזה אסור^{יג}.

✿ הערות וביאורים ✿

ריג. בסוף התשובה שם כתב דעד כאן הזכרנו החלק של זהירות בהלכה במקום העבודה, אבל מצד חשש סכנת הריסת בית יהודי גדולות הן, וכבר היו עובדות נשים סיבות לאסונות במשפחה, להפרת שלום בית ואפילו לגיטין, והגיעו הדברים לעבירות גדולות של חייבי מיתות

בית דין. וכל זה לעבוד אפילו אצל אנשים חרדים ואפילו מבוגרים ואצל אנשים מודרניים הסכנה יותר גדולה מאחר ושומעים את השקפותיהם, ואצל חילונים יש איסור גמור לעבוד. וכבר נתפרסם בארה"ב באדר תשס"ב קול קורא מעשרות רבנים ואדמו"רים מפורסמים,

עוד כמה אזהרות מספר אום אני חומה חלק ב' סימן ב'

- א. יזהרו שלא ידברו זה עם זה אלא בענינים הנוגע לעבודתם המשותפת בלבד. וכ"ש שלא יאמרו דברי הלצה או בדיחות וכדומה. ואמירת שלום יש להקל, אבל לא באמירה בלשון נוכח כשלום לך דאסור תמיד, וכיו"ב, וגם האשה לא תאמר לאיש בלשון נוכח כנזכר. וכן מה שנצרך לדבר, לא יפנו אחד לשני בשם הפרטי אלא בשם המשפחה, וכ"ש לא בלשונות של חיבה. וכן לא יאמרו אחד לשני מחמאות על צורת העבודה ושאר דברים. וכל זה הוא גם עם המנהל וכיו"ב, ומנהל או מעסיק שנצרך מחמת עבודתם לשבח איכות העבודה וכדומה כדי להמריץ, יעשה שאלת חכם.
- ב. ישבו במרחק זה מזה כפי היכולת, ובמקומות חרדים יש לנהוג כשאפשר שיהיו אנשים בפני עצמם ונשים בפני עצמם, ועכ"פ איש ליד איש ולא ליד אשה. ומהראוי כפי האטפשר שלא יושיטו את הנצרך מידו לידה או איפכא, אם נזקקים לאיזה דבר שאפשר להשיגו בלי לבקש מהשני, ראוי דלא יבקשו, שכל דברים אלו יוצרים שייכות זה לזה.
- ג. לא יהיה מחמת עבודתם קשרים אחד עם השני, כגון ביקורים של המשפחות אחת אצל השני בשבתות וימים טובים. וכן מסירת פרטים בעל על אשתו או אשה על בעלה, ודברים משפחתיים גם אם הם פרטים לא משמעותיים. לא יעמדו בקשרי טלפון גם לדברים הנצרכים לעבודתם, ואם יש דברים דחופים יודיע האיש לבעלה והאשה לאשתו.
- ד. לא יבואו הנשים בבגדים מפוארים כנגדי שבת, אלא בגדים הרגילים של ימות החול, וכן למעט בתכשיטין, ואין צריך לומר איפור בשמים וכיו"ב.
- ה. כשהאיש רואה שהעובדת מדברת עמו דברים מיותרים וכ"ש דיבורים שאינם צנועים, וכן איפכא, ידבר קשות שאינו מוכן לשמוע, וכו', ואם לא נשמעים

⊕ הערות וביאורים ⊕

על גודל החיוב לשים עינא פקיא על מקום עבודת הנשים והבנות, ולהתרחק מכל חשש אפילו רחוק של מכשול ח"ו, כי אפילו ללא שום כונה מתגנב היצר הרע רח"ל והורס בתים נאמנים, וגורם לבכיה לדורות. ובכל מקרה יש לשאול ההלכה מרב, ובזכות שמירת קדושת ישראל נושע בקרוב, וזכות הרבים תלויה בזה.

דבריו ישב במקום אחר או ידבר עם מנהל המקום שדבר זה הוא מתנאי העבודה שלו.

- ו. במקומות שיש חדר אוכל ובהפסקה אוכלים באולם אחד, יש לעשות שולחנות מיוחדים לאנשים ושולחנות מיוחדים לנשים, ומהראוי שיהא מרחק ביניהם, ועדיף שיאכלו בזמנים שונים. וכן חדר תה וקפה לא יהיו שם יחדיו.
- ז. מהראוי שלא יבואו במכונית אחת למקום עבודתם, וכן לא יחזרו מעבודם במכונית אחת, ועכ"פ ודאי שלא ישבו בספסל אחד. וכן לא יסיע אחד את השני.
- ח. לא יצאו יחד ממקום העבודה, וכ"ש שלא יפרטו אחד לשני את יעד נסיעתם. וכן עדיף שתליית התיקים ושאר אביזרים יהיה מקום מיוחד לאנשים ונשים.
- ט. באסיפות כלליות, ישבו הגברים לחוד ונשים לחוד. יש להימנע מללכת למסיבות העובדים שמטעם המפעל, וכן אין ללכת לטיולים משותפים.
- י. מהראוי שיהיה ממונה משגיח לבדוק שמקיימים הדברים הנזכרים.

הערות חשובות בעניני צניעות

- א. כשהאשה ממתנת לבעלה אחרי יציאתו מבית הכנסת, לא תעמוד כנגד הפתח וסמוך לבית הכנסת באופן שמבחינים בה היוצאים מבית הכנסת. [ולצערנו דבר זה נפרץ הרבה בזמנינו וצריך להתעורר על זה].
- ב. בנות ישראל שרוצים ללכת לבית אחר לשמור על ילדים, יש לברר קודם שהבעל לא יהיה בבית בכלל מחשש יחוד, ועוד שאין בבית זה שום דברים אסורים כסרטים או ספרים פסולים וכדומה.
- ג. צריך זהירות גדולה לא ללכת לאמירת תשליך בראש השנה בלי הפרדה ניכרת, משום שיש מקום להכשל בהסתלות והרהורים.

לקט דינים שונים בעניני צניעות הנוגעים לימי נופש והליכה לבתי מלון

מלוקט מספר מנוחת אמת להגר"מ גרוס שליט"א

- א. יש לנשים ולבנות לבדוק את האיזור של הברכיה או ים היטב שאין חלון

אהל הרחקות מן העריות יעקב פא

המשקיף על הבריכה או אל החוף, וכן שהגדר המקיפה את הבריכה אכן סוגרת את המקום מכל צדדיה, וכן לברר שאין אנשים המופיעים באיזור מפעם לפעם בזמן המיועד לנשים, ואין במקום אנשים לצורך השכרת כסאות וכו'. ולכן במלונות כשהבריכה אינה מקורה ומוגדרת לא ישהו שם נשים, וכן אנשים.

ב. יש לנשים ולבנות ליזהר מלהיות בחברתם של הרודפים אחר האופנה, כי הרדיפה אחר אופנה אב לתולדות רעים כגון לבישת בגדים שאינם צנועים. ויש להזהר גם מחובת החינוך שהבנות לא ירדפו אחר האופנה החדשה.

ג. בנות ונשים יתרחצו בריכה שיש שם מצילה, ולא במקום שיש מציל, גם כשמכוסות כדין. אמנם במציל גוי קילא טפי, משום דליכא ביה איסור של לפני עור וכו', אבל מדרכי הצניעות צריכים להימנע.

ד. אסור לאנשים לשהות בים או בשפתו בזמן שיש שם נשים^{ר"ז}, ואסור גם אם רק ממרחק אפשר לראות נשים בים. כמו כן אסור לנשים לשהות שם בזמן שיש שם אנשים^{ר"ט}.

ה. לא ילכו לבריכה או בים בזמן שעדיין יוצאת משם נשים, או במקום שעוברת שם נשים לילך לרחוץ בחוף במרחק יותר, משום דבקהל יכולים להיכשל בהרהור ובהסתכלות. וכן נשים ובנות לא יהיו כשעוברים שם אנשים ונשים להתרחץ בחוף המעורב, וגם אם רק בהליכתם לים נפגשים באנשים ונשים ההולכים להתרחץ בחוף המעורב, לא ילכו לשם.

ו. נסיעתם לים או לבריכה יהיה בבגדים הרגילים, וכן ילבשו הבנות ונשים גרבים כדת. וכן אנשים או נשים כשנמצאים במלון, בהליכתם לבריכה וחזרה ממנה, יהיו בבגדים הרגילים הצנועים.

ז. בנות ונשים השוהות בים ובשפתו וכן בבריכות, יהיו בבגדים צנועים ככל האפשר, ואפשרי בחלוקים עם שרוולים עד המרפק, ומכסה עד אחרי הברך^{ר"ח}, ובגרבים, ומהראוי שהנשים יהיו כיסוי ראשן^{ר"י}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

ר"ד. ואם נצרך מהממונים עליו להיות שם מאבטח מותר להיות שם, וימנע ככל האפשרי מלהסתכל ברוחצות, מ"מ ישאל חכם כי הרבה פרטים יש בזה.	מלובשות כדין.
ר"ט. וכשיש מציל צריך בגדים שלא יעלו בשהותה במים.	ר"ז. וכשיש מציל צריך בגדים שלא יעלו בשהותה במים.
ר"ח. דכשיש מציל ישראל הוי חשש לפני עור דלא ברירא דשייכא בהו	ר"י. דכשיש מציל ישראל הוי חשש לפני עור דלא ברירא דשייכא בהו
ר"ט. כי הרי זה פריצות גם אם הנשים	ר"ט. כי הרי זה פריצות גם אם הנשים

פב אהל אבן העזר סימן כ"א יעקב

- ח. אף קטנים כבני שלש לא ילכו עם אמותיהן לים או לבריכה, וכן קטנות כבנות שלש לא ילכו עם אבותיהם.
- ט. גם משפחה משותפת אסור לשחות בבריכה ואף עם בגדים.
- י. במלונות ובתי הארח שאוכלים משפחות משפחות מחדר האוכל, נצרך שיהיה מחציות בין השולחנות לכתחילה, כדי שלא יראו זה את זה, ועכ"פ שלא ישבו סמוכים זה לזה ר"ח.
- יא. יש להזהר בתערובות וקלות ראש בין אנשים ונשים בלובי של המלון או בית הארחה, שלא יתקבצו שם ויבוא לידי עבירה, וכן יזהרו בדבר זה לכל העם שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם בשמחה וכו'.
- יב. בנות ונשים בישיבתם בגינת המלון או בשיעור לא ישבו רגל על רגל. משום שבקלות יכול לגרום לגילוי בשר או להידוק המלבוש.
- יג. כשיושבת על כסא נוח בגינת המלון וכיו"ב, ובפרט כשישנות עליו צריכות לכסות את הברכים במגבת או צעיף כי יכול להתגלות בלא שתשים לב לכך.
- יד. כשנוסעים ההורים למקום נופש לכמה ימים, אסור לדור עם אחותו כמבואר בגמ' במסכת קידושין, ויש אומרים שג ימים יחד הוא קביעות, ויש אומרים שתליא באופן התמצאותם שם אם הוא דרך קביעות או בדרך ארעי.
- טו. לא תשב אשה או בת ליד נהג מונית וכדומה כיון שאין זה מדרכי הצניעות, וביותר משום כי כן הוא ישיבת אשה ליד בעלה. וכן לא ידברו הנוסעות עם הנהג מה שלא נצרך.
- טז. לא ישירו נשים או בנות ברכב, גם כשאין אנשים רק הנהג בלבד.
- יז. יש להקפיד על כללי הצניעות בבגדיהם, גם כאשר הם נוסעים למקומות נופש בו החום חזק.
- יח. גם בטיול לא ישנו כלל גדרי צניעות הלבוש שהולכות תדיר, כמו כן בזמן

⊕ הערות וביאורים ⊕

- בעבידתיה טרידי, ובפרט ששוהים שם כמה מצילים, ומדרכי צניעות יש לנהוג כן אף אם אין שם איש, ומצוי היום בגדים המיוחדים לים ולבריכה שמכסים כראוי ובצניעות ואינם מפריעים לשחיה.
- ריה. עיי' בשו"ת ויברך דוד חלק ב' (סימן קכ"א).

שינתם להקפיד שיהיה כדת.

יט. אשה לא תניק בנה במקום שיש אנשים גם כשהיא מכוסה היטב, ורק כשאין ברירה צריכה למצוא תנוחה ומקום ביותר בטול שלא יהא ניכר שהיא מניקה, וגם כשרק נשים נמצאות שם יש לנהוג כן. ופעמים הוא שלא במזיד אלא חסרון שימת לב מחמת טירדת הטיול וכדומה, ויש להזהר בזה מאוד.

בענין קריאת שמע ודברי תורה כנגד ערוה

או"ח סימן ע"ה

סעיף א

קריאת שמע כנגד טפח המגולה באשה

קפה. אסור לקרות קריאת שמע כנגד טפח המגולה באשה, ויש אומרים אפילו באשתו. ויש אומרים דוקא בפני אשתו, אבל כנגד אשה אחרת אפילו פחות מטפח הוי ערוה^{יט}.

קריאת שמע כנגד ערוה מרחוק

קפו. איסור אמירת דברים שבקדושה כנגד טפח מגולה באשה הוא עד מרחק כמלא עיניו, ואפילו אם אינו רואה כגון בלילה או שעוצם

⊕ הערות וביאורים ⊕

ובספר אום אני חומה חלק א' (עמוד קל"א אות ח') הסתפק שם הגר"מ גרוס שליט"א בגוונא דאמרינן דעבידתיה טריד ואינו בא לידי הרהור, אם שרי נמי לקרוא ק"ש ודבר שבקדושה להשיטות דעצימת עינים שרי, או דמומרינן. וה"ה במקומות שהכסוי תליא במנהג אפשר דאסור בגוונא הנ"ל לקרוא ק"ש כנגדה. ונראה דרופא אף דהותר לו בעת הצורך לבדוק נשים או באופן שמציל אותה וכיו"ב ואיכא בעבידתיה טריד, מ"מ אין לומר ד"ת וקריאת שמע כנגדה, וחמירא טפי דהתם ראייה בעלמא והכא איכא נמי נגיעה.

יט. שו"ע ורמ"א (סעיף א'), ועי' במשנה ברורה (ס"ק א') שהביא דדוקא כנגד מקומות שדרכם להיות מכוסים כיון שזה מביא אדם לידי הרהור כשמסתכל בו, ואסור לקרות או להזכיר שום דבר שבקדושה נגד זה כמו נגד ערוה ממש, והעיר הגר"מ גרוס שליט"א שלכן אין חילוק בזה בין פנויה לאשת איש כמבואר במשנה ברורה (ס"ק ו') בדין פחות מטפח, וכדמוכח בשו"ע דרק באיסור שער באשה חילק בין פנויה לנשואה. ולקמן נביא שאסור אפילו אם עוצם את עיניו, אלא אם כן אי אפשר בענין אחר, אלא צריך לסובב גופו לצד השני.

עיניו אסור. ואם מפנה גופו לצד אחר מותר אף אם האשה סמוכה אליו. וכשאינן אפשרות להפנות גופו מותר גם על ידי עצימת עינים, ובפחות מטפח מותר לכתחילה על ידי עצימת עינים^{יג}. ויש מקילין בכל מקרה שאין צריך להפנות גופו אלא מספיק שפנה מבטו לצד אחר ואינו רואה^{יד}.

פניה וידיה וכו'

קפז. מותר לקרות קריאת שמע או שאר דבר שבקדושה כנגד מקומות שרגילים להיות מגולים, וכגון פניה וידיה, או פרוסת רגל עד השוק, ובמקום שרגילין לילך יחף מותר לקרות כנגד הרגל כיון שרגיל בהן אינו בא לידי הרהור^{יז}.

גיל ערוה

קפח. לענין אמירת דברים שבקדושה כנגד קטנה בת שלש שנים ויום אחד יש להחמיר בזה^{יח}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

רכב. משנה ברורה (ס"ק ב'), ולפני מקום שדרכן לכסות יש להקפיד שאסור לומר ק"ש כנגד מקום מגולה טפח, אבל זרועותיה ושוקה אפילו רגילין לילך מגולה כדרך הפרוצות אסור.

רכג. עי' בביאור הלכה ד"ה טפח, ובספר הליכות שלמה (פרק כ' סעיף ט'). ועי' בשו"ת אור לציון חלק ב' (פרק ו' שאלה י"ב) שכתב שיש אומרים שמבת שלש שנים יש לה דין טפח באשה ערוה, ויש אומרים שאין לה דין טפל באשה ערוה עד זמן שתראה כגדולה שיש בה חשש הרהור, ובדרך כלל הוא מגיל שש או שבע שנים^{יט} והמיקל יש לו על מי לסמוך, ואין הבדל בזה בין בתו לבת אחרת. עי' בחזון איש או"ח (סימן ט"ז ס"ק ח') ובבן איש חי פרשת בא (אות ח').

רכ. משנה ברורה (ס"ק כ"ט), ועי' בשו"ת אור לציון חלק ב' (פרק ו' סעיף י"א).

רכא. חזון איש או"ח (סימן ט"ז ס"ק ז'), וטעמו משום שכל האיסור בערות אשה הוא משום טירדת הלב ואם אינו רואה אין לו טירדא, ובספר נקיות וכבוד לתפילה (פרק ד' הערה 14) הביא שהגר"ח קניבסקי שליט"א אמר שאפשר לסמוך על החזון איש בשעת הצורך.

וראו לציון המעשה שהיה עם בחור אחד שלא רצה לסמוך על עצימת עינים כשבירך ברכת המזון וכדומה כנגד אמו שהיתה פרוע ראש, והחזון איש זצ"ל התפלל שלחמרא של החזרת פניו ולא לסמוך על עצימת עינים היה יותר חשוב להבחור במקום כיבוד אב ואם שהוא דאורייתא.

אמירת שלום כנגד מקום גלוי באשה
קפט. נראה שאמירת "שלום" כנגד מקום גלוי באשה גם כן אסורה^{יב}.

תחבורה ציבורי

קצ. מי שנוסע בתחבורה ציבורית, ומצוי ביותר שישנן כנגדו נשים שאינן לבושות כראוי, לא ידבר בדברי תורה, אלא יהרהר בלבד, ורשאי לעיין בספר ולהרהר בלי להוציא בפיו^{יג}.

רחוב שיש שם נשים שאינם צנועות

קצא. המהלך ברחוב מותר אף בדיבור דברי תורה, ואינו צריך לחוש שמא עוברת לפניו אשה שאין לבושה כראוי, אא"כ יודע בבירור שעוברת לפניו, שאז אסור אף אם הוא בתוך מכונית^{יד}.

תמונה שיש בה אשה מגולה טפח

קצב. מותר לומר דברים שבקדושה כנגד תמונה שיש בה טפח מגולה באשה אבל כנגד מראה אסור^{יז}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

אחרת, ועי' בספר אשי ישראל (פרק נ"ה הערה קנ"ב) בשם הגרשז"א להחמיר בזה. ובספר נקיות וכבוד בתפילה (פרק ד' סעיף י') הביא מהגר"נ קרליץ שליט"א דפסק לגבי מי שהולך ברחוב ועוברות נשים שאינם לבושות כדין רשאי לדבר דברי תורה אם מפנה מבטו לצד ואינו רואה אותם, אבל אין לו לברך ולהתפלל. וטעמו משום שזה שעת הדחק ויש להתיר על פי החזון איש שאם אינו רואה מותר אבל דוקא ד"ת כדי שלא יתבטל מלימודו, אך להתפלל אין להתיר, והגר"ח קניבסקי שליט"א מובא שם נקט שאפשר להתיר גם לתפילה וברכות. ובשו"ת שלמת חיים (סימן נ"ז) כתב שבמקום שאי אפשר להחזיר פניו לצדדים, מותר אם אינו מסתכל כיון שאין כח לאשה אינה צנועה לאסור את כל רשות הרבים.

רכו. הוראת החזון איש מובא בספר ארחות רבינו חלק ג' וכן דעת

רכד. כ"כ בספר בינה ודעת (פרק ו' סעיף מ"ט) וטעמו מהא דאסרינן לומר שלום בבית המרחץ, אפילו בבית האמצעי, אף שהוא קיל טפי מערוה דרבנן, שהרי הותר שם ברכה היכא שאי אפשר בענין אחר, ואילו אמירת שלום לא הותרה שם אלא במקום דרכי שלום.

רכה. הליכות שלמה (פרק כ' סעיף ח') שהביא מדברי האחרונים שהרי מותר להרהר כנגד ערוה כמפורש בגמ' במסכת שבת (דף קג.) וכ"כ המגן אברהם ע"י שם.

רכו. הליכות שלמה שם, ואין לחוש לזה כיון שאפילו אם תעבור לידו אשה הרי לא יסתכל בה, ואף שנכנסת לתחום ראיתו אין זה נקרא הסתכלות, דהיא ראייה בעלמא בלא התבוננות. ומה שאסר שם כנגד ערוה אפילו כשנמצא במכונית על פי מה שאסרו ערוה בעששית שגם כן אסורה ולא מהני כלל מה שהיא רשות

התחיל להתפלל ובאה לפניו אשה שאינה צנועה קצו. התחיל להתפלל או לברך ובאה כנגדו אשה שאינה לבושה בצניעות, יפסיק וימתין עד שתעבור ולא תראה כנגדו רכב.

לקרות ק"ש כנגד שער של אשה סעיף ב

קצו. אשה נשואה חייבת לכסות שערות ראשה, ולכן אסור לקרוא ק"ש או להתפלל או לברך ברכות אפילו כנגד מקצת שערותיה, ואפילו באשתו אסור, ואפילו בנשים אחרים שזרכן לילך פרוע ראש אסור רכט.

דברים שבקדושה כנגד שערות אשה בשעת הדחק קצה. יש אומרים שבשעת הצורך מותר לומר דברים שבקדושה כנגד שערות אשה בעצימת העינים יל.

בדורות האחרונים כיצד נהגו בענין זה קצו. בדורות האחרונים שנפרצו גדרי הצניעות של כיסוי שיער הנשים, יש שנטו להתיר אמירת דברים שבקדושה כנגד שיער מגולה, אבל הכרעת ההלכה בזמנינו ואין מי שחולק הוא שהאיסור קיימא לעד ילא.

הערות וביאורים

בת ישראל (פרק ה' הערה כ"ה) הביא שעל זה סומכים על מסדרי קידושין, אשר בעוונותינו הרבים נאלצים לברך ברכות הנישואין שתחת לחופה כנגד נשים מגולות ראש.

רלא. כידוע דברי הערוך השלחן (סימן ע"ה סעיף ז') שכתב וז"ל: ועתה על פריצת דורנו בעוונותינו הרבים וכו' שנפרצו בנות ישראל בעוון זה והולכות בגילוי הראש וכו' או לנו המגולות, כיון שעתה רובן הולכות כך והוי כמקומות המגולים בגופה וכו'. והובאו דבריו בשו"ת אגרות משה או"ח חלק א' (סימן מ"ד) והביא ראיות לדבריו, וסיים דבשעת הדחק יש לסמוך על זה, ויראי ה' יש להם להחמיר להפוך פניהם

הגר"ח קניבסקי שליט"א מובא בספר נקיות וכבוד בתפילה (פרק ד' סעיף ח'), ועצימת עינים מועיל בזה. ועי' בשו"ת מנחת יצחק חלק ג' (סימן י"א) שדן בטפח מגולה בתמונה וציור וכתב שאם מכירה ודאי יש הרהור עי' שם. ובספר בית ברוך מילואים (כלל ד' ס"ק כ"ה) כתב שיש איסור גם בתמונה.

רכה. פשוט, ועי' בספר בינה ודעת (פרק ו' סעיף נ"ה).

רכט. עי' בשו"ע (סעיף ב') ובמשנה ברורה (ס"ק י' ו"ב) ובחזון איש או"ח (סימן ט"ז ס"ק ח').

רל. משנה ברורה (ס"ק ה'). ובספר הליכות

דברים שבקדושה כנגד שער אשה שמוספק אם היא נשואה קצו. יש אומרים שאם יושבים כנגד אשה ששערותיה מגולות, והוא מסופק אם היא נשואה או לא, שאין לקרות ק"ש וכדומה עד שמבררים, אבל הרוצה להקל בעוד כמה ספיקות יש לו על מי לסמוך^{לב}.

סעיף ג

שמיעת קול זמר אשה בשעת ק"ש

קצת. יש להזהר משמיעת קול זמר אשה בשעת קריאת שמע, ואפילו באשתו^{לב}, אבל בקול הרגיל בה יש אומרים שאינו ערוה, אבל לכוין להנות מקול הרגיל בה בשעת ק"ש אסור^{לד}.

קרא ק"ש בשעת שמיעת קול אשה אם יצא ידי חובתו

קצט. קרא ק"ש בשעה ששמע קול אשה צריך לחזור ולומר ק"ש פעם

⊕ הערות וביאורים ⊕

(סימן נ"ט) שכתב כן בשם הגר"ח קניבסקי שליט"א ועי' שם.

רלג. שו"ע או"ח סימן ע"ה סעיף ג', ועי' במשנה ברורה ס"ק י"ז שהביא דאפילו פנויה אסור לקרוא ק"ש כששומעים קול זמרה. אבל שלא בשעת ק"ש מותר לשמוע בפנויה, ובלבד שלא יכוין להנות מזה ועי' לקמן בזה. ובאשת איש וכן כל העריות לעולם אסור לשמוע, וכן פנויה כשהיא נדה מכלל עריות היא. ובתולות דידן מוחזקים כנדות.

רלד. רמ"א ועי' במשנה ברורה (ס"ק י"ח).

ועי' בשו"ת אור לציון חלק ב' (פרק ו' שאלה י"ג) שכתב לענין קריאת שמע ושאר דברים שבקדושה כששומע קול זמר אשה לכתחילה אין לומר דברים שבקדושה כששומע קול זמר אשה, ובמקום שאי אפשר אחרת, אין להמנע מלברך או ללמוד אף ששומע קול זמר אשה, ואם אינו מכירה, כגון ששומע מבית אחר או דרך הרדיו, יש להקל בכל אופן.

לצד אחר כשאומרים קריאת שמע וכל סדר התפילה, וכשאי אפשר יסגרו עיניהם דכיון שלעצמם יכולין להחמיר, אין זה שעת הדחק לפניהם, ועי' בשו"ת יביע אומר חלק ו' (סימן י"ג).

מיהו קיימא לן בזמנינו שלא כערוך השלחן, וכמ"ש במשנה ברורה (ס"ק י') דאפילו אם דרך רוב הנשואות ללכת פרועות ראש אין להקל. ועי' בשו"ת דברי יואל חלק או"ח (סימן י' אות י') שהביא דברי הערוך השלחן וחולק עליו בתוקף, ובאות י"א שם כתב עכ"פ לענין הרהור שכל זה לפי דבריו שכתב שעל ידי רגילות הפירצא פסק יצרא דהרהורי עבירה ובטל הטעם, אבל עיקר הדבר ליתא, דמאן יימר לנו שעל ידי רגילות הפירצא בטל הטעם של הרהורי עבירה, ראשית הלא אדרבה, מחמת גודל הפירצה מתרבה כח התאוה בעולם ומתגבר יצר הרע, גם אינו דומה רגילות של עבירה לרגילות של היתר.

רלב. עי' בשו"ת רבבות אפרים חלק א'

שניה בלא ברכות יל'.

לברך כשאשתו אומרת דברי חיבה

ר. נראה שפשוט הוא שאם בעל שומע דברי חיבה של אשתו כאשר היא מדברת עם אחד מילדיה דברים של חיבה וקריבות הדעת שרגיל להיות בין אם לבניה, שאין שום איסור לבעלה לומר דבר שבקדושה באותה שעה יל'.

לקרות קריאת שמע כנגד ערוה נכרית

רא. אסור לקרות קריאת שמע כנגד ערוה של נכרית יל'.

סעיף ד

הערות וביאורים

דבנקל יכול שוב לחזור ולקרוא ק"ש כמבואר באחרונים. ובספר אור לציון חלק ב' במבוא (ענף א' אות י"ב) כתב דהא דחילק השו"ע שער מקול דשער מדינא אסור ובקול נקט רק דיש להזהר משום דבשער בנקל אפשר ליזהר משא"כ בקול.

רלו. כ"כ בספר לבושה של תורה (סימן ע"ג אות י"ג), דהרי אין דיבור זה מכוון להבעל וא"כ ודאי שלא יתעורר משמיעת דיבור כזה. ועוד כתב שם דברור דמותר לאיש לשמוע איך שאיש ואשתו מדברים זה עם זה גם אם יש בתוך דבריהם דברי חיבה וקירבת הדעת, דגם בזה אין הדיבור שייך להשומע ולכן אינו עושה עליו שום רושם. איברא דיש לעורר דבכל אופן אין לאיש ואשתו לדבר דברי חיבה יתירה ברבים לפני אחרים כמבואר ברמ"א (סימן כ"א סעיף ה') שזוג לא ינהגו עניני חיבה ברבים, משום דאין זה מדרכי הצניעות.

רלו. שו"ע (סעיף ד'), ועי' במשנה ברורה (ס"ק י"ט) שהביא הפסוק (דברים כ"ג, ט"ו) "כי ה' אלהיך מתהלך בקרב והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר", מכאן למדו חז"ל שבכל מקום שה' אלקוני מתהלך עמנו, דהינו שאנו עוסקים בקריאת שמע

לה. משנה ברורה (ס"ק ט"ז) בשם הגר"א והפמ"ג. הגר"מ גרוס שליט"א בספרו אום אני חומה (עמוד קס"ב) כתב להעיר על זה דנראה דאם שמע קול השירה אחרי פרשה ראשונה אינו חוזר, כיון דיצא ידי חיובו דאורייתא, עי' שם במה שכתב בזה, ועי' או"ח (סימן ס"ו) משנה ברורה (ס"ק ד').

ועוד כתב בספר אום אני חומה שם (בסימן ע"ה סעיף ב') לענין שער באשה ערוה חוזר וקורא כשהיה לו כוונה להסתכל, ואף שהבית יוסף כתב לענין שער שאין צריך לחזור משום שהוא רק חומרא, מ"מ בשו"ע חזר בו כמ"ש בברכי יוסף וכף החיים מדנקט קול בלשון יש להזהר ואילו בשער כתב דאסור. ואע"פ דלכאורה איכא למימר ס"ס א' דילמא הלכה כיש אומרים שאינו חוזר וקורא כמ"ש הפרי חדש מובא במשנה ברורה (ס"ק ד'), ואת"ל דלא, שמא ההלכה כדעת הראשונים דשער באשה ערוה אינו איסור לק"ש, מ"מ כיון דבשו"ע סתם דאסור לקרוא ק"ש דלא כשיטתם לא מצטרף לס"ס לדין זה. ולפי זה הא דקול באשה ערוה לא אמרינן ס"ס כנ"ל, יש לומר משום דהוי כדבר שיש לו מתירין

קריאת שמע כנגד ערות קטן וקטנה

רב. יש אומרים שאסור לקרות קריאת שמע אפילו כנגד ערות קטן, ויש מתירין כל זמן שאינו ראוי לביאה ר"ל.

קטן לקרות ק"ש כשהוא ערום

רג. קטן בעצמו יכול לקרות ק"ש כשהוא ערום עד בן ט' שנים, ונגד ערות איש מותר לקרות רק עד שיגיע לגיל חינוך ר"ל.

ערוה בעששית

רד. ערוה בעששית ורואה אותה דרך דפנותיה אסור לקרות כנגדה, דכתיב "לא ירא בך ערות דבר", והרי רואים את הערוה ר"ל. ועל ידי עצימת עינים מותר לומר ק"ש כנגד ערוה בעששית כיון שהערוה עכ"פ מכוסה רמ"א.

סעיף ה

הערות וביאורים

אמנם אם הכיסוי מכסה מטעם חומרא יש מקום להקל. ואם לא יבוא לידי הרהור יש להקל לקרות ק"ש כנגדה, עיי"ש.

או בדברי תורה, צריך להזהר שלא יראה ה' בנו ערות דבר, דהיינו שלא יהיה דבר ערוה כנגד פניו של אדם הקורא או המתפלל כמלא עיניו.

רמ"א. משנה ברורה שם בשם האחרונים. ובספר אום אני חומה שם (עמוד קע"ה אות שי"א) הביא שמובא דהחתם סופר זצ"ל לבש את המשקפיים ועצם עיניו כשהוצרך לומר דבר שבקדושה כנגד ערוה, משקפיים הוי כערוה בעששית, ובחזון איש או"ח (סימן ט"ז ס"ק ז') מבואר להדיא דלא מהני עצימת עינים גם במשקפיים, ונראה דהוא כן בין שאינו רואה אלא על ידי משקפיים ובין שרואה בלי משקפיים ולא אמרינן דבכה"ג הוי כמחיצה. ועוד הביא שם כמה אחרונים שחלקו על מסקנת המשנה ברורה שהצריכו החזרת פניו, ה"ה ארחות חיים, כלבו הל' ק"ש, מקור חיים (ס"ק ה') בדעת הרמב"ם, תורת חיים (ס"ק י"ב), ושו"ת מנחת יצחק חלק ב' (סימן פ"ד אות ט') דלא מהני עד שיחזיר פניו.

רלה. שו"ע שם מביא להחמיר, ואילו הרמ"א מקיל בקטן עד בן ט' שנים ובקטנה עד בת ג' שנים, כ"כ משנה ברורה (ס"ק כ"ג).

רמ"ב. משנה ברורה (ס"ק כ"ב).

רמ"ע (סעיף ה'), והמשנה ברורה (ס"ק כ"ה) מביא שעששית היא של זכוכית או בגד דק עד שנראית הערוה.

ובספר אום אני חומה חלק א' (עמוד קע"ד) הביא מהאחרונים שהסתפקו לגבי בגד שקוף, אבל לא נראה תחתיו משום שהוא צבוע דאפשר דהוי כמים עכורין, דלא חשיבא נראית הערוה, והביא שם למעשה שאם הכיסוי מכסה מעיקר הדין יש לעיין אם מותר לקרות ק"ש בכה"ג,

קרא ק"ש כנגד ערוה דרך הלון בבית אחר

רה. אסור לקרות ק"ש אפילו כנגד ערוה שרואים בבית אחר מאחר החלון, ובדיעבד צריך לחזור ולקרות ק"ש ימי. ויש אומרים שאין צריך לחזור כשקרא ק"ש כנגד ערוה בעששית או בגד שקוף וכדומה ימי.

זהירות בבתי כנסיות שעזרת נשים עם חלונות והנשים באות לא בצניעות רז. יש להזהר במקומות שבאים נשים בזרועות מגולות ופרוע ראש וכיוצ"ב בעזרת נשים אם מחיצת הילון שקוף, דאסור לקרות כנגדן, ואם הוא באופן שאין להכיר המקומות שהן מגולות, נחשב ככיסוי ימי.

קרא ק"ש כנגד ערוה והחזיר את פניו

סעיף 1

רז. היתה ערוה כנגדו ועוצם את עיניו, או שהוא בלילה או שהוא סומא, מותר לקרות כיון שהכל תלוי בראיה, וכאן הרי הוא לא ראה ערוה ימי. ויש אומרים שאינו מועיל עצימת עינים או לפנות את ראשו, אלא אם כן מצדד את גופו לצד אחר ולא את ראשו בלבד, ובכל אופן

הערות וביאורים

ערוה לכך חוזר וקורא, ובפרט דנראה דס"ל דהוי דאורייתא, ובדאורייתא קיימא לן דחוזר וקורא.

רמז. ע"י בשו"ת אגרות משה או"ח חלק א' (סימן מ"ב) ובספר אום אני חומה חלק א' (עמוד קע"ד אות ש"ז).

רמה. שו"ע (סעיף ו'), וע"י בחזון איש או"ח (סימן ט"ז ס"ק ז).

ולענין אם כיסה פניו באיזה כיסוי או בידיו אם מהני לומר ק"ש כנגד ערוה, ע"י בחזון איש או"ח (סימן ט"ז אות ס"ק ז') שפסק דלא מהני, וע"י בכף החיים (ס"ק מ') שכתב שצריך להחמיר גם אנשי ספרדים, ובדיעבד בכל אופן אם עצם עיניו אינו חוזר ומתפלל אפילו אם קרא כנגד ערוה ממש, משום שאפשר לצרף דעת המחבר להקל.

רמב. משנה ברורה (ס"ק כ"ו).

רמז. ע"י בכף החיים (ס"ק ל"ח) שחלק על המשנה ברורה משום דס"ל דערוה בעששית אינו אלא משום הרהור כמבואר בפמ"ג א"א (ס"ק א'), ולהכי בדיעבד א"צ חזור, ולדבריו ה"ה בגד שקוף המכסה את הערוה א"צ לחזור ולקרות וכן במים צלולין, וכתב בספר אום אני חומה שם (עמוד קע"ו אות ש"ט) שמשמע מהכף החיים דאפילו על ידי הסתכלות ממש אין צריך לחזור, ולא רק בעומד כנגדה ואינו מסתכל או בראיה בעלמא, והטעם דאף בהסתכל לדבריו אינו אלא משום הרהור ואינו חוזר וקורא, וס"ל דהא דאיתא בגמ' דילפינן מן(ולא יראה והא קמתחזא" אינו אלא אסמכתא, ע"י שם.

וטעמא דהמשנה ברורה צ"ל כיון דעיקרו משום ערוה, והרהורו הוי כהרהור

הוא רק צריך לפנות את ראשו בלבד, אולם אין צורך להפוך את כל גופו לגמרי לצד השני^{רמז}.

בענין הנ"ל בשעת הצורך

רח. בשעת הצורך כשנמצא כנגדו אשה שאינה מלובשת בצניעות אפשר לסמוך על עצימת עינים או הפניית ראשו או השפלת עיניו^{רמז}. וזה מצוי אצל מסדרי קידושין הנצרך לומר ברכות כנגד נשים אינם לבושות בצניעות.

להרהר בדברי תורה כנגד ערוה מגולה

רט. מותר להרהר בדברי תורה כנגד טפח מגולה באשה. אבל השומע ברכה מחבירו אינו יוצא ידי חובה^{רמז}.

כתבית דברי תורה כנגד ערוה

רי. נחלקו גדולי הפוסקים אם מותר לכתוב דברי תורה כגד טפח מגולה באשה, וראה הערה^{רמז}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

רמו. והנה בספר בית ברוך על החיי אדם מילואים (כלל ד' ס"ק נ"ז) הביא דעות שמחמירות וכתב שנכון לחוש לדבריהם, ובשו"ת שלמת חיים (סימן ס"ב) גם כן כתב שצריך להחמיר.

ועי' בספר אום אני חומה חלק א' (עמוד ר"ט סימן ל"ה) כתב שם שידוע שנחלקו גדולי הפוסקים בדין כתיבה אם הוא כדיבור בעניני תורה או לא, ובשו"ת רעק"א (סימן ל') כתב דכתיבה כדיבור רק אם הוא נצרך לדיבור, ובנידון דידן הרי אינו נצרך לדיבור כי קיום מ"ע של לימוד תורה הוא גם בהרהור הלב כדאיתא באחרונים. ואף דלכו"ע איכא תוספת מעלה כשמוציא בפיו, מ"מ לעיקרא דמצות ת"ת סגי בלב, ואולי הוא טעם האחרונים שהובאו בביאור הלכה (סימן מ"ז) וגם משום דערוה כנגדו א"כ מופקע

רמו. משנה ברורה (ס"ק כ"ט).

רמו. משנה ברורה (ס"ק א'), ועי' בשו"ת שלמת חיים (סימן ס'), דעצימת עיניו אינה אלא כשאי אפשר להסב ראשו. ועי' בשו"ת אור לציון חלק א' (סימן ח').

ועי' בשו"ת אור לציון חלק ב' (פרק ו' שאלה י"א) שכתב שכנגד שער אשה די שיעצום עיניו, אבל כנגד בשר ערוה טוב שיחזיר פניו לצד אחר ויקרא, ודי בהחזרת פניו ואין צריך להחזיר כל גופו, ובשעת הדחק, כגון רבנים העורכים קידושין ויש כנגדם ערוה ואי אפשר להם להחזיר פניהם, די שיעצמו עיניהם ויברכו.

רמו. משנה ברורה שם. והטעם משום שכתוב "לא יראה בך ערות דבר" ודורשים שדוקא דיבור אסור אבל הרהור מותר.

בענין הליכה בין שתי נשים

הקפידא שלא לילך בין ב' נשים

רי"א. לא ילך איש בין שתי נשים ולא אשה בין שתי אנשים, בין ברחוב ובין בבית, כי אמרו חז"ל שאיש שעובר בין שתי נשים וכן אשה העוברת בין שני אנשים נחשבים בין הדברים שקשים ללימודי. ואף הנשים צריכות להזהר בזה כיון שההזיק בא על ידי רוח רעה, יש גם לנשים להשמר מזה לא רק מפני שמכשילות אנשים, אלא מפילו מצד עצמן יש להן סכנה ח"ו.^{נא}

מעבר אשה בין ב' גברים שיושבים וגבר שלישי נוגע בהם

רי"ב. ב' אנשים היושבים או עומדים זה מול זה, ואחד מהם נוגע באיש שלישי, יש מקילים לאשה לעבור בין השניים.^{נב}

⊕ הערות וביאורים ⊕

שייך גם בהן, דאטו אשה אינה באל תיטוש תורת אמך, לדעת להבין ולא לשכוח ההלכות המעשיות הנוגעות להן, ולהנהגת הבית, שרבות הן, ולזכור את מסורת ויחוס אבותיה שקיבלה מהוריה, כ"כ בשו"ת משנת יוסף שם (אות ב'). ובספר שמירת הגוף והנפש (סימן קי"א סעיף ב') הביא שהחזון איש זצ"ל הקפיד מאוד בזה שאין לעבור בין ב' נשים וכן להיפך, עי' שם במה בהאריך. ועוד הביא שבספר טעמא דקרא להגר"ח קניבסקי שליט"א מביא דהוי עובדא שאשה אחת אמרה להחזון איש שקשה לה להזהר בזה, אמר לה וכי לתוך האש היית נכנסת. הרי שהקפיד גם על אשה דגם קשה לשכחה וללימוד, וכנראה חשש בעיקר לסכנה.

רנב. בשו"ת שלמת חיים (סימן תתס"ג) כתב דאשה המתמצעת בין איש אחד מצידה האחד, ושני אנשים הנוגעים

מקום זה מדיבור בדברי תורה, עי' שם שמה שהאריך יותר בזה.

רג. והנה כך איתא בגמ' במסכת פסחים (דף קי"א. והוריות יג:) מפני שקשים ללימוד ומביא לידי היזק וכישוף ורוח רע שורה עליהם. וכן מבואר מהזוהר הקדוש ועוד מקורות שעיקר הענין לא לילך בין ב' נשים משום רוח רע ועין הרע, ולפי זה גם הנשים צריכות להזהר בזה, ולא רק מפני שאם אינם נזהרות מכשילות את האנשים, ויש בזה לפני עור לא תתן מכשול, אלא שאף להם יש בזה סכנה ח"ו. ועוד שטעם של קשה לשכחה שייך להם דאטו אשה אינה באל תטוש תורת אמך, לדעת להבין ולא לשכוח ההלכות המעשיות הנוגעות להן, ולהנהגת הבית, שרבות הן, ולזכור את מסורות ויחוס אבותיה שקיבלה מהוריה.

רנא. וגם לפי הטעם של קשה לשכחה,

הקפידא דוקא באיש א' אבל ב' אנשים כיצד נוהגין

ריג. הקפידא הנ"ל דוקא באיש א', אבל אם ב' אנשים הולכים בין נשים ואין להם דרך אחרת לכתחילה יש שיאחזו זה בזה, אבל יש אומרים שכל מה שעוברים בין הב' נשים בשווה, הרי שוב זה לא נחשב כעובר בין ב' נשים אלא בין איש ואשה^{ריג}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

מזה, עכ"ד, וצ"ע.

ריג. והנה איתא בגמ' במסכת פסחים (דף קי"א). שאם שתי נשים יושבות בשני צדי השביל, ומכוונות סניהן זו כנגד זו, ואין לו דרך אחרת, יאחזו יד איש אחר וכך יעברו, ואם אין איש אחר יאמר לחש הנזכר שם. ויש לעיין אם צריך דוקא לאחוזו ידו ביד איש אחר או די שיאחזו בו בזרועו או בגבו.

ובשו"ת משנת יוסף שם (אות ג') כתב שמסתברא ששני אנשים יכולים לעבור בין ב' נשים אפילו אם אינם נוגעים זה בזה, דבגמ' אמרו רק שכנגד כשפים צריכים לאחוז ידם זה בזה, דעל שני יהודים הנצמדים ומחוברים יחד בידיהם אין כח כישוף, ובזה אין לנו אלא מה שמפורש בגמ'. אבל בכדי שלא לעבור בין ב' נשים, די אם ב' אנשים יעברו זה על יד זה, שבאופן זה אין כאן מיצוע, כי כל א' עובר בין איש לאשה ולא בין ב' נשים. ואולי עדיף שיעשו כן דאם יאחזו זה בזה הוי שניהם כאחד בין ב' נשים משא"כ אם הולכים בנפרד ויש לעיין.

ובספר בן איש חי (שנה ב' פרשת פנחס אות י"ז) כתב דדוקא אם הולך לבדו, אבל אם יש אדם אחר שהולך בצדו בשוה, לית לה בה, הרי מבואר מכאן דלא מצריך דוקא שיגעו זה בזה. מיהו למעשה נהגו העולם לעבור על ידי שיגעו זה בזה אפילו רק בזרועותיהם, ואין מקפדים לתת

זה בזה מצידה השני, יש מקום להקל. ובשו"ת משנת יוסף שם (אות ז') הביא דבריו והוסיף, דלפי זה באוטובוס כשיושבים ב' אנשים יחד ונוגעים זה בזה ובספסל ממול יושב איש א' או שנים יש מקום להקל שאשה תעבור ביניהם. אבל עצם הקולא צ"ב, דמסתבר דאחיזה ביד חבירו מועילה כששני אנשים יחד עוברים בין ב' נשים דאז כל א' מהם אינו עובר בין ב' נשים. אבל מה מועיל כשהאיש היושב בצד והאשה עוברת בינו לחבירו שממולו שאחוז ביד איש שלישי שאינו שייך למיצוע זה. וצ"ל דס"ל דכשזה היושב בצד אוחז ביד איש שלישי, מתחברים על ידי זה שני האוחזים בידם, ואז אין האשה עוברת בין ב' אנשים, אלא בין איש א' מצד אחד, ובין שני אנשים יחדיו צמודים בצד שני, ולא הוי בכלל מה שאמרו חז"ל שלא שתעבור בין ב' אנשים.

ואם זה נכון, יש לעיין איך יהיה להיפך אם שתי נשים ישבו זו מול זו, ואחת מהן תאחז ביד אשה שלישית, אם גם בזה אמרינן שמותר לאיש לעבור, דאינו עובר בין ב' נשים, אלא בין אשה מצד אחד, וב' נשים יחדיו צמודות מצד שני. וכיון שגברא רבה מרן בעל השלמת חיים זצ"ל פסק להקל, אי אפשר להקל אלא במה שאמר, בששני אנשים היושבים זה מול זה, ואחד מהם נוגע ביד חבירו, אבל שיועיל גם בנשים הנוגעות, לא שמעינן

באיזה נשים הקפידו בזה

רי"ד. הקפידא לעבור בין ב' נשים אינה דוקא באשת איש אלא בכל אשה ובתולה, ויש מצדדים להקל בקטנה, ולכן יש מקום להקל במי שצריך לעבור בין אשתו לבתו הקטנה, וראה הערה י"ד.

אם מותר לעבור בין ב' נשים נכריות

רטו. יש שהסתפקו אם מותר לעבור בין שתי נשים נכריות, והעיקר להחמיר בזה י"ה.

האם האיסור שייך דוקא ברחוב או אפילו בבית

רטז. יש אומרים דהא דאין מציעין בין ב' נשים היינו ברחוב, אבל בבית אין קפידא, אבל מי שרוצה להזהר תבא עליו ברכה. ויש שהחמירו לגמרי אפילו בבית י"ז.

הערות וביאורים

כף היד זה לזה. וזה שכיח מאוד בהליכה ברחוב להנצל ממיצוע.

צדיה.

ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל מובא בקונטרס של חותנו הגר"י ישראל זצ"ל דיני יחוד וצניעות היא, דאין לעבור בין שתי נשים שהן מגיל שלש ולמעלה, וכן אשה לא תעבור בין שני גברים שהם מגיל תשע ומעלה, ולא מועיל להחזיק ביניהם מקל וכיו"ב. ועי' בשו"ת רבבות אפרים חלק ג' (סימן תקכ"ה).

רנה. שו"ת מהרש"ם חלק ד' (סימן קמ"ח) ועי' בשמירת הגוף והנפש שם (סעיף ט'), וכן נקט בשו"ת משנת יוסף שם ענף י"א.

רנו. בשו"ת שלמת חיים (סימן תת"ס) מבואר להקל בזה בבית, אלא שסיים שהנהזר בכך תע"ב. (ובסימן תת"ס"א) שם שאל הרב השואל ממ"ש הגר"א שאסתר זימנה את המן כדי שיזדמנו ביחד ותוכל להתמצע ביניהם ולהרוג, הרי שאפילו בבית אסור. והשיב הגריח"ז זצ"ל דאם מתכוונות להזיק שאני. ועי' בשו"ת שלמת

רנד. עי' בשו"ת שלמת חיים החדש (סימן תתנ"ו) שכתב דבכל אשה ובתולה שייך הקפידא, אבל דוקא בין נשים או בתולות שהגיעו זמן לראות, ויש מוספים שדוקא בשעה שהיא רואה ממש. ולפי זה יש לעיין דאם כן הקפידא דוקא באשה נדה, והוי ליה להגמ' שם למימר ת"ר שלשה אין ממצעין ואלו הן הכלה דקל ואשה נדה. אולם הזוהר החדש כתב להחמיר אפילו בכל נשים בין נדות ללא נדות. ולמעשה בספר שיח השדה להגר"ח קניבסקי שליט"א (ספר זכרון סעיף י"ט) מביא שהחזון איש הקפיד הרבה שלא לעבור בין ב' נשים, וכן להיפך, ואפשר דבקטנה אין להקפיד. ולפי דבריו אפשר שבילד קטן מותר לתת לו לעבור, ואשה יכולה לעבור בין ילדים קטנים, וכתב במשנת יוסף שם (אות ו') שזה התקנה לאמא שהולכת עם ב' בניה הקטנים משני

אהל הרחקות מן העריות יעקב צה

האם האיסור שייך גם לבני ביתו

ריז. נראה שאסור לעבור בין ב' נשים שהם מבני ביתו, וכגון לאב שלא יעבור בין ב' בנות גדולות בביתו, וה"ה אם שלא תעבור בין ב' בניה הגדולים, אך אם הם קטנים כבר הזכרנו לעיל שמותר^{יז}.

ההולך עם אשתו ברחוב אם צריך להקפיד בזה

ריח. יש אומרים שמן הסתם ההולך ברחוב עם אשתו ועובר עמה בין אשה אחרת והוא ביניהם שאין קפידא בזה, מ"מ טוב להזהר ולדקדק בזה^{יח}.

אם מותר לשתי נשים לעבור כשאיש עומד באמצע ולהיפך

ריט. יש להסתפק אם מותר לשתי נשים לעבור כשאיש עומד באמצע. וכן יש להסתפק אם שני אנשים מותרים לעבור כשאשה עומדת באמצע^{יט}.

המרחק בין ב' הנשים

רכ. הקפידא לעבור בין ב' נשים הוי דוקא כשנמצאות תוך ד' אמות, ויש אומרים שאם יש להם קשר ביניהם כגון שמדברים אחד לשני, יש קפידא אפילו כשעומדות יותר מד' אמות^ס.

✻ הערות וביאורים ✻

תתנ"ט) דנראה להקל כששתי הנשים מרוחקות זו מזו ד' אמות, וכ"כ הבן איש חי שם (אות ג'), כלומר לפי החזון איש היינו 2.40 מטר, ולפי הגר"ח נאה 2 מטר. ונהגו להחמיר כששתי הנשים מדברות ביניהן, או שיש להן עכשיו קשר וש"יכות זה לזה, אפילו יש ביניהם יותר מד' אמות. ועוד היקל שם בשו"ת שלמת חיים דאם אחת פניה לצפון והשניה פניה לדרום, או למזרח אפילו אין ביניהן ד' אמות משמע מדבריו דאין קפידא בכה"ג, וסמך דבריו מהגמ' בפסחים שם דהני תרי נשי דיתבן בפרשת דרכים ומכוונן אפיהו להדדי, אבל שם הוא לענין כשפים וכנראה שלמד מזה גם לענין לעבור בין ב'

יוסף (סימן ח' אות ג') שכתב דהא דקשה ללימוד הוא גם בבית.

רנז. חוט שני הל' צניעות בסוף ענינים שונים.

רנת. שו"ת רבבות אפרים חלק ח' סימן רצ"א אות ב'.

רנט. כ"כ בספר הליכות ביתה (סימן כ"ח הערה ט"ו) ומובא בספר של מו"ר הגרי"י לרנר שליט"א שמירת הגוף והנפש (סימן קי"א סעיף ד') דלכאורה משמע מהגמ' דהקפידא דוקא שאשה לא תעבור בין שני אנשים ואיש לא יעבור בין ב' נשים.

רס. כתב בשו"ת שלמת חיים (סימן

התיקון למי שצריך לעבור בין ב' נשים כשהוא לבדו
רכא. יש אומרים שהעובר לבדו בין ב' נשים יש עצה שאפשר להחזיק
 בחפץ או ללכת עם מקל כדי להנצל מהך קפיצא. ויש מחמירים
 בזה עד שנושאים חפץ גדול בשיעור ארבע על ארבע ברום ג' אמות
 וראה בהערה רסא.

⊕ **הערות וביאורים** ⊕

בשו"ת משנת יוסף שם (אות ט') דבזמנינו
 שלא רגילים ללכת עם מקל, המהדרים
 כשנכנסים למקום שיש חשש שיעברו בין
 ב' נשים כגון באוטובוס או ברחוב, מוצאים
 מכיסם ספר קטן ומחזיקים בידם בצדם,
 דעדיף ממקל, שזכות התורה מצטרף
 להפסיק במיצוע. וספר גדול כשמחזיקו
 בצדו, יתכן דהוי כעין חציצה ממש.

ולפי מה שמקילים העולם באחיזת
 מקל או חפץ, יש לעיין אם מועיל גם
 לאשה, שאם כן, כמעט שנצלנו מהעברה
 בין ב' נשים, או מהעברת אשה בין ב'
 גברים, כיון שדרך הנשים לשאת ברחוב
 תיק או וארנק, בידם ובזרועם, ואם כן גם
 זה נחשב להפסק. והגם שנטינו לומר
 שאחיזה ביד חבירו מועיל רק באיש ולא
 באשה, מ"מ אחיזת ארנק הרי במציאות
 הוי הפסק, ומועיל גם לאשה וכיון שזה
 חידוש יש לעיין.

ובשו"ת משנת יוסף שם ענף י"ד כתב
 שיש לעיין אם מועיל להחזיר בבגדו,
 ולמעשה לכאורה דלא מועיל כיון שבגדו
 בטל לאדם, אבל א"כ איך יאחזו בפיאות
 ראשו, ויש לעיין. ובספר הליכות שלמה
 (פרק ב' הערה 103) הביא שהגרשז"א
 זצ"ל פסק שאפשר לסמוך על אחיזת
 חפץ של מצוה או פאת הראש, ובשעת
 הדחק בכל חפץ.

נשים.

ובשו"ת משנת יוסף שם (אות ח')
 הביא כל הנ"ל והוסיף דלפי זה יש מקום
 להקל לעבור באוטובוס שכל היושבים
 פניהם קדימה, ולא זה מול זה. ואפילו
 לפעמים כשיש מושב בו יושבים לא
 לקדימה אלא לתוך האוטובוס, אם השניה
 שממול פניה קדימה, אפשר להקל. אבל
 המחמירים מקילים רק אם אוחזים משהו
 ביד, וכמ"ש בסמוך. ויש לעיין אם מועיל
 להחזיק במשענת המוט שבגג האוטובוס,
 ויתכן דאינו מועיל מפני דלא מחזיקו בידו.

רסא. בשו"ת שלמת חיים (סימן תתס"ב)
 כתב שאחיזת מקל לא נחשב הפסק
 לענין מיצוע מדלא תני תקנתא בגמ'
 כמ"ש שכתבו שיאמרו פסוקים, או שיאחזו
 ביד חבירו. ובספר חוט שני הל' צניעות
 כתב דלעבור בין ב' נשים על ידי שאוחזין
 בידם באיזה חפץ, לא מהני וצריך שיהיה
 מחיצה או עכ"פ רוב מחיצה. ובספר שיח
 השדה ספר זיכרון (אות ג') כתב בשם
 אחרונים שאם הוצרך לעבור בין ב' נשים
 יטול מקל בידו, או אפילו קצת טאבאק,
 ואם אין לו יאחזו בפיאות ראשו. וכן ידוע
 בפי העולם שמקל מועיל, ונהגו בדור
 שעבר שאפילו אנשים צעירים הלכו
 ברחוב עם מקל, ואמרו העולם שזה בכדי
 להנצל כשעובר בין שתי נשים. וכתב

לעבור בין ב' נשים עם מקל וכדומה או לבקש לעבור רכב. מי שצריך לעבור בין ב' נשים, מוטב לבקשן לתת לו לעבור, מאשר לאחוז במשהו, ואין כאן חשש של ריבוי שיחה עם אשה כיון שאומר כך בקיצור¹³¹.

הליכה בין ב' נשים כשכולם הולכים רכב. יש אומרים שכל הקפידא נאמר דוקא אם האיש עובר בין שתי נשים שעומדות, או שהשאה עוברת בין שני אנשים שעומדים, אבל כאשר כולם הולכים אין קפידא¹³².

עמידה בין ב' נשים רכב. הקפידא הזה דוקא הליכה בין ב' נשים, אבל לעמוד בין ב' נשים מותר, ויש שהסתפקו בזה וראה הערה¹³³.

לעבור בין אשה א' שעומדת וא' שיושבת רכה. פשוט שיש להקפיד שלא לעבור בין אשה שעומדת ואשה שניה שיושבת מולה¹³⁴.

מי שעמד ובאו ב' נשים ועמדו מצדדיו רכב. מי שעמד, ובאו ב' נשים ועמדו מצדדיו כגון ששכיח בחנות, יש לומר שיכול לצאת מהן, כיון שאינו עובר ביניהן, אלא יוצא מהן, ואם להשאר עומד כך באמצען, יתכן ואין זה בכלל מיצועי¹³⁵.

⊕ הערות וביאורים ⊕

- רסב.** שו"ת משנת יוסף שם. שום שייכות זו לזו ולא מדברות ביניהן אסור לעבור ביניהן.
- רסג.** כ"כ בשו"ת שלמת חיים (סימן תק"ג) שלא שייך הקפידא אלא אם כן אחד מהם קבוע.
- רסד.** עי' בספר שמירת הגוף והנפש שם (סעיף יא) שהביא מגדולי הפוסקים שהסתפקו בזה, ועי' בשו"ת מנחת יצחק חלק י' (סימן ס"ח) שהסתפק בזה ונשאר בצ"ע. אכן בשו"ת משנת יוסף שם ענן י"ד כתב שרק לעבור אסור, אבל לא נזכר בגמ' לשא לעמוד או לשבת בין ב' נשים.
- רסה.** משנת יוסף שם (אות י"ד).
- רסו.** שו"ת משנת יוסף שם (אות י"ד).
- רסז.** שו"ת משנת יוסף שם (אות י"ד).

צח אהל אבן העזר סימן כ"א יעקב

לעבור בין אשה א' ברחוב וא' במרפסת

רכז. מותר לאיש לעבור בין אשה שעומדת על הרחוב, ואשה אחרת עומדת מולה במרפסת, כיון שזה לא נקרא לעבור בין ב' נשים רסז.

✿ הערות וביאורים ✿

רסז. שו"ת משנת יוסף שם (אות י"ב) שכן פשוט הוא, וגם באשה אחת עומדת ברחוב, הרי זה עובר בינה לבין הבית, אשר בתוכו עוד אשה, ואין להם חיבור זה לזה, ואינו בכלל הקפידא. ושוב מצא כן בבן איש חי (שנה ב' פרשת פנחס אות י"ז) שאם אחת על האצטבא והשניה בקרקע, ושטח האצטבא גבוה מקומת האשה השניה, לית לן בה. ומשמע שאם זו שעל האצטבא בגובה שווה עם הרחוב אין לעבור, ומעקה המרפסת לא מועיל להיתר, עכ"ד. ולמעשה לכאורה יש להתיר אפילו בכל אופן בכה"ג שהם שווים כיון שיש מעקה ומחיצה ביניהם שמפסיק.

הלכות יחוד

אבן העזר סימן כ"ב

איסור יחוד מן התורה

א. אסור מן התורה^א לאיש להתייחד עם אשה שהיא בכלל ערוה:

⊕ הערות וביאורים ⊕

הטור והסמ"ג וכמ"ש הב"ח אזי מלקין אותו, יוצא לנו נ"מ גדולה גם בזמן הזה, כמבואר בחושן משפט (סימן ל"ד סעיף ב') דאם עבר עבירה שיש בה מלקות פסול לעדות, אמנם אם עבר איסור דרבנן כתב הרמ"א שם דלא נפסל לעדות, וא"כ למ"ד שלהתייחד עם העריות הוא איסור דאורייתא מי שעובר על היחוד פסול לעדות מן התורה. אולם עיקר דברי הבית שמואל צ"ע דאף אם יחוד דאורייתא מ"מ אין לוקין עליו, כיון דליכא לאו אלא עשה, וכמ"ש בביאור הגר"א (ס"ק ד'). ואם כן אינו נפסל לעדות אלא מדרבנן, וכמ"ש הרמ"א שם ועי' שם בחושן משפט בנו"כ, ושוב מצא דבמנחת חינוך כבר עמד על הבית שמואל בזה עי' שם.

ספק יחוד

והנה יש לציין דנחלקו הפוסקים בספק יחוד, דבספר דבר הלכה (סימן ט"ו סעיף א') הביא מספר נתיבות לשבת דבספק איסור יחוד דאורייתא כגון שאינו יודע אם היא בת ג' שנים וכדומה אזלינן לחומרא, ובספק יחוד דרבנן אזלינן לקולא. ועי' בשו"ת שבט הלוי שם שכתב בענין ספק יחוד דפשיטא דאסור, ולא רק באותן שיחודם אסור מהתורה דהו"ל ספיקא דאורייתא, אלא אפילו באותן שהיחוד אסור רק מדרבנן כמו יחוד פנויה כשאינה

א. טור ריש (סימן כ"ב) דיחוד אסור מן התורה, ובגמ' במסכת קידושין (דף פ:) מביא המקור לאיסור יחוד מן התורה דכתיב "כי יסיתך בן אמך", וכן דעת הרבה ראשונים, אך הרמב"ם (פרק כ"ב הל' איסורי ביאה הלכה ב') כתב דאיסור יחוד הינו מדברי קבלה ואינו אלא רמז מן התורה.

והנה נחלקו האחרונים בדעת הרמב"ם אם הוא דאורייתא או דרבנן, ועי' בבית יוסף והב"ח והבית שמואל (ס"ק א') וביאור הגר"א (ס"ק ד') שהביאו דהוא אסמכתא ואינו אסור אלא מדרבנן. מיהו עי' במגיד משנה שם שהבין בדעת הרמב"ם שהוא איסור מן התורה, וכן נקטו עוד כמה אחרונים. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"א אות א') שכתב דהעיקר כדעת הסוברים בשיטת הרמב"ם דיחוד עריות אסור מן התורה גם לדעת הרמב"ם, ומש"כ (בפרק כ"ב מאיס"ב) שהוא מדברי קבלה, היינו כיון דהדרשה הוא רק דרך רמז כמבואר במסכת קדושין, אבל עצם ההלכה היתה מקובלת בידם מהתורה.

ומענין לענין באותו ענין מצאתי הערה חשובה בשו"ת להורות נתן חלק ז' (סימן פ"ח) שהביא הבית שמואל (ס"ק א') שציין להרמב"ם שכתב דאיסור יחוד מן הקבלה ולכן אין מלקין עליו אלא מכת מרדות כמובא לקמן (בסעיף ב'), ולפי זה להשיטות הסוברין דיחוד אסור מן התורה, והוא דעת

אפילו קטנה וזקנה^ג, אפילו שלא עושים שום מעשה ביניהם כיון שהיחוד יכול להביא לידי גילוי עריות^ז. וראה הערה שהבאנו כמה

✪ הערות וביאורים ✪

לבוא לידי גילוי עריות, ונבאר כאן מהו הגדר בזה.

איסור יחוד אם הוא איסור עצמי או סייג

והנה מבואר מהראשונים והאחרונים וכך נקטו פוסקי זמנינו דדוקא במקום שיכול לבוא לגלות ערוה הוא דנאסר ביחוד. ויש לעיין אם יחוד שאסרו התורה הוא איסור עצמי, או שהוא רק גדר וסייג כדי שלא יבוא עליה. והנה החזון איש (בהג' על ספר אבי עזרי' הל' איסורי ביאה) כתב שיחוד אינו איסור עצמי אלא גדר וסייג כדי שלא יבוא עליה. וכתב שם בהערות בדעת רש"י דאיסור יחוד הוא איסור עצמי ואף היכא שאין לחוש שיבוא עליה אסור. אבל הרמב"ם ודאי אינו סובר כן שהרי כתב להדיא דהאיסור הוא משום שדבר זה מביא לידי גילוי ערוה. ובספר דברי סופרים העיר דלפי זה אפילו לדברי הרמב"ם והשו"ע שכתב "שדבר זה גורם לגלות ערוה" יש לומר שכוונתם דמשום גזירה זו אסרה תורה את הקירבה שנוצרת על ידי היחוד באיסור עצמי, וכמו שכתבו האחרונים לענין הלא דלא תקרבו שאע"פ שיסוד האיסור הוא משום גדר וסייג מ"מ משום דגר וסייג אסרה תורה את הקירבה באיסור עצמי.

ועי' בשו"ת משנת יוסף חלק ח' (סימן צ"ג אות ז') שהביא החקירה האם איסור יחוד נאסר מחשש ג"ע, או שמא הוא סייג להרחיק משאר מיני קירוב. והביא משו"ת שבט הלוי חלק ג' (סימן קפ"ב) שכתב דכיון דשיעור טומאה לענין טומאת סוטה

נדה, או יחוד ב' נשים לכמה פוסקים, מ"מ אפילו בספק אסור לחומר האיסור לגדר לעריות. וכבר מצינו כה"ג טובא שהחמירו חכמים גם בספק דרבנן מה"ט. אמנם עי' בשו"ת דברי מלכיאל חלק ד' (סימן ק"ב ד"ה והנה), ובשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ה אות י"ב) ובספר הערות במסכת קידושין דף פא. ד"ה אמר אב"י שהקילו בספק יחוד.

ב. שו"ע (סעיף א'). ובכלל ערוה היינו כגון אשת איש או חמותו, (יש אומרים דודתו) וגיסתו, וכן נדה. ולגבי פנויה כשהיא נדה, עי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"א אות ג') שכתב דפנויה בזה"ז בודאי בכלל יחוד דעריות ואסור מה"ת. אמנם עיין באוצה"פ שהביאו דמשמע מרש"י במסכת אבות (פרק ב' משנה י') דיחוד פנוי אפי' נדה הוא רק דרבנן. וכן בשו"ת מהר"י וויל (סימן נ"ה) האריך דהוא איסור דרבנן. וכן פסק בשו"ת משנה הלכות חלק ה' (סימן קכ"ח). ועי' עוד בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ').

ובספר אורחות הבית להגר"מ שטרנבוך שליט"א (פרק י"ד סעיף ב') הביא דבתולות בזמנינו שאינן טובלות לנידתן, יחוד עמהן אסור מן התורה, ואפילו במשודכתו הדין כן.

ג. ועיין לקמן מה שהבאנו על דברי השו"ע (סעיף י"א) מהו הגדר של קטן וקטנה, ובאופנים שאפשר להקל בזקן וזקנה.

ד. שו"ע שם. ומבואר בפוסקים שאיסור יחוד הוא רק במקום שיש אפשרות

נתבאר בגמ' סוטה (דף ד.) ובשו"ע אבן העזר (סימן קע"ח סעיף ד'), משא"כ בהלכות יחוד לא נתבאר שום שיעור, ולכן יש ללמוד מכך דביחוד אפילו חצי שיעור אסור, ולא מדין חצי שיעור אלא מעיקר דין יחוד, דאנו חוששין דימשך ביחודו וזהו איסור גמור. אמנם רק במקום שיכול לבוא לבסוף לשיעור טומאה, דפחות מזה אינו בגדר יחוד כלל. והוסיף השבט הלוי דאיסור יחוד תרתי אית ביה, חשש שיעשה עכשיו עבירה, ועוד חשש שעל ידי היחוד יגיע לעבירה בפעם אחרת, כי החיוד הוא הגורם הגדול לעבירה, ולכן גם בחצי שיעור טומאה יש איסור דקריבה לעריות מעיקר הדין. ובמשנת יוסף חלק י' סוף (סימן קס"ו) הביא שכן דעת החזון איש, וכמפורש ברמב"ם, עכת"ד.

איסור יחוד מחשש פיתוי או

אונס

כתב החכמת אדם בנינת אדם (סימן כ"ו) שאיסור יחוד הוא משום חשש פיתוי, אבל לאונס לא חששו, וטעמא דמילתא משום שאם יאונס אותה תגלה הדבר ויקבל בושא או עונש ומתיירא מזה. ולפי זה אם ידוע שלא יתגלה הדבר חיישינן אף לאונס. ועי' בחזון איש אבן העזר (סימן ל"ה ס"ק ג') שכתב שלא חיישינן כאן לאונס משום דישאל לא נחשד על האונס. ונ"מ בין ב' טעמים האלו לכאורה יהא לגבי יחוד עם עכו"ם, דלפי החכמת אדם אין לחוש משום שיש לתלות שהוא מתבייש, ואילו לפי החזון איש יש להחמיר דוקא בגוי משום שהוא חשוד על העריות.

יחוד במקום שאין חשש שיבוא

לידי פיתוי

ויסוד חשוב מצאתי בשו"ת עמק התשובה להגר"י ראטה שליט"א חלק ג'

(סימן צ"ו אות כ"א) שכתב דמשמעות הענין שאיסור יחוד לגבי ישראל כשר לא שייך אלא באופן דאיכא למיחש שיבוא לידי פיתוי, אמנם במקום שאין חשש שיבוא לידי פיתוי מאחר והאשה לא תתרצה לית לן למיחש שמא יאנס אותה, ולכן בכל האופנים שהאשה לא תתרצה כמבואר בהמשך הסימן כגון כשבעלה בעיר, או כשיש קטן או קטנה שמצלת מיחוד וכדומה, אע"פ דכל אלו הוי לכאורה הצלה רק לדידה ולא להאיש אעפ"כ יועיל להציל גם לדידה הואיל וכבר לא תבוא לידי פיתוי, ולדידי לא חיישינן, משא"כ איסור יחוד עם פרוץ ונכרי בזה יש גם באופן דאין חשש שיבוא לידי פיתוי, אלא לידי אונס, דבהו צריך לחוש גם משום אונס. (ועי' בסוף הספר מה שהבאנו לגבי יולדת שפשוט אין לה כוחות להתרצות דאולי לא שייך אצלה איסור יחוד).

יחוד בחנויות כלי כסף

ותכשיטיים (דוגמאות)

ועי' בשו"ת עמק התשובה חלק ח' (סימן קל"ב) שכתב דראוי לדעת כי ענין יחוד באופנים שאסור, אין זה דוקא באופן שיושבים באותו חדר, אלא גם אם על פי מקרה אתי, וכגון שבא לאיזה חדר אפילו של אחרים והוא באופן שיש איסור יחוד אסור לשהות שם, וזה מצוי על פי רוב כשהולכין קונים ומוכרים לקנות או למכור לתוך משרדים אופיסע"ס שנמצאות שם נכריות באופן שיש איסור יחוד, ואסור לשהות שם, אך בסתמא אפשר דאין צריך לחוש דיתכן שיש יוצאין ונכנסין באופן שאין בו איסור יחוד. ובספר ארחות טהרה להגר"י"א כהנא שליט"א פרק על הלכות יחוד (סעיף כ"ה) כתב דבבתי מסחר או חנויות של כלי כסף וזהב ותכשיטים וכיוצא בו אע"פ שעשויים באופן

שבכניסת האדם הדלת ננעלת במנעול מעצמה, ואי אפשר לפתחה מבחוץ רק על ידי לחיצת כפתור מבפנים, אם כל הקיר והדלת הפונה לרחוב הוא של זכוכית שקופה, באופן שהעוברים ושבים רואים כל שטח החנות, אין בזה איסור יחוד. ובספר משנת היחוד (עמוד קע"ז) כתב דלגבי יחוד בבנקים וחנויות הגם שברוב ככל שעות היום ישנה שם תנועה תדירה של עוברים ושבים ודינם כפתח פתוח לרשות הרבים, מ"מ מצוי שסוגרים ונועלים הדלת החיצונה בסיום שעות העבודה, ונשארים שם העובדים להשלים את עבודתם, ולכן יש לעיין בכל מקרה אם יש איזה היתרים בזה, וכגון חנות שאפשר לראות בתוכה מבחוץ יש להקל כל שנמצא אחד מהם בין האיש ובין האשה במקום שאפשר לראות אותם מבחוץ.

האם יש איסור לפני עור באיסור יחוד

ולענין איסור לפני עור באיסור יחוד, כגון להשאיר בחור ובחורה בבית והבעל הבית צריך לצאת ויודע שאם הוא יעזוב את הבית יהיה איסור של יחוד, האם מותר לגרום למצב כזה. וראיתי ששאלה זו נשאלה בשו"ת אבני ישפה חלק ח' (סימן ק"ט) והשיב שם דלא שייך לדון בזה על לפני עור שהרי הוא אינו מכשיל אותם כי הוא אינו עושה דבר לגרום להם עבירה, או לסייע להם באופן כלשהוא לעשות עבירה. אלא הם מעצמם מתליטים להישאר בדירה למרות שהם יהיו באיסור יחוד, ואם ירצו לעשות עבירה יעשו זאת בכל תנאי ובכל מקום. והאריך שם יותר בענין אפרושי מאיסורא ועיין שם, ולמעשה פסק שהנכון הוא שיוכיח אותם בפה והיינו שיאמר להם שאם אתם נשארים בדירה תעברו על איסור יחוד,

ויותר מזה אינו מחויב לעשות, עכ"ד. אמנם הגר"א נבצל שליט"א השיב לי בתשובה דיש איסור לפני עור לגרום יחוד בין בחור ובחורה וכדומה. ועי' בספר נטעי גבריאלי (פרק מ"ב סעיף ט"ו) שכתב דאין להזמין אשה שאינה שומרת תורה ומצוות כגון עולי רוסיה וכדומה להיות שומרת טף לילד בן ט' דאע"פ שלא איכפת לה באיסור יחוד אסור הרי מסייע לה לעשות עבירה, וטעמו משום דליכא בזה תרי עברי דנהרי, משום דהוי מסייע ממש דעל ידו נכשלת באיסור יחוד, ועוד אפשר שיש כאן איסור דאורייתא של לפני עור משום דעל ידי הזמנתו באה האשה לבית להיות שומרת טף אע"ג שיכולה למצוא עבודה במקום אחר א"כ היה הוא מכשילה, ואין לומר דלפי הש"ך ביורה דעה (סימן קנ"א ס"ק ו') ליכא איסור דלפני עור במומר, משום דהרבה אחרונים שם חלקו עליו ולכן אפשר דלכו"ע צריכים לפרוש המומרים מאיסורים.

וראיתי בקונ' הלכות יחוד (בוגרד) (עמוד 15) שכתב דמי שרואה איש ואשה שמתייחדים באיסור, צריך להגיד להם שזה אסור. והוא מדין תוכחה, והמצוה קיימת בין אם הם לא יודעים שיש בזה איסור כגון שהם שוגגים, ובין אם הם יודעים שהם מזידיים, עי' שו"ע (או"ח סימן תר"ח סעיף ב'). אבל אם ברור לו שהם לא ישמעו לו, וזה לא יעזור כלום שהוא יגיד להם, עדיף שלא להוכיח אותם. וביאור הדברים הוא משום שזה דין "מוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים", בכל דבר שאינו מפורש בתורה, (ואיסור יחוד אינו מפורש בתורה אפילו למ"ד שאיסורו מדאורייתא). אמנם אם יש סיכוי שהתוכחה תועיל בין עכשיו ובין פעם אחרת יש חיוב להוכיח אותם, עי' במשנה ברורה שם (ס"ק ג'). ואם הם מזידיים

דינים חשובים ביסוד איסור יחוד.

הערות וביאורים

שאביי הלך שנים עשר מיל שהם כשלש וחצי שעות לכל כיון, כדי להפרישם מאיסור, וכתב בשו"ת שב יעקב (סימן י"ט) שנתכוון להצילם מאיסור יחוד, וע"י בספר הערות על מסכת סוכה מה שהביאו מהגרי"ש אלישיב זצ"ל בזה. ואף שהשואל אומר שהרי זה מעשים בכל יום וכי כל יום אכנס לדואר כדי להצילם, יש לומר שבכל יום אין זה מצוה המוטלת עליו לתקן את העולם, אבל ברגע שהוא יוצא הרי הוא מכשילם, ואם כן הרי זה תפקיד שהזמין לו הקב"ה כעת, ואסור לו להתעלם מכך. ולגבי הפקיד בדואר שעובר כל יום על איסור יחוד, יש לומר לו שחייב לפתוח את הוילונות, גם אם זה נוגד את כללי הבטיחות, ואם יפטרו אותו מהעבודה השי"ת יעזור לו שימצא עבודה כשירה יותר, או שיביא כל יום שומר לאחר סגירת הסניף כגון אשתו וכיוצא בזה, עכ"ד.

יחוד הבא מאליו

והנה אפילו אם לא נתייחד מדעתו אלא שהייחוד בא מאליו כגון שנסגרה הדלת באופן שהם עכשיו במצב של יחוד וכדומה אסור, ופשוט הוא, וכ"כ בדברי סופרים (ס"ק ב'), והביא שם הוכחה מהגמ' במסכת קידושין (דף פא.) מעשה דרב ורב יהודה דהוון קאזלי באורחא והוון קאזלא ההיא אתתא קמייחה, והיינו שהייחוד בא מאליו, ואפילו הכי מבואר בגמ' שאסור משום יחוד. מיהו משמע מדברי הגר"א שאין צריך לרוץ ולצאת מיחוד כזה, אלא הולך כדרכו ומותר כיון דעכ"פ הולך על מנת לצאת או לפתוח הדלת, וצ"ע.

אפילו שאין חיוב להוכיח אותם מדין תוכחה מכיון שברור לו שזה לא יעזור, אמנם יש מצוה למחות נגד עוברי עבירה. אמנם אם הם אינם שומרי תורה אין צורך להוכיח אותם כלל. ועוד הביא שם מהגר"נ קרליץ שליט"א דבמקרה שאין חיוב תוכחה, בגלל שהם מזידים, אין חיוב להשאר שם כדי להיות שומר, מכיון שהם עושים את העבירה מרצונם, ואין חיוב להציל אותם מן העבירה. אבל אם הם שוגגים, לכתחילה ראוי להשאר שם כדי להציל אותם מן העבירה.

ושאלה קצת מצויה ראיתי שנשאל בספר חשוקי חמד להגר"י זילברשטיין שליט"א על (מסכת נדה עמוד שע"ב) לגבי סניף דואר שמקובל שלאחר שעבר זמן הפתיחה סוגרים את הדלת ויותר אין מאפשרים להכנס ומאפשרים רק לצאת, ולאחר שכולם יוצאים, נשארים הפקידים כדי לסגור קופות, ומטעמי בטחון צריכים שהוילונות יסתירו את המתרחש בפנים. וכעת שואל יהודי שבא להדואר אחרון וכשרצה לצאת אח"כ מצא שאם הוא יצא שיהא שאלה של איסור יחוד עם הפקיד האחרון שנשאר בתוך הדואר, האם הוא מחויב להשאר שם כדי למנוע מאיסור יחוד.

והשיב שם שנראה שיש עליו מצוה להשאר עד שיזרקוהו משם, וכמו שמצינו במסכת (סוכה דף נ"ב.) אביי שמעיה להווא גברא דקאמר לההיא אתתא, נקדים וניזיל באורחא, אמר איזיל אפרשינהו מאיסורא, אזל בתרייהו תלתא פרסי באגמא. הרי

שיעור זמן היחוד

ג. נחלקו הפוסקים מהו שיעור זמן היחוד, ומצאנו שיעורים משלושים וחמש שניות, עד חמש דקות, וראה כל זה בהערה. ולענין מי שרוצה להכנס למצב של יחוד ולצאת קודם שיעור הזמן בפשטות יש בזה איסור של חצי שיעור אסור מן התורה, וראה הערה^ה.

הערות וביאורים

ד' ע"א) דלא בעי אלא שיעור ביאה בלא ארצותה פרש"י משום דאיכא למימר קודם הסתירה נתרצית לו, אבל הכא שנכנס לשם עם אשה שאינו מכירה ואף במכירה כשלא גס בה הרי ודאי יש להצריך גם כדי לארצותה שלזה לא שייך קביעות שיעור, אבל אף לאשה כזו שדעתה קלה ביותר להתפתות הוא ודאי שיעור גדול טובא משיעור ביאה אף לפרוצות ואף לנשי נכריות דאף שאין חוששות לאיסורים אין מזנות לסתם אינשי אלא בפתוי וריצוי, ואף אם מכירה לקדשה הא צריך להשוות עמה בשכר ולשלם לה או ליתן לה משכון שג"כ הוא שיעור יותר גדול משיעור הביאה שהוא ודאי יותר מכל נסיעה ארוכה דאיכא במעלית אף דמשך כ"ה קומות, ובגס בה טובא וכן כשאשה נכרית מנהיגה את המעלית שסתמן פרוצות ופגע בה איזה פעמים ובנסיעה ארוכה לכמה קומות אה"נ דיש לאסור, אבל לא מצוי כלל דבר כזה, ועם שתי נשים ודאי אין לאסור שיחושו שלא יוכל לבעול לשתיהן בזמן קצר כזה וממילא לא יבעול כלל דמירתתי מהשניה שלא יספיק לבעול אותה, עכ"ל. וכן דעת בעל הבאר משה, ושו"ת עמק התשובה.

אמנם יש כמה פוסקים שחולקים וסוברים שהשיעור הוא זמן מעשה ביאה

ה. והנה כשאיש ואשה מתייחדים באופן האסור דשייך לבוא לידי גילוי ערוה, יש לעיין מהו שיעור הזמן שנאסר משום יחוד לזה, והנה מצינו בגמ' במסכת סוטה (דף ד'.) וכן נפסק ברמב"ם (הל' סוטה פרק א' הלכה ב') ששיעור סתירת אשה האוסר בדין סוטה הוא כדי לצלות ביצה ולגמעה, וכבר מובא בספר דבר הלכה ועוד כמה פוסקים ששיעור זה הוא בין חצי דקה לדקה, אמנם תוס' שם הביא ירושלמי שפסק דשיעור זה הוא אחר התרת סינר כלומר לאחר שיעור זמן שהתירה בגד תחתון, ועי' בערוך השלחן אבן העזר (סימן קע"ח), ובשו"ת מנחת יצחק חלק ד' (סימן צ"ד).

ועי' בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' (סימן ס"ה ס"ק כ"ב) שכתב דשיעור פיתוי הוא הזמן שלוקח לפשוט בגדיו ולעשות מעשה ביאה, ונביא כאן לשונו: והשיעור אם הוא גס בהאשה שנכנסה עמו הוא אסור בשיעור ביאה שהוא כדי לצלות ביצה ולגומעה דהלכה כר"ע בסוטה (דף ד'). אך צריך נוסף לזה קצת כשיעור לשכב ולפשוט מהבגדים עד כדי שיהא האפשרות לגלות את האברים וגם להלביש כמתחלה ואם מצד השכיבה נתלכלכו הבגדים לתקנם כמתחלה כדרך ההולכים בשוק, ואם אינו גס בה הא צריך עוד זמן כדי לרצותה דהא מה שבסתירה דסוטה דהוא אחר קינוי מסיק בסוטה (דף

דיסקין (קו"א אות ר"ו) כתב דיחוד אף בפחות מכדי ביאה אסור, דזה הוה חצי שיעור שאסור מן התורה, והיה אפשר לומר דטעמו משום דאיסור יחוד הוא סייג לכל מיני קריבות, שאפשר לעשותם גם בפחות משיעור טומאה. אבל אי אפשר לומר כן דאם כן לא משכחת לה כלל חצי שיעור ביחוד, שהכל הוא שיעור שבכמה שניות אפשר קריבה דחו"נ ודהושטת יד וכדומה. ולמעשה בסוף דבריו כתב דאין כאן מח' ולכו"ע כל איסור יחוד בחצי שיעור היינו דוקא אם היחוד שייך להימשך, אבל אם אי אפשר שימשך אין לאסור יחוד של חצי שיעור, עכת"ד.

וראיתי בספרו שו"ת משנת יוסף חלק י' (סימן קס"ו) שהעירו עליו במה שכתב דלכו"ע חצי שיעור תלוי האם יכול להמשיך או לא והוכיחו שאין האיסור חצי שיעור תלוי באם חזי לאיצטרופי או לא, והשיב דחזי לאיצטרופי הוא לכו"ע הטעם שאסור חצי שיעור, ולמשל אם יש לו חצי כזית מצה שפיר חזי לאיצטרופי במציאות, שיכול להזדמן לו עוד חצי זית, אפילו בהיכי תמצוי רחוקה, ואניסא לא סמכינן, אבל היכא דאין לו שום מציאות שיהיה לו צירוף לכזית ממילא אין כאן איסור, ולכן ביחוד אם במקום שעומדים לא שייך שימשך עד לשיעור טומאה אין איסור של חצי שיעור, ושוב מצאתי שכך כתב בהדיא בשו"ת מנחת שלמה חלק א' (סימן צ"א אות כ"ב), ע"י שם. וע"י בספר משנת היחוד (עמוד ד') שכתב דאמנם אין מכל האמור כדי להתיר ליכנס למצב של יחוד לצורך שהוא על מנת לצאת מיד, שהרי חצי שיעור אסור מן התורה, וכאן שיכול להגיע למצב של שיעור שלם ומי ימנע זאת בעדו, שוב יש לחוש שמא יתגבר עליו יצרו וימשך לישאר במצב של יחוד.

כסוטה. וע"י בשו"ת שבט הלוי חלק ג' (סימן קפ"ב). ובספר דבר הלכה (עמוד ר') כתב בשם הגר"נ קרליץ שליט"א דשיעור יחוד הוא 35 שניות. ודעת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (הובא בספר תורת היחוד פרק א' הערה כ"ג ובספר הערות) דשיעור יחוד הוי דקה או דקה וחצי. ובשו"ת להורות נתן חלק א' סוף סימן נ"ח כתב דהוא ג' דקות, ובשו"ת מנחת יצחק חלק ד' סוף (סימן צ"ד) כתב וז"ל: דלפי מה דנתבאר, דבשעת הדחק, אם אין בהשיעור של עליית ויריד' העלעועטער, כדי שיעור טומאה, י"ל דאין בזה משום יחוד, אם צדקנו בדברינו והשערתינו הנ"ל, הי' אפשר להגביל הזמן על ה' מינוט". וע"י בשו"ת בצל החכמה חלק ב' (סימן ע'), ובשו"ת מנחת שלמה חלק א' (סימן צ"א אות כ"ב ד"ה אבל). וע"י בשו"ת ודברת במ (סימן רפ"ז) מה שהעיר על דברי האגרות משה הנ"ל ופלפל בענין שיעור יחוד. וע"י בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"א אות א').

היוצא לנו מכל הנ"ל הוא שנחלקו גדולי הפוסקים בשיעור זמן יחוד, וכמובן שיש בזה כמה נ"מ להלכה כגון לפי הצד שהשיעור הוא כמה דקות או אפילו דקה יש לדון האם בכלל עוברים על איסור יחוד במעלית, וכדומה, ולקמן הארכנו בזה.

איסור חצי שיעור ביחוד

ובאופן שלא יגיעו לשיעור יחוד של חצי דקה או חמש דקות האם עוברים על איסור יחוד או לא. והנה ע"י בשו"ת בשו"ת שבט הלוי שהזכרנו לעיל חלק ג' (סימן קפ"ב). ובשו"ת משנת יוסף חלק ח' (סימן צ"ג) הביא משו"ת אמרי אש (סימן ק"ז) שמשמע מדבריו דדוקא כשיעור טומאה יש איסור מן התורה של יחוד, אבל פחות מזה אין לאסור. אמנם בשו"ת מהר"ל

יחוד הורים עם צאצאיהם

ג. מותר להתייחד עם הורים כגון אב עם בתו או אם עם בנה, וכן מותר להתייחד עם נכד או נכדה, או נין ונינה. ולענין גר האם מותר לו להתייחד עם הוריו ראה הערה'.

הערות וביאורים

אלישיב זצ"ל מובא בקונטרס הלכות יחוד והצניעות (סעיף י"ט), ועיי' עוד מה שכתב בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן תשע"ו), ובשו"ת שבט הלוי חלק ט' (סימן ר"ס). ועיי' בשו"ת ודרשת וחקרת חלק ג' (ח"מ סימן י"ז אות ו') שהביא הנידון הנ"ל ודעת האגרות משה, והוסיף דאם הגר יכול להזהר בקלות מענין יחוד קדוש יאמר לו, ועוד הוסיף שם דאם אמו לא מתלבשת בצניעות אין להסתכל על מקומות המגולים שלה, וכעין זה נשאל מבעל תשובה שאמו נפטרה כשהיה ילד קטן, אם אפשר להתיר לו להסתכל בתמונות של אמו כיון שבחלק מהם היא לא מלובשת בצניעות. ובשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ו אות ל"ג) כתב באריכות לבאר למה יש להתיר גר שנתגייר ביחוד עם הוריו, ואפילו אם רק ההורים התגייירו או רק הבנים התגייירו משום דאיסור יחוד הוא דבר התלוי במציאת הקרבות וכדאיתא ברש"י (דף פ"א: ד"ה ודר עם אמו, דההיתר הוא משום דלא תקיף יצריה, ולכאורה גם בגר שנתגייר איתא לטעם זה מכיון דבמציאות הוא הוא האב והן הנה הבנים והבנות שלו, והאריך להתיר על פי סברא זו עיי' שם.

אמנם עיי' בשו"ת בצל החכמה חלק ד' (סימן י"ד אות ד') מה שהאריך שם ומסיק להחמיר משום גר שנתגייר כקטן שנוולד דמי, ואין לומר שלענין זה נשארה הקירבה הטבעית מאחר ואם היה איסור יחוד רק מדרבנן, אזי אל"ל סברא זו ולומר שלא

שו"ע שם, ועיי' בב"ח המובא בפתחי תשובה (ס"ק ב') שכתב דבלבד מהיתר יחוד אב עם בתו, ה"ה כל יוצאי חלציו דינן שוה כגון בת בתו ובת בתו נמי שרי. וכן פסק למעשה הגר"ש וואזנר שליט"א שמוותר ביחוד גם סבא עם נינתו, ולסבתא עם נינה. וכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל מובא בקונטרס הלכות יחוד והצניעות (סעיף י"ז), וה"ה שמוותר להתייחד עם הדורות שלאחריהן. אמנם דעת הגר"נ קרליץ שליט"א מובא בספרו חוט שני הלכות רבית (עמוד קע"ב) החמיר להתייחד סב עם נינתו או סבתא עם נינה כיון דאיפליג דרא, וה"ה דקירוב בשר אסור עמהם.

ולענין חיבוק ונישוק בבת בתו או בת בנו ראה אוצר הפוסקים שהביא דעות בזה. ועיי' לעיל סוף (סימן כ"א) במה שהבאנו מהאגרות משה לגבי חיבוק ונישוק בקרובים.

יחוד גר שנתגייר עם הוריו

ולענין גר שנתגייר אם מותר לו להתייחד עם אמו דהרי הוי כקטן שנוולד, וא"כ אין אלו הוריו, אמנם עיי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ד אות א') דכתב שמסתבר שמוותר לגר להתייחד עם הוריו משום דאב ואם שאין תקיפת יצר כלפיהם הוא משום דהם ענין טבעי, וא"כ אף שכלפי דינא אין אלו נחשבים כהוריו, אמנם לגבי חשש שהוא כלפי טבע אין לחשוש. וכן דעת הגר"ש

אב שחשוד על עריות אם מותר להתייחד עם בתו
 ד. מותר לאב להתייחד עם בתו אפילו אם הוא פרוץ, וה"ה שמותר
 לבתו להתייחד עם אביה אפילו היא פרוצה, וה"ה לענין אם עם
 בנה.^ז

⌘ הערות וביאורים ⌘

אליבא דהפוסקים שמתירים יחוד עם אחותו, ואילו להאוסרים הא בלאו הכי אסור, ולכן אנו דקיימא לן כהמקילים שלא בקביעות יש לסמוך על האגרות משה בכה"ג.

בתולה שנתגיירה ואביה לא התגייר

ולענין אם מותר לבתולה שנתגיירה להתייחד עם אביה שלא התגייר, עיי' בשו"ת שרגא המאיר חלק ה' (סימן צ' אות א') שהאריך בזה הרבה, ובכל הענין של גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ולמעשה אפשר להקל בכה"ג, ועיי' שם. ובאות ב' שם התיר גם למשפחה שנתגיירה כולה איש ואשתו ובנים זכרים ונקבות, שמותר להאב להתייחד עם הבת או האם עם הבן. וכל זה שייך לאותו היתר שהזכרנו לעיל משו"ת אגרות משה.

ז. והנה בספר דברי סופרים עמק דבר (ס"ק ק' וק"ד) ציין לדבר פשוט כזה, משום דהא ההיתר באם עם בנה הוא משום שאין היצר מתגרה בהם כלל, ואפילו בקביעות מותרים לדור יחד עיי' שם.

ועיי' בשו"ת ויען דוד חלק ה' (סימן ט"ז) שנשאל שם אודות מי שמררנים עליו דברים מכוערים עם בתו, האם יש להפרישם באופן שלא יתייחדו, או לא. והאריך בתשובה ארוכה מאוד על כל הנושא, ולמעשה לענינינו הוא ציין לדברי הדברי סופרים שם, שכתב דאיתן המותרין

גזרו, אמנם מאחר והוי דאורייתא א"כ אין לדרוש טעמא דקרא ללמוד ממנו קולא בכדי להתיר. וכן באב גר עם בתו ואם גיורת עם בנה אין להתיר, אמנם היכא שהיתה לידתם בקדושה הגם שהורתם היה שלא בקדושה מסיק שיש להקל, ועוד הוסיף שם דאם הגיורת היתה מעוברת ונולד לה בן שמותרת להתייחד עמו אחר שיגדל, דכיון שלידתו היתה בקדושה הרי הוא בנה ממש. ועוד אם ישראל בא על נכרית וילדה בת ונתגיירה, ראוי להחמיר בחיבוק ונישוק אחר שגדלה הבת והוא הדין בגר שנתגייר הוא ובתו, עכ"ד.

יחוד גר עם אחותו

ולענין גר האם מותר לו להתייחד עם אחותו, עיי' בספר משנת היחוד (עמוד ט') שהביא דלפי דעת האגרות משה שם יש להקל גם בזה, ורק לדור בקביעות יחד יהיה אסור כמו בישראל. ואילו בשו"ת להורות נתן חלק ז' (סימן פ"ז) כתב לאסור מהא דאיתא במסכת סנהדרין (דף כ"א.) שלאחר מעשה דאמנון ותמר גזרו על יחוד דפנויה, ולכאורה הוי ליה לאסור גם יחוד דאחותו דהא אותו מכשול היה באחותו ועל כרחך צריך לומר דכיון שתמר בת יפת תואר היתה ועדיין לא נתגיירה אמה כשילדתה, לא הוי כאחותו דהא מהאי טעמא מותרת להתחתן לאמנון משום דגר שנתגייר אין לו קורבה, וממילא איכא איסור יחוד. והעיר שם על דבריו דהרי הכרח זה מהגמ' שייך רק

יחוד אה עם אחותו

ה. יש אומרים שאסור לאח להתייחד עם אחותו, ויש מתירין לאח להתייחד עם אחותו באקראי כל שאינו בקביעות, ולענין שיעור קביעות וכדומה ראה כל זה בהערה^ה.

⊕ הערות וביאורים ⊕

מובא דברי רב אסי דאדם מתייחד עם אחותו, ורש"י ד"ה מתייחד עם אחותו כתב לפרקים אבל אינו דר תמיד ביחוד אצלה בבית, ועי' בחלקת מחוקק (ס"ק א') שכתב דאע"פ דמותר להתייחד עם ההורים אפילו בקביעות, עם אחותו התיירו דוקא באופן ארעי, והמחמיר תבוא עליו ברכה, והביא כן מדברי פסקי הרא"ש (אות כ"ד). וכן נקטו להלכה החזון איש והאגרות משה ועוד. ועי' מה שכתב בספר ערך ש"י (סימן כ"ב) דמותר לאח ואחותו להתייחד משום דמה יעשו אח ואחותו המוכרחים לסמוך על שלחן אביהם ולא ימלטו מלהתייחד, ואם לא יתיירו להתייחד הרי זה גזירה שאין רוב הציבור יכולים לעמוד בו. אמנם דעת הרמב"ם ועוד ראשונים וכן משמע מסתימת השו"ע ועוד פוסקים (עי' בבית שמואל ס"ק א') שיש להחמיר מעיקר הדין שלא להתייחד כלל עם אחותו.

ולהלכה למעשה לגבי השיעור שאסור ביחוד עם אחותו כתבו הפוסקים שהוא ל' יום וכ"כ בשו"ת אמרי יושר, ועי' בספר הערות להגרי"ש אלישיב זצ"ל מסכת קידושין (עמוד תע"ד) שהביא האמרי יושר, והוסיף דאין הכוונה דבכ"ט יום שרי, אלא לא הותר אלא שיעור ניכר של הרבה ימים פחות מל' יום, ופשוט בסברא שאם ידור עמה עשרים יום ויפסיק יום או יומיים ושוב ידור עמה שלשים יום דזה אסור, דכשיש הפסקה מועטת זה לא מבטל הקביעות, אלא כלל הענין הוא כמ"ש בשו"ת אגרות משה אה"ע חלק ד' (סימן

ביחוד כגון אב עם בתו מותר אפילו בפרוצים, והוכיח כן מדלא מצינו שחילקו בזה הפוסקים, וכתב שם בשו"ת ויען דוד דנראה כל זה לענין פרוצים, משא"כ בחשוד לאותו דבר בודאי חיישינן שיעבור על מה שהוא נחשד, וכדאיתא ביורה דעה (סימן קי"ט) וסחור סחור אמרינן לנזירא, ואם כן בנידון דידן שלפי דבריה עבר על חו"נ בקירוב בשר ומעשה חידודין כמה פעמים ועבר כבר על קריבה דעריית בתו, ועוד שחשוד עליה, וממילא נראה דאסורה להתייחד עמו.

איברא דיש לבעל דין לטעון, דכיון שאינו חשוד אלא על חו"נ ולא על עצם הביאה, אולי באב ובתו ליכא למיחש שיבא עליה ואין בזה איסור יחוד, הנה בשו"ת זקן אהרן חלק ב' (סימן כ"ט) כתב דגם באופן דאין לחוש לביאה יש איסור יחוד משום חשש חו"נ, כל שכן בנידון דידן דיש לחוש גם לביאה, והכא כיון שכבר קרב אליה כמה פעמים יש לחוש שיבא עליה. ולדינא אחרי אריכות גדולה, הסיק להחמיר ולהוציא את בתו מהבית אפילו שיש ספק שמא היא תלך לתרבות רעה, כיון שאין ספק מוציא מידי ודאי חשש שהוא יבוא עליה, ולכן אסורים להתייחד ועל בית דין להתערב ולהוציא אותה, עכ"ד. ועי' שם (סימן י"ז) מה שהביא המחבר שם מאת חותנו הערות ארוכות על התשובה הנ"ל.

ה. והנה בגמ' מסכת קידושין (דף פ"א):

יחוד בין אח ואחות לדור בדירה ביחד מל' יום ולמעלה, וטעמו להקל כרב אסי משום כמה טעמים, א' שתמא דתלמודא משמע כן, וכך איתא בהדיא בירושלמי קידושין (פרק ד' הלכה י"א) דדר עם אמו ובתו ועם אחותו מתייחד. ב' מהא דאיתא במסכת סנהדרין (דף ס"ד.) שמבואר בזמן הזה אין כל כך גירוי יצר הרע לאחותו, ג' שאין להחמיר בדבר שהעולם נוהגים בו היתר ויש להם על מה לסמוך, ובפרט שרוב השיטות מקילים.

ועי' בשו"ת שבט הקהתי חלק ו' (סימן תכ"א אות ב') שהביא השיטות דדוקא לפרקים ולא בקביעות, והסתפק האם דוקא אחותו מן האב ומן האם מותר או אפילו אחותו רק מהאב לחוד או רק מהאם לחוד גם כן מותר, דהנה לגבי טומאת כהן לאחותו מותר רק אחותו מן האב ולא אחותו מן האם, והטעם מובא בבית יוסף יורה דעה (סימן שע"ג סעיף ד') דבעינן אחיו ואחותו שהוא יורשן דהיינו אחותו מן האב יצא אחיו ואחותו מן האם דאינו יורשן. ולגבי אבילות הוסיפו עליהו דבאחותו מאמו גם כן מתאבל, אבל לגבי יחוד מאי, אי אמרינן דאפילו אחותו מן האב לחוד או מן האם לחוד גם כן אין יצרו תוקפו, ולפלא שסתמו הפוסקים בזה, ואפשר מדסתמו שמע מינה דאפילו מן האב לחוד או מן האם לחוד אין חשש.

המתגורר עם אחותו בצורה קבועה אם אסור לדור שם מתחילה

והנה יש לדון דבאדם המתגורר עם אחותו בצורה קבועה ודעתו להתגורר כן זמן רב, הרי שאסור לו לדור מתחילה דדירתו באופן זה נחשבת לצורה קבועה, ויש לעיין. אולם באדם המתגורר בקביעות

ס"ד אות ג', סימן ס"ה אות י"א), וז"ל "הנכון לדינא כדכתבתי שהוא שיהא ביאתו לביתה באופן הניכר שהוא רק לבקר ולהתארח וגם שלא יהא יותר משיעור הרגילות באותו מקום להתארחות וגם יש חילוק בא ממקום רחוק לבא ממקום קרוב כדלעיל". ועי' בספר מנחת איש חלק א' (עמוד ג"ח) שהביא דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דאיסור יחוד אח ואחותו היינו אפילו אם אינם נמצאים בדירתם אלא בדירת הורים וההורים אינם נמצאים.

ועי' בספר אמת ליעקב להגר"י קמנצקי זצ"ל אבן העזר (סימן כ"ב הערה 7) שכתב דמה שהתירו יחוד לפרקים עם אחותו הוא לאיזה ימים אחדים, ואין היתר של שלושים יום אלא דמותר להתייחד בביקור בעלמא, ואם ההורים לא יחזרו לבית עד לאחר זמן כגון שהלכו למדינה אחרת צריך שיהיו שנים בלילה מלבד האח ככל דיני יחוד. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"א אות ב'), ועי' בשו"ת חיי הלוי חלק א' (סימן ק"ב אות ג') שכתב דהשיעור קביעות של יחוד אח עם אחותו תלוי במצב וצריך לשאול חכם. ובעל האבני ישפה [זצ"ל] השיב לי בתשובה לענין אח ואחותו שמתרים לגור ביחד כל זמן שאינם גרים בקביעות, והיינו עד שלושים יום, כמ"ש בספר דבר הלכה (סימן ב' סעיף ד'), ודלא כמו שהזכרנו לעיל מהגר"ש אלישיב זצ"ל. וכן מצאתי בספר הליכות חיים חלק ב' (שאלה שכ"ב) שהשיב הגר"ח קניבסקי שליט"א דאפשר להתייחד כמדומה ל' יום. ובהערות שם הביא מספר הלכות יחוד דהגר"מ הלבארשטאם זצ"ל שהחמיר דרק עד ז' ימים מותר.

ובספר גפן פוריה להגר"א בלומנקרנץ זצ"ל (פרק י"ד הערה 47) כתב שקיים איסור

אחותו, ועי' בכל זה בספר מנחת איש (פרק ב' סעיף ה') שכתב לפי כל הנ"ל שטוב לכל אחד מהם לישון בחדר נפרד.

יחוד ב' אחים בקביעות עם אחותם, או אח עם ב' אחיות

והנה לענין יחוד בב' אחיות פסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל מובא בספר תורת היחוד (פרק ב' הערה כ"ד) שאסור בקביעות.

ולענין יחוד ב' אחים עם אחותם בקביעות עי' שם בספר תורת היחוד (בהערה כ"ה) שהביא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דב' אחים מותרים לדור בקביעות עם אחות אחת. ועי' בספר דבר הלכה (סימן ב' הערה ח') שכתב דאסור להתייחד בכה"ג, אמנם שוב ראיתי בספר משנת היחוד שהעיר על דבריו בטוב טעם ודעת, דהרי כיון דלדעת הרבה פוסקים איסור יחוד איש אחד עם שתי נשים אסור רק מדרבנן, ולכן שפיר איכא לסמוך על הראשונים שמתירים בדרך ארעי, וכל שכן בשעות היום שאין נועלים הדלת, אבל בשעות השינה אין להקל אלא אם כן נמצא עמם עוד איש או אשה, וכשיש איזה שומר עמם ודאי אפשר להקל, אמנם אפילו שם הסיק דאין לסמוך על זה בקביעות וצריך שהבנות ישנו בחדר נפרד.

ושוב מצאתי בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב (סימן ס"ח) שנשאל בזה וכתב דנראה פשוט דדינם אינו שונה מב' אנשים כשרים דעלמא דפסקינן דמותר, והרמ"א לקמן (בסעיף ה') פסק דסתם אנשים כשרים הם. ובנוגע ליחוד בלילה כתב הרמ"א שם שיש להצריך ג' אנשים אפילו כשרים, ומ"מ כבר כתב הדרישה (ס"ק ד') שרק הראב"ד החמיר בזאת להצריך ג' אנשים בלילה ושאר המחברים שלא הזכירו זאת לא ס"ל כן. ועוד הביא שאף שמע מת"ח אחד

עם אחותו יחד עם אביו ואמו, או יחד עם אשתו וכדומה, אף דלעיתים קורה דאין קורה אביו ואמו נמצאים, יש לומר דצורה זאת לא נחשבת תמיד ליחוד ארעי מחמץ דאין כאן קביעות לדור עם אחותו, אלא הקביעות היא לדור יחד עם אביו ואמו וכד' ולעיתים הם מתגוררים לבד הוי יחוד ארעי המותר באחותו, ועי' בכל זה בספר פתח הבית (עמוד מ"א).

להתייחד בקביעות עם אחותו קמנה

והנה ראיתי בספר מסורת משה להגר"מ פיינשטיין זצ"ל אבן העזר (עמוד ת"א) שפסק שם הגאון זצ"ל שמותר להתייחד בקביעות עם אחות שהיא בגיל ארבע, דכל זמן שהיא אינה בגיל ששייך חשש התאוה, אין עליה איסור יחוד בקביעות.

יחוד אח ואחותו שהם זקנים

ולענין אח ואחות כשאחד מהם זקן או חולה מבואר בשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ד) להקל לגור אפילו בקביעות, משום שכתב שם שהאיסור להתייחד עם אחותו בקביעות היינו דוקא שיש חשד, אבל כשהן זקנים, ואף באחד מהם זקן או חולה אין חשש. ועי' בשו"ת דבר יהושע חלק ה' (סימן ז') שכתב בעובדא דזקן אחד שבטל כוחו ודר עם אחותו, אבל אינו דר עמה באותו חדר אלא כל אחד בחדר נפרד שלו ורק פרוזדור משותף ביניהם דאין בזה יחוד, ואע"פ שלקמן כתבנו שבאשה בעלמא בחדר נפרד ופרוזדור ביניהם יש עדיין חשש יחוד כיון דאי אפשר שלא להתייחד שם, ולכן לכאורה נראה דה"ה כאן, אמנם מאחר ועם אחותו מותר להתייחד לפרקים, ממילא בכה"ג מותר גם לגור עם

אח ואחות זקנים להתייחד בקביעות

ו. אם האח והאחות חולים או זקנים יש לעיין אם הם מותרים לדור יחד בקביעות, ובאופן כזה יעשו שאלת חכם^ט.

יחוד עם דוד או דודתו

ז. אסור להתייחד עם דוד או עם דודתו וכן אסור להתייחד עם בן דוד או בת דודה בין מאביו ובין מאמו, וכן אסור להתייחד עם גיסתו או גיס וכו'.

יחוד עם אשתו נדה

ח. אשה אפילו בעת נדתה מותר להתייחד עמה כיון שכבר בא עליה

❖ הערות וביאורים ❖

הוא הביא ששמע מבעל מחבר שערים המצויינים בהלכה זצ"ל שבודאי אין להקל בזה אלא אם יש עוד סניפים להתיר, ולכן באופן כזה יעשו שאלת חכם.

י. ע"י רבינו ירוחם (נתיב כ"ג חלק א' קצב-א') שהתוס' פסק כרב אסי דאדם מתייחד עם חמותו ודר עם אמו ועם בתו אחותו ודודתו, ודוקא לדור, אבל לפרקים מותר להתייחד עם כל העריות הקרובות כגון אחותו ודודתו וכיוצא בהן, וכן דעת עוד כמה פוסקים.

אך ע"י בתורת היחוד (עמוד ס"ג) שהביא דעות החולקים, ודעת הגר"ש אלישיב זצ"ל שהמנהג להחמיר, וכן כתב בקובץ מבית לוי חלק י"ח (עמוד ל"ב) שאסור להתייחד עם דודתו גיסתו וכדומה, עיי"ש, וכך מבואר מראשונים ואחרונים שדוקא לגבי אח ואחות יש לדון מצד איסור יחוד, אבל בשאר קרובים אסור, והחמירו הפוסקים אפילו לפרקים, כך מובא בספר תורת היחוד בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"א אות א').

שהעיד על זקנו הגר"ז מינצברג זצ"ל שהורה כן להלכה למעשה כדעת הדרישה. ועוד דבנידון דידן דמירי בהוא ואחותו אין פוצה פה ומצפצף לאסור יחוד עמה, אלא רק בקביעות מצאנו להחמיר, ואם כן יש לומר דבכל כגון דא גם הרמ"א יודה דסגי בב' אף בלילה, דהא החשש שצריכים ג' בלילה הוא משום שמא אדנאים אחד, ובהיות שזה רק חשש חיישינן רק היכא דהוי בכלל איסור יחוד, אבל כשהיחוד מותר בעצם ורק בקביעות החמירו, יש לומר במותר בלילה אפילו בב', דהא אין זה קביעות אלא חששא לשמא, ואין איסור כשהחשש שמא הוי לגבי יחוד המותר כגון דא. ושוב מצא חידוש זה בשו"ת יגל יעקב חלק אבן העזר (סימן י"ד). ולמעשה אף שיש מקום להקל בשופי הסיק שם דודאי אפילו שאין לאסור מדינא שיגורו ביחד, אלא משום מדת חסידות וצניעות מוטב לעשות מאמצים למצוא סידור מתאים שלא יצטרכו לגור תמיד יחד, עכת"ד.

ט. כך למד ספר קובץ הלכות יחוד מדברי שו"ת אגרות משה שם. אולם

פעם אחת ולא תקיף יצרו^א.

המותרים ביחוד אם יש ענין להחמיר במקום שאחרים לא מכירים אותם ט. אלו נשים שמותרים להתייחד עמהם כגון אשתו ובתו [ואחותו שלא בקביעות], אפילו במקום שאין מכירין קרובתן מותר להתייחד, ויש מחמירים בזה, אמנם המנהג להקל, וראה הערה^ב.

חופת נדה לענין איסור יחוד

י. כלה שלא הספיקה לספור ז' נקיים קודם החופה ועדיין נדה, כיון שעוד לא הגיעה בקירוב בשר עם בעלה אסורים ביחוד, אך ישנם כמה אפשרויות שמצאנו להתיר, וראה כל זה בהערה^ב.

⊕ הערות וביאורים ⊕

בזה, וכל מי שיש לו יראת שמים יברח מדרך זה אם לא במקום חולי ח"ו, ואין למדין אפשר משאי אפשר, עכ"ד.

יב. והנה ראיתי באוצר הפוסקים (עמוד מ"ה) שהביא משו"ת אמרי יושר חלק ב' (סימן מ"ג), שנשאל אודות אח ואחותו שנסעו למקום רפואה, האם מותרים להיות שם בחדר אחד, והביא שם מספר אבות דרב נתן (פרק ב' הלכה ב') שכתב דאל יתיחד אדם עם כל הנשים בפונדק אפילו עם אחותו ועם בתו מפני דעת הבריות, שאין הכל מכירין בקרובותיו, וכתב האמרי יושר שם דבאמת הפוסקים השמיטו את דברי האבות דרב נתן, ולמעשה לגבי אחותו יש שמונעים בזה כיון שיש אוסרים בקביעות, אבל בביתו אין שום טעם להחמיר, וכן באשתו. ובספר קובץ הלכות יחוד (עמוד י"ט) הביא שם ששאל כמה פוסקי זמנינו שליט"א וכולם אמרו שאין לאסור יחוד עם המותרות ביחוד במקום שאין מכירין קרובתן. ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ג' אבן העזר (סימן י"ט).

יג. עי' בשו"ע יורה דעה (סימן קצ"ב סעיף ד') שכתב חתן שפירסה כלתו נדה קודם שבא עליה לא יתייחד עמה, אלא הוא יושן

יא. שו"ע יורה דעה (סימן קצ"ה סעיף א'). ועי' בשו"ע (סימן קצ"ב סעיף ד'). ועי' בתורת השלמים (סימן קצ"ה ס"ק א') שכתב דתרת' בעינן בכדי להתיר יחוד הבעל עם אשתו נדה, א' שבא עליה פעם אחת, ב' שיהא היתר אחר שתספור ותטבול, דבכה"ג אין יצרו תקפו, לאפוקי באופנים שנאסרה לבעלה עולמית כגון רואה מחמת תשמיש.

ועי' בספר פותח שער (סימן ט"ו סעיף ג') שכתב דישי היתר להתייחד עם אשתו ואשה אחרת אע"פ שהיא בעת נדתה, ואין כאן איסור יחוד משום שאשתו משמרתו, וזהו ההיתר למי שמחזיק משרתת בבית, ואם אין אשתו עמו בבית צריכים לעשות שאלת חכם. ובספר יוסף אומץ כתב דאם אשתו עלתה למעלה לישן והוא נשאר למטה ללמוד והמשרתת שם הוי מצוה הבאה בעבירה. והוסיף דכאן מקום למחות נגד מה שנתפשט בזמן האחרון להתיר לעצמם להכניס משרתת לבית לדור שם גם כשרק אחד מהם בבית ולהיות מטפלת בילדיהם ושאר צרכי הבית לכל עת מצוא, ואין שמים על לב איסורי יחוד וגרעון בחינוך הילדים ושאר ניסיונות הכרוכים

בין האנשים והיא יושנת בין הנשים, וברמ"א שם כתב שצריכים שמירה והמנהג הוא שיקח אצלו קטן ואצלה קטנה אפילו ביום. ועי' ש"ך שם (ס"ק ט') לגבי חופת נדה, דאע"פ שאיש מותר להתיחד עם אשתו נדה, כאן שהוא עוד לא בא עליה יצרו מתגבר עליו יותר וחיישינן שיבא עליה, ולכן הוא צריך לישן בין האנשים והיא בין הנשים.

והנה מצאתי בספר ארחות טהרה להגר"א כהנא שליט"א סיכום נפלא בדינים שנוגעים להנצל מאיסור יחוד כשיש חופת נדה, ונביא בעז"ה מקצת דבריו לתועלת הענין.

והנה ישנם ד' אופני היתר להתייחד עם כלתו נדה, א' בדירה שיש בה יותר מחדר אחד, באופן שמהשעה עשר בלילה עד השעה שמונה בבוקר לא יהו החתן והכלה בחדר אחד אפילו לזמן קצר ולא ישנו בחדר אחד, רק הוא שוהה וישן בחדר אחד והיא שוהה וישנה בחדר השני, ובאופן זה מותר אף שהחתן והכלה לבדם בדירה זו, ואין איתם שום שומר קטן או קטנה ולא גדול וגדולה, ואף ששני החדרים יש להם רק יציאה אחת לחוץ והדלת של יציאה זו נעולה במנעול מותר, והדלתות של שני החדרים אין צריכין להיות סגורין כלל ואפילו הן פתוחות לרווחה מותר. וכן אם שני החדרים הם זה לפני זה, ואין לפנימי דרך לחוץ רק דרך החדר החיצוני גם כן מותר כשהוא בחדר אחד והיא בחדר השני אפילו כשיש רק דלת יציאה אחת והיא נעולה במנעול, והם לבדם בדירה זו, אלא שבאופן זה שזה לפני שני מזה צריך שתהיה הדלת שבין שני החדרים סגורה ולא פתוחה, אבל אין צריך שתהיה נעולה במנעול. ואפילו המטבח או בית הכסא הוא לפני מחדר אחד ואין

דרך אליו רק דרך החדר הזה מותר לזה ששוהה בחדר השני לעבור דרך חדר זה אפילו כשהשני שם, בין שהוא צריך לעבור דרך חדר שלה בין שהיא צריכה לעבור דרך חדר שלו, ורק דרך הליכה מותר, אבל לא להתעכב שם כלל. ומה שמיסד כאן שיש לחלק בין יחוד בחדר אחד דרך הליכה ובין להתעכב שם אפילו כשהשני שם, כך אמר בפשיטות ושוב מצא שכן דעת החזון איש מובא בספר דבר הלכה, ובזמן שכל אחד מהם בחדר נפרד מותרים לדבר בטלפון או בהרמת קול.

וכל זה בלילה לאחר השעה עשר, עד השעה שמונה בבוקר, אבל ביום מהשעה שמונה בבוקר עד עשר בלילה מותר להחתן והכלה לשהות ולאכול ולישן בחדר אחד, אפילו כשהם לבדם בחדר זה ובדירה זו ואין איתם שום שומר, ובתנאי שדלת פתח היציאה לחוץ אינה נעולה במנעול, דאז מותר אפילו אם היא סגורה. והיוצא מזה דבלילה אסור להם לשהות ולישן בחדר אחד כשהם לבדם בדירה אחת אפילו אם דלת היציאה לחוץ אינה נעולה במנעול, ואם הוא בחדר אחד והיא בחדר השני מותר בלי שום שומר אפילו אם דלת היציאה לחוץ נעולה במנעול, ואילו ביום הדין כמ"ש לעיל.

ב' עוד אופן להתיר יחוד בחופת נדה הוא בדירה שיש יותר מחדר אחד והחתן והכלה יהו וישנו בחדר אחר, ובחדר השני יהיו שני שומרים, או ילד קטן מבן חמש ומעלה עד תשע שנים ויום אחד וילדה קטנה מבת חמש ולמעלה עד תשע שנים ויום אחד, או איש גדול עם ילדה קטנה שהיא בתו או אחותו, או עם ילד קטן קרוב משפחה או זר, או אשה גדולה עם ילד קטן אפילו אינם קרובי משפחה, או עם ילדה קטנה, או שני אנשים גדולים,

חתן וכלה ישנים במלון בחדרים נפרדים

יא. מותר לחתן וכלה לישון בחדרים נפרדים במלון, ויש אומרים שישתדלו שהחדרים יהיו בקומות נפרדים".

הערות וביאורים

צלצול על הדלת מותר להם להתייחד ביום בחדר אחד בכה"ג, ובשעת הצורך גם בלילה מועיל מסירת המפתחות לשלשה אנשים ויהיה קצת אור דלוק בבית ובפרט שיהיו שנים מהשלשה שיהיו יוציאים ונכנסים בתמידות.

יד. והנה כבר הזכרנו את דברי הרמ"א שם שאם החתן והכלה אינם ישנים בחדר א' הם לא צריכים שום שמירה. וביאור הדברים כתב בחזון איש (סימן ל"ד ס"ק ה') שאם שני חדרים בבית א' ויש פתח ביניהם ויכולים ללכת מחדר לחדר מבלי שיצטרכו לצאת לרשות הרבים הרי הם כחדר אחד ואסורים לישון באותו בית בלי שמירה, וזה אפילו אם הפתח נעול והמפתח ביד האשה דחיישין שמא היא תפתח לו, אבל אם הם צריכים ללכת דרך רבים או דרך חצר וכדומה כדי להכנס לחדר השני אין חוששים אע"פ שהיא יחידה בחדרה והוא יחיד בחדרו שאין בזה יחוד כלל.

ולפי זה בספר קובת הלכות יחוד (פרק י"א סעיף כ"ד) הביא מהגר"ט גאלדשטיין זצ"ל שהתיר לחתן וכלה לישון בחדרים נפרדים במלון והסברא הוא על פי הנ"ל שכיון והם צריכים לעבור דרך רבים כדי ללכת מחדרו לחדרה לכן אין צורך לשומרים. וכמו שמותר לבחור לישון בעצמו בחדר במלון אע"פ שיש בחדרים אחרים שם אלנות או בתולות בעצמו, ורק שעל הצד היותר טוב ישתדלו שהחדרים יהיו בקומות נפרדים באופן שיצטרכו לעבור דרך הרבים ממש בכדי

או שתי נשים גדולות או בעל ואשתו, או שני קטנים או שתי קטנות. והדלת של פתח היציאה לחוץ יכולה להיות נעולה במנעול, וכן הדלת של חדר השומרים גם כן יכולה להיות נעולה במנעול מבפנים, והדלת של חדר החתן והכלה יכולה להיות סגורה אבל לא נעולה במנעול. והחתן או הכלה יאמרו להשומרים שיש להם רשות ליכנס לחדר שלהם בכל עת בפתאום בלי לדפוק בדלת. וכל זה בלילה אבל ביום די בשומר אחד גדול או קטן, או שומרת אחת גדולה או קטנה, אפילו שהחתן והכלה הם בחדר אחד והשומר הוא בחדר שני, ודוקא אם דלת היציאה לחוץ נעולה במנעול, אבל אם דלת היציאה לחוץ אינה נעולה במנעול מותר ביום בלי שום שומר, אפילו כשהחתן והכלה הם בחדר אחר, ובלבד שלא תהיה דלת החדר נעולה במנעול.

ג' כשהחתן והכלה עם הקטן או עם הקטנה יהיו בחדר אחד, ואין חילוק בזה בין היציאה לחוץ נעולה או אינה נעולה, וביום משעה שמונה בבוקר עד עשר בלילה אם דלת היציאה לחוץ אינה נעולה במנעול אפילו היא סגורה, מותר להחתן והכלה לשהות ולישן שם בלי שום שומר. ואם דלת היציאה נעולה במנעול צריכים שומר.

ד' כשהחתן והכלה נמצאים בחדר אחד בלי שום שומר אלא על ידי מסירת מפתחות, ונתנו רשות לשלשה אנשים לבוא ולפתוח דלת הדירה וליכנס להבית בכל עת, בלי להודיע ובלי דפיקה או

כלה שנשאה ולא הספיק לבא עליה עד שפירסה נדה

יב. כלה שהיתה טהורה כשנשאה אבל עדיין לא הספיק לבא עליה^{טו}

- הערות וביאורים -

לילך מחדרו לחדרה, עכ"ד.

טו. ובגדר ביאה והעראה בבעילת מצוה שאסור משום דם בתולים, נחלקו גדולי הפוסקים בדבר, דהנה הרמ"א בורה דעה (סימן קצ"ג סעיף א') כתב דנהגו להקל אם לא גמר הביאה רק הערה בה ולא ראתה דם, אבל אם בא עליה ביאה ממש, צריך לפרוש ממנה אע"פ שלא ראתה דם, וכן ע"י בחכמת אדם (כלל קט"ז דין ט"ו) שכתב להקל כל שלא גמר הביאה רק הערה בלבד. אמנם ע"י בערוך השלחן (סימן קצ"ג סעיף ט') שכתב דבאמת התמרמרו הגדולים בזה על ההיתר דהערה בה ומי יוכל לדעת ולברר וכל ירא אלקים יראה להזהיר בזה, עכ"ד. וע"י בספר קנה בושם על שו"ע (סימן קצ"ג ביאורי השו"ע ס"ק ו') שכתב דדרכי להורות בזה בס"ד להצריכם פרישה בהכנסת העטרה לבד אעפ"י שלא ראתה דם, כדברי המחמירים דקשה הדבר להבחין ולידע בירור הדברים בזה. אמנם אם מסופקין הם בהכנסת העטרה גופא אם נכנס כבר כל העטרה או לא, בזה הנני מורה ובא להקל.

וע"י בחכמת אדם שם שכתב דנהגו להקל אם לא גמר הביאה רק הערה בה ולא ראתה דם אבל אם בא עליה ביאה ממש דהיינו שהכניס כל האבר אף על פי שלא זרע צריך לפרוש ממנה אף על פי שלא ראתה דם, וכן ע"י בספר טהרת הבית (סימן י' סעיף ב') שכתב כשגמר ביאתו, שהוא בהכנסת כל האבר בפנים, אבל אם לא גמר ביאתו בהכנסת כל האבר, אם בדקה ולא מצאה דם, מותר לו לבעול שנית. וכן המנהג. וכן דעת עוד כמה

פוסקים. אמנם ע"י בספר שערי טוהר (שער י"ג סעיף א' ס"ק א') שכתב דנראה שכל שיצא מכלל העראה הוי בכלל ביאה ממש אף שלא גמר הביאה, וכן ע"י בספר משנת השלחן (תשובה קפ"ח) של הגר"ש אלישיב זצ"ל שכתב כל שנכנס רק חצי אבר היה אפשר להקל, אך כיון שקשה הדבר להבחין יש להחמיר ולאסור כל שנכנס יותר מעטרה. וע"י בספר חוט שני (ס"ק א' אות י"א) כל שהכניס את כל העטרה ומקצת מן הגיד, הרי זו ביאה שחייב לפרוש ממנה אף שלא מצאה דם, וכן דעת עוד כמה פוסקים, ובספר פותח שער (סימן י"ב סעיף ה') כתב מיהו אם מתברר שהכניס רוב האבר ודאי אין כדאי להקל, דבזה בודאי יש לומר מי יוכל לדעת ולברר וכו', וע"י בשיעורי שבט הלוי סיכום הדינים (סימן קצ"ג ס"ק ה') שכתב אם היתה רק העראה א"צ לפרוש כשלא ראתה דם, ויש מחמירין, אבל הכנסת רוב אבר ואפילו חצי אבר אין להקל, וצריך שאלת חכם, וכן אם ה' צער וכאב צריך שאלת חכם.

ולענין אם לא עשה רק העראה בלבד אם מותרים ביחוד, ע"י בים של שלמה מסכת כתובות (פרק א' סימן ו') שכתב דבעילת מצוה היינו בעילה גמורה, אבל בעילה דרך איברים, או אפילו העראה, לא מהני לענין זה דנימא נח יצריה, ולעולם ישן בין האנשים, וכן עיקר, וכן נקט בדעת תורה (סימן קצ"ג ד"ה ומהא'), וע"י בשיעורי שבט הלוי (ס"ק ג') שכתב דנראה בזה להורות לחוש למחמירים, אך אפשר להקל שאין צריך שתי שמירות אלא שכ"א ישן בחדר לבד והיא תסגור עצמה.

ופירסה נדה אסור להתייחד עמה^{טז}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

ובספר חוט שני (עמוד ר"ג) כתב דכלה שנטמאה אחרי שהבעל הספיק להכניס העטרה אזי הם אינם אסורים ביחוד, אבל אם עשו רק נשיקת אבר אמר החזון איש דאסורים ביחוד משום דנשיקת אבר עדיין לא נחשב כקירוב מספיק, אך הוסיף דבמקום שעת הדחק גדול יש לעשות שאלת חכם. אמנם ראיתי בקונטרס יד דודי תשובת הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א שהתיר יחוד בחתן שלא הספיק לעשות בעילת מצוה רק עשה חיבוק ונישוק ואז פירסה אשתו נדה שמתירים להתיחד, ושוב ראיתי בשו"ת חשב האפוד חלק ב' (סימן קמ"ו) דג"כ היקל בזה, וכן שמעתי בשם הגאון רבי אשר ווייס שליט"א במח"ס מנחת אשר, וכן פסק בפותח שער דכל ששכב עמה אף שלא הספיק לעשות הערה וכדומה מותר להתיחד.

טז. רמ"א יור"ד (סימן קצ"ב סעיף ד'). ועי' בט"ז שם (ס"ק ז') שכתב דמדינא אסור להתיחד, אך הנקודות הכסף שם השיג עליו והתיר משום דכיון שהיה להם זמן לבעילת מצוה ולא בעל חזינן דלא תקיף יצריה. ועי' בשיעורי שבט הלוי (סימן קצ"ב) מה שכתב על הט"ז (ס"ק ז') שהביא הנקודות הכסף, והקשה עליו שהרי לא מצאנו בתורה וחז"ל שהתירו יחוד משום חזקת צדקות שיש לבן אדם, משום שהרי מותר להתיחד במאכלות אסורות לא חיישינן שמא יאכלם, אלא מאי שאני עריות שאין אפיטרופוס לעריות.

ולענין מה שהביא הרמ"א שם בשם התרומת הדשן, בשו"ת באר משה חלק א'

אמנם דעת החזון איש המובא בספר חוט שני ומראה כהן ועוד הוא דסגי הכנסת עטרה שהיא העראה בעלמא שא"צ שמירה ומותרין ביחוד אם כלתו פירסה נדה אח"כ. וכן דעת הגרי"ש אלישיב שלט"א מובא בספר משנת השלחן (תשובה קע"ז). ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן ת"ק) שכתב דבספק לו אם הגיע להעראה ואח"כ פירסה נדה, אפשר להקל באיסור יחוד. ובספר 'דבר הלכה' מביא הוראת החזו"א זצ"ל שבכה"ג ספק נשיקה או העראה גמורה התיר בלילה בשומר אחד ואמר לקחת קטן לשומר, וכמדומני שמורי הוראה מקילין בדין זה לגמרי ועכ"פ ראוי לשאול שאלת חכם. וכן נראה דעת רוב הפוסקים, והשיב לי בתשובה בעל המנחת חן שליט"א להקל אם הכניס העטרה אף שפירסה נדה אח"כ כדעת החזון איש. ועוד עי' בשו"ת באר משה חלק א' (סימן נ"ב אות ט') שכתב כדעת החזון איש דאם הכניס העטרה אף שלא הכניס מן האבר אף משהו ואף שלא הוציא זרע, ושוב פירסה נדה הרי אלו מותרין ביחוד בלי שמירה, וטעמו משום דאם הכנסת עטרה לגבי עריות הוי ביאה גמורה וחייב הבועל כאילו גמר ביאה כ"ש הכא להתירם ביחוד. ובספר פסקי באר משה (סימן קצ"ב אות ו') ובהערה שם הביא תשובות באר משה כת"י שכן נקט הגר"י שטייף זצ"ל, ועוד הוסיף דאפילו אם לא היה יכול להתקשות לגמרי ועשה הכנסת עטרה גם כן סגי, וצ"ע לדינא. ועי' שם בחלק ג' (סימן קל"ב) שפסק דאם היה רק נשיקת אבר בעלמא ושוב פירסה נדה, אסורין ביחוד כי נשיקה לא נחשב כביאה כלל.

מ"מ אם לא יצליח הוא עלול לסבול אח"כ מזה, ולכן יש להקל בהורגלו ג' פעמים בקירוב בשר, אך אם יש ב' חדרים טוב שישנו בחדרים נפרדים.

זוג בעלי תשובה אם מותר להתייחד כשפירסה נדה

ולענין חתן שבעל ר"ל כלתו לפני החופה וכשהגיע יום החופה כלתו פירסה נדה האם מותרים ביחוד כיון שכבר לא תקיף יצרא, או שמא צריכים להחמיר ואסור להתייחד. והנה מצאתי בשו"ת תשובות והנהגות חלק ב' (סימן תרנ"ט) דנשאל בשאלה זו והשיב דלא מצא דין זה מבואר, אלא דמסתברא שהקשר והחיבה אחרי הנישואין מיד אינו דומה למעשה זנות באקראי ועדיין לא נתקרר בזה יצרו, ולכן דוקא אם גרו יחד כאיש ואשה לפני החתונה אין חיוב פרישה כשהיא נדה, אבל בזנות חדא בעלמא ועכשיו הם דרים כאיש ואשה וסמוך לחופה יצרו ודאי בוער ואסורים ביחוד, וכן נראה עיקר שבזנות בעלמא אסורה ולא הותר בכך. והסיק דקשה להקל, ובפרט שכבר הוכח שיצרו בוער וראוי לאסור טפי, ולכן קשה להקל.

אכן השיב לי בתשובה בעל האבני ישפה זצ"ל דאם הכלה היא בעולת החתן לפני החופה, אין איסור יחוד בחופת נדה שהרי כבר אין יצרו תוקפו. וכן שמעתי ממורי הנראה שליט"א להקל. ושוב ראיתי בספר קובץ הלכות יחוד (עמוד ק"א) שהביא שרע"א (סימן קצ"ב ד"ה אין צריך שמירה) שהביא מספר התפארת למושה שמסתפק בזה, ואילו הסדרי טהרה (סי"ד) וחכמת אדם מקילים בזה שלא צריכים שמירה, וכן הכריע הגאון מח"ס בית אב"י זצ"ל להקל בכה"ג.

(סימן נ"ח אות ח') כתב דלפי זה כלה שפירסה נדה אחר החופה קודם הלילה, ליל בעילת מצוה הרי אלו אסורין לכו"ע אף לדעת המקילין (תרומת הדשן). דהא בכה"ג ליכא למימר דחזינן דלא תקיף יצריה שהרי עדיין לא היה ראוי לביאה, שעוד לא הגיע אף ליל הראשון, ובלאו הכי הט"ז כבר החמיר מדינא.

ולענין מה שכתב הרמ"א דאם אינם ישנים בחדר אחד אינם צריכין שימור כלל, כתב בשו"ת באר משה חלק ד' (סימן ע"ח) דדע דבדאי לא התיר הרמ"א כשהם בבית אחד בשני חדרים, דזהו איסור גמור בלי שמירה, דעדיין נחשב כחדר אחד, רק ההיתר בזה הוא דוקא היכי שהם נמצאים בשני בתים נפרדים. והרמ"א שכתב שני חדרים מיירי שאין הפתח שבחדרו נפתח לתוך הבית אלא לרשות הרבים, ואי אפשר לבוא מחדר אחד אלא החדר השני שהיא נמצאת שם דרך הבית, אלא דרך רשות הרבים, ורק באופן זה יכולין לבוא מחדר אחר אל השני, ובכה"ג התיר הרמ"א דהוי כשני בתים נפרדים. וכל זה דלא כמ"ש בשם ספר ארחות טהרה ובשם החזון איש לעיל.

ועוד ראיתי בספר שולחן שלמה ערכי רפואה חלק ג' (עמוד נ"ט) בשם הגרשז"א זצ"ל לגבי דין יחוד בחתן שפירסה אשו נדה קודם שנבעלה, מצד הסברא (בלא שום ראיה) נראה כיון דיחוד איסורו מדרבנן, וידוע דבזמנינו הרי זה צער גדול עד מאוד לחייב אותם זמן רב בשמירה וכמו שכתבת שזה עלול לגרום ריב וקרע בשלום בית, לכן חושבני דיש לצרף גם זה דהבעל הרי ודאי מצטער ומתבייש ולכן לא תעלה כלל על גבו מחשבת פיגול כי יכנס מורא גדול שאף אם האשה תתרצה

כלה שהגיע עונת הוסת בליל חופתה
יג. כלה שהגיע עונת הוסת בליל חופתה יש אומרים שמותרים ביחוד,
ויש מחמירים, והעיקר כדעת המקילים".

יחוד עם כלה שחולה ואסורה בביאת מצוה
יד. כלה שחלתה בצהבת בערב הנישואין ואי אפשר לדחות את
החתונה, אולם מטעמי בריאות צריך בעלה להזהר מקירבה כחו"נ
וכ"ש מביאת מצוה, למעשה יכולים להתחתן ולגור יחד. אך אם תפרוס
נדה אחר גמור המחלה ולפני הביאה הראשונה, יצטרכו שומרים".

⊕ הערות וביאורים ⊕

והיה ספק בידו אם בעל או לא ואח"כ
הגיע עונת הוסת אם אפשר לצרף דעת
התרומת הדשן המובא בורה דעה (סימן
קצ"ב סעיף ד'). ועי' בספר פסקי משנה
הלכות על הלכות טהרה (פרק כ"ד סעיף י"ג)
פסק דאם חל ליל החתונה בעונת הוסת
ואינה לוקחת כדורים למניעת הוסת אסור
להם לבעול בעילת מצוה, אבל ביחוד
מותרים.

ולענין כשאירע ליל החופה בעונה של
חומרת האור זרוע מותר לבעלה לבעולה
ולהתייחד עמה כך פסק בשו"ת הגר"י
שטייף (סימן מ') על פי החתם סופר שמיקל
בעונת אור זרוע בליל טבילה או ביוצא
לדרך, ועוד סניף מצטרף היום להתיר
מאחר ולוקחים כדורים למניעת הוסת.
וראיתי בספר קובץ הלכות יחוד שהביא
שראה תשובות מאת בעל הדברי יציב
זצ"ל שהכריע להקל בביאה וביחוד בליל
חופה בעונת אור זרוע.

יח. דעת הגרשז"א זצ"ל מובא בספר
שולחן שלמה ערכי רפואה חלק ג'
(עמוד נ"ט).

זו. כן דעת מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל,
וכן פסקו בשו"ת שרגא המאיר חלק
ב' (סימן מ"ד) ועוד פוסקים. ועי' בשו"ת
אגרות משה חלק ד' (סימן פ"ו) שכתב דיש
להתיר גם חיבוק ונישוק וביחוד אין
להחמיר כלל, אבל נראה שהוא רק יחוד
לזמן קטן וביום דאין דרך לשמש אבל
לישון בלילה יש לאסור מאחר דבלא בעל
יצרו תוקפו טובא ויש לחוש טובא שיבעל
שזה אסור לרוב האחרונים. ועי' בשו"ת
אור יצחק יור"ד (סימן ל"א). מיהו ראיתי
בספר דבר הלכה מהדורה חמישית
תשובות בסוף הספר (סימן י"ד) שנשאל בזה
והביא דבשו"ת נודע ביהודה יורה דעה
מה"ת סימן קי"ז הביא דכלה בליל חופתה
שחל עונת הוסת אף דמצינו התירים
ביוצא לדרך לשמש, מ"מ בליל חופה
אסור. וכן הסכים עימו בנו בספר שיבת
ציון, והוסיף שם דזה אף לרוב הפוסקים
שסוברים דעונת הוסת דרבנן. ובספר שם
אריה (סימן מ"ג) כתב דלפוסקים אלה יש
להחמיר גם ביחוד בכה"ג. ולמעשה בספר
דבר הלכה שם לא הכריע אלא נשאר
בספק אם יש מקום להקל בעונת הוסת
שאינו קבוע. וכן יש לדון היכא שנכנסה

יחוד עם ילד מאומץ או חורג

טו. אסור לאב להתייחד עם בתו מאומצת או חורגת מעל גיל שלש, וה"ה שאסור לאם להתייחד עם בנה מתשע שנים ומעלה מאומץ או חורג^ט. ויש מקילין, ולהלכה קיימא לן כהמחמירים, וראה הערה^כ.

⊕ הערות וביאורים ⊕

הוא ביהרג ואל יעבור.

איסור יחוד באה ואחות חורגים

בספר תורת היחוד (פרק ב' סעיף כ"ג) כתב לאסור יחוד אח ואחות חורגים. ובספר מסורת משה להגר"מ פיינשטיין זצ"ל אבן העזר (עמוד ת"ב) נשאל שם אודות ילד בן ט', ובת מאומצת ילדה כבת י"ד, האם יש איסור יחוד להניחם לבד. והשיב שם שאף שראויין לביאה מ"מ למעשה לא נראה שיש מה לחוש בגיל כזה, בפרט לכמה שעות. ולכתחילה בודאי כדאי להחמיר, והנה להביא שם עוד בחור, שיהיה יותר מבוגר, כבייבי סיטר, יותר גרוע דמצידו יהיה איסור יחוד, דהלא הבן שהוא בגיל ט' כבר יש לו שכל שלא להגיד סוד וממילא א"א לסמוך עליו כשומר. אבל להביא עוד בחורה, יותר מבוגרת הוי עצה מאחר ובמציאות מתמעט האפשרות לחשש במצב כזה. ואולי העצה הפשוטה והטובה היא, לבקש שאיזה שכנה תבוא לפעמים לראות שהכל הולך כשורה.

כ. עי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ד אות ב') שכתב וז"ל "ומשמע מסוטה סוף (דף מ"ג) מהא דא"ר יצחק א"ר יוחנן משום ראב"י חורגתא הגדילה בין האחין אסור לינשא לאחין דמתחזיא כי אחתייהו, דלא היה היכר בהנהגת האב עם החורגתא מהנהגתו עם בתו, ואם לא היה נוגע בה ולא היה מתייחד עמה כמו עם בתו היה זה ניכר לעלמא, וצריך לומר דיירא מאשתו שתהא

י. עי' בשו"ת מנחת יצחק חלק ט' (סימן ק"מ) שכתב דאין מקום להתיר יחוד היכא דאין במציאות שום קרבא משום איזה חידוש בטעמא דקרא, דבודאי אף הלבוש לא כוון להמציא איזה היתר אף שלא בקרובים במציאות. ודאתאן מזה תבנא לדינא דאין להתיר בבן ובת המאומצים וכדעת גדולי התורה ופוסקי דורינו ושלפנינו כנ"ל. ובשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ה אות ח' ד"ה והנה) כתב דבזה"ז שכיח מאד בזוג שלא זכו לבנים שהם מאמצים להם ילד או ילדה לגדלם במקום בנים, פשיטא ופשיטא דנוהג איסור יחוד ע"פ האופנים המוזכרים בסימן זה. וכן דעת רוב הפוסקים כגון הגרי"ש אלישיב זצ"ל הגר"חפ"ש זצ"ל, הגר"שז"א זצ"ל, והגאון רבי טוביה גולדשטיין זצ"ל, ועי' בקונטרס על דיני יחוד מהרב טרופר (עמוד ז' הערה ג). ועי' עוד בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' (סימן של"א אות י"א) שהביא לגבי ילד יתום שאביו נישא בשנית והוא מדמה שאשת אביו היא אמו, וכן ילד מאומץ המדמה שאמו המאמצת היא אמו האמיתית, מסברא היה אפשר לומר שאין איסור יחוד שכיין שחושב ומדמה שהיא אמו לא יזנה עמה, אבל הפוסקים לא חילקו ולהלכה איסור יחוד קיים אף בבן מאומץ, ובלאו הכי דעת הפוסקים שיש להודיע לילד שהאמא אינה אמו האמיתית כדי להמנע מלהכשל בחיבוק ונישוק שהוא חמור יותר מאיסור יחוד, ומפי החזון איש שמע דבכה"ג חיבוק ונישוק

אשה המורדת ומסרבת לטבול

טז. אשה שמתקוטטת עם בעלה ומסרבת ללכת לטבול, ואומרת לו

הערות וביאורים

ואדרבה יחוד עם הנך גרע טפי דכיון דגדלו בביתם גייסי אהדדי, וכמו כן אסורים בשאר קריבות דחיבוק ונישוק, והוי בכלל אבזרייהו דג"ע דיהרג ואל יעבור. ובסוף הקונטרס שם הביא הסכמת הגאונים זצ"ל בעל הדובב מישרים ובעל הקהילות יעקב והגאון רבי עזרא עטייה זצ"ל, שהסכימו להחמיר.

ובשיעורי תורה לרופאים להגר"י זילברשטיין שליט"א חלק ד' (עמוד תקצ"ב) הביא גם כן לאסור, והוסיף דכדי להנצל מאיסור יחוד אפשר למסור מפתח לשכנים, ולבקשם שיכנסו מדי פעם לבית, ועוד הוסיף דהרוצה לאמץ ילד עדיף לאמץ בת מאשר בן, מפני שרוב הזמן האשה בבית, והיא משמרת את בעלה מאיסור יחוד, וכמו שהבאנו בסמוך בספר אוצר דינים לאשה בשם בעל היביע אומר שליט"א.

חיבוק ונישוק לילדים המאמצים

ולענין נגיעה ההורים המאמצים אסורים בחיבוק ונישוק ילדיהם, האב בבית, והאם בבן, החל מגיל איסור היחוד שלש שנים לנקבה ותשע שנים לזכר. והרי זה פשוט כיון שהם אינם ילדיהם, ואיסור נגיעה חמיר טפי מאיסור יחוד. ולענין אגב ראיתי בספר אוצר דינים לאשה ולבת להגר"י יוסף שליט"א (פרק ל"ז סעיף ל"ח) בשם אביו הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א שהרוצה לאמץ ילד עדיף לאמץ בת מאשר בן, מפני שרוב הזמן האשה בבית והיא משמרת את בעלה מאיסור יחוד.

חושתנו שבחזרתה תחקור ותדרוש לבתה ולהיתומה ויגלו לה לכן מאלו שנמצאין בבית תדיר עמו ועם אשתו אין לאסור אף אם נזדמן איזה זמן קצר שלא היתה אשתו ונשאר הוא לבדו עם בתה ועם היתומה שמגדלין וכן להיפוך אם היא נשארה זמן קצר עם בנו ועם יתום שמגדלין ואם מתה אשתו יש לו ליזהר, עכ"ל.

ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק כ') שכתב בצידוד צדדי היתר הנ"ל הגם שנדמה שנכנסים לכאורה בפירצות דחוקות, בכדי ללמד זכות על ישראל, ובראותנו שגם גדולים וטובים לא נזהרים בזה, ובכדי לא לסגור הדרך לפני ילדים אומללים שלא יהא להם דורש ומבקשים בתים שיחנכו אותם שם על דרכי התורה והמסורה. ויש לדעת שזה אסור בודאי לכתחילה לאמץ ילדים שהם כבר בגיל של איסור יחוד דהיינו בת מגיל ג' שנים ויום אחד ובן מגיל תשע שנים ויום אחד אם יודעים מראש שלא יוכלו להיזהר מלהתייחד עמם, ואף שצדד להקל, מ"מ עי' בחלק ז' (סימן מ"ד) שהביא דברי הגרא"י הונטרמן זצ"ל והגר"מ אהרנברג זצ"ל שדחו הראיות שלו וגם אוסרים.

ושוב מצאתי סיכום בעניני יחוד עם ילדים מאומצים בספר גפן פוריה להגר"א בלומנקרנץ זצ"ל (פרק י"ד הערה 54), דהרי בספר זכרון עקידת יצחק להגר"א בריזל שליט"א (עמוד ל"ג-ז) האריך טובא לאסור ושאין להתיר בזה אפילו למטרת חינוך בבתי יראים, ואפילו קיבלום לאימוץ מיום לידתם אסור ביחוד אח"כ כשהגדילו,

שתישאר כך כל ימיה, יש אומרים שאסור להתייחד עמה^{כא}, ויש מקילים כיון דלאונס אין חוששין משום יחוד וגם אם תנפתה ממילא תלך ותטבול^{כב}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

קס"ב סעיף א') בקונטרס אחרון כתב דיש לומר דבעובדא של המהרש"ם היתה באשה שממאנת לטבול מחמת קלות ורשעות והיא רוצה בתשמיש עמו, אבל כשהיא ממאנת לטבול מפני שאינה רוצה לשמש עמו משום שהיא שונאת אותו אע"ג דהוי כמו שאין פת בסלו, מ"מ יש לומר דמותר להתייחד עמה, וכמו שמצינו באבן העזר (סימן ע"ו) ובחלקת מחוקק שם (ס"ק ו') דמשהין זוג שבאים להתגרש, ומבקשין אותו שלא לגרשה אולי תוך הזמן ירצו זה את זה, ומסתמא בכה"ג היא אינה טובלת ואפילו הכי אנו עוסקים כדי שירצו זה את זה ואם היא אז אסורין לייחוד היו להפוסקים לפרש זאת, עכ"ד.

ועי' בספר נטעי גבריא (פרק ז' סעיף ה') שהביא דיש מח' לגבי מורדת אם אסור לבעלה להתייחד עמה, והביא בשם מורה הוראה שכיון שאפשר לרצותה מקרי פת בסלו, אך אפשר להבין את דברי המהרש"ם שאף באופן שיש אפשרות לרצותה ללכת לטבול, מ"מ בעוד שעדיין עומדת במרדה ושורה שנאה ביניהם ודרים בבית אחד, חוששין שיבואו לידי מכשול כיון שאין לו פת בסלו, וכן הסכימו גדולי הוראה.

ולענין אשה שאינה שומרת תורה ומצוות ובעלה שומר תורה ומצוות והיא מסרבת ללכת לטבול, בספר מנחת איש (פרק ד' סעיף ג') כתב שמי שחזר בתשובה והתחיל לדקדק ואשתו עדיין לא חזרה למוטב ומסרבת לטבול במקוה טהרה כדת, ורצונה להמשיך ולחיות עמו כמו

כא. המהרש"ם בתשובה חלק ב' (סימן קע"ח) כתב דהדבר פשוט דאסור להתייחד עם מורדת ומסרבת לטבול שהרי מבואר בתשו' ושב הכהן (סימן ל') בהא דסוף (סימן קפ"ז) באשה שיש לה פצעים בגופה דאסור להתייחד עמה דדמי לרואה מחמת תשמיש (דסעיף י"ב) שם ואף דהכא אפשר שתתרא, הרי גם רואה מחמת תשמיש אפשר שתתרא ואפ"ה אסור ע"ש.

וגם נראה ראי' מהא דכתובות (דף ס"ג ע"ב) בהא דמורדת פוחתין לה מכתובתה אפי' היא נדה דגבי נדה יש לו פת בסלו אחרי ימי נדתה משא"כ במורדת אין לו פת בסלו ואע"ג דהרי אפשר שתחזור בה אפ"ה מקרי דאין לו פת בסלו, ועתו"ס יומא (דף י"ח ע"ב) ד"ה יחודי וכו' ובהגהת הב"ח שם.

וא"כ ה"נ דוקא בנדה התירה תורה כיון שיש היתר לאיסורה אחר ימי נידותה כמ"ש התוס' סנהדרין (דף ל"ז ע"א) ד"ה התורה וכו' אבל נדה סופה ליטהר וכו' ע"ש, והיינו משום דמקרי יש לו פת בסלו אבל הכא במורדת דאין לו פת בסלו אע"ג דאפשר שתחזור בה מ"מ מקרי אין לו פת בסלו ואסור להתייחד עמה אלא בעדים, עכ"ד. ועי' בשו"ת יען דוד חלק ה' (סימן כ"ב) ובספר תורת היחוד (פרק ב' הערה י"ח).

כב. חזון איש אבן העזר (סימן ל"ה ס"ק ג'), ועי' בתורת היחוד שם בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ובספר שערים המצויינים בהלכה (סימן

אשה שראתה דם מחמת תשמיש

ז. אשה שראתה דם מחמת תשמיש ג' פעמים אסור לבעלה להתייחד עמה, אבל אם היא מתעסקת עם רפואות ורופא נאמן אמר שודאי שתתרפא על ידי רפואות האלו מותרים להתייחד^י.

הערות וביאורים

לא לצם ללכת לרב. והביא שם דברי הרמ"א אבן העזר (סימן ע"ז סעיף ג') שכל שנותנת אמלתא לדבריה אין לה דין מורדת, והכא שהיא רוצה שבעלה יתקן את דרכיו כיון שאינו מתנהג כשורה אין לך אמתלא גדולה מזו, וממילא היא לא עוברת בכך שום איסור.

ב. ועוד הביא שם שגם כן מאותו סברא כל שכן שאפשר להתיר לה למנוע ממנה הכנת אוכל וכביסה וכדומה אם הוא לא רוצה ללכת לרב לתקן דרכיו.

ג. ואם אשה רוצה למנוע מבעלה תשמיש כדי שהוא ילך לפסיכולוג וכדומה גם כן מותר כיון שאם בעלה באמת חולה נפש וצריך טיפול רפואי בנפשו, ודאי שיש לה אמתלא טובה למה היא רוצה להכריחו ללכת להתייעץ עם פסיכולוג.

כג. והנה ביורה דעה (סימן קפ"ז סעיף י"ב) הביא דאם אשה ראתה דם מחמת תשמיש ג' פעמים אסור לשהות עמה אפילו אם אינו רוצה לבא עליה, ועיי' בחוות דעת (ביאורים ס"ק כ"ד) שמצדד לומר שאם היא עוסקת ברפואות על ידי רופא ישראל שאמר שירפאנה מותר לשהות עמה ואין לחוש שיבא עליה באיסור דהוי כפת בסלו שהרי עוד מעט תהיה מותרת לו לכשתתרפא. ועיי' בלחם ושמלה שם (ס"ק ע"ד). ועיי' בדרכי תשובה ביורה דעה שם.

שהיתה רגילה עד עתה, אסור לבעלה להתייחד עמה כלל. ויש מתירים ובפרט אם יש סבירות ניכרת שבעתיד ישדלה בדברים ויסביר לה חומרת הדבר ותתרצה לילך למקוה. ובהערה שם הביא אריכות בזה והביא ששאל הגרי"ש אלישיב זצ"ל, והשיב שבאופן שחפיצה לחיות עמו ואינה שונאת אותו מחמת שחזר בתשובה, אלא שאין רצונה ללכת למקוה ומוכנה להמשיך ולחיות עמו כבתחילה, בזה ודאי שאסור להם להתייחד, ורק אם שונאת אותו מחמת שחזר בתשובה בזה יש מקום לדון.

ובספר נטעי גבריאל (פרק ז' סעיף ז') כתב דבעל תשובה שאשתו עדיין לא מקיימת מצוות ואין ברצונה לטבול יש להתיר לו להתייחד עמה, ולמעשה יש לצפות שתתרצה גם לחזור בתשובה כמו שמראה המציאות בימינו, ובפרט שיש מקואות טהרה מהודרות בכל מקום.

ולענין אגב בנידון הנ"ל בדיני אשה שמורדת לתשמיש מבעלה אם היא נחשבת כמורדת, ראיתי בשו"ת אבני ישפה חלק ז' (סימן ק"ח) שנשאל שם כמה שאלות בענין זה ונביא תמצית דבריו להרחבת הענין.

א. והנה אשה שסובלת מבעלה ורוצה להביא אותו לרב כדי לסדר שלום בית, וכדי להכריח אותו מאחר שהוא לא מסכים לזה היא מונעת ממנו תשמיש כדי

אשה שקשה לה לטהר מחמת פצעים

יח. אשה שאינה יכולה לטהר לבעלה מחמת פצעים בגופה נראה שדינה כאשה שראתה מחמת תשמיש שהבאנו לעיל^{כז}.

יחוד עם אשה צנועה

יט. אפילו אם האשה צנועה שיש לה שם גדול בין האנשים בצניעות, אסורה ביחוד^{כח}.

יחוד עם פנויה

כ. חז"ל גזרו על יחוד עם פנויה^{כט}, אבל בזמנינו כל פנויה גדולה אסורה מצד ערוה של נדה מפני שהם בחזקת נדה, ואסורים ביחוד מן התורה^ל.

יחוד עם נכרית

כא. הלל ושמאי גזרו על יחוד עם נכרית, ואם הנכרית היא אשת איש יש אומרים שאיסור היחוד עמה הוא מן התורה^{לא}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

ברורה (סימן ע"ה ס"ק ז'), ועוד ע"י בביאור הלכה (סימן של"ט סעיף ג' ד"ה להקל בכל). וע"י בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"א אות ג') שכתב דיחוד עם ארוסה אסור מן הדין, ולכן אין לזלזל במשודכת כיון שהאיסור חמור מאוד.

כח. שו"ע שם. ולענין אם היא נאמנת לומר שהוא התייחד עמה, הרמ"א שם הביא מהריב"ש שאינה נאמנת עליו, וע"י בשו"ת שבט הלוי שם.

איסור יחוד עם אשה מכווערת

ולענין אם שייך איסור יחוד בין ישראלית עם נכרי או להיפך כשמכווערת ע"י בשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ו אות ט"ז) שהביא מרש"י במסכת עבודה זרה בפרק אין מעמידין בדברי ר' ירמיה דנכרי עם ישראלית ליכא למיחש ליחוד כשהיא מכווערת וקרובה למלכות, ולפי דבריו

כד. הפתחי תשובה שם (ס"ק נ"א) הביא שהבית מאיר הסתפק בזה, וע"י בספר דבר הלכה מהדורה חדשה שו"ת (סימן י"ב) אריכות גדולה בכל זה.

כה. ספר דברי הסופרים בירור הלכה סעיף א' ד"ה גורם.

כו. שו"ע (סעיף ב'). דכשאיירע מעשה אמנון ותמר גזרו דוד ובית דינו על יחוד עם פנויה, ואע"פ שאינה ערוה בכלל יחוד עריות הוא. וע"י בפרישה (ס"ק א') שכתב ביאור הדברים משום דיכול לבוא לידי עריות דאם יתייחד עם זו יתייחד נמי עם עריות, וע"י בבית שמואל (ס"ק ב') שהביא הפרישה וכתב דבבת ישראל איכא למגזר טפי מעכו"ם.

כז. ע"י בבית אדם (סימן י"ח) שבזמן הזה כל פנויה אינה טובלת ולכן אסורה מצד נדה דאורייתא, וכן פסק במשנה

יחוד עם ערוה כשאשתו עמו

כב. כל אשה שאסור להתייחד עמה, אם אשתו עמו מותר להתייחד מפני שאשתו משמרתו. וראה הערה אם אשתו עמו היינו עמו ממש או סגי כשנמצאת באותו עיריכט.

הערות וביאורים

היינו ממש עמו באותו בית או שמה אפילו באותו עיר סגי. והנה הבית שמואל (ס"ק כ"ב) והערוך השלחן (סעיף ט"ו) ועוד אחרונים כתבו דכיון שאשתו נמצאת באותה עיר מירתת תמיד שמה פתאום תבוא הביתה ולכן מותר אפילו אם אשתו אינה נמצאת כעת בבית אלא באותה עיר, ועי' לקמן מה שהארכנו בענין אשתו בעיר האם קיים היתר זה למעשה.

אמנם בעזר מקודש ובשו"ת מהרש"ם חלק ד' (סימן קמ"ד) ועוד פוסקים כתבו דדוקא כשנמצאת באותו בית עמו.

ועי' שו"ת אגרות משה אה"ע ח"ד (סימן ס"ה אות ו'), שכתב וז"ל "בשו"ע הוא מפורש שאשתו משמרתו הוא דוקא כשהיא נמצאת עמו ולא סגי במה שהיא בעיר, מדשינה בלשונו שמצד הבעל איתא בסי' כ"ב בסעיף ח' אשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה, וגם מסיק הטעם מפני שאימת בעלה עליה, ובאשתו איתא בסעיף ג' אם היתה אשתו עמו ה"ז מותר להתייחד, שעמו הא משמע יותר עמו ממש וגם מסיק הטעם מפני שאשתו משמרתו ולא שייך לשון שמירה אלא כשהיא נמצאת שם. וכן הוא בסעיף ה' לא תתייחד אשה אחת אפילו עם אנשים הרבה עד שתהיה אשתו של אחד מהן שם שג"כ משמע שהוא דוקא כשנמצאת שם ממש", עכ"ל.

ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"א סוף ס"ק ד'), ובשו"ת תשובות והנהגות חלק

נמצא דלגבי ישראל ליחד עם אשה מכווערת אין צריך לחוש אפילו אין קרובה למלכות, דגבי ישראל דליכא חשש שפיכת דמים לא בעינן קרובה למלכות, דאם לגבי נכרי דפירצי טפי לא חיישינן לעבירה במכווערת כל שכן לגבי ישראל בוודאי ליכא למיחש. אכן אליבא דתוס' שם וסיעתם לא קיים כלל דברי רש"י. ועוד שמצד ההלכה שייך איסור יחוד גם במכווערת לכל השיטות, ואין חילוק בזה בין נכרי עם ישראלית ובין ישראל עם ישראלית או נכרית הואיל דלא מצינו שיהא חילוק בזה, ופשוט דלגבי איש מכווער בודאי ליכא שום קולא ליחוד, דבדידיה לא מצינו שיהא חילוק בזה.

כט. במתני' קידושין (דף פ:): איתא דאף איש אחד מתייחד עם שתי נשים כשאשתו עמו מפני שהיא משמרתו, וכן כתב בגמ' במסכת עבודה זרה (דף כ"ה:), וכך פסק השו"ע (בסעיף ג). ועי' בערוך השלחן (סעיף ה') שכתב דמותר להתייחד עם הנשים כשאשתו עמו דלא יבוא לידי קלקול, ולכן איש שעסקו ומלאכתו עם נשים ואסור לו להתייחד עמהם כיצד יעשה העסק עמהם, אם אשתו עמו מותר או שיפנה את עצמו למלאכה אחרת, וכלשון השו"ע (סעיף ז').

אשתו משמרתו דוקא בבית או אפילו בעיר

ובגדר ההיתר דאשתו עמו משמרתו עליו לענין יחוד, נחלקו הפוסקים אם עמו

ב' (סימן תרנ"ז), וכן בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן פ"ו) שהחמירו כשאשתו נמצאת רק בעיר ולא ממש עמו בבית.

ובשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' (סימן של"א אות ז') הביא השיטות דאשתו עמו היינו עמו ממש, והוסיף דאם הוא נמצא בביתו ואשתו יצאה מן הבית ובאה עוזרת או מטפלת ונשאר עמה לבד, אם יש לאשתו מפתח ועשויה להכנס בכל עת אין איסור יחוד, ולכתחילה ראוי לסמוך על זה רק כשמתייחד עם שתי נשים שאז איסור היחוד הינו רק מדרבנן, ומ"מ כשנזהר שלא לנעול את הדלת אלא רק לסוגרה אפשר לסמוך ולהתיר.

וע"י בשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ו אות י"ד) שכתב דמשמעות של אשתו עמו ומשמרתו היינו אפילו אם היא בעליה או במרתף כל שהיא מצויה באותו הרשות שהוא בו כעת היא אשתו משמרתו.

ואף שראיתי דיש אומרים שבעיני עמו ממש באותו חדר, מ"מ נראה שמשמעות עמו היינו כל שהיא עמו בסמוך לו, ורמז לדבר לענין שאלה בבעלים דכתיב בעליו עמו וקיימא לן דאפילו הוא שאול למלאכה אחרת מקרי עמו כמבואר בחו"מ (סימן שמ"ו), מכיון שהוא שאול לו מקרי כבר עמו, משמע כל שהיא במחיצתו אף שהיא אינה עמו ממש באותו חדר, והסבר הדבר נראה כי אשתו משמרתו אין הכוונה משום דירא מאשתו דומיא דאשה לגבי בעלה בעיר דשם הכוונה הוא דיראה, אלא הכוונה דכל שאשתו עמו הוא שמור, ולכן כל שהיא נמצאת באותו רשות משמרתו אף שאינה באותה חדר ממש.

ובאותו ט"ו שם כתב לחדש דלשיטת ר"ת שאין היתר של אשתו עמו מהני אצל מי שעסק עם הנשים, לכאורה כוונתו

דוקא באשתו שאינו עמו בחדר ממש שיש להחמיר ששמירתה אינה מועילה, אבל באותו חדר ממש אפילו ר"ת יודה שהיא שמירה מעליותא.

וע"י בקונטרס הלכות יחוד וצניעות מהגר"י ישראלזון זצ"ל (סעיף ה') שהביא דעת חמיו הגרי"ש אלישיב זצ"ל דהא דמותר לאיש להתייחד עם אשה כשאשתו עמו, הוא דוקא כשנמצאת עמו אבל אם היא בעיר, אפילו יודעת היכן בעלה אסור. ואם יכולה לבוא בכל רגע הוי "כעמו" ומותר. אמנם דעת הגרב"צ אבא שאול זצ"ל הובא בספר משנת היחוד (עמוד נ"ח) שפסק דאפילו כשאשתו הלכה לשוק לקניות ועלולה לחזור בכל רגע, מ"מ אין להקל.

אמנם נראה לי דיש להקל בכה"ג כשאשתו יוצאת לקניות ועלולה לחזור כל רגע, וכך מצאתי בספר באהלי ישורון בשם בעל האגרות משה זצ"ל שאם אשתו חוזרת בשעה מועטת ממקום קרוב נחשב כשאשתו עמו.

וע"י בספר דבר הלכה (סימן ו' סעיף ד') שכתב דאף להמתירים כשאשתו בעיר זהו דוקא כשמתייחד בבית דירתו ודוקא כשאשתו דרכה להיות בבית שם, וכן מקום עבודתו הקבוע נחשב כביתו, אבל במקום אחר בעיר אע"פ שאשתו יודעת מקום המצאו לא מהני בזה אשתו בעיר ואסור להתייחד שם. ולהתייחד בבית דירתו היכא שיש לאשתו מפתח ודרכה להיות בבית שם נראה דלכו"ע מהני הא דאשתו בעיר.

האם מותר לדור בקביעות עם

אשה אחרת כשאשתו עמו

ויש לעיין אם ההיתר של אשתו עמו מועיל גם בקביעות. וכגון אשה זקנה וחנה

אשתו עמו כשמתייחד עם מי שעסקו עם נשים
כג. ר"ת ס"ל דמי שעסקו עם הנשים לא מועיל ההיתר של אשתו עמו, ויש חולקים^ל, אולם יש אומרים שאפילו לשיטת ר"ת מועיל שמירת אשתו עמו אם היא נמצאת באותו החדר^{לא}.

יחוד עם נכרי כשאשתו עמו

כד. אסור לישראלית להתייחד עם נכרי ואינו מועיל מה שאשתו של הנכרי עמהם, מפני שאין אשתו של הנכרי משמרתו כיון דלא בוש

⊕ הערות וביאורים ⊕

להענישו ועתיד ליתן את הדין, עכ"ל.
ל. מובא ברא"ש סוף מסכת קידושין (סימן כ"ז) בשם ר"ת שאפילו באשתו עמו כל מי שעסקו עם הנשים לבו גס במ ואינו בוש מאשתו. ועיי' בט"ז (ס"ק ו') שמוזכיר את דעת הרמ"א שמחמיר לגבי מי שעסקו עם נשים כדעת רש"י אפילו להתייחד עם הרבה נשים, אמנם לגבי הדין הנ"ל של אשתו משמרתו לא הזכיר את דעת ר"ת להחמיר. ועיי' בספר שער יוסף להחיד"א (תשובה ג') שמבאר דשמירת אשתו מועילה אף כשלבו גס בה, וראיה לדבר מפרוץ דאף שם אשתו משמרתו וכל שכן בלבו גס בה דלא מיקרי פרוץ דמהני. ועיי' בשו"ת הרשב"א (אלף קע"ח).

לא. עיי' בשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ו אות ט"ז) שכתב דנראה שחומרת ר"ת ודעימיה היינו באופן שאין אשתו עמו באותו חדר כגון אם נמצאת בעליה או שאר חדר בבית יש להחמיר כשעסקו עם הנשים, אמנם באותו חדר ממש ודאי שאף ר"ת יודה שמותר להתייחד אפילו אם עסקו עם הנשים. וכבר הזכרנו שהמנהג להקל שאשתו משמרתו אף בלבו גס בה.

קצת וכדומה שחייבים שיהא בביתם אשה נכריה לשמור ולעזור לה, האם מותר לבעלה להיות בבית עם הנכריה כשאשתו החולה בבית. ועיי' באוצר הפוסקים (עמוד 98) שהביא שיש מקילים בזה. ועיי' בשו"ת פרח מטה אהרן חלק ב' (סימן צ"ה) שכתב דאין ספק שאין חילוק בין דירת קבע לדירת ארעי באשתו משמרתו, חדא שעל הדין שאסור להתייחד עם כל אשה על זה אמרינן דאשתו משמרתו, ועוד דלא אשכחן בשום פוסק שחילק בזה, והא דנקט במשנה וישן עמהם בפונדק לרבותא נקט, דגם בדרך מותר. ועיי' בספר דבר הלכה (סימן ו' סעיף ה') שהביא בשם החיד"א ששמירת אשתו מועילה אף לגבי משרתת נכרית המצויה תמיד בביתו שלבו גס בה. וכן הוכיח מדברי הרשב"א. אך עיי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"א אות ד'), שכתב וז"ל: ואם באשתו משמרתו הקילו גם ביחוד קבע דהיינו שידורו יחד בקביעות במקום אחד, אע"פ שלפי שורת הדין משמע דהטעמים המתירים שייכים גם בכה"ג, מ"מ פשיטא ופשיטא דחלילה להקל בזה, דאין זה אלא יצרא דעריות, ועכ"פ לא ימלטו מלעבור על ולא תתורו וגו' אחרי עיניכם זו זנות, והמקיל בזה ראוי

לפני אשתו^ל.

שמירה כשאשתו ישנה או סומא

כה. נחלקו גדולי הפוסקים אם מותר להתייחד עם אשה כשאשתו עמו וישנה או שהיא סומא האם זה נחשב כשמירת אשתו או לא, וראה הערה^ל.

⊖ הערות וביאורים ⊕

באותו חדר וביום לכאורה אפשר דמהני, וצ"ע למעשה כי אפשר מכיון דפרוץ בעריות טובא לא מהני אפילו בכה"ג, וכל שכן בזמנינו דפריצי טפי, עכ"ד.

לג. והנה בספר אפי זוטרי (ס"ק ה') כתב דפשוט דלא מהני כשישנה דכמאן דליתא דמיא, ובחדר אחר ודאי דאין היתר אפילו כשאשתו עמו משום דאין אפוטרופוס לעריות, וכן כשאשתו סומא נמי הוי כמאן דליתא ואסור.

אך המאירי במסכת קידושין (דף פ:) כתב דמהני, וכן נקט העזר מקודש סוף (סעיף ה'), וראיה לדבריו הוא לפי מה שהעיר למה אין לנו לחוש בלילה שתישן אשתו, כמו שחיישינן בב' אנשים שאחד מהן ישן, וכתב דאולי הכא אין לחוש לזה משום שהשמירה שלה מעולה ביותר מכל שומר דעלמא, ולכך יש לומר שמירתת מלסמוך על שינתה, וגם כשנראה לו שישנה בעומק אחר כל הנסיונות, חושש שברגע שתקיץ תרגיש כיון שדעתה על זה תמיד, וגם חושש שעושה עצמה כישנה כדי לנסותו.

ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק י"ג אות ו') שכתב שזה לא כל כך פשוט להחמיר, משום דהא לגבי בעלה בעיר מבואר דה"ה בסומא דיועיל משום שהסומא מרגיש מה שנעשה בבית, כל שכן אם היא סומא ונמצאת בבית דמותר

לג. שו"ע (סעיף ג'), ועי' בפתחי תשובה (ס"ק ג').

אם מהני אשתו עמו באותו

חדר עם נכרי

עי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' (סימן של"א אות ו') שהביא דיחוד עם גוי אפילו אם אשתו של הגוי עמו כגון אשת ישראל המתייחדת עם גוי שאשת הגוי עמו אסור כיון דאין מקפידים על הזנות, ומסתברא דדוקא אם אשתו עמו בבית אינו מועיל, אך עמו באותו חדר מועיל, אמנם כיון שהגויים אינם מקפידים על חיבוק ונישוק, ועלול לפתותה נראה להחמיר ביחוד עם גוי בכל אופן. ומיהו בפושעי ישראל המחללים שבת בפרהסיא לא מצינו שגזרו איסור יחוד אפילו כשאשתו עימו כמו בעכו"ם, ומיהו בפושעי ישראל המופקרים שבזמנינו שאין להם חלק בדת ישראל וחיים בהפקרות ראוי לדונם כעכו"ם ולהחמיר באיסור יחוד.

ועי' בשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ו אות כ"ב) שכתב דבאשתו עמו באותו חדר ממש אפשר דמהני אפילו לגבי נכרי, דהא איתא בגמ' ופוסקים שההיתר של אשתו עמו אינו מועיל לגבי נכרי דהיינו באופנים דמהני באשתו עמו לגבי ישראל דהיינו בשאינה ממש באותו חדר, ובזה לא מהני לגבי נכרי, אבל כשהיא ממש עמו

שמירת אמו ובתו ואחותו

כו. יש אומרים שכשם ששמירת אשתו מהני להתיר יחוד, כך שמירת אמו ובתו ואחותו וסבתו מהני לשמירה, וה"ה כשנמצאת אשה עם איש זר ואביה או אחיה וכו' עמה^{לד}. ויש אומרים שאמו ואחותו אינן

הערות וביאורים

ואם הוא תלמיד חכם ולומד הוי מצוה הבאה בעבירה, ומבואר מדבריו דסבר כהאפי זוטרי דכשאשתו ישנה לא מהני השמירה.

ובספר דברי סופרים עמק דבר (ס"ק רל"ז) כתב הביא דעת השבט הלוי, והוסיף דהיה נראה לכאורה דאם ההיתר כשאשתו ישנה הוא משום ששינתה מתנדדת והיא שומרת עליו, אם כן זהו דוקא שאשתו יודעת קודם שהלכה לישון שיש שם עוד אשה אחת. אבל אם אשה בא לבית כשאשתו כבר ישנה אין שייך סברא זו, וצ"ע. אך עוד הביא שם בבירור הלכה (סעיף ה') ד"ה הרבה שמדברי הרד"ל נראה דהטעם שמותר כשאשתו ישנה הוא משום שיש לו פחד רגשי שלא לזנות כשאשתו עמו, ולפי זה אפשר דאף אם לקחה דור שינה מותר, וצ"ע.

לד. בשו"ת בית שלמה חלק א' או"ח (סימן מ"ח) נשאל אודות מה שמובא (בסעיף ג') ששמירת אשתו מהני להתירו ביחוד, ולכן יש להסתפק אם אמרינן כמו שמתירין יחוד בן עם אמו לבד, אם כן הוי שומר כמו אם אשתו שם דאמרינן אשתו משמרתו, או לא.

והשיב בזה דנראה שהדין בזה תלוי במח' הרמב"ם והטור, שהרמב"ם פסק שאסור לאשה אחת להתייחד עם אנשים הרבה, עד שתהיה אשתו של אחד מהם, והטור הביא דבריו וכתב עליו דאינו מבין דבריו, דכיון שאוסר אשה אחת עם אנשים

משום דמרגשת במה שנעשה בבית, ואף שהוא רק בסומא, מ"מ שוב הזכיר סברא דמסתפי הבעל ממנה דילמא תקרא ליה והוא עסוק בדבר אחר, וכמו כן שיש לחוש שמא ברגע תקיץ מהשינה, ועי' בדבר הלכה (סימן ו' סעיף ח') שהיקל בסומא.

ובספר משנת היחוד (עמוד ס') כתב דנראה לכאורה שגם בדירה בת כמה חדרים, ואשתו ישנה בחדר אחד והאורחת בחדר השני, רשאי הבעל לעסוק בצרכיו בחדר שלישי, ולא חיישין ליחוד עם האורחת דגם בכה"ג אשתו משמרתו, וכן מוכח מדברי החזון איש (סימן ל"ד ס"ק ה'), אמנם ברור שטוב שתשאיר את דלת חדרה פתוחה, והאורחת תנעול את דלת חדרה.

אשה שלוקחת כדורי שינה אם מועילה לשומר

עי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"א) דחידש שאם אשתו לוקחת כדורי שינה אסור להתייחד אפילו שאשתו נמצאת לידו מפני שאין חשש שתתעורר.

ועי' בספר נטעי גבריאל (פרק מ"א הערה ח') שכתב דיש לפקפק על השבט הלוי כי סוף סוף הוא מפחד אולי תקום, ואפשר לומר שההיתר של אשתו עמו משמרתו שיש לו רגש בושה שלא לזנות כשאשתו עמו, ועוד הביא מספר יוסף אומץ (עמוד רפ"ז) שבעל הבית אין לו היתר להתייחד עם המשרתת אחר שבני ביתו הלכו לישון,

הרבה, מאי נפקא מינה שאשה של אחת מהם שם, אכתי איכא למיחש לאחריני. והבית יוסף שם כתב ליישב דבריו וכתב וז"ל יש לומר כיון דאשה של זה לא תזנה מפני בעלה שהוא שם חברתה גם כן לא תזנה שתירא שזאת האשה ובעלה יגלה סודה, ע"כ.

ולפי זה כיון שעכ"פ הם ודאי לא יזנו, יהיה מאיזה טעם שיהיה, על כן נעשים שומרים לאחרים. וגם כן הביא אחרונים שלמעשה פסקו להחמיר בכה"ג, ולכן בנידון דידן פסק דבשעת הדחק המיקל לא הפסיד.

ועי' בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' (סימן ס"ה אות ה') שהתיר גם באחותו. ובספר דבר הלכה (סימן ח' סעיף ד') הביא המחמירים הנ"ל לגבי שמירת בתו ואחותו שלא מועילים כאשתו, אמנם הביא שם גם את הבית שלמה ועוד שהקילו, וכן דעת החזון איש דפסק בכלה שפירסה נדה דהוי שומרת לאמה, ותו היא הוי שומרת לבתה, ואע"ג דהקדים לזה דהיחוד הוי רק דרבנן ולכן היקל, זהו רק לענין המח' שם לגבי המח' אם בעינן שתי שמירות או לא. ועוד הביא שם בשם תלמיד חכם אחד מבאי ביתו של החזון איש שמרן החזון איש אמר לו שאחותו הוי שומרת ומותר להתייחד עמה ועם עוד אשה, ואמר לו התלמיד חכם את הפתחי תשובה המובא לקמן, שמחמיר בזה ולא חש לזה. ועי' בשו"ת ויען דוד חלק ה' סוף (סימן כ"א).

אמנם שוב מצאתי בספר דברי סופרים עמק דבר (ס"ק ר"ה) שהביא דברי האגרות משה ודבר הלכה, וכתב דהרי נראה שיש לפקפק בזה דבשלמא באמו ובתו שאין היצר מתגרה בהם כלל ולא חיישינן כלל

שיבוא עמהם לעבירה לכן הוי שומרים, אבל באחותו דחזינן שלא התירו אלא יחוד אבל לדור בקביעות אסור עם אחותו דחיישינן שמחמת שדרים תדיר יתגרה בו היצר, הרי שגם באחותו יש מקום ליצר להתגרות בו אלא שצריך לזה ריבוי התעוררות, דהיינו כשדר עמה תדיר, אבל עכ"פ במקום שיש ריבוי התעוררות לעבירה חיישינן גם באחותו, ואם כן יש מקום לומר שכשיש שם עוד אשה והוא מתאוה אליה שוב יתאוה גם לאחותו, וצ"ע.

ומ"מ לדעת האגרות משה נראה דיודה דאסור להתייחד עם שתי אחיות דהא יש לחוש שיבוא על שתיהן, וכמ"ש באגרות משה אבן העזר חלק ד' (סוף סימן ס"ד), וכפשוט.

ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (עמוד ר"ט), ועי' בעזר מקודש שמסתפק בזה אם דוקא אשתו משמרתו, משא"כ אמו ובתו דנהי דליכא גירוי לבת ואם, מ"מ אין בזה שמירה כי מחפות הן, או דילמא כיון דאין חשש לגבייהו הוי כתינוקות שיש על ידן שמירה וצ"ע עיי"ש.

שומר לאח ואחות הגרים ביחוד בקביעות

ולענין אח ואחותו הדרים ביחוד בקביעות, הרי הזכרנו לעיל שאין לעשות כן אא"כ הוא בדרך ארעי כגון פחות מל' יום, אך אם אחד מההורים או הורי הוריהם גרים עמהם יש להקל, וכן פסק הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו אורחות הבית (פרק י"ד סעיף ה') על פי הבית שלמה הנ"ל. וכתב שם דאפילו לדעת המחמירים שם המובאים בהערה הבאה לגבי יחוד בקביעות עם אחותו מותר לגור ביחד עם אמו לכל הדעות וכן המנהג פשוט.

שמירה כדי להתיר יחוד עם אשה אחרת^ל.

שמירת אשתו באדם פרוץ

כו. אפילו באיש פרוץ מהני שמירת אשתו, וכן היא הסכמת רוב הפוסקים^{לו}, ועוד היכא שאביה או בנה או אחיה נמצאים עמה ואפילו הם פרוצים מהני אשתו עמו^{לז}.

הערות וביאורים

שואל אם מותר להתייחד עם הנכרית כשבעלה דהיינו אביו בבית. והשיב דהמחבר בסעיף ג' כתב וז"ל אבל לא תתייחד הישראלית עם הכותי ואע"פ שאשתו עמו, עכ"ל.

וטעמו מבואר בגמ' עבודה זרה (דף כ"ה:): שעובד כוכבים אין אשתו משמרתו, ורק בישראל אשתו משמרתו. אמנם זה נוגע רק לאשה שנמצאת בבית של גוי יחד עם אשתו, ולמעשה הסיק דאע"פ שאביו הוא פרוץ שחי עם נכרית, מ"מ הוא ישמור על בנו שלא יזנה עם אשה שהוא מחזיקה כאשתו, ולכן נראה שמותר לבן לחיות בבית בזמן שאביו נמצא שם שהרי אביו שומר עליו שלא יזנה, ושוב מצאתי בספר דבר הלכה (סימן ז' סעיף כ"ב) כדברינו, עכ"ד.

ובענף ב' שם נשאל עוד אם יש בכלל דין של בעלה בעיר ביהודי שנשא גויה, למשל לבן הנ"ל להישאר בבית כשאביו בעבודה, והשיב על זה שהחידוש של בעלה בעיר נאמר להציל מאיסור יחוד והוי חידוש באשה יהודיה וכשרה, אבל כל שהיא פרוצה או נכריה אינה מפחדת מבעלה בעיר. ובנידון דין שאביו חי עם נכרית נראה שלא איכפת לה אם הוא נמצא בעיר, ושוב מצאתי בספר דבר הלכה שם (הערה כ"א) בשם ספר צור יעקב שאסר יחוד עם נכריה שבעלה בעיר משום שאינו משמרה לזנות שלא בפניו,

לה. כ"כ החיד"א בספרו יוסף אומץ (סימן כ"ו) דרק אשתו הוי שמירה, כי אמו יכולה לחפות על בנה, וגם לא מוזכר במשנה או בשו"ע אלא אשתו לגבי שמירה. ועי' בפ"ת (ס"ק ב') ונתיבות לשבת (אות ד') דכתבו דאינם מועילים לשמירה. ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ו' (סימן נ"ט ענף ד'). ועי' בשו"ת משנה הלכות תניינא חלק ב' (סימן ש"ג) שכתב דהרי דבר זה שנוי במח' כמובא בשו"ת בית שלמה או"ח (סימן מ"ח) דלדעת השו"ע והרמב"ם מותר, אמנם יש מחמירים ולכן בשעת הדחק המיקל לא הפסיד. ולמעשה פסק שם דלענין יחוד באקראי בעלמא יש להקל דסגי ליה כשמירה, אבל בתדירות יש לחוש לדעת האוסרים.

לו. ש"ך וט"ז ביור"ד (סימן קנ"ג ס"ק ד'). ועי' בספר המקנה מסכת קידושין (דף פ:): תוס' ד"ה ר"ש דכתב שאפילו בפרוצים מהני שמירת אשתו אם אשתו של אחד מהם שם, דכיון דהבעל משמרה אז הוי שמירה לאשה אחרת שלא תתפתה לאנשים אחרים שלא תגלה קלונה.

לז. עי' בספר דבר הלכה (סימן ח' סעיף ה' ו').

ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ח' (סימן קמ"ה ענף א') שנשאל בענין בן שאביו חי עם נכרית אשר נשא אותה לאשה לפי חוקי המדינה, ורוצה לישון שם בבית, ולכן

אהל הלכות יחוד יעקב קלא

כלה שפירסה נדה קודם שבעל אם משמרתו כח. כלה שפירסה נדה קודם שבעל, נחלקו גדולי הפוסקים אם אמרין שהיא משמרת את בעלה מאיסור יחוד, וראה הערה^{לח}.

לדור עם גרושתו כשאשתו משמרתו כט. אין לדור עם גרושתו אע"פ שאשתו משמרתו, אמנם בדרך אקראי יכולים להקל^{לט}.

זוג שדרים יחד בלא חופה וקידושין ל. איש שדר עם אשה בלי חופה וקידושין ורוצה להתייחד עם אשה אחרת, אפילו אם אשתו עמו אינו מועיל דכיון דאינה אשתו אין היתר שמירה על ידה^מ.

המגרש את אשתו על תנאי אם היא שומרת לו מיחוד לא. המגרש את אשתו על תנאי, כל זמן שלא נתקיים התנאי, היא

✿ הערות וביאורים ✿

משום שמכיר את קריצותיה ורמזוה ובקל יבוא ליחוד. אמנם באקראי פסק בעל מחבר שו"ת בית אב"י זצ"ל מובא בספר קובץ הלכות יחוד שאפשר להקל. ועיי' לקמן בסוף הספר עוד בדינים אלו.

מ. עיי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק י"ז) וטעמא דמילתא משום דהוא לא בעלה והיא לא אשתו, ולכן לא חל עליה דין של אשתו משמרתו מיחוד, ואדרבה הם פרוצים וכל אחד יחפה על השני. אמנם בשו"ת ישכיל עבדי חלק ה' (סימן צ"ה) מיקל וסברתו דאף שהוא פרוץ כיון שיחדה לו לתמיד מוכח שאיננה מופקרת כ"כ לזנות, ואדרבא כיון שאינם קשורים בחופה וקידושין וקל להוציאה מביתו אם כן זהירים שלא לזנות זה בפני זה. מיהו רוב האחרונים אוסרים בכה"ג ובפרט בזמנינו שהדור מאוד פרוץ לא מסתבר שאפשר ללמד זכות כמ"ש בשו"ת ישכיל עבדי על אילו שחיים חייהם בהפקרות.

ואף שכאן הבעל יהודי, אבל כיון שהוא פרוץ דינו כנכרי שאינו משמר את אשתו שלא בפניו, עכ"ד.

לה. בספר דבר הלכה (סימן ו' סעיף י"א) הביא סמ"ג מרדכי ראש טור תורת השלמים (סימן קצ"ב), וכו"פ ועוד שהקילו במקרה שאשתו אסורה לו ביחוד כגון כלה שפירסה נדה או כלה בימי אבילותה ששפיר משמרת לגבי אחרות. ואע"פ שיש מגדולי האחרונים שהחמירו בזה כמבוא בספר שם, מ"מ החזון איש (סימן מ"ה ס"ק ג' וה') פסק כדעת רוב הפוסקים להתיר, ולפי זה מהני שמירת אשתו לענין אשה אחרת ואין צריך דוקא קטנים, והרמ"א כתב דנוהגים ביום בקטן או בקטנה.

לט. עיי' באבן העזר (סימן קי"ט) אריכות בדיני יחוד עם גרושתו. ולעניינינו בשו"ת הראנ"ח (סימן צ"א) אסר משום שבאשה שהיתה כבר נשואה עמו ויודעה ומכירה והיה ביניהם אקרובי דעת בביאה

אשתו בעיר

לב. לקמן הארכנו לגבי ההיתר של בעלה בעיר שאין חשש איסור יחוד, ויש אומרים דאף אשתו בעיר מהני, אפילו אם לא עמו בתוך הבית ממש כמו שהזכרנו לעיל. ויש חולקים וסוברים שלא מצאנו היתר אשתו בעיר אלא דוקא בבעלה בעיר כמובא בגמ' וראשונים. ואפילו להמתירים הנ"ל היינו דוקא שהבעל מתייחד בביתו, ואשתו עלולה להגיע, אבל במקום אחר בעיר אסור להתייחד שם אפילו כשאשתו בעיר, וראה כל זה בהערה^{מב}.

⊖ הערות וביאורים ⊕

יכולה להגיע תיכף לביתה משום דכל כבודה של בת מלך פנימה, ואף בכה"ג מיקרי עמו, משא"כ אם היא סוחרת בדרך לא מהני מה שאשתו בעיר כדי להתיר יחוד.

ולהלכה בספר דבר הלכה (סימן ו' סעיף ב') הזכיר את מח' האחרונים אם מתירים יחוד בבעל עם אשה כשאשתו בעיר, שיש מתירים ויש אומרים דוקא כשאשתו עמו ממש כמבואר לעיל (בסעיף ג').

ובסעיף ג' שם הביא שמשמע מדברי הדובב מישרים בחלק א' (סימן ה') דעם שתי נשים שאיסור היחוד הינו מדרבנן יש להקל כדעה הראשונה שמתירה מטעם אשתו בעיר, וכמ"ש בבית אדם (בכלל קכ"ו) דביחוד עם ב' נשים ובעלה של אחת מהם בעיר מותר לכתחילה להתייחד עמה וחולקים על רש"י דאוסר, ה"ה עם ב' נשים ואשתו בעיר יש להתיר כב"ש בשם הכסף משנה.

ובסעיף ד' שם כתב דאף להמתירים אשתו בעיר זהו דוקא כשמתייחד בבית דירתו ודוקא כשאשתו דרכה להיות בבית שם, וכן מקום עבודתו הקבוע נחשב

מא. כ"כ המקנה מסכת קידושין (דף פ:): ובספר עצי ארזים (ס"ק ט').

מב. והנה בבית שמואל בסוף (סימן ס"ק כ"ב) הביא מהכסף משנה בהל' ת"ת (פרק ב' הלכה ד') על מה דפסק הרמב"ם שם לגבי מי שאין לו אשה שלא ילמד תינוקות מפני אמותיהם הבאות, וכתב על זה דכל אשה אפילו נשואה לא תלמד תינוקות, בשלמא לגבי איש שדרכו שאשתו עמו ומשמרתו לפי שדרכה להיות בביתו, משא"כ באיש שאין דרכו להיות תמיד בבית, עכ"ד.

ולפי זה ביאר הבית שמואל את דברי הכסף משנה דהאיסור על אשה משום דדרכו של בעלה לנסוע מחוץ לעיר, אבל אם דרכו להיות בתוך העיר מותר היחוד משום בעלה בעיר, ולגבי אשה אפילו אם לא עמו ממש אלא רק שהיא בעיר סגי ליה שמירה זו, ולמעשה בשו"ת אמרי יושר חלק ב' (סימן ט' ס"ק ח') שהקשה על הבית שמואל בכוונת הכסף משנה, דבשלמא לגבי בעלה בעיר כתבו בעיר, אבל באשתו מצאנו בהלכה עמו ולא בעיר, ותירץ שם דאולי גם כשאשתו

לא מהני אשתו בעיר, ואם הבעל יש לו חדר מיוחד והאשה חדר מיוחד כגון בשתי קומות פשוט שמוותר להתייחד, וכן כתב בשו"ת משנה הלכות מהדורא תניינא אבן העזר (סימן ש"ב). ואם אשתו יצאה ועלולה לחזור בכל רגע, ע"י בקובץ מבית לוי שפסק להקל בזה בכה"ג, וכן השיבו לי כמה פוסקי זמנינו שליט"א שאם עלולה להגיע כל רגע מהני ההיתר דאשתו בעיר.

אכן ראיתי בספר החדש על אבן העזר אמרי יעקב להגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א שער הצינן (סי"ק מ"ג) שהביא כמה אחרונים שהקילו בזה, אך למעשה פסק דהעיקר כדעת האוסרים כמ"ש בספרו אמרי יעקב הל' מלמדים ביאורים ד"ה שמביאים ביניהם, שכתב שם ביאור נכון בדעת הכסף משנה, שמעולם לא התכוין להתיר באשתו בעיר, וגם המאירי שם בקידושין כתב אשתו עמו בבית דוקא.

וכן ראיתי בספר נשמת אברהם אבן העזר (סימן כ"ב אות ד') שכתב לו הגרשז"א זצ"ל שפשוט הדבר שגם להכסף משנה אין להשוות לגמרי אשתו בעיר לבעלה בעיר, וגם להכסף משנה אין להקל אם היחוד הוא בידיעת האשה, עכ"ד. ולפי כל זה כתב שם דאם הרופא בודק בביתו ואשתו נמצאת בבית אז לכו"ע אין איסור אם יכולה ליכנס בלא רשות. ומאידך אם אשתו נמצאת בעבודה לזמן ניכר מחוץ לבית, יש איסור יחוד. אך אם היא יצאה מהבית לזמן קצר, אז תלוי במח' האחרונים. אולם בנשמת אברהם שם הביא שכתב לו הגרי"י נויברט זצ"ל שגם במקרים הנ"ל יש מקום להתיר אם לאשתו או למישהו אחר יש מפתחות הבית וכהדובב מישרים.

כביתו, אבל במקום אחר בעיר אע"פ שאשתו יודעת מקום המצאו לא מהני בזה אשתו בעיר ואסור להתייחד שם. וטעמו משום שמפחד הבעל שאשתו תבוא פתאום, ואינו דומה לבעלה בעיר שההיתר משום דאימתו עליה כמו שנכתוב בעזר"ה לקמן בדיני בעלה בעיר, ועי"ש שביאר סברת המח', דאלו המחמירים ס"ל שדין אשתו בעיר נלמד כמו דין בעלה בעיר. וא"כ שלהחמיר דבעלה בעיר יש סברת אימתו עליה, משא"כ באשתו בעיר אין סברת אימתה עליו. ואלו המקילים ס"ל דדין זה נלמד מדין אשתו עמו, וכמו ששם אמרינן שמפחד ממנה ומשמרתו כך גם כאן, ולכן יש להקל.

ובספר הליכות חנוך לבעל החשב האפוד זצ"ל (עמוד ק"ע) הביא דבעל חשב האפוד זצ"ל היה מצרף כסניף את דעת הכסף משנה המובא בבית שמואל דבאשתו בעיר מותר להתייחד, ושכן שמע מהגאון מטשעבין זצ"ל שהגאון הנ"ל התפלא על המהרש"ם שכתב בשו"ת חלק ד' (סימן קמ"ח) שמדלא מצאנו כן בש"ס היתר כזה אין לנו הוכחה, ומסברא אין להקל, ואף שכל התורה פתוחה לפניו בכל עת לא זכר הבית שמואל.

ועי' בספר משנה הלכות על מסכת קידושין (עמוד תר"ל-תרל"א) שהביא המח' הנ"ל והסיק דנראה שיש להקל בדיעבד, ובפרט אם יש לה מפתח לביתה. ומיהו שומר נפשו ירחק מן הכיעור ומן הדומה לו. והביא מה שכתבו האחרונים שאף להמתירין היינו דוקא אם הבעל מתייחד בביתו דהיינו המקום שהאיש ואשתו דרים ביחד, ועכשיו יצאתה ואינה בביתה ועתידה לשוב בכל שעה, אבל אם הוא במקום אחר אע"פ שאשתו יודעת מזה

קלד אהל אבן העזר סימן כ"ב יעקב

סעיף ד

למסור תינוק בכדי שילמדו אומנות
לג. אין למסור תינוק ישראל לכותי ללמדו ספר וללמדו אומנות^{מג}.

למסור בנים לעבודה אצל בעל הבית שאינו בדוק
לד. יש להזהר מלמסור בנים לעבודה כשאין בעל הבית בדוק, וכן
כשאין ידוע מי אלו שאר העובדים אצלו מפני שיש חשש
שימשכו אחריהם^{מד}.

הערות וביאורים

הילד הולך אצל המלמד עם אביו או אמו
אין חשש שילמד דברים מקולקלים
בדעת. ולהשאיר שם קלטת גם כן רצה
לחדש שזה לא מועיל לשמור על
הרוחניות של הילד משום שיש תנועות
ופרצופים שמהם אפשר לראות לפעמים
מה חשוב בעיניהם ומה לא, כגון אם הילד
יתחיל לדבר על איזה מצוה או חשיבות
של שבת קודש וכדומה והמלמד מזלזל
בכך בידיו או קורץ בעיניו ומרמז כאילו זה
לא כל כך חשוב או קדוש הרי זה דבר
שיכול להכניס בתוך הילד אי חשיבות
למצוות, ובפרט אם הוא מסתכל על
המלמד כאיש מכובד וחשוב שר"ל יכול
לגרום הרבה קילקולים ל"ע, ולכן כל אחד
שצריך לשכור מלמד פרטי לילדיו חייב
לברר אם הם אנשי תורה ויראי שמים,
ויזכה אותנו הקב"ה שנזכה לחנך את
ילדינו בדרך התורה והיראה ושלא יהיו
מושפעים מהדברים הנמצאים ברחוב.

ועי' בשו"ת להורות נתן חלק ז' (סימן
צ"א) שהאריך בנידון של (סעיף ד'), והביא
בסוף את דברי הדברי יואל דמוטב ללמד
תינוק ישראל על ידי עכו"ם במקום הצורך
משילמדנו על ידי ישראל אפיקורס דגריעי
טפי. ולפי זה מה שיש מוסרין קטנים לידי
פושעי ישראל ללמדם לשחות במים, הנה
זה אסור משום מינות דמשכי, ויש לחוש

מג. שו"ע (סעיף ד'). ועי' בחלקת מחוקק
(ס"ק ו') שהביא טעם הדבר משמיה
דהרמב"ם מפני שהם חשודין על משכב
זכר ואף העכו"ם מוזהר על זה כדכתיב
ודבק באשתו ולא בזכר. ובספר אמרי
יעקב (סימן כ"ב ס"ק כ"ז) הביא שיש עוד
איסור משום התינוק עצמו דהוי כמאכלו
איסור בידים דאסור. ויש פוסקים
שסוברים דהוא מפני מינות עי' בזה
ברמ"א יורה דעה סימן קנ"ג סעיף א',
ובחכמת אדם (כלל פ"ט דין י"ב) הוסיף דלפי
זה אסור למסרו לישראלים אפיקורסים,
דגרעי טפי מהגויים דאפיקורס ישראל
ממשיך יותר.

מד. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן
ר"א) שהביא דברי החכמת אדם שם
והוסיף דזה תוכחה מגולה להמוסרים
בניהם לעבודה כשאין בעל הבית שווה
להם בדעותיו, ואפילו אם הבעל הבית
שומר תורה ומצות מ"מ אם יש שם עוד
עובדים גוים או אפיקורסים שיש חשש
לפריצות ומשיכה למינות גם כן אסור,
ובעו"ה הרבה אין נזהרים בזה, עכ"ד.

והגר"ג מלצר שליט"א השמיע
בשיעורו על הלכות יחוד דברים חשובים
בענין לשלוח את הילדים אצל מלמד
חילוני או אפילו מי שאין להם השקפות
נכונות בדרך התורה והיראה, שכמובן אם

גוי המלמד אומנות בבית ישראל
לה. אם הגוי בא לבית הישראל ומלמד שם הקטן בזמן שאביו נמצא
בבית אפשר דאינו אסור מדינא, אולם למעשה ראוי להתרחק
מזה^{מ"ה}.

סעיף ה

יחוד אשה אחת עם הרבה אנשים-מנהג בני ספרד
לו. אסור לאשה אחת להתייחד אפילו עם הרבה אנשים כשרים,
אא"כ אשתו של אחד מהם עמהם משום שהיא משמרתו^{מ"ו}.

בענין הנ"ל מנהג בני אשכנז
לו. דעת הרמ"א שמותר לאשה אחת להתייחד עם שני אנשים
כשרים בעיר וביום^{מ"ז}, אבל עם אנשים פרוצים אפילו הם עשרה

⊕ הערות וביאורים ⊕

דבר הלכה ריש (סימן ט').

ולענין אם איסור היחוד של אשה אחת
עם ב' אנשים הוי מדאורייתא או מדרבנן,
הנה הרשב"א בתשובה (סימן תקפ"ז) הביא
שלא אסרה התורה אלא יחוד גמור איש
ואשה, ומוכח משם שאיסור יחוד אשה
אחת עם ב' אנשים מדרבנן, וכן נקט
הבינת אדם (סימן קכ"ז), ובשו"ת דברי
מלכיאל חלק ד' (סימן ק"ב).

ומה שפסק השו"ע כדברי הרמב"ם
שאם אשתו של אחד מהם שם מותר
להתייחד כיון שהיא משמרתו, ראה בטור
שהביא מש"כ הרמב"ם וכתב עליו שלא
הבין דבריו, כיון שאוסר לאשה אחת
להתייחד עם ב' אנשים מאי נ"מ שאשתו
של אחד מהם שם אכתי איכא למיחש
לאחריו. וכתב הבית יוסף דלא קשה
מידי מאחר וכיון שאשתו של זה לא תזנה
מפני בעלה שהוא שם ממילא חברתה נמי
לא תזנה משום שתירא שמא יגלו סודה.

מז. רמ"א שם בשם רש"י וטעמו משום
דהאחד בוש מחבריו. ועי' בחכמת
אדם (כלל קכ"ז דין ה') ובערוך השלחן (סעיף

גם על מ"ז. ואף שבאוצר הפוסקים הביא
מקילים שאין לחוש למ"ז, מ"מ צ"ע
בזמנינו אם שייך לומר דלא חשידי על מ"ז
כיון דפריצי טפי, אך משום מינות ודאי
אסור, עכ"ד.

מזה. כך פסק הגאון רבי יעקב מאיר שטרן
שליט"א בספרו אמרי יעקב הלכות
מלמדים ביאורים (עמוד ס"ד). ועוד עי' שם
(בעמוד ס"ג) מה שכתב ליישב מה שיש
מקומות בחו"ל בבתי ספר ישראלים
שישנם מורים נכרים שמלמדים לימודי
חול וכיוב"ז, עיי"ש.

מז. שו"ע (סעיף ה') בשם הרמב"ם. והנה
במשנה במסכת קידושין (דף פ:)
איתא שאשה אחת מתייחדת עם שני
אנשים, ובגמ' אוקמה דוקא כשרים אבל
בפרוצים אסור אפילו עם עשרה.
והרמב"ם הכריע להחמיר כיון שאין
כשרים כמו רב חנינא בר פפי וחבירו
המובאים בגמ' שם, ועי' בבית יוסף שהבין
מדברי הרמב"ם דס"ל שיש איסור יחוד
מעיקר הדין ולא רק מחומרא, ויש
אחרונים שהבינו שהרמב"ם החמיר רק
לחומרא ולא מדינא, ועי' בכל זה בספר

ח). וההיתר של הרמ"א מיירי אפילו אם האשה אינה כשרה או נכרית, ואפילו אם השנים לבם גס בה.

אם ספרדים יכולים להקל כדעת הרמ"א

והנה ראיתי בספר הלכות יחוד פסקים של בעל שבט הלוי שליט"א (עמוד מ"ב) שנשאל לגבי אברך שלומד עם חברותא בביתו, והגיע לשם עוזרת ספרדית דלפי הנוהגים ע"פ השו"ע אסור להתייחד אשה עם ב' אנשים, האם מותר להם להיות עמה בבית אחד כיון שאנו נוהגים כהרמ"א, או שכיון שלה אסור יש בזה משום לפני עור. והשיב דהנה ידוע דפליגי הפוסקים אם הסובר בדבר שהוא מותר עובר בלפני עור כשנותנו להמחמיר בדבר, וכאן יש לצרף את הסוברים בדעת הרמב"ם שרק לחומרא ס"ל כן ולא מדינא, והמדובר כאן הוא על ב' אנשים שלהרבה פוסקים האיסור מדרבנן, ועל כן נראה דמותר, ועיין. וציינו שם לספר צפנת פענח שכתב בפירוש דברי הרמב"ם שכתב לא יתייחד איש אחד עם נשים הרבה, וכן לא תתייחד אשה אחת אפילו עם הרבה אנשים, דבאיש אחד עם הרבה נשים האיסור הוא על האיש, ובאשה אחת עם הרבה אנשים האיסור הוא על האשה, ולפי זה אשה אשכנזית הנוהגת כהרמ"א עם ב' אנשים ספרדים אף שהם נוהגים כדעת השו"ע יהיה מותר, וכן איש אשכנזי עם ג' נשים ספרדיות שלפי השו"ע אסור ולהרמ"א יהיה מותר. אך אין נראה כן להלכה דלפי זה יהיה מותר לב' אנשים להתייחד עם קטנה בת ג' שנים עד שתגדיל, וכן יהיה מותר לב' נשים להתייחד עם בן ט' שנים עד שיגדיל, וסתימת הפוסקים אין משמע כן.

ושוב ראיתי בספר אמרי יעקב על אבן

העזר להגאון רבי יעקב מאיר שטרן שליט"א ביאורים ד"ה (אפילו עם אנשים), שהביא שם לעיין בספרדי שנוהג בכל הדינים כשיטת מרן המחבר, האם יכול לנהוג בד"ן זה כדעת הרמ"א שהוא שיטת הרא"ש במקום צורך, משום דבד"ן זה של מרן המחבר יוצא לנו קושי רב בד"ן זה של יחוד, שאפילו במקום שיש ציבור גדול של אנשים אסור לאשה להתייחד, ולפי זה אסור לאשה לנסוע באוטובוס שיש שם רק אנשים, אם זה מצב של יחוד, אולם קשה להבין מדוע פסק השו"ע כאן כדעת הרמב"ם בזמן שהרי"ף והרא"ש ועוד פוסקים לא ס"ל כן, והרי כבר כתב הבית יוסף בהקדמתו דהיכן ששנים משלשת עמודי ההוראה הרי"ף רמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת יש לפסוק ההלכה כמותם, ולפי זה הרי זה סותר את דבריו, ועוד מצאנו שרוב הראשונים מקילים בזה כדעת הרא"ש, ועוד מאחר ואפילו בשאלה של איסור דאורייתא אינו מקילים כדעת רוב הראשונים, והכא בפרט, מאחר שהוא איסור יחוד דרבנן למה לא ניקל. ולמעשה הוסיף שם בעובדא שהוא בחתונה שבאו בחורים ממקום רחוק לשמח החתן, ובגמר החתונה נשארה חברתה של הכלה שגרה באותו ישוב ששם נמצא הישיבה של הבחורים מבני עדות המזרח, ורצתה לחזור לביתה יחד עם האוטובוס של הבחורים, אמנם הנסיעה היתה כרוכה במצב של יחוד לנסוע מאוחר בלילה למקום רחוק, ואף שיש להחמיר לדעת השו"ע, מ"מ אף לה יש מקום להקל בשעת הדחק ולסמוך על כך שרוב הראשונים ס"ל כדעת הרא"ש. וכבר הזכיר הש"ך ביורה דעה (סימן רמ"ב) הנהגת הוראת איסור והיתר, דאפילו במקום שרבים מחמירים אפשר לסמוך על היחיד באיסור דרבנן בשעת הדחק, וכ"ש הכא שרוב מנין ובנין של

אסור^{מח}.

יחוד עם שני אנשים פרוצים ואחד מהם אביה
 לח. מותר לאשה להתייחד עם שני אנשים פרוצים אם אחד מהם הוא אביה או אחיה או בנה מפני שהם מתביישים ממנה^{מיט}, ויש מחמירים באחיה^ג, ולהלכה נראה להחמיר דכיון שהם פרוצים לא הוי האחד שומר לחבירו^{נא}. אמנם אם הם כשרים מותרים להתייחד.

⊕ הערות וביאורים ⊕

להחמיר שלא ילכו לבקרו רק שני אנשים ביחד מפני שיש אומרים דמי שהוא עובר על איסור יחוד נקרא פרוץ כדכתב הבית שמואל אבן העזר (סימן מ"ה ס"ק כ') ובחלקת מחוקק שם (ס"ק י"ד) לענין פסול לעדות אשה, ועי' בספר דבר הלכה (סימן ט' ס"ק ג') שמבאר דלפי זה ה"ה לענין איסור יחוד דבכה"ג נקרא פרוץ כיון דלית ליה חזקת כשרות, וכיון דיש מחמירים באחד כשר ואחד פרוץ על כן יש להחמיר שילכו שני אנשים כשרים ביחד לקיים המצוה.

ובענין אחד פרוץ ואחד כשר כשהם אב ובנו, עי' בשו"ת צמח צדק (סימן ל"ט) שכתב דאסור לאשה להתייחד עמהם, משום דבן פרוץ לא מתבייש לעבור עבירה לפני אביו.

מח. שם.

מט. עי' בספר דבר הלכה (סימן ח' סעיף ה') שמהני מאחר והאשה לא תזנה לפני אביה או בנה או אחיה אפילו כשהם פרוצים.

נ. עי' בספר תורה היחוד (פרק ח' הערה ד') בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל להחמיר כי אין הפרוץ מתבייש מחבירו.

נא. כך הכריע בספר נטעי גבריא^ל (עמוד קמ"ג) עיי"ש.

הראשונים ס"ל כהרא"ש בודאי שאפשר לסמוך עליהם בשעת הדחק. ועוד אפשר שגם הרמב"ם יודה להקל במקום שהבחורים הם בני תורה יראי שמים, עכת"ד.

יחוד אשה אחת עם ב' אנשים ואחד מהם פרוץ

ובענין אי מותר לאשה אחת להתייחד עם שני אנשים כשאחד מהם כשר ואחד מהם פרוץ, עי' בפתחי תשובה (ס"ק ד') שהביא דעת הנודע ביהודה שהחמיר דדוקא ב' אנשים כשרים מהני. וכן דעת השו"ת שב יעקב מובא בפ"ת שם דאם אחד פרוץ ואחד כשר אסור, אבל אם אחד נכרי ואחד ישראל כשר מותר, ודלא כדעת המהרש"ל דס"ל להקל באם אחד פרוץ ואחד כשר. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ב אות א'), ועי' בספר דבר הלכה (סימן ט' סעיף ה'). ובשו"ת חיי הלוי חלק ב' (סימן ע"ח ס"ק י"ג) כתב דלמעשה יש להחמיר שיהיו שניהם כשרים, בפרט שיש שיטות שכשרים מיקרי דוקא כשהן מוחזקין בכשרות, וגם דדעת הרמב"ם והמחבר שאסור לאשה להתייחד אפילו עם אנשים הרבה, ועל כן יש להחמיר שיהיו שניהם כשרים. ושם (ס"ק י"ד) כתב דחולה הדר אצל אלמנה שמטפלת אצלו, ונמצא שהוא עובר על איסור יחוד, יש

גדר פרוצים

לט. סתם אנשים נחשבים כשרים כשהם שומרי תורה ומצוות, אבל הנוהגים בפריצות ומי שאינו שומר תורה ומצוות דינם כפרוצים ואסור לאשה להתייחד עמהם אפילו אם הם רביים^{יב}.

הערות וביאורים

נב. עי' באוצר הפוסקים שהביא מהמאירי דסתם פרוץ הוי פרוץ לעריות שיש בו קלות בעריות, אבל סתם רשע אינו נקרא פרוץ לענין יחוד. ועי' בספר נדחי ישראל (פרק כ"ד סעיף ה') ואגרות החזון איש חלק ב' (מכתב קנ"ט) שכתבו דאנשים שאינם שומרי תורה ומצוות נחשבים כפרוצים.

ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ב אות א') שכתב דרשע ממש בעבירות חמורות כחילול שבת יראה דנקרא פרוץ לעריות ולענין יחוד, וכן מחלל שבת בפרהסיא דיש דעות שהם כגויים ממש, ופשוט בעיני דאם מזלזלים בראות טעלעוויזאן או קוראים בעיתונות המלאים בדברים של תועבה או כל שכן שהולכים לקולנוע הם בגדר פרוצים בזמן הזה משום דנלקה אצלם הרגש של יצרא דעריות, עכ"ד. [וכבר שמע העולם על כמה גדולי עולם שסידרו קידושין ולפני החופה שאלו את העדים באיזה פלאפונים הם מחזיקים, ואם היו מחזיקים פלאפון לא כשר היו פוסלים אותם לעדות לקידושין].

ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דגדר פרוץ הוא שצריך לדעת חומר האיסור ועושה קריבה דעריות או שהוא מסתכל בטלויזיה. ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' (סימן ס"ה אות י"ז) שכתב דאין כוונת פרוצים דוקא לאינשי עברייני לאיסור זנות, אלא דהוא אף לאינשי דהם כשרים שמעולם לא עברו על שום איסור אבל אין בטוחים בנפשם שיעמדו נגד כפיית היצר או שלא

יהיה להם יצר כלל אף שיהיו שניים. ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק ג') שכתב דגדר פרוץ הוא מי שחשוד בעריות. ושמעתי בשם הגר"מ שטרנבוך שליט"א דמי שמסתובב עם נשים נקרא פרוץ לענין יחוד. ועי' בספר נטעי גבריאל (עמוד קמ"ג) שהביא דעת השבט הלוי והוסיף דכן דעת הבאר משה זצ"ל, ועוד כתב שם דהדעת נוטה לחלק דמי שגדל בבית בסביבה של אנשי תורה ומצוות ובכל זאת אינו מתנזר מלהביט מטעלעוויזיא הוי פרוץ, אבל אלו שגדלו ובאו ממקומות שרחוקים מדת או שאינם ממקומות של תורה אין להם דין פרוצים במה שמסתכלים בטעלעוויזיא מאחר שאין ידוע להם חומר האיסור כלל. וכן ראיתי בספר ארחות טהרה של הגרי"א כהנא שליט"א (פרק כ' אות י"ז) שכתב דפרוץ נקרא מי שרגיל להסתכל במראות אסורות בטעלעוויזיא או באינטערנע"ט או בפעלעפון או בסרטים.

ובספר החשוב שער היחוד (סעיף ה') דרכי אלישיב (ס"ק ו') כתב שרוב הראשונים הם לא כדעת הרמב"ם, ולכן אין מצרכין כשרים כרחב"פ וחביריו, מיהו משמע מהגמ' בקידושין (דף פ:) דבעינן עכ"פ ת"ח, והביא שכ"כ במהרי"ק (סימן קפ"ד) בשם הפוסקים, אלא שכתב דמהפוסקים האחרונים משמע דרק צריך כשרים ולא ת"ח, ודייק הבית מאיר בדבריו שאה"נ לא צריכים שיהא דוקא ת"ח, אבל מוחזק בכשרות כן צריך להיות.

יחוד עם שני אנשים ואחד מהם חולה

מ. יחוד עם שני אנשים ואחד מהם חולה מאוד שמחוסר הכרה, אינו מועיל להיות שומר להתיר היחוד^נ.

יחוד עם אנשים בלילה

מא. אפילו לדעת המתירים לאשה אחת להתייחד עם שני אנשים הוא דוקא ביום, אמנם בלילה הדין הוא דרך עם ג' אנשים מותר^נ,

⊕ הערות וביאורים ⊕

ומועיל ההיתר דבעלה בעיר.

וטעמא דמילתא נראה דהרי סומא מרגיש מה שנעשה בבית, ואם כן לכאורה ה"ה בשני אנשים עם אשה אחת ואחד מהם סומא דמהני דמאי שנא. אבל מצד כך שאיש אחד חולה ואינו מיושב בדעתו, נראה דלא מהני דאינו מירתת ממנו שכיון דאינו רגיל להתעורר, וממילא אינו מציל מאיסור יחוד.

נד. רמ"א שם. ועי' בית שמואל (ס"ק ט') שהביא מהדרכ"מ משמיה דר"י, ומובא בחכמת אדם (כלל קכ"ו סעי' ה') דבלילה לא מהני שנים אפילו כשרים ואינם הולכין עמה לשומרה דחיישינן שמא יישן אחד מהם וישאר השני עמה, דאף על גב דאפשר לו להקיץ חברו שהרי מיירי בכשרים מכל מקום ביני לביני מתייחד עמה.

ולמעשה צ"ע באמת כיצד דנין מי שלא ידוע לנו אם יש לו חזקת כשרות. ועוד כתב שם לעיין באדם מסויים שידענו בו שמזלזל באיסורים מסויימים אבל לא ידענו בו אם הוא פרוץ בעריות או לא, וכן כשפרוץ בעניני עריות באיסורים שאינם גוף העבירה כהסתכלות, קלות ראש, יחוד, וכדומה האם בכה"ג אומרים שאיבד את חזקת כשרות שלו או לא וצ"ע.

נג. והנה בשו"ת שבט הקהתי חלק ד' (סימן שי"ט) נשאל אודות אם יש איסור יחוד כשיש שני אנשים עם אשה ואחד מהאנשים הוא חולה בלי הכרה דאין דעתו מיושבת עליו וגם כן הוי סומא. והשיב דהנה אם הוא סומא שאינו רואה הרי זה יציל מאיסור יחוד, וראיה לדבר ממה שמצאנו בהאחרונים לגבי הדין של בעלה בעיר דמועיל אפילו לגבי סומא, ועוד ראיה מרב יוסף בגמ' קידושין דהיה סומא

ואפילו אם כולם ישנים^{נח}, ויש מחמירים אם כולם ישנים^{נז}, ונראה להקל בפרט אם הנר דלוק^{נח}. ובגדר לילה ראה הערה^{נח}.

יחוד עם אנשים בדרך

מב. מותר להתייחד עם שני אנשים דוקא ביום ובעיר אבל בשדה או

הערות וביאורים

אמנם ראיתי בשיעורי הגר"מ גרוס שליט"א שצ"י מהברכי יוסף ומש"ת טוב טעם ודעת תליתאה חלק א' (סימן ה') דלא כמ"ש בשו"ת אבני ישפה שם, ולכן פסק דכשבני הבית ישנים, מותר רק כשדלת החדר שמתייחדים בו פתוחה.

נז. ע"י בדרישה (ס"ק ד'), שכתב דכשיש עמה שלשה אנשים ליכא למיחש שמא ישנו תרתי מינייהו, דודאי יתכוונו האנשים להקיץ אלא שא"א שלא יהא ניים חד מינייהו לפרקים ולא חיישינן שינמנמו תרתי בפעם א' כמו שלא חיישינן שבדרך יצטרכו שנים מהם להטיל מים יחד וישאר אחד אצלה, ולפ"ז כשלא יתכוונו להקיץ יהיה אסור אפילו עם ג' אנשים וקשה למנהגינו, עכ"ד. וע"י בשו"ת טוב טעם ודעת תליתאי ח"א (סימן ה' ד"ה והנה עתה), שכתב דנראה דבלילה בשעה שבני אדם ישנים הוי ראוי לאסור אשה אחת אפילו בין הרבה אנשים כיון שכולם ישנים.

נז. כך הכריע בספר נטעי גבריאל (עמוד קמ"ד).

נח. בעזר מקודש ועוד אחרונים כתבו דגדר לילה הוא זמן שדרכם לילך לישון, ולפני זה נחשב כיום ואז מותר להתייחד עם שני אנשים, ובקובץ מבית לוי י"ח (הערה י"ז) כתב דבזמנינו לילה הוא משעה 10-11 והכל תלוי במקום ובזמן לפי הרגילות.

נה. שו"ת בית שלמה חלק א' (סימן מ"ח), וכן מובא בספר נטעי גבריאל (עמוד קמ"ד) דמבואר מהראב"ד להקל עיי"ש, וכן בספר דבר הלכה (סימן ט' סעיף י"ז) היקל בזה וראה (הערה י"ז) שם אריכות בזה.

בחור ובחורה בבית אחד

בפגישה לשידוך וההורים ישנים

ע"י בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן פ"ח) שנשאל שם לענין בחור ובחורה שנפגשים לשידוך בתוך חדר סגור ולא נעול בזמן שבעל הבית ואשתו ישנים בבית, אבל לבית עצמו אין פתח פתוח לרשות הרבים וגם הוא בלילה האם יש איסור יחוד. והשיב דלגבי האיש והאשה הנמצאים שם בבית אין עליהם איסור יחוד משום דאשתו עמו, והביא מספר דבר הלכה (סימן י"א סעיף ז') דדירה שדחה שם משפחה באופן שכשהם כולם בחדר אחד ליכא משום יחוד לאיש זר או אשה, ובני הבית נכנסים לחדרים בכל עת שירצו, מותר לאיש או לאשה לישון לבד בחדר מיוחד ואף שהדלת סגורה, ובהערות שם כתב טעמו מפני שבני הבית נכנסים לחדרים בלי נטילת רשות, ואף דבלילה ישנים מירתת שאחד מבני הבית יתעורר ויסתובב בבית. ובנידון דין שהאור דולק ויכולים בני הבית להתעורר וליכנס שפיר נאמר שאין בזה איסור יחוד אף שהדלת סגורה ולא נעולה, עכ"ד.

בדרך שאין הרבה עוברים שם צריך שלשה אנשים^ט.

✪ הערות וביאורים ✪

ועי' בחלקת מחוקק (ס"ק י"ד) שהביא דבב"ח כתב בשם מהרש"ל דביחוד בדרך לא מהני תינוק דשמא תלך למקום צנוע ותזנה, וכן הביא הבית שמואל לקמן (ס"ק ט"ו), וכן החמירו הערוך השלחן (ס"ק י'), והבית שמואל (ס"ק ט'). ובשעת הדחק עי' בספר נדחי ישראל (פרק כ"ב אות ה') שהביא ב' דעות ונ"מ אם אפשר להקל בשעת הדחק. ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' (סימן ס"ה ס"ק ג') שכתב דבשעת הדחק יש להקל כרבינו ירוחם.

ועי' בספר תורת היחוד (עמוד קע"ט) שהביא הפתחי תשובה (ס"ק ב') שפסק דיש להקל בדרך בשומרים שמקפידים על זנות קרוביהם שלא להצריך שני שומרים וסגי בשמירת אחד, וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

דין כביש האם נחשב כשדה או לא

ובגדרי כביש בין עירוני האם נחשב כשדה וצריכם דוקא שלשה אנשים, עי' בספר דבר הלכה סימן ט' הערה ט"ו שהביא מספר שב יעקב שכתב דדרכים שיתכן שיעבור כמה שעות ולא יעבור שם שום אדם ורק לפעמים יש בהם עובר ושב הרי דינם כשדה שצריך שלשה. ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ג' (סימן ק"ד ענף ג') שהביא השב יעקב וכתב דלפי גדריו ודאי היום שאין לכבישים דין שדה אע"פ שמוליכים לעיירות קטנות וכפרים ומושבים שצריך שלשה.

ועדיין צריך לדון מהו הזמן שנאמר שצריך שנים, ומהו שיעור הזמן שאז אין לו כלל דין יחוד. ונראה דשיעור זה תלוי

נמ. רמ"א שם. וטעם הדבר כתב בפרישה משום דבשדה חיישינן שמא אחד ילך לנקביו וצריך להרחיק וגם השני יכול לראות אימת יבא ולכן צריך ג', משא"כ בבית שהוא קרוב ויחזור מיד, ועוד יש אומרים משום דטבע של הליכה בשדה הוא גורם קירבה יתירה ולכן יש להחמיר.

ועי' בדרכי משה (ס"ק א') שהביא מרבינו ירוחם בשם הרמ"ה דפסק דדוקא כשהולכים לשומרה שאז צריכים שלשה אנשים עמה, אבל אם אינם הולכים לשומרה די בשנים ואין לחוש שאחד יצטרך לנקביו והשני יתייחד עמה, כי אם אחד יצטרך לנקביו השני ילך עמו כי אין האשה צריכה שמירה, ולא חיישינן שיעברו במזיד. אך דעת הראב"ד דאפילו אם אינם הולכין עמה לשומרה אסור אלא בעינן דוקא שלשה אנשים, וכתב בדרישה (ס"ק י"ב) דלכן נתפשט המנהג דהנשים לוקחין עמהם תינוק או תינוקת בדרך ונוסעים עם העגלון דאז כשתצטרך היא או התינוק לנקביו, תלך היא עם התינוק, כסברת רבינו ירוחם דלא חיישינן שתעברו במזיד.

והט"ז (ס"ק ט') מתיר ג"כ כהנ"ל דבדאי לא חיישינן שתזנה אלא דחיישינן דכיון שהם לבדם אזי יפתה אותה, וכיון שיש קטנה עמה יבוש ממנה, וכשתלך לנקבים ילכו שניהם וישאר העגלון לבדו. ובבית שמואל שם הביא מהפרישה דכתב דנתפשט המנהג דהנשים לוקחים עמם תינוק או תינוקת ונוסעים עם העגלון משום דכשתצטרך לנקביה תלך היא עם התינוק.

נסיעה במכונת

מג. בנסיעה במכונת בלילה מעיר לעיר במקום שאין רבים עוברים שם יש איסור יחוד, ויש אומרים דאפילו בעיר עצמה בשעה מאוחרת יש איסור יחוד במכונת^פ.

הערות וביאורים

פ. עי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ב אות א') שכתב דמצד חשש לילה היה אפשר להקל שלא להצריך ג' אנשים בלילה כיון דלא שייך שהנהג ילך לישון, אבל מצד ההולך בדרך כשהנסיעה בין עיר לעיר במקום שאין מצויים עוברים ושבים ולפעמים מאוחר בלילה בעיר עצמה מצד זה עלינו להחמיר עכ"ד.

ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק י' (סימן רל"ז אות א') וז"ל "שאלה: בענין נסיעה באוטובוס או מונית בשעה מאוחרת בלילה. תשובה: בענין נסיעה באוטובוס או מונית אין להתיר לצורך רק לא פחות מג' נשים [וכולם לא ישבו ע"י הנהג] ובלילה אם אפשר עכ"פ ד' נשים, ואם א"א בשום אופן, גם בלילה ג' נשים לצורך רציני. בחוץ לעיר בלילה כשנוסעים כבר רק בודדים, פשיטא דאיכא איסור יחוד. בעיר בתחילת הלילה, ה' מקום להקל, ולפי מציאות הדברים כדאי להחמיר אם אפשר. ואם נוסעת עם אותו נהג בקביעות, מקום להחמיר מעיקר הדין".

ועי' בשו"ת חיי הלוי חלק ב' סימן ע"ח אות י"ח שכתב דאם נוסעים במכונת ואין עוד מכונות באזור אסור לאשה לנסוע לבדה אמנם אם יש שני שומרים מותר, ואפילו אם נוסעים במקום שיש עוברים ושבים אין להתיר רק אם אפשר להביט להדיא בתוך הרכב, אבל אם אין אפשרות להביט לתוך הרכב כגון במקום אפל או באותן מכונות שיש להן חלונות כהים

בוה אם לא עוברת מכונת בזמן של שיעור טומאה שהוא כדי לצלות ביצה ולגומעה. והביא שם מה שהסיק בספר דבר הלכה שהוא שיעור של ל"ה שניות, ולכן אם ברור הדבר שבכל ל"ה שניות עוברת מכונת אין איסור יחוד, אבל מעבר לזה זה כבר נקרא מקום יחוד שצריך שני שומרים. והביא שם שהגרי"ש אלישיב זצ"ל הסכים לדבריו, רק הוסיף ואמר שאע"פ שצריך שני שומרים אבל בכבישים של ימינו לא צריכים שלשה אף פעם, וטעמו משום שכיון שהיום נוסעים במכונות שהן באות במהרה אז לא שייך לקרוא לזה שדה אפילו שאין שם עוברים ושבים, ולכן תמיד בכביש סגי בשני שומרים ולא צריך שלשה. ועוד הביא דעת הגרשז"א זצ"ל שהכבישים שלנו אין בהם איסור יחוד, וטעמו משום שיש שם עוד מכונות שיראו בתוכן. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ב אות א') שכתב דהכל כשדה לפי המציאות ואפילו שטחים נרחבים שבתוך העיר אם אין שם עוברים ושבים יש להם דין יחוד כבשדה ודרך.

ולסיכום הדינים כתב לגבי כביש לעולם אין צריך שלשה שומרים וסגי בשני שומרים, אפילו בכביש שלא עוברים שם כמה שעות. ויש מקילים שבכלל אין איסור יחוד בכבישים, כיון שבכל עת יכולה להגיע לשם מכונת, אבל הרבה מחמירים אם לא יעבור מכונת לשם במשך זמן שיעור יחוד, שיש אומרים שהוא מחמש דקות עד 35 שניות.

מחוץ לעיר אסור לאשה לבד לנסוע במונית, רק עם איש נוסף חוץ מהנהג, ואם הם שתי נשים עם ילד או ילדה מעל גיל חמש או שהם שלש נשים, מותר בלא איש נוסף ובשעת הדחק אפשר להתיר בשתי נשים על פי הוראת רב, ורק בשני התנאים הנ"ל, ורק בדרך הרגילה ולא בדרך אחרת אפילו חלק קטן, עכת"ד.

וכן מצאתי בשו"ת אבני ישפה חלק ד' (סימן ק"ג) שנשאל בזה והשיב שהעצה הנכונה היא לקחת איתה במכונית שני ילדים, או שני בנים או שתי בנות, וזה יועיל אע"פ שהילדים ישנים. וגם אם מדובר על בת ספרד שחוששת לדעת השו"ע שאוסר על האשה להתייחד עם כמה אנשים בכל זאת תועיל העצה. והטעם ששני שומרים מועילים כיון שחושש שאחד מהם יתעורר, ומה שמרן הבית יוסף החמיר זה דוקא אם יש הרבה גברים עם אשה אחת, כי חוששים שבזמנינו כולנו פרוצים, אבל כאן חוששת לזנות כי הקטן יספר בשוק. ועי' בספר הליכות בת ישראל (פרק ח' סעיף י"ב) שהביא דעת הגאון רב"צ אבא שאול זצ"ל דעל בנות ספרד יש להם להחמיר ולא לנסוע במונית בשעות הלילה המאוחרות אא"כ מלבדה יש עוד שלש נשים.

ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ג' (סימן ק"ד) שהאריך בענין לנסוע עם איש במכונית בכביש בין עירוני ביום וכדומה ונביא תמצית דבריו כאן. לגבי אם מותר לאשה לנסוע במכונית עם איש בנסיעה בין עירונית ביום, והנה בספר דבר הלכה (סימן ט' סעיף ט"ו) הביא דבשדה או בדרך שמצוים שם עוברים ושבים דינו כבעיר, ומשמע דדינו כבעיר שצריך שני שומרים.

אמנם לא צריך שלשה כבשדה כיון שיש עכ"פ עוברים ושבים בדרך הזאת. וכן

ודאי אסור משום יחוד, אכן יש עצה לפתוח את אחד מן החלונות באופן שיהיו יכולין להביט בפנים. ולקמן יתבאר בעז"ה דיני מכונית לענין פתח פתוח לרשות הרבים. שם (ס"ק י"ט) כתב דגם באופן שיכולין לראות מבחוץ אין להתיר למעשה רק בדרך קצרה, ולא בדרך ארוכה כדי שלא יבואו לידי התקרבות, ועי' מה שכתב בשו"ת אגרות משה חלק ב' יורה דעה (סימן פ"ב), אכן במקום שיש עוברים ושבים יש להתיר על ידי שנים.

ובשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' (סימן של"א אות ח') כתב דנסיעת אשה במונית עם נהג מעיר לעיר הותרה רק במסלול שעוברות בו מכוניות נוספות והיושבים במונית נראים מבחוץ, וגם זאת רק בשעת הדחק ממש, ובכל מקרה הנוסעת במונית עם נהג לא תשב במושב שלידו אלא במושב האחורי, וגם לא תדבר עמו אלא בענין הנסיעה, וגם בנסיעה עירונית ראוי לנהוג כן. ועי' בשו"ת אור יצחק חלק א' אבן העזר (סימן ה') שנשאל בענין יחוד בנסיעה במכונית בכביש ראשי שבדרך כלל יש תנועה אבל לפעמים הוא ריק, והשיב דבין ביום ובין בלילה אין חשש יחוד כיון שלפעמים עוברות מכוניות אחרות אע"פ שאינו אלא לפרקים. ועי' בספר ארחות טהרה להגרי"א כהנא שליט"א (פרק כ' סעיף כ"ז) שכתב דמותר לאשה לנסוע לבד במונית של חברה ידועה אם איש הנהג, בשעות היום, ובלילה עד שעה עשר ובשעת הדחק עד שעה אחד עשרה, בתוך העיר או מחוץ לעיר בדרכים שמצויים שם מכוניות עוברות, וזאת בשני תנאים, א' שלא תשב ליד הנהג רק מאחוריו, ב' שיהיו החלונות מזכוכית שקופה שאפשר לראות מבחוץ לתוך המונית ולא יהיו מוסתרות בוילון. ובלילה לאחר שעה הנ"ל בין בעיר בין

נראה שבעיני עכ"פ שני שומרים ממה שכתב שם שברחוב שבעיר לא הוי מקום יחוד, ומשמע שדוקא בתוך העיר לא הוי מקום יחוד. אבל מחוץ לעיר תמיד הוא נקרא מקום יחוד, רק שיש לדון אם הוא נקרא עיר דסגי בשנים או דרך ושדה שצריך שלשה אנשים.

ובשו"ת רדב"ז חלק א' סימן קכ"א הובא בפתחי תשובה (ס"ק ח') כתב דהא ודאי דבלילה באפילה הוי יחוד אפילו בלא פתח וכן ביום אם הוא תחת מרגלית המטה הוא מקום שאין אדם רואה אותם. ולפי דבריו חזינן שיחוד תלוי במציאות וגם ביום תחת המטה כיון שלא רואים אותם הוא יחוד. וה"ה להיפך אם הוא מקום שכל הזמן יש עוברים ושבים, אז אף בשדה לא שייך לקרוא לזה שם מקום יחוד אם יש כל הזמן עוברים ושבים, ואדרבה דינו כמו רחוב בעיר שיש מירתת בכל רגע, ולכן בכבישים בין עירוניים, הרי ביום בכל רגע עוברת מכונית וזה ממש דומה לרחוב ואין לו דין דרך או שדה, ולא הוי מקום יחוד כלל, והסכים לזה הגרי"ש אלישיב זצ"ל, אך רכב שאי אפשר לראות תוכו ודאי אסור בכל כביש.

ולפי כל הנ"ל יש לעיין טובא איך נוהגים במקרה שאשה צריכה ללכת לשדה תעופה לעלות על טיסה שנוסעת באמצע הלילה, או לקחת מישהו משם, וכמובן שמדובר במקום שאין אפשרות להגיע לשם עם אוטובוס עם רבים וכדומה, אלא דרך מונית, ולכן בכל מקרה יש לעשות שאלת רב כיצד נוהגין ובפרט בשאלה זו המצויה ביותר.

יחוד במטוס או העליקופטער

ולענין אם מותר לשתי נשים לנסוע עם גבר אחד בהעליקופטער או שמא יש

לחוש לאיסור יחוד, ומצאתי בשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ו אות ל"א) שנשאל בזה והשיב למעשה שיש להתיר היות שיש כאן חרדה של הריגה שיפלו וימותו כולם ולכן בודאי שאין כאן איסור יחוד. ועוד הביא כמה צדדים להקל כגון שבמקום הנחיתה הוי כבר מקום רבים שאין בו משום חשש יחוד, ועוד שאין לחוש שיסע למקום אחר משום שיש בזה עונש חוקי ולכן אפילו באשה אחת אין לחוש ליחוד בכה"ג. ועי' בנטעי גבריאל חלק התשובות (סימן י"ג) שהביא דעת הגרי"י ניימאנן זצ"ל שהסיק דבעל נפש יחמיר ביחוד במטוס או העליקופטער. ועי' בשו"ת מנחת אשר חלק א' (סימן פ"ז) שנשאל שם לגבי אמא של כלה שהוצרכה לטוס באופן שרק הטיס והיא ישבו במטוס, והשיב שיש להתיר מהטעם הנ"ל, שאי אפשר להניח להגה אפילו לרגע אחד, ולכן יש להתיר בכה"ג.

וכעת ראיתי בשו"ת ויען דוד חלק ז' (סימן י"ח) שנשאל אודות נסיעה במטוס שאין שם אלא נוסע אחד, ומצוי הדבר בטיסות בין אנטווערפן לראטערגאם, האם יש לחוש לאיסור יחוד עם המשרתת, וה"ה להיפך כשהנסיעה קצרה. והשיב ובתחילת דבריו הוכיח דחשש יחוד הוא דוקא כשיושבים ביחד, משא"כ במטוס דבעבדתייהו טרידי, אמנם יש לדחות היתר זה דלא מצינו היתר כזה אלא בפתח פתוח לרשות הרבים. ועוד יש לעיין מטעם מירתת, אבל הוכיח שם שאין להקל מטעם זה, אמנם הכא דיש לחוש לכל רגע שיצא אחד מהמנהיגים לחוץ יש בזה כעין פתח פתוח כלפי הטייס, ועוד דזמנו בהול, ואפשר שיצטרך משהו מהטייס וכדומה, ולכן פסק להקל בכה"ג.

אמנם בספר נטעי גבריאל (פרק מ"ד סעיף

לנסוע עם איש אחד במכונית שאורות דולקים מחוץ לעיר

מד. יש אומרים שאם נוסעים עם מכונית נהג איש עם אשה א' דמהני אורות דולקים וחלונות שקופים אפילו מחוץ לעיר, אכן רק אם יש עוברים ושבים. ובשעה מאוחרת בלילה שאין עוברים ושבים לא מהני אורות דולקים אפילו בעיר^{סא}.

שני רכבים שנוסעים צמודים

מה. אם נוסעים בשני רכבים צמודים, מותר לאשה לנסוע עם נהג אפילו אם אין עוברים ושבים בדרך זו משום שנוסעי רכב זה מצילים על נוסעי רכב זה^{סב}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

דמרחק כזה חשיב כבעלה בעיר, ואפילו לפנויה שרי רק הטעם הוא משום דאין לחשוש שיטה מהדרך ויסע למקום אחר אך כל זה רק בשעת הדחק גדול ולמעשה יש להתייגע ולדאוג לפתרונות אחרים. יגעת ומצאת תאמין וד' היא בעזרכם, עכ"ד.

סא. עיי' בהערה הנ"ל, והנה בשו"ת קנה בושם חלק ג' (סימן ק"ב ענף ב') כתב לענין אם מועיל אורות בתוך הרכב ומעל גבי הרכב לענין נסיעה ביחוד בין עירני, והשיב דאה"נ המכוניות העשויים להסעת בני אדם, שיש בהם חלונות של זכוכיות, ונראה ונגלה לעין כל מה שעושים בפנים, בודאי דלא שייך בהם איסור יחוד, ומ"מ הדבר פשוט דהיינו דוקא כשנמצאים עוברים ושבים, ובלאו הכי אפילו בעיר אם אין עוברים ושבים אינו מועיל.

סב. הכרעת הגר"מ גרוס שליט"א, וכגון שיש אשה ואיש ברכב אחד, ואיש או אשה ברכב השני, ובאופן שירגיש האחד בעצירתו של חברו.

ט"ז) כתב דבמטוס קטן או העליקאפטער שנוסעים ב' נשים או ג' אנשים נוהג כל דיני יחוד, הגם שהטייס עסוק בהנהגה מ"מ אם יש אנשים פרוצים אסור, אבל אם אשה נוסעת עם הטייס לבדו יש לצדד להקל כיון שעסוק שם במלאכתו ויש עליו פיקוח תמידי מלמטה מתחלת הטיסה עד סופה. אם כי אפשר לו לפוש על גג וכדומה באמצע הדרך, מ"מ צריך פיקוח תמידי ומירתת.

נסיעה במכונית במקום סכנה- (ישובים באר"י)

בספר שולחן שלמה ערכי רפואה חלק ג' (עמוד נ"ה) הביא ששאלו הגרשז"א זצ"ל לגבי ישוב הנקרא יצהר הסמוך לעיר שם ויש תורנות להסיע תושבים הנזקקים לכך בשעות הערב, מהצומת הסמוכה כעשר ק"מ שהם כעשר דקות נסיעה, או מהעיר הסמוכה אריאל כעשרים ק"מ שהם כעשרים דקות נסיעה, ויש להדגיש שבגלל המצב הביטחוני באזור זה רוב הנהגים לא עוצרים בצידי הדרכים.

והשיב שם שאפשר לסמוך בנשואה

צניעות לגבי ישיבה במונית

מו. במקום שמותר לאשה ללכת במונית לנסיעה, יש לה להזהר שתמיד צריכים לשבת בספסל האחורי ולא ליד הנהג^{ס.}

איש המתייחד עם כמה נשים-דעת בני ספרד

מוז. אסור לאיש אחד להתייחד אפילו עם שתי נשים^ס, משום שהנשים דעתן קלה ומחפות זו על זו^ס.

נסיעה באוטובוס בלילה לענין יחוד למעשה

מח. הנוסעת בלילה באוטובוס, ונותרה לבדה עם הנהג, אם אין שם מכוניות או עוברים ושבים, תרד מהאוטובוס, אא"כ היא במקום סכנה^ס.

הערות וביאורים

(כלל קכ"ו אות כ"ז) דמאחר ששתי נשים לא הוי אלא איסור דרבנן מהני בעלה בעיר, וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' עמוד קצ"ב, וכן בשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ו אות י"ט) כתב כדבר פשוט דכשאחת מהנשים בעלה בעיר באופן שמצלת על עצמה משום יחוד מצלת גם על חברתה אף שאחרת אין לה היתר דבעלה בעיר, דכל שאחת מצלת על עצמה ואינה מתפתה מצלת גם על האחרת דמסתפי מחברתה. וכן פסק בספר דבר הלכה, ועי' בעזר מקודש (בסעיף ג) שכתב דאפילו אם אחת מהם נכרית ובעלה עמה בבית מותר.

סו. עי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ז' (סימן מ"ב) שנשאל שם אודות מי שנסע עם אוטובוס מלא עם נשים ובאמצע הנסיעה ראה שנשאר שם רק הוא ונהג עם כמה נשים, האם הוא חייב לרדת או לא ומה למעשה היה ראוי לעשות. והשיב דהיה מותר לו להמשיך לנסוע ולא עוד, אלא דאולי עוד היה קצת מצוה בזה, וצידד שם עם כמה צדדים להקל ולהתיר

סג. דעת הגר"ש וואזנר שליט"א הובא בספר הליכות בת ישראל, ובספר אורחות הבית (עמוד קט"ז). ועי' בספר אום אני חומה חלק ב' (סימן ס"ז אות ב') שכתב שם לגבי מזורים ומורות חרדים אשר נוסעים יחד בהסעה למקום לימודם, ואופן ישיבתן במכונית הוי שהנשים מאחור, ועתה מסיבות מסוימות הנצרכות רוצות הנשים לישב בשורה הקדמית, אם יאות מיעבד הכי. וכתב שם דהנה משום איסור דאחורי אשה בהא, מעיקרא דדינא בישיבה ליכא איסורא אלא רק בהליכה, אבל בודאי אין זה מדרכי הצניעות ובפרט לנהוג כן בקביעות, ואע"פ דיש בנידון דידן סיבות מיוחדות, מ"מ אינו ראוי וגם חילול ה' דהרואים, ולכן יש להימנע מדבר זה.

סד. עי' בט"ז (ס"ק ד') שכתב דאפילו ב' נקרא הרבה כלשון המחבר.

סה. שו"ע שם. ואם בעלה של אחת מהנשים בעיר כתוב בספר נתיבות לשבת (ס"ק ד') שבכה"ג יש להתיר להתייחד עם הנשים. וכן כתב בבית אדם

איש אחד המתייחד עם כמה נשים - דעת בני אשכנז

מט. רש"י מתיר לאיש אחד להתייחד עם שלש נשים, אמנם יש ראשונים שחולקים וסוברים שאסור להתייחד עם ג' נשים, ולדינא נחלקו האחרונים בזה, ובעת הצורך יש מקום להקל כיון שגדולי הפוסקים נקטו כדעת רש"י, וראה הערה ס"ז.

⊕ הערות וביאורים ⊕

מקודש שם, וגם זה רק משלשה נשים ולמעלה, אבל בפחות מזה אין להתיר רק עם שלשה אנשים.

ומה שיש אומרים דכשהאור דלוק בהמכונת מותר להתייחד, הדבר פשוט שאין לסמוך על סברות כאלו להתיר איסור יחוד, דבמקום שאין עוברים ושבים מאי אהני לן במה שהאור דלוק שם וכל זה ברור ופשוט, עכ"ד.

סז. רמ"א שם. והוא ע"פ שיטת רש"י שכתב על דברי המשנה (דף פ"ב.) כל שעסקו עם הנשים לא יתייחד עם הנשים, דהיינו אפילו עם נשים הרבה לא יתייחד כיון שלבו גס בהן, וכל זה בשתי נשים, אבל בג' או ד' שפיר דמי, עכ"ד. וטעם הדבר ביאר הרא"ש משום דכיון שהם נשים הרבה אי אפשר שלא תגלה אחת מהן על חברותיה, ועוד שאי אפשר לו לבעול את כולם, ובתוס' רבינו פרץ הוסיף משום שהן רבים והאיש מתבייש מהן, ועי' בתוס' שם ד"ה לא יתייחד במה שהקשה על רש"י, ובחלקת מחוקק (ס"ק ח') כתב ישוב על זה עי' שם. ועי' בבית שמואל (ס"ק י') שכתב דלפעמא דרש"י יש איסור להתייחד אפילו עם הרבה נשים כל זמן שיש לו עסק עמהם, והתוס' ס"ל דאפילו אם אשתו עמו אסור להתייחד עם נשים הרבה כשיש לו עסק עמהם. ולמעשה כדעת רש"י נקטו כמה ראשונים, וטעמם משום דכיון שהם הרבה נשים אי אפשר

לו להמשיך בנסיעה, עי' שם.

ועי' בשו"ת קנה בושם חלק ג' (סימן ק"א) שנשאל שם אודות מה שנראה כחסרון ידיעה אצל כמה אנשים שחוזרים מאוחר בלילה באירוע או חתונה ושאר כינוס או שמחה ומתייחדים עם נהג בשעות המאוחרות שאין כמעט שום רכבים בכביש, האם מותר לעשות כן, ולמה הרבה מזלזלים בזה. והנה מה שנוסעות הנשים באוטובוס או רכב פרטי כגון מונית וכדומה בשעות שכבר כלה הרגל מן השוק, ולפעמים נוסעים מחוץ לעיר בשעה שמתמעטים העוברים ושבים אסורה אשה להתייחד רק עם שלשה אנשים, והדבר תלוי בכל מקום ומקום ובכל דרך ודרך לפי מקומו ושעתו, כי יש מקומות שאפילו בשעות מאחרות בלילה הכבישים והרחובות מלאים עם הולכי רגל, או מכוניות שעוברים ושבים לרוב, ויש מקומות בין עיר לעיר שאפילו במשך שעות היום אין כל כך עוברים ושבים. ואף לדעת הרמ"א דיש מתירין איש אחד עם נשים הרבה מ"מ בלילה או בדרך ס"ל לכו"כ פוסקים דחמיר טפי ואסור להתייחד אפילו נשים הרבה בלי שלשה אנשים כשרים, כמו שיראה המעיין בדברי הפוסקים. ולמעשה רק כשיש שלשה אנשים או שני אנשים עם קטן או קטנה שאינם מוסרים עצמם לביאה עם האשה אחת שנוסעת עמהם, וכמו שהיקל העזר

שהוא גס בהן מזו שתגלה ולא תחפה עליהם, וכן הן מתביישים הוא והן מזו.

שלא תגלה אחת מהן על חברותיה, ועוד שאי אפשר לו לבעול את כולם.

גדר עסקו עם הנשים ולבו גס בה

והנה לענין גדר עסקו עם הנשים ולבו גס בהן, יש לעיין עד היכן הדברים, משום שיש הרבה אנשים שעובדים יחד במשך היום או שמטפלים בנשים באופן רפואי, או שמוכרים להם אוכל ובגדים וכדומה, ויש לברר מהו הגדר בזה, ומתי נחשב כעסקו עם הנשים ומתי לא.

והנה ראשית כל יש לברר למה החמירו באיש להתייחד עם ג' נשים אם עסקו עם הנשים יותר מבסתם איש, דהנה בגמ' (דף פ"ב.) כתב דכל שעסקו עם הנשים סורו רע, כגון הצורפים והסריקים והנקורות והרוכלין וכו', ורש"י פירש צורפי זהב העושים לנשים שירין נזמין וטבעות, סריקים סורקי בגדים לנשים, הרוכלין מוכרים קישוטי בשמים לנשים.

מבואר דכל אלו שעסקים עם נשים בלבד לבו גס בהן וכולן מחפות עליו, וכן הטעם פשוט הוא משום שיש בו קלות הדעת כלפי הנשים, וכדברי כמה ראשונים שהם אינם בושות ממנו, ולכן נראה שאיש שעובד במכולת או ירקן או מוכרי תכשיטים וכדומה, לא נחשב כאיש שעסקו עם הנשים כיון שלא עובד במיוחד עבור נשים.

אבל ראיתי בספר תורת היחוד בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שבעל משרד המעסיק פקידות במשרדו ונוצר קשר בינו לבין הנשים דינו כמי שעסקו עם הנשים, וטעם הדבר כיון שהנשים צריכות לו בודאי מחפין עליו, ואף גרוע זה מסתם איש שעסקו עם הנשים.

ועיי' בשו"ת דברי מלכיאל חלק ד' (סימן ק"ב) שפסק כרש"י, וטעמו משום דספק דרבנן לקולא. אמנם כבר הזכרנו במקום אחר את דברי השבט הלוי בחלק ג' סימן קפ"ג שבספק דרבנן בדיני יחוד אפשר שמחמירים טפי כיון שיש איסור חמור של עריות עלינו להחמיר אפילו בספיקו, וכן מצא ברדב"ז עי' שם, ובזה פקפק על מ"ש בדברי מלכיאל, והכריע להחמיר בספק בחלק ה' (סימן ר"א אות א'), וראה בחכמת אדם (כלל קכ"ו דין ד') ובקיצור שו"ע (סימן קנ"ב סעיף ג') שהביא מח' בזה ולא הכריעו.

ובשו"ת אגרות משה חלק ד' (סימן ס"ה אות י"ד) כתב שיש להכריע כדעת הרמב"ם והמחבר, אבל בשעת הדחק אפשר לסמוך על הרמ"א, וכן דעת הרבה פוסקים שבשעת הצורך אפשר לסמוך על הנך ראשונים שנקטו כדעת רש"י, וכדברי הרמ"א, ועיי' אריכות בזה בספר דבר הלכה (סימן י' סעיף א') ובהערות שם. מיהו בספר תורת היחוד (פרק ג' הערה י"ט) הביא שהגר"ש אלישיב זצ"ל סובר כדעת רש"י אפילו לכתחילה. וכל זה מיירי לאנשי בני אשכנז, אבל לאנשי בני ספרד שפוסקים כהמחבר אין להקל אפילו בעת הצורך.

להתייחד עם ג' נשים שלבו גס בהן

ועיי' בחכמת אדם (כלל קכ"ו ס"ק ד') שכתב דיש איסור נמי להתייחד איש אחד עם נשים הרבה כשלבו גס בהן, ועיי' בתורת היחוד בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל, ובספר דבר הלכה (סימן י' ס"ק ד') שכתב דלכאורה כשיש אחת מהנשים שאין לבו גס בה מותר אפילו להחכמת אדם, וטעמו משום דמסתמא מירתתי הוא והנשים

להתייחד עם ג' נשים אם**האיש פרוץ**

ובענין ההיתר של הרמ"א, ע"י בספר נתיבות לשבת של בעל המקנה (ס"ק ד') שכתב דאם האיש פרוץ אז אפילו עם ג' נשים אסור להתייחד משום דפרוץ גרע טפי מעסקו עם הנשים. אך השערי יוסף להחיד"א תשובה א' כתב שאין נ"מ בין כשר לפרוץ, ולהלכה קיימא לן כדעת המקנה, וכן פסק הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וע"י עוד באוצר הפוסקים (ס"ק כ"ו אות ה').

לשיטת רש"י האם אפשר**להקל אפילו בנשים פרוצים**

בספר דבר הלכה (סימן י' סעיף ב') כתב דלהמתירין איש אחד עם נשים הרבה שרי אפילו עם פרוצות וכך מבואר מכמה אחרונים, והוסיף שם דלכאורה ה"ה אפילו עם ג' נכריות, ועוד הביא שם את דברי הערך ש"י שהוכיח דאפילו להאוסרים איש אחד עם נשים הרבה, מ"מ שרי להתייחד איש אחד עם ישראלית אחת ונכרית אחת. וע"י בספר נטעי גבריאל (פרק כ"ב).

א' מג' נשים כשרה וב' פרוצים

דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל מובא בספר תורת היחוד (פרק ג' ס"ק ל"ב) שאסור להתייחד עם ג' נשים נכריות או פרוצות כיון שמאחר שכל ההיתר שמוזכר בראשונים הוא משום דהאשה מתביישת שמא יגלו, מ"מ בנכריות ופרוצות הם לא מתביישים מלומר שעברו באיסור, ואינם יראים זו מזו. אמנם אם אחת מהן כשרה מותר להתייחד אף שהשתים האחרות הן פרוצות, וטעמא דמילתא משום דשפיר שייך טעם ההיתר כיון שהאשה הכשרה מפחדת שאולי יגלו הנכריות או הפרוצות, וכמו כן שייכא הטעם שאי אפשר לבעול

ולענין איש שמוכר בגדי נשים וגם מוכר בגדי גברים, אף שנוצר קשר עם האשה שקונה ממנו, מ"מ יש לומר דמאחר שמוכר בגדים לאנשים ונשים, אין לו התקרבות מיוחדת לנשים, ויתכן שאין לו קירוב הדעת לנשים, ומדברי הקיצור שו"ע מדויק כן, (דבסימן קנ"ב סעיף ג') כתב וז"ל שאומנתו או סחורתו בדברים מיוחדים לנשים, עכ"ל, משמע קצת שצריך שיהיה אומנתו דוקא בדברים המיוחדים לנשים, ואם סחורתו מיוחדת הן לאנשים ונשים אינו נכנס לגדר של עסקו עם הנשים, וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

וע"י בספר נטעי גבריאל (עמוד קנ"ו) שכתב דקיבל מרביותו דבעל הבית של משרד ונשים העובדות אצלו דינו כמי שעסקו עם הנשים כיון שהנשים צריכות לו והן יראות ממנו ומחפות עליו. ועוד הביא שם מהערך השלחן ס"ק ו' והשבט הלוי חלק ה' סימן כ"ג דהגדר של לבו גס בה הוא גם אם מכירים דרך מסחר כיון שמביא לידי קירבה וידידות, אף שאין להם שום כוונת איסור. ועוד הביא שם מהברכי יוסף יור"ד (סימן רס"ז סעיף ז') שפסק דאמהות שמביאות את ילדיהם יום יום לבית הספר, או במלמדת שהאבות מביאים ילדיהם יום יום אפשר דחשוב כלבו גס בה, ובהערה ט' שם כתב דצ"ע אם באמת הוא כן לפי המציאות והכל לפי המקום והמצב.

ולענין אם האיש הפסיק אומנתו במלאכת נשים שוב אינו נחשב לעסקו עם הנשים ומותר לו להתייחד עם ג' נשים לפי המתירים, כן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל מובא בספר תורת היחוד.

לשיטת רש"י האם מותר

ההולכות לטיול בתוך מנהרה חשוכה אפילו ביום עם פנסים, אין להם לילך שם עם איש כגון מדריך טיולים או איש בטחון וכדו'. ועי' לקמן על דברי השו"ע (סעיף ט') במה שהארכנו בכמה ענינים בדיני יחוד בגנים וכו'.

טיולים של קבוצות נשים

והנה בענין טיולים מאורגנים לקבוצות נשים או בנות בבתי ספר וכדומה הנוסעים עם נהג אוטובוס, אף אם הנהג מחזיר את כל הנשים לאותו מקום או לכמה מקומות, בדרך כלל ישנם כמה נשים שנשארות עד סוף הנסיעה, ובפרט אם מסיימים את הטיול בשעות שעדיין יש תנועה של מכוניות ואנשים ברחובות. ועי' בספר דבר הלכה מהדורה חדשה (סימן י' ס"ק ג') שהביא שם ששאל לבעל הקהילות יעקב זצ"ל לגבי בתי ספר כמו בית יעקב נהוג שעושים טיולים בארץ בסיום שנת הלימודים האחרונה ונוסעות נערות בנות בגיל 13-14 ומורות יחד עם נהג במקומות יחוד כגון הרים וגבעות נחלים וכדומה ויש שאלה של יחוד איש אחד עם הרבה נשים ואף שעתה לפי החוק צריך לצרף אליהם איש עם נשק יש כאן שאלה של שני פרוצים עם הרבה נשים. ואמר הגאון זצ"ל שצריך ללמוד את ההלכה אבל נראה דהיות והרבה נשים הוי דרבנן וגם שני פרוצים דרבנן, ועוד דמאחר שמענישים בדיני מלכות את המאנס כמו במומשלת גוי אפשר שדינו ככשר לענין זה. ועי' שם מה שהשיג על זה בעל מחבר דבר הלכה, ומה שהשיב הגאון זצ"ל על הטיולים המסוכנים בדרך אגב. (ועל כך טעמא להקל, העיר לי ידידי הרה"ג ר' אברהם שמואל בנימין הלוי כץ שליט"א דטעם זה צ"ע דלא מצינו בשום מקום להקל מאחר ומקבלים עונש מהמלכות, ובפרט דהחשש הוא שמא יפתה וכדחזינו לעיל, וכן במפתח אין עונש מטעם

את כולן, דהיינו נמי מפני הבושה, ובודאי ימנעו האיש והכשרה מאחר ויראים שיגלו הדבר.

דוגמאות מעשיות - טיול בנות

עם נהג במקום בודד

ובענין טיול של בנות שנוסעות בספינה בים ומתרחקת הרבה מן החוף עד שלא רואים אותם כלל מן החוף, מצאתי בספר חוט שני הל' שבת חלק ג' (עמוד רמ"ה) שפסק דבכה"ג אין להם לנסוע עם נהג הספינה, אף דהם הרבה נשים. וטעמא דמילתא כתב שם דאע"פ שהרמ"א הקל כשיטת רש"י, מ"מ נראה מדבריו דלא הכריע להלכה כן מפני שלא כתב וכן עיקר או וכן נוהגין, אלא הביא את המקילים כדי לצרף את שיטת המקילים במקום הצורך, אבל סתמא דההלכה הוא כהשו"ע דאין להתייחד אפילו עם נשים הרבה, כדעת רוב הראשונים, ורק במקום הצורך אפשר לצרף את דעת רש"י. והוסיף שם דהדבר מצוי נמי בנסיעה באוטובוס בלילה במקומות שלא מצויים בשעות אלו בני אדם, וכן בנסיעה בשעות הבוקר המוקדמות יש לזהר. והעצה לזה הוא ליסוע בצרוף שומר, כגון זוג נשוי, או ילד או ילדה מגיל 6-7 עד 10, או שיהיו עמהם ב' אנשים כשרים, ובכשר אחד ופרוץ אחד יש לעשות שאלת חכם, כיון דיש מקילים בזה ובפרט בצירוף נשים הרבה. (ועי' לעיל שהזכרנו דלהגר"ש אלישיב זצ"ל אפשר להקל אף לכתחילה בכה"ג).

ועי' בספר חוט שני הלכות שבת חלק ג' (בקובץ ענינים עמוד רמ"ד) דמירי שם בענין נסיעה לטיולים במקומות מבודדים ובמקומות ששייך בהם איסור יחוד אף אם הם נשים רבות, אם יש שם איש אחד, וכתב דלכן קבוצות בנות או נשים

איש המתייחד עם ג' או ד' נשים בלילה

ג. איש שהולך בדרך או בלילה עם ד' נשים יש אומרים שאין בו איסור יחוד^{ס"ח}. ויש חולקים^{ס"ט}, ובמקום הצורך אפשר להקל עם ג' נשים^ע.

- הערות וביאורים -

המלכות, וצ"ע).

אסור שמא תשתקע אחת מהם בשינה כמ"ש הראב"ד ז"ל הובא בפוסקים ונמצא מתייחד עם שתי נשים שנוחין להתפתות או דלענין שינה בפונדק אין ה"נ דאפילו טובא אסור.

ע. כ"כ הגאון ר' נפתלי הירץ בשו"ת הרמ"א (סימן י"ד). ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ה אות ב') שדן בשיטת רש"י אם מהני ד' נשים בלילה דחיישינן דשמא אחת מהן תישן, וכתב דכיון שלא נאמר בג' נשים שאיכא חילוק בלילה מביום יש להתיר לסוברים כשיטת רש"י יחוד עם ג' נשים גם בלילה. אבל מ"מ כיון שאין ע"ז ראייה ברורה אין לסמוך ע"ז אלא בשעת הדחק. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ב סוף אות א') שכתב דמ"ש הרמ"א ויש מתירין איש א' עם נשים הרבה, היינו יותר משנים, ובלילה אם מהני ג' נשים לרש"י, פליגי בזה דהא יש חשש שחדא מינייהו שכיבא והוא מתיחד עם שתי נשים דאסור. ועיין אוצה"פ דמייתי בזה פלוגתא באחרונים, ולכאורה אינו דומה לראב"ד דמחמיר בזה בלילה דהראב"ד קאמר דאם ישן א' נשאר יחוד ממש יחוד דאורייתא וחיישינן לה, משא"כ הכא דגם אם תישן השלישית מ"מ ישארו שתיים והלא כמה פוסקים כ' דזה רק יחוד דרבנן ואין ראי' דאנו גוזרים עוד עליה, וכנראה זה הטעם שסבירא להגר"נ הירץ שבתשובת רמ"א (סימן י"ד) דמתיר.

ובספר משנת היחוד (עמוד קפ"ב) הביא לגבי טיול בין עיר לעיר או למקומות המרוחקים שאין מצויים שם עוברים ושבים, כגון כשעולים להרים או בקעות וכדומה שיש זמן מה של הליכה שאז אין שום עוברים ושבים, דהרי לפי שיטת הרמ"א לבני אשכנז כל עוד שאין לנהג עסק עמיהם, אפשר להקל עד שלש נשים עם הנהג, ויתכן שאם נמצאות שם גם בנות ספרדיות שהם גם יכולות להקל בזה, כיון דשאר הבנות שמוותרים ביחוד לדעת הרמ"א הרי הם כשומרות עליהם. ואם כולן בנות ספרדיות צ"ע במה סמכו להקל בזה, ואולי סמכו על הפוסקים שמתירים נסיעה עם נהג משום דיש לו מירתת שיפסיד פרנסתו, אבל אם יש להם מלווה כמובן שזה יותר עדיף, ואפילו אם הנהג והמלווה פרוצים הרי הגר"י קניבסקי זצ"ל מובא בספר דבר הלכה היקל בזה כדלעיל, וממילא יש להקל.

סח. עי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ב' (סימן תרנ"ח) שמתיר דוקא עם ד' נשים, וכן דעת הגר"פ שיינברג שליט"א מובא בקונטרס היחוד (עמוד כ"ו הערה ג'), והגר"ש אלישיב זצ"ל מובא בספר תורת היחוד (פרק ג' הערה כ"א).

סט. שיטת הב"ח. ועי' בפנ"י מסכת קידושין (דף פ:) שכתב וז"ל יש לומר דיין עמיהן בפונדק דבשלש נשים דעלמא

יחוד עם שתי נשים ואחת מהן קרובתו

נא. מותר לאיש להתייחד עם שתי נשים אם אחת מהן היא קרובתו כגון בתו, אמו, אחותו וכדומה וכל שכן אשתו^א.

נב. הרבה נשים עם הרבה אנשים

סעיף 1

נג. הרבה נשים^ב עם הרבה אנשים אין חוששין ליחוד^ג, היו האנשים

הערות וביאורים

ובשו"ת אגרות משה חלק ד' (סימן ס"ה אות ט"ו).

ועי' בחכמת אדם (כלל קכ"ו דין ג') שכתב דאפילו שתי נשים ואנשים הרבה אסורים ביחוד אף על פי שהם כשרים דאין אנו בחזקת כשרות כל כך אבל שלש נשים עם אנשים הרבה מותר, ונראה לי דהוא הדין שני אנשים ונשים הרבה, והט"ז כתב דהרמב"ם מתיר אף שני אנשים עם שתי נשים. ועי' בפתחי תשובה (ס"ק ה') שהביא דעת הברכי יוסף שדוקא שלשה אנשים עם שלש נשים מותר, אך שנים ושנים אסור, והיינו בסתם בני אדם שהם כשרים, אך בפרוצים יש להחמיר גם בשלש עם שלש. ועי' בחכמת אדם שם (דין ה') ובספר טהרת ישראל דהחמירו בפרוצים אפילו הרבה. ועי' בספר תורת היחוד (פרק ג' סוף הערה ל"ה) דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל שפסק להקל בפרוצים בעת הצורך.

נג. שו"ע (סעיף ו'). ובטעם שהתירו יחוד באנשים הרבה עם נשים הרבה כתב בספר עצי ארזים ובספר נתיבות לשבת (ס"ק ד') משום שהם רבים אף אם כולם יזנו אי אפשר שלא יגלו הסוד. ובספר דברי סופרים חלק ב' (סימן י"ב) הביא טעם הנ"ל ותמה עליו, דהא אשה א' אסורה להתייחד אפילו עם מאה אנשים ואינם חוששים שיתגלה הסוד, וכן איש אחד אסור אפילו עם מאה נשים לדעת הרבה ראשונים, ואינן חוששת שמא השאר שלא יזנו, דהא

עא. עי בשו"ת בית שלמה או"ח חלק א' (סימן מ"ח), ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ב' (סימן ט"ו) ובספר דבר הלכה בשם החזון איש (סימן ח' סעיף ד') שהביאו סברא להתיר מפני שעם אלו הקרובים הוא לא יזנה וממילא גם האחרים לא יזנו כי חוששים שיגלו סודם, ובספר נטעי גבריאל עמוד קנ"ג הערה כ"ב כתב דמטו משמיה דהגאון מטשעבין זצ"ל דכיון שהבית שלמה היה דעתו להתיר די לנו בזה בכדי להתיר.

ועי' בספר אורחות הבית (פרק י"ד סעיף ל') שכתב דמותר להתייחד עם אשה כאשר אמו או בתו או אחותו של האיש עמם בחדר, או כאשר אשה שבעלה בעיר, עמה, וכן מותר היחוד כשאב או אח האשה בחדר, ואפילו עם פרוץ או גוי. ושמירה זו מועילה רק ביום, אבל בלילה אסור להתייחד אלא אם יש שומר נוסף, כגון קטן או קטנה וכנ"ל, או שני שומרים מהמשפחה, הנ"ל. ויש מתירים בבן שאמו משמרתו, שמותר להתייחד גם בלילה ואין להקל כן. ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ו' (סימן נ"ט ענף ג') בענין איסור יחוד עם אשה ובתה.

עב. ולענין הגדר מהו נחשב כהרבה, עי' בחלקת מחוקק (ס"ק ז') שמסופק אם הרבה נחשב ג' נשים עם ג' אנשים, והברכי יוסף מתיר ג' עם ג', וכן נקט הבית שמואל (ס"ק ט'), ועי' בערוך השלחן (סעיף ט'),

מבחוץ והנשים מבפנים או להיפך ופירשה אשה לבין האנשים או איש לבין הנשים אסורים משום יחוד^{טז}.

גד. ל' @זהירות מיחוד נשים ואנשים הרבה

נה. אע"ג דאנשים הרבה ונשים הרבה לא הוי יחוד, מ"מ יש להזהר שלא יבואו על ידי קיבוץ אנשים ונשים לידי יחוד ולידי עבירה^{ע"ה}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

כתב החכמת אדם דאפילו לדעת הבית שמואל דשני אנשים עם שתי נשים לא הוי בכלל אנשים הרבה ונשים הרבה, אלא דוקא ג' וג' לאו דוקא ג' אנישם וג' נשים, אלא ב' אנישם וג' נשים גם כן מותר.

ועי' בחלקת מחוקק (ס"ק ט') שכתב משמיה דהמ"מ דדין זה נלמד מהדין של חתן שפירסה כלתו גדה ואסורים ביחוד ולכן הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים, ועיין שם מה שחלק על ראייה זו.

עד. שם. וכן דעת הרבה ראשונים ואחרונים להחמיר כשפירש אחד מהם, ורש"י מסכת קידושין (דף פ"א.) ד"ה ונשים כתב דאפילו לא פירש בין האנשים יש להחמיר כשאנשים מבפנים ונשים מבחוץ או להיפך שמא יפרוש ויטייחד עם הנשים. וכן דעת הריטב"א שם ועוד כמה אחרונים.

עה. בספר דברי סופרים (ס"ק ע"ב), ציין לדברי אב"י במסכת קידושין (דף פ"א.) שאמר "סקבא דשתא רגילא" פירוש ריעוע של ימות השנה ליחוד ולעבירה ימות הרגל, שיש קבוצות אנשים ונשים לשמוע הדרשה ונותנים עין זה על זה, כ"כ תוס'. והרמב"ם (פרק ו' הלכה כ"א) פירש דברי אב"י באופן אחר וז"ל: חייבין בית דין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו מסבבין ומחפשין בגנות ובפרדסים ועל הנהרות כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה.

אינו יכול לבעול כולן, יגלו סודם, אם כן גם באנשים הרבה עם נשים הרבה אין מתיראין שמא יגלו סודם, ואדרבה בכה"ג יש אפשרות שכולם יזנו, ומהאי טעמא גם אי אפשר לומר שהטעם הוא משום שהם מתביישים.

מיהו מצאנו עוד טעם לזה ברד"ל דמבואר שהוא מותר משום שכל שיש שם הרבה אנשים והרבה נשים אין כאן יחוד כלל דהרי זה כעומד ברשות הרבים. ולפי זה אע"ג שאם יש איש א' עם מאה נשים לא הוי יחוד לפי טעם זה, משום שיש ריבוי מכל המינים הרבה אנשים והרבה נשים לכן הוי כעומד בשוק. והנה גם לפי העצי ארזים אלף נשים ואלף אנשים שעומדים ביחד לא הוי יחוד ונחשב כעומד בשוק.

ומדברי החכמת אדם (כלל קכ"ו דין ג') נראה טעם אחר, דהא באמת מדינא שני אנשים מותרים להתייחד עם אשה אחת, אלא דס"ל להרמב"ם והמחבר דבעינן כשרים ביותר, אבל בסתם אנשים חיישינן שיתגבר יצרו עליו ולא יתביי מחבירו, ולכן כל שמלבד השני אנשים יש כאן ג' נשים שהדבר יותר רחוק שיעברו עבירה וכמו שכתב הרשב"א שכל שהן ג' נשים הן מתביישות זו מזו, אע"ג דלמעשה אין אנו מתירין בג' נשים לדעת הרמב"ם, מ"מ כיון שהחשש רחוק יותר וכדי לקלקל עמהן צריך להרבות בפיתוי, ולכן אמרינן שגם סתם אנשים יתביישו לעשות כן. ולכן

נו. ל'שני חדרים נפרדים בבית אחד

נו. אשה שנמצאת בחדר אחד והאיש בחדר השני בבית אחד והיא נועלת את הדלת נחלקו הפוסקים האם מצלת את עצמה מאיסור יחוד, וראה הערה ע"י.

⌘ הערות וביאורים ⌘

החזון איש זצ"ל דאסור לאיש ואשה להמצא לבדם בדירה אחת, ואפילו כשהם נמצאים בחדרים נפרדים. מכיון שהם נזקקים לחדרי השירותים והמטבח, ושם הם מתייחדים זה עם זה. ואפילו אם כל אחד ינעל את חדרו, ואין בדעתם לצאת עד שיבואו לשם עוד אנשים, אסור. כיון שלמעשה כנראה שהם כן יפתחו את הדלתות.

ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ה אות י"ט) שכתב להחמיר וז"ל "בשני חדרים בבית, אחד פנימי ואחד חיצון ואיש אחד הוא בחדר אחד ואשה אחת היא בחדר השני אם מועילה נעילת הדלת באופן שאין האיש יכול לפתחה, אם אין כל צרכי הפנימי שם לא שייך להסתפק כלל דהרי הפנימי בין שהוא האיש בין שהיא האשה מוכרח להכנס לחיצון ויהיה מוכרח הנעול לפתוח הדלת ויתיחדו. אלא אף כשאיכא כל צורכי האדם להלילה גם בפנימי וביה"כ מיוחד, ורק לצאת החוצה יצטרך הפנימי לילך דרך החיצון, ועי' התנו שעד שיאיר היום או זמן אחר שדרך האינשי לצאת לא יצא הפנימי, שעתה שייך להסתפק קצת שהרי אין לו להיות בחיצון כלל בשעת איסור היחוד, אבל פשוט שגם באופן זה איכא איסור יחוד מאחר שיכול לבועלה כשגם היא תרצה לזנות דאיסור יחוד אינו על ביאה באונס אלא על ביאה ברצון דאין חוששין לאונס לגזור יחוד בשביל זה

הנה נחלקו הפוסקים אם סגי אם האיש נועל הדלת, או צריך שדוקא האשה תנעל את הדלת או שמא אפילו אם האשה נועלת את הדלת אינו מספיק. ועי' בשו"ת דברי מלכיאל חלק ד' (סימן ק"ב) ובשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק ח' אות ה'), דאפילו אם האיש נועל את הדלת סגי, וכן דעת הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל. ועי' בשער הציון (סימן רל"ט ס"ק י"ז) שכתב דהישן בחדרו יחיד, אף שבבית יש אנשים צריך ליהרר שלא יהיה נעול רק פתוח לבית, והעולם נוהגים להקל בזה, ונראה לי דאף להמחמירין, אם בבית בלעדיו יש אשה יחידה, ועל ידי זה שיהיה פתוח יהיה איסור יחוד, לא יפתחנו ולא יגיע לו שום ריעותא, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע. וביאור דברי המשנה ברורה מצאתי בספר יבקש תורה שכתב שאין אדם מתפתה אלא לנראה לעיניים, וכיון שהם בחדרים נפרדים שוב לא שייך פיתוי.

עי' בחזון איש אבן העזר (סימן ל"ד ס"ק ב') שנוטה להקל אם היא נועלת את חדרה אך סיים בצ"ע, אמנם בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ב אות ב') היקל דוקא כשהאשה נועלת את הדלת שלה ולא האיש, וכן הביא בספר דבר היחוד שהגר"י מבריסק הורה דלא מהני פתח נעול כשהמפתח ביד האיש, ועי' בשו"ת שלמות חיים חלק א' (סימן נו').

ובספר הלכות יחוד (בוגרד) (פרק ד' סעיף ה') הביא מהגר"נ קרליץ שליט"א בשם

השמטות (עמוד קצ"ו) דשמה היא תפתח הדלת כדי לקלקל עמו והוי כפתח פתוח לה.

ואם המפתחות לא נמצאים אצל אף אחד מהם והדלתות נעולים, ע"י בשו"ת דובב מישרים חלק א' (סימן ה') שכתב דאין איסור יחוד כיון דבלא האחרים אי אפשר ליכנס, וכן כתב בדבר הלכה (סימן ד' ס"ק כ"ב). וע"י בספר הליכות חנוך (עמוד קע"א) שכתב דפעם היה מקרה עם בעל החשב האפוד ועוד רב חשוב ששאל אודות אם יש היתר להיות בבית עם אשה אחרת אם ינעל את עצמו בחדר, וסיפר שבעל הדובב מישרים זצ"ל אמר לו דשפיר חזי לאצטרופי דעת המשנה ברורה בשער הציון שמהני לנעול הדלת, ועוד דבשו"ת שלמת חיים חלק א' (סימן נ"ו) כתב דאפילו אם המפתח ביד הנועל מהני מטעם היכר.

ומילתא דשכיחא אצל זוגות שיש להם אורחים והבעל הבית צריך לצאת מוקדם בבוקר והאורח רוצה להמשיך לישון, כתב בספר נטעי גבריאל (עמוד ר"ב) דאסור להשאיר חבירו בביתו אפילו אם הוא ישן ואשתו ישנה מהלילה בשעה שהבעל יוצא לזמן ארוך בעיר אחרת או למקום עבודה אא"כ ישארו שם שומרים כדין, ומהדין מחויב הבעל הבית להעיר האורח שיצא עמו, הגם שבשעה שהולך לישון הבעל נמצא שם, מ"מ אין שום היתר להשאיר שם אם הבעל יוצא לזמן ארוך, אע"פ שהאורח ואשת הבעל הבית נשארים לישון בחדרים נפרדים, מ"מ אסור שמה יתעוררו, ובמקום איסור אינו חל הכלל כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה חוץ מצא. וכן הדר בבית עם שתי קומות ויש לו אורח בבית שיש לו כניסה נפרדת מבחוץ ומבפנים, נוהג איסור יחוד כיון שיכול לילך מבפנים, אא"כ נועל הדלת ולא יהיו

ולרצון אין הנעילה מועילה כלום. ואין להקשות למה ליכא איסור לאשה לדור בבית לבדה וא"כ לשמה תפתח ביתה למי שירצה לבא לזנות עמה, לא מבעיא כשיש עוד דירין בחצר שאפשר שירגישו אינשי שנמצאים בחוץ כשדופק על פתחה וכשנכנס דאז מירתתי, אלא אפילו במקום שליכא דירין שג"כ לא מצינו שאסרו אף שלא שייך מירתתא דאולי לא גזרו שלא ידורו בביתם בשביל חשש רחוק, ושייך זה גם שלא לאסור בבתים הגדולים שיש הרבה דירין כשדורה אשה לבדה בבית של קומה אחת שאפשר שדריים שם גם אנשים יחידים לבדם בהבתים, דאם לא נ'מא כן הא הוא ממש דרים בבית אחד שגזרו שלא שייך להתיר במה שנועלת שבידה לפתוח כשתרצה", עכ"ל.

וע"י בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א' (סימן ס"א) שנשאל אודות שנים שרוצים לשכור חדר ליד חדר סגור שנמצאת שם אלמנה ואין להם דריסת רגל דרך חדרה דאולי אסור משום שבלילה אף בעיר צריך שלשה, והשיב שאם היא זקנה ופסקה מלראות לפני שנהיתה אלמנה, ושומרת הדת שאז איסור יחוד הוא רק מדרבנן, והחשש שמה אחד ישן ואחד יקץ ויבטח על זה שחברו ישן הוא הוי ספק ספיקא דרבנן לקולא. ועוד דאולי כל מה שהחמירו בדרך שצריך שלשה היינו לאשת איש או פנויה שאיסור יחוד הוא מן התורה, אכן אם היא נהיתה אלמנה לפני שפסקה מלראות שאז איסור יחוד עמה הוא מן התורה ספיקא דאורייתא לחומרא. וכן החמיר בשו"ת קובץ תשובות חלק א' (סימן פ"ב). ובנכרית אף אם תנעול הדלת שלה לא מהני לאיסור יחוד אף להמתירים, כיון דנוכרית לא קפדה על זנות, וכ"כ בספר דבר הלכה

איסור יחוד בבית מלון

נח. בבתי מלון, שהחדרים פתוחים לפרוזדור אחד, מותר ליחיד לשהות בחדר זה אע"פ שבחדר ליד שוהה שם אשה לבדה, מפני שהפרוזדור נחשב לרשות הרבים, שהרי עוברים בו כל בני המלון. ואם כל האורחים שבמלון הם פרוצים או גויים מותר לאיש ללון לבדו בחדרו, אף אם בחדר הסמוך לנה אשה לבדה, ואפילו היא פרוצה או נכרית. אבל לאשה לא הותר ללון לבדה במלון שכולם נכרים או פרוצים, אלא אם נועלת את חדרה^{טז}.

יחוד בקביעות עם שומר

נט. אין להתיר יחוד על ידי שומר, אלא ביחוד ארעי ובדרך מקרה, אבל בדרך קבע, כגון שדרים בביתו, אסור^{ע"ה}. אבל באיש ואשתו שדרים עם אחר אפילו בקביעות מותר^{ע"ט}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

באקראי, והכל לפי הענין על פי הוראת חכם.

ואח"כ שמעתי ממורי הוראה שליט"א דהרי קשה לסמוך על זה לקולא בכה"ג משום דאיך יתכן שישארו בחדרם כל הזמן, והלא לפעמים צריכים ללכת לבית הכסא וכדומה, ולכן לסמוך על סמך שיהיו בחדרים נפרדים כל הזמן קשה מאוד. וכן ראיתי שכבר העירו על זה בספרי זמנינו.

עז. שיעורי הגר"מ גרוס שליט"א בחוברת תל תלפיות. ומקור דבריו מיוסד על דברי החזון איש יורה דעה (סימן צ"א ס"ק ה'), שו"ת מנחת יצחק חלק ט' (סימן קמ"ב אות ט'), ובשו"ת חלקת יעקב אבן העזר (סימן ס"ו). ועי' בספר מנחת איש (פרק ט"ז סעיף י"ג-י"ד).

עח. כן איתא בשו"ת מהר"י וויל (סימן נ"ה), ומובא בדרכי משה (ס"ק א'), ובבית שמואל (ס"ק כ"ב).

עט. כן ראיתי בשיעורי הגר"מ גרוס

המפתחות אצל האורח או אצל אשתו, ואז כיון שהדלת סגורה ואי אפשר לאשה לילך לחדר של האורח וגם האורח אי אפשר ליכנס לדירת האשה אין איסור יחוד.

ועוד כתב שם בנטעי גבריאל שכאשר בונים בנין משרדים צריכים לבנותו באופן שהאנשים מבפנים והנשים מבחוץ ויהיה פתוח לפרוזדור, והוא על פי שו"ע (סעיף ו'), וכן נהג הרב מפאפא זצ"ל, וכן האדמו"ר מצאנז קליוזענבורג זצ"ל היה אומר שכשבונים בית כולם שואלים שאלות לגבי הלכות מזוזה וכדומה, למה לא שואלים שאלות איך להינצל מאיסור יחוד החמור ביותר.

ובמקרה השכיח מאוד שיש מצב של יחוד בין בייבי סיטר וילדים מעל גיל תשע וצריכים להיות בבית ביחד, נראה שלמעשה תלוי במח' אם אפשר לשניהם ללכת לחדרים נפרדים וסגי בזה, ובספר נטעי גבריאל (פרק ל' הערה ה') כתב דבכה"ג שיש שאלה של יחוד דרבנן, אפשר להקל

ס. ל' איש שעסקו עם הנשים

סא. איש שעסקו ומלאכתו עם נשים אסור לו להתייחד אפילו עם נשים הרבה, ולכן מותר לו להתעסק עמהם רק אם אשתו עמו או שיפנה למלאכה אחרת.^פ

דינים השייכים לביקור אצל רופא

סב. למרות שיש פוסקים שהתירו נגיעה בנשים כשאין הרופא נוגע בהם בדרך תאוה^{פא}, בכל זאת יש לכל אחד לדעת עוד דבר חשוב מאוד ששכיח כל יום לגבי נשים שמבקרות אצל רופא והוא שיש בזה גם חשש איסור יחוד, ובסמוך נביא כמה פרטים בזה.

א. אשה שצריכה ללכת לבדיקה אצל רופא והוא צריך לבדוקה במקומות המכוסים או בבית הסתרים כגון באשה מעוברת וצריך לסגור הדלת ואין אנשים אחרים שנכנסים לתוך החדר, יש אומרים שאין איסור יחוד משום דהרופא טרוד במלאכתו ומסלק תאותו מעצמו^{פב}.

✿ הערות וביאורים ✿

פא. בש"ך יורה דעה סוף (סימן קצ"ה ביורה דעה ס"ק כ') כתב דנגיעה שלא לשם ערוה ותאוה אין בו איסור, ויש חולקים.

פב. והנה כתבו הפוסקים כמה סברות להתיר ואלו הן: א'. דכיון שהרופא עסוק במלאכתו לא ישים לב על תאותו. ב'. בעלה בעיר. ג'. דהוי כמו פתח פתוח לרשות הרבים דמציל מאיסור יחוד, כגון אם יש אחות שנכנסת לתוך החדר וכדומה.

והנה לגבי ההיתר הראשון, ע"י בשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ה אות א') וז"ל "בדבר אשה שצריכה ללכת לבית הרופא שצריך לבדוקה כשהיא ערומה וגם בבית הסתרים שא"א זה אלא עם הרופא לבד בחדר סגור, ואף כשיש איזה אדם בהמשרד בחדר אחר הא אין הדרך להכנס שמה, ומעשים בכל יום שאף נשים של ת"ח ויראי ה' מתייחדות עם

שליט"א, ועי' בשו"ת קנין תורה חלק א' (סימן מ"ב), ובשו"ת משנה הלכות מהדו"ת חלק ב' (סימן ש"ג).

פג. שו"ע (סעיף ז). ועי' בשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ו אות י"ז) שכתב דדבר פשוט הוא דאנשים ונשים שעובדין יחד באופיס (משרד) הוויין בכלל לבן גס בהן זה בזה, וכן המשרתות העובדות בבית עם האיש שבבית יש עמה דין ודברים בדבר עשיית מלאכת הבית הוויין גם כן בכלל לבן גס בהן, וכל האופנים שאסור כשלבן גס בהן אסור בנשים הנ"ל, וכל זה אפילו באשה ישראלית, וכ"ש בנכריות, ולפי זה צריך להזהר מאוד בנשים העובדות בבית אם האיש מצוה אותה במלאכת הבית שלא להתיחד עמה בשום פנים שאסור להתייחד כשלבן גס, וכל שכן בנכריות דצריך לזהר טובא.

שאפילו אם הדלת סגורה כל עוד שיש אפשרות לאחר להכנס לשם מותר.

ובספר תורת היחוד (עמוד ר"ב) הביא דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שאם בעלה אינו בעיר יש להתיר רק אם מלבד האשה שהלכה עמה נמצאת שם אחות אחת שעלולה ליכנס לחדר הבדיקה, ואפילו אם האחות היא נכרית. ואף שיש סברא שתחפה האחות שעובדת עם רופא משום שמקבלת משכורת, מ"מ לעומת זה יש סברא שתמינע האשה לעשות עבירה מאחר שיש שם עוד נשים, ולכן כשיש שתי נשים אחיות שעלולות להכנס לחדר תוך הבדיקה אז מותרת להתייחד משום שיש ג' נשים, ואף אם הוא פרוץ עדיין יש להקל כיון שהרופא לא רוצה לאבד את עבודתו.

ועי' בשו"ת אור יצחק חלק א' אבן העזר (סימן ה') שנשאל בענין יחוד אצל רופא, והשיב דאין איסור יחוד אצל הרופא ובפרט כשיש שם אחות, ואע"פ שאולי גם היא פרוצה, כיון שהרופא חושש להפסיד אומנותו, ואע"פ שקרו כבר כמה פעמים מקרים שאנשים כאלה לא חששו לאומנותם ועשו מעשה תועבה, אין זה משנה עיקר הדין. ועוד נשאל שם בענין יחוד במשרד רופא והדלת נעולה והשיב דמן הדין אין כאן חשש יחוד מכמה טעמים, אבל מכוונת הדבר דלמה לו לנעול את הדלת הרי יכול לסוגרה בלא מנעול. ואם יש בחדר קטן מבן ג' ומעלה סגי.

ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק י"ב) שכתב כמה צדדים להקל בהליכת אשה לבדיקת רופא, ונביא תמצית דבריו:

א' מאחר שיש אומרים שמהני ההיתר דפתח פתוח אף בלבו גס בה או בפריצים לכן מותר לאשה להבדק אצל רופא בחדר

הרופא במשרדו וגם היא עצמה בלא בעלה הולכת להרופא, הנה ההיתר שנתפשט הוא משום שהרופא אף אם הוא נכרי הרי הוא טרוד במלאכתו לסלק מעצמו תאותו, ואף כשכלה מלאכתו שהוצרך להתעסק בה אם הוא בזמן שקבע שיבואו אליו החולים הרי לא יוכל לשהות עמה עוד זמן מפני אלו שמחכים שם ואף אם עדיין לא באו שם חולים אחרים הרי חושש שיבואו עוד אחרים. וכשנשארה היא באחרונה שידוע שיותר לא יבואו שליכא טעמים אלו מ"מ סומכות ע"ז שאיכא להרופא משרתת במרפאה (אפי"ס) שלו ואם תתאחר יותר זמן מכפי הרגיל ייראו שלא תחשוד את הרופא, והרופא אף שהוא נכרי ימנע מזה כדי שלא יצא עליו שם רע ויתמעטו החולות לבא אליו מפני בעליהן שלא יניחום לילך לרופא זה. אבל מה שמתחדות עם הרופא אף כשאין לו משרתת ואף אחר הזמן וגם ע"י יחוד זמן מיוחד לה בעצמה נראה שאין להתיר ומוכרחת לקחת עמה אחד מבניה ואם אין לה יהיה מוכרח הבעל לילך עמה, אבל לא נאסרה על בעלה אף כשהלכה בעצמה דאין אוסרין על היחוד" עכ"ל.

ולגבי ההיתר דבעלה בעיר, כתב היוסף אומץ (סימן צ"ז) דמסתימת הפוסקים נראה דההיתר של בעלה בעיר נאמר בכל גווני שאימת הבעל עליה כיון דהוא נמצא בתוך העיר, ולכן בכל אופן שרי, וכן דעת החזון איש הובא בדבר הלכה (סימן ז' סעיף ב') דמהני אפילו אם אין הבעל יודע היכן נמצאת אשתו.

ולגבי ההיתר דפתח פתוח לרשות הרבים, עי' לקמן שהבאנו דנחלקו גדולי הפוסקים אם יש היתר דפתח פתוח כשהדלת סגורה, ויש פוסקים שדעתם

(סימן תפ"א) בשם הרדב"ז.

ועי' בספר נשמת אברהם אבן העזר (עמוד ר"ה) שהביא שהגרי"י נויבירט זצ"ל כתב לו שיש להקל בביקור אצל רופא אם בעלה בעיר, כי האחרונים מקילים אף אם היא נמצאת שלא בביתה. ומה תאמר הבינת אדם שהוא מחמיר אם האשה לא נמצאת בביתה, הרי לדעתו אם היא תקח אתה עוד אשה יש בו רק איסור דרבנן. וא"כ נראה באשה חולה בזקוקה לבדיקה ולטיפול רפואי ואינה יכולה ללכת לרופאה, מסתבר דיהיה מותר לה להבדק על ידי רופא. ועוד יש להוסיף הרדב"ז דלא מרעי לחזרתו ובעבדתיהו טרידי, עכ"ד.

ואע"פ דיש כמה סניפים להקל מ"מ יש מגדולי הפוסקים האוסרים, דהנה מה שכתבו כמה פוסקים כסניף להקל שהרופא טרוד במלאכתו, עי' בספר נשמת אברהם שהביא השגת הגרשז"א זצ"ל דמה שהתירו במי דטריד בעבדתייהו היינו רק למעט את הפריצותא אבל לא להתיר יחוד, שהרי תינוק בן שלשים יום נקבר רק באשה אחת ושני אנשים, אע"ג דטרידי בהולכת התינוק וקבורתו, וגם אם אשה באה לשאול שאלה לרב אע"פ שהוא טרוד וצריך לעיין להורות הלכה גם כן יש איסור יחוד, וכ"ש גבי רופא שגם יושבים ומשוחחים יחד, וגם כל ההיתר של טירדה נזכר רק לענין חשש חיבה במישוש הדופק ולא לחשש יחוד. ועוד הוסיף שם לגבי ההיתר של מירתת הרופא, דמנא לן לחדש דינים או היתרים מעצמנו, ונכון שהרופא יפחד קצת להפסיד שמו אם אשה זו שינסה לפתות תגיד לשאר נשים, אבל לפי זה יהא היתר יחוד גם אצל עורך דין וכדומה ולא דוקא רופא ולא שמענו

לבד כשהדלת לא נעולה עם המפתח, אם בחוץ נמצאים בחדר ההמתנה ג' בני אדם או איש ואשתו עמו דאז הוי ליה כפתח פתוח לרשות הרבים, ואף דהרופא בודק אותה באיברים פנימיים אין לנו להסתכל על זה שיהא יותר גרוע מנשים דלבו גס בהן או פריצות דיש שם ההיתר דפ"פ. ועוד יש קצת מירתת כמה שמישהו יכול להכנס לחדר אף שהרופא בודק את האשה.

ב' ועוד קולא יש לצדד שבעלה בעיר דיש להתיר לעת הצורך אפילו בנעילת הדלת, וגם לסמוך על פוסקים שמקילים בבעלה בעיר אף שהלכה לבית של איש אחר ברשות הבעל.

ג' ועוד יש לצרף השיטות שמקילים היכן שהדלת לא נעולה שיש אומרים שאין זה בגדר יחוד, ואפילו אם סגור יש לסמוך אם מישהו אחר יש לו המפתח לפתוח הדלת בכל עת שירצה, ונחשב זה גם כן כיוצא ונכנס דמועיל לענין יחוד.

ד' ועוד יש לכל רופא עוד צד קולא דאצלו יש לו חזקה דלא מרע אומנתיה, שאם יתפסו אותו יזרקו אותו מהעבודה שלו, לכן מכל צדדי ההיתר האלו יש להתיר בשופי בדיקת אשה אצל רופא, ביחידות באחד מהאופנים הנ"ל.

ועוד הוסיף שם דאין צריך לומר דאם חדר המרפאה נמצא באחד מחדרי מגורי הרופא ומשפחתו בדודאי מותר, וכגון שמצוי הרבה מקומות שבתוך ביתם עשו חדר מיוחד למשרד לקבל אנשים, ושם אפילו אם סוגר את הדלת עם מפתח מ"מ יש להקל כל עוד שאשתו בבית או באותו בנין שיש מירתת של אשתו שמשרתו, ובפרט בצירוף של לא מרע אומנתיה, עכת"ד. ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ג'

ויש מחמירים בכל מקרה כשאין אנשים רגילים ליכנס לתוך החדר מבלי לדפוק על הדלת כגון אחות, וראה בהערה ביאור השיטות. וכיון שבאשה שהולכת לרופא מתעורר כמה חששות, לכן כתבו הפוסקים דלכתחילה מוטב ללכת לרופאה, ומי שלא יכולה, או שהרופא יותר מומחה, צריך לכתחילה לבקש שיניח הדלת פתוחה

⊕ הערות וביאורים ⊕

היתר כזה.

היחוד. וכן עי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ג ס"ק ג') שכתב דהיכא דהבעל נמצא רחוק ומדבר עמה בטלפון ועל ידי זה היא יודעת שהוא לא יכול להגיע בזמן הקרוב יש להחמיר. ולגבי ההיתר של פתח פתוח, זה שייך דוקא אם יש אפשרות לאחרים להכנס לתוך החדר באמצע, ובלאו הכי אסור. ואם יש למישהו מפתח לחדר של הרופא עי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק י"ב) שמיקל בזה אפילו אם הדלת נעולה, וכן דעת החזו"ן איש הובא בדבר הלכה (סימן ג' סעיף ג').

ולגבי ההיתר של בעלה בעיר, עי' בחכמת אדם (כלל קכ"ז ס"ק ו') שכתב דכל ההיתר של בעלה בעיר היינו בביתה, אך היכא שהולכת לבית אחר או למקום אחר כגון לרופא אין היתר של בעלה בעיר. ועי' בנשמת אברהם שם שהביא מהגרש"ז א"צ"ל דאפילו אם הוא רופא בית אם כבר בדק אותה כמה פעמים יש קצת גייסי אהדדי ולא מהני כלל מה שבעלה בעיר. וכן עי' בספר תורת היחוד (עמוד ר"ב) בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל שכתב דאין לסמוך על ההיתר של בעלה בעיר אלא אם באמת כבר הגיע למשרד באמצע הביקור כמה פעמים, וזה דבר קשה ולא שכיח, אבל אם תקח איתה עוד אשה אחרת שתכנס איתה לרופא אז הוי רק יחוד דרבנן שאפשר להקל בבעלה בעיר. וכל זה כשאין הדלת נעולה אבל אם הדלת נעולה אי אפשר להתיר לכו"ע אפילו שבעלה בעיר כיון שיש להם אמתלא שלא פתחו את הדלת מיד משום שהוא באמצע בדיקה או טיפול.

ואם יש בתוך החדר מצלמה יש לדון האם זה מתיר יחוד אפילו אם הדלת נעולה או לא. ובספר דבר הלכה שם בהוספות חדשות מבאר דאפ"ה אין להתיר יחוד. ועי' בסוף הספר מה שהארכנו בענין מצלמות להצלה מאיסור יחוד.

ובספר החדש פתחי דעת להגרד"א מורגנשטרן שליט"א (פרק ו' סעיף ט"ו) הכריע שם דבביקור אצל רופא קיים חשש לאיסור יחוד, וההיתרים הרגילים ליחוד עם איש כגון בעלה בעיר או פתח פתוח בדרך כלל אינם שייכים בביקור אצל רופא, ע"כ יש להשתדל באופן שנוקקים ללכת לרופא, שילווח אותה בעלה, או שתלך עמה אשה אחרת, ובזה יש היתר בצירוף עם מה שנכנסת אחות או מזכירה מפעם לפעם.

וראיתי בספר יד לילודת (עמוד ט') שכתב דכיון שיש הרבה מחמירים, נכון שתאמר לבעלה לפני שהולכת להיכן היא הולכת, אבל אם בעלה עובד אצל אחרים ושווה שם איזה שמונה שעות בכל יום והדרך לשם שעה ויותר יש להחמיר, וכך פסק הגר"ח פ"פ שיינברג זצ"ל בקונטרס

קצת, או שהבעל ילך איתה וימתין בחדר החיצון, או שתיקח אשה אחרת איתה לתוך החדר או תינוק בגיל שמציל מיחוד^{פג}.

✪ הערות וביאורים ✪

רופא גבר זר, ובפרט הרופאים של זמנינו" עכ"ל.

ובספר פסקי באר משה הלכות נדה (עמוד רכ"ד) הביא שם התשובה הזאת והוסיפו מהשיעורים דכל פעם שהולכת אל הרופא שלא תלך לבדה, וזה מועיל אע"פ שהלה לא יכנס עמה לחדר כשהרופא בודק אותה, כיון דמ"מ מירתת הרופא שמא יכנס. ואם אין לה מי שתבוא עמה יש לסמוך על האחיות הנמצאות שם, ובדיעבד אף אם נמצאת שם רק אחות אחת יש לסמוך ע"ז, אבל כשהיא יחידה עם הרופא יש בזה איסור יחוד, ומשמע שלא מהני שבעלה בעיר, ובטעמא דמילתא יש לומר שהרופא נידון כלבו גס בה דתו אין את ההיתר של בעלה בעיר.

ובשו"ת שבט הלוי שם כתב סיכום לענין הנ"ל ונביא דבריו כאן:

א'. אין להרבות בביקורי רופאי נשים בכלל כי יש בזה חששות טובא מנגיעת עריות שלא לצורך וכו'.

ב'. במקום הצורך אם אפשר יש לבחור ברופאה.

ג'. אי אפשר או שהרופא יותר מומחה אין בידנו לאסור.

ד'. אסור לבקר אצל רופא המוחזק בפריצות וחשוד ומפורסם בעריות.

ה'. בכל אופן לא ללכת לביקורים אלא בזמן דשכיח ביה רבים דזה ממעט החשש וגם הוא טרוד בעבודה.

פג. עי' בשו"ת שבט הלוי חלק ד' (סימן קס"ז) שכתב דמוטב ללכת לרופאה אם אפשר, כיון דיש כמה חששות של פריצות וכו' וע"ש באריכות, ובשיעורי שבט הלוי (עמוד ער"ה) הוסיף דאין לבעל לשהות בחדר החיצון אם יש שם פרוצות וכדומה שתקנתו קלקלתו, וישתדל שלא תסגור הדלת עם מפתח, וגם שלא תרבה שיחה עם הרופא יותר מן הצורך.

ועי' בשו"ת חיי הלוי חלק ב' (סימן ע"ח ס"ק מ"ד) שכתב העצות הנ"ל והוסיף דאם אי אפשר לקיימם, יש לבקש מאחות שתכנס איתה לחדר או שלפחות תכנס פעם באופן אקראי באמצע הביקור.

ועי' בשו"ת באר משה חלק ג' (סימן קנ"ב) ד"ה ובאמת שכתב וז"ל "ובאמת רע עלי המעשה שכל אשה צעירה עם מיחוש קטן הולכת אל רופא ישראל או נכרי להניח לבדוק עצמה באותו מקום באופנים שונים, ולא ידענא מי התיר להן. וכבר נשאל על זה הגאון בעל בנין ציון חלק א' (סימן ע"ה) על כיוצא בזה ובאמצע התשובה נגע גם בשאלה זו, וכתב דשרי, לפי שהרופא במלאכתו הוא עושה. ומאליו מובן כמה חלש טעם זה להקל, ולכן לילך אצלם עם מיחוש קל כמו שהוא בודאי אינו נכון, ומעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים עלה בידי למנוע נשים מלילך להרופאים על ידי מה שהסברתי הענין לבעליהן ובעזרה"י הכל היה על מכונו. וביותר קשה הדבר מאחר דעתה איכא במתא הרבה רופאים שהן נשים, ואם מיחוש קל בודאי יותר טוב לילך אצלה, וכמעט שאין היתר בדבר לילך אצל

על זמנו וילווח את אשתו לבדיקה להיות עמה בחדר, ואם אינו יכול עכ"פ אמה או אחותה תהא עמה בחדר כדי שלא יבואו לידי איסור.

ומצאתי בשו"ת משנת יוסף חלק ה' (סימן ב') שהביא דעת בעל שבט הלוי שליט"א, שכתב דיש חשש גדול שהגם שאומן במלאכתו עוסק ולא רוצה למרע אומנותיה, ועוסק במלאכת הרפואה, בכל זאת צריך להזהר מבדיקות שאינם לצורך ממש. ויש בזה על הנשים ב' איסורי תורה. א'. לפני עור שמכשילות את הרופא אם מטפל יותר מהצורך ההכרחי ממש, ואפילו אם אצל הרופא נחשב כהיתר מ"מ כבר קיימא לן במסכת מכות (דף ט.) דאומר מותר הוי קרוב למזיד. ב'. חיוב מן התורה של והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר. והראות האשה את עצמה גורם לגילוי עריות, ואפילו אם אין שום כוונה לזה, אבל העיקר התוצאה.

ולכן יש להקפיד שלא לגלות אלא את המקום ההכרחי ולא יותר. ובאמת היום אחרי שבעוה"ר קרו אצל רופאי נשים מקרים חמורים רח"ל יצא חוק מטעם משרד הבריאות שכל הבא לרופא רשאי להכניס איתו לחדר אדם נוסף כפי רצונו, ודבר זה אף מצוין בשלטים במרפאות הציבוריות.

והשיב לי בתשובה בעל שו"ת מנחת חן שליט"א דאם אפשר תבקש שלא תהא הדלת נעולה כמ"ש בשו"ת מנחת יצחק חלק ז' (סימן פ"ג), וגם תבקש ללכת לרופא בזמן שהאחיות מצויות שם, ונכון לבקש מהאחיות להיות עמה בחדר, ואם הדלת סגורה ואינה נעולה, אז במקום שהאחיות רגילות להכנס בכל עת בלי לבקש רשות ובלי לדפוק על הדלת ודאי מותר, ובדיעבד כשכל הנ"ל אי אפשר, יש לסמוך

ו'. במקום שצריך ללכת לרופא יש לה לילך עם עוד מישהו.

ז'. אין כדאי ללכת עם בעלה מפני שמקומות אלו עלולים להיות מלאים בפריצות.

ח'. עליה לנסות שלא יסגור הדלת ובודאי שלא ינעל עם מפתח.

ט'. מלבד חששות של יחוד, הרגילות שרופאי נשים מיעצים לנשים בענין מניעת הריון ועוד דברים המנוגדים לתורתנו הקדושה, על כן יש ללמד לנשים שלא לקבל שום הוראה מהם מבלי לשאול מורה הוראה.

י'. לא להאריך בשיחה יותר מדאי בשעת הטיפול ולא אח"כ אלא רק מה שנוגע לטיפול, עכ"ד.

ועי' בספר נטעי גבריאל (פרק מ"ו הערה ב') שהביא קול קורא משנת תרצ"ב מרבני ירושלים לפרסם דין תורתנו הקדושה שאסור לאשה להתיחד בחדר אחד עם איש אפילו הוא רופא ומעיין ברפואה.

ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' (סימן של"א אות ה') שכתב דאשה המבקרת אצל רופא נשים ונמצאת עמו לבדה יש בזה איסור יחוד אפילו אם הרופא רק סוגר את הדלת ולא נועל, וזאת כיון שמקובל שבשעת הבדיקה אין נכנסים לחדר אפילו רופאים ואחיות אחרים כדי שלא יפריעו לפרטיות של האשה הנבדקת, ובלאו הכי יש ללוותה כדי למנוע מהרופא להראות לה חיבה ולנגוע בה נגיעה של חיבה שזהו איסור חמור של קירבה לעריות, ועל כן יש לכל בעל ללוות את אשתו ולהיות בחדר בשעה שהרופא בודקה ויתעקשו שכך רצונם, ואפילו אם הבעל הוא בן תורה הלומד בכלל לא יחוס

קינוי וסתירה-חשש סוטה בזמנינו

סג. ב. ולענין עוד חשש שמצוי בהליכת אשה לרופא שצריך בו הרבה זהירות מה שלפעמים הבעל אומר לאשתו שהיא אסורה להתייחד עם הרופא, האם זה בגדר לשון קינוי לענין דיני סוטה, וראה הערה אריכות בזה, וכמה גדרים ולשונות של קינוי^{פד}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

קביעות על ידי מזכירה להכנס באמצע השיחה, כי כאן נרויח את כל החששות, דכיון שנכנסים בתדירות שוב אין חשש יחוד דהוי כמו פתח פתוח לרשות הרבים.

פד. והנה באבן העזר (סימן קע"ח סעיף א') כתב המחבר שהמקנא את אשתו ונסתרה ואינו יודע אם נטמאה אסורה ובלבד שיהא הקינוי והסתירה כראוי. וכיצד הקינוי, כגון שיאמר לה אל תסתרי עם איש פלוני. וברמ"א (סעיף ח') שם כתב דאין חילוק בדינים אלו אף אם בעלה בעיר או שהיה פתח פתוח כשהתייחדו. (ובסעיף ז') שם פסק המחבר דלא יאמר אדם לאשתו ואפילו בינו לבינה אל תסתרי עם פלוני דילמא קיימא לן כשיטות הסוברים דקינא לה בינו לבינה הוי קינוי, והרמ"א הוסיף שם דעכשיו שאין לנו מי סוטה יש להחמיר בזה מאוד משום דאז תהיה נאסרת עליו לעולם. ולכן יש להרחיב קצת כאן עם כמה שיטות ודוגמאות של לשון קינוי ומה נחשב באמת כקינוי בזמנינו שאז יתכן שתהיה אסורה לעולם.

בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן צ"ו-צ"ז) הביא נידון המצוי בענין סוטה בזמנינו לגבי אשה המתיחדת עם רופא, ומצאתי לנכון להביא דבריו ששאל שאלה זו להגרשז"א זצ"ל. והנה נתעורר בזמנינו מה שמצוי שאשה הולכת לרופא והבעל מזהיר אותה לא להתייחד עם הרופא משום שלפעמים

על האגרות משה דבעבדיתה טריד, ועוד יש להוסיף דאומן לא מרע אומנתיה, ועלול הרופא להענש הרבה מטעם הממשלה, וגם ילקח ממנו הרשיון מלהיות רופא, ויאבד כל הפרנסה שלו, חוץ מהבזיונות והפרסום על מעשה השחתה שעשה.

ומענין לענין באותו ענין לגבי אשה ההולכת לפסיכולוג, יש להסתפק האם הדין יותר חמור כיון שאצל פסיכולוג הדלת סגורה ואף שהוא בלי מפתח אין לאף אחד רשות להכנס לשם, משא"כ אצל רופא במרפאה. והנה מצאתי בשו"ת אבני ישפה חלק ה' (סימן קמ"ו) שנשאל שאלה זו והוסיף שם דאפילו יש מזכירה ששומרת שאף אחד לא יכול להכנס, וא"כ האין אפשר להניצל מאיסור יחוד החמור. והנה אם המזכירה שומרת שאף אחד לא יכנס לחדר נראה שיש כאן איסור יחוד, אפילו שהדלת לא נעולה, דהמזכירה עומדת במקום מנעול. ולכן הסיק שם בתשובה דכל ששומרים שלא יכנס אדם בזמן שהפסיכולוג לבד עם האשה יש כאן איסור יחוד גמור. וכידוע חשוב מאוד עבור הפסיכולוג שלא יכנס אדם זר משתי סיבות, א'. שתהיה פרטיות עבור המבקר כי אינו נוה לו שידעו שיש לו ביקורים אצל הפסיכולוג. ב'. שיהיו מרוכזים בעת השיחה בלי הפרעות. והגאון הגדול הגרשז"א זצ"ל נתן עצה לזה שיהיה

הרה"ג רבי אברהם בנימין הלוי כץ שליט"א דבפתחי תשובה (ס"ק י"ד) הביא את החתם סופר בשו"ת חלק ב' (סימן צ"ו) ובסו"ד משמע דס"ל דאמר בלשון יחוד כמו בצירוף הנ"ל, שאמר לה "אל תתייחד" ממילא לא חל כאן סתירה אלא מצד דיני יחוד, וממילא אין כאן דיני קינוי, אע"פ שתיחד לגמרי באיסור, אמנם לפי זה אין צריך להגיע למיגו, וצ"ע.

ועי' בשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ו אות ל"ב) שנשאל אודות בעל שאומר לאשתו שאסורה להתייחד עם הרופא, האם אמירתו הוי עליה כדן קינוי דאפילו בינו לבניה אסורה עולמית. ופסק לדינא אחרי קצת אריכות דנראה דכשאומר לאשתו דאסור להתייחד עם רופאים מדין איסור יחוד לא מחשב כלל לקינוי, דדין קינוי משמע שהבעל מקנא לאשתו עבור שחשודה בעיניו מאותו האיש, ואם אמר לה שאסור להתייחד עם רופא אין זה מפני שחשוד בעיניו מאותו איש אלא אמר שהדין כך וכך וזה לא מחשב כקינוי, אלא כאמר לה דין מהדינים, וכל זה אפילו אם הזכיר הבעל שם הרופא, וכל שכן כשלא הזכיר כלל השם אלא אמר לה סתם שאין להתייחד עם רופאים בדוקא, ואין זה בכלל קינוי לחוש לדיני סוטה.

ועי' בשו"ת שבט הקהתי חלק ד' (סימן שכ"א) שנשאל במי שאמר לאשתו כשהיא הולכת לרופא שלא תתייחד עם הרופא ועל פי סיבה עברה על איסור יחוד האם היא נאסרת על בעלה. והשיב דאע"פ שקיימא לן מדינא דגמ' ובשו"ע (סימן קע"ח) להחמיר בכה"ג מ"מ בפ"ת שם (ס"ק ט"ו) כתב בשם הבית דוד דמבואר ברמב"ם סוף הל' סוטה דכל שאומר כן בדרך זהירות ולא שחשודה רק שמזהירה והרחיקה משום איסור יחוד לית ביה משום קינוי.

הדלת נעולה ומתייחדת איתו. והרי יש בזה חשש של קינוי וסתירה ותהיה אסורה לבעלה עולמית לפי רבי יוסי ב"ר יהודה שסובר דקינוי על פי עצמו אסורה, ואין מי סוטה להשקותה בזמניו. ועוד על פי מה שהבאנו בסעיף ח' שם שיש להחמיר בזה אפילו אם התייחדו במקום שפתח פתוח לרשות הרבים או כשבעלה בעיר, ממילא לא נשאר לנו כמעט שום היתר בזה, ע"כ תמצית ההערה להגרשו"א זצ"ל.

ולמעשה השיב לו שם בתשובה הא דלא יאמר הבעל אל תסתרי עם פלוני הוא רק מפני שהוא או היא חשודים בעיניו, אבל אם כונתו רק שלא תעבור על איסור יחוד ולא מפני החשד הרי שפיר חייב כל אדם ללמד ביתו להזהר מיחוד, ובנשי שהן כשרות סתמא דמילתא כוונת הבעל רק שלא תעבור על איסור יחוד ותו לא מידי, ואם הבעל היה יודע שהדין ברור כאותם הסוברים שאף בכגון דא שייך ההיתר של בעלה בעיר לא היה מזהיר אותה, הואיל וכוונתו רק להציל אותם מאיסור יחוד. גם נראה שאף אם נתכוין לקינוי וגם היה יחוד גמור, מ"מ אם אינה מספרת לבעלה אין שום איסור עליהם שתיאסר משום כך לבעלה, ולכן אפילו כשהיא כן ספרה לו שנתיחדה, היא ג"כ מותרת מפני שיש לה מיגו דאי בעי אמרה שלא נעל הדלת. ושוב הזכיר שם שהגאון רב איסור זלמן מלצר זצ"ל היה מקפיד בזה.

ואני הקטן לא הבנתי סוף דבריו שיש לה מיגו לומר שהדלת לא היתה נעולה, הרי הזכרנו לעיל הרמ"א (בסימן קע"ח סעיף ה') דאפילו בפתח פתוח מחמירים בכה"ג, ולכן מה יועיל לה הטענה שהיתה יכולה לומר שהמצב של יחוד היתה מצב של פתוח לרבים, וצ"ע. ועוד העיר לי ידידי

נסתרה עמו מותרת.

ב' אמר לה שלא תניח פלוני להכנס לתוך ביתה, משום שזה משמע אפילו שלא במקום סתר, ועי' בשו"ת מהרש"ם חלק ג' סימן ש"ג.

ג' אל תישני לבדך בלי שתישן אתך אשה, והטעם דלא הוי קינוי משום דהיה לו לומר שלא יכנס הערל. וכן אם אמר לה אל תסתרי עם שום איש לא הוי קינוי משום דלא הזכיר אדם מיוחד.

ד' אל תסתרי עם פלוני אפילו אם פלוני אחר משמרך אין בקינוי כלום כיון שאין השני נחשד בעיניו.

ה' אמר לה תראי מדברים עליך על כן מהיום והלאה לא יהיה לך עסק עם הנכרי שנחשדת ממנו, ואל תסעי עמו העירה אין בזה לשון קינוי.

ו' אל תטיילי עם פלוני ביער.

ז' אמר לה שלא ילין האורח הזה פה בבית ולן, ושם לנו גם בתה ובנה נראה פשוט שאין זה לשון קינוי כלל אף שכוונתו שחושדה בזנות.

אמנם מאידך גיסא אלו הלשונות שנחשבים כלשונות של קינוי. א' אם אמר לה שלא תכנס עם פלוני בבית אחד. ב' אל תכנסי לחדרו של בעל הבית ויודעת שזהו מפני שהוא חושד אותה ממנו, ונראה ברור דהוי קינוי גמור. ג' אמר לה שלא תתייחד עם הנכרי ששמע שמרנגים שמתיחדת עמו הוי קינוי. ד' אם אמר לאשתו שאם ימצא את פלוני בביתה כשלא יהיה הוא (הבעל) בבית ואפילו אם תהיה המשרתת בבית יעשה לעצמו או לה מעשה רע, הוי לשון של קינוי, עכת"ד.

ועוד עי' בפ"ת שם (סי"ק ל"ד) שאם אמר לה בפירוש שלא על מנת לאסור אותך עלי אני מקנא לך אלא שתזהר מן הכיעור ומן הדומה אין זה קינוי עי' שם. וכן אם אינו מיחד שום איש מיוחד אלא דאמר לה דאל תסתרי עם שום איש אין זה קינוי, ועוד דדוקא בדאיכא רגלים לדבר מיחשב הסתירה סתירה, דהא כל עיקר דאסרה תורה על ידי קינוי וסתירה הוא משום דאיכא רגלים לדבר, וכאן אין רגלים לדבר דהא ע"כ היה צריכה ללכת להרופא, ובע"כ הסגיר הרופא הדלת ולא היה בידיה למחות מתמת הבושה.

ועוד נראה כיון דלא ראה הבעל הסתירה וגם לא שמע מפי עד אלא אשתו סיפרה וכבר כתב הרמ"א (סימן קע"ח סעיף ט') דבזמן הזה דיש חרם דרבינו גרשום שלא לגרש אשה בע"כ אינו נאמן לומר שהאמינה, דחיישינן שמא עיניו נתן באחרת ואומר שמאמינה אע"פ שאינו מאמין. אבל עי' שם ברמ"א דהביא שיש חולקים וס"ל דאף בזמן הזה נאמן, מ"מ מכח טעם הראשון אין שום חשש, עכ"ד.

מהו הלשונות של קינוי

בספר דבר הלכה מהדורה חדשה תשובת (סימן ח') הביא חילוקי לשונות מתי הוי של קינוי ומתי הוי לשונות שאינם של קינוי ונעתיק רוב דבריו כאן לתועלת הנושא. אלו הם לשונות שלא הוי קינוי.

א' הח"מ ובית שמואל (בסימן קט"ו סעיף ח') כתבו לשון קינוי אל תסתרי עם פלוני אבל אמר לה אל תדברי עם פלוני, או לא יהא לך עסק עם פלוני לא הוי קינוי, וכמו שאומר לה אל תדברי עם פלוני שאפילו

איש הנבדק אצל רופאה

סד. איש שצריך להבדק אצל רופאה אין איסור יחוד כל זמן שאין הדלת נעולה, ואף אם הדלת נעולה מותר, כל זמן שבעלה של הרופאה בעיר, ויש שהצריכו שומר בכה"ג, וראה בהערה^פ.

חדר לעשיית צילום רנטגן

סה. בצילום רנטגן מצוי מאוד שלא ניתן לפתוח הדלת מבחוץ במשך הצילום, וצריך בזה זהירות, ויש לעשות שאלת חכם כיצד נוהגין בכה"ג^פ.

בעל משרד

סו. בעל משרד שמתעסק עם נשים שעובדות במשרד ונוצר קשר איתן דינו כמי שעסקו עם הנשים^פ. ומצד פתח פתוח אף אם

הערות וביאורים

ישנו גם כן אצל נכרית, ולכן מן הראוי לתור אחר עוד סניף להקל כגון לקחת תינוק בגיל מציל מיחוד, ואפילו אם התינוק בגיל ששנוי במח' סגי לו.

פו. ספר אמרי יעקב הל' אבן העזר (סימן כ"ב מקורות ס"ק פ"ט). וכן בספר אסיא חוברת ע"ה-ע"ו (עמוד 111) הביא שם דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל ויבלח"ט הגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ שליט"א, דבמצב בו חדר הבדיקה ננעל בעת ביצוע הבדיקה, ולא ניתן להיכנס לחדר הבדיקה מאזור ההמתנה, יש איסור יחוד. לפיכך יש להקפיד שטכנאי יבצע את הצילום עבור איש, או שיהיה שומר המציל מאיסור יחוד בעת הבדיקה. והטוב ביותר להתקין את חדרי הצילום כך שהחולה יישאר לבד בחדר הבדיקה, והטענאי יבצע את הבדיקה.

פז. בספר תורת היחוד (עמוד ע"ט) הביא דכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וטעמא דמילתא הוא דכיון דהנשים

פה. כך פסק בשו"ת ציץ אליעזר חלק ח' (סימן כ"ז). והעיר יפה בספר משנת היחוד דבכה"ג אפילו דעת האגרות משה והישכיל עבדי שהקילו ברופא משום דבעבדתיה טריד, מ"מ הכא הגם שהרופאה טרודה במלאכתה, מ"מ יש לחוש שהאיש יפתנה, ולכן אין להקל אלא אם כן היה הפתח פתוח לרשות הרבים וע"פ הגדרים שנתבארו לקמן בדיני פתח פתוח. ובמצבים בהם הדלת של המרפאה או הקליניקה או דלת חדרה של הרופאה נעולה, צריך לקחת עמו את אשתו או קטן בגיל שמצילים מיחוד, ובני אשכנז רשאים לקחת איש נוסף דהא שני כשרים מתייחדים עם אשה אחת, ובשעת הדחק נראה דגם בני ספרד רשאים להסתמך על זה.

ואם בעלה של הרופאה בעיר, יש להקל מדין בעלה בעיר, כך כתב בציץ אליעזר שם, ואם הרופאה נכרית, הדבר תלוי במח' האם ההיתר של בעלה בעיר

עסקו בנשים ראה לקמן אם אפשר להקל.
סז. סעיף ח

בעלה בעיר

סח. אשה שבעלה בעיר אין חוששין להתייחד עמה מפני שאימת בעלה עליה. ויש אומרים שאפילו אם בעלה בעיר אסור להתייחד עמה, ונוהגין לסמוך על דעת המקילין^{פח}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

דמסתפי מבעל השתא אתי, ומבואר מדבריו דיש כאן איסור, אך התוס' שם חולק דאפילו איסור לא הוי וכן נקטו רוב הראשונים, וכן פסק בשו"ע (סעיף ח). אמנם הר"ן והב"ח נקטו כרש"י דלכתחילה יש להחמיר כשבעלה בעיר שאסורה להתייחד. והנה הט"ז (בס"ק ז') כתב דגם לשיטת רש"י אין איסור, משום דמה שכתב רש"י להלקות לא למידק דיש איסור, דודאי לא מצינו חילוק בין איסור למלקות, וכונתו לאפוקי דלא נפרש דקאי על האיסור לבעלה. ולהלכה קיימא לן להקל כדעת רוב הראשונים והאחרונים, וכן פסק החפץ חיים בספרו נדחי ישראל (פרק כ"ד סעיף ו'), והחזון איש הובא בדבר הלכה (סימן ז' סעיף א'), ובשו"ת דובב מישרים חלק א' (סימן ה'). ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ג אות א') דכתב דאין ספק דלהלכה קיימא לן להקל אפילו לכתחילה כשבעלה בעיר ובפרט אחרי שהט"ז מסביר שרש"י עצמו מודה לזה, אמנם לדעת רבינו ירוחם בשם הרמ"ה דמאן דצניע אפילו בעלה בעיר צריך לתרחק מן הכיעור וכדומה. וכן ההלכה אע"פ שהחלקת מחוקק (בס"ק י"ב) והבית שמואל (בס"ק י"ב) והערון השלחן הביאו ב' הדעות ולא הכריעו.

וראיתי בשו"ת עמק התשובה חלק א'

צריכות לו בודאי מחפין עליו וגרע זה מסתם איש שעסקו עם הנשים. ועי' בשו"ת חיי הלוי חלק ב' (סימן ע"ח אות מ"ו) שכתב לגבי מי שעובד במשרד עם נשים שצריך לזהר מאוד שלא ישאר עם אשה ויש להניח הפתח פתוח, ובאופן שאי אפשר יתן מפתח למישהו אחר כדי שיוכל ליכנס כשירצה, ולומר להם שיכנסו מדי פעם, ויש אומרים שצריכים למסור מפתח לג' אנשים, ובכל זה אין להורות היתר בלי שאלת חכם. ושוב ראיתי בשו"ת חיי הלוי חלק ה' (סימן קכ"ב אות ט"ז) שכתב דיש להזהר מאוד מהתקרבות על ידי דיבור.

וגם יש לציין מה שהרעישו שלא להכשל בהכלי הנקרא קומפיוטער "מחשב" ומכל שכן באינטערנע"ט ויש שאמרו להזהר בהם כמו באיסור יחוד דהיינו שלא לעבוד עם הכלי רק כשיש שם שומר, אכן גם בזה צריך סייעתא דשמיא, ועל כן אין להשתמש בהם רק על ידי שאלת חכם, וכהיום יש להזהר גם על הפאלפון "סע"ל פאון" שיש בהם מקום לבא לידי האינטערנע"ט, ובפרט צריך להזהיר בזה את הבחורים והאברכים להרחיק מזה וכיוצא בזה עכ"ד.

פה. איתא בקידושין (דף פ"א.) אמר רבה בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד, ורש"י פירש אין חוששין היינו להלקות

גדר ההיתר של בעלה בעיר

סט. כתב בשו"ע שאשה שבעלה בעיר מותר להתייחד עמה מפני שאימת בעלה עליה, ונחלקו הפוסקים במקרה שאין שום מציאות שבעלה יגיע כגון שהוא חבוש בבית אסורים האם עדיין שייך ההיתר של בעלה בעיר או לא, וראה בהערה עוד כמה פרטים בענין זה^{סט}.

הערות וביאורים

שהוא בעיר ולא משום שיכול להופיע, ועוד הביא שם מעשה שפעם שאל בחור בן י"ט שנים את החזון איש, דבהיות ואביו אלמן והתחתן שנית והבחור בא לעתים הביתה ובמיוחד בבין הזמנים ואשת אביו נמצאת בביתו ואוכל וישן שם, האם יש חילוקי דינים בין אשת איש זרה לאשת אביו, ואם מהני גם בה ההיתר דבעלה בעיר, והשיב לו מרן זצ"ל דאין חילוק ומהני בה בעלה בעיר ומותר לו להשאר איתה בביתו אפילו שהדלת נעולה בעת שאביו יוצא לעבודה, וחזינן מכאן דהחזון איש התיר להתייחד עם אשה שבעלה בעיר אפילו שנתן רשות לאשתו להיות שם דאין לך רשות גדולה מזה. אך אין להוכיח מכאן דאשת אביו לא נחשבת כלבו גס בה משום דכאן כבר היה הבחור בן י"ט כשאביו התחתן איתה, וגם החזון איש הכיר את הבחור שלא היה מגיע לקירוב הדעת איתה, עכ"ד (ועי' בסמוך מה שהבאנו בשם החכמת אדם בזה).

ועי' בשו"ת דברי יציב חלק אבן העזר (סימן מ"ב - מ"ג) שביאר היטב את דברי המקילים וז"ל "ונראה בסברתו, שענין בעלה בעיר (אף לשיטת רש"י) אינו דוקא באופן שחוששת שמא יבא הבעל פתאום, אלא דכל זמן שבעלה בעיר שורה עליה פחד טבעי מאימת בעלה, ומחמת הפחד שאופפת אותה חוששת לכל דברים רחוקים וסיבות שונות שימלך בדעתו

(סימן קס"ה) שהביא שם בתוך דבריו הערה חשובה על ההיתר של בעלה בעיר, והנה יש להקשות מכיון דעם עריות אסור להתייחד מן התורה, ושם יחוד היינו שהם בחדר אחד שהפתח נעול בו, אם כן אי התירו גבי אשה שבעלה בעיר דשרי להתייחד, ומשמע דאפילו על ידי פת נעול, דמכל מקום אסור יחוד היכן פקע ליה, נהי דמירתת מ"מ יחוד הוי ויחוד אסור מן התורה. אלא דצריך לומר דחז"ל ס"ל דאיסור יחוד אינו מפני שעל ידי היחוד ימצאו מקום לעבירה, דודאי דמן הסתם לא נחשדו ישראל לרדוף אחר עבירה, אלא ס"ל דאיסור יחוד אסור משום דחיישינן דעל ידי היחוד יתקפם יצרם, ויבואו לידי עבירה ח"ו, וכמבואר בט"ז (ס"ק ט') שכתב דאם הוא באופן דמירתת או דמתבייש לא יתגבר עליהם היצר. ואם כן גם בעלה בעיר דמירתת, לא יתגרה היצר הרע אעפ"כ.

פט. החיד"א בספרו שיוירי ברכה (ס"ק א') כתב דאין שום חילוק בין אם במציאות הבעל יכול להגיע או לא, דכל זמן שבעלה בעיר ואימת בעלה עליה אין לנו לחדש גזירות חדשות כיון שחז"ל לא חילקו. וכן דעת הדובב מישרים שם.

ובספר דבר הלכה (סימן ז' הערה ג') הביא דעת החזון איש להקל אפילו אם נתן לה רשות להתייחד עמו אם הוא האותה העיר, וטעמו משום שהאשה מירתת על ידי

(סימן של"א אות ד') שהביא מה שידוע בשם החזון איש שאפילו אם האשה בטוחה שבעלה לא יבוא עכשיו שכן הוא עוסק במלאכתו באופן קבוע בשעות אלו או שהאשה נמצאת בבית אחר ואין בעלה יודע היכן היא נמצאת, מ"מ קיים ההיתר של בעלה בעיר, משום שכן טבע האשה שיש לה אימה וחשש כשבעלה בעיר ולא תזנה, אמנם החכמת אדם ועוד אחרונים חולקים ולכן ראוי להחמיר אא"כ הדלת אינה נעולה ונראה שאפילו כשיש היתר של בעלה בעיר צריכה האשה להודיע שבעלה בעיר כדי שידע שהוא שם בהיתר.

ואח"כ ראתי בשו"ת ויען דוד חלק ה' (סימן כ"א) שהביא דעת החזון איש הידוע לגבי בעלה בעיר דמועיל אפילו כשברור שהוא לא יגיע, והעיר דלכאורה דבריו מוקשה מאוד, דהרי ביוצא ונכנס כל ההיתרים הם מפני שיכול לבוא כל רגע, והוקשו הדינים של יין נסך לדיני יחוד כלפי יוצא ונכנס, ועוד יוצא לפי החזון איש דאם הבעל חבוב בבית האסורים בעיר לכאורה לדבריו אפשר להקל, אך זה אינו ומבואר מכמה סוגיות בש"ס דלא כדבריו, ושוב הביא משו"ת יוסף אומץ (סימן צ"ז) דפסק שכל עוד שהבעל לא יכול להגיע והיא יודעת מזה אין להקל, ולכן הסיק דבעלה בעיר ואי אפשר ליכנס למקום היחוד, אסור.

בעל החבוש בבית אסורים

ולענין אם בעלה לא יכול להגיע מחמת שחבוש בבית האסורים וכדומה שאין סיכויו לצאת משם, עי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ה אות ז') שכתב שאם הבעל חבוש בבית האסורין אף שהוא בעיר כיון דברור לה שלא יניחוהו לצאת איכא איסור יחוד, דהא

וישוב לביתו, ואף בזמנינו שמצוי הטלפון ודיברה אתו עכשיו בהיותו בריחוק מקום בכל זאת מקוננים בלבה ספיקות וחששות שונות דשמה הוא בקירוב מקום אלא שרצה לנסותה וכיו"ב, כי הפחד הטבעי לא מרפה ממנה כל זמן שהבעל נמצא בעיר. וביותר נראה דמעיקרא לא רצו חז"ל להחמיר כל כך שאם יצא הבעל לזמן קצר יהא איסור יחוד, דהרי שיעור יחוד הוא זמן קצר מאוד להמבואר בפוסקים ובפרט אם יש איסור גם בחצי שיעור, ומכיון שרוב עיירות אינן גדולות כ"כ לא אסרו מתחלה רק כשיוצא לעיר אחרת, ושוב לא חילקו בשיעור גודל העיר ודו"ק. ובפרט שהמדובר באשה כשרה ולא פרוצה לענין יחוד עם מי שאין לבו גס בה, ומלתא דלא שכיחא היא שתתפתה לעבירה בזמן קצר, ואם לחוש להרבה פעמים שיהיה אצלה, אפשר דהוי בגדר רבים דמבואר בפוסקים שאצל רבים לא גזרו אפילו במלתא דשכיחא ודו"ק. וגם אם איסורו מדברי קבלה, מ"מ לא נאמר האיסור אלא כשבעלה בעיר אחרת דאפשר שמסחת דעתה מאימת בעלה, ובאותה עיר לא נאמר האיסור כלל ודו"ק. וגם י"ל דכשבעלה בעיר יש לה פת בסלה ולא תבא לבגוד בנאמנותה אליו, ואף שדעתה קלה לגבי מורא שמים מ"מ לא תמעול מעל באישה, ובפרט שחוששת שאם יתפסוה בקלקלתה תיאסר עליו עולמית והבן. וגם מסתבר שמתיראת שלא תתפקד ותתרגל לידי עבירה שאז כבר לא תוכל להסתיר כ"כ, ועלולה להתפס יותר מהר בקלקלתה. ושוב הראוני בשם החזו"א שאמר אימת בעלה איז א גערוו, ושסמך ע"ז להלכה למעשה. ויש להביא ראייה ממ"ש בסוטה דעדיין אימת בעלה עליה ודו"ק, עכ"ל.

ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה'

היתר דבעלה בעיר כיון שאי אפשר שהבעל יופיע עכשיו למקום היחוד, אבל אם כבר עבר משך זמן שיוכל לחזור הביתה מעת שדיברה עמו, יש כאן היתר של בעלה בעיר.

והעיר יידי הרב יוסף חיים אלבז שליט"א שפעם שאל הגאון רבי אפרים פארכהיימר שליט"א דיין בליאקווד אם אחד מספר לאשה שהוא ראה את בעלה באזור או בעיר, אע"פ שבאמת הוא נמצא במקום אחר ובעיר אחרת, אך היא חושבת שהוא באמת כאן בעיר, הרי זה נחשב כבעלה בעיר, ויש לעיין מצד שקר, וצ"ע.

היתר בעלה בעיר בעיר גדולה

וכשנמצאים בעיר גדולה אם מהני להתיר משום בעלה בעיר או לא, ע"י בעזר מקודש סוף (סעיף ה') שכתב וז"ל "דקיימא לן כשבעלה רק בעיר יש שמירה ולא פלוג חז"ל בזה גם בעיר גדולה כאנטוכיא ואמר לה שמפליג חוששת דילמא יבא לביתו פתאום (צלע"ע היטב גבי הודיע לה שמפליג בעיר גדולה)", עכ"ל. ולפי זה גם בעיר גדולה כניו יורק או לונדון וכדומה יש היתר בעלה בעיר, וע"י בספר דבר הלכה שהביא דעת החזון איש שמיקל, וכן דעת הגרי"ש אלישיב הובא בספר תורת היחוד (פרק ז' הערה ט'), והוסיף שם דהעיקר הוא כיצד נקרא בפי הבריות דאם נקרא בפי הבריות עיר אחת דינו כבעלה בעיר, אך אם נקרא בפי הבריות שתי עיירות אין דינו כבעלה בעיר, וע"י בשו"ת שבט הלוי חלק ג' (סימן ק"פ אות א') שכתב דלכתחילה יש להחמיר בעיר גדולה. אמנם להלכה נראה להקל כדעת רוב הפוסקים. מיהו בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' (סימן של"א אות ג') הביא שם שדעת החזון איש לענין בעלה בעיר בעיר גדולה כמו לונדון או ניו יורק

מפורש ברש"י קדושין (דף פ"א.) ד"ה בעלה בעיר, דטעם ההיתר דבעלה בעיר הוא מטעם דמסתפי מבעל השתא אתי, וזה לא שייך כשחבוש בבית האסורין, ועיין בחכ"א כלל קכ"ו בב"א (סימן י"ז) ד"ה ואמנם, שכתב שמצד טעם רש"י בהלכה לבית אחר איכא איסור יחוד מאחר שבעלה לא יבוא לשם וכ"ש כשחבוש בבית האסורים שא"א לו לצאת, עכ"ד. וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל. ובספר דבר הלכה (סימן ז' סעיף י"א) כתב דמי שבעלה חבוש בבית האסורין באותה עיר או בעלה שוטה צ"ע אי מהני בעלה בעיר להתיר יחוד, וכל שכן כשהוא חולה והוא בבית חולים באופן שאינו יכול להלך, וכן כשגרים איש ואשתו בנפרד מחמת קטטה צ"ע"ג אי איכא היתרא דבעלה בעיר.

היתר בעלה בעיר במי שאין דרכו לחזור במשך היום מעבודתו

ובאגרות משה שם כתב דאם בעלה עובד אצל מישהו וצריך להיות שם איזה שמונה שעות איכא איסור יחוד כיון שאין דרכו לבוא לביתו בשעות אלו. אבל אם הוא ברשות עצמו ויכול לבוא לביתו כשרוצה ליכא איסור יחוד. וע"י בספר תורת היחוד (פרק ז' סעיף ה') שכתב דהיתר בעלה בעיר קיים אפילו אם הבעל נמצא בקצה אחר בעיר רחוק מהבית, אם אשתו אינה יודעת שהוא כל כך רחוק עדין שייך ההיתר דבעלה בעיר, אבל אם היא יודעת שהוא רחוק ושהוא לא יכול להגיע הביתה כל כך מהר, כגון שהיא מתקשרת אליו לטלפון במשרד שנמצא בקצה העיר, או שהוא צלצל אליה ויודעת על ידי מכשיר הטלפון שהוא מצלצל ממספר של המשרד וכדומה שמגלה שהוא עדיין נמצא רחוק, אסורה להתייחד דאין כאן

בעלה בעיר ולבו גס בה

ע. אע"פ שבעלה בעיר אסור לה להתייחד עם איש שלבו גס בה, כגון שגדלה עמו, או שהיא קרובתו, או שיש שום שייכות ביניהם

- הערות וביאורים -

רק ע' אמה ושיריים, וכן אם נכלל במה שנקרא בשם לואי של העיר, והסיק בצ"ע. ובספר קובץ הלכות יחוד (עמוד ל"ד) הביא שהגר"ט גאלדשטיין זצ"ל אמר שכל ניו יארק נחשב כאותו עיר לענין בעלה בעיר, והביא שכן נקטו רוב אחרוני זמנינו. ולכאורה קשה להקל מאחר שניו יארק כל כך גדול כלפי ארץ ישראל ובכל זאת מצאנו מח' בפוסקים בין עיר קטן לשני וצ"ע האם אפשר להקל שכל ניו יארק נחשב כאותו עיר.

היתר בעלה בעיר כשהולך להתפלל

ובענין בעל שהולך להתפלל והוא אמור להישאר בתפילה לזמן ידוע כשעה וכדומה, האם אומרים בזה את ההיתר של בעלה בעיר, כתב בספר תורת היחוד (פרק ז' סעיף ה') דאם הבעל הלך לבית הכנסת או שהלך לעבודה אפילו אם יהיה לו הפסד ממון אם יחזור מהעבודה בתוך הזמן ואפילו שאינה בטוחה בוודאי שלא יחזור משום איזה סיבה, מ"מ אין כאן היתר של בעלה בעיר כיון דהיא לא בטוחה שבעלה יכול להגיע, ולכן אין אימת בעלה עליה, ודלא כהחזון איש לעיל המובא בתשובות והנהגות. ועי' בשו"ת אור יצחק חלק א' אבן העזר סוף (סימן ה') שנשאל על חותן שמגיע לבקר את בנו, וכלתו נמצאת בבית וממתינה לבעלה לחזור הביתה מהכולל, והשיב דאין בזה יחוד דהא כל רגע ורגע אפשר שיבוא ויש בידו מפתח ולכן אפילו אם אשתו נועלת את הדלת מותר.

שאין איסור יחוד כשבעלה בעיר, ומאידיך גיסא מביאים בשם החזון איש שבני ברק ורמת גן אינן כעיר אחת אף שחלוקים רק בכמה בתים, וצ"ל שכך הוי תקנת חכמים. ותמוה הדבר שהרי שורש ההיתר שבעלה בעיר הוא שאימת בעלה עליה, והאיך נקל באיסור דאורייתא בעיר גדולה כשבעלה נמצא במרחק של שעה מביתו, והלא אין שם העיר גורם הפחד, וע"כ הוא מחדש דהיתר בעלה בעיר הוא דוקא אם נמצא במרחק של עשרים דקות מביתו, וכן כדאי להחמיר אף דשאר פוסקים לא הביאו שיעור לזה, ובפרט שיש אומרים דאין לסמוך על ההיתר בכה"ג. ועוד חידש שם שבערים גדולות המורכבות מרובעים או משכונות גדולות שיש להם רשות מונציפלית המנהלת עניניהם, כמו לונדון, גולדס גרין, או בניו יורק בברוקלין או וויליאמסברג יש ליתן לשכונה או לרובע דין עיר לענין יחוד. ועי' שלחן שלמה ערכי רפואה חלק ג' (עמוד מ"ח) שכתב דבחז"ל לא מצינו חילוק בין עיר קטנה וגדולה, וממילא גם אם היא יודעת שבעלה נסע לקצה השני של עיר גדולה כגון לונדון או ניו יורק מותר. וכן בזמן הזה תל אביב-רמת גן ופתח תקוה כולם נחשבים כעיר אחת מפני שנמצאים בהמשך ואפשר ללכת גם בשבת מאחת לשניה. וצ"י שם בהערה לעי' בכסף הקדשים חו"מ (סימן רל"א סעיף כ"ז) שכתב להסתפק גם לענין בעלה בעיר, מהו גבול עיר, אם שייך בזה כל הסמוך ונראה נידון כעיר, או אזלינן בזה רק תחום שבת, או

כגון קשרי מסחר וכדומה³.

משרת העובד בבית ישראל אם נחשב כלבו גס בו עא. משרת קבוע שדר בבית ישראל, לכאורה נחשב כלבו גס בה, וה"ה לגבי משרתת, ולכן אשה שבעלה בעיר אסורה להתייחד עם המשרת שלה, ולכן תמיד יש לעשות שאלת חכם כדי להגדיר אם המשרת נחשב כלבו גס בה כי אין כל מצב וכל בית דומים אחד לשני^{3א}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

אסור להתייחד דחיישינן דתתייחד ותזנה, ואין האשה חוששת שמא יבוא הבעל בשעת ביאה, משום דאיירי במקום יחוד ממש, דהיינו שהדלת סגורה, ואשר נמצא לפי זה דבאופן שהיא חוששת שמא יבוא הבעל בשעת ביאה, אם כן מהני ההיתר של בעלה בעיר גם בלבו גס בה, דהפחד הנ"ל קיים גם בלבו גס בה, שיבוא הבעל בשעת ביאה, וכל עיקר הדין בגמ' דלבו גס בה לא מהני ההיתר של בעלה בעיר מיירי דוקא ביחוד ממש, דהיינו שהדלת סגורה, ואין הבעל יכול לבוא לשם.

ואם כן לפי זה היה מקום להתיר אשה להתייחד עם איש בדרך פשוט על ידי בעלה בעיר אף במקום שלבו גס בה, והיינו באופן שהדלת סגורה אמנם לא נעולה דאז לפי הבינת אדם מהני ההיתר של בעלה בעיר גם בלבו גס בה, ולכאורה כל זה מיירי כשיש צד שהבעל יחזור, אבל אם בעלה בעיר אבל לא חוזר במשך כל היום, אפילו אם הדלת לא סגורה לא מהני, כי מבואר מהבינת אדם שיש להתיר בכה"ג דוקא כשהבעל יבוא, אולם בדרך כלל אפשר לצרף עוד צירופים להקל, עכ"ד.

צא. בספר משנת היחוד (עמוד קל"ח) הביא דמה שמצוי אצל משפחות רבות בעיקר בחו"ל, שמעסיקים משרת או

צ. שו"ע שם. וכתבו הפוסקים דקירבה היינו לא במשפחה, כי אדרבה כל מה שהוא קרוב יותר בתואר משפחה אין היצר הרע שולט כ"כ. והטעם דלא מהני בעלה בעיר כשלבו גס בה, כתב החיד"א בשער יוסף (סימן ג') דכיון דגייסי בה יצרא דעבירה חופף עליהם וחיישינן לאיסורא כיון דבאותה שעה יחידים הם בבית.

ועי' בספר אהלי ישורון (פרק ה' ס"ק ד') שהביא ששמע מבעל האגרות משה זצ"ל דאם אשה מתייחדת תמיד עם אותו איש ובלבד שאינו גס בה ישתדל בעלה לחזור לפרקים ואז מהני ההיתר של בעלה בעיר.

ועי' בשו"ת מנחת חן חלק ב' אבן העזר (סימן ו') שהבאנו תוכן שאלתו לקמן, וכתב להעיר דאפשר שיש למצוא מקום להתיר בעלה בעיר אף במקום שלבו גס בה, והיינו באופן שהדלת לא נעולה, דהנה החכמת אדם (כלל קכ"ו דין ו') מחדש דאי אפשר לפרש דסיבת ההיתר דבעלה בעיר הוא משום דהאשה חוששת שמא יבוא הבעל בשעת ביאה, דאם כן אף בלבו גס בה יהא מותר להתייחד, דהפחד הנ"ל קיים, אלא יסוד ההיתר של בעלה בעיר הוא, שהיא מפחדת שמא יבוא הבעל וימצא אותה מתייחדת עם אדם זר, ויחקור אותה מדוע היא מתייחדת, משום הכי

בעלה בעיר ואינו יודע איפוא היא נמצאת

עב. דעת החכמת אדם שכל ההיתר דבעלה בעיר היינו בביתו, אך אם הוא לא יודע איפוא היא או שהוא יודע שהיא הולכת לבית אחר וכדומה אין את ההיתר דבעלה בעיר^{צב}. ויש מקילים אפילו כשנמצאת

⊗ הערות וביאורים ⊗

דאסור, עכ"ל. (ועי' לעיל בהערה שהזכרנו שיטות שחולקים ומתירים אפילו אם נתן לה רשות), וכן הובא בפתחי תשובה (ס"ק ז'), וכן בהפלאה בספרו נתיבות לשבת, וכ"כ החפץ חיים בספרו נדחי ישראל שם, וכן דעת הגר"ח פ' שיינברג זצ"ל. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ג) שכתב להחמיר כהחכמת אדם, וכן דעת עוד אחרונים.

ולפי מה שהחמיר החכמת אדם דאם הבעל אומר לאשתו לא להיכנס בבית של אחר נראה דה"ה כשמזמינים פועל וכדומה להגיע לבית לעשות איזה עבודה וכדו' יש להחמיר כיון שהוא מגיע ברשות הבעל. ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ה אות כ"א) שכתב לגבי חומרת החכמת אדם שאם הבעל הרשה לה להתייחד עם גבר אסור אפילו אם בעלה בעיר, ונראה דלא אמר כן אלא כשאומר לה לסגור את הדלת במשך זמן גדול ולא יצטרכו לפתוח אפילו אם מישוהו דופק על הדלת דאז ודאי אסור, דאף אם בעלה אינו חושדה הא התורה אסרה לכל אנשים ונשים אפילו צדיקים להתייחד, אבל בסתם נתינת רשות מהבעל להתייחד כגון ללכת לרופא לביקור [עי' לעיל מה שהארכנו בעוד כמה פרטים בזה] או להזמין פועל לכאורה אין לאסור, דעדיין אימתו עליה, עכ"ד. ובספר אורחות טהרה מהגר"א כהנא שליט"א כתב (פרק כ' סעיף ל"ב) דאם בעל מלאכה יהודי מגיע לבית לעשות שם מלאכה ונמצאת רק האשה לבד בלי הבעל, מותר להתייחד שם רק

משרתת נכרים בבית ודרים עמהם באופן קבוע במשך שנים, ופשוט שלאחר זמן התרגלו זה לזה ובעלי הבית מתייחסים אל המשרתת בחביבות, הרי זה מקרי לבו גס בה ואסורה להתייחד עמו הגם שבעלה בעיר, ולפיכך אין להעסיק משרת אלא משרתת כמקובל ושכיח, דהא לגבי הבעל אין נ"מ דבלאו הכי אסור להתייחד עמה לא מיבעיא אם אינה נשואה אלא אפילו היתה נשואה, דהא הנכרית אין בעלה משמרה אא"כ נמצא עמה וכמו שנתבאר לעיל. ושוב הביא שם משו"ת ישכיל עבדי חלק ד' אבן העזר סוף (סימן ד') שכתב דמשרת העובד אצל בעל הבית גיסי אהדדי.

ואותם המעסיקים לכמה שעות בשבוע עוזרת בית והיא אשה ישראלית נשואה, בדרך כלל אין לדון את אבי המשפחה כלבו גס בה, לא מיבעיא כשאינו נמצא ע"פ רוב בביתו בשעות עבודתה אלא אפילו אם נמצא בביתו, כל שאינו מדבר עמה כי אם לצורך ובקצרה, לא הוי בגדר לבו גס בה.

צב. חכמת אדם (כלל קכ"ו סעיף ו') כתב וז"ל ונראה לי דדוקא בביתה אין בה משום יחוד דחוששת שמא יבוא בעלה אבל כשתלך היא לבית אחר אם כן אין אימת בעלה עליה שהרי בעלה אינו יודע היכן היא ואם הלכה ברשות בעלה וכ"ש כשבעלה נתן לה רשות לדבר עם איש אחד דבר סתר ולסגור הדלת פשיטא

עם שני תנאים, א' שתהיה הדלת החיצונה של הבית פתוחה מעט ולא סגורה, אבל אם היא סגורה אף אם לא נעולה אסור, וזה מועיל רק כשעוברים שם אנשים. ב' שבעלה בעיר.

להודיע להמתייחד שבעלה

בעיר

ולענין אם היא חייבת להודיע לפועל וכדומה שנכנס לביתה שבעלה בעיר או לא, עי' בשו"ת מנחת שלמה חלק א' (סימן ל"ה אות ד') שכתב וז"ל "וכמו כן לענין איסור יחוד במי שנכנס אצל אשה אע"פ שהיא יודעת שבעלה בעיר ומוותר מן הדין להתיחד עמה אפ"ה היא חייבת להקדים ולהודיע לו שבעלה בעיר, וכן אם היחוד הוא בהיתר מפני שיש שם באותו הבית עוד פתח שהוא פתוח לרה"ר אפ"ה היא חייבת להקדים ולהודיע לו על כך, דאל"כ אף שהמתייחד עמה אינו מקפיד ואינו שואל כלום מ"מ אם הוא בכה"ג שמצד הדין היה צריך לשאול, נמצא שאם היא לא תקדים לומר לו הרי היא מסייעת לידי עוברי עבירה ומכשילתו באיסור, והדבר צריך הכרע", עכ"ל. וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל הובא בסוף ההערות פרק ז' בתורת היחוד.

והגרשז"א זצ"ל בהסכמתו לספר דבר הלכה הוסיף דאם בעלה נמצא בעיר והאשה טעתה וחשבה שהוא בעיר אחרת מסתבר דיש בכה"ג איסור יחוד אפילו אם המתייחד יודע שהבעל נמצא בעיר, כיון שלגבי דידיה לא נזכר בשום מקום דמסתפי מבעלה, ואפילו אם נאמר דכיון שלפי האמת הוא כן נמצא בעיר ליכא בכה"ג איסור יחוד, מ"מ נראה דאף

שהאיש המתייחד עמה יודע שבעלה בעיר אפילו הכי אסור אם הוא לא מגלה לה והיא אינה יודעת, דודאי שאסור ליתן לחברו בשר טלה אם הלה חושב שהוא חזיר ורוצה לאכול בשר חזיר, ולא גרע ממשיא עצה שאינה הוגנת דעובר בלפני עור והכי נמי כאן הרי הוא מכשיל את האשה במחשבת פגול של איסור יחוד כיון שהיא אינה יודעת שבעלה בעיר ומתייחדת אע"פ שחושבת שאין בעלה בעיר. ועוד כתב שם דלפי זה הנותן לחבירו דבר מאכל בכה"ג שהמקבל היה צריך מן הדין לשאול אותו תחילה אם הוא כשר או לא, או אם הפירות שהוא נותן לו הם מתוקנים מתרומות ומעשרות או לא, דחייב הנותן להקדים ולומר לו שהפירות הם מתוקנים אע"פ שאין המקבל שואלו, עכ"ת"ד. וכן כתב בתורת היחוד (פרק ז' הערה כ"ד) דאסור לה להתיחד עם אחר כל זמן שאינה יודעת שבעלה בעיר, כיון שההיתר מכוחה שהיא יראה מבעלה אם כן בכה"ג דאינה יודעת שהוא בעיר אין לה יראה. וכן מוכח מהראשונים דגרסי בקידושין שם "אין חוששין לה" דעיקר ההיתר הוא מחמת שהיא מתיראת שמא בעלה קאתי.

ועוד כתב שם בשו"ת מנחת שלמה לענין אשה שאין בעלה בעיר אלא שהיא אינה יודעת וחושבת שהוא נמצא בעיר, מסופקני דאפשר שמוותר גם לכתחילה להתיחד עמה בכה"ג שגם אם המתייחד יגיד לה שבעלה אינו בעיר לא תאמין לו כיון דסו"ס אימת בעלה עליה ואין כאן איסור יחוד אע"פ שלמעשה איננו כלל בעיר, ועי' מה שכתבנו בסעיף הבאה ובהערות שם.

בבית אחר^{צג}.

אשה שסבורה שבעלה בעיר

עג. יש אומרים שאפילו אשה שהיתה סבורה שבעלה בעיר וחשבה כן משום טעות, ובאמת הוא לא בעיר שמותר להתייחד עמה, אך לדינא קיימא לן שאסור להתייחד עם אשה שבטעות חשבה שבעלה בעיר^{צד}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

היו מחמירים כדעת החכמת אדם כיון דמשמע מהגמ' דאין חילוק היכן נמצאת האשה, אלא כל שבעלה בעיר סגי להתייחד עם אחר, כיון שיש לאשתו מורא טבעי אפילו אם אין אפשרות לבעל להגיע באותו שעה. ובספר נטעי גבריאל עמוד רמ"ד כתב דבזמנינו כמעט אי אפשר להזהר בזה דשכיח טובא שפועלים באים לעבוד בבית ובעלה נמצא בבית מדרש או בעבודה, ואם באת להחמיר בזה לא הנחת בת לאברהם אבינו שלא נכשלת באיסור יחוד, ובפרט שהמשמעות היא דשיעור איסור יחוד הוא קצר מאוד וגם חצי שיעור אסור.

צד. בספר אום אני חומה חלק ב' (סימן קמ"ה) כתב הגר"מ גרוס שליט"א להקל, אך מאחר שראה שדעת הגר"ש אלישיב זצ"ל להחמיר, חזר בו ומר דבטלה דעתו כנגד דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל.

ובשו"ת משנת יוסף חלק י"א (סימן קצ"א) נשאל אם אשה חושבת שבעלה בעיר אך במציאות הוא לא נמצא בעיר, האם זה נחשב עד"ין כבעלה בעיר. והשיב דהרי נראה שכן נחשב כבעלה בעיר, וטעמו משום דכתב בקידושין שיש היתר של בעלה בעיר דמסתפי מבעלה שמא יגיע וכן דעת הפוסקים ושו"ע, ולפי זה אפשר לומר שאם בטבע של האשה

צג. כ"כ בספר ידי אליהו (תיקון פ"ח), ובספר יוסף אומץ (סימן צ"ז), וכן דעת החזון איש הובא בספר דבר הלכה (סימן ז' סעיף ב'), וכן הוא בשו"ת דברי יציב שם, ובספר תורת היחוד מהגר"ש אלישיב זצ"ל.

וע"י בשו"ת אגרות משה שם שכתב דכל מה שהחמיר החכמת אדם היינו שנתן לה רשות ללכת לרשות אחר והוא לא יודע היכן היא נמצאת, אבל כשיודע איפוא היא אך היא במקום אחר אפילו החכמת אדם מודה שיש ההיתר דבעלה בעיר בכה"ג. ולמעשה פסק שם דלא מסתבר דינים אלו אך מאחר שפסק כן החכמת אדם יש להחמיר שלא בשעת הדחק, אבל בשעת הדחק אין לאסור. ועוד דבנוא יארק וכדומה בעירות גדולות והולכין לעבודה לשעות הרבה שאינו יכול לחזור לביתו בשעות אלו, כבר כתב (באות ז') שם שאיכא איסור יחוד וכשהוא ברשות עצמו אף שאינו רגיל לבוא בשעות אלו אין לאסור מאחר דיכול עכ"פ לבא כשירצה ורק מצד הריוח וההפסד צריך להיות שם יש לה לחוש דשמא נזדמן לו שיוכל ללכת לביתו וליכא איסור יחוד.

ובספר ועלהו לא יבול חלק ב' (עמוד קפ"ד) הביא דהגרשז"א אמר דהגם דבבריסק בדרך כלל מחמירים, הכא לא

כשאין בעלה בעיר אבל יוכל להגיע כל רגע אם מועיל
 עד. כשאין בעלה בעיר לא מהני מה שבעלה יכול לחזור לביתו כל רגע, כגון שהוא במקום קרוב מחוץ לעיר או שיש לו מכונית וכדו', ולא מהני מה שהיא אינה יודעת מתי בעלה יוצא ממקום מוצאו^{צ"ה}.

היתר בעלה בעיר בבעל חולה

עה. בבעל חולה ששוכב על מיטתו או שחולה באלצהיימר וכדומה, לא שייך אצל אשתו ההיתר של בעלה בעיר, כיון שאין ביכולתו לבוא לביתו^{צ"ו}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

בעל מלאכה שבא לעבוד בבית שאין מכירים במעשיו. ורואים מכאן שיש כמה אופנים שמחמירים אפילו בבעלה בעיר ולכן יש ענין להחמיר לכתחילה. ועכ"פ באופן אקראי ובאיש ואשה כשרים ובעלה בעיר או שחושבת כך לא מחמירים לזמן קצר, וראוי שלא לנעול הדלת במפתח בשום אופן. וסיים שם לענין אגב שבכולל שומרי החומות מתירים לאברכים שלא לבא, כשבעל מלאכה אצלם בבית, עכ"ד.

צה. כן דעת הגר"נ קרליץ שליט"א מובא בספר חוט שני הל' שבת חלק ב' (עמוד של"ב).

צו. עי' בספר נטעי גבריאל (פרק ל"ו סעיף י"ב) שכתב דאשה שבעלה חולה נפש שאינו שפוי בדעתו או חולה אלצהיימר, אם הם בסביבות החדר מותר להתייחד עם איש זה, אבל בחדר שאינו מרובע וכ"ש בשתי קומות אסור להתייחד, וטעם הדבר משום דאינו מסתפי מבעלה שאינו שפוי וגם פחד טבעי אין כאן כ"כ כמובן, לכן בסביבות החדר יש קצת פחד אבל לא במקום מרוחק, ועי' בספר דבר הלכה (סימן ז' סעיף י"א) שכתב דכשבעלה

שאימת בעלה עליה, שמפחדת שבכל רגע יבוא, ואם כן כל שהיא מפחדת מפני שהיא חושבת שהוא בעיר אינה אסורה ביחוד. אכן בעצם היתר בעלה בעיר לשון רש"י הוא אין חוששין משום יחוד פירש"י "להלקות". משמע דרק מלקות ליכא אבל לכתחילה מיהא אסור, ועכ"פ אין רוח חכמים נוחה הימנו, וכ"כ ברש"י בתוס' ר"י הזקן. אמנם (תוס' ד"ה בעלה בעיר), כתב דאפילו איסורא ליכא. ומסקנת הב"ח דנקטינן כרש"י ועוד דלכתחילה אסור להתייחד אפילו בעלה בעיר, ולא כדמשמע מהשו"ע דאפילו לכתחילה מותר. והאמנם שהחיד"א בשו"ר ברכה והחזון איש ועוד נקטו כפשטות השו"ע. אכן בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ג אות א') ועוד כתבו להרחיק מזה לכתחילה. ונראה טעמא דמילתא שיש מחמירים לכתחילה משום שיש כמה פרטים בבעלה בעיר, כגון שבאיש שגס בה לא מהני ההיתר של בעלה בעיר, וגם כשבעלה הזהירה שלא תתייחד עמו (קינה לה), או שהאשה אינה בביתה ובמקום אחר לא פוחדת מבעלה שיבוא וגם לפעמים מזדמן איש פרוץ. שאסור בכל אופן. ובפרט עם

בעל ואשתו שנפרדו מחמת קטטה אם מהני בעלה בעיר
עו. בעל ואשתו שנפרדו קצת מחמת קטטות, לכאורה אין מועיל
ההיתר של בעלה בעיר^צ.

נסיעה במכונת כשבעלה בעיר

עו. ההיתר של בעלה בעיר לא מועיל לנסיעה במכונת באופן שיש
בו משום יחוד^צ, ויש אומרים דאם הבעל יודע מי הנהג או

⊕ הערות וביאורים ⊕

וכן שמעתי ממו"ר הגר"מ דייטש שליט"א כשנשאל אודות זוג שבעלה חולה עם אלצהיימר ר"ל ויש להם נכרי אחד שעוזר בבית האם מותר לעשות סידור כזה היכן שיש חשש יחוד עם אשתו, והשיב שיש להחמיר כיון שהוא במצב חמור ואין דעתו צלולה כלל וממילא אין עליו שם שומר, אלא שהציע שאפשר לקחת נכריה לשמור עליו כי זה יותר קל מאשר עם נכרי, ושוב ראיתי שכן פסק הגר"נ קרליץ שליט"א שעדיף לקחת נכריה בכה"ג, וכן הוא עיקר. ולמעשה נראה להוסיף שאם מסרו מפתחות לשכן וביקשו ממנו מידי פעם שאפשר לצדד להקל. אמנם כל זה יועיל רק באמצע היום שהשכנים יכולים להכנס לבית, אבל באמצע הלילה קשה להקל, אא"כ סומכים במקום דוחק כזה שיהיו בשני חדרים נפרדים לגמרי ונועלים אותם, וכמובן דמיירי במקום שיש שירותים בחדרם כדי שלא יצטרכו לצאת מן החדר בכלל.

צז. ספר קובץ הלכות יחוד שם בשם הגאון רבי משנה קליין זצ"ל שלכאורה צריכים להחמיר, אולם בכל מצב צריכים לברר את המציאות בפני עצמו, ולנהוג על פי הוראת חכם.

צח. ספר תורת היחוד (פרק ז' סעיף י"ב), ובהערה שם כתב דאפילו לדעת

חולה והוא בבית חולים באופן שאינו יכול להגיע הביתה צ"ע גדול אם איכא היתר של בעלה בעיר.

ועי' בספר קובץ הלכות יחוד (עמוד ל"ה סעיף ז') שכתב דבאופן שהבעל שוטה ר"ל יש לדון אם יכולים להתירה להתייחד עם אנשים, ויש לדון בכל מצב עד היכן מגיע הרגשתו להנעשה בסביבתו. וטעמו משום דכל ההיתר של בעלה בעיר הוא משום אימת בעלה עליה ומירתתא ממנו ממילא הקובע אם בעלה יכול לשמרה צריך להיות אם הוא עדיין מבין את המושג שזה אשתו ואסורה לאחר, והיא יודעת שהוא מבין את זה, אז היא מפחדת ממנו ומותרת להתייחד כשבעלה שם, משא"כ אם אין לו ר"ל הבנה במושגים אלו אז יש לאסור, וכן דעת בעל מחבר שו"ת בית אב"י זצ"ל.

ועי' בשו"ת וישמע משה תשובות ממרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (עמוד ס"ח) שנשאל אודות איש של"ע יש לו מחלת אלצהיימר ויש לו גוי שעוזר לו האם מותר לאשתו להתייחד עמו כיון שבעלה בבית אף שהוא חולה, והשיב אחרי שבירר את מצב הבריאותי שאסור לה לשהות עם הגוי בדירה דהוי יחוד, ואף שיש זמנים שהבעל הוא בדעת צלולה, מ"מ אסור משום ספק יחוד.

מאיזה חברת הסעות הוא ובפרט כשיש לאשה טלפון מותר^{צט}.

היתר בעלה בעיר כשהדלת נעולה

עת. אפילו אם אשתו נמצאת בבית עם אחר והדלת נעולה אין בו חשש איסור יחוד כל זמן שבעלה בעיר ויכול להגיע לבית ויפתחו לו את הדלת אם הוא ידפוק^ק.

היתר בעלה בעיר כשמתייחדת עם גוי

עט. היתר בעלה בעיר שייך גם אם היא מתייחדת עם גוי, ולפי זה יש מקילים להתייחד עם פועל בבית אפילו אם הפועל הוא נכרי^{קא}, ויש מחמירים^{קב}.

הערות וביאורים

מהמקומות שבעלה יודע לחפש אותה שם, מסתברא דאין ההיתר רק כשהדלת פתוחה אבל כשהדלת נעולה כיון שאין הבעל יודע בודאי לחפש שם את אשתו מסתברא שאין כאן ההיתר דבעלה בעיר, משום דכשידפוק הבעל בדלת, שייך שלא יפתחו לו את הדלת ורק כשיפנה הבעל משם וילך לדרכו אז תצא האשה החוצה, ולא ידע הבעל כלל שהתייחדה שם עם איש זר. והוסיף שם דאם היא נמצאת אצל רופא ונועל הדלת אז אסור אפילו כשבעלה בעיר כי יש שם אמתלא טובה שלא פתחו את הדלת. ועי' לעיל מה שהארכנו בענין ביקור אצל רופא.

קא. רדב"ז (סימן תתקי"ט) דמתיר לנשים לעבוד אצל ישמעאלים אם בעלה בעיר, וכן דעת החיד"א.

קב. חזון איש הובא בדבר הלכה (סימן ז' סעיף י"ד) כיון שיש לחוש שיאנסה הנכרי, אא"כ בעלה במקום סמוך ויכולה לצעוק והוא ישמע. ועי' בשו"ת חיי הלוי חלק ב' (סימן ע"ח אות ל"א).

החזון איש מסתבר דבמכונת הסברא של אימה טבעית מהבעל לא שייך כאן, משום דבמכונת יש לה הרגשה שהמקום לא מוגדר כי באפשרותה ליסוע לעיר אחרת, ולכן מעתה כבר פג פחדה והוי כמו שנמצאת בעיר אחרת.

צט. ספר תורת היחוד שם. ועי' בספר נטעי גבריא (עמוד רל"ב) שהוסיף דאם היא יודעת שבעלה יודע איפוא היא נמצאת יש אימת הבעל עליה, ובפרט כשיש טלפון שיכול להתקשר אליה. ושמעתי ממורי הוראה שליט"א דכשהאשה מדברת בטלפון עם בעלה במשך הנסיעה זה יכול להיות סניף להקל יותר, ועי' בזה.

ק. כך כתב בספר תורת היחוד, ומובא שם הערה בשם הגאון ר' דוד אריה מורגנשטרן שליט"א דכיון דכל ההיתר בדלת נעולה הוא משום דכשהבעל ידפוק על הדלת ולא יפתחו לו מיד יהיה לו מקום לחשוד אותה, אם כן אם היא מתייחדת שלא בביתה אפילו היא באחד

יחוד עם גויה שבעלה בעיר

פ. נחלקו הפוסקים אם ההיתר של בעלה בעיר מועיל גם להתייחד עם גויה כשבעלה בעיר, וראה הערה קי.

יחוד בבית נכרי כשבעלה בעיר

פא. יש לאסור אף כשבעלה בעיר שלא תלך אשה לבית נכרי בכדי להסתיר שם או לעשות שם מלאכה בלי שומרי.

יחוד עם פרוצה שבעלה בעיר

פב. מותר להתייחד עם אשה פרוצה אם בעלה בעיר, וה"ה שמוותר לאשה להתייחד אפילו עם איש פרוץ אם בעלה בעיר, ויש מחמירים וראה הערה קי.

זוג שמתקוטטים אם שייך ההיתר של בעלה בעיר

פג. יש שסברו שכשיש בין אשה לבעלה קטטה גדולה וממושכת, שאין אימת בעלה עליה, אין להתיר יחוד כשבעלה בעיר. ויש

- הערות וביאורים -

סעיף י"ב). ולכאורה זה אתי שפיר לפי מה שהזכרנו לעיל שנחלקו הפוסקים אם ההיתר דבעלה בעיר קיים אף במקום שהולכת למקום אחר, והכא לבית נכרי פשיטא דאסור.

קה. דבר הלכה (סימן ז' סעיף ז'), וכן שמעתי ממורי הוראה שליט"א. אמנם עיי' בשו"ת אבני ישפה חלק ח' (סימן קמ"ה ענף ג') שנשאל בענין אשה פרוצה שמזמינה פועל לעשות תיקונים ובעלה נמצא בעיר האם מותר לה להתייחד עמו, והשיב דכיון שהיא פרוצה בודאי שיש לתלות שגם הבעל הוא פרוץ, וממילא אינו משמר את אשתו שלא תזנה בפניו. ונמצא שבנשים שאינם שומרות תורה ומצוות, נפל ההיתר של בעלה בעיר וממילא אסור לנעול הדלת כאשר נמצאים איתה במקום אחד.

קו. דעת הגר"מ גרוס שליט"א, ועיי' בספר נטעי גבריאל (פרק ל"ח סעיף ז').

קי. בעזר מקודש (סעיף ג') כתב דבנשי גוים יש לצדד להקל משום דעל פי רוב בעליהן נמצאים בעיר או בכפר, ועיי' בדבר הלכה (סימן ז' סעיף כ"ג) שהביא מקילים בזה והוסיף דאפשר דדוקא אם בעלה באותו חדר. אמנם בספר תורת היחוד פרק ז' הערה ט"ז הביא דפוסקי זמנינו חולקים על העזר מקודש, ויש להחמיר. ועיי' בשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ו אות כ"ד). ועיי' בשו"ת ויען דוד חלק ב' (סימן קפ"ו) שנשאל שם אודות זה והאריך בזה הרבה ולדינא הסיק, דלא לו שמקילים בבעלה בעיר מותר גם כן להתייחד כם אשת נכרי כשבעלה בעיר, ויש אומרים שמ"מ בעינן בעלה עמה, אבל בידוע שאין הבעל מקפיד אין היתר של בעלה בעיר (אפילו בישראל), ועוד כשאין בעלה יודע היכן היא נמצאת או כשנתן רשות להתייחד, אין להתיר.

קד. כ"כ בספר טהרת ישראל (סימן כ"ב

אומרים שאם יש סיכוי לשלום בית, הרי עדיין שם בעלה עליה ומותר להתייחד עימה, אבל כשאפסה התקוה לשלום ונתפרדה החבילה, אסור אע"פ שעדיין לא נתגרשו^ק.

נישואים אזרחיים לגבי ההיתר של בעלה בעיר פד. איש ואשה שהתחתנו בנישואים אזרחיים על ידי ערכאות רח"ל, מותר לאיש להתייחד עם האשה כשבעלה בעיר, ובלבד שבעלה מקפיד על זנות אשתוק^ח.

זוג הדרים בפריצות בלי חו"ק פה. זוג הדרים בפריצות בלא חופה וקידושין ובלא הכרה רשמית, אין היתר כלל של בעלה בעירק^ט.

כלה שנכנסה לחופה פו. כלה שנכנסה לחופה אע"פ שעדיין לא היתה עם בעלה, יש לה היתר בעלה בעירק^י.

⊕ הערות וביאורים ⊕

דבאחד כשר ואחד פריץ דאסור, דהיא לא אשתו והוא לא בעלה ולא חל עליהם כלל דינא אשתו משמרתו ודבעלה בעיר, הוא לא פוחד משמירתה, והיא אין אימתו מוטלת עליה, ואדרבא פריצי וזילא אהדדי, וכל אחד יחפה על משנהו בידעו שביד משנהו להפרד ממנו בכל רגע באין אומר השב אם ירגיזו ויפריע לו מלמלאות תאות יצרו ואיהו בקרי ואיהי בבוציני. והוא גם הוא בעמוד והוצא קאי שלא להוסיף להתייחד עם פנויה ולחיות אתה שלא כדת של תורה, עיין אה"ע סי' כ"ו, ודלא כדהעלה בזה בספר ישכיל עבדי חלק ה' חלק אה"ע (סימן כ"ב) ע"ש, עכ"ל. וכן דעת הגר"מ גרוס שליט"א.

קי. ספר שער יוסף (סימן ג'). וכן דעת הגר"מ גרוס שליט"א, והוסיף דאמנם ארוסה בזמנינו שלא נתקדשה לו,

קו. שו"ת דבר יהושע חלק א' (סימן ל"ה אות ד').

קה. דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל הובא בספר תורת היחוד (פרק ז' הערה י"ח) דכיון דמקפיד על זנות אשתו אע"פ שלא היה חופה וקידושין אם בעלה בעיר אימת בעלה עליה.

קט. ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק י"ז אות ט') שכתב וז"ל "נלפענ"ד ברור דבאיש המייחד לו אשה בביתו וגרים יחד בלא חופה וקידושין מטעמא דבהפקרא ניחא להו לחיות שלא כדת משה וישראל דאסור לאשה יחידה ליכנס לביתו של זה להתייחד עמו אע"ג דהאשה עמו וכן אסור לאיש ליכנס לביתם ולהתייחד עמה אפי' כשהאיש שיחדה אותה לו נמצא בעיר, ואולי גם לא אפילו כשהוא נמצא בבית אתה, להסוברים

יחוד עם ארוסה כשבעלה בעיר

פז. כבר הזכרנו לעיל שיש איסור יחוד עם ארוסה, ועוד מצאנו בהאחרונים שיש איסור להתייחד עם ארוסה אפילו כשבעלה בעיר, ויש אומרים שמהני בעלה בעיר בכה"גק"א, ויש אומרים שאפילו אם נכנסה לחופה ולא בעל עדיין נראה שמותר להתייחד עמה משום דאימת חתן עליהק"ב.

היתר בעלה בעיר לאברכי כולל

פח. נראה דלהלכה למעשה כפי מה שיוצא מהפוסקים אם מותר לאשה להתייחד עם איש זר כשבעלה נמצא בכולל ולומד שם כל היום, שזה תלוי במציאות שאם הוא מגיע מדי פעם באמצע היום לביקור וכדומה ושייך שיגיע מותר, אבל אם בדרך כלל הוא נמצא בכולל כל היום וחוזר רק בערב יש להחמיר, ותהיה מותרת להתייחד רק בצירוף עוד היתרים אחרים שיבוארו בסמוךק"ג.

- ❦ הערות וביאורים ❦ -

אין היתר של בעלה בעיר וכמ"ש במקום שנהגים להקל מכמה אחרונים, וכן לכאורה נראה מרעק"א. אחר.

קיב. ע"י בשערי יוסף להחיד"א (סימן ג).

קיג. כנלע"ד מסקנת רוב הפוסקים. וכך מבואר מדברי האגרות משה חלק ד' אבן העזר סוף (סימן ס"ה אות כ"א), ובשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק ו'). ושמחתי לשמוע מידידי הרב יוסף חיים אלבו שליט"א שהגרי"ש אלישיב זצ"ל פסק על אברך שמופלג בהתמדה שאין לאשתו היתר דבעלה בעיר דלא מצוי שיוצא מהבית מדרש קודם הרגלו.

בעלה בעיר כשמוגיע פעם בשבוע

ולענין נשים שנמצאות בקיץ בהרים מחוץ לעיר ובעליהם נשארם בעיר כל השבוע חוץ משבת וכדומה, כתב בספר נטעי גבריאל עמוד רל"ג שהוא פשוט דאסור ולא נחשב כבעלה בעיר ואסורה

קיא. בספר נתיבות לשבת פסק להחמיר, וטעמו משום דכל ההיתר של בעלה בעיר היינו דוקא שיש להבעל בית שיכול להכנס בכל עת ולכן אימת בעלה אליה, ולגבי ארוסה שעדיין לא נכנסה לרשותו ולכן איננה מפחדת ממנו שמא יבא, אולם לפי דעת הסוברים שיש היתר של בעלה בעיר כל עוד שהבעל נמצא בעיר אפילו אם הוא לא יודע היכן היא נראה דיסברו שמוותר להתייחד עם ארוסה כשבעלה בעיר, וע"י בספר דברי סופרים קיצור הלכות (פרק ט' סעיף ב') שהביא הנתיבות לשבת, וכתב דאולי אין כל כך הכרח להחמיר ובפרט שכל מה שכתב שם הוי תשובה במו"מ לאיזה קושיא, ועוד דבספרו הפלאה בקונטרס אחרון (סימן קט"ו ס"ק י"א) פסק דמהני בעלה בעיר בכה"ג. וכן בספר דבר הלכה (סימן ז' סעיף ט') מביא

השתמש בהם למאכלי איסור, ולכן כיון
דיש כמה חילוקי דינים בזה עצה טובה
להגיד להם קודם היציאה שחוזרים תיכף
או שהשכן צריך להגיע בכל עת, וממילא
יהא מירתת לעשות דבר שלא כהוגן. ואגב
יש להעיר שכל פעם ששולחים מהחנות
בשר או דגים שאין בהן סימני כשרות, אם
השליח אינו שומר תורה ומצוות שצריך
לשים חותם על החבילה, דהיינו שיניח
דבק שלא יוכלו לפתוח החבילה מבלי
לקרוע את הדבק.

עוד יש להזהר אם הנכרית מביאה
אוכל מביתה, שצריכים להיזהר שלא
תשתמש עם הכלים שלנו, ואם צריכים יש
ליחד כלים מיוחדים בשביל המשרתת,
ולסמן אותם היטב. ויש להיזהר שלא
תדיח את הכלים שלה ביחד עם הכלים
שלנו, וכן יש להיזהר שלא תדיח את
הכלים שלה אלא עם מים שאינם בחום
של יד סולדת בו. וכן יש להיזהר לסמן את
הכלים שלנו של בשר ושל חלב שהיא לא
תדיחם ביחד, וכדאי להרגילה אם אפשר
שהיא חייבת להגיד לנו אם היא עשתה
איזה טעות בדברים אלו. ועוד צריכים
להיזהר שלא תבשל אפילו מאכל כשר
בכלים שלנו, חוץ ממאכל שנאכל כמו
שהוא חי או שאינו עולה על שולחן
מלכים. דאל"כ יש בו לפעמים משום
בישולי עכו"ם וכיון שדיני בישול עכו"ם
מסובכים מאוד כדאי שלא תבשל בכלים
שלנו כלל, ועוד דבר שיש להזהר בה הוא
מתי שהנכרית עוזרת ומוציאה קדירות
חמות מהתנור וכדומה, שלא תניח אותם
על השלחן או השיש וכדומה אלא עם
הפסק קדירה או שאר דבר שחוצץ כדי
שלא לגרום שאלות של בשר בחלב.

ובסוף דבריו של שו"ת ח"י הלוי הזכיר
שם דבר חשוב ביותר, והוא שיש להיזהר

ביחוד וצריך להזהר בזה מאוד, ואף דהוא
כל כך פשוט יש לכותבו בהדיא מחמת
חסרון זהירות בזה.

דינים שונים בענין פועלים המגיעים לעשות עבודתם

וכאן המקום לציין כמה דינים השייכים
ליחוד עם פועלים או שאר גברים זרים
הנצרכים להכנס לבית בשביל טעמים
מסוימים, ונביא כאן כמה מהם. כל זמן
שיש פועל או סתם איש זר שצריך להכנס
להבית ואין הבעל יכול להגיע בשעה
הזאת, צריכים להיזהר מאוד מאיסור יחוד,
עד שיהא אחד מן ההתירים הנזכרים לעיל
ולקמן. וה"ה אם יש משרתת בביתו,
ואשתו לא נמצאת בבית יש להחמיר שלא
להיכנס לביתו אפילו לקחת איזה משהו
ומיד לצאת, וכ"כ בשו"ת ח"י הלוי חלק ב'
(סימן ע"ה אות מ"ז). והוסיף שם עוד דינים
נחוצים וכדאי להעתיקם כאן בעז"ה.

והנה יש להיזהר בעוד כמה ענינים
הנוגעים בנכרי הנמצא בביתנו או
שעובדים שם שצריך להזהר שהם לא יגעו
בין, וגם אסור לתת להם להתייחד עם
היין שמא יקחו קצת, ויש נזהרים גם
שנכרי אפילו לא יראה את היין, ואם ראה
היין נזהרים שלא לקדש עליו, על כן אין
להניח היין עד שיחתמו או יסגרו עם
מנועול, וכל זה דוקא אם אין אנשי הבית
שם, אבל אם הם יוצאים ונכנסים אז
יכולים להכניס היין אפילו למקרר בתוך
תיק ואין בו חשש כלל.

וכן יש להזהר שלא יניח הנכרי לבד
עם הבשר, רק על ידי מפתח וחותרם
ובדיעבד יש להתיר על ידי שאלת חכם
במקום שאין חשש שיהנה מהחליפין,
ואפילו הכלים אסור להניחם עם העכו"ם
רק אם יעשה סימן כדי לידע שלא

בעלה שאינו בעיר אך יכול לבוא

פט. אפילו כשאינו בעיר יש להתיר אם יבוא לפעמים לביתו באופן פתאומי בלי להתכונן לזהק"ד.

האם אשה נאמנת לומר שבעלה בעיר

צ. יש לעיין אם אשה נאמנת לומר שבעלה בעיר כדי להתירה להתייחד עם איש אחר, משום שמא יש כאן חזקת איסור של איסור יחוד, אולם לכאורה יש לצדד להתיר ולהאמינה בזה, וראה הערה קט"ו.

⊕ הערות וביאורים ⊕

הוחזקה דחתיכה זו אסורה, אלא שמעיד העד אחד שנעשה בו מעשה להתירה, בזה אינו נאמן כיון דגם העד אחד מודה דמתחילה היתה אסורה ורק אח"כ נעשה בה מעשה המתיר, אבל בנידון דידן הרי לפי דבריה מעולם לא היה איסור יחוד כיון דבעלה בעיר ונמצא שהיא לא מעידה לשנות את החזקה הקודמת, והיה דומיא דמה שכתב ברמ"א יורה דעה (סימן קכ"ז סעיף ג') שאם היו כאן ב' חתיכות אחת של היתר ואחת של איסור, נאמן העד לומר זה היתר וזה איסור, כיון דלפי דבריו מעולם לא היה איסור, ואינו אלא מברר איזו היא ההיתר מעיקרא. ומ"מ צ"ע דבנידון דידן עכ"פ איכא מציאות של יחוד, אלא דהא דבעלה בעיר עושה היתר, ואפשר דזה הוי שפיר כמי שמעיד נגד חזקה כיון שאיתחזק מציאות של יחוד. אולם נראה לצדד להקל ע"פ מה שכתבו הראשונים במסכת חולין (דף טו.) דהא דעד אחד אינו נאמן היכא דאיתחזק איסורא, היינו באנשים ריקים ופוחזים, אבל בעד מהימן וכשר סמכינן עליה ואפילו אשה, עי' שם בהגהת אשר"י בשם אור זרוע בשם היראים. ומעתה נראה לומר דהא דעד אחד אינו נאמן נגד חזקה היינו רק

ביותר שלא תדבר הנכרית עם הילדים דברים שלא כהוגן, ושלא תקלקל ח"ו את החינוך שטרחנו לחנך את הבנים והבנות. ולכן פשוט הוא שיש להזהיר המשרתת שתלבש בגדים צנועים. ובעיקר יש לבקש מהשי"ת שיהא לנו סעייתא דשמיא בכל הדברים האלו, עכת"ד וכל אלו הם רק חלק מהאזהרות הנחוצות ביותר מלבד איסור יחוד.

קיד. דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל מובא בקונטרס הלכות יחוד והצניעות (סעיף י"ג).

קטו. והנה מצאתי בשו"ת להורות נתן חלק ז' (סימן צ"ה) שנשאל אודות הדין של היתר יחוד כשבעלה בעיר שמתרת להתייחד משום שאימת בעלה עליה, ויש לעיין האם אשה נאמנת לומר שבעלה בעיר כדי שיהא מותר להתייחד עמה, דאף שעד אחד נאמן באיסורים, אבל היינו היכי דלא איתחזק איסורא, אבל היכא דאיתחזק איסורא דאיסור יחוד שמא אינה נאמנת לומר בעלה בעיר כדי להתירה להתייחד עם איש אחר. ברם נראה דדוקא בטבל או חתיכת בשר שאינו מנוקד אומרים שאינו נאמן משום שכבר

צא. בית שפתחו פתוח לרשות הרבים אין חוששין משום יחודקטז.

⌘ הערות וביאורים ⌘

צריכים להודיע לו או סגי במה שהיא יודעת, וצ"ע.

ולמעשה מצאתי בספר מנחת איש חלק א' (פרק ח' סעיף ל"ו) שהביא דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל דאשה נאמנת לומר שבעלה בעיר ועל סמך זה יהיה מותר להתייחד עימה, וכדקיימא לן עד אחד נאמן באיסורין.

קטז. איתא במסכת קידושין שם דבית שפתחו פתוח לרשות הרבים אין חוששין בו ליחוד. וכן הוא בראשונים ובטור וכן פסק בשו"ע (סעיף ט') ומוסכם לכל הפוסקים, והנה כבר הזכרנו בתחילת הספר וגם לקמן הבאנו כמה דוגמאות מה נחשב כמקום סגור ששייך בו איסור יחוד ומה נחשב כפתוח לרשות הרבים ועי' שם. ואף שרוב הפוסקים מתירים יחוד כשהפתח פתוח לרשות הרבים וכל אחד רואה הנעשה בתוכו, מ"מ לקמן הבאנו כמה שיטות ודוגמאות שמחמירים אפילו כשהפתח פתוח לרשות הרבים.

ולענין אם ההיתר דפתח פתוח הוי היתר לכתחילה או רק בדיעבד, עי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק י"א אות י"א) שכתב דמדברי הרמב"ם (פרק כ"ב הלכה י"ב) שלא כתב כלשון השו"ע "אין חוששין להתייחד, אלא בלשון בדיעבד, שכתב דכל המתייחד עם אשה והיה פתח פתוח לרשות הרבים, אין חוששין משום יחוד, משמע דסובר שלכתחילה אין ראוי להתייחד אפילו כשהפתח פתוח לרשות הרבים. ומסתימת רוב הראשונים והשו"ע שלא כן אלא סומכין להתיר אפילו

בעד דעלמא דאין לבו סמוך ובטוח שאומר אמת, וליכא ברי נגד חזקה, אלא שרוצה לסמוך על דברי העד משום דעד אחד נאמן באיסורים, הנה בזה אמרינן דבמקום שאיתחזק איסורא אינו יכול לסמוך עליו, אבל בעד כשר ומהימן לו שיודע ומאמין בלבבו שאינו משקר עד שמעיד כנגד חזקה אפשר לסמוך עליו, משום דלא אזלינן בתר חזקה אלא נגד מי שמסופק בדבר. ולפי זה בנידון דידן היכא דברי לו שהאשה אומרת אמת שבעלה בעיר ואין לבו נוקפו שפיר יכול לסמוך על דבריה גם במקום חזקה, ועוד יש לצרף כאן דאינו בגדר חזקת איסור, כיון דלפי דבריה אין התחלה לאיסור יחוד, ולמעשה צ"ע לדינא.

ואח"כ ראיתי שהגר"ש אלישיב זצ"ל פסק שאשה נאמנת לומר שבעלה בעיר, וראה בלקט פסקי הגר"ש בסוף הספר. ועי' בספר נטעי גבריאל (פרק ל"ה סעיף י') שכתב דאשה נאמנת לומר בעלה בעיר כדי שיהא מותר לאיש להתייחד עמה. ותלה דבריו על פי הרמ"א ביורה דעה שם ובש"ך שם דדבבר שאיכא לברורי עד אחד נאמן והכא נמי איכא לברורי, ואין לומר עוד מטעם דלא איתחזק איסורא, דכיון שיש מציאות של יחוד ועתה רוצה להתיר מטעם בעלה בעיר אם כן הוה כמעיד נגד חזקת איסור, עכ"ד.

ונלע"ד לפי מה שהבאנו לעיל משו"ת מנחת שלמה שהסתפק האם צריכים להודיע להמתייחד שבעלה בעיר נראה לכאורה שלא היה לו שום הוה אמינא שלא נאמנת אלא כל השאלה היתה האם

דלת סגורה ולא נעולה אם נחשב כפתוח

צב. נחלקו הפוסקים אם פתוח היינו סגור ולא נעול, או דהיינו פתוח ממש, אבל אם הדלת סגורה אע"פ שאינה נעולה יש בזה איסור יחוד, וראה הערה ק"ז.

- הערות וביאורים -

לכתחילה.

הפונה לרשות הרבים.

ק"ז. הנה הרשב"א כתב בהדיא בתשובה (אלף רנ"א) דאין יחוד עד שיהא הפתח נעול, וכן דעת הרדב"ז הובא בפתחי תשובה (ס"ק ח'), ועוד הרבה אחרונים. ובספר דבר הלכה (סימן ג' סעיף ב') הביא דכן נראה דעת החזון איש שכתב דההיתר דפתח פתוח לרשות הרבים הוא אע"ג דבידו לנעול הדלת ולא חיישינן שינעל, ומשמע מדבריו דהיתר דפתח פתוח לרשות הרבים הוא אפילו בדלת סגורה, מדכתב דלא חיישינן שינעול דאל"כ הו"ל לומר דלא חיישינן שיסגור הדלת. ובדבר הלכה שם (ס"ק ו') הביא דפעם שאלו את החזון איש אם מותר להתייחד עם אשה שבעלה רוב היום בעבודתו בעיר והרבה פעמים מחוץ לעיר, והדירה בקומה שניה שהכניסה אליה היתה דרך מרפסת ארוכה ששימשה לעוד כמה דירות, אבל דירה זו היתה הקיצונית במרפסת כך ששאר השכנים לא היו עוברים בעלייתם או בירידתם על יד פתחה, וכן לא היו עוד דירות בדירה זו שיחששו שמא מישהו יכנס פתאום. והשיב החזון איש דכל שאפשר לחוש לנכנסים כל שעה אין זה מקום סתר, והיה נראה לפי זה דההיתר דפתח פתוח לרשות הרבים מיירי אפילו אם הוא בטוח שאין אדם נכנס אליו, כיון דאימת רבים עליו בטבע אפילו באופן זה, והביא ראיה מאנשים מבפנים ונשים מבחוץ דמאחר וב' החדרים פונים לחוץ לכן אין כאן יחוד

והנה יש לציין דבר יסודי בהיתר של פתח פתוח לרשות הרבים, דהרי מדברי הפוסקים מובא שפ"פ לרשות הרבים מותר אף שביד המתייחד לנעול הדלת מ"מ לא חיישינן לכך. והדבר צריך ביאור מאי שנא מהדין של חיצון ופנימי שהבאנו לעיל שחיישינן לדעת רש"י ודעימי' שיכנס האיש לבין הנשים. ועי' בחזון איש אבן העזר (סימן ל"ד ס"ק א') ובעוד כמה אחרונים שיש לומר דפ"פ לרשות הרבים המצב הוא דלא הוי יחוד, משום דהפתח פתוח ויכולה להכנס תדיר אנשים. ולכן לא חיישינן שהאדם ישנה את מצבו ויכניס את עצמו למצב של יחוד, וכמו שמותר ללכת לאדם ברשות הרבים אף ליד חדר של נשים ולא חיישינן שיכניס את עצמו אל חדר הנשים. משא"כ בפנימי וחיצון עצם המצב שאנשים בחדר זה ונשים בחדר זה, המובדלים בכל העולם, ודרך הנשים עליהם, יוצר מצב דתקיף יצריה, ולכן חיישינן שיכנס האיש לבין הנשים. ולדוגא לזה ציין היטב בספר פתח הבית (עמוד ס"א) דכגון אדם שנמצא בחדר שחלונו פונה לרשות הרבים כגון בחנות, בית מרקחת וכדומה, שחלון ראוה פונה לרשות הרבים, והעוברים ושבים רואית אותו תדיר, אם כן מצב זה נחשב לפתח פתוח לרשות הרבים, ולא חיישינן שהוא יכניס את עצמו למצב של יחוד ויכנס לחדר פנימי שבו אינו נראה לרשות הרבים. ועי' לקמן מה שכתבנו לענין חלון

קודם, וכמו שעשו הרבה בליטא, אז אף שהדלת סגורה אין חשש יחוד, ובמקומות שהקפידו על אלו שנכנסו בלי לדפוק כגון באשכנז אם כן גם כשהדלת סגורה ולא נעולה יש בה חשש יחוד. ולמעשה נראה שבאופן שיש יחוד מדאורייתא יש להחמיר, ובאופן של יחוד דרבנן יש להקל, עכ"ד.

ולהלכה כתבו הציץ אליעזר בשו"ת חלק ו' (סימן מ' פרק י"ב אות ח'), ועוד פוסקי זמנינו דנוקטים למעשה כדעת המקילים שפתח פתוח מיירי אפילו אם הדלת סגורה ולא נעולה.

ועי' בספר אורחות הבית (פרק י"ד סעיף ז') שהביא ב' דעות החולקים, ופסק דלמעשה נראה שיש לחלק בין סוגי החדרים, שאם הוא חדר פנימי או בקומה שניה בבית דו קומתי, שמקובל שלא להכנס אליהם בלי רשות, ואם נמצא אנשים שנכנסו בלי רשות הרי הם נחשבים כגנבים, ראוי להחמיר ולא להתייחד בדלת סגורה, אבל בהול או פרוזדור הדירה, שלפעמים פותחים ונכנסים שם אנשים זרים גם בלי רשות, אין איסור יחוד אלא אם כן נועלים את הדלת. וציין לתשובת בית מאיר שם שנראה גופא מדבריו דפתח פתוח לרשות הרבים מותר רק אם יכולים להביט בפתח, ונראה דאף שנחלקו הפוסקים בסגור ולא נעול אי הוי יחוד, מותר בסגור במקום שלא נראה כגנב, ועי' מה שהבאנו בסמוך משו"ת תשובות והנהגות חלק ה'.

ולמעשה עי' בספר תורת היחוד (פרק ה' סוף הערה י"ב) שכתב דבפתח פתוח ממש פשוט דסגי משום דיש לה בושה לשמש בפני מי שיראנה מן הפתח, ואין בזה שום חילוק בין לאיש לאשה. אבל היכא דהפתח סגור ולא נעול ולא גרים שם

אפילו שיש להם פתח מזה לזה, ולכן בנידון דידן התיר. ועי' שם עוד כמה ציורים שהיקל החזון איש להתייחד ביום אבל בלילה היה מחמיר יותר. וכן נראה דעת המהרש"ם חלק ב' (סימן ע"ו), ושו"ת דובב מישרים חלק א' (סימן ה') שנטו להקל אם סגור ובלבד שלא נעול. וכן דעת הערוך השלחן (סעיף ו') שכתב אם יש פתח פתוח לרה"ר ואינו נעול אין איסור יחוד בדיעבד. [ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סוף פרק י"א) שכתב דתמוה בעיניו דברי הערוך השלחן בסי' כ"ב סעי' ו' שפוסק להיפך מזה, דלענין בעלה בעיר כתב דאין חוששין להתייחד מפני שאימת בעלה עליה, ורק מוסיף וכותב ד"א [היא דעת רש"י] דלכתחלה אסור, ואילו לענין פתח פתוח לרה"ר פוסק בסתמא דאם יש פתח פתוח לרה"ר ואינו נעול אין איסור בדיעבד ביחוד. ותמוה מהיכן למד דבפ"פ לרה"ר יש בו איסור לכתחילה ורק בדיעבד מותר, הרי בטור ובשו"ע כתוב בהדיא בלשון דאין חשש להתייחד שם עם הערוה, ומשמע שמותר אפילו לכתחילה, עכ"ד].

אמנם רעק"א בתשובה (סימן ק') דיין מלשון הרשב"א דיש איסור יחוד אפילו אם הדלת סגורה ולא נעולה, וכן דעת הבית מאיר עי' בפתחי תשובה שם. ועי' בשו"ת בית שלמה חלק א' או"ח (סימן מ"ח) שנשאל בזה והשיב דנראה דכל שאינו פתוח לגמרי לא מקרי פתוח בלשון הש"ס, והביא ראיות לזה עיי"ש. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ג אות ד' ואות ז') שכתב דדלת סגורה אינו נחשב כפתח פתוח לרשות הרבים. ועי' בספר אמת ליעקב אבן העזר (סימן כ"ב הערה 8) שהביא המח' הנ"ל לגבי בית סגור ולא נעול האם נחשב כפתח פתוח, דנראה שהמח' היתה תלויה במנהגי המדינות, שבאותם מקומות שנהגו שהשכנים היו נכנסים לבית בלי לדפוק

שיהיה פתוח ממש, ועוד דלשיטתם אף כשהדלת פתוחה לרווחה אין זה מועיל אלא כשנמצאים כנגד הפתח, מקום הנראה לכל עובר ושב ולא בצדדים. אמנם שוב הביא שמצא בספר יד רמה שנדפס על מסכת קידושין (דף פ. ב) שכתב וז"ל והוא פתוח, דמירתת דילמא אתי איניש מעלמא ועייל, הרי לן מחד דכל דלת סגורה יש בה משום יחוד, אבל מאידך כאשר הדלת פתוחה הטעם דשרי הוא משום דמירתתי שמא יכנס מאן דהוא ולא מפני שהעומדים כנגד הפתח רואים אותם.

ולפי זה יתכן שאכן מהני אף כשאינם נמצאים כנגד הפתח, ושמא מהני אף כשהדלת פתוחה במקצת, דאין ההיתר משום שרואים מבחוץ לתוך הבית אלא משום דמירתתי שמא יכנס מאן דהוא לתוך הבית. אך באמת לא ראינו ראייה כ"כ גדולה מהיד רמה, דהלא גם בגמ' כתוב שאם הפתח פתוח אין בו איסור יחוד, אלא שדנו אם כוונתם לפתוח ממש או לבלתי נעול, וכיו"ב בלשון הרמ"ה.

דעת האגרות משה זצ"ל להתיר פתח פתוח אפילו כשהדלת נעולה

והנה בשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ה אות ד). וטעמו להתיר מפני שהדרך הוא לנעול מבפנים מצד שמירה, כיון שדרך כו"ע כששומעין מי שנוקף על הדלת או שמצלצל על הפעמון שנעשה לכך, בא מי שבפנים ושואל מי הוא, וכששומע שהוא מהמכירים ואפילו אינו מכירו ממש פותח כשמבין שהוא סתם איש, ויש מירתת שמא ינקוף מי שהוא על הדלת ויהיה מוכרח לפתוח תיכף, אבל בזמן שאין אנשים מגיעים, או במקום שלא שכיחי איניש לבוא איכא איסור יחוד

נשים רבות רק אשה אחת שאין לה דין שומר, או בכה"ג שהדלת נעולה ויש רק לאשה אחת מפתח להכנס, אין להתיר רק ביחוד דרבנן. והיינו רק בכה"ג שאפשר לאשה לראות את המתייחדים מיד כשתפתח הדלת והיא עומדת מבחוץ, אבל בכה"ג שצריכה להכנס פנימה כדי לראותם יש לצדד לאסור, כיון שאם תכנס תהיה ביחוד עמהם, יש לחשוש דבכה"ג לא מרתתי המתייחדים משום שהם סוברים שאם תכנס האשה בפנים תתפתח גם היא לעבירה וכן פסק הגר"ש אלישיב זצ"ל. ועוד ראיתי בספר ארחות טהרה להגר"א כהנא שליט"א (פרק כ' סעיף י') דפסק שמוותר לאיש אחד להתייחד עם אשה כשהדלת הבית סגורה ולא נעולה במנעול, בזמן ובמקום שיש עוברים ושבים, ואם אפשר ראוי שהדלת תהיה מעט פתוחה אפילו סדק ולא סגורה לגמרי, אבל בלילה לאחר השעה עשר, עד שעה שמונה בבוקר אסור אפילו כשהדלת הבית פתוחה ואינה סגורה כלל.

אמנם בשו"ת עמק התשובה חלק ח' (סימן קל"א) כתב דבמקום שיש רשות ליכנס ולצאת אפילו אם הדלת סגורה ולא פתוחה אין בו משום יחוד, דעכ"פ לא גרע מיוצא ונכנס דשרי בשאר איסורים, כל שכן דלא מקרי יחוד כשראוי ליכנס ולצאת.

הערה לאלו שמשאירים חריץ פתוח ולהקפיד שלא יסגר הדלת

והנה הערה חשובה ראיתי בשו"ת מנחת אשר חלק א' (סימן פ"ו אות ו') דמה שנוהגים רבים להשאיר חריץ פתוח ולהקפיד שלא לסגור הדלת לגמרי, לכאורה אין בזה ענין כלל, דממ"נ אם נחמיר כדברי האחרונים הנ"ל שצריך

כשהדלת סגורה, ורק בפתוח ממש ליכא איסור יחוד, דמאחר דקיל ליכנס מירתתי אף מיחידים, עכ"ד. [אמנם מצאתי בשו"ת אור יצחק חלק ב' ענינים שונים (סימן י"ב) שהביא את האגרות משה הנ"ל וכתב עליו דטעמו אינו שייך מצד המציאות משום דאין אדם מוכרח לפתוח מיד והרבה פעמים אנשים ישנים או מתרחצים או עסוקים בענינים אחרים שאין ברצונם לפתוח לאחרים באותו זמן. ומה שהתירו בפתח סגור ולא נעול, הוא מטעם שמא יכנס אדם שלא ברשות. אבל בנעול מנין לנו, ומעשים בכל יום שאנשים דופקים ומצלצלים ולא פותחים להם וכמו שכתבנו.]

ועי' בספר נטעי גבריאל (פרק ל"ב הערה א') שהביא גם כן את האגרות משה הנ"ל והעיר דלא הבין דבריו שהרי חז"ל אמרו שבעינין פתח פתוח וזה סגור ממש, ועוד דמי לא מצוי שאפילו שהם בבית שפעמים שאין יכול לפתוח הדלת כגון שהלך לבית הכסא או שהוא באמצע שיחה בטלפון אם כן אינו מירתת כל כך, ועוד שכמה בתים שיש להם מכשיר אינטרקום שיכולים לראות העומד בדלת על ידי מסך וכדומה, ואם כן בודאי לא מהני וצ"ע. והביא שם ששאלו את הגר"ש וואזנער שליט"א ואף הוא לא הסכים לזה, וכן הביא שם שהורה לרבים שאין לסמוך על שיטת האגרות משה בזה. ופשוט דאף האגרות משה לא התיר אלא באופן שיש מירתת כגון דיש חשש דהנוקף הוא איש שידוע להם או קרוב משפחה ויכולים לחשוב דבשעה זו הם בבית, או באופן שניכר מבחוץ שהם בבית. והעיד תלמיד של הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שכן הורה הלכה למעשה, והסיק שם דבכל אופן צ"ע [דבריו].

ועוד ראיתי בשו"ת מנחת אשר חלק א' (סימן פ"ו שם) שהביא מה שחידש בעל האגרות משה זצ"ל להקל דבזמן הזה שרגילים לדפוק או לצלצל בדלת ובדרך כלל כל אדם ניגש לפתוח את הדלת, אף בנעול הוי כפתח פתוח בשעות שבני אדם רגילים לבקר בבית. ויש לתמוה לכאורה דהלא סיבות רבות יש שמחמתם לא יגש אדם לפתוח הדלת, שמא אינו בבית, שמא עושה הוא את צרכיו או שמא נח הוא במיטתו וכדו' ומהיכי תיתי יחשה לפתח פתוח. והיה מקום לדון להיפך דבזמן הזה מודים הראשונים דחא מהני דלת סגורה כיון שלא מקודל היום לפתוח את הדלת כל זמן שלא הוזמן לעשות כן, וכאשר אין בעל הבית עונה ופותח מבפנים לא מקובל לפתוח מבחוץ, כי אם בני משפחה וידידים קרובים, ובמקום שאלה אינם שכיחים יש מקום לטעון דאין דלת סגורה נחשבת כפ"פ, אך גם בחומרא מחודשת זו אין דעתי נוחה, ואין כל הכרח לחלק בין ימינו אלה לימי קדם, עי' שם.

גדר דלת סגורה ולא נעולה

והנה בגדר של דלת סגורה ולא נעולה יש בפוסקים חילוקי דעות בזה, דהחזון איש שהזכרנו לעיל כתב שהדעת נוטה דכל שאפשר לחוש לנכנסים בכל שעה אין זה מקום סתם, והי' נראה לפ"ז דפ"פ לרה"ר מיירי אפי' כשבטוח שאין אדם נכנס אצלו, שאין לו שום מכיר וריע ואין אדם נכנס אליו, כיון דאימת רבים עליו בטבע אפי' באופן זה, וכן כתב בעל הקהילת יעקב בספר קריינא דאגרתא חלק ב' סימן קכ"ב. אמנם רוב האחרונים כתבו דהכל תלוי במנהג המדינות אם נוהגים להכנס לבית אחר בלי לדפוק או לא, וכך כתב בשו"ת בנין ציון חלק א' (סימן קל"ח), ובשו"ת מנחת יצחק חלק ז' (סימן

המוסר מפתחות ביד אחרים אם נחשב כפתוח

צג. אם יש לאחד מבני הבית או לאדם כשר המציל מאיסור יחוד מפתח להבית או להחדר ויש לו רשות לפותחו מבחוץ ולהכנס

- הערות וביאורים -

ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן פ"ו ענף ה') שנשאל אם יועיל באופן שכותבים פתק על הדלת שמותר להכנס בלי לדפוק כדי להצילו מאיסור יחוד. והשיב דאף דהשכנים לא ישנו את הרגלם מחמת זה, אבל כיון שיש להם רשות עכ"פ לעשות כן, אם כן נראה דמירתת ושרי אף שהדלת סגורה. ועי' שם בסימן פ"ז מה שהשיב לו בעל מחבר ספר דבר הלכה. ושוב ראיתי בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' (סימן של"א אות ב') דכתב דבחדר סגור שרשום בכניסה "פתוח" ויכולים להכנס בלי מפתח, אין צריך להחמיר ואין בזה איסור יחוד. אמנם כשהחדר סגור ואין שלט המתיר לפתוח את הדלת ולהכנס שם נראה להקל רק בנכרית או עם שתי נשים שאיסור היחוד בהם אינו אלא דרבנן, אבל באשת איש או אפילו בבחורה שהיא נדה שאז איסור היחוד הוא מדאורייתא מן הראוי להחמיר, ולכן באשה שאין בעלה בעיר ובא פועל או בעל מלאכה לשפץ ולתקן בבית יש להזהר מאיסור יחוד. ועי' בספר נטעי גבריאל (פרק ה' סעיף ה') שפסק דאיש זקן שיש לו אשה עוזרת בית כל יום מטעם הממשלה, ינהג לסגור הדלת הראשית ודלת ביתו בלי מנעול, ויכתוב פתק "שהדלת פתוחה" כיון שעל ידי זה יש מירתת כיון שניתן רשות לבוא מבלי לדפוק. וכתב שם עוד עצה שיתן מפתח ביתו לשני שכנים, ויבקש מהם שיבואו מידי פעם ופעם כדי להצילו מאיסור יחוד. אכן בשעות הלילה המאוחרות לא מהני עצות אלו.

ע"ג), ובשו"ת תשובות והנהגות חלק ב' (סימן תרנ"ז), ועי' בספר אמת ליעקב להגר"י קמנצקי זצ"ל אבן העזר (סימן כ"ב הערה 8). ובספר הליכות בת ישראל (פרק ח' הערה ט"ז) הביא דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"פ שיינברג זצ"ל דפסקו שהכל תלוי אם רגילים להכנס באותה דלת בלי לקבל רשות ובלי לדפוק, ורק אז נחשב כפתוח. ועוד הביא שם מהגר"ש אלישיב זצ"ל דכשהדלת החיצונית פתוחה, מותר להתייחד בחדר הפנימי אפילו שדלתו סגורה אך אינה נעולה, אמנם דעת הגר"פ שיינברג זצ"ל שנכון שלא יתייחד אא"כ גם הדלת של החדר הפנימי פתוחה ממש.

ובספר ארחות טהרה (פרק ו' סעיף ד') פסק שאפשר לסמוך על ההיתר של בעל הדובב מישרים סימן ה' דמי שמתייחד עם אשה או חתן וכלה כשהיה חופת נדה, אם יש לג' שכנים וכדומה מפתח של הבית ומותרים להכנס לביתם בכל עת שירצו הוי כפתח פתוח ומותר. אבל בלילה אסור להתייחד בחדר אחד אפילו אם יש לאחרים מפתחות אא"כ הוא מקום שעת הצורך שאז מהני מסירות המפתחות לשלשה אנשים שיש להם רשות לבוא בכל עת פתאום ובתנאי ששנים מהם יהיו נכנסים ויוצאים שם בלילות כבני בית ועוד שיהיה קצת אור דלוק בבית כל הלילה.

אם פתק שכתוב עליו לכנס
דינו כפתח פתוח

בכל עת שירצה בלי לדפוק ועושה כן לעיתים אפשר להקל שבכה"ג נחשב הבית או החדר כפתוח לרשות הרבים ק"ח.

שומר טף לילדים מעל גיל ט'

צד. מותר להשאיר ילדים עם מטפלת שהיא למעלה מי"ב שנים אף במקום דהוי יחוד גמור, כגון שהיא שומרת על ילד בן ט' שנים ואין שם קטנים אחרים, באופן שיש לשכנים מפתחות לבית או שיבקשו מאיש אחר ליכנס לשם כמה פעמים במשך הזמן שההורים

⊕ הערות וביאורים ⊕

ליחוד ואמר לו החזון איש דכיון דלאם הבת יש מפתח ועלולה לבוא אינו באיסור יחוד. ועוד הביא שם הערה חשובה דראוי להודיע להמתייחד שאכן מותרים משום שיש לאחרים המפתח ויכולים להכנס בכל עת, וטעמו משום דבלאו הכי עובר המתייחד שהרי אינו יודע שמותר, ואם כן יש כאן איסור לפני עור, והגרשז"א זצ"ל בהסכמתו לספר דבר הלכה כתב גם כן בדין בעלה בעיר דאף שמותר ביחוד, מ"מ יש להודיע לו שבעלה בעיר או שיש עוד פתח. אמנם כל זה כתב הגר"מ שטנרבוך שליט"א לעת הצורך, אך בלא עת הצורך מלבד חשש איסור יחוד להאוסרים אפילו למסור מפתחות, מ"מ מכוער הדבר להיות נעול אם אשה בחדר אחד, על פי הרבינו ירוחם שס"ל שאפילו אם בעלה בעיר או פתח פתוח לרשות הרבים יש להתרחק, נראה דכ"ש כשסוגרים הדלת ורק שיש מפתח לאחר דאין זה צנוע ויש להתרחק מכך. ומיהו בלילה בשעות המאוחרות לא הקילו בזה הפוסקים ובשעת הדחק גדול

ק"ח. והנה בספר דבר הלכה (סימן ג' סעיף ג') הביא בשם הדובב מישרים חלק א' (סימן ה') והחזון איש דלדעת המקילין בדלת סגורה כשלא נעולה, דאפילו היכא דהדלת נעולה אם אפשר לפתחו מבחוץ על ידי מפתח ואותו מפתח נמצא ביד בני ביתו או דיירים אחרים והם יכולים לפתוח ולהכנס בכל עת שירצו, דינו נמי כפתח פתוח לרשות הרבים. ובספר תורת היחוד (עמוד קכ"ד הערה כ"ט) הביא דהגר"ש אלישיב זצ"ל פסק למעשה כהחזון איש, והוסיף דכשמוסר המפתח לאחרים כמו לשכנים או למכרים וכדומה, צריך שיהיה המפתח אצל כמה אנשים, אף שבלאו הכי יש כאן מספיק שומרים להציל מאיסור יחוד, מ"מ אם המפתח אינו נמצא אצל כמה שכנים וכדומה, אין כאן פחד שמישהו עלול להכנס, וממילא ליכא כאן ההיתר דפתח פתוח לרשות הרבים. ועי' בספר אורחות הבית (פרק י"ד סעיף י"ז) שהביא דעת הדובב מישרים והחזון איש, ואף הביא מעשה שהיה דאחד ששמר על אחייניתו וחשש

אינם נמצאים בבית ק"ט.

פתח פתוח לרשות הרבים בלילה

צה. ההיתר דפתח פתוח לרשות הרבים הוא דוקא ביום, או בלילה

⊠ הערות וביאורים ⊠

בספר משנת היחוד העיר דבר חשוב לגבי מקומות עבודה ובמוסדות שהדלת סגורה ונעולה, אך ניתן לפותחה מבחוץ על ידי הקשת קוד סודי או באמצעות העברת כרטיס מגנטי, ופשוט שיש לדמותו להדין הנ"ל שיש מפתח ביד אחרים העשויים ליכנס בכל עת ובכל שעה, כך שהנמצאים בפנים יראים בשל כך מלזנות, ולכן אין איסור יחוד בכה"ג.

ק"ט. דעת הגאון רבי שלמה זלמן ברוין זצ"ל מח"ס שערים המצויינים בהלכה מובא בספר קובץ הלכות יחוד, שכך הוא היה מייעץ להורים שמשאירים ילד יותר מבן ט' עם שומרת טף יותר מבת י"ב שנים, שאז הוי כפתח פתוח לרשות הרבים. ונראה שכן זה עצה נוספות לכל יחוד דרבנן, ויש לעיין ביחוד דאורייתא.

ובספר מלבושי מרדכי (סימן י"ז סעיף ד') הביא שהעיר הגאון רבי חיים וואזנר שליט"א בנו של בעל שבט הלוי שליט"א דכשאשה או נערה הם ביבי סיטר, יש להזהר כשחוזר הבעל הבית שלא יכנס לביתו, עד אשר היא תצא, או שיכנס לחדר אחר וישאיר פתוח את דלת הכניסה, והביבי סיטר תזדרז לצאת, וכל זה פשוט הוא. והיינו כשאין שם ילדים המועלים להיות שומרים. וכן צריך להזהר להיפך דהיינו כשאיש הוא הביבי סיטר, שלא תכנס האשה לביתה, או שתכנס לחדר אחר, והאיש יזדרז לצאת, אם לא כשבעלה בעיר.

יש לשאול מורה הוראה כיצד נוהגין.

ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ב' (סימן פ"ו ענף ב') שהקשה דלפי דעת הדובב מישרים יוצא דיש היתר להתייחד אם יש חשש שמישהו עם מפתח יכול לבדוק אפילו אם הם רחוקים כי יש כאן מירתת, ויוצא לכאורה שיש היתר להתייחד אפילו בלילה אפילו שביטו נעול כיון שהמפתח בידי השכנים, וקשה שבספר דבר הלכה (סימן ג' סעיף ה') כתב דאם אין רגילים להיכנס אין היתר אפילו אם מסר המפתח לאנשים אחרים. ובסימן פ"ז ענף ב' שם השיב במח"ס דבר הלכה שעצה זו למסור מפתח לדירתו לזוג שכניו ולבקשם שיכנסו לפרקים לדירתו בלי לדפוק כדי להצילו מאיסור יחוד יש לדון בזה, והוכיח שם שמועיל בלילה דוקא בתנאי שיכנסו כמה פעמים בערב דאז מירתת, ועי' שם שהארין להוכיח כן מדברי הראשונים והאחרונים. ולמעשה לדבריו יוצא להלכה למעשה לענין שומרת טף שהיא שומרת על ילד שהוא בן תשע ושאר הילדים פחותים מבני שמירה, כך שהיא ביחוד גמור ההיתר שהיא תמסור המפתח לזוג שכנים ושהם יכנסו כמה פעמים במשך הערב. ושם יש להקפיד על שנים כי הילדים ודאי ישנים בשעה זו, והיא לבדה ערה והנכנס אשר הוא אחד הוי ביחוד עתה.

**דלת הנפתחת על ידי כרטיס
מגנטי**

בשעות שעדיין יש עוברים ושבים במקום היחודק^ק, ולענין נסיעה במכונית עם חלונות פתוחים בלילה ראה הערה קכ"א.

⊕ הערות וביאורים ⊕

ולמעשה בכל אופן יש לעשות שאלת חכם כיצד נוהגין בכל מקרה כשנוגע לחשש איסור יחוד בלילה.

קכ"א. בענין יחוד במכונית הנוסעת בלילה ברשות הרבים נביא כמה תשובות בזה. עי' בשו"ת מנחת שלמה חלק א' (סימן צ"א אות כ"א) שכתב וז"ל "אפשר דיש לסמוך בכגון דא על החלונות שיש במכונית דחשוב כפתוח לרה"ר ואפי' בלילה ובמקום דלא שכיחי אינשי מ"מ אין לחשוש שיעצור את המכונית לעשות איסור דמסתמא הוא חושש ודאי ממכוניות אחרות אשר כרגיל הן מצויות בכל הכבישים והם הרי יכולים לראותם ואם משום החשש דשמא יפתנה ויעביר את המכונית למקום אחר הרי בכגון דא ליכא כלל איסור יחוד וכמו שמעיקר הדין מותרים איש ואשה לעמוד זמן רב על יד חלון הפתוח לרה"ר אע"ג שהבית לגמרי סגור ויכול לדבר עם האשה כל מה שירצה וגם יכול לפתותה לעבור למקום סתר שהוא ממש באותו בית, והיינו משום דאזלינן בתר השתא דליכא חששא וה"נ גם כאן וצ"ע, ונא לעיין בזה", עכ"ל. ועי' בדבר הלכה בהוספות חדשות לסימן א' בשם הגרשז"א זצ"ל. ועי' בקונטרס יחוד להרב טרופר שליט"א (עמוד כ"ט) שהביא דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל והגר"פ שיינברג זצ"ל.

ועי' בשו"ת משנה הלכות חלק ג' (סימן מ"ה) שכתב דאפשר שעכשיו שברוב הדרכים כל הלילה ישנם עוברים ושבים במכוניות אפשר דהוי רה"ר לענין יחוד ולא מיבעיא ביום אלא אפילו בלילה,

קכ. דבר הלכה (סימן ג' סעיף י"ד). ופעם שאלו את החזון איש בזה לגבי דירה בעיר בני ברק ופסק דעד שעה עשר בלילה בערך נדון כפ"פ לרשות הרבים, ושם מיירי בבית סגור ולא נעול. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ג אות ה') שהביא הכנסת הגדולה בהגהות על הטור דההיתר דפתח פתוח הוא דוקא ביום ולא בלילה, מלבד חצי שעה שבני אדם עוברים ושבים אבל אח"כ אסור, וכתב על זה בברכי יוסף דטעמא דמילתא מפני דאם אין עוברים ושבים מה מהני פתח פתוח. והסיק דבזמנינו שיש עוברים ושבים בתחילת הלילה מותר להתייחד כשהפתח פתוח, ונראה דלמעשה אי אפשר להגדיר זמן מיוחד מתי נחשב ללילה שאסור להתייחד אפילו כשהפ"פ, אלא הכל לפי המקום והענין. וכבר הזכרנו כמה ציורים שאפשר להקל בהם מטעם פתח פתוח לרשות הרבים אפילו בלילה, כגון חדר מדריגות בבנין או בתוך בנין עד שעה שעדיין מסתובבים שם.

ושוב ראיתי שבשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' (סימן ס"ה אות ה') שנשאל האם יש בכלל היתר דפתח פתוח בלילה, והשיב דפתח פתוח ממש בלילה שהיה שייך זה רק בכפר קטן שמכירין כל אחד את כל הדרים ויודעין גם שלא יבואו לשם עוברי דרכים בלילה, לא מהני לסלק איסור יחוד. ובכרכים גדולים שאירע זה ששיך רק כשהם יושבין ושומרים הפתח מהני מפני היחידים הנמצאים גם בכל הלילה ברחובות אבל הוא דבר שכמעט ליכא המציאות ואין לשאול בזה, עכ"ד.

דאסור דחיישינן שיעביר המכוננית למקום אחר, והכל לפי הענין וצ"ע.

ועי' בשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ו אות ד') שכתב דראיתי דהיות דהדרכים הגדולים שכהיום הזה הן הנה מלאים עוברים ושיבים הלוך ונסוע בלך ושוב הנה והנה בודאי דין רשות הרבים עליהן ונחשב כמו העיר גופא, ואם כן לנסוע בדרכים הנ"ל עם קאר אין בו יחוד דהוי כנסוע בתוך העיר ואין צריך שום שמירה מאיסור יחוד. אכן כל זה לנסוע עם ישראל כשר, אבל לנסוע עם נכרי או עם ישראל פרוץ אף שעל גוף הדרך אין לחוש, אבל מ"מ בזה שהיא נוסעת עמו מוסרת עצמה לידו שיכול להוליכה לכל אשר יחפוץ, והואיל והן חשודין לצוד נשים מתחת בעליהן כשהן בידן בודאי אסור לנסוע עמהן באופן זה, דיש לחוש דילמא יסיענה למקום סתר בלי ידיעתה או בעל כרחה ויעשה שם מה שלבו חפץ, אולם אם יש שתי נשים גדולות דאו לא חיישינן לאונס לכאורה אין צריך לחוש אפילו בכה"ג וצ"ע, עכ"ד.

ושוב מצאתי בשו"ת עמק התשובה חלק ח' (סימן ק"ל) שכתב וז"ל דלמעשה רגילין אנו לפסוק במקום הדוחק כשאי אפשר בענין אחר, שהאשה תהיה יושבת דווקא בספסל אחרונית כדרך הצנועות ויתנה עם הדרייווער (נהג) קודם הנסיעה שני תנאים, א' שהעלקטער יהיה דלוק שם בפנים בכל עת הנסיעה בלי הרף, וכמובן שהחלונות יהיו שקופים שיהא נוח לראות דרך שם ולא זכוכית צהובים כדרך הפרוצים, והב' שישע רק דרך רחובות מפולשים ורחבים ולא לנטות בדרכים צדדיות וצרות, ועכ"ז ראוי שיהיה כל נסיעה בפרטית על פי שאלת חכם, עכ"ל.

ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ב'

דיחוד לא הוי אלא כשאין עוברים ושיבים, ומ"מ היכא שהם יוצאים למקום מוצנע ויושיבים במכוננית בצדי צדדים ודאי יש בזה משום יחוד. ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' (סימן ס"ה אות ג') שכתב וז"ל "ליסע יחד עם אשה במכוננית (קאר) לכתחלה ודאי אין להתיר דאף שעיקר נסיעתם תהא על הדרך הגדולה ששם נוסעים אף בלילה הרבה אינשי במכונניות אבל הא אפשר להסב מן דרך הגדולה לדרך קטנה, ואף ביום אולי יש לחוש שניחו המכוננית על הדרך ויתרחקו מן הדרך במקום שיש אילנות שיהיה מקום סתר לבועלה, וכ"ש בלילה דאפשר שיש לחוש גם שבעלנה שם במכוננית גופה. אבל בשעת הדחק כגון שצריכה אשה משכנותיו ג"כ ליסע למקום שהוא צריך, או כשאשה אחת שהולכת בדרך מבקשתו ליכנס במכוננית כמו שאירע כזה הרבה פעמים במעונות הקיץ שאם לא יכניסנה למכוננית יאמרו עליו שהוא צר עין ואכזרי, וכשהן נכריות איכא בזה גם משום איבה יש להתיר, משום דמשמע דאין חוששין מדינא לשמא יטה מן הדרך בכשרין אלא שמא יתקוף היצר ויעברו במקום שנמצאים, ועיין בב"ש סימן כ"ב סק"ט במחלוקת הר"יו ומהרש"ל, ומשמע קצת שפליגי בזה. ובשעה"ד יש לסמוך על הר"יו דכן משמע שסובר הפרישה עיי"ש, ולכן ליסע במכוננית בשעה"ד יש להקל כדכתבתי", עכ"ל.

אמנם עי' בספר דבר הלכה (סימן ט"ו ס"ק א') שכתב דאם החלונות פתוחים ברכב הוי כפתוח לרשות הרבים, ואם כן מותר לנסוע יחד במכוננית אפילו בלילה ואפילו בכביש בין עירוני דלא שכיחי שם הרבה עוברים ושיבים, כיון דהוא חושש למכונניות האחרות הנמצאים בכבישים והם יכולים לראות דרך החלון, וכל זה אם הנהג הוא איש כשר ולא פרוץ דאם הוא פרוץ אפשר

חלון פתוח לרשות הרבים

צו. היתר פתח פתוח כולל גם חלון פתוח או כל פתח הפונה לרשות הרבים^{קכב}, ואפילו כשהחלון למעלה בקומה גבוהה אין איסור

⊕ הערות וביאורים ⊕

מכוניות נוספות, והיושבים במונית נראים מבחוץ, וגם זה רק בשעת הדחק ממש, ובכל מקרה הנוסעת במונית עם נהג לא תשב במושב שלידו אלא במושב האחורי, וגם לא תדבר עמו אלא בענין הנסיעה, וגם בנסיעה עירונית ראוי לנהוג כן.

קכב. נודע ביהודה אבן העזר (סימן ע"א), וכן הוא בעזר מקודש, והיינו שהחלון פונה למקום שרבים מצויים שם ואפשר לראות בפנים דרך החלון ביום, או בלילה כשהבית מואר. ועי' בדבר הלכה (סימן ג' סעיף י') שהביא שהחזון איש סבר דאפילו אם החלון פונה לחצר שמצוי שאנשים יכנסו שם מותר, ובס"ק כ"ה שם כתב לענין פתח סגור ולא נעול שמהני, דהיתר דפתח פתוח היינו משום דמירתת שמא יכנס אחד מהרחוב שלא ברשות, ולפי זה הבין מסברא דיש מירתת גם כאן שמא יסתכל דרך החלון, ואין הבדל בזה בין שיש עוד דוירים בחצר או בבית, לבין שאין שם עוד דוירים.

ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ה אות ב') שכתב דבחלון הפתוח לרה"ר או לחצר שנמצאים שם הרבה אנשים, אם הוא למעלה ממקום שיכולין האנשים שבחוץ לראות דרך שם אסור, ואף אם אפשר לטפס ולהכנס אסור דאין דרכן של אנשים ליכנס באופן כזה ולא מירתתי, ואם הוא חלון למטה שיכולין לראות אינשי שמבחוץ אז אם דרך החלון יכולין לראות גם בחדרים האחרים קצת יש להתיר, ואף אם אין יכולין לראות אבל יכולין להרגיש מה שנעשה שם יש להתיר,

סימן תרנ"ח שכתב דנראה שביום ובעיר אשה מותרת לנסוע עם נהג ואפילו נכרי, אלא אם נוסעת מחוץ לעיר דרך מקומות שוממים, וראוי להתיר רק כשהחלונות שקופים ולא כשיש וילונות או כשהחלונות כהים. אבל בלילה שאין מצויים אנשים ומכוניות בדרך, אזי יש איסור יחוד והותר לנסוע בלילה רק באחד מתנאים אלו:

(א) בנסיעה מחוץ לעיר או בלילה צריך שני שומרים, והיינו שיהיו ג' אנשים במכונית אבל ג' נשים לא מועיל.

(ב) כשנוסעים עם הבת או האחיות או שנוסע עמם ילד או ילדה מבן חמש עד תשע ובשעת הדחק גם בבת עד גיל עשר ובבן עד גיל שתים עשרה.

(ג) לנסוע עם זוג יהודי איש ואשתו, ויש לעיין אם אפשר להאמין לפרוץ על אשה שהיא אשתו להתיר איסור יחוד, דאולי מטעה במתכוין כדי להכשיר עצמו שאינו נואף.

והוסיף שם דביוהנסברג מתרוקן הרחוב מוקדם, והזהרתי שאם הבעל חוזר מאוחר בלילה, לא יסע עם המטפלת לבדה להשיבה, שיש בזה איסור יחוד, אלא גם אשתו תסע עמו, ואף שישארו הילדים לזמן קצר בלי שומר בבית, שומר מצוה לא ידע דבר רע ואין להם לפחד מאומה, עכ"ד.

ובשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' (סימן של"א אות ה') כתב דבנסיעה במונית עם נהג מעיר לעיר מותר רק במסלול שעוברים בו

יחוד כל זמן שאפשר להסתכל בפנים, וראה בהערה באלו אופנים אפילו כשיש חלון לא נחשב כפתוח לרשות הרבים^{קכג}.

מקומות הקרים שהבתים ישנם ב' דלתות בכניסה לפתח הבית צו. נראה דבמקומות הקרים שבכניסת פתח הבית ישנם ב' דלתות, ויש פרוזדור ביניהם, שעלול הוא שכשאחד ידפוק על הדלת שיסבור שלא שמעו אותו ויפתח הדלת כדי להכנס בהפרוזדור לדפוק על הדלת הפנימית, אז יש להתיר ביחוד בזמן החורף אם הדלת הפנימית פתוחה ממש, והם עומדים במקום שנראה מיד כשפותחים את הדלת החיצונית^{קכד}.

✪ הערות וביאורים ✪

שאפשר משם לראות את העשוי בבית, וה"ה כשיש חלון בחדר המדרגות באופן שהעוברים שם יכולים לראות בו, אין בו איסור יחוד.

ובספר דברי סופרים ריש (סעיף ט') הביא דעת הנודע ביהודה ועוד שמקילים בחלון שנחשב כפתח פתוח לרשות הרבים באופן שהעוברים ושבים יכולים לראות בפנים, וכגון שהחלון אינו גבוה יותר מדאי, אמנם אם החלון גבוה מעיני הרואים אף שיכולים ליקח כסא לראות מה שבתוכו אסור משום דלא שכיח כסא ברשות הרבים. אולם הביא דלפי מה שכתב בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' (סימן ס"ה אות ג') אין להתיר בחלון פתוח באופן שיכולים לעשות תחבולות ולהסתיר עצמם מעיני הרואים כגון על ידי סגירת החלון או שיכולים להכנס לחדר פנימי וכיוצא בו.

קכד. דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל מובא בספר תורת היחוד (פרק ה' הערה ל'), והוסיף שם שכל זה מיירי במקום שבאמת הרגילות והשכיחות להכנס לבית חברו בלא רשות, ולכן מותר היחוד. ובהערה

ואם איכא חדר אחד שאלו שמבחוץ אינם יכולים להרגיש אסור, ובקונטרס היחוד הובא דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל והגר"ח פשינברג זצ"ל שפסקו שחלון שאפשר לראות בתוכו ג' שכנים מספיק ליחשב כפ"פ.

ובספר נטעי גבריאל (עמוד ר"ד) כתב דבחדר שיש חלונות שקופים אטומים דוגמת חלונות שמותקנים בעזרת נשים שאפשר להשקיף דרכם החוצה ולא פנימה, הדבר חמור ביותר, ולא מירתת כל כך, לכן לא מועיל ההיתר כמו בשאר חלונות וכן הדלת סגורה ולא נעולה, ולכאורה נראה דכן הדין בעזרת נשים שיש בה חלונות כאלו.

קכג. מהרש"ם חלק ב' מפתחות אבן העזר (סימן ע"ו), שכל שאפשר להסתכל אפילו בקומה גבוהה נחשב כפתוח לרשות הרבים. ובדבר הלכה (סימן ג' סעיף י"ב) כתב דמוכח מהגמ' עבודה זרה דף (ס"א.) דבתים שבקומות עליונות כשיש בו חלון מול חלון חבירו או מול מרפסת או מול גג חבירו, וכן בית שחלונו מול חלון שבכותל חצירו וחלון חצירו פתוח לרשות הרבים באופן

בית שמתוקנת בו מצלמה נסתרת

צח. בית שמתוקנת מערכת צילום במעגל סגור, בה ניתן לצפות מבחוץ בכל המתרחש בפנים הבית בין אם כל רגע יושב אדם שתפקידו לעקוב אחר המתרחש, ובין אם צופים בהקלטה לאחר זמן, כל שהשליטה על המערכת אינה ביד אותם הנמצאים בפנים, אין בזה משום יחוד כיון שחוששים שיתגלה סודם, ובתנאי שידוע להם דבר קיום המערכת ק"ה.

⊕ הערות וביאורים ⊕

יחוד. והשיב שם דנראה אם נתן נייר במקום הסגירה, יש לפקפק דכיון שרצון האשה שהיא בעלת הבית הוא שיהיה סגור, וכיון שכן יתכן דיש לחשוש שמא יסגור היטב ואף שבפתח פתוח לרשות הרבים אין חוששין כלל שילך לנעול הדלת דאפשר שאם תראה שהוא סוגר תצא מהבית, וגם בלאו הכי אין חוששין שישנה את המצב מכמו שהוא עכשיו, אבל בכה"ג שיא רוצה וגם דורשת שהדלת תהא סגורה אפשר דאין זה נחשב פתוח. ותו דכיון שיש לחוש שהנייר יפול מאליו הרי זה דומה להא דאסור בדרך עם שנים משום חששא דשמא יצטרך אחד לנקביו, והכא נמי גם כאן שמא יפול הניר ויהיה יחוד. ונמצא שההיתר היא רק משום בעלה בעיר, ואיך אפשר להקל במקום שהבעל לא יודע מהיחוד של האשה, ומ"מ נראה בכה"ג לצרף עם זה שהנכרים הדרים יכולים וגם להם יש רשות כל רגע להכנס פתאום לבית, שפיר שרי גם לכתחילה חיחד עם שימת נייר אשר בדרך כלל הוא מונע את הסגירה, עכ"ד.

קכה. כן דעת כמה פוסקים, והנה בספר משנת היחוד (עמוד קס"ד) שכתב דהיכא שמתוקנת בבית במערכת צילום במעגל סגור, בה ניתן לצפות מבחוץ בכל המתרחש בפנים הבית, בין אם בכל רגע

ל"א הביא שם דעת הגר"י אלישיב זצ"ל בענין בית שבאופן רגיל לא נכנסים אליו בלא רשות אא"כ טועים וסוברים שיש עוד דלת בפנים, יש להחמיר שלא להתייחד בו, ובשעת הצורך יש מקום להקל ולהתייחד בחדר שנראה מיד כשנכנסין לתוך הבית, אבל אם יש ילדים מעל גיל חמש שרגילים להכנס לתוך הבית, ונכנסים גם לחדר הפנימי, נחשב כפתח פתוח לרשות הרבים, אמנם דוקא בזמנים שרגילים הילדים להכנס לבית.

בית ב' קומות ופתח חצר

ביניהם אם יש שם חשש יחוד

והנה בספר שולחן שלמה ערכי רפואה חלק ג' (עמוד נ"ח) הביא שם תשובה כת"י מהגרשז"א זצ"ל על שאלה שהיתה אודות דירה בת שתי קומות אשר בעליונה דרים נכרים ובתחתונה גר יהודי בימות הקיץ, והנה בתחתונה יש פתח לחצר ובעל הבית הנכרי מסתובב בחצר ולעיתים נכנס לבית, והערלית שהיא משרתת גם בבית ישראל לא מסכימה שתהיה הדלת הפונה לחצר פתוחה עקב גבינות שהיו לה, רק דורשת שיהיה סגור אע"פ שאינו נעול, והשואל עש תחבולה על ידי שהניח נייר בין הדלת הפונה לחצר כדי שלא יחשב לנעול, ופ"א ראה שהנייר נפל והדלת נסגרה ושואלת האם אפשר לסמוך על זה להתיר מאיסור

להתייחד עם מי שלבו גם בה כשהפ"פ

צט. נחלקו גדולי הפוסקים אם מותר להתייחד עם אשה שלבו גם בה אפילו כשהפתח פתוח לרשות הרבים, ונראה להקל ובלבד שהפתח פתוח ממשיקיו.

- הערות וביאורים -

בקידושין דף פ"א ע"א בעובדא דר' ביבי שאסורין להתייחד אף שבעלה בעיר, ומזה יש ללמוד שאסורין גם בבית שפתחו פתוח לרה"ר כדאיתא בח"מ סימן כ"ב ס"ק י"ג והסכים לו הב"ש בס"ק י"ג ואף שהט"ז פליג ע"ז בס"ק ח' מ"מ ודאי יש להחמיר כהח"מ והב"ש, עכ"ל, ועי' שם (סימן ס"ה אות ט').

וכן דעת שו"ת חלקת יעקב חלק ב' (סימן י"ז) שדן אודות מי שנמצאת בבית לבד עם בת אשתו, והוא מבאר דלא מהני בזה פ"ת לרשות הרבים, דהא יש אוסרין בלבו גם בה, וזה שמגדלה בביתו אין לך גם בה גדול מזה.

וכן עי' בשו"ת עמק התשובה חלק א' (סימן קס"ה) שכתב דלענין היתר פתח פתוח אם לבו גם בה אין לנו הכרח להתיר, ולכן נשאר אצלנו ספק אם מותר או לא וכיון דיחוד דאורייתא להרבה פוסקים ואפילו לדברי הרמב"ם שהוא מדרבנן, מ"מ מדברי קבלה הוא וחמור כדאורייתא לענין ספיקו, ואם כן ראוי להחמיר כיון שהוא מן התורה ונידון עכ"פ כספק מן התורה. אבל אפשר דכל שהוא פתח פתוח אין כאן יחוד מדאורייתא, אלא דבגס בה חיישינן דלמא תקיף ליה יצריה, וגרי משום הרחקה, אבל עצם יחוד מן התורה אין כאן כבר, ואם כן אפשר דיש להקל בספק, אך מאן גבר להקל בדברי עריות אפילו בספק דרבנן, ולכן נראה דאפילו בפנויה שאיסור עמה מדרבנן ראוי להחמיר. ושוב כתב דלכאורה בפ"פ ולבו גם בה יש כאן איסור

יושב אדם שתפקידו לעקוב אחר המתרחש, ובין אם צופים בהקלטה רק לאחר זמן כמו שמצוי בחנויות שמתקינים מערכת שכזו ומתבוננים בה לאחר מכן לעקוב אחר גנבים, כל שידוע מזה לאיש הנמצא בפנים, רשאי להתייחד עם אשה, דכיון שידוע שיוודעו מעשיו, ירא מלזנות, אמנם אם ישנם שם עמו עוד אנשים, צריך לידעם דאל"כ יבואו לזנות מתוך מחשבה שגם הוא יזנה עמם, וגם לאשה צריך להודיע מזה דהגם שעיקר החשש שהאיש יפתנה ולא היא, ואע"פ שלא דמי לחשבה שאין בעלה בעיר ולזה שמתייחד עמה ידוע שהוא בעיר, דשאני התם שהוא אינו ירא אלא היא וכיון שאינה יודעת אסור לו להתייחד עמה אא"כ יודיענה, משא"כ בנידון דידן שגם הוא ירא שיוודעו מעשיו, מ"מ צריך להודיעה מצד שנמצא מכשילה באיסור יחוד דהו"ל כהנותן לחבירו בשר טלה והלה חושב שהוא בשר בהמה טמאה, דגם על זה בעי כפרה כמבואר בקידושין פא:, והכי נמי לנידון דידן, אך ברור שהיתר זה אינו שייך במי שיש לו שליטה על המערכת, ובידו להעלים את סרט ההקלטה.

קכו. עי' בחלקת מחוקק (ס"ק י"ג) שהחמיר, וכן הוא בבית שמואל (ס"ק י"ג), וערוך השלחן (סעיף ו') ועוד אחרונים

ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' (סוף סימן ס') שכתב וז"ל "וגם צריך לידע שאיסור יחוד בזה שהוא גם עם איזה אשה חמור מיחוד עם סתם אשה כדאיתא

יחוד במנהל מעסיק עם מזכירה

ק. בצירוף כמה דינים שהזכרנו לעיל יוצא דמי שמנהל עסק ויש לו משרד עם מזכירה אף שהדלת סגורה ולא נעולה, כיון שאפשר להכנס לשם בלא רשות דין חדר זו כפתוח לרשות הרבים, ואף אם נדון כאן כעסק עם הנשים כבר הזכרנו שיש מקילים בפתח פתוח אף עם נשים שיש עסק עמהם^{קכ}.

הערות וביאורים

מבעלה וה"ט דרש"י דאוסר לכתחילה משא"כ פתח פתוח דההיתר מכח שאינו יחוד כיון דפתוח ודאי שיש לנו להקל, ומ"מ עלינו להחמיר בזה לכל הדעות רק בפתח פתוח ממש ולא בדלת סגורה ולא נעולה, וכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל הובא בספר תורת היחוד (פרק ה' הערה כ"ח), וטעמא דמילתא הוא משום דכשהפתח פתוח ממש אז הוי המקום משומר מן החטא, וכן דעת עוד כמה פוסקים דאם הפתח פתוח ממש אפשר להקל אפילו להתייחד עם אשה שלבו גס בה. ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ו' (סימן קמ"א), ובשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן תשע"ד), ובשו"ת מנחת חן חלק ב' אבן העזר (סימן ו' אות ט"ז-ט).

יחוד מן התורה משום דהתורה אסרה כל מין יחוד, דאפשר דעל ידי אותו היחוד יפתנו יצרו, ואם כן שוב חזר להיות ספיקא דאורייתא, וראוי לחוש בגס בה, ואפילו אם בעלה בעיר ופ"פ אם לבו גס בה אסור, עכ"ד.

אמנם הט"ז (ס"ק ה') מיקל בזה כשאר דיני פתח פתוח דמותר, וכן דעת כמה אחרונים, ובביאור סברת החילוק בין ההיתר דפתח פתוח במקום לבו גס בה דמועיל, לבין בעלה בעיר בלבו גס בה דלא מועיל, כתב החיד"א בספר יוסף אומץ (סימן ג') וז"ל: דבשלמא בבעלה בעיר אסרו בגייסא ב', כיון דעל עומדים יעמדו לבטח אין זר אתם אף דמסתפי מבעל, מ"מ כיון דגייסא ביה יצרא דעבירה תופף עליהם, וחיישינן לאיסורא כיון דהא מיהא באותה שעה הם יחידים ביתה, לא כן בפ"פ לרשות הרבים דרבים בוקעים ותהיה יראתם טפי מבעלה בעיר, די' לידון דאף בגייסא ביה שריא, עכ"ל. ועי' עוד בברכי יוסף (סימן כ"ב) ושירי ברכה.

קכו. והנה בספר דבר הלכה מהדורה חדשה תשע"א סימן ג' הערה יא הביא מה דנשאל אם מותר לאיש ואשה לעבוד ביחידות במשרד הנעול מטעמי זהירות ובטחון ואי אפשר לפתוח מבחוץ את ידית הדלת ולהכנס בפתאומיות למשרד, לדוגמא משרד בבורסת היהלומים וכדומה, אמנם לממונה של הבטחון או לשומר יש מפתח ורשאים לפתוח הדלת בכל שעה בלי הודעה מוקדמת כדי לבדקו. והשיב דלכאורה אם הממונה או השומר נכנס מדי יום ביומו לכל חדרי המשרד ואין לו שעה קבועה

ונראה דההכרעה למעשה הוא כמו שכתב בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ג אות ז') דבמחלוקת החמ"ח עם הט"ז אם בלבו גס בה מהני פתח פתוח, הדעת נוטה למש"כ בט"ז להקל, דבעלה בעיר היא הקולא הכי גדולה בכל הסימן דהא שם מתירים יחוד ממש על חשבון שיראה

יחוד בגינה או ברחוב שקט

קא. עיר שיש בה רחוב צדדי או גינה או רחוב שקט הריק מבני אדם בשעות הלילה, יש לעיין מתי אסור ומתי מותר להתייחד שם, וראה הערה קכ"ב.

בית פתוח לחדר מדריגות

קב. בית שפתחו פתוח לחדר מדריגות אין בו איסור יחוד כשיש עוד

✪ הערות וביאורים ✪

קכת. והנה מצאתי בשו"ת משנת יוסף חלק ח' (סימן צ"ד) שנשאל אודות יחוד במקום פתוח אמנם מבודד כגון רחוב צדדי במקום שקט שאין איש בשעות המאוחרות של הלילה, ובאם כשאישי יוצא לרחוב ויש שם אשה יהא איסור יחוד, שאם כן איך יוכלו איש או אשה לצאת לרחוב כזה בשעות המאוחרות של הלילה. והשיב דהרי בדרך צריך ג' אנשים שמא יפרוש אחד מהם לנקבו ובעיר די בשנים כשרים וכתב הלבוש בסעיף ה' דאשה מתייחדת עם שני אנשים כשרים בעיר שגם אימת בני העיר עליהם שלא ירגישו. דהיינו פן יעבור או יראה אחד מבני העיר מביתו. הרי שבכל מקום שיכולת ורגילות בני העיר לעבור אימתם מוטלת עליהם שלא יחטאו, כי יקרה ויראו אותם. ובשו"ת שב יעקב (סימן י"ט) כתב דבדרך בתוך העיר אפילו אם אין רגילות לעבור בו כמה שעות אינו מקום יחוד. וכשיטת הלבוש הנ"ל שתמיד אימת בני העיר עליהם. ומה שכתב בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ב) דלאו כל הדרכים שווים שיש דרכים מחוץ לעיר שיש בהם תנועה תמידית, ולאידך יש לפעמים שטחים נרחבים שאין שם דרך בני אדם, אע"פ ששייך לגבולי העיר,

בכך מותר עד הזמן שברור שלא יכנסו לשם בכלל. ועוד הביא ששמע דבזמן האחרון התקינו מטעמי הבטחון בפנים כל משרד שבבורסה טלויזי"ה שעליו רואה הנמצא בפנים, את כל מי שבא מבחוץ להכנס למשרד, לכאורה לפי זה נראה דתו ליכא אימת הנכנס עליו מאחר שרואהו ויודע שיכנס ואין כאן היתר יחוד. ולכן אף שיש אחרים שיש להם את המפתחות כל עוד שהטלויזי"ה מופעל אסור להתייחד ויש לסוגרו. מיהו מצאתי בספר משנת היחוד (עמוד קע"ד-קע"ה) שדן בשאלה הנ"ל של משרדים עם מזכירה ודלת נעולה, וכתב שמצד פתח פתוח אפשר להקל אף אם עסקו עם הנשים ואפילו באדם פרוץ מותר, ופתח פתוח בכה"ג היינו שיש רשות להכנס תמיד, או שיודעים את הקוד אין שום עיכוב בזה. ושוב ציין לדברי הדבר הלכה הנ"ל והשיג עליו דלא ידע מנא ליה הא, דהרי מצינו בכמה מקומות דעות שמטעם בושה גרידא די להתיר יחוד, ואין צריך לחשוש פן יגלו סודו, וגם להסוברים שאינו מירתת אלא פן יגלו סודו הכא נמי ירא פן אותם שיכנסו יבינו הנעשה ויגלו מהדברים המכוערים שראו, עי' שם.

מפחדים שיבואו אנשים והוא מקום מוסתר, ולכן יש להזהר מלטייל במקומות מרוחקים ומבודדים כגון על שפת הים.

ועי' בספר דרכי טהרה השלם להגר"מ אליהו זצ"ל (פרק כ"ו) בחלק התשובות שנשאל מה הכלל לגבי איסור יחוד במקום רגיל או ברחוב שאין בו עוברים ושבים. והשיב דאם באופן סדיר אנשים עוברים או באים רק בכל רבע שעה יש בזה דין יחוד ואסור, אך אם יש באפשרות שבני אדם יעברו שם בפחות מזמן זה מותר. והוא הדין ברחוב שאין בו עוברים ושבים כלל, אסור ללכת בו, אך אם יש אפשרות סבירה שאנשים או רכב יעברו שם בכל רבע שעה מותר, ועי' שו"ת הרב הראשי תשמ"ח-תשמ"ט (עמוד 228-229). ובקונטרס הלכות יחוד והצניעות (סעיף ל"ב) הביא דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שדרך שמצוי שם עוברים ושבים אין בה איסור יחוד, אבל דרך צדדית שאין מצוי כ"כ שיעברו שם, וכל שכן שדה יש בהם איסור יחוד, והגדר של "מצוי" נקרא בערך כל חמש דקות.

איסור יחוד במטע אילנות

ובספר דבר הלכה מהדורה חמישית (סימן ט' סוף הערה ט"ו) הביא שם דנשאל אם מותר לאיש לעבוד במטע אילנות בגודל עשרים דונם בערך, כאשר באותו הזמן עובדת גם כן אשה במטע ואין עוד אדם איתם במטע, אם יש כאן איסור יחוד. והשיב דבאלה אופנים נראה שאין בהם איסור יחוד. א' אם המטע גובל עם הכפר או שהוא סמוך לדרך שעוברים בו אנשים, ועצי המטע נמוכים מקומת איש, אז הדעת נוטה דליכא איסור יחוד משום דאפשר להשקיף מהכפר או מהדרך על הנעשה במטע. ב' ואף אם אינו סמוך לא לכפר ולא לדרך, אם מצוי שבאים אנשים למטע ואין הכרח שיראום מרחוק תחילה,

מ"מ אינו מקום ישוב דירות, ובוזה גם בעיר אסור, אם לא בשעה שרגלים אנשים לבא לשם, עכ"ד. ולפי דעת הלבוש הנ"ל הני מילי בקצה העיר ואי אפשר אפילו מהבתים הקיצוניים לראות אותם. וכשיש תאורת רחוב יש לעיין אם מועילה במקום מבודד כזה שאין אימת בני העיר עליהם. מעתה שיחוד שייך רק בחורבה ובשדה שטח המבודד ומרוחק מהבתים ואין תאורה שם אבל בעיר ברחוב צדדי שקט הריק מבני אדם בשעות הלילה המאוחרות יש שם עכ"פ אימת בני העיר עליהם, דכמו שזה האיש הולך לשיעורו בתורה וכדומה, הרי יש עוד אנשים שבאים לשם, או כמו שזה הולך לשפוך אשפה כן יתכן שיבוא עוד מישהו לשם לעשות כמוהו, וכן באשה. ואפילו אם בשעה קבועה בא האיש מביתו והאשה מביתה, ונפגשים באקראי במקום אחד, גם אז לעולם אימת בני העיר עליהם, שאפשר לראותם כי קורה שאנשים המתעוררים משינתם בלילה ומסתכלים מהחלון אם הכל בסדר בחוץ, אבל אז ראוי להמנע מזה, ויבחרו להם זמנים נפרדים אפילו בלי לתאם זאת ביניהם אלא אחד מהם יבחר לעצמו זמן אחר. ולגבי המרחק שצריך להיות בין האיש לאשה שלא יהא יחוד, כשהם במקום אחד, בית או חורבה המקום מצרפם. וכשהם בשדה או גינה חשוכה יש לומר מצד הסברא שכל שרואים זה את זה שייך יחוד, שהיצר יתקפם, דאין יצר הרע שולט אלא במה שענינו רואות כמובא בגמ' סוטה (דף טז.), עכת"ד.

ושבו מצאתי בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' (סימן של"א אות א') שכתב לגבי בחור ובחורה שנתקשרו בקשרי שידוכין, ונפגשים ומטיילים באיזור מבודד כמו בפארק שאין שם עוברים ושבים, יש בזה איסור יחוד, וכן הדין בכל מקום שאין

שכנים שגרים בבנין קטן. אמנם בשעות המאוחרות של הלילה יש להחמיר.

יחוד בחדר מדריגות

קג. בנין שיש בו כמה שכנים אין איסור יחוד בחדר המדריגות אע"פ שנעול למטה לרחוב, משום דהוי כפתח פתוח לרשות הרבים, וכן כשיש בית שגרים בו רק שתי משפחות כל אחד עם דלת נפרדת לבית שלו אבל משתמשים ביחד עם הפרוזדור להגיע להדלתות, אין שום חשש יחוד כיון שיש לכל אחד דירה לחוד קל.

המתייחד בפתח פתוח והדלת נסגרת

קד. המתייחד עם אשה בפתח פתוח ויש לחוש שהדלת תיסגר ברוח מצויה באופן שלאחר שתיסגר יהיה בזה איסור יחוד, או שיש לחוש שאדם אחר ינעול את הדלת, נראה דלכמה שיטות אסור להתייחד עמה אף קודם שנסגרה הדלת קלא.

⊕ הערות וביאורים ⊕

נראה דה"ה בשאר קומות בלילה שאין הרבה עוברים ושבים יש להחמיר, ועי' מה שכתבנו לעיל לגבי פ"פ בלילה. ונקטו הפוסקים שאפילו בבנינים שדלת לבנין נעולה, או שיש שם שומר שעומד לפני הדלת בכניסה והיא נעולה שאין חשש יחוד ונחשב כפתוח לרשות הרבים אם שכנים נמצאים שם.

קל. כבר הזכרנו לעיל בשם הגדולים לגבי חדר מדריגות שיש לו דין כפתח פתוח, ויש שהסתפקו לגבי הקומה העליונה ולמעשה לעיל הזכרנו שיש מחמירים ויש לעשות שאלת חכם בכל מקרה. ועי' בספר נטעי גבריאל פרק י"ג הערה ז' שהביא בשם גדולי הוראה שעיקר האיסור הוא להיות במצב שאין מחוסר רק קריבה, אבל במקום שצריכים להכנס לדירה של פלוני לא אסרו.

קלא. כ"כ בספר דברי סופרים סוף ס"ק צ"ג, והסיק כן משום דיש לדמות

נמי ליכא איסור יחוד ובה נראה דמותר אף אם העצים גבוהים יותר מקומת איש. ואם אין את התנאים הנ"ל יש איסור יחוד, אמנם אם ישמור תמיד מרחק כמלא עיניו בינו ולבינה אז יש מקום להקל בכל גוונא, וכ"כ השב יעקב דאם יש מרחק מלא עיניו בינו ולבין האשה בשדה ליכא איסור יחוד, עכ"ד.

קכט. עי' בעזר מקודש (סעיף ט'), וכן נקט בספר דבר הלכה בשם החזון איש (סימן ג' סעיף ו'), ועי' בקובץ מבית לוי דיני יחוד (סעיף כ"ה) שכתב דחדר מדריגות אפילו בקומות הגבוהות נחשב כפתח פתוח, ע"פ הפתחי תשובה (ס"ק י') בשם הבינת אדם שכתב דפתח הפתוח לחצר שיש בו ג' בני אדם הרי הוא רשות הרבים לענין טומאה, וה"ה כאן בחדר מדריגות יש להקל. אבל בקומה העליונה שאין שם אלא ב' דירות ואין הרבה עוברים ושבים שם יש להחמיר, דאין דלתיו כפתח לרשות הרבים. ולפי זה

חמש נשים שמוותר להתייחד עמהם

קה. חז"ל אמרו דמוותר להתייחד עם חמש נשים משום דשונאות זו את זו ואינן מחופות זו על זו ואלו הם קלב: שתי יבמות קלג, או שתי צרות קלד, או אשה וחמותה קלה, או אשה ובת בעלה קלי, או אשה ובת חמותה קליז.

חמש נשים המצילות אם צריך להיות עמו-יוצא ונכנס

קו. כבר חידשו כמה מהאחרונים שמה שמתירים להתייחד במקום שאשתו משמרתו היינו אפילו כשאינה עמו ממש באותו חדר, ולפי זה יש לעיין אם שאר נשים המצילין מאיסור יחוד האם סגי במה

הערות וביאורים

להתייחד עמהם. אך החכמת אדם והחפץ חיים הקילו אף בזמן הזה, ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ד אות ב') דנמי מקיל בזמן הזה ומכח שתיקת הרמ"א כסתמת המחבר יש להקל אפילו בזמן הזה.

קלד. שם. דהיינו שתי נשים הנשואות לאיש אחד. וטעמא דמילתא הוא מפני ששונאות זו את זו מחמת צערא דגופא שחוששת שבשביל חברתה ימנע ממנה התשמיש לעיתים ולענין חרם דרבינו גרשום ועי' בשו"ע אבן העזר (סימן א' סעיף ו').

קלה. שם. והם שונאים זה את זה כי אומרת בלבה שזו תאכל כל יגיעי ועמלי, וכיון שחמותה שונאת אותה היא שונאת את חמותה.

קלו. שם. ובגמ' ביבמות כתוב בזה שני טעמים, או כי האמא שונאת אותה ולכן בת בעלה נמי שונאת אותה, או שבת בעלה אומרת זו תירש כל עמל אבי, ואמי ואני אדחה.

קלז. שם. דהיינו אחות בעלה. ועי' בדבר הלכה (סימן ה' סעיף י"ט).

הך מקרה לדין למה שאמרו שאע"פ ששני אנשים מתייחדים עם אשה אחת אפילו הכי בדרך צריך ג' שמא ילך א' לנקביו, וכן אסרו בלילה משום שמא יישן א' מהן, וא"כ הכא נמי אם הוא דבר המצוי שתסגר הדלת באיזה דרך שהיא אסור, ועי' שם בעמק דבר מה שהאריך בזה.

קלב. שו"ע (סעיף י'). ולענין שאר נשים חוץ מן החמשה נשים שהזכרנו, אם הוחזקה מריבה בין שתי נשים ויש להם שנאה של ממש ביניהם, עי' בחזון איש אבן העזר (סימן כ"ב ס"ק ז') שהביא את קושית הפתחי תשובה אבן העזר (סימן י"ז ס"ק י') דכל אשה שנואה לא תהא נאמנת בעדות אשה, ותיריך דלא קשה מידי דדבר זה מסור לחכמים ולא אמרו אלא בה' נשים שהוא ענין קבוע ותמיד, אבל לא פסלו שונא ושנואה, ולמעשה אמרו באלו לא אמרו באחרות.

קלג. שם. דהיינו שתי נשים הנשואות לשני אחין וכיון ששונאות זו את זו אין מחפין זה על זה. ועי' בשו"ת חמדת שלמה (סימן י' אות כ"ה) ובבית משה (ס"ק ד') ועוד שכתבו דבזמן הזה אין נוהגין

שיוצא ונכנס או שמא צריכים להיות עמו ממש באותו חדר, וראה כל זה בהערה קל"ח.

⌘ הערות וביאורים ⌘

ונכנסים, דהרי מצאנו לגבי איסורין כגון להחליף בשר או במקום שיש למעט טירחא דביורה דעה (סימן ס"ט סעיף י') ובש"ך שם נקטו דיוצא ונכנס מועיל לגרום איזה מירתת, והרי דברים ק"ו דבשאר איסורין לא מצינו שיקילו בפתח פתוח לרשות הרבים זולת מנגיעת יין נסך אף שלענין יחוד כן מקילין שפ"פ מועיל ואז כל שכן שסגי ליה ביוצא ונכנס לגבי איסור יחוד אם הדברים מועילין לאיסורין. אמנם מביאים הספרים בשם המהרי"ל ד"סקין זצ"ל דלגבי יחוד לא מועיל יוצא ונכנס והביא ראיה מהגמ' בכתובות (דף כ"ז.) "לבעול יש פנאי לנסך אין פנאי" אלמא מצאנו שיש יותר חשש לגבי בעילה מלגבי ניסוך, ולכן אין ראיה ממה שמועיל יוצא ונכנס לגבי יין נסך ללמוד דכן הוא גם גבי יחוד. ולמעשה השיג שם על דעת המהרי"ל ד"סקין, ונקט דכבר קדמו הרבה ראשונים ואחרונים שאפשר ללמוד יוצא ונכנס מיין נסך לדיני יחוד. ועי' שם שהביא עוד טעמים לכאורה ללמוד מדיני יוצא ונכנס של יין נסך לדיני יחוד.

היתר יוצא ונכנס על ידי איש או אשה

ובספר הנ"ל הוסיף עוד חידוש דהיה דעתו לומר אחרי שהעלינו שמועיל יוצא ונכנס לכן אפילו בשתי נשים בעלמא שאין מצילין זו את זו מאיסור יחוד, היינו כששניהן הן ביחוד עם אותו האיש, אבל אם רק אחת ביחוד והשניה היא רק נכנסת ויוצאת ואינה משהה עצמה בכה"ג האשה הנכנסת והיוצאת מצלת על חברתה מכיון שהיא רק נכנסת ויוצאת ואינה שוהה

קלח. והנה ידוע דברי המהרי"ל ד"סקין בקונטרס אחרון (סימן ה' ס"ק ר"ו) שפסק דיוצא ונכנס לענין איסור יחוד אינו מועיל, מיהו מצאתי שהרבה מעירים על דבריו מכמה טעמים, דהרי הרמ"א באבן העזר סימן קמ"ח הביא הרשב"א דפסק דכל דהוי יוצא ונכנס אין לחוש בדבר לענין יחוד. ועוד עי' בספר תורת היחוד מה שהעיר מהפרישה, וגם הביא כמה תשובות מהאחרונים שהתירו בזה יחוד כשיוצאים ונכנסים. וכך נקט למעשה בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' (סימן ס"ה אות א'), ועי' בספר דבר הלכה (סימן ג' סעיף ו'), ובשו"ת ודברת במ (סימן רפ"ח). וכן נפסק בספר נטעי גבריאל (פרק כ"ז סעיף ט"ו) דהשומר אינו חייב להיות בחדר של איש ואשה שם בתדירות, אלא די שיהא נכנס ויוצא מפעם לפעם והעיקר שלא לבוא בשעה קבועה, וצ"ן להעזר מקודש סעיף ג', וספר ערך ש"י שדימה דין זה לדין יין נסך שמועיל שומר עי' ביורה דעה (סימן קי"ח ושי"ך ס"ק ל"ב).

ועי' בשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ו אות כ') שהביא שכבר הכריע במקום אחר כדעת האחרונים שמה שהתירו לתייחד עם אשה כשאשתו עמו היינו אפילו שלא עמו ממש באותו חדר, אכן לגבי שאר מצילין כגון חמש נשים המצילות מאיסור יחוד יתכן שאינן בגדר משמרתו אלא אם יהיו באותו חדר, או אפשר דאם הנשים באותו חצר סגי ליה ודומיא דאשתו דלא צריך עמו ממש. והנה לכאורה נראה לומר שגם אלו נשים מצילין מאיסור יחוד אפילו כשרק יוצאים

שמירת קטן קטנה

קז. מותר להתייחד עם אשה שיש עמה קטן או קטנה שיודעים טעם ביאה ואינם מוסרים עצמם לביאה קלט.

הערות וביאורים

ובשו"ת אגרות משה שם (ס"ק י"ד) מבואר שסברתו בזה משום דפשוט דאיסור יחוד הוי רק אם מתייחד עם ב' נשים לכתחילה, אבל אם מתייחד עם אשה אחת ויהיה בושה אצלו אם תבוא אחרת בשעת מעשה ממילא יש מירתת וליכא חשש יחוד.

קלט. שו"ע (סעיף י'). ופירוש יודעת טעם ביאה הוא שהקטנה תגלה סודה שהיא מבינה מה היא ביאה, ומה שכתב המחבר קטנה שאינה מוסרת עצמה לביאה פירושו שאין לה יצר הרע בכלל לתאוות ביאה כיון שהיא כל כך קטנה. ובענין שיעור הגיל לקטן או לקטנה עיי' בספר המקנה מסכת קידושין פב. ד"ה בגמ' שכתב דהגיל הוא מג' שנים ומעלה. אמנם בספר פורת יוסף (סימן כ"ח) תמה על דברי המקנה שכאן לא תליא אם ראויים לביאה, אלא אם הם נעשו בני הבנה ושידעו לספר דברים בשוק, והעלה שם דודאי אין בנים ובנות שומרים עד שהגיעו לגיל חמש או שש. ועיי' בספר דבר הלכה (סימן ד' סעיף ג') שהביא הוראה מהחזון איש דהגיל הוא משש, וכן הסיק לדינא בספר תורת היחוד (פרק ח' סעיף ה'). והגיל שהשמירה נגמרת הוא כשהם בני תשע שנים, ובספר פתח הבית (עמוד קנ"ה) הביא מהגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א דהחזון איש הורה במעשה עם ילדה שהיתה בת עשר דנחשבת כשומרת, ושאלו שהלא הב"ח סובר עד תשע, והשיב החזון איש דהיום שיעור מוסרת עצמה לביאה מאוחר יותר, ולכן ילדה בת עשר ודאי יכולה

בפנים ליכא למיחש לפיתוי, ולפי זה כתב לחדש דבביקור אצל רופא שאשה אחת היא בפנים והאשה האחרת עומדת בחוץ לשמור עליה ויש לה רשות ליכנס בפנים בכה"ג מצלת.

ולגבי החשש שמא אחרי שתכנס האשה השניה יפתה את שניהן ביחד, צ"ע אם יש לחוש על שעה מועטת כזו כי נראה דאף דאיסור להתייחד עם שתי נשים, מ"מ שיעור היחוד לגבי שתי הנשים הוי יותר זמן, בכדי שיוכל לפתות את שניהם, ואף דנימא דלא פלוג בשיעור יחוד בין א' לב' נשים, מ"מ ביוצא ונכנס אין בו שיעור פיתוי, וממילא מצלת על חברתה, ולרווחא דמילתא נראה לומר דבשעה שתכנס יהיה הפתח פתוח באופן שלא יהא משום יחוד, ובשעה שיוצאת שוב מירתת חברתה ממנה, וזה לכאורה עצה נכונה אפילו לנשים בעלמא, עכת"ד.

אמנם בספר ודברת במ (סימן רפ"ח אות ב') הביא מה שראה בספר פתח הבית דפסק דהך שומר המציל מיחוד על ידי מירתת צריך להיות איש ולא אשה דכיון דאיסור יחוד שייך בב' נשים ממילא יתכן שצריך להיות איש ולא אשה. ושוב הביא דבספר תורת היחוד דחה דבריו דהרי ההיתר של יוצא ונכנס הוי מטעם מירתת, ולכן אפילו לענין שומרת אשה אחרת מועיל, אך כיון שלא מצינו זה מפורש באחרונים אלא רק מכח סברא לכאורה יש להחמיר. ובשו"ת אגרות משה שם מבואר דליכא חילוק בין אם הנכנס הוא איש או אשה אחרת אפילו משרתת.

שמירת קטנים בלילה

קח. אסור להתייחד עם אשה בלילה אפילו עם נמצאת אצלה קטן או קטנה, אבל שני שומרים מהניקמ^י.

אם מותר להתייחד בלילה עם ב' שומרים שהלכו לישן

קט. מותר לאיש להתייחד עם אשה בדאיכא שני שומרים אפילו כשהם ישינים קמא^י.

⊕ הערות וביאורים ⊕

מיקרי שמירה שאינה בושה מפניהם. אמנם בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק ט"ז אות ה') כתב שם כדבר פשוט דמהני.

קמ. על פי מה שכתב הרמ"א לעיל (בסעיף ה'). וכן מבואר נמי בורה דעה (סימן קצ"ב סעיף ד') דבכלה שפירסה נדה צריך שתי שומרים בלילה. ועי' בספר תורת היחוד (פרק ח' סעיף י"א) שהביא דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל דדוקא קטן או קטנה בת שבע או שמונה בגדר שומרים, ולכן בלילה כשיש שתי ילדים מותר להתייחד. ועי' בערוך השלחן (סעיף י') שכתב דאם הילדים אינם ישנים באותו חדר יש להחמיר, אך קיימא לן כדעת שו"ת פנים מאירות חלק ב' (סימן קל"א) להקל, וכן נהגו העולם להקל לענין כלה שפירסה נדה שמותר לישון בחדר עם בעלה עם הילדים יושנים בחדר לידם, וכך פסק החזון איש, ועי' בדבר הלכה (סימן ו' סעיף י"א).

ועי' בספר מנחת איש חלק א' (פרק י' סעיף ט"ו) שהביא דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שפסק כשקטנים שומרים מאיסור יחוד, זה מועיל אף כשאין הקטנים ישנים באותו חדר אלא בחדר הסמוך, רק שהדלת ביניהם תהיה פתוחה.

קמא. והנה בשו"ת ויען דוד חלק ב' (סימן קפ"ז) נשאל אודות אשה אחת בלילה

להיות שומרת. ולמעשה יש בזה מח' גדולה בין פוסקי זמננו. בספר אהלך באמיתך (פרק כ' סעיף פ"ב) לבעל הבצל החכמה פסק כהמקנה דמגיל שלש הוי שמירה, וכן כתב בדבר הלכה (סימן ד' סעיף ב'). ועי' בשו"ת תשובות ונהגות חלק ב' (סימן תרנ"ח אות ב') שכתב דהגיל מתחיל מבן חמש, וכן דעת הגר"פ שיינברג זצ"ל ועוד כמה פוסקים. ובספר תורת היחוד כתב מגיל חמש או שש, וכן דעת שו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ד אות א'). ודעת הגאון רבי ניסים קרליץ הוא מגיל שש-שבע עד גיל עשר, כן כתב בחוט שני שבת חלק ג' (עמוד רמ"ה), וכן בחוט שני נדה (סימן קצ"ב עמוד ר"ב). ודעת הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל מובא בספר ילדים בהלכה פרק י' (הערה ל"א) הוא שמתחיל מגיל שבע. ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל מובא בספר משנת השלחן (תשובה קפ"א) הוא מגיל בערך שמונה.

איזה קטנים מצילים מאיסור

יחוד

ובענין איזה קטנים מצילים מיחוד האם דוקא קטנים של אחרים או אפילו הילדים של האשה עצמה. הנה בספר שו"ת מהר"ם זיסקינד (סימן כ"ו) כתב דדוקא קטנים של אחרים מיקרי שומרים להתיר יחוד, אבל ילדיה פשיטא דלא

זקן מופלג אם מהני לשומר

קי. זקן מופלג שיש לו איש ששומר עליו במשך היום, ובתו של הזקן מגיע אליו לביקור, אין הזקן נחשב כשומר כיון שהוא בקושי יכול להסתובב^{קמ"ב}. אמנם במבוגר אפילו זקן מופלג אם הוא מבין מהנעשה מסביבו וגם מסתובב לבד, פשוט שמועיל לשמור מאיסור יחוד.

שומר סומא או מוגבל

קיא. היתר יחוד עם שני אנשים כשרים שהזכרנו לעיל, הוא בדוקא אם שניהם ברי דעת, אבל אם אחד מהם מוגבל בדעתו, כגון חולה אלצהיימר רח"ל וכיו"ב, וכן שיכור וכיו"ב, אינו נחשב לשומר. אבל סומא נחשב כשומר להציל מיחוד, כיון שהוא חש ומרגיש מהנעשה בסביבתו^{קמ"ג}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

בעינן כלל וכו' ע"כ דברי הראב"ד.
ועי' בדרישה (ס"ק ד') שכתב דכיון דהחשש שמא יישן אחד מהם, דומה לשמא יצטרך אחד לנקביו, ולא חיישינן שמא יצטרכו שניהם בפעם אחת, הוא הדין בשינה דלא חיישינן שישנו שניהם, מיהו כשהולכים לישן במתכוין לא מהני אפילו שלשה.

ולמעשה עי' שם שהסיק לדינא דבתלתא כו"ע סוברים שסגי אפילו בישנים, וכן מוכח משו"ת בית שלמה או"ח (סימן מ"ח בסוף), ועי' בשו"ת טוב טעם ודעת תליתאה (סימן ה'). ולכן מותר להתייחג עם אשה בדאיכא שני שומרים אפילו כשהם ישינים.

קמב. דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל מהקלטות של הרה"ג יעקב יוסף ולדשיין שליט"א.

קמג. שיעורי הגר"מ גרוס שליט"א מודפס בתל תלפיות.

להתייחד עמה כשנמצאים עוד ב' שומרים וכולם הולכים לישן, ופסק שמותר ונביא תוכן דבריו.

הראב"ד בספר בעלי הנפש שער הפרישה (ד"ה הנה) שממנו מקור הלכה זו וז"ל בכלה וכו' אסור להתייחד עמה בלילה וכו', נמצא שיחוד הזה חמור יותר מיוחד של אשת איש, שהיא מתייחדת עם שני אנשים כשרים, וזו אינה מתייחדת עם בעלה עד שיהיו שם אנשים ונשים, והטעם מפני שהיא אשתו והיצר מקטרג עליה. ויש אומרים שבאשה אחרת כמו כן בעינן טפי, וכי אמרינן דאשה אחת מתייחדת עם שני אנשים כשרים, הני מילי ביום אבל בלילה לא יישן עמה בבית אחד עד שיהיו שם שלשה כשרים מפני שהיא דומה לדרך זו דאמרינן לא שנו אלא בעיר אבל בדרך עד שיהיו שלשה, שמא יצטרך אחד לנקביו ונמצא אחד מתייחד עם הערוה, והכא נמי חיישינן דלמא אדניים חד מינייהו איתער חד ועביד איסורא, ומסתברא כוותיה, מיהו שמירת נשים לא

אח אם הוא שומר לאחותו

קיב. אח ואחותו שמתייחדים עם עוד איש מותר, ושפיר הוא האח שומר ליחוד אחותו עם חבירו וכדומה, וראה טעם הדבר בהערה קמ"ד.

מאיזה גיל מתחיל איסור יחוד

קיג. תינוקת שהיא פחותה מבת שלש שנים ותינוק פחות מכן תשע שנים מותר להתייחד עמהם, שלא גזרו אלא על יחוד הראוי לביאה קמ"ה.

סעיף יא

⌘ הערות וביאורים ⌘

מחמץ דאנו בטוחים שלא יקרה כאן מעשה עבירה, הא מצד חינוך הוה לן לאסור על תינוק להתייחד עם האשה כשם שיהא אסור עליו להתייחד כשיגדל, ואפילו כשיהא רק בן ט' שנים כבר יחול עליו האיסור. וממה דאעפ"כ אין חובת חינוך מבואר דכל שחסר בהמצב הנוכחי כל סבת האיסור לא שייך חינוך בכזה. ועוד יותר מזה מבואר שם והוא דקטן בן ט' ויותר שלא בא עדיין לכלל י"ג שנה מותר לו להתייחד עם קטנה פחותה מת י"ב שנים, באשר קים לן שיחוד קטן וקטנה לא יעוררם לידי עבירה הגם ששניהם כבר ראויים לביאה.

קמז. בספר דבר הלכה שו"ת בסוף הספר (סימן כ"ב אות ב') נשאל לגבי אם אחיה הוא במקום שאחותו מתייחד אי הוא שומר לה, כיון דבעצם אחיה מותר רק ביחוד לפרקים. והשיב שם שאח הוא שומר ומותר להתייחד עם אח ואחותו וכמבואר בספרו (סימן ח' סעיף ו') שיש סברא להקל משום שאחותו מתביישת לזנות בפניו אחיה, וכ"ש אביה. ועוד כל מה שאסרו לענין לדור בקביעות עם אחותו אין שייך לנידון הזה, משום דשם החמירו מפני הקביעות, ואילו הכא מותר משום שמותר להם להתייחד לפי שעה או שלא בקביעות.

וכתב לבאר דהרי ההסבר הוא דלא תיקנו בענין כזה ענינא דחינוך עד ליום הבר מצוה. הרי לן שתי הוכחות ברורות דכל שהמצב חסר מצד עצמו לא חל בכזה חובת חינוך. והגם דקטן מכן ט' ואילך בר ביאה היא, ולכן שניהם אסורים להתייחד עם גדול בשנים, מ"מ כל שאין בין המתייחד גדול בשנים אין יצרא דעריות שולט בהם, דיצר זה בעיקרו נמצא בגדולים בשנים. ולכן אם הגבר גדול יש לחשוש שהיא תעורר אותו להתאוות לה אבל מבין שני קטנים לבד לא יוולד

קמח. שו"ע סעיף י"א. ועי' בערוך השלחן דאם אביה קידשה אפילו שהיא פחותה מבת שלש שנים אסור להתייחד עמה כי יש לה דין כאשת איש.

וראיתי הערה חשובה בספר לבושה של תורה להגר"א פאלק שליט"א (סימן נ"ו אות ג') דהרי השו"ע פסק דתינוקת שהיא פחותה מבת שלוש ותינוק פחות מכן ט' מותר להתייחד עמהם שלא גזרו אלא על יחוד אשה הראויה לביאה ואיש הראוי לביאה. ולכאורה תמוה טובא דאיך הותר לקטן בן ח' שנים להתייחד עם האשה

ספק בגיל הקטנה

קיד. אם הוא מסופק או הקטנה בת ג' שנים נמי יש להתיר קמיו, ולמעלה משלש אע"פ שאינה מוסרת את עצמה לביאה יש לחוש לאונס ולפיתוי קמיו.

יחוד קטן וקטנה

קטו. מותר לקטן פחות מבן י"ג שנה להתייחד עם קטנה פחות מבת י"ב, וכן מותר לקטנה עד י"ב להתייחד עם קטן עד י"ג כיון ששניהם אינם בר עונשים. אך יש מגדולי הפוסקים שדעתו שנכון להחמיר מטעם חינוך. ולענין שומר טף (ביבי סיטר) ראה הערה קמ"ח.

הערות וביאורים

יצר לחטוא ולכן אין להם איסור יחוד, וראה בסמוך יתר אריכות בענין מצות חינוך באיסור יחוד. כן פסק בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' (סימן ס"ה אות י"ב).

בהלכה זצ"ל מאחר דהדור שלנו פרוץ כל כך צריכים להזהיר אותם בדברים כאלו. וכן נקט בשו"ת שרגא המאיר חלק ח' סימן קכ"ו. ובספר נטעי גבראל פרק י"א הערה ג' הביא דברי השו"ת שבט הלוי שהעיר על דין זה, דמדוע לא נאמר בזה מצות חינוך דהלא זה ענין חמור של עריות, וכתב דאפשר לומר דכיון שאפילו אם יעשו האיסור אינם בר חיובא לא גזרו וצ"ע. ובאמת יש לדייק דיוק עצום שהרי אינו מוזכר בשו"ע שקטן וקטנה מותרים להתייחד זה עם זה, רק כתב דתינוקת שהיא פחותה מבת שלש ותינוק פחות מבן ט' מותר להתייחד עמהם, וצ"ע.

קמו. כך פסק בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' (סימן ס"ה אות י"ב).

קמו. עי' בחלקת מחוקק שם, ועי' בחזון איש (סימן ל"ה ס"ק ג').

קמו. דעת הסמ"ג (לאוין קכ"ו), והמהרש"ל סוף מסכת קידושין (סימן כ"ב).

מצות חינוך באיסור יחוד

ולענין חינוך הילדים בחומר איסור יחוד מצד חיוב חנוך לנער על פי דרכו עי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ד אות ג') שהביא את דברי הסמ"ג שלא שייך איסור יחוד אלא שא' מהם בר עונשין, ותמה מדוע לא שייך גדר חינוך גם בקטן וקטנה מאיסור יחוד, ואף בפרישה מאיסורים חייב חינוך כמבואר באו"ח (סימן שמ"ג), ואף שהאיסור מדרבנן שהרי הבת קטנה מ"ב שנים מ"מ גם מדרבנן שייך חינוך ובפרט ענין המורגל הרבה כחוד, ולכן מן הראוי לחנך את הקטנים ולמנועם מאיסור יחוד. וכן אמר בעל מחבר שערים המצויינים

קטן להתייחד עם נכרי גדול

קטז. אסור לקטן להתייחד עם נכרית גדולה, וכן אסור לקטנה להתייחד עם נכריקמט.

- הערות וביאורים -

לא תקרבו.

(פרק י' סעי' א'). אבל אם שני הצעירים הם בנים, נמצא שיש כאן שני אנשים, ובוזה סומכים על הפוסקים ששני אנשים מתייחדים עם נשים הרבה, וכמו שכתב שם (פרק ט' סעי' א'). גם יש פוסקים ששני גברים מתייחדים עם שני נשים, כמו שכתב שם סעי' י"א. וכל זה דוקא בתחילת הלילה עד שעה 11 אבל אחר זה שזה זמן שהולכים לישון, אז צריך ג' גברים כי שמא אחד צריך לנקביו, ונשאר אחד עם הנשים. ושוב ראיתי בשו"ת רבבות אפרים חלק ב' סימן קצ"ז לגבי ידיעות חשובות אות ו' שהביא מקונטרס על הל' יחוד שהביא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל והגר"פ שיינברג זצ"ל שאסור לאיש מכן שלש עשרה ומעלה להיות שומר טף עבור תינוקת בת ג' ומעלה.

ובספר נטעי גבריאל (פרק מ"ב סעיף ז') כתב על פי פרסום מגדולי הוראה דלא יקח שומרת קבועה בבית וכן עוזרת, מכיון שעל ידי זה ליבם גס בה ויכול לצמוח מזה כמה מכשולים.

ומענין לענין באותו ענין ראוי לציין לדברי האגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס') במה שכתב לגבי בחור שרוצה להיות בקשר עם נערה שלא לצורך נישואין. ועי' שם מה שהאריך בכל מיני איסורים שיש בזה, והרי הוא דבר שצריך פירסום.

קמט. אע"פ שהבאנו לעיל דעת הים של שלמה שאין איסור יחוד בקטנים, שאני התם כיון ששניהם קטנים ואינם

ולמעשה אע"פ שיש מגדולי הפוסקים שמחמירים להזהיר אפילו לקטנים, מ"מ לענין הלכה כבר הכריע הגרי"ש אלישיב זצ"ל להקל כדעת המהרש"ל שאין איסור יחוד בקטנים. ומ"מ היכן שאחד רוצה להחמיר ומנוע אותם מיחוד תע"ב, אבל אינו מחויב בזה.

דיני שומר טף למעשה

ולענין שומר טף, קיימא לן מדברי המחבר שם דאסור לילדה מגיל י"ב שנה ולמעלה לשמור על ילד בן ט' שנים ומעלה באופן ששייך איסור יחוד, וה"ה להשאיר ילד בן י"ג שנה עם ילדה בת ג' שנים ומעלה, ורק אם יש היתרים שהזכרנו לעיל כגון פתח פתוח לרשות הרבים ביום, ובלילה עד השעה שמקובל באותו מקום שעדיין מסתובבים אנשים ברחוב, אז יש להתיר בכה"ג, אך כבר כתבנו שבכל שאלה יש להתיעץ עם מורה הוראה כדי להבחין המצב ואולי יש מקום להקל או להחמיר. וכששאלתי את בעל האבני ישפה [זצ"ל] השיב לי בדבר השאלה אם בנות שש עשרה ושלוש עשרה יכולות לשמור על ילדים בני י"ב ובני י"ג. לא כתבת אם שומרים על בנים או על בנות, אבל אני מביין ששומרים על בנים כי אם כולם בנות לא היתה שאלה של יחוד כלל. אבל נבאר מה הדין בן אחד ובשני בנות. אם יש בן אחד, נמצא שיש שלש נשים וכן אחד, ובוזה יש הרבה מתירים שאין איסור יחוד וכמו שכתב בספר דבר הלכה

יחוד עם זקן שתשש כוחו

ק"ז. הזכרנו לעיל שאסור להתייחד אפילו עם זקן^{ק"ז}, אמנם בזקן חלש שתשש כוחו נחלקו גדולי האחרונים בזה, יש אומרים שאסור להתייחד עם זקן חלש ביחוד דאורייתא, וביחוד דרבנן יש להסתפק, ויש מתירים בכל אופן, וראה כל זה בהערה קנ"א.

הערות וביאורים

פתאום. ועי' במסכת קידושין (דף פ"א:). דבעובדא דר"ח בר רב אשי דכבר עברו כמה שנים דפריש מאשתו מצד זקנתו כדפירש רש"י, ומוכרחים לומר דלא היה יכול להתקשות ולבעול מצד זקנתו דאל"כ הרי היה מחויב במצות עונה לאשתו, ומ"מ הרי חזינן דהיה שייך להתאוות ולהתקשות ולבעול רק שהיה צריך יותר עניני הרהור שיעוררוהו להתקשות שיכול לבעול, וא"כ בכל זקן וחלש יש להסתפק בזה ואסור ביחוד. ואולי גם הזית רענן איירי בזקן וחלש כזה. אבל בזקן וחלש שהוא חולה ושוכב במטה וידוע שלא יכול להתקשות ולבעול על פי רופאים מצד מחלתו מסתבר דליכא איסור יחוד, ויש שהחולה מרגיש זה בעצמו. ופנויה טהורה שאיסורה רק דרבנן מותרת להתייחד עם כל זקן חלש שאינו יכול להתקשות לפי הרגשתו בעצמו ופירש מאשתו בשביל זה דדבר רחוק הוא שיתקשה ואין לו לחוש ביחוד דרבנן לזה, עכ"ד.

ועי' בספר נטעי גבריאל (פרק ה' סעיף ב-ו) שכתב דאפילו זקן שתשש כוחו אסור לו להתייחד עם אשה, אכן זקן מופלג מאוד וחלש או חולה ששוכב במטה באופן ברור שאינו יכול לבוא לידי גבורות אנשים מותר ביחוד דרבנן, ובמקום הצורך יש להקל בכל אופן. וחולה שמחוסר הכרה והרופאים אומרים שאין סיכויים שיתרפא מותר להתייחד עמו, וכו"ע מודו שאין חשש מראית עין שהרי יודעים ורואים

מורגלים לדבר עבירה. אבל יחוד קטן עם נכרית גדולה וכגון שמצוי לגבי מי שיש להם משרתת גויה, והיא עלולה לפתותו, יש לאסור בזה. וכל שכן ביחוד קטנה עם נכרי, שודאי שיש לחוש לפיתוי או לאונס, וכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל מובא בספר מנחת איש (פרק א' הערה ט'), ועי' בשו"ת חיי הלוי חלק ב' (סימן ע"ח אות ט').

קנ. כמ"ש המחבר בסעיף א'. ובספר הלכה למעשה דיני יחוד וקדושה (עמוד ל"ב) כתב דלכאורה גם כשאחד מהם מוגבל בתנועות גופו וצריך סיוע בשכבו ובקומו ובהליכתו וכדומה. אך יש להסתפק אם יש איסור יחוד כשאחד מהם מחוסר הכרה, ואולי יש לחלק בין אם האיש מחוסר הכרה שבזה אין איסור יחוד, לאשה שמחוסרת הכרה ששמא אז יש איסור יחוד ולמעשה צ"ע, ובהערה שם.

קנ"א. הנה בשו"ת זית רענן אבן העזר (סימן א') כתב בנידון אחד לגבי זקן שנתבטלו כל כוחותיו לקשוי ולזרע שגם כן אסור להתייחד עמו ביחוד דאורייתא, אבל ביחוד דרבנן יש להסתפק.

ועי' בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' סימן ס"ה אות י' שכתב דבעובדא דזקן חלש שנתבטלו כל כוחותיו ולא שייך לבוא לידי קישוי היה שייך להתיר אם היה זה ברור, אבל אי אפשר לידע זה בודאי בזקנים וחלושים שנתמעטה התאוה והרצון ואיכא מציאות דיתעורר תאוותם

המצב של החולה, וכך דעת הגרשז"א זצ"ל הובא בספר ועלהו לא יבול חלק ב' (עמוד ש"ג). אכן עי' בספר דבר הלכה (סימן ב' סעיף ט') שהביא דמהתוס' והמאירי והמהרש"ל משמע דבכה"ג מותר אפילו ביחוד דאורייתא, וכך הביא מהעין יעקב. ועי' בספר נשמת אברהם (סימן כ"ב) בשם הגרשז"א זצ"ל. ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק כ"ב) שכתב דהעיקר איסור ביחוד כדכתב הרמב"ם ופסק כמוהו בשו"ע, דהוא צריך להיות מצב שעשוי לגלות ערוה, ולפי זה מי שאין לו גבורות אנשים באופן שאין חשש שיכולו לבוא לגלות ערוה מותר לו להתייחד עם הנשים. ועי' בשו"ת משנת יוסף חלק ח' (סימן צ"ג) שנשאל בשאלה השכיחה מאוד, בזקן מופלג הדר לבדו, שכבר אין לו גבורת אנשים ובאה אשה לעשות צרכיו בבית האם יש איזה היתר בזה. והשיב דהראשונים נתנו טעם לאיסור יחוד שיגרום לג"ע, ולכן יש לעיין האם זה יועיל להתיר כאשר לא שייך שיגרום לג"ע, וכמובן יש לבדוק את הזקן אם כלתה לו גבורת אנשים לגמרי ולא יכול במציאות להגיע לג"ע או שפסקה רק תאוותו. וכתב שצריך לחקור אם יחוד הוא סייג לגילוי עריות ממש דהיינו ביאה, או סייג גם לשאר קריבות, ונפקא מינה אם צריך שיעור טומאה שלהרמב"ם ושו"ע לא נזכר שום שיעור של יחוד האסור, רק האחרונים למדוהו מסוטה ששיעור יחוד הוא כשיעור צליית ביצה, דאם אומרים איסור יחוד הוא סייג לגילוי עריות ממש, אם כן שיעור היחוד האסור הוא רק כשיעור טומאת סוטה. אבל אם יחוד הוא סייג לכל מיני קריבות אם כן אין לזה שיעור ואפילו יחוד כל דהוא אסור. ויותר מזה מצא בשו"ת להורות נתן חלק א' (סימן נ"ז אות ג-ד) שנקט דאין איסור יחוד רק סייג

לקריבות אלא הוא קריבות בעצם כמו שאר קירובים, אמנם בהמשך דבריו אזל לדעת הסוברים שיחוד אסור רק מחשש ג"ע ממש. וכן נפקא מינה לזקן וסריס דלא שייך בהם ג"ע ממש, אבל קריבות שייך גם בהם, וממילא יש גם בהם איסור יחוד, ובשו"ת להורות נתן חלק ו' (סימן ק"ג) הוסיף דלא רק משום לא תקרבו אסור, אלא יש איסור נמי משום לבלתי עשות מחוקות התועבות, וזה שייך גם בזקן וסריס. ועיי"ש אריכות בזה. ולמעשה בסוף דבריו הסיק דעיקר האיסור הוא מחשש שיקפוץ תמיד יצר הרע דזנות, וזקן שנתבטל כוחותיו באישור רופא לא שייך יחוד. אבל אם לא ברור לגמרי דלא שייך, ואפשר דיתעורר תאוותו פתאום, באשת איש אסור להתייחד, ועם פנויה טהורה יותר קל. ובענין בית חולים שהאחיות מטפלות בזקנים ובחולים, ואין האחיות טהורות מנדה צריך להיזהר מיחוד, עכ"ד.

עזרה ממוטפל לאשה זקנה

וראיתי בספר והערב נא להגר"י זילברשטיין שליט"א חלק ב' (עמוד תק"ג) שנשאל מרופא לגבי אשה זקנה שצריכה מטפל והמטפל מכיר אותה הרבה שנים כיון שהיה מטפל גם בבעלה המנוח, ורוצים לדעת האם אפשר להמשיך עם המטפל, או שמא גורם ליחוד. והשיב דאם מדובר על שעת הדחק גדולה, ניתן להתקין מצלמות נסתרות בתוך הבית, כדי שבני המשפחה של האשה הזקנה יוכלו להסתכל על הנעשה בדירה אפילו בלילה, ובזה לא שייך איסור יחוד, כמו שראינו לגבי חלון. ואם לא ניתן לעשות כן, אין מקום להקל.

וראיתי שהיה עובדא עם הרה"ק מסטולין זצ"ל שלעת זקנתו עשו לו ניתוח

ושכב בחדר בבית חולים והכניס לחדר אשה זקנה מופלגת והיה נדמה לו שיש כאן איסור יחוד והתגולל ליד החלון, וכששאלוהו על זה השיב אינכם מכירים את היצר הרע הוא יכול לחזק אותי להיות לרגע כבריא וליפות את הזקנה הזאת.

מי שיש אלצהיימר ר"ל יחוד

עמו

ולענן מי שיש לו אלצהיימר ר"ל אם יש היתר להתייחד עמו, עי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' (סימן של"א אות ט') שכתב דאיסור יחוד נוהג אף בזקן או זקנה מופלגים שלא חילקו בכך חז"ל, ומ"מ בחולה אלצהיימר שלא שייך אצלו קישוי ואף אינו יכול לשאת ולתת עם אנשים, אין חוששין לאיסור יחוד שכן אי אפשר שיגיע לידי עבירה, ומ"מ גם בו צריך להיזהר מחיבוק ונישוק. ובכל חולה הדין תלוי במצבו, ובמקרים מסוימים יש להתיר על פי הוראת מורה הוראה מובהק. ויש לעורר שבתלמיד חכם שחייבין בכבודו, יש להשתדל שלא יגיע למצב שיזדקק להיתרים באיסור יחוד, עכ"ד. ובעל המשנת יוסף שליט"א השיב לי בתשובה דלענן יחוד במי שיש בו ר"ל אלצהיימר תלוי אם במציאות יש לו כח גברא דאסור, דחולי השכחה לא מועיל אלא גורע שיכול לשכוח בכלל שאסור אם יצרו יתגבר עליו, אא"כ הוא כעבר ובטל דאז מותר. וכתב לי הגרש"מ אריאלי שליט"א שכבר דנו בחולה בשו"ת אגרות משה ובנשמת אברהם בשם הגרשז"א, ונראה דלגבי חולה אלצהיימר ר"ל צריכים לברר אצל רופא מומחה לדעת מה בדיוק החולי כדי להבחין אם באמת חסר לו כח גברות וכדומה. ולמעשה בספר נשמת אברהם חלק ג' עמוד צ"ט הביא דעת הגרשז"א זצ"ל שלמד שאסור ביחוד אף עם שכיב

מרע גוסס ונוטה למות, וכן החמיר הגר"נ קרליץ שליט"א. ויש לשאול למורה הוראה בכל מקרה.

והנה אחרי שהתייעצתי עם הרבנים החשובים בנושא של יחוד עם חולה אלצהיימר ר"ל והפנו אותי לברר את המציאות אצל רופא מומחה, שאלתי וביררתי אצל אאמו"ר שליט"א שהוא רופא מומחה בתחום של חולים זקנים, והוא טען שלכאורה יהא אסור להתייחד עם חולה אלצהיימר כי לא ראינו שיש להם חסרון בכח גברות שלהם מחמת המחלה שלהם, ואדרבה הוא הוסיף שלפעמים יש להם יותר כוחות, ומהם צריכים מאוד להשגיח ולהזהר, מאיסור יחוד, וכל זה שמענו ממנו על פי רוב החולים עם אלצהיימר, אבל בחולה הנ"ל שאצלו אין לו כח גברות שתש כוחו לגמרי מחמת זקנתו או מחמת חולשתו, השאלה אחרת ויש מקום להקל יותר על פי הוראת חכם.

ועוד שמעתי ממנו שהרי ר"ל הגיל שמקבלים אלצהיימר בזמנינו ירד הרבה ואפילו אנשים בריאים בגופם בגיל ששים וכדומה (לא עלינו) מקבלים את המחלה הנ"ל, ואצלם אין שאלה כי מעשה עבירות הם יודעים מה לעשות, רק שדעתם וזכרונם אינם צלולים בכלל, ובכל שאלה כדאי לשאול רופא מומחה בזה, כיון שלפעמים חושבים שיש לו מחלת אלצהיימר ובאמת זה לא כל כך גרוע כמו שחושבים.

ולענן חולנית אם שייך ביה איסור יחוד עי' מה שכתב בספר קנין דעה הל' נדה (סימן קפ"ז סעיף י"ד).

חולה במצב חמור שלא שייך

אשה שתש כוחה

קיה. אשה שתש כוחה והיא זקוקה לעזרת משרתת נכריה שתסייע לה תמיד, צריך בעלה להזהר מאיסור יחוד, אך אם אשתו משמרתו אין איסור יחוד, ואפילו כשהיא יושנת. ואשה זו אע"פ שהיא כל כך חלשה שאינה יכולה ללכת בכוחות עצמה, אם דעתה צלולה יש להקל קיב.

סעיף יב

קיט. יחוד עם אנדרוגינוס

קכ. אנדרוגינוס (שיש לו סימני זכר וסימני נקבה) אינו מתייחד עם הנשים, ואם נתייחד אין מכין אותו מפני שהוא ספק, אבל האיש מתייחד עם האנדרוגינוס ועם הטומטום קיג.

- הערות וביאורים -

לבא לביאה

מאיסור יחוד, אא"כ נחשב לחולה כזה שלא חל עליו איסור יחוד, ויש לשאול חכם מי נחשב לחולה כזה, ואי אפשר לסמוך בזה על כל רופא. וחולה שאינו יכול לזוז ממטתו מתוך חולשה, גם יש להזהר מיחוד עם אשה כגון מטפלת וכיוצא בזה. וכן אשה חולה שמטפל בה אה. ואין הבדל בין אם המטפל או המטפלת הם יהודים או גויים.

בספר דבר הלכה מהדורה חדשה חלק שו"ת בסוף הספר (סימן ז') הביא בסוף עובדא בחולה במצב חמור שצריך להרימו ולהשכיבו, והמחלה כלתה אצלו את אותו מקום שלא ראוי יותר לביאה, והחולה עדיין בהכרה אולם עונה מעט מאד לשאלות, והוא בדכאון. ושאל את בעל הקהלות יעקב זצ"ל אם אפשר להתייחד עם חולה כזה, והשיב להתיר לאיש אחד להיות ער על ידו בלילה בביתו אף דרך אשת החולה לבד בבית ולא הוי איסור יחוד, משום דאמרינן ביה אימת בעלה עליה וכמו אשת סריס דאמרינן אימת בעלה עליה, משום דאימת בעלה אינו תלוי בראוי לביאה אלא עצם האימה מהבעל.

קכב. דעת הגר"נ קרליץ שליט"א מובא בספר עזרה כהלכה (פרק י"ב הערה ה'). ובהערה י' שם הביא דעת הגר"נ קרליץ שליט"א שאם בעלה יצא מהבית אינו מציל את אשתו מן היחוד עם נכרי העוזר לה כיון דלא מועיל ההיתר של בעלה בעיר עם נכרי.

סיכום קצר בדיני יחוד עם

חולה

קנג. שו"ע (סעיף י"ב). ומחמירין לכתחילה אע"פ שיש צד שהוא נקבה, כיון שיש ספק שמא הוא זכר. והאיש מותר להתייחד עמו, וכתב הפרישה הובא בבית שמואל כאן כיון שלא מתאוה בספק אשה, ועי' בלבוש שכתב עוד טעם להתיר משום דאנדרוגינוס אינו ראוי לביאה. ועי' בביאור הגר"א דכתב דיש ט"ס בלשון

ולסיכום דיני חולה ראיתי בקונטרס יחוד להגר"י ישראלזון זצ"ל (סעיף ל"ז) שהביא דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל דחולה סיעודי או זקן שיש לו אחות מטפלת הנמצאת עמו לבדה, יש להם להזהר

סעיף יג הרחקת חז"ל מאיסור יחוד

קכא. תקנו חכמים שהנשים ידברו זו עם זו בבית הכסא כדי שלא יכנס שם איש ויתייחד עמהן^{קכ}, ויש אומרים שדוקא בימיהם גזרו מאחר ובית הכסא היו בשדות, אך בזמנינו שבתי הכסא נמצאים בעיר אין לחוש^{קכב}.

סעיף יד אשה ההולכת בשוק עם בנה

קכב. הרחיקו חז"ל שלא תלך אשה בשוק ובנה אחריה, שמא יתפס בנה ותלך אחריו להחזירו ויתעוללו בה הרשעים שתפסוהו^{קכג}.

סעיף טו איש שמונה לשמור על נשים

קכג. אין ממנין אפילו אדם כשר להיות שומר על נשים אפילו שהוא עומד בחוץ, כי אין אפוטרופוס לעריות^{קכד}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

הבית הכסא קבוע לרבים ואין לחוש שיכנס שם אחר, ועי' במשנה ברורה שם. ועי' בשו"ת שבט הלוי שם שהביא דעת הרמ"א והוסיף דלמדנו מזה דעלינו לגזור בכל מקום שיש חשש יחוד, אלא דבמציאות של בית הכסא אין חשש בזמן הזה.

הרמב"ם ולכן אין חילוק בין איש לאשה ובשניהם יש להחמיר לכתחילה שלא להתייחד עם אנדרוגינוס. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ה אות א') מה שכתב בזה. וטומטום יכול להתייחד עם הנשים.

קנד. שו"ע (סעיף י"ג). ואע"ג דקיימא לן באורח חיים (סימן ג' סעיף ב') דאין מספרים בבית הכסא משום צניעות, מ"מ הכא תיקנו שלא יבואו לידי איסור יחוד. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ה אות ב') שהביא ראשונים שכתבו דלאו דוקא מספרות אלא סגי להשמיע קולן, ועוד הביא מהאור זרוע דחששו דוקא כשהיו אנשים מבחוץ והנשים בבית הכסא.

קנו. שו"ע (סעיף י"ד), ואינו מבואר באיזה גיל יש להקפיד, ועי' בערוך השלחן שכתב דה"ה בבתה בכל זה. ועי' במאירי וברש"י בסנהדרין דאפשר ללכת בצידה וכל שכן לפניה.

קנז. שו"ע (סעיף ט"ו), ועי' בחלקת מחוקק ובבית שמואל (ס"ק י"ז) שכתבו דאפילו לשיטת רש"י לעיל (סעיף ה') שאיש אחד עם הרבה נשים מותר להתייחד כל שאין עסקו עמהם, מ"מ הכא כיון דהוא שומר בקביעות וממונה עליהן גרע מעסקו עם הנשים, והב"ח הביא עוד טעם משום דשומר עובד גם בלילה ואפילו רש"י מודה דבלילה אין היתר. ועי' בערוך השלחן (סעיף

קנה. רמ"א שם. ועי' באחרונים באורח חיים שם שכתבו שבעיר אין לחוש משום איסור יחוד, ויש אומרים שהחילוק בין בית הכסא של שדה לשל עיר, דבשדה יש הרבה אנשים שהולכים שם לפנות, ויש לחוש שיבוא שם איש, אבל בעיר אין

שומר איש במחנה קיץ לנשים

קבד. מה שנהגו בימות הקיץ בכל המחנות (בפרט בארה"ב) למנות אנשים יר"ש לשמור בלילה על המחנה משום גוים ופרוצים ודובים וכדומה, ולמעשה יש להתיר למנות איש לשמור בכה"ג ואין לחוש כללקינת.

- הערות וביאורים -

ד"ה להיות כתב לגבי דבר השכיח בסמינרים ובתי ספר לבנות שעומד שם שומר בכניסה, דלכאורה הוא נגד ההלכה, מ"מ נראה דשפיר יש לצדד בזה לקולא, ותוכן דבריו הוא שמאחר שכל התפקיד של השומר הוא לא להיות אפטרופוס על הבנות, אלא הוא רק צריך לשמור על השער ולדאוג שלא יכנסו אחרים, יתכן מאוד שבזה לא גזרו כלל, עיי"ש.

קנה. והנה בשו"ת עמק התשובה חלק ט' (סימן קמ"ט) נשאל בזה, דלפי מה דאיתא לנו בשו"ע (סימן כ"ב סעיף ט"ו) דאין ממנין אפילו אדם נאמן וכש להיות שומר בחצר שיש בו נשים, אע"פ שהוא עומד בחוץ שאין אפטרופוס לעריות. ובנידון הנ"ל הרי השומר שמר רק בלילה שאפשר שאינו נקרא כשומר קבוע, וכמו שמצאנו באחרונים של' יום נקרא קביעות והכא בלילה לא נחשב כקביעות. ועוד דהכא הפוסקים איירי באופן שהוא כמו אפטרופוס עליהם דהיינו לסדר עניניהם, ורק באופן זה חששו משום קירוב אבל אם הוא ממונה רק לשמירת כניסה ויציאה לא שייך בזה קירוב הדעת. ובעיקר הדבר בזה נראה דאם נאמר דצריכין לחוש בזה עבור דין דאין ממנין שומר לחצר שיש בו נשים אם כן איך מצאנו ידינו ורגלינו דהא בתוך המחנה עובדין שם גברים וגוים בבישול ובנקיון, והלא יותר צריך לחוש להם שהם עובדין בתוך המחנה בקביעות, אך הדבר פשוט שבתוך המחנה יש שמירה שממנים

י"ג) דגם בשניים אסורים, שלא ימלט שהאחד ילך או יישן והשני יתיחד עמהם, ושלשה אפשר שמותר, אמנם לדעת הרמב"ם (סעיף ה') דאפילו עם אנשים הרבה אסור להתיחד, אפשר דגם בשלשה אסור, וצ"ע לדינא. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ה אות ד') מה שהאריך בענין זה. ועי' באוצר הפוסקים (עמוד ע"ח) ועי' בדבר הלכה (סימן י"ד סעיף ח'). ובסעיף י' שם כתב דבאופן שהנשים נעלו את הבית באופן שהשומר אינו יכול להכנס אא"כ הנשים יפתחו צ"ע אי יש להתיר.

ועי' בספר דבר הלכה (סימן י"ד סעיף ב') שכתב דיש לעיין הא דאסור כאן אפילו עומד מבחוץ דליכא יחוד אם זהו מפני שהוא שומר או משום שהוא בקביעות ואז אפילו אינו שומר הנשים אסור או דתרתו בעינן שומר ובקביעות. עי' שם דהחלקת מחוקק משמע דמבחוץ אינו אסור אא"כ איכא תרתו שומר ובקביעות, ומהט"ז וברכי יוסף משמע דבגוונא דליכא משום יחוד אינו אסור אפילו בקביעות אא"כ הוא שומר שלהן.

וראיתי שדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שפסק דשומר הנמצא ליד שער הכניסה של בית הספר לבנות, אם אין לו רשות להכנס למקום הבנות, יש להתיר ואין בזה האיסור המבואר בסעיף ט"ו שאין ממנים שומר על הנשים אפילו אדם כשר.

ובספר אמרי יעקב אבן העזר ביאורים

ת"ח לשכון בחצר עם אלמנה
קכה. אסור לתלמיד חכם לשכון בחצר שיש בו אלמנה אפילו אינו מתייחד עמה אא"כ אשתו עמוקנט.

גרוש שמבקר אמו וגרושתו נמצאת באותו חצר
קכו. יש לצדד להקל לאדם שהוא גרוש ורוצה לבקר אצל אמו לימי חופש וכדומה, באותו חצר שגרה גרושתו, וראה הערה קס.

האם מותר לאלמנה לגדל כלב
קכו. אלמנה אסורה לגדל כלב מפני החשד קסא.

הערות וביאורים

(סימן ש"ב) שנשאל אודות אדם גרוש שרוצה לבקר את אמו, ולשהות בביתה בימי החופש, ובאותה חצר גרה גרושתו בבית אחר, האם זה מותר. והשיב דיש כמה צדדים למה יש להקל בכה"ג, ובפרט דמה שאסרו חז"ל לגור עם גרושתו באותה חצר נראה דהיינו דוקא בזמנם ששניהם היו בעלים על החצר והשתמשו בו דאז אסור, אבל חצרות שלנו היום אינם לתשמישים כמו בזמנם, אלא רק למעבר לכניסה לבנין וכדומה, ולכן מאחר שכל הביקור הוא לזמן מועט, מדינא יש להקל אם אין שום עסקים עמה.

שם שומרים ושומריות על כל התנהגותן, ואם כן שמירה זו מועיל גם לשומר דבכה"ג הוי שמירה מעולה, ומה שאמרו לחוש לשומר החצר, מיירי באופן דליכא שום שמירה בתוך החצר אבל לא כמו שנהוג במחנות שיש שמירה גם בתוך המחנה הוא פשוט. ולכן באופן נידון דידן אין זה נכנס בגדר מה שכתבו הפוסקים דאין ממנין שומר לחצר שיש בו נשים והוא ברור.

קנז. שו"ע (סעיף י"ז), והא דאסרו כמה ראשונים להתאכסן אצל אלמנה, כתב הט"ז (ס"ק י) היינו שהיא לא תתן לו מקום לכבודו ולהאכילו משלה דרך קירוב הכנסת אורחים. ועי' בספר אמרי יעקב אבן העזר שכתב דאם אוכל ושותה משלו בפונדקי כנוהג בבית הפונדקי ואין כאן קירוב אצלה דזהו דרך פרנסתה עם כל אחד בזה ליכא איסור, ועוד כתב הט"ז דלדעת התוס' כל דין זה אינו אלא חומרא בעלמא, ולכן אין להרהר עכשיו על המקילין בזה שאפילו ת"ח דרין בחצר שיש שם אלמנה שיש לסמוך על שיטת התוס'.

קסא. שו"ע (סעיף י"ח), אבל שאר בעלי חיים מותר להתייחד איתם. ובספר דבר הלכה (סימן ט"ו הערה י) כתב לגבי אלמנה שגרה במקום שיש חשש גנבים האם מותר לה לחיות עם כלב לשמור על הבית, והשיב דהרי הטור ושו"ע פסקו כלשון הגמ' לחוש לרביעה, ולמעשה כתבו כמה אחרונים שזה רק לחומרא והרי אם משום האי חשש אפשר לגדל כלבה נקבה דלא שייך חשש זה. ולמעשה נקט לדינא להקל בזה.

קס. עי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ד'

האם מותר לאשה לקנות עבדים זכרים

סעיף יט

קכח. לא תקנה אשה עבדים זכרים אפילו קטנים מפני החשד^{קסב}.

מלמד או מלמדת תינוקות

סעיף כ

קכט. מי שאין לו אשה^{קסג} לא ילמד תינוקות^{קסד}, מפני שאמהות הבנים

✪ הערות וביאורים ✪

קכב. לשון השו"ע (סעיף י"ט).

ארעי מותר, ואם כן לכאורה הכא נמי באותם זמנים שאשתו אינה יכולה להיות שם הוי כארעי דמותר כמו בסמוך שיש מתירים בארעי. אך נראה דיש לחלק דדוקא כשאינו מלמד רק באופן ארעי דנמצא שאין לו קשר רב עם האמהות ואין לבו גס בהן כלל אז מותר, משא"כ כאן שהוא מלמד קבוע והאמהות באות לבית הספר ולבו גס בהן, אף שבדרך כלל אין היצר מתגרה בו כיון שאשתו בעיר, אבל כשאשתו לא נמצאת בעיר יש לחוש שהיצר יתגרה בו.

קסג. מובא בפוסקים דלאו דוקא מי שאין לו אשה בכלל כגון בחור אסור, אלא אפילו מי שהיה לו אשה ונעשה אלמן או גרוש וכבר נקלש יצרו, שגם כן אין לו ללמד תינוקות משום דכל שאינו נשוי עכשיו אינו נחשב שיש לו פת בסלו לענין זה, וגם כן אסור. ואפילו כשיש לו אשה היא צריכה להיות באותו עיר, ואם לאו גם כן אסור, ויש חולקים שאפילו אם אין אשתו באותו העיר מותר ללמד תינוקות. ועי' בחכמת אדם (כלל קכ"ו דין י') שהביא שיטות המקילים, ועל זה סמכו העולם שהמלמד יכול ללמד במקום רחוק. ועי' בספר דברי סופרים (ס"ק קנ"ט) שהביא מהגר"ז הלכות ת"ת (פרק א' סעיף ט"ו) שאין למחות ביד המקילין, אך משמע מהפוסקים דלכתחילה יש להחמיר. אולם בשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ה אות י"ג) כתב שאין להחמיר בזה דאם כן כשתלד אשתו והיא בבית חולים או בביתה ואינה יכולה לבוא אצלו שאז הוי כמו שהיא בעיר אחרת לא יוכל ללמד את התינוקות ואף אם ימצא ממלא מקום תחתיו מ"מ אין זה טוב לתינוקות.

קסד. יש לעיין אם האיסור הוא דוקא ללמד תינוקות ילדים קטנים או אפילו ילדים גדולים, דלכאורה משמע מלשון הרמב"ם ושו"ע דכל האיסור הוא מפני שאמותיהן באות לקחת אותם, אך אם האיש רוצה ללמד ילדים גדולים שלא צריכים שהאמא תגיע לקחת אותם מבית הספר יהיה מותר. והנה כבר נחלקו בזה רבנן קדמאי ובתראי, דבתוס' ר"י הזקן כתב דהאיסור הוא דוקא בתינוקות ולא בגדולים. וכן הוא בב"ח יורה דעה סימן רמ"ה דכתב דבמקום שלא נהגו האמהות להגיע לבית הספר מותר לרווק ללמד בניהם. ועי' בערוך השלחן יורה דעה (סימן רמ"ה סעיף כ'). וכן דעת עוד כמה אחרונים, ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק כ"ו אות ח') שכתב דמסתבר ששיעור הגדלות לענין זה הוא כל שאינו צריך לאמו והיינו כבן חמש שש. אמנם בספר

ועי' בדברי סופרים שם בעמק דבר (ס"ק תתקנ"ד) שכתב דלכאורה יש לעיין בדברי האגרות משה שהרי מבואר ברש"י שם דהא דאסור להיות מלמד כשאשתו בעיר אחרת זהו דוקא ברגילות אבל באופן

באות לבית הספר לקחת את בניהם ונמצא מתגרה עם הנשים קסה,

הערות וביאורים

איסור של יחוד, או חסר בצניעות. ועי' בב"ח שכבר שאל בזה מפני מה כתב כאן משום גירוי ולא משום יחוד, ועוד הקשה שם למה לא אסרינן ליה אפילו יש לו אשה כשאין אשתו עמו. ותירץ דאיש שמלמד תינוקות מן הסתם לא מלמד אותם בביתו, אלא בבית הספר שיושבים שם הרבה, ואם כן מצד החשש של איסור יחוד אין כאן, כי אם החשש של גירוי שאמא שמגיעה בקביעות כל יום ומתחילים להכיר זה את זה כבר מתעורר הרהורים בלבו. ועוד לכן מובן למה יש איסור דוקא כשאין לו אשה. ועי' בט"ז (ס"ק י"א) שהביאו הב"ח להלכה.

והנה לשון המחבר כאן הוא מדברי הרמב"ם הל' איסורי ביאה (פרק כ"ב הלכה י"ג), וכשכתב לגבי האיש שמלמד הביא הטעם של גירוי, ואילו באשה מלמדת כתב טעם של יחוד, וצ"ב למה שינה הרמב"ם את לשונו מרישא לסיפא. ובספר הערות על מסכת קידושין שם, הביא תירוץ מהגרי"ש אלישיב זצ"ל, דנראה דבין ברישא ובין בסיפא יש כאן בעלה בעיר שבדרך כלל הנשים נשואות ובעליהן בעיר, ולכן ברישא דלא שייך חששא דיחוד, הוצרך הרמב"ם לטעם אחר דחיישינן שיתגרה עמהן. אבל בסיפא הגם דבעליהן בעיר מ"מ מכיון שהיא מלמדת תינוקות ורגילים האנשים עמה אזי נעשה לבה גס עמהם, והיכא דגייסא בהו אין ההיתר של בעלה בעיר כדלעיל, ולכך הביא בסיפא האיסור של יחוד דשייך יחוד בכה"ג. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ה' (סימן ר"ו אות א') שכתב דלדעת הפרישה אין הבדל לדינא ובכל מקום מותר אם אין חשש יחוד, אלא דדרך

נימוקי הגרי"ב יורה דעה סימן רמ"ה מפסק בזה דאולי גזירת חז"ל הוא ולא חילקו. ועי' בספר דברי סופרים (ס"ק קס"ב) שכתב דרש"י כתב הטעם דאסור ללמד בכה"ג הוא משום שאמותיהן של תינוקות מצויות אצלו להביא את בניהן לבית הספר. דמשמע אף שאינן מתעכבות שם רק שמביאות אותם לבית הספר. אבל הרמב"ם כתב מפני שאמהות הבנים באות לבית הספר לבניהם, דמשמע שהן באות לבית הספר כדי לדבר עם המלמד או להביא דבר מאכל וכיוצא בזה, היינו דבעינן שתתעכב שם מעט. ונפקא מינה בין הטעמים, לקולא ולחומרא, דלטעם שכתב רש"י שהקירוב הוא מחמת שמביאות את בניהן לבית הספר אם כן זהו דוקא בתינוקות ולא בילדים גדולים, כיון שאין הדרך להאמהות לבוא בשבילים. וה"ה בקטנים במקום שלא נהגו הנשים להביא בניהם למלמד מותר. אבל לטעם של הרמב"ם לכאורה אסור אף בכה"ג דאף שאינן מביאות אותם לבית הספר מ"מ הן באות לבית הספר לבניהן.

ועוד נ"מ היכא שהאמהות אינן באות לבניהם אבל הן מביאות אותן, דלרש"י אסור, ולהרמב"ם מותר דודאי אין כ"כ קירוב במה שמביאות אותם לבד אע"פ שהוא דבר תדיר, כמו שהן באות לבית הספר לבניהם ומתעכבות שם מעט ולפעמים באה גם לדבר עם המלמד. ועי' בספר דבר הלכה (סימן י"ב ס"ק ו').

קסה. שו"ע (סעיף כ'), ומקורו מהמשנה סוף מסכת קידושין (דף פ"ב) וכן בגמ' שם מובא טעמא דמילתא. והנה יש לעיין באיזה איסור קאי דברי המחבר, האם הוא

וכן אשה לא תלמד קטנים, מפני שאבותיהם מגיעים לקחת את הקטנים מבית הספר, ונמצאין שמתייחדים עמה, ומלמד נשוי אין צריך שתהיה אשתו שרויה עמו בבית הספר אלא היא בביתה והוא מלמד במקומוקסו.

מלמד תינוקות באקראי

קל. יש אומרים שדוקא בקביעות יש איסור לרווק ללמד תינוקות, אבל באקראי שריקסו, ולכן אם צריך ממלא מקום בת"ת אפשר לקחת גם בחור, ואפילו להיות מלמד בקביעות במקום שיש חשש ביטול תורה ושעת הדחק יש לצדד בזה להקלקסו.

אשה מלמדת כשבעלה בעיר

קלא. יש אומרים שאשה מותרת ללמד תינוקות כשבעלה בעירקסט, ויש חולקים וסוברים שבעלה צריך להיות עמה בביתקע.

הערות וביאורים

קסת. בספר אמרי יעקב בשם שיירי כנה"ג יורה דעה (סימן רמ"ה הגהות הטור ס"ק י"א), ועי' עוד בשו"ת אבני צדק יורה דעה (סימן ע"א).

קסט. כן הוא דעת פסקי הרא"ש, ולמעשה הבית שמואל (ס"ק כ"ב) נקט כן בדעת הכסף משנה עי' שם.

קע. דעת כמה אחרונים ב"ח מהרש"ל, ט"ז ש"ך יורה דעה (סימן רס"ז ס"ק ל"א), וכן נקט בברכי יוסף דמלמדת לא מהני מה שבעלה בעיר עד שהוא עימה בבית ממש. ועי' בספר דבר הלכה (סימן י"ג סעיף ב) שהביא המח' הנ"ל, והוסיף שיטת ספר יד אליהו שכתב דמנהגינו בזה הוא דלא פלוג חכמים ואסור לה ללמד בכלל. אך בהערה שם כתב דאפשר דאם יצא בעלה לעיר רק לסדר איזה ענין ולא לעבודה ועלול לחזור בכל עת מותרת ללמד אף בזמן זה. ועוד טען דהיכא שמלמדת בבית ספר אפשר דאף להיד אליהו מותר ללמד

האיש להתגרות ודרכה של אשה להתיחד ולא להתגרות אלא להכין עצמה לדבר עבירה, ואם כן במקום שאין בו חשש יחוד מותר, ולא יצא דין מלמד או מלמדת לאיסור יותר משאר כללי יחוד, מיהו כמובן לפי הב"ח ט"ז ובית שמואל יש איסור מיוחד כאן של מתגרה בנשים, אפילו אין איסור יחוד דבאות אצלו נשים ובעליהן בעיר, וכיוצא בו היתר המונע חשש יחוד, מכל מקום מחשש מתגרה עדיין קיים.

קסו. שם, ועי' בבית שמואל (ס"ק כ"ב) שמבאר טעם החילוק בין איש לאשה, כתב הכסף משנה משום שהאיש יותר קל משום שאשתו משמרתו לפי שדרכה תמיד להיות בבית, אבל אין דרך האיש להיות תמיד בביתו, ולכן החמירו באשה יותר מבאיש.

קסז. עי' בשו"ת יפה ללב חלק ג' יורה דעה (סימן רמ"ה אות י"ז).

אשה מלמדת באקראי

קלב. יש אומרים שמותר לאשה ללמד תינוקות באקראי קעא.

לימוד זכות על אשה שמלמדת בזמנינו

קלג. יש מלמדים זכות בזמנינו על אשה שמלמדת בבית הספר להקל בזה כיון שרחוק מאיסור יחוד קעב.

גנות בביתה

קלד. מצוי בזמנינו שנשים מנהלות גן פרטי בביתן, והקטנים הבאים לשם אינם בגיל שמצילין מיחוד, ובכל אופן יש לימוד זכות להקל בכה"ג, וראה הערה קעג.

⊕ הערות וביאורים ⊕

כבודה בת מלך פנימה ושפיר חששו ליחוד, אבל בזמנינו אפילו עובדת בבית מקצה מקום מיוחד לגן הפתוח כל זמן שהילדים נמצאים בגן, וע"כ יש מקום לומר שאין איסור בכה"ג, ועוד שבדברים אלו חז"ל הזהירו משום שעלולים להביא לידי תקלה, אבל לא אסרו איסור גמור כשאר האיסורים, והביא שם משו"ת אגרות משה חלק ג' (סימן ע"ג) שדן בזה ומסיק להיתר, ולכן נראה שבמקומות שנוהגים להחמיר שימשיכו להחמיר במנהגם, אבל אין חובתנו לעשות מחאה במקום שנוהגים להקל. ובירושלים עיר הקודש יש המקפידין והמדקדקין שהמשגיח אפילו על קטני קטנים יהא איש דוקא ולא אשה, וזה לא מצד הלכה רק בגדר קדש עצמן כמותר לך, ושמע שעורר על זה הגאון רבי בנימין רבינוביץ זצ"ל חבר הבד"ץ בעיה"ק שכתב שצריך כבר שיהיה בקדושה דוקא, אלא שבמכתבו עורר מצד ההלכה, אבל מה שנלענ"ד כתב, עכת"ד.

קעג. בספר משנת היחוד (עמוד רס"ח) העיר על זה וביאר שטעם ההיתר נראה

דהא אף בפנויה התריו באופנים מסוימים ולכן לא החמירו חז"ל בכה"ג.

קעא. דבר הלכה (סימן י"ג סעיף ג') בשם האחרונים.

קעב. עי' בשו"ת שבט הלוי חלק י' (סימן רל"ה) שכתב כמה טעמים להקל בזה משום שלא שייך כל כך שיהא איסור יחוד, וגם לפעמים התינוקות כבר בגיל שמצילים מאיסור יחוד, ועוד שהאבות לא מוגיעים שם בתדירות ולכן מלמדים זכות בזמן הזה. ובסוף דבריו כתב דבודאי שמשנת חסידים הוא שאם אין הדבר נצרך ביותר שלעולם ילמדו קטני ישראל רק אצל מלמדים זכרים נשואים, והטעמים מובנים בעצמם. ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' (סימן של"ב) שנשאל אודות מה שמצוי היום שיש גני ילדים אשר בהם אשה גנתת שמשגיחה על הילדים ומלמדת אותם האם יש לחוש למה שכתוב בגמ' ונפסק להלכה בשו"ע. והשיב שם דלמעשה בזמן חז"ל לא נהגו הנשים כלל לעבוד מחוץ לביתם כמורות, ואם עבדו בביתם היה הכל בצניעות דכל

מי שאין לו אשה האם מותר לעבוד עם נשים

קלה. מכל הנ"ל מבואר שכל שכן שאסור לרווק לעבוד עם נשים בקביעות שבודאי יש לחוש להרגל דבר, ואיסור יחוד. וה"ה שאשה אסורה לעבוד אצל רווק, וראה כל זה בהערה קע"ד.

⊕ הערות וביאורים ⊕

האחרונים, ובפרט דדעת הט"ז והבית שמואל דאפילו אם בעלה בעיר לא מהני אמנם לסברת הברכי יוסף שאין איסור ללמוד ילדות אלא רק ילדים, ולכן יש ליישב המנהג של המעונים שמביאים לשם ההורים את התינוקות, אף שלפעמים ידוע שבעלה אינו בעיר, משום דכל הגזירה לא היתה אלא דוקא ללמוד תינוקות תורה, ולכן לפי המנהג פשוט דנשים מוכרות בביתם דברים שונים ולא מצאנו בזה איסור אם נזהרים שלא יגיעו על ידי זה לאיסור יחוד.

ועי' בספר אום אני חומה חלק ב' (עמוד שמ"ז) ובספר דברי סופרים (עמוד קנ"ה).

קעד. והנה בשו"ת מהר"י ווייל (סימן נ"ה) למד (מסעיף כ') כאן שאם במלמד שאמותיהן באות רק לפרקים חששו שיבואו לידי הרגל עבירה, כל שכן שאסור לאדם פנוי לדור בקביעות אפילו עם אשה עם בנה ששומר עליה, שהרי היא רגילה אצלו ויש לחוש להרגל דבר. ובספר דברי סופרים סוף (ס"ק קס"ג) הביא את זה והוסיף דמכאן יש ללמוד לשאר עניני רווק דאסור לו לעבוד אצל אשה במשרד שהוא מקום שיכולים לבוא לאיסור יחוד והרגל דבר, וכן שלא תעבוד אשה במשרד עם רווק, וסיים בצ"ע בכל זה, והוסיף שם בעמק דבר דאל תאמר דדוקא במלמד שמשמח ומהנה אותה מאוד במה שמלמד את בנה תורה ומביאו לחיי עולם הבא.

ואח"כ ראיתי בספר משנת היחוד (עמוד

שסמכו על סברת הפוסקים שגם בכה"ג מהני מה שבעלה בעיר, ועוד שפעמים אף נמצא עמה הוא או אחד מבניה או בנותיה בשעה שמקבלתן ובשעה שנפטרן לביתם, ועוד שאינן נועלות את דלת הבית אלא לאחר שהגיעו כולם, ולשמא תתייחד במתכוין עם אחד מהאבות לא חיישינן שהרי חוששת שבכל רגע יגיע ילד נוסף, וכבר נתבאר שבפתח פתוח לרשות הרבים יש להקל, ואפילו במי שלבו גס בה רבו המקילין, ועוד יש לצרף סברת פסקי הרא"ש שלאשה נשואה לא אסרו כלל, וכמו שמובא בספר ים של שלמה (פרק ד' מסכת קידושין סימן כ"ז) שכתב דביש לה בעל אפילו אינו בעיר מותר, כמו שמלמד שיש לו אשה אפילו היא בעיר אחרת, ודוקא אשה שפנויה מאיש אין ללמוד תינוקות. ועי' באמרי יעקב אבן העזר ביאורים ד"ה וכן אשה שיישב מנהג הנשים מחזיקות בביתם מעון לתינוקות ואבותיהם ריגלים להביא שם התינוקות, ולכאורה צ"ע על מה סמכו, ובשלמא אם בעלה בעיר יש עכ"פ סמך להקל לפי דברי הפרישה וחלקת מחוקק דס"ל דבזה לא אסרו, מיהו מלשון הרא"ש והים של שלמה שם משמע מדבריהם דדוקא היכא שאינה נשואה אז אסורה, אמנם דבריו צ"ע ממנה שכתב בעצמו שם בהמשך (סימן כ"ז) ומשמע דאין לסמוך להקל על הא שהיא נשואה, ואפשר דזה כתב לשיטת הרמב"ם וצ"ע, ובעיקר דברי השו"ע ושאר פוסקים דאף בנשואה נאמר הדבר כמ"ש

דינים שונים בהלכות יחוד

איסור יחוד במקום פיקוח נפש

קלו. יש אומרים שאפילו במקום פיקוח נפש או חשש סכנה לא הותר יחוד, משום דקיימא לן דאפילו אבזרייהו לגילוי עריות אמרינן יהרוג ולא יעבור, ויש מקילין במקום פיקוח נפש^{קע"ה}, וראה בסמוך לענין יולדת הלכה למעשה.

יולדת לענין חשש יחוד

קלו. במקום נסיעה בשבת משום פיקוח נפש כגון ליולדת וכדומה יש אומרים שאם בעלה בעיר מותר לה לנסוע, ועוד אשה שכבר

⊕ הערות וביאורים ⊕

הביא שם נידון ארוך לגבי פיקוח נפש האם דוחה איסור יחוד או לא, והביא כמה אחרונים שהחמירו בזה אפילו במקום סכנה, ויש שהקילו בזה עי"ש הטעמים.

ודרך אגב בספר דבר הלכה תשובות (סימן י"א) הביא עובדא באשה עם תינוק חולה בן שנה בבית חולים ששלחו אותה דחוף מחדר המיון לחדר ניתוח יחד עם רופא והילד על ידיה של האשה והיו צריכים לעלות במעלית מקומה תחתונה לקומה עליונה ומישהו שם העיר לה דאסורה לעלות עם הרופא במעלית מטעם איסור יחוד, אך היא עצמה חששה לפיקוח נפש ועלתה איתו, לאחר המעשה באו ושאלו לבעל הקהילות יעקב זצ"ל, והשיב דאין אוסרין בגלל היחוד על בעלה וגם מכיון שהיה פיקוח נפש קיל טפי, ועוד יתכן שאין כאן בכלל איסור יחוד משום שהמעלית עולה במהירות והיא פחות משיעור איסור ביאה, עכ"ד.

הס"א) שהביא מה שרצה ללמוד בספר דברי סופרים, וכתב דלדעתו יש לחלק כאן, בין דאיכא גירוי טפי שהרי יכול להיכנס עמה לאיסור יחוד מבלי רואה, לבין רווק העובד במשרד שישנם שם עוד אנשי צוות, ואפילו בדליכא אנשי צוות הא אנשים אחרים נכנסים ויוצאים שם. וכעין זה כתב בשו"ת שבת הלוי להקל על סמך דברי הסוברים שבדליכא יחוד לא חששו לגירוי, ועל סמך שישנם מלמדים נוספים ובכה"ג ליכא חשש גירוי, והכא נמי לנידון דידן שיש להקל בזה מעיקר הדין, וכל שכן לגבי רווק העובד בחנות מכולת וכדומה, ואפילו בשעות שנמצא שם לבדו, היות ושכיחי אנשים הנכנסים ויוצאים, אמנם בחנות לממכר בגדי נשים אסור לרווק לעבוד שם לבדו, מלבד מה שמכוער הדבר אפילו לנשוי לעבוד במלאכה שכזו, וגם במקום שיש להקל לרווק לעבוד עם נשים, לאו משנת חסידים הוא והכל לפי הענין.

קעה. והנה באוצר הפוסקים (עמוד מ"א)

אוחזת בצירי לידה גם כן צריכה להזהר באיסור יחוד, ולכן צריכים לדאוג שבעלה בעיר או החולנות פתוחות וצלולות, או נוסעים בתוך העירקעו. אמנם יש אומרים שכשיש לה כאבים חזקים כצירי לידה ואין לה כח להתרצות לעבירה לא יתכן שיהא איסור יחודקעו.

⊕ הערות וביאורים ⊕

בעבדתייהו טרידי ליכא להתיר יחוד, משום דעל ידי קריבות יגרה ביה היצר הרע לעשות מעשה עבירה, אבל במקום פיקוח נפש שאדם בהול על נפשו, בודאי החולנית לא תתפתה לעשות מעשה עבירה, וממילא בודאי ליכא משום אבזרייהו דג"ע בהיחוד שבאופן זה ובמקום צורך חולה בודאי שרי, עכת"ד.

ושוב מצאתי בספר תורת היולדת (פרק י"ד שאלה ב') שנשאל אודות יולדת שצריכה לנסוע בימי חול או שבת לבית חולים ובפרט בלילה בכביש שהתנועה מועטת האם היא חייבת בליווי בעלה או תינוק כדי להמנע מאיסור יחוד עם הנהג. והשיב שאם הוא נהג נכרי צריך שיתלווה אליה בעלה או תינוק כדי למנוע איסור יחוד. וכשהנהג יהודי אין להתלוות אליה למנוע איסור יחוד, ובשבת אם המלוה גורם לתוספת הבערה אסור לו להתלוות אליה. ובהערה ד' ביאר הענין ונביא מקצת דבריו. דהנה מאחר ואיסור שבת חמור מאיסור יחוד, ואע"פ הוא אביזרייהו דגילוי עריות, בכל זאת אין בו כרת, וגם לאו אין בו, אולם לדעת הספר צור יעקב (סימן ט"ז) הסובר דיחוד אינו דוחה פיקוח נפש, חייבים ללוותה, דאם לא כן אסור לה לנסוע עם הנהג, וכן בשו"ת טוב טעם ודעת קמא (סימן קצ"ב) כתב דיחוד עם אשה הוי כקרקע עולם ואין לחלל שבת להצילה מיחוד. ומשמע שאם האיסור יחוד הוא על האיש הרי זה ביהרוג ואל יעבור, אולם כמה אחרונים חולקים עליו,

קעו. והנה בספר נשמת אברהם (סעיף א' אות א') הביא שם דשמע מהגרשז"א זצ"ל דבכה"ג בתוך העיר עצמו אפשר להכנס לתוך אמבולנס אפילו בלילה על פי השיטות שס"ל שאין איסור יחוד במקום שבעלה בעיר. ולכן לפי זה אם פנויה וכדומה צריכה להכנס לתוך אמבולנס אין לה ללכת בלילה, וכן אשה נשואה שצריכה לצאת מהעיר אסורה, אבל ביום אם החלונות צלולות שאפשר לראות את הנעשה בתוכו מותר. ועוד הביא שם מהגר"י נויורט זצ"ל מח"ס שש"כ, שאם נמצא נהג ועוד גבר שמטפל בה מאחורה מותר ללכת איתם אם הנהג יכול להסתכל על החלק האחורי של האמבולנס, ולכן אפילו חוץ לעיר או בלילה מותר משום דהוי כיחוד עם שני אנשים שמותר במקום חולה.

קעו. עיי' בשו"ת עמק התשובה חלק ו' (סימן תקי"ג) שנשאל שם לגבי אשה שצריכה לנסוע לבית חולים עם איש באופן שיש חשש יחוד, האם דוחים האיסור משום פיקוח נפש או לא. והשיב דהנה יש לדון אם האיסור יחוד הוי בכלל אבזרייהו דג"ע, ולכאורה לפי הלימוד מאבות דרב נתן שנלמד מהפסוק דלא תקרבו לגלות ערוה לפי זה הוי בכלל אבזרייהו דג"ע, אכן מ"מ נראין הדברים שמכיון שאין היחוד עצמות האיסור וכמו שנראה שהתירו במקום שאין חשש שיבוא לידי מעשה עבירה כגון בעלה בעיר או קרובות, אם כן אף בסתם

אם מותר לעבור על יחוד כדי להציל אשה מעבירה קלח. איש יר"ש הממונה להסתובב עם רכבו לשמור על שכונה חרדית בשעות הלילה, ולפעמים מוצא בנות ישראל ברחובות מאוחר בלילה והוי סכנה להשאירם לבדנה, משום פרוצים גנבים וכו', אמנם משום איסור יחוד יש לחוש לנסוע איתם באותו רכב בשעות הלילה שאין עוברים ושבים שם, ולכן יש לקחת עוד איש לפחות ביחד לשמירה, כדי שלא לעבור על איסור יחוד אפילו אם זה להציל אחד מעבירה קטח.

✽ הערות וביאורים ✽

פסקים של הגרי"ש אלישיב זצ"ל דכשאשה צריכה לנסוע בשבת לבית חולים משום פיקוח נפש, ובנסיעתה תעבור גם על איסור יחוד עם הנהג, כגון שצריך לעבור בדרך שאין שם עוברים ושבים כנ"ל, מותר לה לנסוע, שכשם שפיקוח נפש דוחה שבת כך הוא דוחה איסור יחוד. ואם יש קטן וקטנה שעל ידו כך לא יהיה איסור יחוד, צריכה לצרפם מאחר וזה מיקרי אפשר לקיים שניהם ולא נדחה איסור יחוד. ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ג' סוף (סימן מ"ה) מה שכתב בזה.

ולכן נראה דלהלכה נדחה איסור יחוד בפני פיקוח נפש, ועדיף לעבור על איסור יחוד מאיסור שבת.

וכשצריה תכופים ואינה מסוגלת להתרצות לעבירה יתכן שאין איסור יחוד. כי איסור יחוד הוא מחשש רצון ולא באונס, וגם בהפסקות קצרות בין ציר לציר גם כאשר יש ביניהם שיעור צליית ביצה, מ"מ הרי היא במצב של אפיסת כוחות ואינה מסוגלת להתרצות לעבירה ואין כאן איסור יחוד, וכן נוטה דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל, ועי' שם שהביא עוד כמה סניפים להקל.

קעה. והנה בשו"ת קנה בושם חלק ג' (סימן ק"ב) נשאל שם שאלה מעניינת באיסור יחוד לגבי מי שנתמנה לשמור על גדרי צניעות, האם מותר להכניס לתוך מכונתו בנות המסתובבות ברחוב בשעות מאוחרות בלילה כדי להצילן מעבירה, והאריך שם הרבה בביאור הדברים ונביא תמצית דבריו לתועלת הענין. והנה בגמ' במסכת שבת (דף ד.) מבאר שאסור לעבור על איסור קל כד להציל חבירו מאיסור חמור, ומאידך מצאנו במסכת סוכה (דף נב.) שבאבי הלך להציל מעבירה אף שיעבור בזה איסור יחוד, והאריך ליישב זה עי' שם. ועוד כתב דלמעשה יש אחרונים שמבואר מדבריהם שאין לעבור על איסור קל כדי

ועוד דן שם אם יש אפשרות לנסוע על כביש שיש תנועה מרובה אך הדרך תהיה יותר ארוכה, האם שהנהג היהודי יסע בדרך הארוכה בכדי למנוע יחוד, והסיק דלמעשה נראה דיש לנסוע בדרך הקצרה בלי ליווי, והביא שהעיר הגר"ח פ שיינברג זצ"ל דהרי באוטו אין איסור יחוד דאין לחוש שהאוטו ישבר באמצע הדרך ואפילו אם כן היא תוכל לצאת, ורצה להתיר אפילו בלי פיקוח נפש משום שהנהגים היום עובדים על פי חוקים שאם יסכן את הנוסע יפטר אותו מעבודה ולא רוצים למרעות את נפשם. ועי' בקונטרס הלכות יחוד והצניעות (סעיף ל"ג) שהביא

שחיה בבריכה לבד עם מציל

קלט. יש אומרים שמותר לאשה ללכת לבריכת מים אף שהמציל שם הוא יהודי, אף דאסור ליהודי להיות שם, מ"מ יש בעצם ההלכה מותר, ויש מחמירים בכל אופן. ולענין חשש איסור יחוד באשה שנשארה לבד בבריכה עם מציל, אינו נחשב יחוד עם המציל וראה הערה קעט.

✽ הערות וביאורים ✽

ששכרוהו ע"ז, וידוהו בדיני מלכות כרוצח שלכן ליכא איסור ממש, אבל מ"מ ירא ד' ובפרט נשי י"ח, אין להן לרחוץ שם, ובעליהן הת"ח יש להם להקפיד ולמונען מזה אם אפשר להם, כי יש לחוש שמא יתן עיניו בה וישתדל לבוא לביתה בשערה שאין בעלה בבית ויפתנה או יאנסה. ואף שהוא חשש רחוק ראו לת"ח לחוש לזה קצת כשאפשר באופן שלום, עכ"ד.

ולענין מה שכתבנו לעיל שמותר להתייחד באופן שנשארת אשה אחת עם המציל, כיון דנחשב פתח פתוח לרשות הרבים, ולעיתים באים פקחים מהעיריה להשגיח, אכן מ"מ אין זה מגדרי הצניעות להתרחץ בפני מציל. ואפשר שיש כאן עוד איסור של איש הממונה על נשים.

ועי' בספר אורחות הבית להגר"מ שטרנבוך שליט"א (עמוד קמ"ח) בהדרכה והערות (פרק י"ג) שכתב דבמקום חוץ רחצה לנשים לבד, רק נמצא שם מציל שמסתכל ורואה הנשים, אם הוא עכו"ם ואין להם משא ומתן עמו, נראה דאין לחוש לעכו"ם בהרהורי עבירה, אבל אם הוא ישראל ראוי לאסור, אבל נהגו להקל בישראל כמו ברופא שטרוד בעבודתיהו, וצ"ב. ובספר דברי חכמים (עמוד רנ"ז) הביא ששמע בשם הגר"פ שיינברג צ"ל שהנשים צריכות ללבוש בגדיהן כדרך, רק מיד לפני כניסה למים יוכלו לראות אותם

להציל חברו מאיסור חמור. ואע"פ שהרכב שהוא מסתובב בתוכו יש עליו אורות דולקות, מ"מ אם אין עוברים ושבים שם לא מהני אורות דולקים אפילו בעיר. ואח"כ האריך בעוד צדדים לכאן ולכאן להתיר ולאסור בכמה צירופים, ונראה דאפילו להעלות עוד איש אחד עם הנהג אין לעשות כיון דאין לאיש הזה לסמוך על עצמו ועל חזקת כשרותו לעבור איסור חז"ל משום ספק איסורא דאחרים. אך אחרי כמה הוכחות פסק לדינא שאפשר ליסע עם עוד איש אחד או שנים כדי להציל את הבנות האלו מעבירה ח"ו, עי' שם אריכות דבריו.

קעט. והנה בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' (סימן ס"ב) כתב דמכין שהמקום קבוע לרחיצת נשים, הרי הוא כמו בביתה, ואין זה משום פריצות בשביל אחד שנמצא שם שלא לכוונת פריצות, אלא כוונתו למלאכתו, והוא בשעה שהרבה נשים רוחצות שם, שלא שייך איסור יחוד אף לפרוצים, וגם שברור שיענש ע"ז על שעסק בתאוותיו מפני שעל ידי זה לא היה שייך שיעשה מלאכתו דהיינו לראות אם ח"ו יש צורך הצלה, וגם הוא יראה מלעסוק בזה דמושא יארע אז אחת שטובעת ולא ידע להצילה, שאז ודאי יגלו כל הנשים שהיה זה משום שעסק בתאוותיו ולא במלאכת הצלה

יחוד במעלית

קמ. מותר לאיש ואשה לנסוע במעלית אפילו כשהם לבדם, ולא נחשב מקום לגלות את הערוה. ואם אפשר ראוי למנוע מזה מטעם צניעות, ויש אומרים משום יחוד, וראה כל זה בהערה קפ.

הערות וביאורים

והתרופה שנתן, ואילו המציל העבודה שלו זה להסתכל על נשים בסביבו, וממילא עולות עוד מחשבות בראשו, ולכן יש לאסור בכל תוקף, עכ"ד.

ועי' בשו"ת ויען דוד חלק ב' (קפ"ד) שהארץ בזה והסיק שם שמי שמניח אשתו או לבתו ללכת למקומות האלו, רשע הוא ועובר על הדת, ועל הדינים למחות בכף תוקף ועוז ולהעביר גלולים מן הארץ. וכן החמיר לכתחילה הגר"מ גרוס שליט"א אבל בגוי קיל טפי, ומ"מ מדרכי הצניעות צריכים להימנע, עי' בספרו מנוחת אמת (פרק ט"ז הערה נ'). ובספר דברי חכמים שם הביא ששמע מהגר"ש אלישיב זצ"ל שהכל אסור בזה ואין להתיר כלל.

קפ. והנה עיקר הנידון כאן מיוסד על מהו השיעור לאיסור יחוד, וכבר הזכרנו לעיל בתחילת הסימן כמה שיטות שונות בזה שלמעשה מתחילים מחצי דקה עד שתיים או שלוש דקות, וגם הארכנו אם שייך כאן איסור חצי שיעור, ולכן לפני שנדון אם בכלל שייך איסור יחוד במעלית יש לציין שכל השאלה מתחילה דוקא אם המעלית עולה ויורד במשך זמן יותר מזה, ואם כן יש לדון למה מותר להיות ביחד עם אשה בתוך מעלית, ונביא כאן תמצית דברי רבותינו הפוסקים שדנו בזה.

בספר דבר הלכה חלק התשובות (סימן י"א) הסיק דשיעור איסור יחוד הוא אם מתייחדים אחרי 35 שניות, ולכן הכריע

במים, אבל יש היתר שהוא עסוק במלאכתו ששומר עליהם כמו רופא, ובזה מותר.

ועי' בשו"ת משנת יוסף חלק י' (סימן ג') שנשאל אודות אם מותר לבנות ישראל ללכת לבריכה בזמן שיש שם מציל גבר. והשיב דהדבר פשוט וברור על פי ההלכה שאסור ומגונה מאוד ומוטב לוותר על תענוג הרחיצה והשחיה, אפילו כשזה לצרכי הבריאות מאשר לגלות יותר מטפח לפני איש. דהרי אפילו שלא בפני שום אדם אסור להתגלות דהשי"ת מלא כל הארץ כבודו וכמו שנפסק להלכה באו"ח (סימן ב' סעיף א') דיש להתלבש באופן שכשיקום הוא יהיה מכוסה. ואפילו באופן הכי צנוע ברחיצה בים ובבריכה טפח ויותר מזה מגולה, ורק על פי הוראת רופא שנחוץ מטעם הבריאות יש להתיר בבגד צנוע כשיש שם מצילה כנהוג במקומות החרדים, דכמו שיש היום שוטרות ורופאות, גם יש מצילות ומפקחות. וכבר האריך במשנת יוסף חלק ה' (סימן ב') דאף בביקור אצל רופא הגם דטריד בעבידתיה, וגם אומן לא מרע אומנותיה, ועוסק במלאכת הרפואה בכל זאת צריך להזהר בבדיקות אצל רופא שאין צורך בכך. ולמעשה יש על הנשים ב' איסורי תורה, א' לפני עור שמכשילות את המציל אם מסתכל יותר מן הצורך, ב' חיוב מן התורה של והיה מחנך קדוש ולא יראה בך ערות דבר. ומציל עוד יותר גרוע מרופא, שהרופא עיקר מחשבתו על המירשם

במעלית אקספרס אם עולים או יורדים בבת אחת יותר משבע קומות במעלית של בית משותף או יותר משמונה קומות במעלית של משרד יש להזהר מאיסור יחוד כי שיעור זמן עלייתם או ירידתם בבת אחת בערך 35 שניות. אבל שבע קומות בבת אחת לכאורה אין כאן איסור יחוד. ואם נמצאים במעלית שיורדת הרבה קומות ביחד ויש חשש לאיסור יחוד לשיעור זה, יש עצה שמיד עם הכנסו למעלית ועדיין הדלת פתוחה ילחץ על כפתור עד הקומה שאין בה שיעור יחוד ובהגיען לשם תפתח, וכשתפתח שוב ילחץ עד קומה שאין בה שיעור יחוד וכן הלאה. ובסוג המעליות שאפשר לעשות שלא תעצר עצה זו רק לכשר, אבל לאשה עם פרוץ או גוי צ"ע משום דחשודים על יחוד ואפשר שיעשו פועלה שהמעלית תמשיך ולא תעצר בקומה המיועדת וישוהו שיעור יחוד ויפתחנה, וצ"ע.

ולמעשה הסכימו רוב האחרונים שמאחר שאי אפשר לבוא לשיעור כדי טומאה מצד הדין מותר לאיש להכנס למעלית עם אשה אחת, וכ"כ באוצר הפוסקים (אות ט'), ועי' בשו"ת אגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ה אות ט"ז) שכתב שאי אפשר להמשיך יחוד בתוך מעלית כיון שאנשים מבחוץ יכולים לעצור את המעלית, ודלא כהמחמירים שחששו שימשיך ליחוד, וממילא נראה מדבריו היכי תמצא שאפשר להיות במקום מוסתר אך לא נכלל בגדר שיכול לבוא לגילוי ערוה. ועי' בשו"ת אור יצחק חלק א' אבן העזר סימן ה' שנשאל לגבי יחוד במעלית, והשיב דאין יחוד במעלית משום דודאי אין בזמן ההוא כדי פיוס וביאה. ועי' בשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ו אות ה') שהביא סברא שמעלית מיחשב כרשות הרבים דהא חזינן דאף פרוצים גמורים

אינם נכשלים שם בביאה, וזהו מלבד הסברא שאפשר לעצור המעלית מבחוץ. והביא עוד סברא שהמקום מחמת עצמו צריך להיות ראוי לגלות ערוה ולכן במעלית מחמת צמצום המקום אין חשש, מלבד מעליות גדולות כגון בבית חולים. [ואפשר דיש לימוד זכות מהאי טעמא על המקילים בנסיעה ברכב שהוא מצומצם ולכן אין חשש, וכבר התבארנו לעיל באריכות הדין למעשה ביחוד בנסיעה ביום ובלילה]. ועי' בשו"ת מנחת שלמה (סימן צ"א אות כ"ב), ובקובץ תשובות חלק ג' (סימן קפ"ז), ובשו"ת משנה הלכות חלק ד' (סימן קפ"ה), ובשו"ת יבקש תורה חלק ז' (סימן ק"ו). ומ"מ יש אומרים שבעל נפש יש לו מקום להחמיר היכא דאפשר ותע"ב, ועי' בשו"ת מנחת יצחק חלק ד' (סימן צ"ד-צ"ז), ובשו"ת שבט הלוי חלק ג' (סימן קפ"ב) ושו"ת להורות נתן חלק א' (סימן נ"ח), ובשו"ת חלקת יעקב אבן העזר (סימן ס"ה), ושו"ת באר שרים חלק ב' (סימן ב' אות ד').

מעלית אוטומטית

ולענין מעלית אוטומטית שנפתחת מאליה בכל קומה, וכן מעלית שהעומד מבחוץ יכול לעכבה בכל קומה וקומה ונפתחת, ואין ביד הנמצא בפנים להוליכה בבת אחת כרצונו, אין בזה איסור יחוד אפילו כשנוסעים הרבה קומות.

מעליות שביד אדם מבפנים

למנוע פתיחתו בחוץ

והנה בשו"ת מנחת אשר חלק א' (פ"ו אות ד') כתב שלגבי אלו מעליות שבהם ביד האדם ללחוץ מבפנים על לחצן כדי למנוע פתחתו מבחוץ, יש לעיין אם באלו יש איסור יחוד. ונראה לכאורה דכיון דבדרך כלל הילוכה הרגיל של המעלית היא נפתחת בכל זמן ושעה אלא שיכול האדם

האם ראוי לאשה להתייחד עם חילוני במעלית
קמא. ראוי שאשה לא תתייחד עם חילוני, ואיש עם חילונית
במעלית קפא.

הערות וביאורים

לא מירתתי, וכמו שוראים בזמנינו בהרבה
מקומות שמודבק בתוך המעלית מדבקה
שכתוב שהמעלים מצולם, כ"כ בספר
החשוב מנחת איש (פרק י"ד סעיף ד').

קפא. ספר בינה ודעת (פרק כ"ג סעיף נ"ח)
הביא בשם הגרשז"א זצ"ל דאף
בנסיעה במעלית באופן שאין זמן שיעור
יחוד ולא חיישינן שמא יעשה פעולה
לעוצרה, אמנם באיש פרוץ יש לאסור, ויש
אומרים לאסור בכל אופן, וכמ"ש לעיל.
וכך מובא בשמו בספר דברי סופרים (סעיף
א') בירור הלכה סוף ד"ה ודבר זה. והוסיף
שם דאם יש עמו במעלית שתי נשים, הנה
אם באנו לאסור מצד הסברא דחיישינן
שמא יבואו לזנות במקום אחר, א"כ בשתי
נשים מותר אף לכתחילה.

אמנם בספר תורת היחוד (פרק א' הערה
כ"ג) הביא שהנכנס למעלית ביחד עם גוי
או פרוץ דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל הוא
שבדרך כלל אין איסור בכה"ג, וטעמו
משום שמסתמא יודע להעמידים בחוץ
פעולתם שנעשית בעצירת המעלית, ועל
כן הם מפחדים לעשות מעשה כזה, אך
אם לא תהיה ניכרת פעולתם להעמידים
בחוץ יש להחמיר. וסיים דיש לדעת
דמעלית שפועלת על ידי פעולת האדם
מבפנים על ידי מפתח וכדומה וברצונו
לנסוע היכן שרוצה, בכה"ג יש לאסור
לנסוע בתוכו דאין כאן פתח פתוח לרשות
הרבים והרי הוא כמו בחדר געול שאסור
בפשיטות, עכ"ד. ועי' בשו"ת אגרות משה
שם (סימן ס"ה אות כ"ב).

לשנות מצב זה, אין בזה איסור יחוד, כמו
שלא חיישינן שמא ינעל את הדלת,
ולעולם דיינינן לפי המצב העכשווי ולא
חיישינן שמא ישנו את המצב בענין שיהיה
כאן יחוד גמור. ואף שיש לחלק בסברא,
דאף דלא חיישינן שינעל דלת ויצור מצב
של יחוד, מ"מ במעלית יש מצב של יחוד
אלא דהדלת הנפתחת בכל שעה מתירה
יחוד זה, וכיון שבידו למנוע פתיחת הדלת
שוב אסור. מ"מ נטיית הלב דהמצב
הטבעי של המעלית הוא שהיא נפתחת
בכל שעה, ומניעת מצב זה כמילתא
אחריתא ושינוי נחשב, לכן יש לעיין בזה.
מיהו כמדומה שרוב רובם של המעליות
אין ביד מי שבפנים למנוע פתיחת הדלת
לעבור אלה שלחצו על הכפתור מבחוץ,
עכ"ד.

יחוד במעלית עם מצלמה (מעגל)

סגור

מעלית שזמן נסיעתה הוא יותר
מהשיעור טומאה שיש אומרים שהוא
בערך עד דקה או דקה וחצי, ואי אפשר
לעוצרה במחוץ, אך בחדר הברקה או
במשרד רואים את כל הנעשה בתוך
המעיל על ידי "מעגל סגור", וכל שכן אם
המעלית שקופה שרואים מבחוץ את
הנעשה בפנים, אין בה משום יחוד, כיון
דהוי כפתח פתוח לרשות הרבים וכדין
בית שיש בו חלונות שאפשר לראות
מבחוץ את הנעשה בתוך הבית. אלא
שצריכים המתייחדים לדעת שיש
אפשרות לראות מהנעשה בפנים דאל"ה

הנוסע במעלית באמצע הלילה

קמב. כל ההיתרים שהזכרנו לעיל לגבי יחוד במעלית, נאמר דוקא בבנין משרדים בשעות העבודה, וכן בבנין מגורים במשך היום ובשעות הלילה המוקדמות שעדיין אנשים עולים ויורדים בו, אבל באמצע הלילה שאין בני אדם מצויים שם כלל יש להזהר בזה קפ"ב.

משרתת ישראלית בבית ישראל עם בעל הבית

קמג. משרתת ישראלית בבית ישראל שמגיעה לבית כשבעל הבית נמצא שם, אע"פ שבעלה בעיר, מ"מ כדאי לכתחילה להשאיר את הדלת פתוח קצת או לפחות סגור ולא נעול, כדי להתיר היחוד בכה"ג, וראה בהערה צדדי השאלה וביאור ההיתרים והאיסורים קפ"ג.

⊗ הערות וביאורים ⊗

אפשר לדון כאן על ההיתר של בעלה בעיר מצד המשרתת הישראלית, שלכאורה כל עוד שאין חשש של לבו גס בה בין הבעל הבית להמשרתת, אפשר להקל מטעם בעלה בעיר, וכבר הבאנו לעיל במקום אחר שלכאורה עוזרת בית לכמה שעות אין שום לבו גס בה, כי אין שום קירבה או משא ומתן ביניהם בדרך כלל. אלא דבאמת מה שיש לדון כאן הוא לפי שיטת החכמת אדם שהבאנו שהחמיר בבעלה בעיר כשאשתו מתייחדת בבית אחר, אע"פ שיש הרבה מקילים בזה, מ"מ חשבתי שכדי לצאת ידי שיטות המחמירים עדיף להשאיר את הדלת פתוח קצת או סגור בלתי נעול שירוויח בזה את ההיתר של פתח פתוח לרשות הרבים. וכל זה מיירי בשעות היום, כי בשעות הלילה במקום שאין תינוקות וכדומה המצילים מאיסור יחוד, יש לעיין אם אפשר להקל להתייחד על סמך בעלה בעיר בלבד וכדעת המחמירם שאין ההיתר בבית אחר, ועוד אולי להתייחד עם משרתת ישראלית בבית ישראל כשמגיעה בקביעות כל שבוע גרע טפי, וצ"ע. וכבר

קפב. כ"כ הפוסקים, ועיי' בספר מנחת איש (פרק י"ד סעיף ה') ועוד הביא שם את דעות הפוסקים שהחמירו לכתחילה לא להכנס למעלית כשנמצאת שם אשה אחת לבדה, משום הרחק מן הכיעור.

קפג. והנה בנידון הנ"ל הלא הוא מצוי כגון אצל משפחות שיש להם עוזרת בית ישראלית, והיא מגיעה לפעמים בשעות שאשתו שבעל הבית כבר הלכה לעבודה או שעזבה את הבית והוא צריך להשאיר שם לעוד כמה זמן לפני שהוא יוצא מן הבית, ולכן יש לדון האם אפשר להתייחד לזמן מה וכדומה, או שמא הוא צריך לעזוב את הבית.

ויש לדון כאן מכמה צדדים להתיר, א' אם אשתו בעיר מצאנו ביחוד דרבנן, שיש מקילים בזה, ולכן אם עלולה לחזור כל כמה דקות כגון שהלכה למכולת וכדומה, אפשר להקל. אבל אם אשתו עזבה למשך כמה שעות, לכאורה אין להקל מצד אשתו בעיר ובפרט שיש הרבה פוסקים שלא הקילו בזה כי מצאנו רק היתר של בעלה בעיר, ולא של אשתו בעיר. ועוד

רל אהל אבן העזר סימן כ"ב יעקב

יחוד עם אשתו בלא כתובה

קמד. אסור להתייחד עם אשתו בלא כתובה, ואם נאבדה כתובתה ראה הערה קפד.

האם יש איסור יחוד כשאחד מהם ישן

קמה. מסתבר דיש איסור יחוד אפילו כשאחד ישן כיון שיש לחוש שמא יתעורר קפה.

זקן וכדומה שצריך לגור בקביעות בבית אחד מקרוביו כיצד ינצל מאיסור יחוד

קמו. זקן וכדומה שאין לו אשה וצריך לדור בקביעות אצל משפחה אחרת או קרוב משפחה וכדומה, ובמשך היום הבעל הבית עוזב והוא נמצא לבדו עם בעלת הבית, מאחר שיש כאן שאלה חמורה של איסור יחוד, יש לברר את צדדי ההיתר שיש להתיר בכה"ג, ומקצת

⊕ הערות וביאורים ⊕

אם לא יודעים בבירור אלא שלא מוצאים אותו כעת אין צריך לכתוב כתובה אחרת. ועי' בשו"ת חיי הלוי חלק א' (סימן ק"ב), ובשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן תש"ס).

קפה. כן נראה, ועי' בשו"ת ודרשת וחקרת חלק ה' אבן העזר (סימן י"ב אות ג') שכתב דכמו שמהני שומר ישן להציל מאיסור יחוד משום שחוששים שמא יתעורר, לכאורה ה"ה כאן מאחר ויש לחוש שמא יתעורר. ולכן אם בחור יושן והוריו יוצאים מביתם ומשאירים שם עוזרת אע"פ שיוצאת לפני שהבחור קם משנתו, יש לדון אם עוברים הוריו על לאו דלפני עור, ועי' בערוך השלחן או"ח (סימן כ"ה סעיף ו') שכתב שישן פטור מכל המצוות כמות ולכן מברכים המחזיר נשמות לפגרים מתים, וכ"כ שאילת יעב"ץ שאם בא על אשתו בשינה ונתעברה וילדה, לא קיים מצות פרו ורבו, דישן לאו בר דעת היא לגמרי לא למצוה ולא לעבירה.

הזכרנו כמה פעמים במשך הספר את העצה למסור מפתחות לכמה שכנים שיכנסו לפעמים ושלא בזמנים קבועים.

קפד. והנה בטור ושו"ע אבן העזר (סימן ס"ו) כתב שאסור להתייחד עם הכלה

קודם שיכתוב לה כתובה, וכתב הרמ"א ויש מתירין להתייחד בלא כתובה, ובלבד שלא יבעול, ועי' באחרונים פירושים שונים בדברי השו"ע. ומ"מ לדעת הרמ"א אפשר להקל, וטעמא דמילתא משום שאיסור ביאה בלא כתובה הוא מדרבנן, ועי' בבית שמואל (ס"ק ו') מה שכתב בזה. ואף שיש מקום להקל על פי דברי הרמ"א, מ"מ פסק הגר"ש וואזנר שליט"א מובא בקובץ מבית לוי (ז' עמוד נ"ט) שכדי לצאת גם את שיטת השו"ע והמחמירים אפשר לכתוב לה שיק על סכום הכתובה. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ח' (סימן רפ"ח אות ב') שכתב לענין מי שנאבד להם כתובה כל מה שצריכים לכתוב כתובה מחדש הוא היכן שיודעים בבירור שנאבד להם, אבל

מהם הלא בכה"ג בעלה נמצא בעיר, וכן במשך היום אם יש אנשים אחרים שנכנסים ויוצאים לבית נחשב כפתח פתוח, או שאפשר גם למסור מפתחות לשכנים להיכנס כל כמה זמן בלי לדפוק על הדלת, וכן כיוצא בזה יש עוד צדדים להקל, וראה בהערה ביאור ההיתרים כדי להבין היטב איך מותר בכה"ג להתייחד ובפרט שזה שאלה מצויה בהרבה מקומות^{קפ}.

✿ הערות וביאורים ✿

איכא, וכדעת רש"י גם פירש הר"ן ותוס' ר"י הזקן ועוד, וכן הב"ח הביא דעת רש"י, שלכתחילה אסור להתייחד אפילו אם בעלה בעיר. אולם תוס' שם ד"ה בעלה בעיר חולקין על פירוש רש"י, וסוברים שאין כאן איסור כלל וכן נקטו עוד כמה ראשונים וכן נפסק להלכה בשו"ע (סעיף ח), ועי' בט"ז (ס"ק ז') שמפרש שגם רש"י מודה שאין איסור, משום דהא דנקט רש"י לשון להלקותו, לאו למידק אתא משום שלא מצאנו חילוק בין מלקות לאיסור, וגם עוד כמה אחרונים הבינו שרש"י מודה דיחוד דרבנן כגון ב' נשים ואיש אחד אפשר להקל על פי בעלה בעיר. ומ"מ לדינא נקטו כל האחרונים שיכולים להתייחד עם אשה כשבעלה בעיר.

והנה יש לדון כגון דא שבעלה בעיר אך הוא קצת רחוק ולא יגיע לבית במשך היום האם עדיין אפשר לסמוך להקל על פי בעלה בעיר, ולכאורה זה תלוי בשני הטעמים של הראשונים, לפי רש"י שכל ההיתר של בעלה בעיר הוא משום שמתירא שמא יגיע עכשיו, אם הוא לא רגיל לחזור לכאורה אין כאן היתר, אמנם לפי הרמב"ם והשו"ע שההיתר משום שאימת בעלה עליה, הרי אפילו אם הוא רחוק ואינו חוזר במשך היום הרי עדיין אימת בעלה עליה, ומהני בעלה בעיר. וכן נקטו גדולי הפוסקים.

קפו. והנה אע"פ שהארנו בזה הרבה לעיל, מצאתי לנכון להביא את השאלה בשלימותה עם כל פרטיה ולברר היטב את כל ההיתרים שהזכרנו במשך הספר. והרי מצאתי בשו"ת מנחת חן חלק ב' אבן העזר (סימן ו') שנשאל בכעין זה והאריך שם בטוב טעם ודעת לברר הסוגיא וצדדי היתר, ונביא כאן את תמצית דבריו לתועלת בירור ההלכה. והמעשה שבא לידו שם הוי בענין אחד שהזדקן ואין לו ילדים או אשה, וכבר לא מסוגל לגור בבית לבד, והכניסו אותו משפחתו אל בתיהם, והשאלה היא קצת מחמת חשש פיקוח נפש מאחר שאין לו היכן ללכת ובדרך כלל בכאלו מצבים לא רוצים שיביאו גוי לטפל בו. ולכן מאחר שבעל הבית הולך לישיבה במשך כל היום ונשאר הוא עם בעלת הבית, יש לדון מצד איסור יחוד מה עושים, ובמקרה שלו לפעמים הגיעו בנות לבקר את הבית בעתים לא ידועים, ולכן צריכים לברר אם יש כאן ההיתר של בעלה בעיר, או פתח פתוח או יוצא ונכנס.

והנה בענין ההיתר של בעלה בעיר, הרי איתא במסכת קידושין (דף פ"א.) אמר רבה בעלה בעיר אין חוששין משום יחוד, ופירוש רש"י שם משום דמסתפי השתא דאתי ולכן אין מלקין, ומשמע מלשונו דאף דאין מלקין הרי מ"מ איסורא מיהא

רלב אהל אבן העזר סימן כ"ב יעקב

סעיף ג). אמנם בכה"ג שיש ביניהם קירבה וגם מטפלים בו בכל יום, וגם דר שם בבית כבן בית ממש, אם כן בכה"ג יש שאלה גדולה של לבו גס בה ולא מהני ההיתר של בעלה בעיר. וע' שם בתשובה שרצה לחדש דאף בכה"ג אפשר להקל על פי ההיתר של בעלה בעיר, וכמובן גם בעוד צדדי היתר הנכתבים לקמן.

והנה לענין ההיתר של פתח פתוח לרשות הרבים, הרי יסודו מגמ' קידושין (דף פ"א). אמר רב יוסף פתח פתוח לרשות הרבים אין חוששין משום יחוד, וכן הוא ברמב"ם וכך נפסק בשו"ע סעיף ט', ומלשון השו"ע משמע דאין שום חשש איסור בפתח פתוח, אולם עי' בערוך השלחן (סעיף ו') שסובר דרק בדיעבד מועיל ההיתר של פתח פתוח, אמנם כבר תמה בשו"ת ציץ אליעזר חלק ו' (סימן מ' פרק י"א ס"ק כ"א) על הערה"ש עי' שם.

אכן מה שצריכים לדון כאן לגבי ההיתר שלפנינו של פתח פתוח הוא שהזכרנו אריכות לעיל דנחלקו הפוסקים מה הדין בדלת סגורה ולא נעולה במנעול האם עדיין אומרים את ההיתר של פתח פתוח, או שמא מאחר שהיא סגורה הרי איך מחשיבים את הבית כפתוח לרשות הרבים. והסיק שם כדעת רוב הפוסקים דדלת סגורה ולא נעולה נחשב כפתוח לרשות הרבים דמי.

אלא דמה שיש לעיין האם בכל זאת קיים ההיתר של פתח פתוח מאחר והוי במקום שלבו גס בה, והביא שם דעות הראשונים והאחרונים שהחמירו במקום דלבו גס בה, וגם הביא החלקת יעקב חלק ב' (סימן י"ז) שדן אודות מי שנמצא בבית לבד עם בת אשתו, והוא מבאר דלא מהני בזה פתח פתוח לרשות הרבים דהא יש אוסרין בלבו גס בה, וזה שמגדלה בביתו,

ומה שיש להסתפק כאן הוא אם בעלה מפליג לעיר אחרת האם עדיין יש לנו את ההיתר של בעלה בעיר, דהרי כבר הארכנו לעיל בזה כל מיני שיטות שונות מהו למעשה כעיר אחד ומה לא, ולמסקנא הסיק שם דבין לשיטות הסוברים דשתי עיירות סמוכות זה לזה ואין הפסק ביניהם דנחשבים כעיר אחת, ובין לדעת הסוברים דאפילו אם שני עיירות סמוכות זו לזו ויש הפסק ביניהם שדינם כשתי עיירות לענין איסור יחוד, אפשר להקל כאן, דכל השם ברוקלין כולל גם וויליאמסבורג וכדומה, ועוד יש לצרף מה שכתב באגרות משה חלק ד' אבן העזר (סימן ס"ה אות י"ח) דכל מדינה כזאת שמצוי בה הרבה מכוניות אף דרך רחוקה אם אפשר לבוא בחזרה עם מכונית באותו יום דינו כבעלה בעיר.

ועוד יש לדון שוב על ההיתר של בעלה בעיר, לפי מה שהבאנו לעיל האם אומרים היתר של בעלה בעיר במקום שלבו גס בה, והרי איתא בגמ' שאין היתר של בעלה בעיר במקום שלבו גס בה, ולפי זה יש לדון בכה"ג שאירי בגיסתו האם זה נחשב ללבו גס בה. והנה בפוסקים מבואר שלבו גס בה היינו או שגדלה עמו או קרובתיו, ולפי זה אין לנו ההיתר של בעלה בעיר, אבל לכאורה זה קשה לומר כך כי מבואר עוד בפוסקים דיסוד הדין של לבו גס בה היינו שקיימת ידיות ביניהם היוצרת קירבה של לבו גס בה, אבל באופן שידידות זו איננה ביניהם אף שהם קרובי משפחה אינו נחשב ללבו גס בה, שהרי יסוד ההיתר של בעלה בעיר שלא מהני במקום לבו גס בה משום דהקירוב ביניהם הוא גדול לכן לא מספיק השמירה הרגילה של בעלה בעיר, אלא צריכים שמירה יותר חזקה, אולם אם הידידות אינה קיימת כמ"ש לכאורה מספיק השמירה של בעלה בעיר, כמבואר בספר פתח הבית (פרק ז')

חדרי רנטגן והדמייה

קמוז. איש שנכנס לבדיקה עם אשה בחדר רנטגן במצב שהחדר נעול בעת הבדיקה, ולא ניתן להכנס לחדר הבדיקה מאזור ההמתנה, הרי יש איסור ייחוד. ולכן יש להקפיד שטכנאית תבצע את הצילום עבור אשה, וטכנאי עבור איש, או שיהיה שומר המציל מאיסור יחוד בעת הבדיקה. והטוב ביותר להתקין את חדרי הצילום כך שהחולה יישאר לבד בחדר הבדיקה, והטכנאי יבצע את הבדיקה מבחוץ^{קפז}.

ביקור חולים במקום חשש איסור יחוד

קמח. מאחר שכבר הזכרנו שחל איסור יחוד אפילו בחולה, לכן אע"פ שמותר לאיש לבקר אשה חולה, וה"ה להיפך, מ"מ יש להזהר שלא יהיו לבדם בחדר מדין איסור יחוד^{קפח}.

✻ הערות וביאורים ✻

הלכה, שמי שיש לו שכן שאפשר למסור לו את המפתחות, או שיש מבני הבית אנשים שנכנסים חופשי לתוך הבית עם המפתח בכל עת שרוצים, הרי מותר להתייחד בכה"ג, ועוד יש אומרים שההיתר של יוצא ונכנס עדיף מבעלה בעיר ופתח פתוח, כיון שיוצא ונכנס הוא כאילו הם בתוך הבית ממש.

ולכן העצה היעוצה הוא שיודיע גם לאחד מהשכנים או למסור לו מפתח לדירה, ולבקשו שיכנס לדירה פעם או פעמיים במושך היום בלי שעה קבועה, ומותרים גם להתייחד בצורה כזאת. וכן דעת עוד כמה פוסקים וכגון אודות הנידון של שמר טף שיש שאלה של יחוד, שהמציאו הגדולים עצה להשאיר מפתח אצל שכן שיכנס מדי פעם מזמן לזמן שמועיל בכה"ג, עכת"ד.

קפז. ראה אסיא חוברת ע"ה-ע"ו תשס"ה (עמוד 111) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל ויבלח"ט הגר"ש וואזנר והגר"נ קרליץ שליט"א.

קפח. עיי' בערוך השלחן יורה דעה (סימן

אין לך לבו גס בה גדול מזה. אמנם עוד מצאנו דעות המקילים וסברת המקילים הוא שהרי אחרים יכולים לראות מהנעשה בפנים ואנשים מתיראים מכך יותר ממה שבעלה בעיר. ולמעשה כך היקל הט"ז (סי"ק ח') והחיד"א ובעוד גדולי האחרונים, ואף בשו"ת אגרות משה חלק ד' (סימן ס"ה אות ט') נקט כדעת הט"ז וראיתו משום שהביא המחבר הדין של מי שלבו גס בה שאסור אפילו שבעלה בעיר, ולא הביא זה אצל הדין של פתח פתוח לרשות הרבים, משמע דאף אם לבו גס בה מותר בפתח פתוח.

אולם באמת בנידון הנ"ל יש היתר עדיף יותר מהנ"ל, מאחר שמצאנו מח' גדולה בשני ההיתרים הנ"ל מאחר ולבו גס בה, לכן מדוע לא נביא כאן את צד ההיתר של מה שבנידון דידן יש אנשי הבית או קרובים כגון בנות ובנים שיש להם מפתח לבית ויכולים להכנס בכל עת שרוצים, הרי יש כאן היתר של יוצא ונכנס, וזה כבר הארכנו לעיל בשם החזון איש ובעל הדובב מישרים ועוד שהובא בספר דבר

רלד אהל אבן העזר סימן כ"ב יעקב

להתיר יחוד על ידי שמירה- מצלמה שמצלמת את שטח החדר שמתייחדים בו

קמט. לאחרונה דנו הרבה מגדולי הפוסקים לברר את המציאות לאלו שעובדים במשרד או חנות או מפעל או מחסן וכדומה ויש שם בעל הבית ועובדות שם גם נשים או אפילו אשה אחת, ויש שאלה רצינית של איסור יחוד כל יום ויום. ובכמה מקומות מותקנת שם מצלמה המצלמת את כל הנעשה בתוך החדר. ויש לדון בזה האם מותר להתייחד בכה"ג שיש מצלמה שמסתכל על הנעשה בחדר כל היום אולי יש מזה מירתת, או דהוי כפתח פתוח שמישהו יכול להכנס או כשאר צדדי ההיתרים שמצאנו בהלכות יחוד. ולאחרונה מצאנו כמה תשובות חשובות שדנו בזה, ולתועלת הענין נביא כאן את צדדי ההיתר, ובהערה נאריך יותר בזה ונביא את מו"מ הצדדים לכאן ולכאן. ובכל אופן כל מי שנוגע לו שאלה זו למעשה צריך תמיד לפנות לרב מובהק כדי לברר כיצד נוהגין מאחר ולא כל מקומות העבודה שוים, וכן תלוי בטיב העובדים שם וצריך תמיד לברר את המציאות כפי שהוא.

יש אומרים שאין להתיר לאיש אחד להתייחד עם אשה אחת או עם כמה נשים בחדר סגור כדומה אפילו אם יש שם מצלמה שמצלמת את כל הנעשה בתוך החדר אא"כ מקיימים ה' תנאים: א) שהמצלמות שולטות על כל המקומות לרבות פינותיהם, הפרוזדור ואיזורי האיחסון. ב) שהם פועלים בכל עת ורגע, בעת שמתייחדים שם. ג) שהתמונות הם באיכות גבוהה, באופן שדמות המתייחדים ומעשיהם נראים בבירור. ד) שהם גלויים לעיני אחר, באופן שהוא רואה, או מסוגל לראותם בכל עת. ה) שהאיש והאשה המתייחדים יודעים מכל האמור. ואם חמשה התנאים האלו מקיימים יש אומרים שאפשר להתייחד לכתחילה, וכמובן שיש אומרים שבכל אופן אין לסמוך על כך היתרים, וכמבואר בהערה קפט.

חשש יחוד בסוכה

קנ. סוכה שנמצאת ברחוב והדלת סגורה, אף שאינה נעולה ויש בה

⊕ הערות וביאורים ⊕

של"ה סעיף י"א), ובשו"ת זקן אהרן חלק ב' (סימן ע"ו), ובשערים המצויינים בהלכה (סימן קנ"ב אות י"ד).
קפט. והנה יש לי להקדים שלמרות שיש הרבה פוסקים שמחמירים לסמוך בדברים כאלו, מ"מ כדאי לי להאריך כאן

להכנס לשם, משא"כ במקום סגור, ואף אין לדמות למה שכתב הנודע ביהודה להתיר בחלון פתוח, דכמה חילוקים יש בין זה לזה, ולא מפני שאנו מזדמים נעשה מעשה, ואין לנו בזה אלא דברי רבינו שליט"א שמנסיונו הרב בנסיגות ובמכשולות שנגרמו על ידי היתרים אלו ודומיהם, קבע בהחלט שאין לסמוך על זה].

דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א

פסק שאין להתיר יחוד על ידי מצלמה-כך שמע הרה"ג רבי יעקב יוסף ולדשיין שליט"א, וכך השיב לי הגר"ח קניבסקי שליט"א בתשובה כת"י.

דעת הגאון רבי ניסים קרליין שליט"א

אחרי הרבה חיפושים בספרי זמנינו נסיתי למצוא מי שמדבר על המצלמה שהוא דבר שנתחדש בדור שלנו, ומצאתי את דעת הגאון רבי ניסים קרליין שליט"א שנמצא בספר חוט שני על הלכות מזוזה (עמוד תכ"ט) וכאן הוא תמצית דבריו, דהנה דהא דאסור להתייחד עם אשה במקום סתר יש לדון לגבי סתר שמופעל שם מצלמות שאפשר שעל ידם לראות את מעשיהם הנמצאים במקום, נראה פשוט דאין המקום הזה נחשב כמקום סתר משום דשייך בזה מירתת, שהרי אפשר לראות את מעשיהם, ואין חילוק אם רואים את מעשיהם בשעת מעשה על ידי המצלמה או אח"כ משום דכל שאפשר לראות ולידע הוי מירתת, ואין זה מקום סתר, ודומיא דמתייחד אדם עם אשה ותינוקית משום שמירתת שמא יספרו את מעשיהם בשוק.

אמנם יש לידע שהא שלא נחשב מקום סתר הרי הוא בתנאי שהמצלמה

משום שיש אנשים שמטעם עבודה ופרנסה אין להם כמעט שום ברירה, ולכן צריכים לדעת מה הם צדדי ההיתר, כי צדדי האיסור יותר מובנים לכולם, ובפרט שמדובר כאן באנשים שמתייחדים כל יום באופן קבוע, וכידוע דכל מה שבן אדם מתייחד ומכיר יותר מתחילים להרגיש יותר בנחת ובעניני צניעות ואיסור יחוד זה אחד מהדברים שגורמים לאיסורים נוראים, ועכ"פ בעז"ה נביא ונסכם את תשובות מגדולי הפוסקים. (וכדאי לי לציין שלפעמים נביא פסקים ותשובות שדיברו על המצלמה וצריך לדקדק היטב לראות על איזה שאלה דנו אם המצלמה מועיל כי בכל מקרה הדין אחרת).

דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל

מובא בספר וישמע משה, וכן שמעתי מהרה"ג יעקב יוסף ולדשיין שליט"א ששמע מהגרי"ש זצ"ל שאין לסמוך על ההיתר של יחוד על ידי מצלמה כי אפשר לקרוע את החוט וכדומה.

דעת הגאון רבי שמואל הלוי וואזנר שליט"א בעל שבט הלוי

בחודש חשון שנת תשע"ג כתב בעל השבט הלוי שליט"א מכתב ופרסמו אותו וז"ל: שמעתי בצער כאלו איזה רבנים רצו להתיר איסור יחוד החמור על ידי עין אלקטרי וכדומה ולדעתינו דע"ת האיסור במקומו עומד וח"ו להקל בזה.

[ובספר מלבושי מרדכי לנכדו של בעל שבט הלוי שליט"א הלכות יחוד (עמוד ר"י) כתב דבמקומות עבודה וכדומה שמתוקן בהם עין אלקטרוני (מצלמות שמצלמים את הנעשה בחדרי הבית או המפעל וכדומה) משום גנבים ושאר סיבות, פסק מרן רבינו שליט"א שאין להתיר את היחוד על סמך זה, ואין לדמות למה שהתירו חז"ל יחוד בפתח פתוח, ששם יכולים בני אדם

לבאים ושבים שמתאכסנים שם, וישנם חדרים נפרדים לכל אחד ואחד, ובמסדרון המוביל לחדרים אלו מהכניסה לבית מופעלת מצלמה, ובחדרים לא מופעלת מצלמה, ודלת הבית צריכה להיות נעולה, יש בזה איסור יחוד גמור, ולא מהני מצלמה, אא"כ היא מצלמת את כל השטח שבו הם נמצאים, בלא מקום מוסתר ומחבוא מן המצלמה. ויש להודיע ולהתריע במקומות הללו וכיוצא בהם, שיש בזה איסור יחוד גמור. ואם יש לאנשים אחרים מפתחות להכנס לדירה וכדומה יש לדון לפי הענין תדירות גבוהה של אנשים שנכנסים לדירה, עכת"ד.

דעת הגאון רבי יחזקאל רוטה שליט"א מח"ס שו"ת עמק התשובה ועוד

ומצאתי בקובץ אור ישראל ס"ה תשרי תשע"ג שהביא שם כמה תשובות חשובות, ובעז"ה נביא את תמצית התשובות החשובות הנמצאים שם. ראשית נביא תמצית דברי הגאון במ"ס עמק התשובה שליט"א הרב יחזקאל רוטה שליט"א, שנשאל שם אודות המצלמה אם יועיל להציל מאיסור יחוד, ושלחו אצלו קונטרס ארוך על זה הנכתב על ידי הרב סיני מלוביצקי שליט"א שיצא להקל שלא תהיה שמירה זו יותר גרועה משמירת חמשה נשים המצילות מאיסור יחוד. והשיב על זה למעשה דנראה דמה שיש מתירים על סמך שאפשר לראות את הסרט אח"כ, לכאורה זה לא מועיל, דהנה בדבר הצלה מאיסור יחוד לא מצאנו שיועיל רק מה שמירתתי שמה יראו אותו בשעת מעשה כפתח פתוח שיש עוברין ושבין באותו זמן ויראו אותם, וכמו שמצאנו באחרונים שלא התירו פתח פתוח אם הדלת סגור ולא נעול כיון

מצלמת את כל המקום שבו הם מתייחדים, אבל אם עדיין נשארו שם מקומות פינות וכדומה שאין המצלמה מצלמת, ושם הם יכולים ללכת ולעשות מעשה עבירה לכאורה זה אינו מועיל להציל מאיסור יחוד. וביאור הדברים דהרי באיסור יחוד ישנם ב' חלקים, א' שמתעורר הרצון, ב' המעשה עצמו. ואם היחוד הוא במצב שמתעורר ואח"כ הוא יכול לעבור כגון בכה"ג ללכת לפינה בחדר זה יחוד גמור משום דזה מקום סתר, והגורם של יחוד קיים גם בעין רואה של המצלמה כיון שיש כאן הרגשה של המצאות אנשים אחרים שמפריע, ולכן גורם לכסות את המצלמה או ללכת לפינה אחרת שלא מגיעה לשם המצלמה וגורם איסור יחוד משום דהוה מקום סתר גמור.

ויש לעיין למה המצלמה לא דומה לההיתרים שמצאנו בחז"ל כגון בעלה בעיר או פתח פתוח וכדומה, והתשובה היא משום דכל ההיתר של בעלה בעיר או פתח פתוח הם מצבים שלא רק מבטלים את האיסור המעשי של יחוד, אלא מבטלים גם את ההרגשה של ההמצאות המשותפת ואת ההרגשות שיכולים להתעורר ולהתפתח. ולכן במקום שיש מצלמה אע"פ שמבטל איסור המעשי אבל אינו מבטל את ההרגש והרצון לחטוא, דזה ידוע דמה שאדם יכול לעשות כשהוא לבדו בחדר, אינו עושה כשאדם אחר נמצא בחדר, אבל כשאין אחרים עימם ורק המצלמה מצלמת, הרגשת האדם וטבעו שעם המצלמה הוא יסתדר בדרכים שונות, ואין זה פועל למנוע ממנו את ההרגש של המצאות המשותפת.

ולמעשה הסיק שם שבמקומות ציבוריים כמו בתי כנסת אורחים, או מקומות לינה ואכילה בבתי חולים שנועד

שכעת לא ראויים את המעשה, וה"ה בחמשה נשים שמצילים מאיסור יחוד היינו שהם נמצאים שם, אבל אם הם לא נמצאים שם באותו שעה, ורק אפשר לברר אח"כ מה קרה על זה לא מצאנו שיצילו מאיסור יחוד, וטעמא דמילתא פשוט משום דיאמר המתייחד לעצמו מאן יאמר שילך לברר על הסרט. ולכן אין צד להתיר במצלמה על סמך היתר זה בלבד, ורק אם היה המצלמה מראה בחוץ את כל שטח החדר, ואפשר לראות הכל בחוץ תמיד אז אפשר לצדד להקל. ואע"פ שבשו"ת עמק התשובה חלק ג' (סימן צ"ו אות כ) צידד לומר לגבי חמשה נשים שמצילים אפילו ביוצא ונכנס, מ"מ כל זה היינו שיוצאים ונכנסים בשעת היחוד.

אמנם אולי יש לומר להקל על פי מה שמצאנו לגבי איסורים אם יש לנו חשש שיחליף הגוי בשר כשר עם בשר נבילה, אם יעשה איזה חותם וסימן כדי לברר שלא יחליפו בזה מועיל מה שיכול לברר אח"כ על ידי סימנים או מצלמות וכדומה כיון שהגוי יהיה מירתת מזה, מ"מ אין לדמות חששות שמא החליפו הבשר שהוא משום הנאה מהחילופין בעלמא, שבזה מספיק מה שיודע שיוכל לברר אח"כ והוי כעין עבידא לגלוי ומירתת להחליף. משא"כ החשש של איסור יחוד שהוא משום תקיף יצריה אפילו על חסיד שבחסידיים יש חשש דתקיף ליה יצריה, ומה שיכול להתברר אח"כ לא מצילו מאיסור יחוד משום דהיצר הרע יכול לעשות כל מיני חשבונות ובעיני דוקא שיכול לברר מה קורה בשעת היחוד ממש.

ומה שיש לצדד להקל שהמצלמה מצילה מאיסור יחוד אם מסתכלים על הסרט בעת שמתייחדים שם, הלא נראה דדוקא אם יש רבים שמסתכלים על

הסרט אפשר לצדד להקל דדינו כשרות הרבים, אבל אם המצלמה נראית על ידי אדם אחד אף שהוא כשר ורואה את כל המתרחש בפנים אינו מספיק להציל מאיסור יחוד, אף דלפי דברי הרמ"א אדם כשר מציל מאיסור יחוד, מ"מ התם מיירי שהאנשים הכשרים נמצאים ביחד בחדר היחוד זה בפני זה, אבל זה שלא בפני זה מאן יאמר דמועיל, ועכ"פ אם היו ב' אנשים כשרים כבר נחשבים כרבים להציל מאיסור יחוד, ועוד אם היו אחד מחמשה נשים המצילות מאיסור יחוד מסתכלות על המצלמה הרי זה מועיל להציל אם תוכל לראות את כל המתרחש בחדר היחוד. ועי' שם עוד מה שכתב לחלק בכמה ענינים שהזכרנו עד כה. ולמסקנא כתב דכשאנו באים להתיר איסור יחוד על ידי כלי המכשיר מדין פתח פתוח לרשות הרבים הוא רק כשנראה כל המתרחש בשעת היחוד, וכן לא מהני רק באופן דמהני בפתח פתוח דאיכא עוברין ושבין ישראלים כשרים, ולפי זה באם המכשיר מתראה בשעת מעשה רק לנכרי או פרוץ לא מהני, עוד צריך לדעת דדוקא אם הונח הכלי במקום שמצויין עכ"פ עוברין ושבין באותו זמן וזולת זה לא נידון כדין רשות הרבים. וכמו כן באם לבו גס בה לא מהני פתח פתוח, ולפיכך אנשים ונשים שעובדין ביחד במקום עבודה ויש להם עסק זה עם זה עם עבודתן, הווי בכלל לבן גס בהן ולא יהני המכשיר להצילן אפילו בשהן רואים כל המתרחש בשעת מעשה, עכת"ד.

דעת הגאון רבי יוסף ליברמן שליט"א מח"ס משנת יוסף

בתשובה בכת"י כתב לי וז"ל " בענין יחוד כשיש עין אלקטרונית שהן מצלמות המצלמות ואפשר לראות את הנעשה כנגד המצלמה בחדרי חדרים. ובספר חדש

רלה אהל אבן העזר סימן כ"ב יעקב

הבית ואנשים צופים בזה במקום אחר, בזה אין חשש יחוד, והוי כפתח פתוח לרשות הרבים, שהרי הרבים יודעים מה נעשה בבית. אמנם בכפרים שבפולין ורוסיא הסמוכים לקברי הצדיקים מסתבר שלא קיימים כאלו מצלמות, ולכן לא שייך בהם היתר זה, אך עכ"פ בבית שבכל זאת קיימות מצלמות כאלו, אין חשש לשכור בהם חדר שהמצלמה כאמור מצילה מיחוד.

והוסיף שם שהמצלמות המצילות מיחוד, צריכות להיות בכל החדרים בהם עוברים היהודים, כגון במסדרון המוביל לדלת היציאה, במטבח וכדומה, שהרי כשישראלים נמצאים שם הם ג"כ צריכים שומר מיחוד. אמנם בשאר חדרי הבית אין צריך שיהיו מצלמות, ולא חיישינו שיתקפנו יצרו להכנס לחדרים שאין בהם מצלמות ולהתייחד שם, משום דכל זמן שאינם במצב של יחוד אין לחוש שמא יבואו לידי יחוד.

ואלי הק' הוא השיב לי בתשובה בכתב יד שמסתבר שאפשר להחשיב את המצלמה כפתח פתוח אם יש לפחות ג' אנשים שמסתכלים על ה"ודיאן".

דעת הגאון רבי בן ציון יעקב הלוי וואזנר שליט"א בנו של בעל שבט הלוי שליט"א

בקובץ אור ישראל שם הביא גם כן תשובה מאת בנו של בעל שבט הלוי שליט"א הגאון רבי בן ציון יעקב הלוי וואזנר שליט"א, והאריך בזה ונביא תמצית דבריו לתועלת הענין.

והנה עיקר המקור להתיר בכה"ג הוא משום פתח פתוח לרשות הרבים, ולכן יש להקדים ראשית בדין חלון הפונה לרשות הרבים האם דינו ככ"פ, והרי הדבר פשוט

על אבן העזר שיצא לאור מקרוב כתב להתיר יחוד אם יש מצלמה כזו. אבל מורי ההוראה חולקים עליו, שזה אינו מתיר יחוד [ופשוט שהמצלמה לא מצלמת כל הזוהר, ואפשר לכסות אותה עם חתיכת נייר וכו'].

ולענין מה שדנים לגבי יחוד בבנק בתוך הכספת במקום שיש שם מצלמה, כתב לי וז"ל ולכאורה אפשר להקל בחדר הכספות של הבנקים, ששם אין דלת כי אם סוויג, או דלת עם חלון, ואז גם הפקיד של הכספת פותח למשהו היא נראית בחדר החיצון צריך הסורג או החלון שבדלת, ובחדר הפנימי של הכספת אפשר לעשות יחוד, ולמעשה הקפיד מירתת, כי זה מקום שרבים מחכים בחוץ בתור, ומסתכלים פנימה, ואם ינסה לדבר משהו עם האשה שנכנסה והיא תתלונן על זה מיד מפטרים אותה מהעבודה.

אבל במקום עבודה קבוע, חלילה לעבוד איש ואשה באופן של יחוד, אפילו אם יש מצלמה ואין אפטרופוס לעריות, וגם מצוי אצל רופאים ועורכי דין עם מזכירות שלהם אוי לו ואוי לנפשו, שמכניס עצמו לתוך היצר הרע ממש, ויבטח בד' שימצא לו עבודה בהיתר, והקב"ה רצון יראיו יעשה, עכ"ל.

דעת הגאון רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א

והנה בקובץ פעמי יעקב חלק ע"ו-ע"ז דנו שם בענין מה שנוהגים איזה אנשים לשכור חדר בדירת הגוי בסמיכות לציוני הצדיקים ולא חלו ומרגשו בעוון יחוד המתרגש עליהם, ונראה שלמעשה יש לחוש לאיסור יחוד, אמנם יש מקום להכשיר בלא הרבה טורח. והעצה היא אם יש מצלמות המצלמות את הנעשה בחדרי

בקובץ אור ישראל שם מובא תשובה של מח"ס תורת היחוד, ותוכן דבריו הם דלכאורה יש לדמות את המצלמה לחלון הפונה לרשות הרבים דתאני היתרא הוא דצריך שתהא נראית מבחוץ עד יציאת הבית, וכן נמי צריך שתהא נראית דרך החלון עד בית הכסא, דאם אינם נראים אז יש חשש גדול ועומדים להכשל באיסור יחוד. ומינה יש ללמוד בקל וחומר לחלון על ידי ראייה אלקטרוני דהיינו מכשיר שיש בו מצלמה דאי אפשר להתיר אם הם עומדים על סף היחוד על ידי שילכו לבית הכסא, או למטבח וכדומה.

אכן נראה דבמקרה שיש חולה מרותק למטתו העומד תחת פיקוח של אחיות ורופאים, והיינו באופן שהמכשיר תקוע שם בעבור שיראו האחיות והרופאים את החולה כל שעה, ומשגיחים האחיות על החולה בעין פקוחה לראות לידע מצבו של החולה בכל שעה, דבכה"ג שאין החולה יוצא ממטתו לבית הכסא וכל צרכיו נעשה במיטתו נחשב זה כפתח פתוח לרשות הרבים, וזה דומה ממש ל"ין נסך שנראית מהחלון לרשות הרבים דהא גם חבית היין אינו זו מעצמו, ולכן מותר על ידי ההיתר דפתח פתוח לרשות הרבים, אבל לא כן הוא באנשים בריאים שזזים ממקומם דאי אפשר לדמותם לפ"פ, וסגי לזה אפילו אם נראים רק על ידי אחות אחת, ע"י שם המשך דבריו לגבי חולה. אך היוצא מדבריו בחולה מרותק למטה אפשר להשתמש בהיתר בתנאי שכל שעה הוא תחת פיקוח האחיות והם נעורים כל שעות הלילה, אבל לאנשים בריאים אין מועיל ההיתר של מצלמה כיון שהיא מוגבלת, ורק באופן שרואים על ידי מכשיר כל חלק הבית עד שאין חשש שיבאו לידי יחוד ממש, כגון אם הולכים לבית הכסא או למטבח וכדומה ועדיין המצלמה מצלמת הכל, אז

דפתח לאו דוקא הוא, אלא ה"ה חלון, וכדפשיטא ליה לשו"ת בית שלמה או"ח סימן מ"ח שפסק דפתח הפתוח לרשות הרבים נגד פתח הפנימי מציל מיחוד, כחלון המציל כה"ג בין נסך, וכן נפסק להלכה ביורה דעה סימן קל"א סעיף א', ולפי זה ה"ה לגבי המצלמות, שהם לא שונים מחלון הפתוח לרשות הרבים לענין יחוד.

ולכאורה אפשר לומר שאולי המצלמות עדיפים מפתח וחלון, משום דלא מיבעיא דנחשבים כפתוח לרשות הרבים, אלא אף כרשות הרבים עצמו ויותר מזה.

דעת הגאון רבי יוחנן וואזנר שליט"א במח"ס שו"ת חיי הלוי

בשו"ת חיי הלוי חלק ו' (סימן קט"ז) נשאל שם לענין חלב עכו"ם שיש שם מצלמה אם מהני להחשיב החלב כחלב כשר לישראל, ובתוך דבריו הוסיף שלא יועיל להתיר איסור יחוד על ידי מצלמה.

דעת הגאון רבי יעקב מאיר שטרן מח"ס אמרי יעקב אבן העזר

בספרו החדש על אבן העזר ספר אמרי יעקב סימן כ"ב ליקוטים ס"ק ל"א כתב דאם יש מצלמות המצלמות את הנעשה בחדרי הבית ואנשים יכולים לצפות בזה במקום אחר אין חשש יחוד והוי כפתח פתוח לרשות הרבים, ופסק כן מסברא דנפשיה, וצ"י שראה כן בפעמי יעקב גליון ע"ז, ע"ח.

דעת הרב פינחס אליהו רבינוביץ שליט"א מח"ס תורת היחוד

חלונות, עדיין יש להזהר בלילה מאיסור יחוד^{קצ}.

המתפלל שמונה עשרה ומרגיש שעובר באיסור יחוד קנא. מי שמתפלל שמונה עשרה, ובאמצע התפילה הוא מרגיש שהוא נמצא בתוך איסור יחוד, וכגון שנשאר בבית הכנסת אחרי שכולם עזבו ונכנס אשה לשם, הרי הוא חייב לעשות הכל כדי להנצל מאיסור יחוד אפילו באמצע תפילת שמונה עשרה, ואם די בהפסק קל יעשה^{קצא}.

דיני יחוד בענין גירושין

מי שדעתו לגרש את אשתו אם מותר לשמש קנב. לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה, אמנם אם הוא מודיע לה שעושה כן מותר לשמש עמה. וראה פרטי דינים ונ"מ להלכה בהערה^{קצב}.

הערות וביאורים

את התפילה ואין חילוק בין אם היחוד מהתורה או מיוחד דרבנן, וכן אם היחוד כבר היה כשהתחיל את תפילתו ולא הרגיש בו או שנהיה באמצע התפילה הוא מחויב להציל עצמו מיד מאיסור יחוד. אך אם אפשר לעשות משעה יותר קל מזה עדיף טפי, וכגון ללכת לחדר אחר ולא לצאת מן הבית וכדומה.

קצב. בשו"ע אבן העזר (סימן ק"ט סעיף א') כתב דלא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה, ואם הודיעה בתחילה שהוא נושא אותה לימים מותר. ועי' שם סעיף ב' דלא תהיה יושבת תחתיו ומשמשתו ודעתו לגרשה. ועי' בחלקת מחוקק (ס"ק א') שכתב דאם הודיעה לה שדעתו לגרשה אח"כ אין בזה איסור, דבכה"כ לא קרינן בה יושב לבטח אתך דהא הודיעה, ומיהו יש לומר דשאני אם בתחילה נתרצית

יש מקום להתיר היחוד. אבל על ידי S-° יש לאסור בכל גווני דעלולים לנתק מהקשר וגם עין הרואים מוגבלת.

קצ. דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א, מובא בספר שמחת ישראל על הלכות סוכה.

קצא. בספר דבר הלכה שו"ת בסוף הספר (סימן כ') נשאל במי שלא עלינו

מתפלל יחיד בביתו משום שאינו חש בטוב, ובאמצע שמונה עשרה הרגיש שעובר על איסור יחוד, דהיינו או שהתחיל להתפלל והיה כבר איסור, או שרק באמצע התפילה נהיה האיסור, האם צריך הוא להפסיק בתפילתו ולצאת לבקש שיצאו כדי שתמשיך בתפילתו, או שאפשר להמשיך. והשיב שם שעליו להפסיק את התפילה ולפתוח את הדלת של הבית ובלילה לצאת החוצה ולהמשיך

כשדעתו לגרש את אשתו אם מותרים להתייחד
קנג. נראה שאיש שדעתו לגרש את אשתו, מותרים להתייחד ואין זה
בכלל תשע מידות קצג.

העומד להתגרש אם מותר להתייחד עמה

קנד. זוג שחיים ביחד כמה שנים ולא מסתדר נשואיהם, וכעת עומדים
להתגרש מן הדין יש אומרים שאסורים להתייחד, ועוברים על
איסור יחוד כל רגע ששוהים ביחד קצד.

⊕ הערות וביאורים ⊕

כמ"ש החכמת שלמה כיון שאי אפשר
לגרש בזמן הזה בע"כ, מה יוכלו לעשות
אך אם שניהם מסכימים להתגרש אז אין
כאן ההיתר של החכמת שלמה, עכ"ד.

ובשו"ת ויען דוד חלק ה' (סימן כ"ד)
הסיק לדינא דכשמשמש ודעתו לגרשה,
יש בזה איסור משום אל תחרוש וגו', וגם
משום בני גרושה. אפ"ל כשהאשה מרוצה,
יש בזה משום אל תחרוש. אמנם אם
מסופקים אם יתגרשו לבסוף מותרים
לשמש. ועי' שם שהביא יש אומרים שאם
אין בדעת לגרשה תיכף, אין בזה משום
בני גרושה.

קצג. עי' בשו"ת קנה בושם חלק ב' (סימן ק"ו)
ענף ב') שנשאל שם אודות מי שדעתו
לגרש את אשתו שאסור לבא עליה, האם
קיים איסור גם כן להתייחד עמה. והשיב
שם דנראה דמותרים להתייחד, והרי זה
נכנס בכלל תשע מידות ולא מצינו לאסור
היחוד בשביל זה. וטעמו משום שכל
איסור יחוד אינו אלא במקום דשייך איסור
עריות ובני תשע מידות משום גדר וקדושה
נגעו בה, עי' שם.

קצד. והנה בשו"ת מהרש"ם שם כתב
שם החליטו זוג שעומדים
להתגרש אסור לבעלה להתייחד עמה

להיות אצלו לזמן מוגבל סברה וקבלה
אבל כשהודיעה אח"כ שדעתו לגרשה מה
לה לעשות ולבה מצטערת בקרבה וקרין
ביה אל תחרוש על ריער. ובבית שמואל
הביא מהפרישה שאחרי הנישואין לא
מהני מה שמודיע לה, ועי' בפ"ת שהביא
מח' אחרונים אם זה נכלל במה דאיסור
בסוף פרק ב' דנדרים שזהו גרושת לב
מבני ט' מידות. ולמעשה החכמת שלמה
על הגליון כתב דבזמן הזה שיש חרם דאי
אפשר לגרש בע"כ אף אם דעתו לגרשה
אין איסור בדבר דמה הוי ליה לעשות אם
לא מצאה חן בעיניו והרי ענין האיסור
נלמד מקרא כיון דלא שלחה עי' שם.

ועי' בשו"ת שבט הקהתי חלק ד' (סימן
ש"כ) שהביא החכמת שלמה הנ"ל וכתב
דלפי זה בנידון שמי שדעתו לגרש את
אשתו דוקא אחרי שהשאיו את בניהם אם
מותר להם לשמש, לכאורה נראה דאם
אחרי שהודיעה דדעתו לגרשה אחר
שישאיו לבניהם נשים הוי מח' אם מותר
לשמש עמה, דדעת הפרי חדש ועוד ס"ל
דמותר, ואילו דעת החלקת מחוקק ובית
שמואל נוטין להחמיר, אך אם אין בדעתו
לישא אשה אחרת יש להקל דאז לא שייך
הטעם שמהרהר באחרת, וכן אם האשה
אינה מסכמת להתגרש גם כן יש להקל

עליהם איסור יחוד מדרבנן ואיסור יחוד מן התורה. ותוכן דבריו הם, שהרי מדברי הגמ' במסכת סוטה (דף ז. א.) מבואר דכל היתר יחוד עם אשתו נדה אינו אלא משום שיש היתר לאיסורו, ולכן יש לעיין הכא בנידון דידן שעומדים להתגרש ואין היתר לאיסורו אסורים הם ביחוד. ואולי אפשר לחלק דדוקא בסוטה וכדומה שנאסרת עליו מן הדין יש לאסור יחוד, אבל הכא האשה אינה נאסרת עליו בדין, וממילא אולי אפשר להקל ביחוד. אמנם זה אינו שהרי אפילו יחוד עם פנויה טהורה נאסר על כל פנים מדרבנן, וע"פ שמן הדין מותר להנשא לו, מ"מ חל איסור יחוד מדרבנן, ועי' בספר דבר הלכה (סימן א' סעיף ג.). מיהו אולי יש לומר עוד סברא להקל דשמא מחמת שנאתם לא יתפתו אהדדי, ובאם יתפתו וישלימו כבר יש היתר לאיסורו, ומ"מ לכאורה שזה אינו משום שיכול להיו שיתקפנו יצרו לפי שעה וישתדל לפתותה ולאנסה.

ואח"כ הביא שם משו"ת מהרש"ם שהזכרנו כמה פעמים שנשאל אודות אשה שאין רצונה לטבול מחמת רשעות ואומרת שתשאר כן כל ימיה, ופסק שאסור להתייחד עמה, ולפי דבריו ה"ה הכא שעומדים להתגרש, ולכן יצא להחמיר ולאסור יחוד בכה"ג. ועוד עי' בשו"ת קנה בושם חלק ג' (סימן ק"ז).

ועי' בשו"ת ויען דוד חלק ה' (סימן כ"ה) שהאריך שם בענין אשה שעומדת להתגרש אחר שהחליטו כן היא ובעלה אם מותרין ביחוד, והזכיר את דברי הפרדס שמחה בשם גדולי הוראה שליט"א שפקקו על דברי המהרש"ם דהרי כל החשש הוא שתתפייס להבעל, והרי לפני זה תוכל לטבול, ולמה נחוש עליה בלי שתטבול, וכתב על זה דהרי

משום דלא שייך לומר כאן שיש לו פת בסלו, ובספר פרדס שמחה להגר"מ גרוס (סימן קפ"ז) מביאו, וכן דעת שו"ת זקן אהרן, אמנם עוד הביא שם מפוסקי זמנינו שליט"א שאין לאסור, שהרי עיקר החשש שמא תתפתה, והרי אם תתפתה אז תוכל לספור ז' נקיים ולטבול ולכן אפשר להקל. ושוב מצאתי בספר קנין דעה (סימן קפ"ז עמוד ס"ח) שהרי צ"ב במה שסתרו הפוסקים את דברי המהרש"ם, דידוע שמצוי שלכמה דקות שוכחים מהקטטה ומסיחים דעת מהאיבה, ודבר זה מצוי ביותר בזמן שצריכים לדבר יחד ולהחליט שום החלטה עבור אחד מהילדים, אבל ברור דעיקר האיבה נשאר אצלם, וגם מוחזק אצלם שהיושר והתכלית הוא להתגרש, ופשוט שלא תעשה בדיקת ז' נקיים והפסק טהרה לשבוע ימים, ונמצא דשפיר שייך מקום לחשש שיהיה יצר לעבור באיסור וע"פ שידוע אצלו שלעולם לא תטבול. ברם צ"ב מהו הגדר של אשה שהוחלט להתגרש, הרי כל החלטה עלולה להשתנות אח"כ, ואם כן אינו ברור שתשאר באיסורה לעולם, ועי' שם במהרש"ם שכתב דבאמת גם אשה שאינה יכולה לטהר את עצמה, ויכול להיות שתתרא מעצמה, ואפילו הכי לא חשוב פת בסלו ואסור אפילו בנדה דאורייתא, דמאחר שטיפלו ברפואות ונתייאשו מלרפא אותה, מתאייש מכך שתהיה מותרת לו אח"כ ולכן לא נחשב פת בסלו. ולמעשה אם נראה מחמת הקטטה שאין סיכוי שיחזרו לחיות יחד הרי זה דומה לאשה שלא יכולה להתרפא ולטהר לבעלה שאסורה ביחוד, אמנם אם יש תקווה ממשית מותר להתייחד, עכת"ד.

ולמעשה עי' בשו"ת קנה בושם חלק ב' (סימן ק"ה) שהביא שיטות שסוברים שחל

לדור עם גרושתו באותו חצר

קנה. מי שגירש את אשתו מן הנשואין אין לדור עמה בחצר אחד שמא יבואו לידי זנות קציה.

לדור עם אשתו שעומדת לגרשה באותה חצר

קנו. נראה דאפילו לדור עם אשתו שעומדת לגרשה בחצר אחד אסור כדן אשה גרושה מן הנשואין, וככל הדינים של גרושה עצמה קציה.

דיני יחוד עם גרושתו

קנו. איסור יחוד עם גרושתו יותר חמור מאשר יחוד עם סתם אשה,

⊕ הערות וביאורים ⊕

היא תפתה הרי ממילא תלך לטבול ליכא בכה"ג איסור יחוד, ועי' בספר תורת היחוד (עמוד מ"ז אות י"ח) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ועוד עי' בספר נטעי גבריאל הלכות יחוד (עמודים שצ"ז-ת"א) שהביא דעת הגרי"י ניימאן זצ"ל להחמיר, ואילו בעל המשנה הלכות שנטה להקל, וכתב כסברא הנ"ל שאם תפתה לטבול, והוסיף עוד סברא שכל האוסרים אסרו כשיש אהבה ביניהן ואינה יכולה לטהר, אבל כשיש שנאה ביניהם הרי אינם רוצים לדור יחוד, ואין להם תאוה זה לזה, וגם פסקה מלטהר עצמה כדי להיות גדר ומחיצה ביניהם שלא יבא עליה מחמת שנאה, בכה"ג לא חיישינן שיבא עליה בע"כ ובאונס עי' שם.

קצה. שו"ע אבן העזר (סימן קי"ט סעיף ז') ועי' בנו"כ שם, דאף אם אשה פנויה באותו חצר לא כל כך חמור, מ"מ לענין גרושתו יש להחמיר טפי ולאסר באותו חצר כיון דלבו גס בה.

קצו. עי' בשו"ת קנה בושם חלק ב' (סימן ק"ז) שפסק כן והווי כ"ש ממגרש את אשתו דכיון שעוד לא נתגרשו חיישינן שמא יבא עליה, עי' שם.

מורדת מתשמיש מסתמא מורדת גם מהטבילה, ואם תתרצה להבעל אולי לא תתרצה לטבול, אך באמת כל ענין של מרידה היא מחמת קטטה ואיבה עם בעלה, ולמה אבדה חזקת כשרותה לגבי הלכות נדה ומהיכי תיתי שתעבור על איסור כרת, ולמעשה הסיק שם כדעת גדולי הפוסקים שאסורים להתייחד. אבל אם יש איזה ספק שמא יתרצו, נראה דלא גרע מאשה חולה ועוסקת ברפואות לשיטת האחרונים שמוותרים להתייחד, ובנידון דין עדיף טפי דהרי יכולים לחזור ולדור ביחד, ולזה אפילו מחמירים יודו דשרי.

ועי' בשו"ת ודרשת וחקרת חלק ד' אבן העזר (סימן י') נשאל בזה והביא גם כן המחמירים בזה, אך מאידך ציין שאם האשה ממשיכה לטבול אפילו שעומדת להתגרש, ואסור לבוא עליה משום בני טשע מידות, מ"מ מותרים הם ביחוד משום שיכולים להתפייס ואין כאן איסור ערוה וזה פשוט. וזאת ידוע שיש חולקים על כל זה, וס"ל שהוא חומרא להחמיר עליהם באיסור יחוד, וכיון שלהלכה נקטינן שאין חוששין לאונס ורק לפיתוי, וכאן אם

מפני שהם מכירים זה את זה היטב, ויחוד יכול לגרום לידי מכשול. אבל מותר לו לבוא לבית גרושתו לצורך, כגון לקחת את הילדים אם יש שם עוד אנשים שהם נחשבים לשומר, ויש אוסרים גם בזה, וראה כל זה בהערה קצ"ז.

הנהגה מעשיית למנוע מחשש יחוד כשבעל מגיע לקחת ילדים מבית גרושתו

קנה. בעל שצריך להגיע לבית גרושתו כדי לקחת את הילדים יש להזהר מאיסור יחוד אם הילדים לא הגיעו לגיל שומרים. ובכל אופן יש כמה צדדים להקל בזה להתייחד, ובכל מקרה יש לעשות שאלת חכם כיצד נוהגין קצ"ח.

שיחה בין גרוש לגרושתו

קנט. כל הנ"ל מיירי לגבי דיני יחוד, אמנם אפילו אם לא מתייחדים יש איסור לשוחח איתה על איזה עסק משותף שיש להם ביחד קצ"ט.

⊕ הערות וביאורים ⊕

ימים, והביא שם אריכות דאע"פ שלבו גס בה מ"מ ההיתר של פתח תפוח יכול להתיר נידון כזה, ועי' שם אריכות וצדדים להקל בכה"ג.

קצט. שו"ע אבן העזר שם, ועי' בחלקת מחוקק (ס"ק כ"ג) שכתב דה"ה שאר תביעות ועוד יש להחמיר אפילו להיפך כשיש לו תביעה עליה, ומכל שכן שאסור לדבר עמה בשוק.

ועי' בט"ז ס"ק י"ח שכתב דמה שכתב במחבר שיש למנות שליח לתובעו מיירי דוקא בענין שהיא אסורה להנשא לו כגון כהן וכדומה, אכן מלשון הרמב"ם והטור שכתבו סתם גרושה משמע דאפילו אשת ישראל יש להחמיר. וכל הדין הנ"ל יש לעיין בזמנינו למה אין העולם נזהרין בזה וצ"ע גדול.

ועי' בערוך השלחן (סעיף ל"א) שכתב

קצו. והנה מאחר שהיא נחשבת כלבו גס בה, אפילו אם היא התחתנה שנית ובעלה בעיר לא מהני במקום שלבו גס בה, ואפילו אם הפתח פתוח מצאנו מח' גדולה בזה.

ובכל אופן הדינים האלו מובאים בעיקר בשו"ע לקמן (סימן קי"ט סעיף ח'), ועי' שם בנושאי כלים, שהביא להחמיר אפילו להגיע לבית דין ביחד, אפילו שיש שם הרבה אנשים, ויש מקילים בכה"ג עי' שם. ועי' בספר דבר הלכה שהאריך בזה.

קצה. והנה בשו"ע אבן העזר (סימן קי"ט סעיף ז') הביא הלכה פסוקה דאסור לדור עם גרושתו הפנויה בחצר א' ואם היה כהן דאסור בגרושתו אסורים לדור במבוי סתום, וה"ה בישראל עם גרושתו שנישאת לאחר. ובספר דבר הלכה מהדורה חדשה תשובות (סימן ה') נשאל אודות בעל שרוצה לראות את ילדיו אצל גרושתו כל כמה

ובמקום צורך אפשר להקל בשיחה בטלפון.

✪ הערות וביאורים ✪

דראשית כל יש להזהר באיסור יחוד שיש איסור אפילו עם הטהורה כש"כ אשה נדה, אמנם אפילו באופן שאין איסור יחוד יש לאסור כל עסקים עמה. והנה הרמ"א שם מתיר ליכנס לביתה כשאינו דר שם ונושא עמה ומביא שם דעת הבית יוסף להחמיר, ואליו דעת החלקת מחוקק להקל, אך הים של שלמה וגם הט"ז מסיקים להחמיר מאד ודלא הרמ"א. ולמעשה אף במקרה שאין איסור יחוד וצריך לשוחח עמה על עסקי הילדים יש לקחת קרוב משפחה וכדומה לשוחח עמה בשעת הדחק, וכשאי אפשר על ידי הטלפון. ואין לדבר עמה יותר ממה שנוגע להילדים, ואם רוצה לומר לה כמה מילים פה ושם אין להחמיר. וסיים שבזמן האחרון למדנו מהחפשיים שגם אחרי הגירושין מתנהגים כמו ידידים וראוי לפרסם שזה איסור גדול, עכ"ד.

דאע"ג דיש איסור להתייחד עם הגרוש מ"מ יש איסור עם נושא ונותן עמה אע"פ שאינו מתייחד מאחר ויש לחוש להתקרבותם שלא יתייחדו ויבוא עליה וממילא דכל מן עסק אסורים לעשות ביחד כשצריכים לדבר ביחד ולישא וליתן עמה אסור אם לא על ידי שליח, ועוד אין איסור אא"כ באין לדין או שאר עסק, אבל ליכנס באקראי אין איסור, ויש מחמירים אפילו בכה"ג וטעמא משום דדילמא דאתי לאמשוכי בתרה. והוסיף הערוך השלחן שם דאפילו לדעה זו שמחמיר אינו מיירי אלא כששוחה עמה שעה או שעתיים ואין שם הרבה מישראל, ובלאו הכי לית לן בה, עכ"ד.

ר. כן דעת הגר"נ קרליץ שליט"א מובא בספר הלכות יחוד (עמוד פג), ובשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן תשפ"ד) נשאל בענין גירש אשתו ובא לבקר הילדים ומשוחח עמה האם מותר, והשיב

הלכות לא ילבש

יורה דעה סימן קפ"ב

דיני גילוח בית השחי ובית הערוה

העברת שער בית השחי ובית הערוה

סעיף א

א. אסור^א לאיש להעביר שער בית השחי ובית הערוה אפילו במספרים^ב, במקום שנוהגות כן הנשים, משום שיש איסור לגבר לתקן עצמו כתיקון הנשים, אבל במקום שמעבירים גם האנשים אין איסור^ג. ויש מתירים אף לכתחילה במקום שנוהגים גם האנשים

⊕ הערות וביאורים ⊕

ומה שכתב המחבר דיש איסור אפילו במספרים, ע"י בספר כרם שלמה להגר"מ גרוס שליט"א (ס"ק ב') שהביא מהצמח צדק (סימן צ"ב אות ב') שכתב דאף דאינו מעביר עד עיקרי השער כבתער נמי אסור, ובמקור המעיין שם כתב דקצת צ"ע, דאולי הכא דהוא משום נוי לכו"ע אפשר להקל. ולמעשה, בצמח צדק (סימן צ"ג) כתב דיש לאסור בכה"ג במספרים אפילו שלא כעין תער, וע"י לקמן מה שהבאנו מדברי הצמח צדק לענין איסור גילוח זקן משום לא ילבש.

ג. הרמב"ם הל' עבודה זרה (פרק י"ב הלכה ט') כתב לענין העברת שער בית השחי ובית הערוה, במה דברים אמורים במקום שאין מעבירין אותו אלא נשים כדי שלא יתקן עצמו תיקון נשים, אבל במקום שמעבירין אותו גם האנשים, אם העביר אין מכין אותו. ומשמע מלשון הרמב"ם דרק אין מכין אותו, אבל לכתחילה מ"מ

א. הנה יסוד האיסור כאן הוא משום דעוברים על לאו דלא ילבש גבר שמלת אשה. והש"ך (ס"ק א') הביא שדרשו חז"ל דלאו דוקא במלבושים, אלא ה"ה שאר תיקוני אשה לנוי או יופי, כמ"ש לעיל שו"ע יורה דעה (סימן קנ"ו סעיף ב') שאסור לאיש להתסכל במראה משום לא ילבש שמלת גבר.

ב. מבואר בגמ' במסכת נזיר (דף נח:): דאסרו חכמים לגלח שער בית השחי ובית הערוה. ומצינו בזה מוח' ראשונים, דשיטת ר"ת דהעברת תער בשאר הגוף ובית השחי ובית הערוה דינן שוה שהם אסורים בתער ומותרין במספריים, אבל לפי גירסת הבה"ג שהביאו התוס' בסוף פרק החולץ והרא"ש בסוף מסכת מכות, דוקא בשאר הגוף מותר במספריים, אבל שער של בית השחי ובית הערוה אסור אפילו במספריים. ומובא כל זה בטור ובית יוסף יורה דעה (סימן קפ"ב סעיף א').

להעביר שער זה, אמנם החברים נמנעים בכל מקום^ז.

הורדת שיער על ידי סם ומשחה

ב. האיסור בהורדת שיער כעין תער לאיש, הוא אפילו בסם ומשחת גילוח^ח.

הסרת שער האף

ג. מי שמפריע לו שערות שבאף מותר להסירם, ואין בכך משום איסור דלא ילבש^י.

✽ הערות וביאורים ✽

ו. הנה בספר אום אני חומה להגר"מ גרוס שליט"א חלק ב' ח"מ (סימן ס"ט) נשאל בזה, ומתחילה צידד לאסור, אבל אח"כ כתב דהרי אפילו הנשים לא נהגו כן, ואף אם איכא מיעוט נשים שמסירות השערות שבאף מסתבר דלא חיישינן להו, דמחמתם לא חשיב תיקוני נשים, כיון דלדעת המהרש"ל במסכת יבמות (פרק י"ב סימן י"ז) לא איכפת לן מה דברוב העולם מעבירים שער בית השחי והערוה, אלא מכיון שבמקום זה לא מעבירים לא הוי כתיקוני נשים, ואם כן הכא נמי מיעוטא כמאן דליתא, וגם דמסתבר דמיעוט אלו כוונתם מחמת צער ולא ליופי. ובאמת לא נצרך להא, משום דמבואר בשו"ע (סעיף ד') דמי שיש לו חטטין בבית השחי והערוה ומצטער מאוד בזה מותר להעבירו, והטעם דכיון שאינו מעבירו משום תיקון ונוי אלא להנצל מצער אינו בכלל תיקוני נשים וגם בתער מותר, וה"ה הכא דאינו אלא משום צער ולא משום יופי מותר, ואין לחלק בין הך להתם אם הצער בא מחמת השער או מחמת דבר בעלמא, אלא כל סיבה שמפריעה הוי היפך מנוי ומותר, ואין לחוש אפילו למראית עין, עכת"ד.

אסור, וכ"כ הבית יוסף ודרכי משה וביאור הגר"א בדעת הרמב"ם. אכן לדעת הגאונים שהביא הר"ן בפרק ב' דעבודה זרה נראה דמותר לכתחילה להעבירו. ולדינא נקט השו"ע בסעיף א' כדעת הרמב"ם.

ועי' בט"ז (ס"ק ה') שהביא דעת הים של שלמה שפסק דבמקום שגם הנשים אין מעבירות שערותיהן דינו כבמקום שגם האנשים נוהגים להעביר.

ולענין מה שכתב המחבר דבמקום שנוהגים האנשים לגלח שער בית השחי ובית הערוה שאין איסור, עי' בפרישה (ומובא ברע"א) שכתב דאפילו אם רק מנהג הגוים כן אזלינן בתריה, אך בשו"ת מהרש"ם חלק ב' (סימן רמ"ג) דחה את דברי הפרישה ולא נקט כדבריו, ופסק דאין להקל במקום שרק הגוים נוהגים כן.

ד. רמ"א שם. ומלשון המחבר מדויק שאף שאין מכין מי שמעביר שער בית השחי והערוה במקום שהאנשים נוהגים כן, אבל איסורא מיהא איכא, אך נראה שהרמ"א נקט דאפילו איסורא אין.

ה. כרם שלמה (ס"ק ו').

סעיף ב המגלח את כל שערות גופו

ד. יש מתירים לגלח את שער בית הערוה ובית השחי אם מגלח את כל השערות שבגופו מראשו ועד רגליו, ובלבד שעושה כן מטעם רפואה ולא מטעם נוי.

הסרת שיער לצורך תחרות

ה. נערים המשתתפים בתחרות שחיה או ריצה וכדומה, ולצורך המהירות צריכים להוריד שיער בית הערוה, מותרים להוריד השערות שם.^ט

הסרת שיער בזמנינו

ו. י"א שבזמנינו מי שיש לו ריבוי שערות בגופו ורוצה להסירם על ידי קרני לייזר מותר לעשות כן, מאחר שכבר נהגו החילונים ר"ל לעשות כן לשערות גופם על ידי תער.

סעיף ג לחוך בידו שער בית השחי ובית הערוה

ז. אסור לחוך בידו שער בית השחי ובית הערוה כדי להשירו, אבל מותר לחוך בבגדו להשירו.^א

⊕ הערות וביאורים ⊕

(עמוד נ"ג).

י. דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל, מובא בקובץ תל תלפיות תשרי תשע"ג, דהסרת ריבוי שערות על ידי קרני לייזר מותרת כיון שכחיים החילוניים מסירים בתער וכבר לא הוי בכלל לא ילבש, דהוי בכלל אנשים נוהגים כן כמו לענין מראה, ואף שאין מסירים על ידי לייזר, מ"מ כיון שאינו ניכר אופן ההסרה אם בתער או בלייזר לא הוי בכלל תיקוני אשה ומותר.

יא. שו"ע (סעיף ג'), ועי' בש"ך (ס"ק ו') שהביא דעת הב"ח דמשמע מרש"י דדוקא בית השחי מותר על ידי בגד, אך בבית הערוה אסור אפילו על ידי בגד, אך הש"ך חולק ומוכיח דאין חילוק בין בית השחי לבית הערוה, ושניהם מותרים על

ז. עי' בש"ך (ס"ק ד') שכתב דלאו דוקא מראשו ממש משום דלעיל (סימן קפ"א) למדנו שאסור לגלח את הזקן והפאות, אלא ר"ל מראש גופו עד סוף גופו.

ה. שו"ע (סעיף ב'), והוסיף הש"ך (ס"ק ה') שהוא ודאי מגלח השערות שלו מטעם בריאות ורפואה ולא מטעם נוי ולהתקשט בזה, ועי' בדרכי תשובה (ס"ק ה') שהביא מספר שלחן גבוה שכתב דהמחבר לא הצריך לפרש דדוקא לרפואה מותר, משום דאל"כ הוי ניוול, דאין לך אדם שיעשה כן אלא לרפואה, אך אולי מכיון שהרי"ף והרמב"ם אוסרים אפילו לרפואה לא כתב כן בהדיא.

ט. כן כתב בספר יסודות הבית וקדושתו

המצטער מחטטין בבית השחי

ח. מי שיש לו חטטין בבית השחי ובבית הערוה ומצטער מחמת השיער, מותר להעבירו.²

הסרת השער מגבות עיניו

ט. במקום שנתרבו השערות של גבות העיניים יותר מהרגיל ומתבייש מזה, יש להתיר לאיש להסיר שערות אלו במספריים, אבל לא על ידי תער.³

הערות וביאורים

ס"ק י', ובנידון דידן דאין צורך לגלח רוב השערות אלא רק חלק מהשערות אם כן ליכא שום חשש כלל.

ובספר החשוב לבוש מלכות עמוד (קס"ז ס"ק י"ד) הביא דהכלל במי שיש לו חטטין הוא, שכיון שאינו עושה ליפוי אלא להסיר מותר, ולפי זה אנו מתירים למי שעלו לו כתמים אדומים על פניו להעבירם על ידי משחות וכדומה, וכמ"ש לקמן. וכן כתב בשו"ת מתנת משה יורה דעה (סימן ע"ה) לגבי אדם שבמקצת מקומות מעורו נהיה צבע לבן שמוותר לשים משחה כדי להשוות את צבעו לשאר העור, כיון שאינו עושה כן ליפוי אלא כדי להראות כשאר אנשים.

יג. עי' בשו"ת חיי הלוי חלק ג' (סימן ס"ג) שנשאל אודות בחור שנתרבו אצלו השערות של גבות עיניו ומתבייש מזה ורוצה להסירם כדי שיראה רגיל לצורך שידוכים. והשיב דכידוע שכבר האריכו הפוסקים במי שאינו מתכוין להתיפות רק שעושה מעשה כדי להסיר הבושה דלא נחשב כלא ילבש. ועוד, דהכא יש עצה פשוטה דיעביר אותן השערות במספריים שלא כעין תער דבזה בהדיא נפסק בסעיף א' דמותר לכתחילה. וכן מצאתי בספר נשמת אברהם בשם הגרש"א זצ"ל לגבי

ידי בגד. ועי' בדרכי תשובה (ס"ק ו') שהביא מהכנסת הגדולה על הטור שכתב דאם חופף השערות רק כדי להסיר הנופלות אף שאיזה שערות נושרות מאליהן שרי, משום דדבר שאינו מתכוין הוא ומותר, וכן מובא בכרם שלמה (ס"ק ט') בשם השלטי גיבורים שהוסיף דאפילו בפסיק רישא מותר.

יב. שו"ע (סעיף ד'), וטעמו על פי תשובת הרשב"א המובא בבית יוסף, משום דאינו עושה כתיקוני נשים. ולענין מי שעושין לו ניתוח שצריכים לפעמים לגלח חלק משער הערוה לצורך הניתוח האם יש בזה איסור של מעביר שער בית השחי ובית הערוה אפילו אם מגלחים עם מספריים, השיב בשו"ת שבט הקהתי חלק ג' (סימן רל"ג שאלה ג') דנראה דאין חשש, דהא אינו מגלחו לנוי אלא לצורך רפואה, דהרי כתב הרשב"א וכן פסק המחבר דמי שיש לו חטטין בבית השחי ובבית הערוה ומצטער בכך מותר להעבירו, והכא נמי שמגלחו לצורך הניתוח. ועוד צד להקל, משום דהים של שלמה ביבמות (פרק י"ב סימן י"ז) כתב דאסור רק במעביר לכל הפחות חצים של השערות, דהנוי הוא רק במוריד ריבוי שערות, ועי' בכרם שלמה במקור המעיין

לגלח ראש אשה כאיש

י. אסור לאשה להסתפר השערות שלה להתדמות לאיש^ט, אמנם יש הרבה חוגים קדושים בישראל שמגלחים שערות ראשם, וטעמים משום דכל שמגלחים כל הראש כולל הפאות שוב אינם דומים לשער של גברים^{טו}.

להשיר שער הזקן עם סם הנעשה לנשים

יא. כתבו הרבה מגדולי הפוסקים שכל העושה מעשה כדי להגן מפני החמה או מפני הצינה מותר, ולכן יש מתירים להשיר שער הזקן על ידי סם הנעשה לנשים עם ריח טוב כיון שכל כוונתו למנוע הריח רע והתאדמות הפנים השכיח על ידי סם האחר^{טז}.

הערות וביאורים

שערות ראשן החוצה, משא"כ בזמנינו כפי שהולכין לא ימלט שלא יתראה שערות ראשן החוצה שהוא ערוה וגורם לסילוק השכינה, לכן נשים הודרו לגלח ראשן שלא יגרמו לדבר חמור הנ"ל ואין לך לאפרושי מאיסורא יותר חמור מזה. ב' שראו אנשי מעשה שבדורות האחרונים מחמת מיעוט הזריזות ועייפות הגלות יוכל לבוא שבשעת טבילתן יצוף שיערה אחת מחוץ למים ולא יעלה להם הטבילה, ויש בזה איסור כרת, הרי לך איסור גדול בגידול השערות. כי אשה שיש לה שערות בודאי צריך לשאול אותה אם כל השערות היו במים בשעת טבילתה כי הוא דבר הצף למעלה וצריך ידיעה בטוחה אם היו במים ולא צף אף שיערה למעלה מן המים. ג' ועוד הביא שם שאם לא יגלחו שערות ראשן יהיה בנות ישראל דומות לגמרי לבנות העכו"ם ולא יהיה הבדל בראשן בין בת ישראל לבת של אל אחר, עכת"ד. ולמעשה כדידוע שכך היא מנהג אצל הרבה חסידים ועוד וכל אחד שיעשה על פי מנהג אבותיו בזה.

בחור שצמחו לו שערות בין שתי גבות עיניו, שזה נקרא מום ומותר לו להסירם. יד. שו"ע (סעיף ה').

טו. ע"י בדרכי תשובה (ס"ק י"ב) שהביא שיש מזהרים הנשים לא לגלח ראשם בתער אלא במספריים, ומה שנוהגים מקצת נשים לגזור שערותם עם מספריים ומסביב מגלחים עם תער, היינו משום דאין להם איסור לגלח הפאות, ועוד הם חוששים שיגלו מקצת שערות שנשאר מהמצנפת שלהם. עוד הביא שם שיש אומרים שכל האיסור תגלחת ראשה של אשה היא רק בבתולות, אבל בנשואות בארצינו אדרבה יש להם לעשות כן לצניעות להתגלח כל שערותיהן. וע"י בשו"ת עמק התשובה חלק ו' (סימן שע"ז) שכתב ג' דברים חמורים בענין גילוח שערות לנשים נשואות, א' נשים בדורות הקודמים היו צנועות מאוד והיה יושבת בביתם מבלי לצאת החוצה ואפילו לקנות בשוק היה הוכלים הגברים, ועוד שהיו מעוטפות ורעולות במכמה מעוטפות על ראשיהן מבלי שיהיה איזה חשש שיראה

טז. והנה מצאתי בשו"ת מנחת חן חלק א'

החשש דלא ילבש, ורק חברים נמנעים, ובפרט דהיום נתפשט היתר גילוח הזקן גם אצל היהודים. ואם תאמר שיש להחמיר משום שהסם מיוחד לנשים, יש לומר דאין בזה משום לא ילבש מכמה טעמים, משום דנשים אין להם זקן במציאות, ועוד משום שיש לאנשים גם סם שמסיר השערות לאנשים אלא דהפנים מתאדם מזה, שוב אין חילוק בין איזה סם הוא רוצה להשתמש משום דסם בסם מחליף. ועוד יש לצרף שיטת הב"ח כל דלא עשוי לשם נוי וקישוט אין בו משום לא ילבש ואינו עושה כן כדי להתדמות לנשים אלא עושה כן משום שאר צורך. ואף שיש חולקים על הב"ח וט"ז יש הרבה אחרונים שישבו דעתם, ובסוף התשובה הסיק לדינא דלפי כל הנ"ל כיון דודאי בעצם יש סם של אנשים שיכול להשתמש בו, אם כן בעצם התיקון לא הוי ענין תיקון על ידי סם מיוחד לנשים דוקא, אלא דכל עיקר השאלה במאי שהוא רוצה להשתמש בהסם המיוחד לנשים, הא אינו עושה זה כדי להתדמות לנשים, אלא כל כוונתו כדי למנוע הריח רע והתאדמות הפנים השכיח על ידי סם האחר, ואם כן שפיר מותר, וכמ"ש הב"ח והט"ז דכל שעושה להגן מפני החמה והצינה מותר, עכת"ד. ושוב מצאתי בספר ועלהו לא יבול חלק ב' עמוד ע"א שנשאל אודות שימוש בחור במשחה להורדת שערות לנשים לצורך גילוח, והשיב הגרשז"א זצ"ל שמותר לו להשתמש במשחה שמוצרת עבור נשים להורדת שערות בשביל להתגלח ואין בזה משום לא ילבש.

יורה דעה (סימן ט') שנשאל אודות האם מותר לגבר להשיר את שער זקן שלו על ידי סם הנעשה לנשים להשיר שערות שצומחות על פניהם או רגליהן, ותוכן שאלתו אולי יש בזה משום לא ילבש כיון שנעשה לנשים, והביא מספר שיח יוסף חלק ב' (עמוד ש"ז) שכתב דמי שמגלח פאות הזקן על ידי סם המשחית דמשיר השערות כמו תער, לכאורה יש מקום לאסור, מפני שדומה להתעסקות נשים, אלא שכתב שאין דרך לנשים להשחית שערות על ידי סם המשחית, (ובעמוד ש"ח) שם כתב אמנם אם יהיה איזה סם שגם הנשים משתמשות בו במקומות שהן זקוקות להשתמש משום יופי, אז בודאי יהיה דינו של סם זה כמו תער אפילו בשאר אברי הגוף, עד כאן דברי השאלה. והשיב שם עם הקדמת ממקורות של הסוגיא דלא ילבש מהגמרות והראשונים, ואח"כ כתב דנראה בנידון דידן דמותר לאי שלחסי הזקן על ידי סם הנעשה לנשים מכמה טעמים, דלא מיבעיא לפי הפוסקים ס"ל דהמעביר זקן לא שייך לא ילבש משום דנשים אין להם זקן במציאות, ואם כן אין נפקא מינה אם מסירו בסם אפילו בדבר אחר, דאצל הזקן לא שייך לאסור משום תיקוני אשה, אלא אפילו אם נימא דגם בזקן יש משום תיקוני אשה, מ"מ בזמן הזה אין בגילוח הזקן משום לא ילבש לדידן דקיימא לן כהרמ"א בשם הר"ן דבמקום שבדרך האנשים גם לעשות כה"ג ליכא משום תיקוני נשים, והרי בזמן הזה רובא דעלמא מגלחין הזקן, ולפי הפרישה גם הנהגת הנכרים מהני לדידן לסלק

כללי איסור לא ילבש

סעיף ה

איסור לבישת בגדי אשה לגבר ולהיפך

יב. לא תלבש אשה בגדי איש, כגון שתשים מצנפת או כובע או שאר בגד שמיוחד לאיש^י, ולא יעדה איש עדי אשה, כגון שילבש בגדי צבעונים ושאר בגדי נשים במקום שאין לובשין אותם הכלים אלא הנשים^{יב}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

שהארכנו בזה.

יח. טור ושו"ע (סעיף ה'), והנה כבר הזכרנו לעיל בתחילת הסימן מה שכתוב בתורה בדברים (פרק כ"ב פסוק ה'), "לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה". ונחלקו התנאים בברייתא במסכת נזיר דף נ"ט. דתנא קמא ס"ל דלא ילבש איש שמלת אשה וישב בין הנשים, ואשה שמלת איש ותשב בין האנשים, ורבי אליעזר בן יעקב אומר מנין שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה, ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה, ולא ילבש גבר שמלת אשה שלא יתקן איש בתיקוני אשה, דהיינו שלא יכחול ולא יפרכס בבגדי צבעונים של אשה, ולהלכה קיימא לן כראב"י.

ונחלקו הראשונים בטעם האיסור, בספר החינוך מצוה תקמ"ב ותקמ"ג כתב בטעם האיסור שהוא כדי להחזיק קדושה בכלל ישראל ולמנוע כל דבר שיכול להגיע לערוה וכדומה, וכך מבואר מדברי רש"י (דברים כ"ב, ה) שכתב דלא יהיה כלי גבר על אשה, שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים שאין זו אלא לשם ניאוף, ולא ילבש גבר שמלת אשה, לילך ולישב בין הנשים, ומבואר שאיסור לא ילבש כדי

יז. ע"י בספר פנים יפות פרשת כי תצא שכתב דבאיש יש איסור לבישה מצד הרהור ועל כן נאמר לא ילבש, משא"כ באשה לא מתחיל האיסור עד שתלך בין האנשים ועל כן נאמר לא יהיה כלי גבר, היינו שלא יתארך אליה עד שתלך בין האנשים. וע"י בשו"ת קנן תורה חלק א' (סימן ס"ז אות י"א) מה שהשיג עליו. וע"י בשו"ת בצל החכמה חלק ה' (סימן קכ"ו) בהגהה שהביא דברי הפנים יפות וכתב דבאמת כך מבואר בברייתא בנזיר נ"ט. דקתני שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה, ולא ילבש גבר שמלת אשה שלא יתקן איש בתיקוני אשה, ע"כ, הרי כי אשה אינה חייבת במה שהיא משימה כלי זיין על גופה רק כשיוצאת בכלי זיין למלחמה, לא כן איש שחייב מיד כאשר יתקן בתיקוני אשה אף שאינו יוצא בו החוצה. ובסוף מסיק דלכאורה דברי הפנים יפות לא נאמרו למעשה אלא כדברי אגדה, וצ"ע. וע"י בשו"ת מנחת יצחק חלק ב' (סימן ק"ח) שהאריך בענין לבישת מכנסיים לנשים, ובתוך דבריו דן לגבי לבישה בצנעה, וציין דלכאורה לדברי הפנים יפות אין איסור, אך רצה להחמיר שלפחות יש איסור דרבנן אף בצנעה לאשה ללבוש מכנסיים, וראה בסמוך מה

שיעור איסור לבישה

יג. שיעור זמן לבישת הבגד כדי לעבור על האיסור, כל שהוא כדי להפשיטו ולהלבישו, כמו שמצינו בהלכות כלאים ט.

בגד אחד

יד. אפילו אם רק אחד מהבגדים שלובש הוא של אשה, או להיפך, אע"פ שניכר בשאר הבגדים שהוא איש או אשה - אסור, ומ"מ הלובש בפורים בגד אחד אין למחות בידו.

לבישה בצנעה

טו. איסור לא ילבש חל אפילו אם לובש הבגדים בבית באופן שאין רואים, מכיון שהאיסור הוא בעצם הלבישה שמתדמה לנשים או להיפך, ולא משום מראית העין כ"א.

⊕ הערות וביאורים ⊕

גם זה אסור, ואילו לטעם שיגרום לתערוכות זימה אם בלבוש מלבוש א' עדיין ניכר ההבדל בין ז'נ' אינו לוקה. ועוד יהא נ"מ אם ילבש בגד אשה או להיפך מחמת הצינה, ועי' בכל זה בשו"ת ערוגת הבושם יורה דעה סימן קל"ח אות ד'.

יט. רמב"ם בהל' כלאים (פרק י' הלכה ל') כתב כן, ובמנחת חינוך (מצוה תקמ"ג ס"ק א') כתב דיש ללמוד דיני לא ילבש מאיסור כלאים לענין זה.

כ. רמ"א שם, וחכמת אדם (כלל צ' דין א'). ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ו' (סימן קי"א ענף ב') שכתב דלפי זה ועוד כמה פוסקים נראה דאפילו בפורים אין להקל כשיש כאן ספק איסור תורה, ולכאורה יש גם למחות ביד המקילים, אך מאחר שיצא מפה קדשו של הפמ"ג או"ח (סימן תרצ"ו משב"ז ס"ק ד') להקל בבגד אחד, אין למחות ביד המקילים. ועי' לקמן בענין לא ילבש בפורים.

כא. בשו"ת מנחת יצחק חלק ב' (סימן

שלא יבא להתערב נשים בגברים ויבואו לידי ניאוף. אמנם הרמב"ם במורה נבוכים חלק ג' פרק ל"ז [ומובא שם] הביא טעם נוסף דעובדי עבודה זרה היו נוהגים ללבוש בגדי המין השני, וכיון שיש לנו חיוב להתרחק מעובדי עבודה זרה ממילא אין לנו לעשות שום הנהגה שדומה להנהגות שלהם. ועי' בבית יוסף ובב"ח מה שכתבו בזה. ולפי הרמב"ם שכתב דהכל כמנהג המדינה יש שהעירו שמוזה אין להתיר לאשה ללבוש מכנסי פיז'מה לנשים בבית חולים, כי אינו מנהג המדינה אלא של חילונים מחללי שבתות דלא נחשבים כיהודים, כן העיר בשו"ת משנת יוסף חלק י"א (סימן ק"נ). ולפי דבריו יצא חידוש עצום שלא מתייחסים למה שנוהגים החילונים כדי להתיר מעשה לבישה, ועוברים על איסור לא ילבש אפילו אם נשים או גברים חילונים נוהגים כן.

ולמעשה יש נ"מ בין הטעמים של הרמב"ם והחינוך, והוא אם לובשים מלבוש א' כאשה, או להיפך, דלטעם חוקי העכו"ם

כשאנו מכוין להתדמות לאשה

טז. יש אומרים שהאיסור של לא ילבש הוא דוקא אם מכוין ללבוש בגד של אשה כדי להתדמות לאשה או להיפך, אבל אם אין כוונתו אלא להגן מפני הקור וכדומה, מותר^כ. אך למעשה הרבה פוסקים מחמירים אפילו כשלא מכוין^כ, ובשעת הדחק יש אומרים שהמיקל יש

⊕ הערות וביאורים ⊕

בגד.

כב. זוהי דעת הב"ח שסובר דהאיסור של לא יהיה כלי גבר על אשה אינו נוהג אלא בדבר שהוא לנוי וקישוט, ואפילו בדבר שהוא לנוי וקישוט אין איסור לאשה ללבוש מלבושי איש אלא בכדי להתדמות לאיש, וכן באיש הלוּבש בגדי אשה כדי להתדמות לאשה, אבל אם לובשים בגדים של אשה או של איש כדי להגן מפני החמה או הקור מותר. וכ"כ הט"ז (ס"ק ד') שממה שכתב המחבר לא תעדה אשה כלי איש משמע דדוקא דרך עידי וקישוט אסור, אבל אם עושה כן להגן מפני החמה או הגשמים מותר, וכן מוכח ממה שקיימא לן לעיל יורה דעה (סימן קנ"ו) שמותר להסתפר במראה כשיש צורך בדבר.

והנה מן ראוי לציין כאן שיטת המהר"י מינץ שרצה ללמד זכות על המנהג הנהוג בפורים בהחלפת הבגדים, שאין איסור לא ילבש אלא אם כן מתכוין לדבר עבירה של ניאוף, וכפירוש רש"י (דברים כ"ה, ה) שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים, שאין זו אלא לשם ניאוף. ודברי המהר"י מינץ מובא ברמ"א באו"ח (סימן תרצ"ו סעיף ח') ועי' בספרי הפוסקים שכל התירו של המהר"י מינץ נאמר בעוד כמה צירופים ולא נתקבלה על דעתם של רוב הפוסקים.

כג. כן דעת היד הקטנה (עמוד רע"ט:), שהשיג על שיטת הב"ח והט"ז, דאף

ק"ח אות ג') כתב שיש לעיין בזה אם שייך האיסור דלא ילבש כשנמצא בתוך ביתו, ולמשל אשה הלוּבשת מכנסיים או שאר בגדים שעוברים עליהם באיסור דלא ילבש, כשנמצאת בתוך ביתה, והשיב דבעת שישנם אנשים פשוט שאסור כמו בשוק, דמאי נפקא מינה בזה, אלא אף בזמן שהיא לבדה בביתה עוברת על הלאו דלא יהיה כלי גבר, דאף דאין רואה מ"מ האיסור במקומו, ומכ"ש אם טעם האיסור הוא משום אביזרא דע"ז, ועוד ראייה מהאיסור של העברת שער בית השחי ובית הערוה דהויא במקום צנעה, ועוד דבכה"ג הוי כעין מקום דעביד להתגלות. וכן דעת שו"ת בצל החכמה חלק ה (סימן קכ"ו). ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן תנ"ו).

ובאותו ענין, עי' בספר ועלהו לא יבול חלק ב' (עמוד ע"ג) שהביא שם שהגרשז"א זצ"ל הסתפק האם מותר לאשה ללבוש בגד תחתון של איש וכן להיפך, באופן שכלפי חוץ אף אחד אינו רואה שהוא לובש בגד זה, ואמר הגאון זצ"ל שבפשטות זה צריך להיות מותר מכוין שזה לא גורם כלל וכלל להתערבות של גברים בנשים, אמנם יתכן שזה אסור, דאיסור לא ילבש היינו איסור עצמי שגברים לא ילבשו כלל בגדי נשים וכן להיפך, ואפילו אם זה לא ניכר כלפי חוץ. ועי' במה שכתבנו לקמן לגבי בגד תחת

לו על מי לסמוך^כ.

הערות וביאורים

צער ובושה, שכמה מיני דינים התירו בכה"ג שהם כשעת הדחק. ולכן נראה שמי שממהר לצאת מביתו ורוצה לקחת בגד של אשתו כדי שלא יהיה לו קר, מותר במקום דחק כזה ללבוש מעיל של אשתו וכדומה, ועי' בשו"ת יביע אומר שם ריש אות ו'. ועי' בשו"ת עטרת משה חלק א' (סימן קכ"ו) שכתב שאין להקל כשיטת הב"ח אלא דוקא באופן אקראי, אבל אם עושה כן בקביעות אסור.

ובספר מלבושי כבוד ותפארת (פרק ו' סעיף ה') כתב דלכן אם יש צורך למין האחד להשאל זוג משקפיים שמיוחדים לשאינו מינו [משקפים נעשים בג' סוגים של צורות, ישנם שמיוחדים דוקא לאנשים ישנם שמיוחדים דוקא לנשים, וישנם שיתכן להשתמשות של שניהם ואז מותרים לשניהם], יש להתיר לצורך קריאה אבל יש לאסור לצורך ראייה, דבשעה שקורא עם המשקפיים, אז ניכר לכל שאין מתכוין בלבישתם אלא לתועלת הקריאה, אבל בשעה שהולך עם המשקפיים אינו ניכר לכל שאינו מתכוין בלבישתם אלא לתועלת הראייה. וכמו כן יש לאסור לאיש ללבוש שעון המיוחד לנשים או להיפך, ואע"פ שאינו מתכוין בזה להתדמות אלא לתועלת בירור השעה, מ"מ הרי כל אותו הזמן שהולך בו ואינו מסתכל בשעון, אינו ניכר עליו שכוונת לבישתו היא לצורך התועלת, ואסור, ולכל זה הסכים בעל הבאר משה זצ"ל, ועי' לקמן מה שבהאנו למעשה בענין לבישת שעונים ומשקפיים.

וראיתי בספר לבושה של תורה (סימן נ"ז אות ח') שהביא שיש להסתפק ביסוד

דקיימא לן דדבר שאינו מתכוין מותר זהו דוקא כשבעצם עושה פועלה המותרת, ורק ממילא מסובב מזה אפשרות מלאכה, כגון המהלך על גבי עשבים בשבת שעצם ההליכה מותרת, אלא שיש חשש שיתלוש עשבים דרך הילוכו, בכה"ג אמרינן דבר שאינו מתכוין מותר, אבל איש הלובש בגדי אשה או להיפך עצם מעשה הלבשה אסור, ואפילו אם אינו מתכוין על ידי לבישה זו להתדמות כאשה, מ"מ הרי הוא מתכוין ללבוש הבגד שהתורה אסרה עליו, ולפי זה כבר נוכל להתיר כל איסורי תורה, ולכן מסיק שם דאין לסמוך על דברי הב"ח והט"ז באיסור תורה. ועי' בכל זה בדרכי תשובה ס"ק ט'. ועי' בשו"ת דברי חיים חלק ב' (סימן ס"ב) ובשו"ת יביע אומר חלק ו' יורה דעה (סימן י"ד אות ד').

ועי' בשו"ת מהרש"ם חלק ב' (סימן רמ"ג) שפסק דאין להקל כדעת הב"ח, אלא דוקא כשניכר שכונתו לתועלת, אבל אם אינו ניכר אסור. וכן מוכח כבכל מקום בש"ס ופוסקים שראינו שאינו מתכוין מותרף היינו דאינו מותר אלא כשמוכח.

והנה מפורש מדברי הב"ח וכן הביאו הפוסקים שאין להקל כשיטת הב"ח אלא דוקא כשאי אפשר בענין אחר, וז"ל הב"ח "אלמא דאף מה שעושה משום שמחת מצוה אינו דומה לעושה כדי להנצל מן הצער, וכן בדן דלינצל מצער א"א בענין אחר, אבל לשמחת חתן וכלה ולשמוח בפורים כבר אפשר בהרבה מיני שמחה", ועי' בשו"ת מנחת יצחק חלק ב' (סימן ק"ח אות ד') שהביא ראייה לזה.

כד. כן מצאנו בכמה פוסקים, וכגון במקום

כשהבגד אינו מייפה

יז. י"א שהאיסור דלא ילבש נאמר דוקא כשהלבישה מייפה אותו, אבל כשאינה מייפה אותו, או שהיא מכערת אותו יש לומר שמותר, וראה הערה כ"ה.

❦ הערות וביאורים ❦

דאורייתא של לא ילבש, וסיים דזה הוי חקירה גדולה ולא מצא בפוסקים שעמדו בזה. ואחר כך האריך קצת להביא ראיה ליסוד הנ"ל להתיר, ובסוף הביא שם דלכאורה יש ראיה גדולה שכל שמשים תכשיט של אשה עליו מחמת צורך, כגון כדי להוליכו לקופסא או לאומן, והדרך היותר קל ובטוח להעביר טבעת בלי לאבדה הוא על ידי שימת הטבעת על האצבע, אין בו איסורא דלא ילבש, דהוי כמו הלובש בגד מחמת צינה דמותר, והגם שפשוט שיש אפשרות להניח הטבעת בכיס ולא על האצבע מ"מ מאחר שהיא הדרך הבטוחה וניחא ליה לאיניש למעביד הכי אין זה נחשב לבישה של קישוט ואין בו איסור, ונדמה לי שזוהי ראיה גדולה, עכ"ד.

ולענין חולה שאין לו כעת מה ללבוש אם מותר לו ללבוש בגד של אשה, כגון גרביים חמות או חלוק בית וכדומה, בספר צניף מלוכה הביא תשובה מאת הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א דפסק דמי שאין לו כרגע מה ללבוש כגון חולה הנ"ל הרי פשיטא דלא יצא ערום משום זה, דגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה, ובפרט באותם בגדים שיכול להיות שאינם מיוחדים דוקא לנשים, וממילא אין בזה משום איסור לא ילבש, אף שגם בזה ראוי לכתחילה להשתדל שכל מין ילבש הבגדים שלו.

כה. הנה הגר"י ישראלזון זצ"ל כתב

ההיתר של לבישת בגדי נשים במקום צער או צינה המובא בב"ה, דהנה יש לדון האם ההיתר של צער הוא משום הותרה או בגדר דחווה, דהיינו האם לבישת בגדי נשים לצורך מסוים הוי ממש כתיקוני נשים אלא שבמקום צער לא גזרו, ולפי"ז אילו היה איסור דאורייתא אין להתירו במקום צער, או דילמא כל העושה משום צער אינו נחשב כלל כתיקוני נשים, משום דהאשה עושה זאת כדי להתייפות והאיש עושה כן מחמת צער, ולפי זה אפילו באיסור לא ילבש דאורייתא יש להתירו. והביא דבשני הצדדים האלו כבר נחלקו גדולי הראשונים והאחרונים, עי"ש. ובאות י"א שם כתב דבאמת יש להסתפק אם אדם לובש בגד של אשה משום צער וצינה, כגון שרוצה לצאת לרגע לעשות משהו ומוצא רק את בגדי אשתו, אבל יש לו אפשרות ללבוש בגד איש שלא מתאים לו מצד המידה או שהוא יכול להשאר בבית ולא יהיה לו שום צער של צינה וכדומה בדברים כאלו, האם לפי הצד שההיתר של לבישת בגדי נשים בכה"ג הוא משום הותרה, אם כן נאמר דאף בגוונא שאפשר ללבוש בגד אחר פחות נעים מותר, דהרי כל עוד שיש לו צער להיות בחוף מבלי ללבוש שום דבר מחמת הצינה לא חל על הפעולה שם תיקוני אשה, או דילמא שכל שאפשר לו באופן אחר אין זה מצב אמיתי של צער, וכאשר האדם לובש בגדי אשה הוא מראה שלא איכפת לו בזה, ועובר בזה על איסור

הלובש בגד אשה שלא כדרך הנשים
 יח. יש להסתפק באיש הלובש בגד אשה שלא כדרך הנשים או להיפך,
 האם עובר על לאו דלא ילבש, וראה הערה י"ז.

איסור דלא תלבש על ידי עכו"ם
 יט. אם הלבישו עכו"ם את ישראל במלבושי אשה או לקט שער לבן
 או צבע את שערות הלבנות ממנו, אף שהישראל לא צווה אותו
 לעשות כן אסור י"ז.

⊕ הערות וביאורים ⊕

איסור כלל לאשה בכלי גבר כשאינו
 לובשתו כדרך אנשים אלא כדרך שנשים
 לובשות כלי כעין זה, משום דכן מובא
 בברייתא נזיר (דף נ"ט.) שלא יתקן איש
 בתקוני אשה, וכל שאינו לובשו כדרך
 שהנשים לובשות אותו הרי לא תיקן
 בתקוני אשה. וכן הוא גם באשה שלובשת
 בגד איש אינה חייבת מן התורה רק
 בלובשתו כדרך שהאנשים לובשים אותו,
 ולמעשה צ"ע בכל זה.

ולענין אם מותר לאשה לחגור באבנט
 שהשתמש בו אדם גדול וצדיק כסגולה
 ללידה, ועי' בספר אום אני חומה שם
 (סימן ע' אות ג') שכתב דלכאורה תליא
 בנידון שו"ת בצל החכמה הנ"ל בלובש בגד
 שלא כדרך לבישת האשה, כאיש
 שמלובש צעיף שאשה לובשת על ראשה
 סביב צוארו. ואולי יש לחלק דבנידון דידן
 תרווייהו הוי למטרת חגורה וההבדל רק
 בין אם הוא על הבגדים או על הגוף וצ"ע,
 מאידך יתכן דאין זה דרך לבישה כלל על
 הגוף ובה ניכר ומוכח דהוא כסגולה, ושרי
 גם להמחמירים בלבישה משום חמה
 וצינה. וגם יש לצרף דעת רבים שמתחת
 לבגדים ליכא איסור לא ילבש כלל,
 ולשיטות אלו שרי גם על הבגדים כשאינו
 נראה החגור מבחוץ.

כו. עי' בשו"ת מהרש"ם חלק ב' (סימן

מאמר המודפס בספר מנשים באהל
 (עמוד תצ"ד), וכתב דאיתא במסכת מכות
 (דף כ:.) דהנוטל כמלא פי הזוג בשבת
 חייב, וכמה מלא פי הזוג שתיים, ר"א
 אומר אחת, ומודים חכמים לר"א במלקט
 לבנות מתוך שחורות אפילו אחת שהוא
 חייב, (ופירש רש"י, כיון שאדם מקפיד על
 שער לבן אחד שבין שערותיו שחורות כדי
 שלא יראה זקן וכו', מלאכה חשובה לו
 וחייב משום גוזה), ודבר זה אפילו בחול
 אסור משום שנאמר לא ילבש גבר שמלת
 אשה (ופירש רש"י, שמתנאה עצמו בנויי
 אשה). ומשמע דהבינה הגמ' דאיכא בהאי
 קרא איסור להתנאות בכל אופן שהאשה
 מתנאה ולא דוקא בלבוש, והא דכתיב
 בקרא "לא ילבש" הוא לאו דוקא לבישה
 אלא יפוי של אשה. ולפי זה אפשר
 דבלבישה ממש נמי האיסור הוא דוקא
 כשזה מייפה, אבל כשזה אינו מייפה אותו
 ואולי מכער אותו צריך להיות מותר. זאת
 ועוד דאפילו כשזה מייפה אותו אלא הוא
 לובשו לשם חימום וכיוצא בו ולא לשם נוי
 נמי יהיה מותר, וכמבואר בגדולי האחרונים
 המובאים לעיל.

כז. הנה בשו"ת בצל החכמה חלק ה' (סימן
 קכ"ו) כתב דנראה שמה"ת אין איסור
 לאשה בכלי גבר רק כשלובשתו כדרך
 שאנשים לובשים אותו. ואפשר שגם אין

לבישת בגד תחת הבגדים

כ. נחלקו גדולי האחרונים אם מותר ללבוש בגד של אשה תחת בגדיו באופן שאינו נראה, ועל כן יש לעשות שאלת חכם כיצד לנהוג בזה כ"ב.

הערות וביאורים

עכו"ם מאחר שהאיסור התוצאה.
כת. הנה יש לעיין האם יש איסור מן התורה ללבוש בגד אשה מתחת לבגדיו, דשמה התורה אסרה רק בגד מגולה, ועי' בבית יוסף כאן בפירוש דברי הרמב"ם שכתב דהתורה אסרה כל דדמי לכלי זיין דאשה, דאפילו אם בשאר המלבושים ניכר אם הוא איש או היא אשה מ"מ אסור, אבל בדברים הנסתרים מן העין לא יבוא להחליף בין איש ואשה, לכן כל בגד שלא ניכר מהו אינו בכלל האיסור תורה דלא ילבש. אולם למעשה הסכימו כמה אחרונים שיש בזה איסור דרבנן. ועי' בכרם שלמה ס"ק ט"ז אות ב' שהביא מקילין בזה.

ובספר מלבושי כבוד ותפארת (פרק א' הערה ל') הביא דבירר הענין הנ"ל אצל מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, וס"ל דמה שכתב הבית יוסף דאיסור דרבנן מיהא איכא בדבר שאינו נראה, היינו דוקא בהעברת בית השחי וכודמה דהוי בכלל קישוט ותיקוני נשים, ובמקשט עצמו אמרינן שאפילו בצנעה הרי הוא מתייפה בזה כמו המין השני ואיכא עכ"פ איסור דרבנן, משא"כ בלבוש בגד דכל האיסור בבגד הוא דוקא במידי דאתי לידי תועבה, אם לובשו בצנעה באופן שאינו נראה כלל אין בזה שום איסור, ולפי דעתו בבגד שמכוסה שאין יכול להתגלות כלל אין שום איסור.

רמ"ג) שכתב בפשיטות דלגבי האיסור דלא תלבש אף אם הלבישו עכו"ם במלבושי אשה וכדומה איכא איסורא, וטעמו ביאר משום דיש כאן גדר באיסורא דלא ילבש דלא רק המעשה לחודיה אוסר, דא"כ אם נעשה על ידי עכו"ם אין שום איסור כל עוד דלא עשה הישראל את מעשה האיסור, אלא מאחר דהאיסור הוא במה שמלבוש כאשה בבגדי אשה שוב יש לומר דבכל גוני אסור אפילו על ידי עכו"ם, ועי' שם שהביא עוד כמה אחרונים שנקטו כן. והנה בשו"ת בצל החכמה חלק ה' (סימן קכ"ז אות ז') כתב דפשוט הוא שיש איסור לישראל לצוות או להרשות לעכו"ם ללקוט שער לבן מזקנו או משערות ראשו, כי בשעה שהעכו"ם מלקט את השער הלבן עובר הישראל על לא ילבש כשהמעשה נעשית על ידי עכו"ם, וה"ה לצבוע שער לבן לשחור. ועוד כתב שם דאם עבר וצבע על ידי עכו"ם אין חיוב להסיר הצבע להחזירו למראה הלבן שהיה, כי מה דעביד עביד, משא"כ לגבי בגדים שהזכרנו לעיל שאפשר להסירם וממילא חייבים להסירם. אמנם מצאנו שיש אחרונים שהקילו לגבי אמירה לעכו"ם בכה"ג, אך למעשה אם הלביש עכו"ם שמלת אשה או איש או שנפל עליהם חייב להסירם עליהם מיד. ובתל תלפיות תשרי תשע"ג פסקי הגרי"ש אלישיב זצ"ל (אות שנ"ז) כתב דאסור לעבור על איסור לא ילבש אפילו על ידי

איסור לא ילבש בפורים ובהצגות

כא. יש אומרים שמותר לאיש להתחפש לאשה בפורים, אמנם הסכמת הפוסקים הוא להחמיר בזה שאפילו בפורים אין ללבוש בגדי אשה ולהיפך משום לא ילבש^ט, וכן הדין בהצגות לנשים שאסור לאשה

- הערות וביאורים -

שלא יחבול המסתפר בעצמו, והשיג עליו הב"ח ממה שכבר כתב ביראים לגבי שמחת חתן וכלה שיש איסור אף שהוא במקום שמחה, וגם אין להביא ראייה מצער משום דהתם אין שום ברירה להנצל מהצער, משא"כ בשמחת חתן וכלה או שמחת פורים דאפשר בענין אחר. ועי' בט"ז (ס"ק ד') שהביא שיטת הרמ"א שם והב"ח, והסיק דהמחמיר כהב"ח תבוא עליו ברכה כי יש הרבה מכשולות ח"ו מזה כשהולכין ביחד איש ואשה ואינו ניכר. ועי' במשנה ברורה שהעתיק את דברי הט"ז והב"ח, והוסיף דברי הפמ"ג שאם כל המלבשים הם של איש ורק מלבוש אחד של אשה וניכר היטב, אפשר שאין למחות בידם. ומדברי המשנה ברורה שלא הביא שום פוסק שמיקל רק את דברי הפמ"ג שמיקל בבגד

כט. הנה הרמ"א באו"ח (סימן תרצ"ו סעיף ח') כתב דמה שנהגו ללבוש פרצופים בפורים וגבר לובש שמלת אשה, אין איסור בדבר מאחר שאין מכוונים אלא לשמחה בעלמא. ועי' במשנה ברורה שם (ס"ק ל') שהביא בשם הב"ח שיש לבטל מנהג זה של לבישת בגדי אשה לאיש ולהיפך. ולמעשה המעיין בהב"ח יראה שהביא מהיראים שיש לתת לב על מה שנוהגים בפורים לשנות מאיש לאשה וה"ה להיפך ואין מוחה, ואם לובשים בגדים אלו בכוונה להתקשט כאשה או כאיש ודאי שיש בזה איסור, וכבר השיב ה"ר יהודה מינץ ז"ל על מה שמבואר בתשובתו דכיון שאינו עושה כן אלא משום שמחת פורים אין בו איסור, ודמי להעברת שער בית השחי והערוה כדי שלא להצטער, או הסתכלות במראה כדי

אחד, נראה שכוונתו להחמיר.

ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ו' (סימן קי"א ענף א') שהביא כל הנ"ל והוסיף עוד טעם שנראה להזהר ממלבושי אשה, משום שיש כאן חשש איסור תורה, שהרי גם הפמ"ג מיקל רק בבגד אחד בלבד של אשה אבל אם מחליפים כל הבגדים, כגון אלו שמתחפשים בפורים עד שנראה כמו אשה, מהפמ"ג מוכח שיש כאן איסור תורה. ולכן חוץ מכל האזהרות של גדולי העולם שאמרו לא להקל במלבושי אשה בגלל המכשולות שיצאו מזה, יש גם חשש של איסור תורה ממש. ועי' בחוט שני הלי' שבת חלק ד' (עמוד רע"ט) שכתב, בענין לא ילבש בפורים, הרמ"א שם כותב שמה שנהגו ללבוש פרצופים בפורים וגבר לובש שמלת אשה ואשה כלי גבר אין איסור בדבר מאחר שאין מכוונים אלא לשמחה בעלמא, ויש אומרים דאסור, אבל המנהג להקל. ובשער הציון ס"ק נ"ג כתב דבאמת בדור שלנו שהדור פרוץ היה ראוי לאסור לאיש ללבוש בגדי אשה, ולאשה ללבוש בגדי איש. וכן בשער הציון שם (ס"ק נ"ד) כתב דדע שמה שהתירו היום להתחפש בפורים הוא משום שמחה, אבל אלו המתחפשים כדי להראות כמו אשה כדי שיוכלו להתערב בנשים וכדו', ודאי שיש בזה איסור דאורייתא של לא ילבש, ואין לזה שייכות להיתר זה בפורים.

ועי' בספר שערי ימי הפורים (טשזנר) שסיכם הדברים בענין הנ"ל ואלו דבריו, יש אומרים שהגברים לובשים שמלת אשה בפורים והיו גדולים שהתנגדו לזה, משום דיש בזה איסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה. אבל כידוע שהרמ"א בסוף הלכות פורים קיים את המנהג וכתה שאין איסור בדבר מאחר דאין מתכוונים אלא לשמחה בעלמא, אמנם בדרכי משה

עצמו מובא שרק יישב המנהג וסיים דטוב להחמיר, ולכן הרבה רצו לבטל המנהג, ויש שאמרו דדוקא בבגד אחד אפשר לשנות, ויש אומרים שכל ההיתר להתחפש היה רק לילדים, אבל מבוגרים ודאי שאין להם להביא עצמם לאיסור דאורייתא. ובזמן האחרון הוסיפו קולא נוספת שמתחפשים כבר כמה ימים קודם פורים, אבל המעיין בשו"ת מהר"י מינץ שהוא ראש המתירים, יראה שכל ההיתר בזה הוא דוקא בפורים עצמו שני לילות ויום אחד. ועל כן הרוצה לקיים מנהג ישראל להתחפש יכול למצוא מספיק סוגי תחפושות להתחפש בהם מבלי להכנס לשאלות של קולות דחוקות של חשש איסור דאורייתא, אך המיקל ללבוש רק קצת בגדים של אשה עד שניכר בין איש לאשה יש לו על מי לסמוך, אבל אין לגבר להתלבש לגמרי כמו אשה, אך גם העושה כן אין למחות בידו בחוזק יד דהרי יש מתירים בזה, ובלבד שישמור על גדר צניעות. אבל להתלבש כמו אשה ולהסתובב בין הנשים ודאי שאסור, ואין ללבוש בגדי נשים כמה ימים לפני פורים, ורק לילדים מתחת לגיל מצוות אפשר להקל להם ללבוש בגדי נשים כמה ימים קודם חג הפורים.

ושוב מצאתי בכרם שלמה השמטות (לסימן קפ"ב ס"ק ט"ז אות ו') שכתב דאפשר שאין למחות באלו שלובשים בגדי נשים בפורים, אמנם יום או יומיים לפני פורים בשביל מסיבות פורים וכדומה צ"ע אם יש להם על מי לסמוך, וכן הביא בשם גדולי הוראה שליט"א. ועי' בספר לבושה של תורה חלק ב' (סימן נ"ז אות כ"א) שכתב, בנוגע לקטנים ביותר בפורים יש מקום להקל בלבישת בגד אחד או שנים, באשר מעיקר הדין הכרעת הפוסקים הוא דאפילו אצל גדולים מותר

להתחפש לגברי, ולכן אסור לבנות בהצגה לפני פורים ללבוש כובע או

הערות וביאורים

בשו"ת שבט הקהתי חלק ב' (סימן רנ"ח) שנשאל אודות הצגה שנשים עושין לנשים, האם מותר להם להתלבש כגברים. והשיב דנראה דאע"ג שלובשת הבגדים רק בין הנשים גם כן אסור, ואפילו שלא מכוונים להתקשט להיות כאיש אלא עושין כן משום שמחה, והרמ"א בהל' מגילה מביא ב' דעות ומקיל כסברת המקילים, מ"מ היינו התם דנהגו כן משום שמחת פורים או שמחת חתן וכלה דהוי מצוה, אבל היכא דלא הוי מצוה לשמוח מהיכי תיתי להתיר. ועוד שהב"ח כבר צווח שאין להקל בפורים ושמחת חתן וכלה כי יש הרבה מכשולות, ואפילו רק בבגד אחד יש להחמיר, ואם יש הצגה כזו י"ל שאסור להסתכל ע"ז אפילו הנשים, עכ"ד. ועוד מצאתי בהסכמת של בעל שבט הקהתי שליט"א לספר היקר מלבושי כבוד ותפארת שכתב דכאן המקום לעורר מה דיש מקילין דבעת שעושין הנשים הצגות דלובשין הנשים בגדים של אנשים, וזה איסור גמור אפילו שלובשין הבגד רק דרך ארעי, וכמו שכתב ביראים (סימן צ"ו) דאסור ללבוש אפילו דרך ארעי ודרך שחוק. ועי' בשו"ת משנה הלכות חלק ז' סימן מ"ג שהחמיר בזה מאוד. ועי' בספר אורחות רבינו חלק א' (עמוד רכ"ו אות ו') שכתב שהגרי"ק זצ"ל אסר לילדות קטנות בכיתה א' ללבוש בהצגה בגדי ילד, אף שבאות להצגה רק נשים, וכן אסר ללבוש רק חצי מהבגדים, כגון מכנסיים ועל זה ללבוש שימלה. ועי' בשו"ת פאת שדך יורה דעה (סימן ס"ד אות א') שכתב דלכתחילה אין לעשות כן, ומדלא חילקו הפוסקים ש"מ דאף בקטנות שהגיעו

אם ניכר היטב שהוא זכר או נקבה. ובפרט אם הבגד גדול מדאי שלא מתאים כלל למידת הקטן, שהוא עוד סברא להקל לקטנים. וראיתי בספר קובץ הלכות הלכות פורים של הגר"ש קמנצקי שליט"א (עמוד רל"ו) שכתב דהמנהג בזמנינו הוא שלא להלביש קטנים בבגדי קטנות ולהיפך כשיש בהם קצת הבנה בזה, אך עכ"פ הנוהג להקל להלביש קטנים כזה אין להרעיש העולם על זה, דהא כבר מפורש טעם להקל אפילו לגדולים, ואף שבודאי אין הגדולים נוהגין כן, עכ"פ עד שיש לקטנים הבנה בזה אפשר להלביש קטנים בבגדי קטנות ולהיפך.

ובספר ארחות רבינו חלק ג' (עמוד ס"א) הביא כמה הוראות מבעל הקהילות יעקב זצ"ל בענין להתחפש בפורים, ונביא דבריו כאן. לגבי להתחפש בפורים, מאחר שיש דעות בזה אפשר להקל דעד גיל חינוך אפשר להקל דאין איסור דלא ילבש בזה, ובהגיע לחינוך יש להחמיר לא להתחפש בתחפושת שיש בה לא ילבש. לילדיו של הגאון זצ"ל אסר להתחפש ילד כילדה וילדה כילד, עי' שם. ועוד ציין שם למכתב שנדפס בעיתון המודיע אדר תשל"ג מרב אחד שכתב לאסור בפורים להתחפש לליצן משום דדמות זו היא המצאת הגויים עבור ימי ההוללות שלהם וכל עניני הוללות וריקנות. ובעל הקהילות יעקב זצ"ל קרא את המכתב ואמר דלמעשה מותר להתחפש כליצן וכך עשו כל הדורות עוד לפני מאה שנים.

ל. לענין איסור דלא ילבש בהצגות, עי'

לחינוך הדין כן.

אכן מצאתי בשו"ת ודרשת וחקרת חלק ה' (יורה דעה סימן כ"א) ששמע שבעל הקנה בושם זצ"ל היקל בזה היכא שאינה הולכת בין האנשים ועדיין ניכר שהיא ילדה ולא ילד, ועי' שם בתשובה שהאר"י להבין קולא זו, ואם באמת פסק כן. ובספר שו"ת י"ד משה תשובות מהגר"מ פיינשטיין (עמוד ס"ה) הביא דנשאל בזה האם מותר לגברים ללבוש בגדי אשה וכדומה בהצגות, והשיב דלילדים מותר, ולגדולים אסור, ואם יש היכר הפמ"ג באו"ח (סימן תרצ"ו משב"ז ס"ק ד') היקל, וכן מובא במשנה ברורה.

ועי' בשו"ת נהרות איתן חלק ב' (סימן מ') שנשאל על ידי מנהל סמינר חרדי לבנות מבוגרות בדבר הצגה להעשות על ידי תלמידות הסמינר ומיועדת לבנות ונשים, ושאלו דמאחר דחלק מהבנות צריכות להתחפש כמו גברים רבנים וכדומה האם יש בזה איסור דלא ילבש, ובאיזה אופן אין שום איסור כלל. והשיב על פי סברת הראשונים והאחרונים שהזכרנו לעיל, וכתב דלמעשה שרצונן ללבוש בגדי גבר לצורך הצגה, אע"פ שהיא הצגה חינוכית ויש בה תועלת, מ"מ היא נחשבת לשמחה של רשות ולא לשמחה של מצוה, ובשמחת הרשות הרי נתבאר דאין להתיר לאשה ללבוש בגד של גבר אפילו רק בגד אחד. ואין להשיב על זה, שדוקא בשמחת מצוה של פורים שבמציאות פעמים רבות ישנה תערובת של אנשים ונשים, ועל ידי שמתחפשים ולובשים הגברים בגדי נשים והנשים בגדי גברים אין ניכר מי הוא איש ומי אשה, באופן זה ישנו חשש גדול שיבואו לידי איסור ולכן הוא איסור גמור, ולהרבה פוסקים יש בו איסור דאורייתא דלא

ילבש, משא"כ בדבר רשות באופן שהוא לנשים בלבד, כגון בנידון נידון, ובפרט שנמצאות במקום סגור, אם כן במציאות אין לחוש שתהיה תקלה ואולי נאמר שבכה"ג אף לצד זה התירו עכ"פ בבגד אחד, דנראה שבדבר הרשות מכיון שלא התירו לבישת עראי של בגדי אנשים לנשים ולהיפך, לא נוכל להתיר מחמת שבאופן זה של נידון השאלה לא יבואו לידי מכשול, כיון שבכל אופן אחר שאשה לובשת בגד של איש יתכן שתבוא לידי מכשול, ולא הולכים לפי המציאות הפרטית שלה, ומשום הכי אף בדבר הרשות יש לצדד לאיסור.

ולכן הסיק דאף בהצגה שהיא חינוכית ונעשית על טהרת הקודש על מנת להמחיש סיפורי צדיקים ודברי מוסר, מ"מ יש צד איסור לאשה ללבוש בגדי איש אפילו כשהוא בדרך שחוק וארעי. ונראה דכל יסוד האיסור בגמ' בניזיר ללבוש בגדי אנשים לנשים ולהיפך, בזמן שבגד זה מוגדר באותו מקום ובאותו מקום ובאותו זמן כבגדי אנשים או נשים, ועל ידי לבישתם האיש נעשה לאשה והאשה נעשית דומה לאיש ואיכא פריצות ותועבה, אבל באופן שאשה לובשת בגדי אשה אשר אינה רגילה בכך, כגון שהם בגדי אשה משונים אע"פ שהם דומים לבגדי איש, אבל כל אחד מכיר שאלו הם בגדי אשה, אין כל איסור בכך, וכן הוא בבגדי אנשים וכיוצא בזה, אם גבר לובש בגד משונה של איש אף שדומה לבגד אשה, כיון שכל אחד מכיר מיד שהוא בגד איש ליכא בזה נדונד איסור כלל, מאחר שניכר בבירור שהוא בגד איש. אשר על כן בנידון דידן שיש צורך עבור ההצגה להתחפש את הבנות, יש להורות למנהלת התפאורה שתלביש רק בבגדי נשים

משונים ולעשותם באופן ארעי שיהיו דומה לבגדי אנשים, כגון שבכמה מקומות יצמידו עם סיכות בטחון, שעל ידי זה אע"פ שנעשה דומה לבגד איש, מ"מ ניכר לכל שזה בגד אשה, ובאופן זה אפילו אם תלבש את כל הבגדים באופן זה לא תשתנה זהותה, ועדיין כולם יכירו וידעו שהיא אשה, ובאם תוכל לעשות רק בבגד אחד בודאי שפיר דמי, ותבוא עליה ברכה. ומ"מ באופן שיש צורך ללבוש גלימה נראה דיש להתיר בגד זה במקום שאף הנשים בשעתו היו לובשות גלימה כזו, או באופן שלא ניכר בבירור שזה בגדי איש, וממילא אי אפשר להגיע על ידם לכלל טעות שיחשבו שהיא איש, ואע"פ שבארצות שונות יש מנהג שהאנשים הולכים לבושים עם גלימות, עכת"ד.

ומענין לענין באותו ענין, מצאתי הערה חשובה בכל הנ"ל שיש לדון עליה, להצד שמוותר להתחפש כאשה וכדומה בפורים או להצגה האם יש לאסור להסתכל בפורים על גבר המחופש לאשה, דלא גרע מבגדי צבוענין של אשה דאסור להסתכל בהם כיון דעל ידי זה בא לידי הרהור עבירה, וכ"ש גבר המחופש לאשה, ובשו"ת רבבות אפרים חלק ג' (סימן ת"ע אות ג') הביא הערה זו, וכתב דהעולם נדמה לו שמקילין בזה.

ונלענ"ד דלכאורה יש לדון אם באמת יש איסור הסתכלות בבגדי צבוענים של אשה כל זמן שלא מכירים את בעלת הבגדים האלו. דהנה במסכת עבודה זרה (דף כ: כ) כתוב דאסור להסתכל בבגדי צבוענין של אשה שמכירה אפילו אינה עליו משום דמביא לידי הרהור, וכן נפסק להלכה באבן העזר סימן כ"א סעיף א', ולפי זה יש לעיין בבגדי צבוענים שאשתו שאלה מחברתה האם יש איסור להסתכל

עליה, או על גבר שלובש בגדי צבוענים של אשה אחרת. ומצאתי בשו"ת שבט הקהתי חלק ה' (סימן רכ"ו) שנשאל בזה והשיב דלמעשה ודאי תמיד עדיף שלא תודיע לו למי שייכים הבגדים האלו, אבל נראה שאם הבעל יודע של מי הם הבגדים גם כן מותר לו להסתכל, וטעמא דמילתא הוא משום דעכשיו פקע שם של בעלת האשה מהבגד ואינה שייכת לה יותר, אלא לאשתו. ולכן אינו חושב על האשה האחרת בעת שרואה, דהטעם שאסור להסתכל כתב במאירי שם דמאחר שהוא מכירה ושהם בגדי צבוענים שמיפין את האשה בלבושם, הרי הוא צייר בלבו כאלו היא לבושה בה ובא לידי הרהור, ולפי זה אם כבר פקע שם של הבעלים כבר אינו מהרהר על האשה שהיה הבגד שייך לה פעם. ואה"נ אם הבעל מרגיש דמהרהר כשמסתכל בבגדיה יזהר שלא יסתכל בבגד עד שיעבר זמן שאשתו תלך בה ויתרגל בה ואז כבר לא ירהר.

ושוב השיב לי בתשובה בעל האבני ישפה זצ"ל וז"ל, בדבר השאלה אם מותר לבעל להסתכל על בגדי אשתו הצבוענים ששאלה אותם בזמן שהיא לובשת אותם. בשולחן ערוך אבן העזר סימן כא סע' א' כתב וז"ל, ואסור להסתכל בבגדי צבוענים של אשה שהוא מכירה אפי' אינם עליה, שמא יבא להרהר בה, עכ"ל. אבל פשוט שכל הסיבה שיבא להרהר אחריה הוא משום שהוא חושב על האשה שהיא הבעלים של הבגדים, שהרי הוא רואה את הבגדים ונזכר באשה, ואם היה איסור כאשר בגדים אלה הם על אשתו, במקום לחדש "אפילו אינם עליה" היו צריכים לומר "אפילו הם על אשתו". וכיון שלא הזכירו כזה חידוש, מוכח שאין כזה חידוש. ומותר לבעל להתיחד עם אלף נשים

חינוך ללא ילבש

כב. כתבו הפוסקים שיש לחנך הילדים לא לעבור על לאו דלא ילבש^{לב}. ונחלקו גדולי הפוסקים מאיזה גיל מתחיל החיוב לחנך אותם, יש אומרים שכבר מגיל שלש שנים צריכים להזהר בזה^{לג}, ויש מקילים עד

✿ הערות וביאורים ✿

ילד עם בגדי ילדה ולהיפך.

לג. כן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל. ועיי' בכל זה בביאור הלכה (סימן ע"ה ד"ה טפח), ובמשנה ברורה (סימן שמ"ג ס"ק ג'), ובהליכות בת ישראל (פרק ד' סעיף ד'). ועיי' בחוט שני הל' שבת חלק ב' (עמוד שי"ד), שהביא מעשה שהיה עם אב שנכנס בפורים לחזון איש עם בתו הקטנה כבת 4-5, והילדה היתה מחופשת לילד ולבשה מכנסיים, ואמר החזון איש לאביה שאסור לעשות כן שאין זה צנוע. וביאר החזון איש דבריו, שהרי כל מה שהותר להתחפש בפורים אף שגבר ילבש שמלת אשה ואשה כלי גבר, היינו שיסודו של האיסור הוא משום שלא להדמות לאיש או לאשה אבל לא משום חסרון צניעות, וכשעושה כן בפורים לשם שמחת פורים אין בזה איסור, אולם מה שנוגע לחסרון צניעות אין לזה שייכות להיתר זה, שהרי סוף סוף איכא בזה חסרון צניעות ומה שייך להתיר זה משום שמחת פורים. ואח"כ נתן החזון איש מגבת לאבי הבת כדי לכסות אותה עד שתגיע הביתה, ע"כ המעשה. ושוב ראיתי בספר שו"ת וישמע משה תשובות ממרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל עמוד רל"ב, ששאל האם מותר לילדה בגיל 4 שנים להתחפש כמו ילד, או שיש בזה משום לא ילבש, ולא התיר הרב זצ"ל. ושוב שאל עד איזה גיל יש להתיר, והשיב

כאשר אשתו נמצאת עמו שהרי היא שומרת עליו, ולכן אם אשתו לובשת בגדים אלה, במקום לחשוב על האשה הזרה הוא יחשוב על אשתו שהרי זה מה שהוא רואה, ומה לו להרהר אחר דבר שאיננו כאן אם יש לו פה אשתו שהיא כן נמצאת כאן. לכן מותר לו להסתכל על בגדי צבעונים של אשה אחרת כאשר אשתו לובשת אותם, עכ"ל.

ולפי זה נראה דיש להקל להסתכל על גבר המחופש בבגדי צבעונים של אשה אחרת, בין אם מכירה וכ"ש אם אינו מכירה. אך מצד ההערה של הסתכלות בנשים יש לעיין בזה, מיהו נראה דהתשובה תהא תלויה בהנהגה של האיש, דאם הוא ירהר אחר גבר שמחופש כאשה אז אה"נ יש לו למנוע מלהסתכל עליו, אולם מי שאינו מהרהר על דברים כאלו אין איסור להסתכל, ולכאורה על זה כתב בעל הרבבות אפרים שליט"א שם דהמנהג שאין להחמיר, ועיין.

לא. הגר"נ קרליץ שליט"א, מובא בספר לבושי בנימין להגר"ב חותה שליט"א.

לב. עיי' בשו"ת שבט הלוי חלק ו' סימן קי"ח אות ד' שכתב דדבר פשוט ששייכים גדרי חינוך קטנים וקטנות בלאו דלא יהיה כלי גבר על אשה כמו בכל התורה כולה, ולכן נראה שאין להלביש

שש שנים^{לד}. ויש מי שאומר שהגיל הוא כשהילדים כבר מבינים ומתביישים בזה שלובשים בגדים של המין השני, וכן מסתבר למעשה^{לה}. אמנם להלביש אותם בידיים, יש אומרים שאף לתינוק בן יומו אסור להלביש בגד אשה משום איסור ספייה, ככל שאר האיסורין^{לו}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

לקנות תמיד בגדים חדשים כיון שאפשר להלביש את הילדה הקטנה עם המלבושים של הבנים היותר גדולים, האם יש בזה איסור. ולפי מה שהבאנו מספר כרם שלמה (ס"ק י"ז אות ג') שאסור להלביש קטן בגד אשה או איפכא ככל איסורים שבתורה דאסור למספי ליה בידיים ואפילו פחות מג' שנים, והביא כן מהמנחת יצחק חלק ב' סימן ק"ח, לכאורה יש להחמיר בכה"ג. ואח"כ מצאתי בשו"ת מנחת פרי חלק ב' (סימן ס"ו) שנשאל בזה, והעלה לדינא דודאי שיש איסור להלביש לקטן בגד אשה וכן לקטנה בגד איש ככל האיסורים שאסור לספות לקטנים, וכן שייכים גדרי חינוך קטנים וקטנות בלאו דלא יהיה כלי גבר על אשה, וכמבואר בסימן שמ"ג ובמשנה ברורה שם. ומ"מ במקומות שרגילים להלביש מכנסיים גם לבת קטנה עד גיל שלש ולא מקפידים על צבע או סוג מסוים, מותר להלביש בגיל זה מכנסיים ואין בזה כל איסור. ואם צריך להלביש לבת מכנסיים מעל גיל זה לצורך בריאות וכדומה, כגון שצריכה הרבה לחול ולפתח את השרירים כיון שעדיין אינה יכולה להלך, יש להקל להלביש לה מכנסיים, אך בכה"ג יש להלביש מכנסיים המיוחדים לבת או שבבגד אחר יהיה ניכר שהיא בת, עכ"ד. וכן השיב לי בתשובה הגר"א נבנצל שליט"א.

דדבר זה לא מתאים בשביל החינוך. לד. ע"י בספר הליכות בת ישראל שם. לה. בשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד' (סימן ס"ב אות ד') כתב דלענין חינוך לגבי דיני לא ילבש גבר נראה שכל זמן שהילד או הילדה צריכים לאמם לא שייך חינוך לזה, ואין בזה אפילו מנהג לחנך בכה"ג, ורק מזמן שהנשים מתחילות להלביש את הילדים בבגדים מיוחדים לתינוק ולתינוקת אז אולי יש ענין להתחשב מצד מנהג צניעות אפילו שהתינוק והתינוקות אין להם שום הרגשה בזה. ורק כשהתינוק והתינוקת מרגישים ומתביישים מהענין של הבגדים, שמתכבדין ומתחשבו, שייך לחנכם בהאיסור לאו דלא ילבש שמלת אשה, עכ"ד.

לו. ע"י בספר כרם שלמה (ס"ק י"ז אות ג') שהביא מהמנחת יצחק ועוד שאסור להלביש קטן בגד אשה או איפכא ככל איסורים שבתורה ואפילו פחות מכן ג', ועוד יתכן דאיסורא דלא ילבש אזלא נמי על המלביש, ע"ש.

והסתפקנו, מאחר שיש אומרים שאין לנשים ללבוש מכנסיים מצד איסור לא ילבש, יש לעיין בקטנה שפחותה מבת ג' שנים האם מותר להלביש אותה במכנסיים, ובפרט במה שמצוי שמי שיש לו בנים ואח"כ נולדה לו בת, ולא רוצים

סוגי בגדים האסורים משום לא ילבש

בגד אשה שגברים גויים לובשים אותו

כג. נחלקו גדולי האחרונים אם רק היהודים קובעים מה נקרא בגד איש ומה בגד אשה, או שמא אף הגויים קובעים, שאם הגברים הגויים לובשים בגד מסוים של אשה אין איסור לא ילבש על גבר ללבוש בגד זה, וראה הערה איך נקטינן לדינא¹.

⌘ הערות וביאורים ⌘

בדרישה סי' קפ"ב שאם נהגו הגויים כן יש להתיר, וכן אם הנהיגו כולם יחד אף בישראל אין מוחים בידם, והמחמיר תבוא עליו ברכת הגה"ק ז"ל. וכן נקט בשו"ת אור יצחק חלק א' (יו"ד סי' כ"ח) שאף אם הנכרים נהגו כן כבר מותר לישראל.

אמנם יש שהחמירו, דבשו"ת מהרש"ם ח"ב (סי' רמ"ג ד"ה והנה) כתב וז"ל, "והנה מ"ש מדברי הפרישה בדין העברת שער דהיכי דגם אנשים מעבירים ליכא איסור, דאנשים היינו עכו"ם, הנה הפרישה בעצמו חזר וכ' פירוש אחר דהיינו אנשים יהודים אם כולם נהגו בזה, וח"ו לסמוך על פי' א' דגם להסתכל במראה וכל שאר דברים העכו"ם עושים כן ואתה עוקר כל דיני הש"ע", עכ"ל. וכן דעת הגרשז"א זצ"ל מובא ועלהו לא יבול ח"ב עמ' ע"ב, "וענין של התפשטות מנהג כפי שמובא בר"ן תלוי בבני אדם רגילים יראי שמים ולא בפראי אדם והיפס למיניהם". ועי' בשו"ת משנה הלכות ח"ד סי' רמ"ז ד"ה וראיתי, "והדרישה כתב דאפילו אם דרך גוים זכרים מקרי מ"מ מנהג אנשים, ע"ש, ובאמת כי קצת צ"ע לדרישה בגמ' נזיר ל"ט ע"א ותו כדצבעי סביא דקניהון חוורן עיקרי נימיהון וכו', ופי' הרא"ש שם יש

ועי' בספר רבבות ויובלות חלק ב' (סימן תפ"ט - ת"צ) שנשאל במה שנוהגים בפדיון הבן להלביש את התינוק בתכשיטים היאך שרי ה"ז איסור ספיה של לא ילבש בידים, ואיסור ספיה הוא אפי' לקטן פחות מגיל חינוך. והשיב בקצת אריכות, ותמצית דבריו הוא שנראה דהאיסור של לא ילבש הוא כשלוש, אבל בפדיון הבן המנהג לא להלביש את התינוק אלא שמים את התכשיטים עליו וזה שימה ולא לבישה, ובזה יתכן דלכולי עלמא מותר, ועוד הביא דהגר"ח קניבסקי שליט"א אמר דתמה תמיד שעושות כן, ואולי זה לא דרך לבישה, עכ"ד.

לז. הנה הפרישה באות ה', ומובא ברע"א, כתב דנראה דכל אנשים גוים, דכיון דנהוג נהוג ולמדן ממנהג ההוא דעובדי כוכבים. גם י"ל דעל ישראל קאמר דהיכא דנהיגי כולם אין מוחין בהם, עכ"ל. ועי' בשו"ת לבושי מרדכי ח"א (יו"ד סימן ק' ד"ה בדבר) ובשו"ת שרידי אש ח"ב (סימן מ"א סוף אות ל"ג, עמ' תע"ו), שכתבו שכן נוהגים האנשים בזמנינו, ואפילו אם לא נשגיח על אנשים מאחינו בני ישראל העבריינים, כדעת המהרש"ל ביש"ש שם, הנה גם הגויים עושים כן, וכבר כתב

בגד השווה לאיש ואשה ויש שינוי בכפתורים

כד. חולצה השווה לגברים ונשים, אלא שיש שינוי בכפתורי החולצה, כגון שלגברים הכפתורים מימין ולנשים משמאל, יש אומרים שאין לנשים ללבוש חולצת הגברים וכן אין לגברים ללבוש חולצת הנשים^{לח}, ויש אומרים שאין בזה שום חשש, וכן נראה עיקר^{לט}. אבל אם הכפתורים עשויים באופן של קישוט, דוגמת פנינים או יהלומים, אסור^מ.

צבע בגד המיוחד לאיש או אשה

כה. בגד שבצורתו אינו מיוחד לאשה או לאיש, אלא שיש לו צבע שעל ידו הוא מיוחד לנשים, אסור לאיש ללבושו^{מא}. אך אם הצבע רק יותר מתאים לנשים מותר ללבושו, ולכן מותר לאיש ללבוש חולצה ורודה^{מב}.

✽ הערות וביאורים ✽

וכחול נמי לא שייך בזה לא ילבש.
מ. בספר מלבושי כבוד ותפארת פרק א' סעיף ד' כתב דמעיל גשם שלפי צורתו צבעו וסחורתו הוא מתאים לאנשים ולנשים בשוה, אבל נתפרו עליו כפתורי קישוט בדוגמת פנינים או יהלומים, אסור לאיש ללבושו. ובהערה שם כתב דפשוט שאין לחלק בזה אם אינו היכר מרחוק רק מקרוב ומתוך התעניינות, וכן אין לחלק בזה אם יוכל לכסות בידיו על איזה פריט קטן שבבגד כגון שיכסה בידיו את הכפתורים, שהרי כיסוי זה עשוי להתגלות, וכל זמן שהכפתורים תפורים להבגד וקיימת האפשרות להבחין בהם, בגד אשה קרינן ביה.

מא. חכמת אדם (כלל צ' דין א').

מב. בשו"ת אבני ישפה חלק ו' (סימן קיא ענף ד') דן בזה שמא יש איסור לא ילבש בהבדל צבעים, וכתב דהרי האיסור לא ילבש תלוי במנהג המקום ומנהג בני

זקנים צובעים זקניהם שחורים כדי שיהו נראים בחורים, ע"ש, ומשמע דהיו זקנים צובעים זקנם ואפ"ה אסור לצבוע, ולפום ריהטא הני זקני גוים הם דזקני ישראל אסורים.

וראה בהמשך הספר שהבאנו כמה מקרים שמצרפים את זה לקולא, וראיתי שהגרח"פ שיינברג זצ"ל פסק למעשה דבשעת הדחק אפשר לסמוך על הפרישה והרע"א. ועי' בספר מלבושי כבוד ותפארת (פרק ה' הערה ד').

לח. עי' בשו"ת קנין תורה בהלכה חלק ז' (סימן ס"ז אות א').

לט. דעת הגרע"י שליט"א מובא בספר שו"ת מעיין אומר חלק ד' (עמוד ק'). ועי' בשו"ת יבקש תורה חלק ז' סימן מ"ז ענף ה' שכתב דבחולצות השוות לתרווייהו וכל ההבדל הוא בצד הכפתורים נראה דפשוט דהוא מילתא דלית ביה משום לא ילבש, וכן בפ"זמה לתינוקות בצבע וורוד

בגד המיוחד לאיש עם קישוטי נשים

כו. בגד שמצורתו הכללית ניכר שהוא מיוחד למין אחד, אך מפריטי הבגד שעליו ניכר שהוא מיוחד דוקא למין השני, הולכים אחר צורתו הכללית של הבגד^{מ"ב}.

מלבוש שצורתו שווה לאנשים ונשים

כו. מלבוש שצורתו שווה לאנשים ונשים אך זה לבש בו האיש וזה האשה, מותר ללבשו^{מ"ג}, אמנם אם שונה קצת בצבע וכדומה אסור^{מ"ה}.

הערות וביאורים

בגדי צבעונים שמיוחדים לנשים כיון שניכר מצורתו הכללית שהוא בגד המיוחד לאיש. וה"ה דלפי זה מותר לאיש ללבוש עניבה שיש עליה דגמים של פרחים וכדומה, משום שצורתו הכללית של העניבה שייכת לאנשים דוקא.

מד. ע"י מהרש"א במסכת נדרים שכתב, ונ"ל דהוה האי גלימא עשוי כעין מעיל ואשמעינן דאע"ג דאתת"י נפקא ביה לשוקא לית ביה משום לא ילבש גבר שמלת אשה דהיינו דוקא בגד העשוי במיוחד לאשה אבל בגד מעיל הוא מיוחד לשניהם, בנקבות נאמר כי כן תלבשנה בנות המלכים מעילים, ולגבי זכר תמצא הרבה במקרא, ולית ביה משום לא ילבש גבר גו', ודו"ק. אמנם ע"י בשו"ת עטרת משה חלק א' (סימן קכ"ו) שכתב לגבי בגדים של ילדים וילדות ששווה לשניהם דנוטה להחמיר בזה, אך בשדה חמד חלק ד' (כלל קט"ז) הביא אחרונים שהקילו בזה. וע"י בשו"ת שבט הקהתי חלק ג' (סימן שמ"ב אות ו').

מה. כ"כ הגר"מ גרוס שליט"א בקונטרס כרם שלמה מובא בסוף הספר פרדס שמחה (עמוד כ"ז).

אדם, וידוע שאין ההורים מקפידים על הצבעים של הבגדים רק לכתחילה, כאשר הם קונים את הצבע המתאים לבן ולבת, אבל כאשר חסר להם בגד הם מחליפים אחד עם השני כיון שהבגד אינו מיוחד לבנים או לבנות, אלא הוא ענין של צבע בלבד. ולכן נראה דאין איסור של לא ילבש בשינוי צבע כל שהבגד אינו מיוחד לבנות וכן להיפך, וכן הדין בצבע עגלה או בסוג חיתולים. וכן בשו"ת יבקש תורה חלק ז' סימן מ"ז ענף ה' כתב דבפיז'ומה לתינוקות בצבע וורוד או כחול לא שייך בזה לא ילבש.

מג. בספר מלבושי כבוד ותפארת (פרק א' סעיף ה') הביא דשאל את הגרשז"א זצ"ל וכך הורה, וכן מסברא יש לומר שראוי שהפרט יתבטל לכלל, ואף שהחכמת אדם (בכלל צ' דין א') כתב שעל ידי פריטי הבגד יכול להיות שקובע יחודו לאיזה מין הבגד הזה שייך, מ"מ יש לומר שמיידי דוקא בבגד כזה שאינו ניכר ממנו שום יחוד לאחד מהמינים מצורתו הכללית. והביא שם דוגמא כגון מעיל ארוך שחסידיים לובשים בשבת הנקרא "בעקעטשע" שיש עליו דגם של פרחים צבעוניים, דאינו נחשב משום כך בגדר של

אפודת מלצרים

כח. מלצרים ומצלריות שיש להם אפודה אחת מיוחדת לאיש ואחת מיוחדת לאשה אסור לאיש ללבוש את האפודה המיוחדת לנשים וכן להיפך, וראה הטעם הערה^מ.

בגד שאינו ראוי ללכת עמו

כט. נראה שמותר ללבוש בגד שאף אחד לא היה לובש אותו ברבים, אף שהוא של מין השני, כיון שבודאי אין כאן שום כוונה להתדמות למין השני. ולכן נראה שמותר לגבר ללבוש בהצגה וכדומה פאה משומשת עד כדי שאין אשה שתלבש את זה^מ.

תפירת בגד איש מבגד אשה

ל. מותר לתפור בגד שבא ממלבוש המיוחד לאשה במלבוש המיוחד לאיש, משום דכל שנשתנה הבגד או שנקרע ונתפר מחדש ועכשיו

⊕ הערות וביאורים ⊕

שהקילו דוקא באופן ארעי ולא בקביעות. והגדר בבגד מיוחד לאיש ולאשה הוא אם ניכר להמסתכל שכן הוא וגם אם אין הבדל גדול. ולא פסק שם אם אפשר להקל בהחלט או לא, אלא סיים שכל נותני ההכשרים צריכים להסדיר את ענין הצניעות שבאולם כולל לבוש המצלריות, והכא נמי שזה בכלל, דאם איכא איסור דלא ילבש איכא גרמא להרהור, עכת"ד. ונראה שמי שאין לו ברירה אפשר לצדד להקל בדיעבד, אבל לכתחילה אפילו במסעדות וכדומה כל בעל הבית צריך לסדר שיהא ב' סוגי חולצות וכדומה, אחד לנשים ואחד לגברים, וצ"ע.

מז. בספר לבושה של תורה חלק ב' (עמוד תר"ז) כתב דבנוגע ללבישת בגד אחד שודאי אין בו בכדי להתדמות לאשה,

מז. בספר אום אני חומה להגר"מ גרוס שליט"א חלק ב' ח"מ (סימן ע' אות א') שנשאל בזה, והשיב דנראה דאם בדעלמא סוג האפודה הזו מיועדת לאנשים בלבד או לנשים בלבד לא חשיבא כבגד המיוחד לשניהם ואסור כיון שמיוחד לאחד מהם מחמת צבעו ודגמו או אופן גיזרתו. אמנם לפי דעת הב"ח המובא בט"ז ס"ק ד' דכשאין כוונתו בלבישה אלא להגן מפני החמה והצינה מותר, הכא נמי הרי כוונתם בלבישה להראות שהם מלצרים והוא התועלת בזה. אבל אין זה סיבה להקל בלבד, חדא משום שגם הב"ח והט"ז מודים שאין להקל אלא אם אין ברירה אחרת, משא"כ בנידון דידן שאין הכרח לזה אפשר שיש להחמיר, ועי' בשו"ת מנחת יצחק חלק ב' (סימן ק"ח ס"ק ד') בדעת הב"ח. ובשו"ת עטרת משה חלק א' (סימן קכ"ו) הבין בדעת הב"ח

ניכר שהוא בגד של המין השני, פנים חדשות באו לכאן ומותר^{מ"ח}.

סינר

לא. מותר לאיש ליתן עליו סינר להציל מפני הליכלוך וכדו' אפילו אם ידוע באותו מקום שהוא מיועד לנשים כיון שאינו לובש את זה לשם נוי אלא להציל מטינוף^{מט}.

גרבי נשים

לב. גרביים של נשים אינם בכלל בגד לגבי דיני לא ילבש, ולכן מותר לאיש ללבוש גרביים אפילו בצבעיים המיוחדים לנשים כגון אדום וורוד, וי"א שרק כשאינם נראים לחוץ מותר ללבשם^{נ"א}.

✽ הערות וביאורים ✽

מטריה, וכן מעיל גשם שעשוי לאיש ולאשה בשווה ואינו בכלל בגד, וכן ניילון על הכובע דלפעמים הם שווים, ועוד נראה להתיר משום דכוונתם לאצולי מטינוף, וכן הסכים בעל שו"ת אז נדברו זצ"ל.

נ. ספר כרם שלמה השמטות לס"ק ט"ז בשם גדולי הוראה שליט"א, וכן נקט בשו"ת רבבות אפרים חלק ה' (סימן תקל"ד אות ב').

נא. בספר מלבושי כבוד ותפארת (פרק א' הערה כ"ה) הביא את דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל המובא בספר כרם שלמה והלך לברר אצלו הבנת הענין, והוא אמר דההיתר הינו דוקא בלבישתם מתחת למגפיים ואינם מתגלים כלל, ולשיטתו מתיר מטעם בגד תחת בגד שלא עשוי להתגלות, אבל גרביים שלובשים בדרך כלל שהם נראים, ואפילו אם לובשים מכנסיים ארוכים נראים הגרביים בדרך הליכתו, לא גרע משאר כל בגד שנראה ונכלל בכלל האיסור.

ולפי זה יש לעיין במה שרואים

דניכר עליו שהוא זכר ואין מי בעולם שיטעה בו, נראה פשוט שאינו בגדר זה ואינו אלא לליצנות בעלמא שמלובש כמחוסר דעה חצי זכר וחצי נקבה וזה משמח את הרואים, או לסימן שהוא מסמל את אסתור או ושתי וזרש וכדומה, ולא שיש שום הוה אמינא של התדמות לאשה בלבישת שייטעל או חגירת סינר וכדומה באשר בכל שאר בגדיו הוא ודאי ניכר כזכר, ואין זה אלא בגדר סימן בעלמא, והוא פשוט בפרט כאשר השייטעל הוא פרוע על ראשו ואינו בכלל כדרך לבישת נשים. וכן דעת הגר"י בעלסקי שליט"א שכן המנהג לגברים ללבוש שייטעלך בהצגות וכדומה.

מח. שו"ת הגר"י שטייף (סימן צ"ז), והוסיף לפי זה דעצה זו תועיל להכין בגד לקבל את הולד בשעת הלידה.

מט. עי' בשו"ת רבבות אפרים חלק ד' (סימן רי"ב) שנשאל אודות איש שרוצה ללבוש סינר, האם שייך הלאו דלא ילבש, ולדינא בעל פה השיב דמותר כמו שמותר לאיש ולאשה להשתמש באותה

בגדים פנימיים

לג. בגדים פנימיים שלא נראים בחוץ אין בהם משום לא ילבשי^{נב}, ויש שהחמירו בזה^{נד}.

נעליים

לד. כתבו הפוסקים שנעליים נחשבים כמלבוש לענין לא ילבש, והרבה נעליים ניכר שהם מיוחדים לגברים או לנשים. אולם נעלי בית, יש הרבה ששווים לגברים ולנשים, ולכן על פי רוב מותר, אך כשיש איזה סימן בולט כגון צבע וכדומה נראה שיש להחמיר, והמיקל יש לו על מי לסמוך^{נד}.

✪ הערות וביאורים ✪

אדום או ורוד, ויש לומר שאסור כיון שהוא סימן גלוי שמיוחד לנשים, אך דברתי עם מורה הוראה שליט"א שהסתפק בזה, ולכן צ"ע למעשה ויש לעשות שאלת חכם לברר כיצד נוהגין, כיון שמצוי שנמצאים בבית וצריכים לנעול נעלי בית כדי לעשות איזה דבר מסוים ולא מוצאים את נעלי הבית שלו ומיד לוקח של אשתו, ואם עושים כן רק מאיזה סיבה שיהא יותר נוח יש להקל, אך בכל מקרה כדאי לעשות שאלת חכם.

ושוב ראיתי בקונטרס החשוב לבושי בנימין שהביא בשם הגרשז"א זצ"ל שאסור לנשים ללכת עם נעלי בית של גברים וכן להיפך, אם נעלי הבית חשובים ויקרים, ואם הם פשוטים מותר. ואילו דעת הגרב"צ אבא שאול זצ"ל שמותרים אלו ואלו בכל מצב, ולכן המיקל יש לו על מי לסמוך.

ואח"כ ראיתי בספר וישמע משה חלק ב' (עמוד ר"א) שנשאל הגרי"ש אלישיב זצ"ל אם יש איסור ללבוש נעלים אדומים, והשיב דלא שייך האיסור בנעליים.

לפעמים גברים שלובשים גרביים שיש עליהם צבעים חזקים כגון אדום וכדומה שבדרך כלל לובשות הנשים, האם יש בזה איסור, או שמא אפשר להגדיר את הגרביים האלו כמלבוש ששוה לנשים ולגברים כיון שאצל הגויים הגברים לובשים גרביים עם צבעים האלו ששייכים לנשים, וצ"ע בזה.

נב. דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל, מובא ברשימות הגר"ע אורבנך שליט"א בספר מנשים באהל.

נג. דעת הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל, מובא בספר דברי חכמים (עמוד ר"ס).

נד. עי' בשו"ת משנה הלכות חלק י' (סימן קט"ו) אריכות בזה. ונשאלתי ממי שיש לאשתו נעלי בית הנפוץ בזמנינו הנקרא "קרוקס" שכולם דומים בין לנשים ובין לגברים, ורק על ידי הצבע שלהם אפשר שיש צבעים המיוחדים דוק לנשים והשאר דומים בין לנשים ובין לגברים, ושואלים האם מותר ללבוש בביתו את הקרוקס של אשתו שהם בצבע

ערב אהל יורה דעה סימן קפ"ב יעקב

כובע

לה. אין לנשים ללבוש כובע המיוחד לנשים^{יה}.

כיפה

לו. כיפה המכסה את הראש היא מיוחדת לנשים, ולכן אסורות הנשים ללבושה. ואם לובשת אותו מתחת צעיף או שאר כיסוי ראש, ראה הערה^{יב}.

דיני שימוש בכלי גברים לאשה

רכיבה על אופניים

לו. אע"פ שיש אופניים מיוחדים לנשים ולגברים המשוונים במראה, מ"מ אין איסור לאיש לרכב על אופניים המיוחדים לנשים אם אין כוונתו אלא להקל עליו וכדומה, אולם במקום שאפשר למנוע מזה מה טוב^{יג}.

הערות וביאורים

מטעם בית הכנסת, ידקדקו הגבאים לרכוש כסוין המיוחדים לנשים עבור זה ולא ישתמשו לצורך כך בכיפות של גבר, דאין להתיר משום זה חשש איסור. וכן שמעתי בשם בעל שו"ת שבט הקהתי שליט"א לאסור.

ולענין ללבוש הכיפה מתחת לבגד, ע"י לעיל במה שכתבנו לגבי לבישת בגד תחת הבגדים, ותלוי בזה.

גו. דעת הגר"י בעלסקי שליט"א. וע"י בשו"ת באר שרים חלק ו' (סימן ס"א) שנשאל אודות בנות קטנות בין גיל שבע לעשר שרוצות לרכב על אופניים האם מותר מצד הדין או שמא איכא בזה לא ילבש, עכ"פ מצד חינוך. והשיב אחרי אריכות דגם אם נימא דאשה הנוסעת באופניים שייך למיסר משום לא ילבש, הרי אם עושה זאת כדי להגיע למחוז

נה. שו"ע סעיף ה'. וע"י בשו"ת שבט הלוי חלק ב' (סימן ס"ג) שדימה מלבוש הכובע של אנשים למלבוש מכנסיים, ובשו"ת אבני צדק (סימן ע"ב) כתב דלגבי כובע של אנשים לא יועיל לאשה לשנות את צורתו, וכן יש אומרים דאפילו אם מנהג המקום הוא שנשים לובשות כאלו כובעים וכדומה לא מהני כל עוד שהכובע הוא כלי גבר. ובשבט הלוי שם כתב דמה דמצינו היום שנשים לובשות כובע, הואיל דהוא מיוחד לנשים מותר, כיון דאינו דומה כלל לכובע של אנשים.

גו. בספר מלבושי כבוד ותפארת (פרק א' סעיף ט') ובהערה שם העיר דלפי זה אפילו אם האשה צריכה כיסוי ראש, כגון במצב שהאשה לא מכסה את שער ראשה וכדומה, או כגון שרוצה להכנס לבית הכנסת להתפלל וממציאים לה כיסוי

נהיגה ברכב

לח. בזמנינו שהרבה נשים נוהגות ברכב אין איסור בזה משום לא ילבש, אך יש אומרים שהדבר אסור משום חוסר צניעות, וכל כבודה בת מלך פנימה^{יח}.

✽ הערות וביאורים ✽

מאחור ואוחזת בבעלה, והשאלה היא אם אין בזה חסרון בצניעות. והשיב אחרי מקצת אריכות והוכחות שבעצם מותר לה לרכב עם בעלה כיון שיש סכנה אם לא תרכב נכון, אבל אף שאין לאסור מן הדין, מ"מ מי שיכול ליסוע ברכב צנוע בזה ודאי עדיף טפי.

נח. הנה בשו"ת אבני ישפה שם ענף ב' כתב דשמע מאברך שדעת הגר"ח קניבסקי שליט"א היא לאסור לנשים אף בשעת הדחק גדול לנהוג ברכב משום האיסור של לא תלבש אשה שמלת גבר. ותמה מאוד על זה, דהרי מבואר מכמה מקומות דלגבי דינים אלו הכל תלוי לפי מנהג המדינה ולא קבעה התורה דברים ברורים בזה דהרי כל מקום משתנה בכל דור ודור. ויותר מזה הרי הגר"א בסימן קפ"ב כתב לפי לישנא אחת דמנהג המדינה נמדד כפי הלבוש של הגוים, ולכן כיום שהמציאות היא שהנשים נוהגות בכל המדינה כולה ואין זה מלבוש גבר בלבד רק מלבוש של כולם נראה ברור דאין שום חשש בדבר ומותר. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ד' סימן א' שכתב בענין הצניעות מה שנשים לומדות ומרגילות עצמן לנהוג מכונית אוטו, הנה מן הנסיון למדתי שהוא דבר שראוי לאסרו איסור גמור, כי עצם הלימוד גרם כבר וגורם לפריצות, והוא ההיפך הגמור מכל כבודה בת מלך פנימה, כמו שעצם הנהיגה הוא ממש להיפך כל כבודה וגו', שהאשה חושפת עצמה בזה בשווקים ורחובות לעין כל רואה, נכשלת

חפצה וכדומה אין חילוק בין איש לאשה, דאי אפשר לומר דזה דרכו של איש דוקא, ואז לכאורה אין איסור.

ולענין צניעות לנשים ברכיבה על אופניים, עי' בספר חשוקי חמד על מסכת פסחים (עמוד מ"ג) שנשאל האם מותר לילדה לרכב על אופניים, והשיב דנראה דלא ראוי שילדה וכל שכן אשה תרכב על אופניים, משום דבמסכת פסחים (דף ג'). נאמר לעולם יספר אדם בלשון נקיה שהרי בזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב, ופירש"י לפי שאין הגון להזכיר רכיבה ופיסוק רגלים באשה. ורבינו חננאל הוסיף דהוא דרך גנאי באשה, ומכאן נלמד שאין ראוי לנערות וילדות לרכב על אופניים. ועי' בשו"ת חיי הלוי חלק ו' (סימן ק"ע אות ב') שכתב שמה שיש שרוצים לאסור דוקא לבנות גדולות לרכב על אופניים, הרי אין אנו רוצים לחלק בין גדולות לקטנות מפני שקשה לומר גדר בזה, ולכן הסיק שם בגדר אחר, שאופניים שיש להם שלש או ארבע גלגלים אין בהם חסרון צניעות בזה, ואילו אופניים של ב' גלגלים אין לרכב עליהם אפילו בנות קטנות. ועי' בשו"ת שבט הקהתי חלק ד' (סימן שי"ג) מה שכתב בענין צניעות לבנות ישראל לגבי רכיבת אופניים.

ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ו' (סימן קי"ח ענף א') שנשאל בענין אשה בעלת תשובה שרוכבת עם בעלה על אופנוע הנקרא מוטורסייקל בלע"ז, שהיא יושבת

מקל הליכה

לט. מותר לאשה ללכת עם מקל הליכה כדי שלא תיפול, אבל לשם נוי אסור^ט.

הערות וביאורים

להיתר בדוחק גדול במה שנהגו לקחת מורות ללמד לימודי קודש או חול לילדים, ע"י שם טעמו, ולמעשה הסיק דאין היתר לאשה לעבוד בבנין או שתנהג אוטובוס, עכ"ד.

נט. בבית אדם (סימן ע"ד) כתב שנשאל בזה, והאריך בזה והסיק לדינא דאשה שהולכת עם מקל כדי שלא תיפול מותר ואין חשש דלא תלבש משום שאין זה מלבוש אלא תכשיט שדומה למראה ושער ערוה, דאינו אסור אלא כשמתכוין לקישוט אבל בלאו הכי מותר.

והנה ראיתי בשו"ת ויען דוד חלק ו' (סימן קי"ח) שנשאל על דברי החכמת אדם (כלל צ' דין ג') לאסור לאשה ללכת עם מקל לנוי, מנא ליה הא, הרי אף בכלי זיין לא מצינו איסור אלא בלבישתו, ועוד לפי דבריו יהיה אסור לאיש להשתמש במטריה של נשים, וכי יהיה אסור לאשה לחרוש במחרישה כיון שזה נעשה למלאכת אנשים, עד כאן תוכן השאלה. והשיב שם דהגם דבמטריה ודאי שיודה החכמת אדם דליכא איסור כלל, דהא נעשה להגן, אמנם בלבוש שנעשה להגן, החכמת אדם חולק עם הב"ח שמתיר, ומה שאוסר היינו רק כשנושאו לתכשיט. ועי' בבית אדם שם שהביא מראשונים האוסרין שתישא כלי זיין אף שלא בלבישה ומקל של איש כדי שלא תיפול, ואם כן כל שכן במחרישה שלא שייך כלל ענין תכשיט, דמעולם לא עלה על הדעת החכמת אדם לאוסרה.

ומכשלת את האחרים, ואין דרכה של אשה במרכב, עיין בפסחים (דף ג'). ואע"פ שהמציאות של רכיבה על גבי בהמה אינו דומה לגמרי להא דידן, מכל מקום בעצם אין דרכה בכך דומה בכמה דברים שקשה לפרש בכתב. ועוד כתב דלבי אומר לי שהוא אחד הסיבת של האסונות הגדולות שנעשים בדרכים בא"י המפילים כל כך חללים והרגו כבר טובים וצדיקים, וזה מצורף להעבירות הנעשים בדרכים המולידים המלאכים המחבלים שמסכנים הדרכים, ועי' מה שכתב בחלק ז' (סימן י"א), עכ"ד.

ושמעתי שהגרי"ש אלישיב זצ"ל פסק שאין לנשים לנהוג במקומות שלא מקובל שהנשים ינהגו ויש לדון אז משום לא ילבש, אבל במקומות שנשים רגילות לנהוג כמו אנשים אין חשש של לא ילבש, ואפילו לנהוג אין שום איסור בדבר במקומות שהנשים רגילות בזה.

ולענין אם מותר לנשים לעבוד בעבודות הידועות לכל כעבודת גברים, כמו עבודת בנין או נהיגה באוטובוס וכדומה, ראיתי בשו"ת באר שרים חלק ו' (סימן נ"ט ענף ב') שנשאל בזה, והשיב דנראה ודאי שאסור ויש להרחק מן הכיעור והדומה לו, ובודאי דאיכא בזה משום כל כבודה בת מלך פנימה, וסרך בדבר מה שאסור להשתמש באשה, כמובא באבן העזר (סימן כ"א סעיף ה'). ועוד ציין לדברי האגרות משה ביורה דעה חלק ג' (סימן ע"ג) שטרח ללמד זכות

ציצית ותפילין

מ. נקטו האחרונים דאשה שמתעטפת בציצית או לובשת תפילין אינה עוברת על לאו דלא ילבש מאחר שכוונתה למצוה^ס, אמנם לא תנהג כן מפני יהורא^{סא}.

כלי נשק

מא. אסור לאשה להחזיק כלי נשק וכדומה כיון שזה נחשב ככלי גבר, אך במקום סכנה אפשר להקל^{סב}.

- ❦ הערות וביאורים ❦ -

הן ללבוש מלבושי אנשים ולחגור בחרב, וכן הבחורים שאין להם זקן יכולים להתלבש כמו אשה כדי להנצל. ועיי' בשו"ת יחווה דעת חלק ה' (סימן נ"ה) שנשאל אודות מורות שעובדות במוסדות ביישובים שיש לחוש לרוצחים ומחבלים, האם מותר להן להתאמן כגברים ולהחזיק כלי נשק, והשיב דבמקום סכנה כזו מותר למורות ולגננות שביישובי הספר להתאמן ולאחזו בנשק בעת שמירתן על בתי הספר, ובלבד שיקפידו מאוד על כל כללי הצניעות בעת אימונן, כראוי לבנות ישראל הכשרות. ועיי' בשו"ת אגרות משה או"ח חלק ד' (סימן ע"ה אות ג') שגם כן נשאל אודות נשים הגרות במקומות המסוכנים כגון גוש עציון ושאר מקומות שליד הערבים הרוצחים, ונחשב ממש כמקום סכנה, האם מותר לאשה ללכת עם כלי זיין לשמירה. והשיב אחרי קצת אריכות דלדינא פשוט הוא שבמקומות שקרוב להערביים הרוצחים, שאין יראין מהממשלה כמעשים בכל יום, מותרת לישא כלי זיין לא רק להצלה מהריגה אלא אף להנצל מהכאות בעלמא שבמלחמות קטנות כאלו אין שום חילוק בין איש לאשה, ודוקא במקום סכנה ומלחמה, אבל אם הוא במקום שבחזקת שלום אסורות.

ס. עיי' בדרכי תשובה (ס"ק י"א) שכתב להקל בזה. ועיי' בשו"ת שרידי אש חלק יורה דעה (סימן מ"א עמוד תס"ז) וז"ל, מהא דעירובין צ"ו. מיכל בת שאול הניחה תפילין ולא מיחו בה חכמים, וקשה, אמאי לא מיחו בה חכמים והא אסורה ללבוש תפילין משום לא יהי כלי גבר על אשה, ותרגם יונתן בן עוזיאל, "לא יהי גולין דציצית ותפילין דהנון תקוני גבר על אתתא", וע"כ דכיון שמתכוונת לשם מצוה אין כאן איסור לא ילבש, עכ"ל. אולם ראיתי בפסקי תשובות חלק א' (סימן י"ז אות א') שהביא בשם הלבוש ועוד דיש לחוש לאיסור דלא ילבש.

סא. עיי' ברמ"א או"ח (סימן י"ז סעיף ב') שהביא שם מעיקר הדין מותר לאשה ללבוש ולברך על ציצית ותפילין אלא דנחשב כיוהרא. ובפסקי תשובות שם הביא מספר הלכה ברורה ס"ק ב' דביותר יש להקפיד ולהזהר בזמנינו בזה משום דהוא מנהג הריפורמים עוקרי הדת.

סב. הנה בשו"ע סעיף ה' נפסק שלא תלך אשה עם שום מלבוש כמו שאיש הולך. עיי' רש"י במסכת נזיר דף נ"ט. ד"ה בכלי. ועיי' בדרכי תשובה ס"ק ח' שהביא מספר חסידים דאם צרו על העיר או שהולכים בדרך, ויש נשים היראות, יכולות

כלי עבודה

מב. מותר לאשה להשתמש במקדחה ומברגה ושאר כלי עבודה הצריכה להם, ואין בזה משום לא ילבש^{סג}.

עישון סיגריות

מג. נחלקו פוסקי זמנינו אם שייך הלאו דלא ילבש לאשה בעישון סיגריה^{סד}. אמנם אף להמקילים בזה מצד לא ילבש, מ"מ ודאי דלא הוי דבר צנוע ולא בריא, ואין לעשות כן^{סה}.

דיני לבישת מכנסיים לאשה

לבישת מכנסיים

מד. אשה הלובשת מכנסיים, אפילו כאלו המיוחדים לנשים, עוברת על הלאו דלא ילבש, בנוסף על כך שמצד הצניעות כבר פרצה גדר על ידי לבישת המכנסיים^{סו}. ויש אומרים שאין הנשים עוברות על הלאו

- ❁ הערות וביאורים ❁ -

עצמה בזה מקדושת בנות ישראל וצניעותן, עכ"ד.

סג. ע"י בשו"ת ישכיל עבדי חלק ו' אבן העזר סימן א' אות א-ג, ועי' בטהרת הבית חלק ב' סימן קצ"ה עמוד קל"א שכתב, לגבי עצם העישון לנשים לא נהגו בזמן הזה הנשים בארץ ישראל לעשן כלל, ואין זה מדרכי בנות הצנועות.

סו. כבר דשו בזה רבים מגדולי הפוסקים ונביא מקצת דבריהם. בשו"ת מנחת יצחק חלק ב' (סימן ק"ח) כתב לגבי מכנסי נשים דהוי איסור גמור, דחזון מזה דבגדי שחץ כאלו נעשים מתחילתם לעבירה, והם בגדי זימה ומביאים לידי תועבה, ואף אם לא יהי' בכלל כלי גבר המה בכלל תועבת ד' כל עושה אלה, עוד באמת המה בכלל כלי גבר ממש, דעדיין שם מכנסיים עליהם, והגם שהם משונים

סג. כן כתב בספר יסודות הבית וקדושתו (עמוד נ"ה) על פי דברי הבינת אדם

שם, וכן דעת בעל המשנת יוסף שליט"א, ועי' בשו"ת ויען דוד חלק ו' (סימן ק"ח).

סד. ע"י בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן תנ"ו) שכתב דראוי לחשוש לאיסור תורה דלא ילבש, ואף שבהיום מצוי בעו"ה בנשים, היינו בעכו"ם וחפשיים, אבל הצנועות שומרות גם היום רובן ככולן ייחודן וקדושתן, ואשה שפורצת גדר כאותן הנשים שעיקר כוונתם בזה להתדמות אנשים, עוברת גם היום באיסור לא ילבש שתלוי במנהג הצנועות. ועוד כתב שם דבבית גם כן אסור, דאיסורא דלא ילבש הוא גם בבית כשאין שם רואים, ומזיק ליראת שמים לאנשי הבית, ועליה להרחיק עצמה מהרגל זה ולא להכשל באיסור ולנתק

הרי זה כחרב לאשה או בגדי צבעונין לאיש שמבואר בראשונים שהם כתקוני גברא ואיתתא, ולכל הדעות עוברים אפילו כשלובשים רק אחד מהם. ועוד הוסיף שם דאין להקשות ממה שהתירו לנשים ללכת במכנסיים מתחת הבגדים שלהם בימי החורף או כמנהג התימנים שיהא מותר, דהרי אדרבה זה דוקא מסייע לסברתינו לאסור, משום דאם האשה הולכת בבגדים ארוכים עד למטה ולא נראה פסוק רגליה כאנשים אין כאן תיקוני גברא דכיוצא בו אין הדרך בהאנשים. ואפילו אם יתעקש אדם נגד כל הנ"ל ויאמר דאין במכנסיים אפילו בדרך אלא גדר לבוש ולא גדר תיקוני גברא וממילא שיהני איזה שינוי, מכל מקום אינו יוצא מהאיסור לצאת בבגדי פריצות. והביא שם בגליון ששוב מצא בשו"ת אבני צדק שמצדד במכנסים דאפילו למעלה מן הבגדים מותר אם ניכר במכנסים בין מכנסי איש לאשה, ולמעלה מזה נוטה להתיר בשביל שהיא לובשת זה תחת הבגדים. ומ"מ לענין ימי החורף והצינה אפשר ללבוש בגדי נשים מעליהם ואז יש צדדים להתיר אבל זולת זה עצת היצר הרע הוא. ומה שכתב להחמיר בזה נראה העיקר, וגם מה שטוענים מחמת צינת חורף וכדומה אין זו טענה, דהרי לצערינו מצינו שהנשים לובשות מכנסיים אפילו בזמן הקיץ, ועוד דבתשובת דברי חיים יורה דעה חלק ב' סוף סימן ס"ב אוסר אפילו במצרת, עכת"ד.

ובשו"ת ציץ אליעזר חלק י"א (סימן ס"ב) הביא אריכות בזה עם שיטת האבני צדק ועוד, וגם ציין לספר טהרת יום טוב חלק ט' שהביא כמה תשובות מגדולי הוראה זצ"ל לאסור לבישת מכנסיים מטעם לא ילבש, ואחרי אריכות הסיק דודאי שלבישת מכנסיים הוי קרוב לאביזריהו דג"ע, עיי"ש. ובספר כרם

קצת מ"מ שמם עליהם, וכמ"ש בזה בפשיטות בתשו' אבני צדק (חיו"ד סי' ע"ב) וז"ל, אבל מה שנעשה חדשות בארץ שהולכים איזה נשים במלבוש הנקרא כובע (קאפעליש), או בגד הנקרא מענער ראק, שנראה לעינים שאין זה אלא להתדמות לאיש, והגם שמשונה קצת משל איש מ"מ שמו עליו, לכן זה וזה מכוּעַר מאד ונראה דאסור, וכבר הרעשתי ע"ז וצווחתי בדרושים בקהל רב, וגם צויתי להכריז שאסור, עכ"ל, וא"כ מכ"ש במכנסיים הנ"ל שנעשו מתחילתם לעורר לעבירה ח"ו והמה בגדי זימה ממש, ועי' בחינוך (מצוה תקמ"ב ותקמ"ג) דהביא בשם הרמב"ם שני טעמים בטעמא דקרא שאסרה התורה מלבושי האנשים לנשים ושל נשים לאנשים, א' משום זימה, ב' משום לתא דע"ז, ולדינא אף היכא דל"ש שום טעם כלל אסור משום גזירת הכתוב, כמ"ש במנ"ח (שם מצוה תקמ"ג), ומכ"ש בנד"ד דשייכים ג"כ טעמי דקרא הנ"ל, עכ"ד.

ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ב' (סימן ס"ג) שכתב דלא מבעיא לדעת הבית יוסף והרמ"א שאפילו בלבישת בגד אחד עוברים על לא ילבש, דפשיטא דעוברת בלובשת מכנסיים כאנשים, אלא אפילו לדעת הב"ח שסובר דאינה עוברת אם לובשים רק בגד אחד, אלא צריך שיהא תקוני גברא, הלא מכנסיים הרי הם ודאי כתקוני גברא ככלי זיין וכיוצא בו, וטעמו משום דכל הגדר במה נקרא מלבוש ומה נקרא תקוני גברא תלוי בזה דדבר שלובשים אותם נשים כאנשים אלא שמשונה קצת בחיצוניות שלו כמו גלימא וכיוצא בו, דבר זה הוא בגדר מלבוש ואינו אסור עד שתשנה כולם לדעת הב"ח, אבל דבר וסוג לבוש שאינו מיוחד אלא לאנשים ולא נמצא לבוש זה כלל בלבושי הנשים

דלא ילבש בלבישת מכנסיים המיוחדים לנשים^{סז}.

מכנסי פיז'מה

מה. מותר לאשה ללבוש מכנסי פיז'מה בלילה שלא בפני אנשים^{סה},

הערות וביאורים

אנשים.

סה. בשו"ת רבבות אפרים חלק ה' (סימן תקל"ד אות א') פסק שמותר לאשה ללבוש פיז'מה של גבר רק לשינה. ועי' בספר לבושה של תורה להגר"א פאלק שליט"א (סימן מ"ו אות י"א) שכתב דנראה שאין לחוש משום לא ילבש כאשר אשה לובשת בגד רק בשעה שאין איש יכול לראותה, וכמו דלצורך שחייה בבריכה מותרת ללבוש בגד העשוי כמכנסיים באשר הוא בגד שבשום אופן לא תופיע בו לפני אנשים, כ"כ בגדי לילה של נשים ובנות שלא תראה באותם הבגדים לפני שום איש, מהיכי תיתי שיהא בלבישתם משום לאו דלא ילבש. ועוד כתב, דמה שקבוע בעולם שגברים לובשים מכנסיים וממילא הם נחשבים כתקוני גבר, יש לזכור דהיינו דוקא באלו המכנסיים שיוצא בהם ומופיע בהם לפני עם ועדה, אבל בגדי פיז'מה שהוא בגד שאינו נראה כלל לאנשים אינו בגד של פריצות גם כאשר אשה לובשתו, ולכן מהיכי תיתי שיחול עליו שם תיקוני גבר. ועוד כתב שם דהיות דלא מצאנו עדות מפורשת מגדולי הפוסקים לאסור יש להקל. ואח"כ שלח ידיד אחד לגדולי הפוסקים שליט"א לברר מהו ההלכה למעשה, והביא דשאלו להגרי"ש אלישיב זצ"ל בענין מכנסי הפיז'מה והשיב דאין הו"א שיהא איסור דלא ילבש באשר שהוא בגד שלא נראה

שלמה (אות ט"ז) כתב דפשיטא דאסור לילך לאשה במכנסיים והביא זאת מהני פוסקים הנ"ל ועוד ממכתב גדולי ישראל בכרוז בשנת תרצ"ז מלבד הטעם של פריצות, עי' שם בדבריהם טעמים שונים מצד לא ילבש. ועי' בספר אמת ליעקב להגר"י קמינצקי זצ"ל אבן העזר סימן כ"א הערה ה' שכתב דאסור ללבוש מכנסיים בחוץ, ואפילו אותם מכנסיים שקורין "שנראים קצת כשמלה, גם כן אסור. ועי' בשו"ת פאת שדך יורה דעה (סימן ס"ג) שכתב דשמע שיש שרצו ללמד זכות על הפרוצות הלובשות מכנסיים בלא שמלה מלמעלה, דמכנסי אשה אינן כצורת מכנסי איש, ואם כן אינן עוברות משום לא ילבש. אמנם כתב שם דנראה דודאי מי שלובשת מכנסיים מלמטה באופן שפיסוק הרגלים נראה הרי זה נחשב ככלי גבר בכל גוונא, ולפי זה גם כן פסק לאסור לאשה ללבוש שמלה קצרה כשהיא לובשת גרביים ואינה מגלה את בשרה, ולמעשה החמיר בכל גוונא של לבישת מכנסיים לנשים.

סז. בשו"ת אבני צדק יורה דעה (סימן ע"ב), שהזכרנו לעיל, סובר שאין איסור לא ילבש בלבישת מכנסיים. ועי' בשו"ת משנה הלכות חלק י"ב (סימן שנ"ג) שכתב, לענין לא ילבש נראה דלא עוברים כיון שמכנסייהם משונים משל אנשים וניכרים שהם של נשים ולא של

בו לאנשים. והוסיף שם דדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל הוי מצד שורת הדין, אבל יש לה להתלבש במעיל לפני צאתה מחדר השינה דפריצות היא לעבור מחדר לחדר בתוך הבית באופן שצורת הירכיים ניכרים. וגם הביא שם דעת הגר"ש וואזנר שליט"א דפסק דמצד לא ילבש אין מה להסתפק, בהיותו בגד לילה ולא נראית בו לאנשים, והוסיף דיש לה להתלבש במעיל לילה לפני צאתה מחדרה ולא להסתובב כלל בבגדים אלו [ודלא כפי שכתוב בספר מלבושי כבוד ותפארת פרק ג' הערה כ"ח דלפי דעת השבט הלוי בתשובה יש לאו דלא ילבש בלבישת מכנסיים אלו]. ובאות י"ב שם הביא משו"ת ויברך דוד ועוד, שלמעשה המנהג בהרבה קהילות קדושות בכלל ישראל כבר נפוץ, שלא לובשים בגדי לילה האלו אף דאין בו איסור לא ילבש.

ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ה' (סימן ק"י) שכתב תשובה לבעל מחבר ספר מלבושי כבוד ותפארת שכתב שם בפרק ג' הלכה ה' שלפי דעת השבט הלוי שיש איסור במכנסיים משום לא ילבש, ולא מועיל מה ששינו מן ההרגל ונתפשט בהרבה מקומות שאף הנשים לובשים מכנסיים, ה"ה אפילו מכנסי פיז'מה יהיה אסור, ואף לקטנות משום חינוך. וכתב באבני ישפה ע"ז, שנראה דסברת השבט הלוי היא רק לענין מכנסיים ממש, שבוה שייכת הסברא של תיקוני גבר, אבל במכנסי פיז'מה שהוא בגד שהיא לא לובשת כלל בפני בני אדם לא שייך לומר שהוא תיקוני גבר, וכל הסברא של בעל שבט הלוי הוא לענין מה שנחשב תיקוני גבר, דהיינו מה שהגברים משתמשים כדי להתיפות ולהראות לפני הבריות, אבל לא לענין בגדים שתכליתם להיות מוסתרים ולא להראות בהם כלל. ועוד, שאם נאמר

שכל מכנסיים כלולים בזה, הרי צריכים היינו לאסור על אשה גם ללבוש גרבינוים, דהם ממש כדמות מכנסיים, אלא שנוהגים ללבושם מתחת לשמלותם כדי להשמר מן הקור, אלא פשוט שרק בגד שעשוי להתיפות על ידו אפשר להיחשב אותו כתיקוני גבר, אבל לא דבר שלא לובשים אותו בפני הבריות. ולכן מסיק שם שלפי כל הדעות מכנסי פיז'מה מותר, ואם תאמר הרי יש איסור להעביר שער בית הערוה משום לא ילבש אף שאין אדם הולך ערום ברחוב ואין הבריות רואות אם יש לו שער ערוה או לא, יש לומר דשאני התם שהוא כלול בדברים שהאשה עושה אותם ליופי, וממילא הוא נחשב כתיקוני אשה הגם שאף אחד לא רואה את זה, אבל כאן אין אדם לובש פיז'מה ליופי אלא רק שיהיה לו נוח בעת השינה, וממילא אינו כלול באיסור דלא ילבש כיון שאינו תיקוני גבר. וכל מה שכתב כאן הוא לפי סברת בעל שבט הלוי, אבל נוסף על כך היא דעת הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל והגרי"ש אלישיב זצ"ל שסוברים שאין כלל במכנסי פיז'מה משום לא ילבש אלא משום חוסר צניעות. ולפי דעתם פשוט שאין לומר שמה שאדם לובש בתוך המטה שיהא חוסר בצניעות, שהרי מצאנו בחז"ל בכמה מקומות שהיו ישנים ערומים, עכת"ד.

ושוב מצאתי בספר גפן פוריה להגר"א בלומנקרנץ זצ"ל (פרק ג' אות 41) שכתב לגבי פיז'מה דנראה שאשה מותרת ללבוש אותם, ואף שאסורה ללבוש מכנסיים מ"מ בפיז'מה בלילה לא עוברים שום לאו דלא ילבש, או על איסור פריצות. וטעמו ונימוקו הוא משום דרק בגדים או שאר תיקונים שאיש או אשה עושים כדי להראות עצמן לאחרים, ולא דוקא מרצונם, אלא אף בענין שהעבודה

ויש מחמירים^{סט}. אמנם ללבשם תחת הכתונת יש בזה אף מעלה

✽ הערות וביאורים ✽

וכן בעל מח"ס משנת יוסף שליט"א השיב לי בתשובה, ומודפס בספרו חלק י"א (סימן קמ"ט) וז"ל, יש בזה שני איסורים: א. לאו דלא יהיה כלי גבר על אשה (פ' כי תצא כב, ה) ונפסק בשו"ע (יו"ד קפ"ב, ה). ב. אפילו במקום שהנשים גם כן לובשות כן, ואם כן גם מלבוש אשה הוא (וכדלהלן), ובפרט אם יש שינוי בין של אשה לשל איש, מ"מ אכתי יש בזה גנאי של פיסוק, וכמ"ש רש"י ורבינו חננאל (פסחים ג.) שפיסוק רגלים גנאי הוא לאשה. והענין, שצריכה להיות מכוסה עם שמלה בירכותיה עד למטה מן הברכיים, וכיון שגנאי הוא לאשה, הרי זה מדרכי הפריצות, ואסור לנטות מדרך הצניעות המסורה לנו. ואפילו הט"ז יורה דעה סימן קפ"ב ס"ק ד' דס"ד לאסור רק לנוי וקישוט, מסיק דלא קיימא לן כן, וכהבאר הגולה עיי"ש, דהרבה חורבנות נולדו מזה ואשרי המבטלו. וכתב בשו"ת דברי ישראל (וועלקן, ח"ב אהע"ז סימן כ') שלבוש מכנסיים לאשה תורתנו הק' העידה כי תועבה היא, ככתוב (כי תצא כב, ה) לא יהיה כלי גבר על אשה וגו' כי תועבת ה' אלקיך כל עושה אלה, עיי"ש. אבל תחת השמלה מותרת להגן מהצינה, וכמו שנוהגות התימניות הזקנות לשם צניעות. ואפילו אם על ידי המכנסיים מכוסה כל גופה, הרי פיסוק הרגלים עצמו פריצות היא. וי"ל יותר שגם אם מכנסי הנשים שונות משל אנשים, הרי זה רק בפרט אחד, ועצם לבישת לבוש של פיסוק רגלים הוא אביזרייהו דלא יהיה כלי גבר על אשה. ויש אם כן בזה ב' האיסורים הנ"ל. וגם בביתה צריכה האשה להיות צנועה שלא לגרום הרהורים לבעלה, וגם

מחייבת, או הספורט או הקבוצה דורשים בגדים מיוחדים, בכל אלו אף שלובשים אותם בתוך ביתם אסור, וכן כל תיקון בעצם הגוף להדר אותו, כגון הסרת שער בית השחי בשביל איש, גם כן אסור ואפילו בחדרי חדרים, אבל כל דבר שאינו עשוי להראות עצמו לאחרים או לתקוני הגוף ואינו בגד פרוץ, מותר ללבושו. ומטעם זה נראה שמוותר להם לנשים ללכת במכנסיים תחתונים שלהן אף שהם גם כן מכנסיים. ועוד הביא שם שאמו העידה שאביו זצ"ל היה מדקדק שהבחורות בבית ילבשו חלוק לילה הנקרא נייט-גאון אלא פיז'מה כשיש בחורים בבית, כי הלא החלוק מתגלגל בלילה והיא ישנה ללא צניעות, עכ"ד.

ועי' בספר לבושה של תורה שם אות י"ד שכתב לגבי מכנסי לילה לקטנות שאם אין צורך ללבוש מכנסיים מה טוב, אך מעיקר הדין מאחר דהם קטנות ובבית נמצאים רק קרוביה ושאר בשרה אין חשש עד שנת שש שבע, ומותר להן ללבוש בגדי לילה מעיל ומכנסיים. ואחרי שש שבע יש לחייבם לכל הפחות ללבוש מיד בקומם ממוטתם חלוק בית בכדי שלא יסתובבו בבית במכנסי לילה. וכאשר יש אורח בבית ודאי ודאי שיש להקפיד בזה שלא תופיע בת שש שבע לבושה במכנסי לילה דקרוב הוא לאיסור, ובלי ספק יש בזה חסרון בצניעות הראויה.

סט. עי' בשו"ת פאת שדך יורה דעה (סימן ס"ד אות ב') שפסק דאין להתיר מכנסי פיז'מה אא"כ לובשים מכנסיים קצרים מתחת לשמלה ארוכה, ואז יש להקל מפני הצינה.

מפני הצניעות, שלא תתגלה בשעת השינה^ע.

מכנסי בית חולים

מוותר לאשה ללבוש מכנסי פיז'מה של בית חולים שנמצאת בו, אך לא בפני אנשים. ויש אומרים שגם בחדרה עדיף ללבוש חלוק עליון על גביו, וראה הערה^{עא}.

הערות וביאורים

והמכנסיים שונים משל איש, ואין כונתם להתדמות לשל איש אלא מטעם צניעות, נראה דאין חשש.

עא. עי' בשו"ת אבני ישפה חלק ו' (סימן קי"ח ענף ד') שנשאל אם מותר לאשה ללבוש פיז'מה בבית חולים, והשיב דנתעורר ממה שראה נשים חרדיות בלבישת פיז'מה בבית חולים לדון האם יש בזה איסור דלא ילבש או אולי איסור של חוסר צניעות. וחשב דלכאורה אין כאן איסור דלא ילבש בפיז'מה, אף אם הם מכנסיים, שהרי יש לנשים צורה מיוחדת לפיז'מה שלהם, ואם כן ברור שרק הנשים לובשות פיז'מה כזו. וזה באמת הטעם שאין איסור לא ילבש לאשה ללבוש מכנסיים, שהרי יש לזה צורה מיוחדת, רק בודאי שיש בזה חוסר צניעות ללבוש מכנסיים. ועוד לכאורה יש טעם נכון שאשה תלבש בדוקא מכנסי פיז'מה בבית החולים, והוא משום שהנשים שוכבות במטות וכמה פעמים השמיכה מתרוממת ומגלה את גוף האשה, ואם היא לובשת פיז'מה כזו אין גופה מתגלה כי הבגד מכסה אותו, אבל חלוק עלול להתרומם בעת השינה וגופה מתגלה. ומטעם זה גם בבית בעת נידותה תלבש פיז'מה כדי שבעלה לא יסתכל על גופה שמתגלה. ובכל אופן אין להסתובב בבית או בבית חולים עם פיז'מה רק תלבש חלוק, עכת"ד.

אם התרגל לכך אין אפטרופוס לגירוי יצר הרע בנפשיה. אולם תחת כתונת הלילה אפילו אם הוא ארוך יש מעלה ללבוש מכנסיים, דילדות מתהפכות בשינה ומרימות רגליהם ומתגלות בלא יודעין, ויש יראים וחרדים המקפידים על כך, ואפילו בנשים כשזה שכיח אצלן. אבל להלביש ילדה קטנה אמרה לי אשה צדקנית שאין קפידא בפיז'מה של מכנסיים, כי תחת הכתונת ממילא צריכה מכנסיים ארוכות משום צניעות כנ"ל, ובקטנות בגיל צעיר מאוד לא חוששים לפיסוק רגלים, עכ"ל.

עב. עי' בהערה הקודמת מתשובת משנת יוסף. וכן כתב בשו"ת שבט הקהתי חלק ג' (סימן רל"ג שאלה ב') שנשאל אודות נשים או בתולות אם נכון ללבוש מכנסיים בשעת השינה תחת הכתונת לילה מטעם צניעות, שלא יתגלו בעת השינה, והביא משו"ת אבני צדק יורה דעה (סימן ע"ב) שהתיר לנשים ללבוש מכנסיים בחורף מפני הצינה תחת הבגדים, וכתב דאם ניכר שהם מכנסיים של אשה ולא של איש, ואיכא תרתי לטיבותא, שאין לובשין אותו כדי להתדמות רק מחמת הקור, וגם הוא שונה, על כן נכון המנהג במדינה זו ובמדינת פולין שלובשין הנשים אלו המכנסיים אפילו נשים הצנועות וחסידות ואין פוצה פה על זה, והכא נמי כיון דהכתונת לילה מכסה המכנסיים

לבישת מכנסים בשלג

מז. יש אומרים שמותר לאשה ללבוש מכנסיים כדי לגלוש בשלג, כיון שזה רק כדי להגן מן הקור, אבל צריכה ללבוש חצאית מעליהם כדי למנוע חסרון בצניעות^{עב}.

✪ הערות וביאורים ✪

עב. עי' בשו"ת שבט הלוי חלק ו' (סימן קי"ח אות ב') שכתב דאם אשה לובשת מכנסיים כאלה בשלג ממש, ורק כדי להגן, ובאופן שאין דרך אחרת להגן, אינני אומר אסור. ועי' בספר לבושה של תורה (פרק מ"ו אות כ') שכתב אודות הנשים שרוצות ללבוש מכנסיים מתחת לחצאית כדי לגלוש בשלג לשם עונג והתעמלות, ומאחר שלובשים חצאית על גבי המכנסיים עד למטה אין בזה פריצות שיש בעלמא בלבישת מכנסיים. והביא בתחילה את שיטת הב"ח, הש"ך והט"ז שמתירים לבישת בגד אחד אם הוא מונע צער, וכגון הכא שרוצות ללבוש מכנסיים כדי שלא יפלו בשלג. אך הביא משו"ת מנחת יצחק חלק ב' (סימן ק"ח) שדן בענין לבישת מכנסיים, ולכאורה מדבריו נראה דאין להתיר כלל לכתחילה לגרום מצב של צער כדי להתיר לבישה כזו, ורק אם המצב של צער כבר קיים מותר למנוע אותו על ידי לבישת המכנסיים. ולכן לכאורה יש להשיב לנשים כאלו דאין צורך לצאת מהבית לקור, אלא יכולים להשאר בבית, אך קשה לומר כן והוא חידוש גדול ולא משמע כן בפוסקים, אלא בפוסקים מצאנו דכל דלא עשו מעשה להתדמות למין השני אין בו איסור, ובפרט דהנשים מרגישות בזה צורך רפואי והתעמלות בזה שמתגלשות, ולכן אינו כדבר שאין בו צורך ואינו דבר שבקל נוכל לומר לא תגלוש

ובמשנת יוסף השיב לי בתשובה שם וז"ל, יש בעיה גדולה בבתי חולים, שנותנים לחולים רק את הפיג'מות שלהם, כי צריכים להחליף ולכבס בכל יום או יומיים, והוא מעיל קצר ומכנסיים שוים לגברים ולנשים, וכן הלבושים של כל צוות בית החולים. וכיון שאין ברירה אחרת, יש לומר דבלבוש זה אמנם אין היכר בין איש לאשה אבל אין זה לבוש מיוחד לא לאיש ולא לאשה. ומדרכי הצניעות תשתדל האשה שיהיה לה כתונת לילה או חלוק על המכנסיים גם בבית החולים. שו"ר בשדי חמד (כללים מע' ל' כלל קטז קרוב לתחילתו, ד"ה ויש מין בגד) שאם הבגד שווה לאיש ואשה אין בזה לאו דלא ילבש, לא לאיש ולא לאשה. ומביא כן ממהריק"ש בספרו אהל יעקב סימן מ' שהוכיח לה מגמ' נדרים מט: דר' יהודה ואשתו היו להם מעיל אחד, וזה מכיון שזה שווה לשניהם בצורתו, ומביאו החיד"א בפתח עינים שם, וכ"כ המהרש"א שם. וכ"כ בשו"ת רבבות אפרים חלק ז' סימן רמ"ח [והגר"ח שמואלביץ זצ"ל היה אומר שזה היה 'סמרטוט' ולפיכך לא היה בו משום לא ילבש]. אבל הנ"מ לעצם הבגד, אך אינו מועיל לבעית פיסוק הרגלים, ואם כן בבית החולים יכול איש ללבוש את הפיג'מה שלהם, אבל לאשה יש בעיה של פיסוק רגלים ולכן נכון שיהיה לה חלוק עליון עליה, עכ"ל.

מכנסי התעמלות

מח. יש אומרים שנשים שהולכות להתעמל במקום המיוחד לנשים, מותר להן ללבוש מכנסיים שאינם מיוחדים לגברים. אמנם לכתחילה יש ללבשם מתחת לחצאית^ע.

דיני תכשיטים וכלי נשים לאיש

טבעת של אשה

מט. מותר לאיש ללבוש טבעת של אשה כשאינו עושה כן כדי להתקשט אלא כדי להביא לאשתו או לאומן לתקן וכדומה.

⊕ הערות וביאורים ⊕

עג. ע"י בספר הליכות בת ישראל (עמוד צ"ב) ובספר מלבושי כבוד ותפארת שהביאו שכן דעת הגר"ש אלישיב והגר"פ שיינברג זצ"ל. ויבלח"ט כן דעת הגר"ש מילר שליט"א, מובא בקונטרס הלכה ברורה, וטעמו משום דאין כוונתה להתדמות לאיש על ידי לבישת המכנסיים האלו, אלא כוונתה לעשות התעמלות ביתר קלות. וכל זה לענין איסור דלא ילבש, אולם מצד הלכות צניעות אפילו להפוסקים הנ"ל שהתירו לבישת מכנסיים בכה"ג מ"מ צריכות ללבוש חצאית מעליהם כדי להיות צנועות, אך אם על ידי לבישת החצאית קשה מאוד לעשות את ההתעמלות, יש שהתירו ללבוש מכנסי ספורט באופן שאין שום גברים מסביב. ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ו' סימן קי"ח ענף ה' שנשאל מאשה שעוסקת

ולא תלבוש. ולכן הנידון העיקרי בענין זה הוא דאולי יש בזה פריצות במה שגולשת לפני אנשים והם יראו תנועותיה, אך המעט דראה בשוויץ נדמה שאין זה בגדר תערובת, דכל אחד הולך לדרכו בשטח גדול מאוד מאוד ואין מסתכלים זה על זה, וזה ודאי להצנועות דבר זה, אבל אין נראה שיש בזה איסור מעיקר הדין, ובפרט אם הולכת בשעה מוקדמת או מאוחרת שאין שם ריבוי בני אדם, עכת"ד. ואח"כ מצאתי בספר פסקי דבר יהושע (עמוד 66) שהביא תמצית תשובת דבר יהושע חלק ה' סימן ל"ד שכתב דמה שנהגו נשים ללבוש מכנסי "סקי" בשעה שהולכים לסקי היא פרצה גדולה בגדרי קדושת ישראל, ועוברת על דת יהודית ועל תקנת עזרא שתהא אשה חוגרת בסינר, ומסתבר שעוברת גם על איסור דלא ילבש.

אמנם מצד חוקות הגויים אפשר שאסור, וראה הערה ע"ד.

משקפי אשה

ג. לכתחילה אין לגבר ללבוש משקפי אשה, אבל באופן שצריך אותם משום שאין יכול לראות בלעדיו יש להקל. אולם במשקפי שמש יש

⊕ הערות וביאורים ⊕

ואין שם גברים, אבל ברחוב או בשוק ודאי אסור ואין להתיר להם. ועי' בשו"ת יבקש תורה חלק ז' (סימן מ"ז ענף ג') שציין לשו"ת שבט הלוי חלק ג' (סימן ס"ג ד"ה והשתא) שכתב להקיש מסברא, דכשם שיש אומרים לאסור אפילו בגד אחד אע"פ שבשאר הבגדים משונים המה, ולכן ה"ה בבגד אחד אע"פ שהוא משונה יש לאסור, וכתב עליו שם דהרי לא ראה שום דמיון כלל, דבבגד אחד ששאר הבגדים משונים האיסור הוא משום דסוף כל סוף באותו בגד הריהו בגד איש ולא דרשינן טעמא דקרא בזה, משא"כ כאשר אותו בגד גופא מוכח דהוא בגד אשה לא איכפת לן שיש לו דמיון לבגד איש, דהא סוף כל סוף הרי הוא בגד שמייוחד לנשים ששום איש לא היה לובש אותו. ואי הכי הרי בגדים שמייוחדים לנשים לתוספת צניעות כבעלייה בהרים ושיעורי התעמלות ודאי מותר, ופשוט שעדיף שילבשו מעל זה שמלה, ובמקום שאין גברים כלל כבשיעור התעמלות ודאי יש בזה תוספת צניעות, עכ"ד.

עד. הנה בשו"ת תורה לשמה (סימן רי"ד) נשאל בזה, והשיב על פי דברי הגמ' במסכת שבת (דף ס"ב.) דמבואר שם כי איש שהוציא בשבת טבעת של אשה

בהתעמלות של ריצה לצורך בריאות גופה, וכדי שתוכל לרוץ היטב היא לובשת מכנסי ספורט, האם מותר לה להסתובב במקום שיש גברים ונשים שעוסקים בספורט. והשיב דלא יודע איזה איסור תעבור אשה זו אם תרוץ במקום זה, הרי איננה מכשילה את הגברים בהסתכלות שהרי המקום מלא נשים, ולמה שישתכלו עליה יותר משאר הנשים, ומשום לא ילבש אין כאן שהרי המכנסיים שהיא לובשת הם מיוחדות לנשים ואינם כלל וכלל לגברים בלבד. ועוד נראה שאין בזה חוסר צניעות שהרי כל המקום מלא בנשים הלובשות בגדים כאלה, ואף שאין זו סיבה ללבוש בגדים כאלה, אבל היא עושה עושה כן משום צורך הבריאות שלה, והמצייאות היא שזה קורה שם, ואין היא מוסיפה פריצות או שום דבר אחר כיון שזה מה שהם לובשים במקום הזה. ולכן באופן כזה שכל הליבישה היא לצורך הבריאות, ומדובר באשה שהיא לא תכשיל בהסתכלות אסורה, שיש שם נשים רבות בלעדיה, מותר באופן כזה ללבוש בגדים לא צנועים כדי להתעמל, ומה טוב אם תמצא מקום שרק נשים מתעמלות שם, עכת"ד. ועי' בספר אמת ליעקב להגר"י קמנצקי זצ"ל אבן העזר סימן כ"א הערה ה' שפסק דמותר לנשים ללבוש מכנסיים כשהם מתעמלות בחדר כושר להתעמלות

ועוד ראיתי בשו"ת אבני ישפה חלק ד' (סימן צ' ענף ג') שכתב דיש לעיין אם מותר לאיש להביא טבעת לאשתו על האצבע שלו, והנה לפי הגמ' בשבת שם שמביא שפעמים אדם מביא טבעת שיש עליה חותם לאשתו ומניחה על ידה עד שמגיעים להאומן כדי לתקנו, משמע מכאן שהטבעת לא נחשבת כמלבוש כיון שדרכו להוליכה למקום אחר, ולכן לכאורה אין איסור של לא תלבש. אך יש לעיין בזה היטב, דמאחר שהטבעת מיוחדת לאשה למה אין כאן איסור לא תלבש. ושמא יש להתיר כיון שאין כוונת האיש להתקשט בטבעת אלא יותר קל לו ללכת עם הטבעת לבושה באצבעו. ולמעשה לדינא נראה דאם הטבעת עשוי לקישוט אם לובשים אותו כדי להוליכו וכדומה אין איסור כלל, אבל לפי הש"ך ס"ק ז' יש לעיין אם מועיל בכה"ג מה שלא מכוין להתקשט, עכ"ד. וכעין זה ראיתי בספר והערב נא חלק א' (עמוד תי"ג) להגר"י זילברשטיין שליט"א. ובספר פאת זקנך (עמוד ק"ב) הביא דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א בענין לבישת טבעת לגברים, שפסק דהיות שלהרבה גברים יש טבעת, וזו טבעת שמיוחדת לגברים, אין בזה משום לא ילבש.

ועי' בשו"ת שבט הקהתי חלק ג' (סימן רל"ג שאלה א') שכתב לגבי השאלה של לבישת טבעת לגבר האם יש בזה משום לא ילבש, דהנה הרמב"ם הל' שבת פרק י"ט הלכה ג' כתב דטבעת שיש עליה חותם מתכשיטי האיש הוא ואינה מתכשיטי האשה, ושאין עליה חותם מתכשיטי אשה ואינה מתכשיטי האיש. ולפי זה אשה מותרת ללבוש רק טבעת שאין עליה חותם, ואיש מותר ללבוש רק טבעת שיש עליה חותם. ואע"ג דאיתא

באצבעו מרשות היחיד לרשות הרבים חייב משום מלאכת הוצאה, ושואלת הגמ' הרי אין דרך הוצאה בכך, שאין דרכו של איש לצאת עם טבעת, אם כן מדוע חייב, והשיב הגמ' שם משום דפעמים שהאשה נותנת לבעלה טבעת שאין עליה חותם להוליכה אצל אומן לתקן, ומניחה הבעל בידו עד שמגיע אצל האומן. וכן פסק ברמב"ם הל' שבת (פרק י"ט הלכה ג') דטבעת שיש עליה חותם מתכשיטי האיש היא ואינה מתכשיטי האשה, ושאין עליה חותם היא מתכשיטי אשה. ואיש שיצא בטבעת שאין עליה חותם חייב בשבת, ומפני מה הן חייבין, והרי הוציאו אותן שלא כדרך המוציאין, שאין דרך האיש להוציא באצבעו אלא טבעת הראויה לו, וכן האשה אין דרכה להוציא באצבעה אלא טבעת הראויה לה, אלא מפני שפעמים נותן האיש טבעתו לאשתו להצניע בבית, ומנחת אותה באצבעה בעת הולכה, וכן האשה נותנת טבעתה לבעלה לתקנה אצל האומן ומניח אותה באצבעו בעת הולכה עד חנות האומן, ונמצא שהוציאו אותן כדרך שדרכן להוציאן ולפיכך חייבין.

ולענין מדוע אין בכך איסור משום לא ילבש, טעמא דמילתא יובן על פי דברי הב"ח (סימן קפ"ב) שכבר הזכרנו כמה פעמים, שאיסור לא ילבש אינו אלא דוקא כשלושב בגד העשוי לנוי, אבל בגדים שאין עשויין לנוי ולקישוט, אין בלבישתם איסור. ועוד כתב שאפילו מה שנעשה לקישוט אינו אסור אלא אם כן עושה לשם קישוט, אבל להינצל מקור ומגשמים מותר. ולכאורה כל שכן בדבר שאינו מלבוש גמור אלא תכשיט, שיש להתיר ללבושו לפי שעה על מנת שלא יפול וכדומה.

להחמיר בכל אופן כי נותנים אותם בעיקר ליופי, וראה הערה ע"ה.

שעון של אשה

נא. מותר לאיש ללבוש שעון המיוחד לנשים אם כוונתו רק לדעת את הזמן ולא להתקשט בו"ע.

⊕ הערות וביאורים ⊕

ובספר לבוש מלכות (פרק ב' סעיף י"ג). ומיהו במשקפי שמש מי שרוצה להקל לכאורה יש להביא סברא להתיר, דהרי מבואר מדברי האחרונים שעיקר איסור דלא ילבש הוא דוקא בדבר שרוצה להתנאות בהם והם מיוחדים לנשים, ושאינ מעשיו מוכיחין שעושה לרפואה, אבל דבר שהוא נוהג לכל אדם אנשים ונשים אין בו משום לא ילבש, וסברא זו מובא בשו"ת משפטי עוזיאל מהדו"ת יורה דעה חלק א' (סימן כ"ה) ומובא בשו"ת רבבות אפרים חלק ד' (סימן ר"ב) לענין בגד של רופא השווה לאיש ואשה. וכמו כן במשקפיים רגילים כמובן שיש הבדל שלא נראים אותו הדבר, אבל משקפי שמש לפעמים נראה אותו דבר לגברים ונשים, ולא שמענו שידקדקו בדיוק לקחת כזה שאשה לא לובשת, וצ"ע.

עו. עי' בשו"ת אבני ישפה חלק ד' (סימן צ' ענף ד') שנשאל בזה והשיב על פי גדולי האחרונים, הב"ח והחכמת אדם, שכל עוד שהאיש או האשה לא מתכוונים להתקשט עם המלבוש, כגון אשה שלוקחת מקל של איש כדי שלא תיפול, מותר ואין שאלה של לא ילבש, ולכן פסק לדינא שמוותר לאיש ללבוש שעון אשה אם כוונתו לדעת מה השעה, וכן מותר ללבוש משקפיים של אשה אם עושה כן כדי שיוכל לראות יותר טוב, וכן פסק הגר"ש וואזנר שליט"א. [והעיר לי ת"ח

במסכת שבת (דף ס"ב). שאמר רבא פעמים שאיש נותן טבעת שיש עליו חותם לאשתו להוליכה לקופסה ומניחתה בידה עד שמגיע לקופסה ופעמים שהאשה נותנת טבעת שאין עליה חותם לבעלה להוליכו אצל האומן לתקן ומניחו בידו עד שמגיע לבית האומן. כבר תירץ על זה בשו"ת תורה לשמה סימן ר"ד כיון דאינו לובשו אז להתקשט אלא להוליכו לאומן ליכא חשש, וכן בבינת אדם (סימן ע"ד) דמותר ללבוש תכשיט אם אינו מכוין להתנאות אלא מחמת סיבה אחרת. ויש להסתפק בזמן הזה דאין דרך האנשים בדרך כלל ללבוש שום טבעת אפילו עם חותם, אולי אסור לאיש ללבוש אפילו טבעת עם חותם דמיתחזי על ידי זה לאשה, וצ"ע.

וידוע שבשו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ג' (סימן י"ח) כתב לגבי לבשת טבעת לגבר, שאף שאין בזה איסור דלא ילבש מ"מ אין לעשות כן ובפרט ירא שמים.

עה. הנה עיינו רואות שגבר בוחר משקפיים מיוחדים לגברים ונשים לנשים, ולכן יש להחמיר לכתחילה, אולם במקום צינה וחמה או צער יש להקל, ולכן כשאין ברירה או אם הוא צריך ללבוש אותם להסתכל אפשר להקל כמו שמקילים מפני הצינה. ועי' בכל זה בספר מלבושי כבוד ותפארת (פרק ו' סעיף ה'),

עדשות מגע צבעוניות

נב. איש הרוצה לשים בעיניו עדשות מגע צבעוניות, יש אומרים שאם מנהג האנשים ליקח עדשות בלי צבעים יש להחמיר, ויש אומרים שאין בזה חשש, וכן הלכה^ע.

עגילים

נג. אע"פ שאסור לגבר לחבול בעצמו ולעשות חורים באזניים כדי להכניס בתוכם עגילים, ויתכן שאסור גם משום חוקות הגויים, מ"מ אין בזה איסור של לא ילבש מכיון שהרבה גברים עושים כן, וי"א שאם שם עגילים בשתי אוזניו זה ודאי מנהג נשים ואסור גם משום לא ילבש^{עח}.

❖ הערות וביאורים ❖

ובאמת יש לעיין אם אפשר להקל בזה מטעם דפושי ישראל נוהגים בזה, האם זה מספיק כדי להסתכל על מעשה מאוס זה כדבר שגברים נוהגים בו. ובספר ועליהו לא יבול חלק ב' (עמוד ע"ב) כתב ששאל הגרשז"א זצ"ל והשיב דאף שלומדים ממנהג העולם מ"מ מפושי ישראל ואנשים שלא רגילין ביראת שמים אין ללמוד. ולמעשה יש אומרים שאם גבר לובש שני עגילים בשתי האוזניים יש להחמיר שיש בזה איסור לא ילבש כיון דהוי ודאי מעשה נשים. וכן דעת הגר"מ גרוס שליט"א בספרו אום אני חומה שם (סימן שפ"ג אות ב') שבעגיל אחד באוזן אחד אין איסור דלא ילבש כיון שאינו עשוי ליופי אלא כיעור, אבל איכא איסור דבחוקותיהם לא תלכו.

ובספר יסודות הבית וקדושתו (עמוד נ"ה) כתב לגבי גברים שנוהגים לשים עגיל או עגילים באזנם, נראה לאסור שיש בזה משום חוקת הגוי בנוסף על לא ילבש. ועוד יתכן באופנים מסוימים הידועים אצל הגויים שיש בזה משום חשד שעושים כן לרמז שרוצים להשתתף בתועבות. ויש

אחד שלכאורה לפי מה שהסיק בשו"ת שבט הלוי חלק ב' סימן ס"ג יצא הכא להחמיר, וצ"ע]. וכן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הסכים להקל, אך הוסיף דבשעון זהב שהוא מוכח שלשם תכשיט הוא לא יועיל כוונתו ואסור לאיש ללבושו. וביאר עוד שכל מה שהתיר החכמת אדם לא איירי בתכשיטים, שהדוגמאות שהביא לא היו שייכים לתכשיטים, עכת"ד.

עו. כך ראיתי בקונטרס לבושי בנימין, והביא שם שהגר"מ מאזוז בספר מקור נאמן סימן תש"צ החמיר בזה, מיהו בשו"ת מעיין אומר חלק ד' עמוד ק' הביא פסק של הגרע"י שליט"א להקל בזה.

עח. הנה לצערנו כבר יש אנשים מישראל שעושים כן, ולכן אף שהוא מאוס בכל אופן קשה לאסור משום לא ילבש, וכן הוא דעת הגר"ח"פ שיינברג זצ"ל שאסור משום לא ילבש, ובספר לבוש מלכות (פרק ב' סעיף י"ד) כתב שאם נותן עגלים בב' אוזניו עובר משום לא ילבש, אבל באוזן א' אין לאסור זאת מצד איסור לא ילבש, אלא שהדבר מכווער.

פאה נכרית

נד. נחלקו גדולי האחרונים אם איכא איסור דלא ילבש בגבר שלובש פאה נכרית, וראה הערה ע"ט.

מטריה

נה. מותר לאיש להשתמש עם מטריה של נשים או להיפך, כיון שכל כוונתו להגן על עצמו מהגשם³.

הערות וביאורים

שנקרח ראשו אי שרי להניח שערות זרות, ומה דינם לגבי חציצה בתפילין, והשיב דאם יש דבר כזה הרי זה מותר ללבשו [ולגבי חציצה בתפילין, אם היא פאה נכרית שיכול להסירה בכל עת שירצה, אף שהוא לנאותו שהוא בוש מלגלות ראשו בבית הכנסת, יניח את של ראש בלא ברכה, וכשיבא לביתו יגלה ראשו ויניח תפילין בברכה]. ועי' בספר ארחות רבינו חלק ג' (עמוד ס') שהביא שפעם לבש בחור פאה נכרית וכל יתר בגדיו היו של גבר, ואמר בעל הקהלות יעקב זצ"ל שיש להעיר לו שלא ילך עם הפאה משום לא ילבש אף שזה רק בגד אחד של אשה, ואמרו להגאון זצ"ל שהיום גם גברים הולכים עם פאה נכרית, והשיב דאם כן אפשר שלא צריך למחות.

עגילים שעונדים אותם דרך שטות ושגעון ואין בו נוי ולא סיבה אחרת, וממילא הם אסורים מפני חוקות הגוי. ואם אין העגילים אלא לנוי, וכן אם יש סוגי איפור שדרך הגברים להתיפות בהם יתכן שיש בזה צד היתר.

עט. הנה בשו"ת לבושי מרדכי או"ח מהדו"ת (סימן ק"ח) נשאל אודות מי שיש לו קרחת בראשו, האם מותר לו לשים על ראשו פאה נכרית, והשיב דלמעשה אין איסור דלא ילבש, ואפשר משום טעמו של הב"ח המובא בש"ך (סימן קפ"ב), ועוד דאפשר דלא חשוב כלל כשמלת אשה, והא אדרבה מצינו כמה אחרונים שאסרו לנשים ללבוש פאה נכרית, ולכן נראה דאין לחוש לזה משום לא ילבש, ועוד השיב שם דלענין ברכות דפשיטא דאין לברך בכסוי זה לבדו משום מראית עין דנראה כמברך בגילוי הראש. ולכן יש פוסקים שהתירו להשתמש עם גלולות ושמפו שעוזרים להחזיר שערות במקומות שחסר, וגם מתירים לעשות פועלות שונות שמונעים מהשער ליפול מהראש כדי שישאר הראש מלא שערות, משום דכל אלו התחבולות לא הוי בכלל תקוני נשים.

ועי' בשו"ת ויען דוד חלק ו' (סימן קי"ז) שנשאל אודות אותם חולים ר"ל שהוצרכו טיפול שעל ידי זה נפלו שערות הראש כידוע, ומשימים פאה נכרית, האם יש בזה איזה איסור של לא ילבש, והשיב דלכאורה אין שום מקום לאסור, ועוד הרי אינם דומים כלל להפאות של הנשים.

פ. שו"ת שבט הלוי חלק ב' (סימן ס"א), ושו"ת רבבות אפרים חלק ז' (סימן רמ"ח), ושו"ת קנין תורה חלק א' (סימן ס"ח), וכן דעת הפוסקים. וראיתי בשו"ת

ועי' בשו"ת אגרות משה או"ח חלק ד' (סימן מ' אות י"ח) שנשאל לגבי מי

מניפה

נו. מותר לגבר לנפנף במניפת אשה בימי הקיץ החמים^{פא}.

צביעת ציפורניים

נו. גברים שמתקנים וצובעים ציפורניהם ליופי ולא למטרת רפואה וכדומה, אסור הדבר משום לא ילבש^{פב}.

בושם

נח. כתבו הפוסקים שאין לגבר להתבשם בבושם או בקרם גילוח ריחני וכדומה, משום שהוא כשימוש הנשים, אמנם אם הבושם מיוחד לגברים מותר, ולענין "דאודוראנט" שיש בו ריח טוב, ראה הערה^{פג}.

✽ הערות וביאורים ✽

של גברים. ובספר והערב נא חלק א' (עמוד 414) כתב דלפי הב"ח נוכל ללמוד כי מותר לגבר לצאת עם מטריה של אשה, שכן ברור כי אין המטריה עשויה לנוי ולקישוט, ומה עוד שכל מטרתו היא רק להתגונן מהגשמים. וכל שכן במטריה זו, שאין משתמש בה כדרך מלבוש אלא רק אוחזה בידו, והוסיף שם דבזה אפילו החולקים על הב"ח יודו בכח"ג.

פא. לפי הבינת אדם שם, ופשוט דמאחר שלא לובשים המניפה אלא מחזיקים אותנו בידו אינו עובר על שום איסור.

פב. כן פסק בשו"ת קרן לדוד חלק או"ח (סימן מ"ה ד"ה ונחזור), שאנשים שצובעים ציפורני ידיהם בצבע שצובעות הנשים עוברים משום לא ילבש. ועי' בשו"ת יביע אומר חלק ג' יורה דעה סימן י"ג אות ט' שהביא דבריו. עי' בשו"ת באר משה חלק ד' (סימן קכ"ט).

פג. עי' בשו"ת אז נדברו חלק ד' (סימן ל"ז) ובחלק ט' (סימן ס"ה) שכתב שכל דבר שעושים משום רפואה או נקיון אין בו משום לא ילבש, ומדינא מותר

וישמע משה, תשובות ממרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (עמוד רס"ב), שנשאל אם מותר לגבר להשתמש עם מטריה של אשה, והשיב שיקנה מטריה חדשה בשבילו, אף שפעם אחת כשנשאל על זה התיר, הפעם התחמק מלתת תשובה ברורה בזה, וכנראה שיש הידור לחוש שלא ללכת עם מטריה המיוחדת לנשים, עכ"ד. ועי' בספר ועלהו לא יבול חלק ב' עמוד ע"ב ששאל שאלה הנ"ל להגרשו"א זצ"ל והשיב שמותר לגבר להשתמש עם מטריה של נשים כדי להגן עליו מהגשם. ושוב שאלו האם זה לפי הב"ח שמתיר לאיש להתכסות במעיל של אשה מפני הגשם, והשיב דכאן זה יותר קל כי הוא לא ממש לובש את המטריה. ושוב שאלו הרי הבינת אדם הוכיח שיש איסור דלא ילבש אפילו בדברים שאינם של מלבוש, מיעל שלקחה יתד ולא כלי זיין של גבר. והשיב על זה דשם בודאי היה מותר ליעל מצד עיקר הדין לקחת כלי זיין של גבר כיון שהיה שם פיקוח נפש, אלא שרואים מכך שיעל לקחה יתד שהיתה רגילה בשימוש ביתד ולא היתה מחזיקה אצלה כלי זיין

מאוד הורה דלכאורה השתמשות בזה יהיה אסור. ולכן להלכה למעשה פסק דבושם שמייוחד לנשים המשתמש בו עובר בלא ילבש. ובושם המיוחד לגברים אפשר להשתמש בו, אבל שלא יהיה בו טעם וריח טוב כבושם של נשים. וכשמזיע יכול לשים בושם שיעביר הזיעה, ויותר להשיגח שלא יהיה בו ריח כמו שיש כמה אנשים ששמים הרבה בושם. ועוד מצאתי בספר צניף מלוכה תשובה מאת הגאון רבי אליהו שליזנגר שליט"א במח"ס שו"ת שואלין ודורשין ועוד שכתב תשובה בענין לא ילבש בבושם, ותוכן דבריו הם דאיתא בגמ' ברכות (דף מ"ג:) שגנאי לתלמיד חכם שיצא מבושם לשוק, ומשמע שהוא רק גנאי אך לא איסור, ולכאן בגמ' במסכת נזיר הביא דלדעת רבי אליעזר בן יעקב יש בזה משום איסור דאורייתא דלא ילבש, ולרבנן הוא איסור דרבנן, על כרחך צריך לומר דכנראה ענין של בושם לגבר איננו דבר שמייוחד לנשים דוקא ואפשר דגם גברים היו משתמשים בבושם, ומשום הכי אין בזה איסור דלא ילבש, והוא רק גנאי לתלמיד חכם שיצא מבושם בשוק. ובפרט שאפשר להוסיף דיש הבדל בין הבושם של האשה לזה של הגבר, דהאשה שמה הבושם על מנת שיהא ריח טוב, והוא באמת מדרכי האיפור והיופי שנוהגות בהם הנשים, אבל האנשים שמים הבושם כדי להרחיק ריח רע של זיעה וכיוצא בזה, והיינו להסרת הגנאי והצער שבוה מצאנו חבילה גדולה של ראשונים ואחרונים שהתירו אפילו ללבוש בגדים של נשים ולהיפך מפני הגשמים דאין הכוונה ליפות דבכה"ג שרי. ולגבי איפור פסק שם דאין להתיר לאיש לשים איפור על פניו מאחר ומנהג העולם הוא רק בנשים ולא בגברים. ומאידך גיסא, "קרם ידיים" שמים לא רק ליופי אלא משום

לרחוץ עם סבון שנותן ריח טוב כשמתכוין לנקיון ולא לקישוט. והביא ראיה מהסתכלות במראה שהרמ"א ביורה דעה (סימן קנ"ו) כתב דאם מסתכל בה כדי להסיר כתמים מפניו או נוצות מראשו מותר להסתכל במראה, הרי מבואר בהדיא דמי שעושה דבר שלא לשם נוי וקישוט מותר. אמנם בשו"ת באר משה חלק ד' (סימן קי"ט-ק"כ) חולק על זה וכותב, רע בעיני מה שהרבה אנשים רוחצים בסבון שיש בו ריח טוב מאוד שדרך הנשים להשתמש בהם דאסור לעשות כן. ולדינא פסק דודאי בסבון שיש בו ריח חזק אף האז נדברו יודה שאסור. ואח"כ מצאתי בשו"ת באר שרים חלק ו' (סימן נ"ט) שנשאל מהו הגדר ואם מותר לגבר להתבשם בבושם מיוחד לגברים, כי על פי רוב אין הבדל בין הריחות בין בושם אשה או בושם גבר, ועוד מה הדין לגבי מי שסובל מזיעה יתירה האם מותר לו להתבשם בבושם המיוחד לאשה בדרך ארעי כשאין לו מעביר ריח המותר. ולענין מעשה הביא שם המח' בין הבאר משה והאז נדברו והסיק לדינא דלהתבשם בסבון שיש בו ריח חזק שרגילים לנשים ודאי אסור, ובבושם של גברים שיש לו ריח קל נראה דבני תורה יחמירו להם, דגנאי הוא להם לצאת לשוק בכה"ג, ובמקום זיעה וחום כבקיץ בודאי יש להקל דלאו תיקוני אשה הוא, אך כל זה לגבי בושם שמייוחד לגברים, אבל בושם המיוחד לנשים אסור מצד לא ילבש גבר שמלת אשה וגם בדרך ארעי אין להקל להתבשם בבושם אשה. ובספר צניף מלוכה הביא תשובה מבעל רבבות אפרים שליט"א שפסק דאנשים המבשמים עצמן יותר מדאי להעביר הזוהמא, מהגמ' בברכות דף מ"ג משמע דאסור משום לא ילבש. ואם כן בושם שיש לו ריח טוב

שיהיה להם ריח טוב ואין זה דרך נשים, והוא לא ידע על המציאות שיש ריח מיוחד לגברים וריח מיוחד לנשים. ולפי הבינת אדם סימן ע"ד שפסק דכל שהוא תכשיט וכוונתו לצורך ולא להתקשט אז הוא מותר, אם כן הוא הדין הכא אם כוונתו לצורך להתגלה, ולכן בצירוף הבינת אדם ומה שהביא מהגרי"ש אלישיב נראה להתיר קרם אפילו מיוחד לנשים, ונראה דגם קרם לידיים יש להתיר מטעמים אלו, עכת"ד. ועי' בספר אום אני חומה (סימן רס"ג) שנשאל בזה, והסיק למעשה שאם משתמשים עם בושם רק להעביר הריח או הזיעה מותר, וכמבואר במסכת ברכות (דף מ"ג) דאף ת"ח שרי, אמנם גם בזה יש להזהר שלא יהיה ריח חזק שיש בזה גירוי היצר.

ובספר ועלהו לא יבול חלק ב' (עמוד ע') הביא דעת הגרשז"א זצ"ל לגבי האם מותר לגלח את הזקן במשחה המיועדת לנשים להסיר מעליהן שערות ויש לו ריח טוב, מדין לא ילבש. והשיב דלגבי גילוח זקן אף שיש מח' אם שייך לאיסור לא ילבש, מ"מ נהגו להקל. ולגבי המשחה, נראה שאם משתמשים בו כדי להמנע מ"מעשי" שיש לו ריח רע מאוד, ולא בשביל הריח הטוב בדוקא, יש להקל.

ולענין דאודורנט, לפי כל הנ"ל נראה דיש להקל להשתמש בדאודורנט עם ריח טוב ובפרט שיש כאלו שמיוחדים לגברים לנשים. ועי' בשו"ת אבני ישפה חלק ח' (סימן ק"ל ענף ד') שנשאל לגבי חברותא שלא רוחץ כל כך הרבה וריחו נודף ממנו, אם החברותא שלו יכול לומר לו להשתמש עם דאודורנט, או שמא זה אסור לבקש ממנו לעבור על איסור דלא ילבש. והשיב דכבר בתשובה בחלק ד' שם ביאר שהלאו דלא ילבש נמדד לפי מה

רפואה, ובזה פשיטא דשרי. וכן לשים ריח בושם להרחיק ריח רע של זיעה נראה דשרי, אף שהיה עדיף להשתמש בתכשיר שאין בו ריח כלל ועיקר שימנע זיעה, אם כי בודאי אין רוח חכמים נוחה מזה שבני תורה יצאו לרחובה של עיר כשהם מבושמים, ואולי יש בזה משום חילול ה'.

ועי' בשו"ת משנה הלכות חלק י"ב יורה דעה (סימן ע"ג) שנשאל אודות הבושם וסבון שיש בהם ריח אי שייך לאסור משום לא ילבש, והשיב דבאמת דבר זה ניתן להבחין בין ריח לבושם, והכל תלוי בכוונה, ובפרט בזמן הזה שנוהג בעולם בכולהו בין נשים ואנשים, וכבר אמרו בגמ' בברכות דף נ"ג שג' דברים גנאי לתלמיד חכם, לא יספר עם אשה בשוק, ולא יצא בשוק כשהוא מבושם, ומשמע תרתי, דבבית כן מותר לבשם, וגם דבשוק ת"ח הוא דלא יצא, ומירי בבושם שנהוג בה כולי עלמא. ולמעשה כל אחד יודע אם הוא מבשם לה' יתברך או לעצמו ולכן אין מקום להאריך בזה ויש לחוש שלא הולכים בעצת היצר בזה ח"ו, עכת"ד. ועי' בשו"ת חיי הלוי חלק א' (סימן נ"ה אות ז') שכתב לגבי הבורית שיש בה ריח האם יש בזה חשש דלא ילבש, והביא שיש אומרים שיש בזה חשש לא ילבש ויש שחולקים.

ומצאתי בשו"ת אבני ישפה חלק ד' (סימן צ' ענף א') שנשאל בענין אם גבר רשאי להשתמש באבקה או קרם ריחני של אשה, והשיב דאם הבושם הוא כזה שיש בו ריח מיוחד לנשים אסור, מאחר שזה נכלל בתקוני אשה. אמנם אם הריח הזה רגילים בו גם גברים מותר להשתמש, ככל דבר שהתירו מצד לא ילבש אם יש בו שימוש משותף. וכן הביא שם שהגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר שגם גברים רוצים

התזת בושם לשם בדיקת ריחו

נט. הרוצה לקנות בושם של נשים לצורך מתנה לאשתו וכדומה, ורוצה להריחו לידע את טיב ריחו, אם יכול להתזיז על דבר אחר ולהריח יעשה כן, ואם אין לו דרך אחרת, רשאי להתזיז מעט על ידו^{פד}.

צביעת פצע

ס. איש שיש לו פצע על פניו או שאר מום ורוצה למרוח עליו משחה בצבע הפנים, מותר ואין לחוש ללא ילבש^{פה}.

צביעת הפנים

סא. מי שחיוור בפניו (לבקן) ורוצה להניח על פניו מעט פודרה כדי להכהות את צבע עורו, רשאי לעשות כן, דאין זה בתורת איפור

✽ הערות וביאורים ✽

כיון שאינו מתכוין להתבשם בבושם זה שהרי מתזיז מעט רק כדי להריח, וגם בפועל אינו מתבשם, שאין זו צורת התבשמות.

פה. הגר"נ קרליץ שליט"א, מובא בספר פאת זקנך (בעמוד ק"ג), וטעמו משום דהיותו והוא מצטער בכך, ואינו שם אותו כדי להראות כמו אשה אלא כדי להראות כמו איש בלי פצע. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ו' (סימן קי"ח בגליון אות ג') שכתב דפעם אחת נשאל אודות בחור שמשעת לידתו יש לו כתם שחור ניכר על פניו אם מותר לו לשום עליו תמיד איפור שמשווה המקום בצבע לצבע של עור הפנים הרגיל, והשיב דנראה דמותר לגמרי מאחר דאין כאן שום פעולת יפוי כדרך הנשים, אלא כיסוי הכתם בעור צבע הרגיל, משא"כ מי שהוא מתלבן לפני הזמן דחזרתן לשחורות הוא מעשה נשים להיות נראית צעירה לעולם. וכן דעת הגר"י בעלסקי שליט"א ועוד הרבה אחרונים כיון שאין מטרתו ליפוי, ועי' בספר לבוש מלכות.

שרגילים בני אדם ללבוש, והיינו בגד כזה שרגילים הנשים ללבוש, אסור לגברים ללבוש. אבל אם כבר התפשט המנהג שגם הגברים לובשים בגד כזה, אז שפיר יש להחשיבו גם דרך גברים ואין בזה איסור דלא ילבש. ולכן בזמנינו שהתפשט מאוד השימוש בדאודורנט לגברים והוא נפוץ בכל מקום, ברור שאין בזה משום לא ילבש, וראוי לחברותא שאין לו פנאי להתרחץ שעכ"פ ישתמש בדאודורנט, ויזהר לומר לו בצורה שלא יתבייש, עכ"ד. ויש לעיין לגבי איש שנגמר לו הדאודורנט שלו ורוצה להשתמש עם של אשתו אם יש בזה איסור, ועיין.

פד. כן כתב בקונטרס לבושי בנימין בשם הגר"א ווייס שליט"א בעל מנחת אשר, וטעמו על פי החכמת אדם בהלכות שעטנז (כלל ק"ו דין כ') שהביא דיש מתירין למדוד בגד שעטנז על גופו כיון שאינו מתכוין לצורך לבישה אלא רק לראות מידתו, והכריע לאיסור כיון שמכוין ללבושו, וא"כ אפשר להוכיח מכאן שמותר להתזיז מעט בושם על ידו לצורך,

להיראות כאשה אלא הוא הסרת מום^פ.

הסרת נמשים

סב. איש שיש לו פצעים ונמשים על פניו ורוצה להסירם על ידי סם רפואה של נשים, יש כמה טעמים להקל, וראה הערה^פ.

מייבש שערות

סג. מותר לגבר להשתמש במייבש שערות כיון שאינו מיוחד דוקא לנשים, ואין בזה שום שאלה של לא ילבש^פ.

סיכת ראש

סד. מותר להשתמש בסיכות כדי להחזיק הכיפה ואין בזה איסור דלא ילבש, ויש שהסתפקו בזה, ראה הערה^פ.

הערות וביאורים

(סימן רמ"ז) הביא דברי הלבושי מרדכי והעיר עליו, והסיק למעשה דאם עושים כן לצורך יופי אסור, אך לצורך איזה צער וביוש מותר. ודעת הרבבות אפרים שליט"א דגבר שיש לו כתמים בפניו ומתבייש, יכול להסירן ואין בזה משום לא ילבש.

פה. כן דעת הבאר משה זצ"ל, מובא בספר מלבושי כבוד ותפארת (פרק ד' סעיף כ"ד), וטעמו משום דאינו מוסיף שום יופי אלא רק ממהר לייבש. ויש לעיין במי שמקפיד להשתמש עם מייבש שערות לנוי, כגון שמתכוון להעמיד הפאות שלו באופן יפה על ידי המייבש, וצ"ע. וכן הביא שם בשם הבאר משה דמותר לגבר ללבוש סיכות ורולים לצורך העמדת הפאות כשאין עליהם סימנים שמיוחדים דוקא לנוי.

פט. עיי' בשו"ת רבבות אפרים חלק ה' (סימן מ') שכתב בתשובה לגבי הליכה בגילוי ראש שמישהו טען דסיכת

פ. הגר"ח קניבסקי שליט"א, מובא בקונטרס לבושי בנימין.

פו. הנה בשו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת (סימן ק') נשאל אודות גבר שיש לו הרבה נמשים על פניו ויכול להסירם על ידי סם רפואה של נשים האם מותר, או שמא איכא בזה איסורא דלא ילבש, והנה בנידון דידן יש לחקור אם דרך ומנהג האנשים הוא להעביר הני כתמים על ידי סמים כאלו או לא, דאם כן הרי קיימא לן דדבר שכבר נהגו בו האנשים אין בו לא ילבש גבר שמלת אשה. והביא ראיה להתיר ממשכת שבת ומהמאירי שם דכל שעושים לכבוד קונו אין בו משום לאו דלא ילבש. ועוד סברא להתיר, משום דהני כתמים הוי ליה כמום, ומותר להסירם משום רפואה. וכן נקט להקל בספר כרם שלמה (ס"ק כ"ה אות ג') על פי דעת גדולי הוראה שליט"א דאפילו שאר פצעים שמסירים משום שאינו נאה מותר. אמנם עיי' בשו"ת משנה הלכות חלק ד'

שליט"א אמר שיתכן שעצם הדבר לשים סיכה זהו מנהג נשים דהגברים לא הולכים כן, והנה בסעיף א' כתוב דהיכן שמנהג האנשים לגלח שער בית השחי ובית העררה אין איסור לגלחם, ולפי זה יש לדון בזמנינו שיש גם אנשים שהולכים עם סיכה דתו לא חשיב זה קישוט המיוחד לנשים, אבל כבר הזכרנו מהפרישה המובא ברע"א שנתקשה היאך התחיל מנהג זה הרי קודם שנעשה זה מנהג האנשים הוי לא ילבש, וכתב בזה ב' תירוצים, א' דהכוונה למקום שנהגו בזה האנשים הגויים, דכיון דנהוג נהוג ולמדן ממנהג העכו"ם, ב' דהכוונה לישראל באופן שהנהיגו כן כולם יחד, והנה תירוצו השני ודאי לא שייך בנידון דידן, שלא נהגו בזה כולם והצנועים מושכים ידיהם מזה, אבל לתירוץ הראשון יש מקום להסתפק האם עכו"ם דנקט אורחא דמילתא הוא משום דלאו ברשיעי עסקינן, אבל למעשה אף במקום שהמנהג התחיל באיסור לאחר שכבר נהגו בזה שוב לא הוי זה קישוט מיוחד לנשים, או דילמא עכו"ם דנקט דוקא הוא, וצ"ע.

ובשו"ת מהרש"ם חלק ב' (סימן רמ"ג) כתב דלמעשה אין לסמוך על תירוץ זה כיון דהפרישה עצמו חזר מזה, מיהו היכא שלא עושה כן לשם נוי אלא שלא תעוף הכיפה ברוח במקום שיש רוח חזקה יש לדון להתיר על פי הב"ח שהובא בש"ך (ס"ק ז') שכל שעושין כן מפני הצינה להגן מפני החמה לית ביה משום לא ילבש, ואף שהש"ך פקפק בדבריו מ"מ הבינת אדם (סימן ע"ד) הכריע בזה דבדבר שהוא דרך מלבוש אסור אף להגן מפני החמה והצינה, אבל אם אינו דרך מלבוש, דוקא כשעושה לקישוט אסור, אבל אם אין כוונתו לקישוט כלל שרי, אבל יש מקום לדחות דאף שהסיכה מצד עצמה אינה מלבוש,

ראש בכיפה אסור מטעם לא ילבש גבר שמלת אשה, וכתב על זה דנראה דלא כן ואין בסיכה כזה איסור, וכידוע שאנשי שלומינו לובשים כיפות גדולות ולא צריכים לסיכה ומי שצריך יכול להשתמש בזה ואין לו מה לחשוש, והביא דשאל תלמיד חכם גדול והודה לדבריו שמותר. ועוד הביא שם מה שמצא בספר הליכות והנהגות ממרן הקהלות יעקב (עמוד מ"ט), שפלוני שהיתה לו בלורית שאל את רבינו האם מותר לו ללבוש כיפה עם סיכה כדי להחזיק הכיפה כי חשש שמא יש בזה משום לא ילבש, וענה רבינו בחיוך לילדים מגיל ג' ומטה שמים כיפה עם סיכה אבל לא לאנשים מבוגרים, עכ"ד, ועל כן כתב ברבבות אפרים שם דבטלה דעתו, ומשמע דיש להחמיר שלא להשתמש בסיכה בכיפה, ועי' בזה, אך המונע עצמו הרי זה משובח, עכ"ד. ועי' בספר לבוש מלכות פרק ב' סעיף ט"ז שכתב דמותר להחזיק את הכיפה בסיכה ואין בזה חשש משום לא ילבש שמלת אשה, וצ"ע לדברי הרבבות אפרים שם בשם הקהלות יעקב וכתב דנראה שאמר כן בדרך בדיחותא בעלמא ולא התכווין באמת לזה, כי זה ודאי שאין לחוש בזה לאיסור לא ילבש, שאין שייך דבר זה כלל בנשים.

ושוב מצאתי בספר דעת נוטה להגר"ח קניבסקי שליט"א (תשובה קע"ח) שנשאל האם נכון שמרן בעל הקה"י זיע"א אמר שאין ללבוש כיפה עם סיכה משום לא ילבש, והשיב דלא שמע, אבל יתכן, ובהערה שם כתבו דדבר זה הוא מנהג נשים ללכת עם סיכה, ואף שהוא רק בגד אחד וניכר בשאר הבגדים שהוא איש יש להחמיר, אלא דיש מקום לומר דנתינת סיכה בכיפה לא חשיב מנהג נשים דאין זו צורת לבישה של נשים דהא הנשים אינם הולכות עם כיפה, אבל רבינו הגר"ח

ניתוח פלסטי

סה. יש אומרים שאסור לאיש לעשות ניתוח פלסטי כדי לנאות את עצמו, כגון שרוצה לשנות צורת העור וכדומה, משום לא ילבש, ויש מתירים, וראה הערה³.

⊗ הערות וביאורים ⊗

יש בזה משום לא ילבש, וכתב דנראה דהיכי דהוה מום ודאי פשוט דגם לאנשים מותר לעשות את הניתוח כדי לרפאות עצמם, כיון דלענין רפואה אין נ"מ בין נשים לאנשים, אמנם המומין הקטנים שהם רק מום יופי יש לעיין. ושוב הביא דבשו"ת לבושי מרדכי כתב לגבי מי שיש לו כתמים על פניו שמותר להעבירן עם סמים, ולכן אם אינו מתבייש מזה אין לו היתר לעשות ניתוח או להעביר הכתמים וכדומה, עכת"ד.

ועי' בשו"ת באר שרים חלק ו' (סימן ז') שאלה ה' שנשאל מאחד שהיה מעוניין לעבור ניתוח לייזר להסרת קוצר ראיה, ניתוח הפועל באמצעות קרן לייזר המסירה שכבה בעובי, והוא מסביר זאת בכך שקוצר הראיה הגבוה שלו מאלץ אותו להרכיב משקפיים בעלת עדשות עבות במיוחד שבהם אין הוא נראה טוב, ושואל האם אין כאן איסור של לא ילבש, ובפרט שיכול להרכיב עדשות מגע.

והשיב דבשו"ת אז נדרבו חלק ד' (סימן ל"ז דף צ"ג) כתב דכל דבר שעושים משום נקיון או רפואה אין בזה משום לא ילבש, וכבר הזכרנו שבשו"ת מנחת שלמה שם מפורש התיר ניתוח פלסטי עבור נוי ואין בזה משום לא ילבש. והכלל נראה להלכה דאם הניתוח הוא להסיר דבר מגונה שרי, ואם הוא להתיפות יש לאסור, ולכן לגבי הבחור הנ"ל אם אין לו עצה אחרת רק הניתוח כדי שלא יצטרך

מ"מ כיון שמחזיק בה את הכיפה הוי דרך מלבוש, וצ"ע. וכל הנ"ל בגדולים, אבל בקטנים פחות מג' שנים הדרך הוא להחזיק להם את הכיפה עם סיכה כדי שלא תיפול מחמת שערותיהם הארוכות ולגביהם הוי זה כבגד מיוחד לאיש ולאשה דלית ביה לא ילבש, והסכים לכל זה הגר"ח קניבסקי שליט"א, עכ"ד.

צ. עי' בשו"ת מנחת שלמה תנינא (סימן פ"ו אות ג') שכתב דבכה"ג דלא קעביד משום יפוי אלא משום צער, כגון שחוטמו משונה מאד משל כל אדם והוא מתבייש בו, אפשר להקל, וכמ"ש ר"ת בתוס' יבמות מ"ח ע"א ד"ה לא, והגמ' בניזיר נ"ט ע"ב, עי"ש. אולם האיסור של חובל בגופו נראה דלא שייך הכא, כיון דתיקון הוא אצלו. וכן נראה גם כן להקל על פי האחרונים שהתירו לעיל משום בושא וכדומה.

אמנם בספר ביצחק יקרא סוף חלק ו' להגר"א נבנצל שליט"א חולק ואוסר לעשות ניתוח פלסטי. וכן מצאתי בסוף ספר כרם שלמה שכתב בשם גדולי הוראה שליט"א דמי שבה לייפות את עצמו על ידי ניתוח פלסטי כדי לשנות צורת העור וכדומה, אפילו באופן דשרי לעשות שאין בו חשש סכנה כלל, מ"מ אסור משום לא ילבש.

ועי' בשו"ת משנה הלכות חלק ד' סימן רמ"ז שכתב דיש להסתפק לגבי אנשים שעושים ניתוח פלסטי לשם יופי שאולי

הניתוח, אבל יש לברר מקודם שהניתוח יצליח לסדר את האוזן שלו, עכ"ד. ועי' עוד בשו"ת אגרות משה חושן משפט חלק ב' (סימן ס"ו) שכתב להתיר לנערה לעשות ניתוח לייפות את עצמה אף שהוא על ידי חבלה כיון שאינו דרך נציון ובזיון, אלא אדרבה לטובתה.

ולענין לשנות את צורת הגוף שלו על ידי ניתוחים או טיפול הורמונלי ככוונה לשנות את מינו ממין זכר למין נקבה, האם עוברים בזה על לאו דלא ילבש. והנה ראיתי בספר שיעורי תורה לרופאים להגר"י זילברשטיין שליט"א חלק ד' (עמוד 538) שכתב שנאמר בתורה (דברים כ"ב, ה) ולא ילבש גבר שמלת אשה, ונאמר בשו"ע סעיף ה' דלא תעדה אשה עדי איש כגון שתשים בראשה כובע וכדומה, ולכן נראה דבחורים אלו אע"פ שיעברו ניתוח לכריתת אברי הזכרות ועל ידי טיפול הורמונאלי ייראו כנשים, ישארו כגברים סריסים לכל דבר, יצטרפו למנין בתפילה וחייבים בתפילין ובציצית ובכל המצוות כגבר, והשער והציפורנים לא יהפכו אותם לנשים. נמצא אם כן דפעולת ההורמונים שיצמיחו להם אברים כאשה, הרי זו עבירה על מה שנאמר "ולא ילבש גבר שמלת אשה". על אחת כמה וכמה כאשר ילבשו לאחר הניתוח בגדי נשים, עוונם יהיה חמור, מאחר דהעוונות יהיו תמידיים. וברמ"א שם נאמר דאף האנדרוגינוס מצווה לא להראות כאשה.

להרכיב עדשות עבות דהוא מגונה שרי, אך לפי דברי השואל שם נראה שאפשר במקום זה להרכיב עדשות מגע, ולכן כדאי לא לנתח במקום שיש עצה, דאף דהיה מקום לחלק דדוקא בעושה ניתוח פלסטי כדי להתייפות יש בו משום לא ילבש, דהרי עושה פעולה המייפהו בעצם, כדרך הנשים, משא"כ בנידון דידן בעצם ניתוחו אינו מתייפה אלא דעל ידי כך יהיה לו מניעה מלבישת דבר מגונה, מ"מ נראה דגם בניתוח זה מייפה הוא את מראית פניו דניכר הוא השינוי באלה שצריכים למספר גדול במשקפיים בעיניים אדומות ודומעות, וע"כ גם בעצם הניתוח יש קצת יופי, ועל כן אם בשום פנים ואופן קשה להתרגל לעדשות מגע יש להתיר לו לנתח, ותו לא מידי בזה, עכ"ד.

ועוד ראיתי בספר מסורת משה (עמוד רמ"ח) שנשאל לבעל האגרות משה זצ"ל אודות בחור שיש לו אוזן א' קצת משונה, ושאל האם מותר לו לעשות ניתוח ליפוטו, והשיב שם שמאחר שלא יועיל הניתוח לכח השמיעה שלו אז כל זמן שאין הכרח בזה מצד שידוך וכדומה, אין לעשותו, משום שיש בזה שאלה של חובל בעצמו. אלא שמסופר שם שהבחור הנ"ל כבר מצא שידוך אלא שהוריה של הבחורה מתנגדים לבן ישיבה, ואולי לא יעזרו להם, ולמעשה הגאון זצ"ל לא ס"ל כ"כ הך טענה מחמת הוריה, אבל הוסיף שאם באמת זה מפריע לפרנסה שלו יש להחשיב זה כצורך מספיק להתיר את

דיני ליקוט שערות לבנות מתוך שחורות

סעיף 1

ליקוט שער לבן מתוך שחור

סו. אסור ללקוט שערות לבנות^א מתוך השחורות משום לא ילבש גבר, ואפילו בשערה אחת^ב.

הערות וביאורים

שערות לא לבן ולא שחור, וצ"ע. וכתב לתרץ דנראה דמה שכתב הבית יוסף דאסור לתלוש שער לבן אפילו נשארו עוד שערות לבנות, היינו דוקא אם רוב השערות הן שחורות, ויש לו כמה שערות לבנות אז אסור אפילו שער אחד, וה"ה איפכא דאסור הוא כשיש רוב שערות לבנות וקצת שערות שחורות, אבל כשיש לו הרבה שחורות והרבה לבנות אין חשש לתלוש שער אחד בין שער לבן ובין שער שחור, ודו"ק היטב, עכ"ד.

צב. שו"ע סעיף ו', וכתבו הראשונים שהוא איסור מן התורה, וטעם האיסור כתב הרמב"ם בהל' ע"ז פרק י"ב הלכה י' משום שהנשים מקפידות על זה להתנאות, ולכן אסור בין בשערות הזקן ובין בשערות ראשו.

ועי' בכרם שלמה (ס"ק י"ט) שהביא מהבית יוסף ועוד שאסור אפילו אם יש לו הרבה שערות לבנות ולא ניכר כ"כ הסרת שער לבן, כיון שתקון אשה הוא. ועי' בשו"ת שבט הקהתי חלק ב' (סימן רנ"ז אות ב') שכתב דנראה פשוט דאם רק חלק משער אחד נתלבן גם כן אסור ללקטו. ועי' בשו"ת שבט הלוי חלק ג' (סימן קי"א) שכתב דאף דבזמנינו גם האנשים נוהגים כן לתלוש השערות הלבנות כדי להתייפות, מ"מ אסור הדבר

צא. ולענין שחורות מתוך לבנות, עי' בשו"ת שבט הקהתי חלק ו' (סימן ש"ז) שכתב להסתפק אם מותר לתלוש שער שחור מתוך לבנות, וכתב דלכאורה אין בזה איסור משום תיקוני איתתא, ועי' בפוסקים שדנו במי שנתלבן לו חצי זקנו אי מותר להלבין כל הזקן, ועי' בכרם שלמה שכתב דמותר, ואם כן ה"ה הכא דמותר לתלוש שער שחור מתוך לבנות ויהא נראה כלבן לגמרי. מיהו הוסיף שם דלכאורה צ"ב דהרי התוספתא בשבת פרק י' כתב דשיעור לגבי תולש בשבת הוא שתי שערות והתולש לבן מתוך שחורות או שחורות מתוך לבן חייב אפילו שערה אחת, ואם כן משמע דהוי תיקוני איתתא אפילו שחור מלבן, דמשום הכי חשוב אפילו שער אחת, אם לא שנחלק דאין דרכה של אשה לעשות כן אלא שגברים תולשים שער שחור מתוך לבן, עכ"ד.

ועוד כתב שם באות ב', דאם נאמר שאסור לתלוש שער שחור מתוך לבן, צריך ביאור דלפי מה שכתב הבית יוסף דאפילו נשארו שערות לבנות גם כן אסור לתלוש שער לבן מתוך השחורות דעל כל פנים הוי תיקוני אשה, אם כן איפכא גם כן יהא אסור ליקח שחור מתוך לבנות אפילו נשארו שחורות, ולפי זה מי שיש לו שערות שחורות ולבנות אסור לתלוש שום

שער לבן תלוש

סז. שער לבן שנתלש לגמרי אך עדיין מונח בין שערותיו, מותר להסירו

הערות וביאורים

עליו זקנה שלא בעונתה והוא מתבייש בכך, אבל כששערותיו מתלבנות משום שבא בשנים אינו לוקטו, ומכיון שלא כל כך מצוי ששערותיו מתלבנים לפני זמנו שוב אינו שייך לומר דאיכא מנהג בין האנשים ללקוט שיערה אחת לבנה מבין השחורות, כיון דאין זה מצוי בכל אדם.

אולם יש מקום היתרא על פי שו"ת מהר"ם שיק יורה דעה (סימן קע"ב) שכתב לחדש דהא דמלקט שיערה אחת לבנה מתוך השחורות דלוקה היינו רק אם אין לו אלא שיערה אחת ולכן כשלוקטו מייפה עצמו וחייב, אבל כשיש הרבה שערות לבנות ולקט רק אחת מהן, דאז יש לומר דלהראב"ד ליכא איסור כלל, ולכן הכא נמי אם מלקט שיערה אחת מתוך כמה ונשאר שם לבנות לא הועיל כלום להתייפות. ועוד ציין לדברי הפרי מגדים באו"ח (סימן שי"ט משב"ז ס"ק י"ג) שכתב דכל שאין בוורר לגמרי אוכל מפסולת אלא מניח קצת אוכל עם הפסולת, וכן יניח קצת פסולת עם האוכל, יכול לברור כל היום בענין זה, והא דבורר בגרוגרות חייב שלא היה אוכל בפסולת כי אם גרוגרות ובורר הכל. וזה תמוה דבשלמא כשבורר פסולת ולא בירר הכל נמצא דליכא אוכל המבורר לגמרי לכן פטור, אבל כשבירר אוכל כשיעור, מה איכפת לן במה שעדיין נשאר פסולת, כיון דעכ"פ מה שבירר הרי בירר בשלימות, וצע"ג דהרי מבואר מכאן דמה איכפת לן דנשאר שערות לבנות הרי ללקוט שיערה אחת כבר הוי שיעור לאיסור לא ילבש, וצ"ע, עכת"ד.

לאנשים משום שמטרת פעולה זו היא להיראות צעיר, ותכונה זו בעיקרה היא מנהג של נשים.

ועיי' בשו"ת באר משה חלק ח' (סימן ח' אות ו') שכתב דנראה שאיש צעיר בימיו שגדלו בזקנו כמה שערות לבנות ורוצה ללקט מקצת מהם, שיש להתיר משום דהרבה דברים התירו לאדם כדי שיוכל למצוא אשה הגונה לו לפי שניו.

ועיי' בשו"ת להורות נתן חלק ב' סימן ע' שנשאל אם מותר ללקוט שיערה אחת לבנה מבין השחורות באיש צעיר שצער הוא לו בזקנה שקפצה עליו, והשואל העיר דכיון שבזמן הזה מנהג האנשים ללקט לבנות מתוך השחורות, אם כן יש לומר דליכא איסורא, וכעין דמבואר לעיל בסעיף א' דהמעביר שער בית השחי מכין אותו מכות מרדות דוקא כשאין מעבירין אותו אלא נשים, אבל במקום שמעבירין אותם גם אנשים אין מכין אותו. והאריך בזה בחילוקי דינים בין העברת שער בית השחי ללקיטת שער לבן מבין השחורות, ונביא מקצת דבריו. הנה נראה דעד כאן לא מצאנו להתיר במקום שגם מנהג אנשים כך הוא, אלא בהעברת שער בית השחי שהוא דבר המצוי אצל הכל, וכן הסתכלות במראה שהוא דבר המצוי, ומכיון שמנהג אנשים באותו מקום להעביר השער ולהסתכל במראה ממילא הוי ליה מנהג מובהק גם אצל אנשים וליכא משום לא ילבש, משא"כ במלקט שיערה אחת מתוך שחורה, הנה גם גבי עכו"ם אין האנשים לוקטין אלא כשקפצה

אם ניכר שאינו מחובר, אבל אם נראה השער כמחובר, נראה דאסור להסירו.^{צג}

הסתרת שער לבן

סח. מותר להסתיר השער הלבן על ידי שתוחב אותו בשערות השחורות.^{צד}

גילוח שערות לבנות עם השחורות

סט. מותר לגלח שערות לבנות כאשר אינו מפרידן מהשחורות, כגון שזקנו לבן ברובו ומגלח כל זקנו וכדומה.^{צה}

⊕ הערות וביאורים ⊕

דלהסתיר שערותיו הלבנות בתוך השחורות בודאי שרי ואין לך בו אלא חידושו ודינו, דהיינו לקיטה או צביעה או לקיחת תרופות כדי להפוך הלבנות לשחורות, ולא הסתרת השערות, ופשוט דמניעת ביאת השערות הלבנות על ידי לקיחת תרופות חשיב לא יותר מהסתרת הלבנות בתוך השחורות דשרי.

ובשו"ת חיי הלוי חלק ו' (סימן קכ"ז אות ג') נשאל מאברך שצמח לו שער לבן בתוך הזקן, ושאל אי מותר להצניע תוך שערות השחורות שלא יהא ניכר, או אולי גם זה נכנס בכלל ספיקא דאורייתא, זהו תוכן השאלה, והשיב דנראה פשוט שאין איסור כלל, דהא כל דבר שהנשים עושים הרי הוא בכלל האיסור רק כשהוא מיוחד לנשים, ודבר זה באמת הוא אינו מעשה נשים כלל, שהן מגלחין השער הלבן לגמרי ולא מצניעין אותו, כדי שלא יתגלה בכל פעם, ואם כן ענין הצנעת השער אינו מנהג נשים כלל, ואינו רק שאדם מיפה את פניו ואת שערו שזה לא נכנס בכלל לא ילבש, וכמו שמותר ליפות את בגדיו, ועי' בשו"ת חיי הלוי חלק ג' (סימן ס"ג).

צה. עי' בשו"ת דברי חיים חלק ב' (סימן

צג. עי' בשו"ת שבט הקהתי חלק ב' (סימן רנ"ו) שנשאל בזה, והשיב באריכות, ראשית מצד איסור בורר בשבת, והסיק דלגבי שבת אם אין השער מחובר כלל אין איסור תולש, אבל אם הוא מחובר קצת יש איסור, ויתכן דיש איסור בורר ומוקצה כשמסירו. ולענין לא ילבש, אם נתלש לגמרי הרי במציאות מקשט עצמו בזה שמסירו, והגמ' דמייירי דוקא במחובר ולא בתלוש משום דכל הנושא הוא לענין תלישת השערות בשבת. ומסתברא דאפילו כשנתלש השער הלבן משורשו אם אינו ניכר שנתלש ומיחזי כמחובר להגוף איכא משום לא ילבש כשמסירו, ואע"ג דבסופו של דבר יפול ממילא, מ"מ מתנאה עכשיו בתיקוני נשים, אבל אם ניכר שהשער תלוש ומונח בתוך השערות מסתברא דאין איסור לא ילבש במה שמסירו דיכולין לתלות שנפל שער לבן על שערותיו ואין השערות ממנו.

צד. כרם שלמה (ס"ק כ' אות ד') שכן הוא ברור, וכן כתב בשו"ת שבט הקהתי חלק ב' (סימן רנ"ז) דמותר, עי' שם באריכות. ועי' בשו"ת באר שרים חלק ו' (סימן ס' אות ז') שכתב כדבר פשוט

קיצור שער לבן ארוך

ע. א. אם שער לבן אחד ארוך מדי ורוצה לקצרו קצת, ועדיין יהיה ניכר היטב השער הלבן, לכאורה מותר לעשות כן, ואין חשש איסור דלא ילבש^{צ"ג}.

תלישת שערות בלא כוונה

עא. התולש שער לבן מתוך שחור בלא כוונה אינו עובר על האיסור כיון שאין כוונתו ליפוי, ולכן מותר לסרוק שערו אף שבודאי יתלשו שערות לבנות^{צ"ד}. וכן מותר לשחק ולסלסל ולהתעסק בזקנו ובשערות ראשו, אף שפעמים רואה שנושרות לו שערות לבנות מחמת כן, כל שאינו מתעסק בזה כדי להוריד שערות אלו^{צ"ה}.

סירוק שערות ראשו כדי להשיר השערות הלבנות

עב. אסור לסרוק שערות ראשו כדי להשיר השערות הלבנות שבראשו, אבל אם אינו מתכוין לכך מותר לו להסתרק ואין בכך כלום, כנ"ל^{צ"ט}.

הערות וביאורים

בהנאה. וביאור הדברים, דס"ל המהר"ם שיק בהבנת הר"ן דגדר הנאה מדבר אסור לא תליא במעשה אלא הנאתו הוא דאסור, ולהכי באינו מתכוין לא חשיב דנהנה, והכי נמי גדר האיסור ליפות עצמו אבל אם אין זה כוונתו לא חשיבא כלפיו דמיפה את עצמו. ועוד יש לומר דאולי כלפי האיסור דלא ילבש נראה דאם אין כוונתו ליפות עצמו לא חשיב כלל למעשה איסור, כיון דאין האיסור להיות יפה, אלא המעשה להתייפות. אמנם עי' בדרכי תשובה (ס"ק ט"ז) שהביא מחמירים בזה, עי' שם, ומ"מ אפילו בפסיק רישא דניחא ליה המהר"ם שיק יודה שאפשר להקל אם אינו מתכוין, וכביאור דבריו של הר"ן.

צח. ספר ודרשת וחקרת פרשת כי תצא (עמוד תס"ז).

צט. ספר לבוש מלכות (פרק ד' סעיף י"ט)

ס"ב) שכתב לענין אדם אחד שגדל לו חצי הזקן שחור וחצי לבן ומתבייש מאוד, ופסק שמוותר לו להוריד את כל הזקן כיון שבאופן זה אין אסור משום דאינו מלקט הלבנות מתוך השחורות אלא רק מוריד את כולם. ועי' בכל זה בדרכי תשובה ס"ק י"ז. ועי' בשו"ת באר שרים חלק ו' סימן ס' אות ו-ז שהוכיח דאם ליקט כל הלבנות ולא מתוך השחורות מותר, עי"ש.

צו. עי' בשו"ת שבט הקהתי חלק ו' (סימן ש"ז אות ג') מה שכתב בזה.

צז. הנה בספר אום אני חומה (סימן רס"א) נשאל בזה והביא שם דמי שסורק שערו והווי פסיק רישא דיתלשו נמי שערות לבנות, כתב בשו"ת מהר"ם שיק יורה דעה סימן קע"ב דליכא איסורא, ודימה לדברי הר"ן במסכת חולין סוף פרק גיד הנשה שיסד שאין פסיק רישא

אהל הלכות לא ילבש יעקב שא

ליקוט שער לבן כשישאר הרבה לבנות

עג. אפילו מי שיש לו הרבה שערות לבנות, ורוצה להסיר מקצת מהם ועדיין ישאר אצלו הרבה, הרי זה אסור משום לא ילבש, אבל אם אינו מתכוין לזה לכאורה מותר^ק.

שער לבן בגבות העיניים

עד. איש שגדל לו שער לבן בגבות העיניים ומתבייש מזה, אסור לו לתלוש את השער הלבן, אך יש עצה לגזוז את כל השערות] לקמן כתוב שאסור לתלוש כלל הגבות? [ואז מותר כיון שלא גוזז דוקא הלבן אלא את כולם^{קא}.

תלישת שער גבות העיניים

עה. אסור לאדם לתלוש שערות גבות העיניים שלו וכדומה מכיון שהוא מנהג נשים, אך מותר לו למלול הגבות שלו אם אינו מכוין לתלוש אותם^{קב}.

✽ הערות וביאורים ✽

כתב דנראה עוד שיש להקל בזה גם כשמסיר לבנות מתוך שחורות, כיון שהשערות הם בתוך הנחיריים ואינם יוצאות בחוץ ואין ניכר בזה שום יופי כלל, וגם אינו מעשה נשים.

קב. כ"כ בפוסקים, וכן נראה פשוט. ועיי' בשו"ת אבני ישפה חלק ד' (סימן צ"א) שנשאל בענין בחור שנתרבו אצלו שערות גבות העיניים עד שהוא מתבייש מחמת ריבוי השערות, ושאל אם מותר לו לקצר השערות, או שמא אסור משום לא ילבש כיון שדרך הנשים לקצר שערות אלו. והשיב, דאם תאמר בזמנינו שנוהגות הנשים לחתוך השערות של גבות העיניים אם כן שמא יש לומר שאסור, אך יש לדחות משום דנשים תולשות שערות אלו ולא מקצרות השערות, וגם יש לנשים שיטות מיוחדות שגברים לא משתמשים בהם, וגם בזמנינו דבר כזה לא נחשב

בשם אחרונים, עיי' שם.

קג. מבואר בהקדמה לספר כרם שלמה דנהי דליכא יפוי אבל חשיבא למעשה תיקון נשים, משום דפעולת הסרת שערות לבנות הוא תיקון נשים. ונראה דלהאי איסורא נמי ללא כוונה אינו בגדר תיקון נשים כיון דלא כיוון להסירם.

קד. כל זה ראיתי בשו"ת אבני ישפה חלק ו' (סימן קי"ח ענף ג') ומיוסד על שו"ת דברי חיים שם. ועיי' בשו"ת שבט הקהתי חלק א' (סימן רל"א) שגם כן הביא דעת הדברי חיים, אך התיר למי שיש לו שער לבן בחוטמו לגזוז כל השערות שיש לו שם ואז יהיה מותר, וכל שכן למי שיש לו רק שערות לבנות שמוותר לו לתלוש שער לבן אחד כיון שיש לנו רק איסור לתלוש לבנות מתוך שחורות אך הכא כשיש לו רק שער לבן מותר לתולשו. ובספר לבוש מלכות (פרק ד' הערה י"ג)

הסרת ריבוי שערות שעל הידיים

עו. מותר להסיר ולקצר ריבוי השערות שעל גבי הידיים קי.

הערות וביאורים

ילבש, והביא דבספר שדי חמד מערכת הלמ"ד כלל קט"ז העיר שמשמעות הפוסקים אינה כן. ועוד כתב שם דאף דאינו ראוי לחלוק על הצמח צדק, מ"מ כתב ללמד זכות על המקילים בזה, שגילוח הזקן במספרים כעין תער אינו דומה לגילוח בית השחי, שזה הוא קישוט הנשים שנוהגות לעשות כן וכל קישוט נשים אסור, משא"כ גילוח הזקן אינו קישוט נשים, שאין להם זקן. והביא שם עוד צדדים להקל, אך המחמיר כדברי הצמח צדק תבוא עליו ברכה.

קי. הנה השו"ע (בסעיף א') הביא את דעת הרמב"ם הלכות עבודה זרה (פרק י"ב הלכה ט') שדוקא העברת שער בית הערוה או בית השחי אסור, אבל לא בשאר אברים. אמנם המרדכי במסכת שבת (סימן שכ"ז) כתב וז"ל, נראה דבני אדם שיש להם ריבוי שער על ידיהם ובושים להראות בין אנשים דמותר להסירם ולית ביה משום לא ילבש דאין לך צער גדול מזה, עכ"ל. ולפי זה כתב בשו"ת אבני ישפה שם דכוונת המרדכי שמותר משום צער על פי הגמ' במסכת נזיר, עכ"פ מוכח שהמרדכי שחולק על הרמב"ם שהרי שער שעל הידיים דינו כשאר אברים שמותר להעביר גם לכתחילה לדעת הרמב"ם, וכיון שהשו"ע פסק כדעת הרמב"ם ולא הביא חולקים, נראה שאינו חושש לשיטת המרדכי. ואף אם נרצה להחמיר כדעת המרדכי, הרי בכה"ג אף המרדכי מיקל שאם יש לו בושה דינו כמו צער ומותר.

מיוחד לנשים, ולכן לדינא נראה דבמקום שיש לאדם בושה בריבוי השערות של גבות העיניים או הידיים מותר לו להסתפר שם, דהיינו לקצר השערות, ואין בזה משום לא תלבש.

ובדרך אגב, מצאתי בשו"ת תשובות והנהגות חלק ה' (סימן רס"ד) שכתב תשובה ארוכה בענין גילוח הזקן, וכתב שיש אומרים שאף את"ל שמותר לגלח הזקן עם מכונה משום השחתת הזקן, מ"מ יש איסור לגלח הזקן משום לא ילבש שאסור לגלח כל האברים בתער מהאי טעמא. ונראה שכיון שאינו מגלח שם כדי להתייפות רק לנוחות והקלה בכה"ג אין חשש כלל, וכן פשוט ונהגו להתיר, וליכא למיחש כלל.

ויש מחמירים שלא לספר הזקן משום איסור לא ילבש, וכדעת הצמח צדק שחושש במספר הזקן ללא דלא ילבש. ומיהו נראה שלפי הרמ"א (בסימן קנ"ו) שמתיר לאנשים להסתכל במראה כיון שנהגו כן, גם כאן אין לאסור (עי' ברעק"א ריש (סימן קפ"ב) שהביא בשם הפרישה שאפילו כשעכו"ם נהגו כך כבר אין בזה איסור לא ילבש), אבל בביאור הגר"א בסימן קנ"ו חולק על הרמ"א שמתיר, וראוי לדקדק ולמנוע, ואולי שייך גם בזה מה שכתב הרמ"א שם "וחברים נמנעים בכל מקום", עכ"ד. ועי' בשו"ת שרידי אש יורה דעה סימן מ"א אות ל"ג שהביא דעת הצמח צדק שהחמיר בגילוח הזקן אפילו במספרים שלא כעין תער מטעם לא

תלישת שער לבן בשבת

עו. אף שמן התורה התולש שערות בשבת חייב רק בתלישת שתי שערות^{קד}, מ"מ המלקט לבנות מתוך שחורות אפילו באחת חייב^{קח}, וכבר הזכרנו שאפילו בחול אסור משום לא ילבש.

דיני צביעת השערות

איסור צביעת השערות

עח. אסור לאיש לצבוע שערות לבנות שיש לו כדי שיראו שחורות, ואפילו שערה אחת, משום דהוי כתיקוני נשים^{קי}.

⊕ הערות וביאורים ⊕

דלכאורה נראה פשוט דמה שאסרו לצבוע שערות לבנות אין חילוק אם השער הלבן הלבין מתוך השחרות בתהליך הטבעי של הזדקנות האדם ששערותיו מלבינות, או משום סיבה רפואית בתוך הגוף שגורמת שבמקומות מסויימים שערותיו מלבינות, דכל שמלקט שערות לבנות או צובעם מתוך שחורות איכא בזה משום איסור דלא ילבש גבר שמלת אשה, שמתנאה בנויי אשה, ומה לי הסיבה שבגללה השתנה צבע השערות.

ומסתברא נמי, דאף אם נשפך איזה חומר על שערותיו ומחמת כן השערות הלבנינו יש בזה משום לא ילבש, דסוף סוף השערות לבנות. אבל אם עצם השערות לא הלבינו אלא שנדבק עליהם איזה לכלוך דביק מאוד שאי אפשר להסירו והוא בצבע לבן, אין בזה משום לא ילבש ומותר לתולשם או לצובעם כיון דבעצמותם השערות שחורות, שהרי להוריד לכלוך אין בזה משום לא ילבש.

ועי' בשו"ת משנת יוסף להגר"י ליברמן שליט"א ח' (סימן י"ז) שכתב דיש לעיין אם אפשר להקל באופן שהצבע לא

קד. באו"ח (סימן ש"מ סעיף א') מובאים הלכות גזירת השערות בשבת, ולגבי תלישת שערות בשבת כתב בשו"ע שם דהמלקט שתי שערות חייב אם ליקטו בכלי, ובשער אחד יש בזה גם כן איסור מן התורה משום חצי שיעור.

קה. שו"ע שם, וטעמא דמילתא מובא במשנה ברורה (ס"ק ד') משום דאפילו בשער אחת מקפיד שלא יהיה נראה כזקן, ולכן חשיבא כמלאכה, ובתוספתא איתא דה"ה אם מלקט שחורות מתוך לבנות. ועי' בביאור הלכה ד"ה ומלקט שכתב דיש לעיין אם דוקא כשהיה רק שער אחד, שבה מועיל ליקוטו להתייפות על כן חשיבה מלאכה, משא"כ כשנשאר עוד שערות לבנות, או אפשר דמ"מ מתייפה קצת. ושוב הביא דבירה דעה מבואר דאפילו בשער אחד בלבד עוברים על האיסור, ולכן נראה דה"ה לגבי שבת שיש חיוב.

קו. שו"ע שם, ועי' בספר חוט שני להגר"נ קרליץ שליט"א הלכות שבת חלק ד' קובץ ענינים (עמוד שפ"ג) שכתב שם לגבי איסור צביעת שערות לבנות

צבע שחור זמני

עט. אפילו לצבוע השערות הלבנות בצבע שחור זמני, ג"כ אסור^{קז}.

צביעה בצבע שערותיו

פ. נראה פשוט שהוא הדין מי שיש לו שערות בצבע צהוב וביניהם שער לבן, גם כן אסור לצבוע השער הלבן בצבע צהוב^{קח}.

במקום שאנשים צובעים

פא. במקום שגם אנשים צובעים שערותיהם י"א שמותר לאיש לצבוע^{קט}, ויש מחמירים^ק.

הערות וביאורים

זמן עובר, אסור לצבוע. ושוב מצאתי בשו"ת שבט הקהתי חלק ב' (סימן רנ"ז) שהביא משו"ת צפנת פענח חלק ב' (סימן ט"ו) שכתב כן.

קה. ע"י בשו"ת שבט הקהתי חלק ב' (סימן רנ"ז אות ב') שכתב דמי שיש לו שער צהוב וגדל בו שער לבן גם כן אסור לצבוע בצבע צהוב, דאע"ג דבשו"ע איתא דאסור רק לצבוע שער בשחור, מ"מ זיל בתר טעמא ואסור אף בצבע צהוב דעכ"פ מתדמה לנשים דמראה את עצמו כמו בחור. וע"י בשו"ת משנת יוסף שם שכתב דדבר פשוט הוא שאם מנהג הנשים לצבוע שערן בכל מיני צבעים, שאסור לאיש לעשות כן דהעיקר משום לא ילבש, אם כן לאו דוקא שער לבן, כדי להראות צעיר, אלא אפילו משער לשער, דהיינו מצבע צעיר לצבע צעיר אחר אסור. וע"י בשו"ת ויען דוד חלק א' (סימן קכ"ד).

קט. ע"י בשו"ת אור יצחק חלק א' יורה דעה (סימן כ"ח) שכתב צביעת שער באיש בזמנינו שהרבה מן הגברים צובעים השער, מותר לכל אחד לצבוע. ועיין

מ"יפה אלא מכער אותו, כגון מי ששערותיו אדמומיות, ויש סם שיצבע אותם לאט לאט, ולא בבת אחת, ועד שישחירו לגמרי זה מכווער ובכה"ג אין לא תלבש, דדרך האשה להתייפות בצבע ולא להיפך. ונראה דלפי מה שהבאנו לקמן לגבי איסור לא ילבש האם עוברים על מעשה הקישוט או על התוצאה, אולי יש להחמיר בכל אופן לפי הצד שעוברים על תוצאת הפעולה, וצ"ע.

וע"י בשו"ת באר שרים חלק ו' (סימן ס' אות ז') שכתב להסתפק על פי מה שביאר דאין איסור בלקיטת שערות לבנות שלא מתוך השחורות, ולפי זה האם דינא כן בצביעה דיהיה אסור רק לצבוע שיערה לבנה כאשר יש לו שערות שחורות, אך לצבוע כל השערות הלבנות לשחורות שרי, או גם בכה"ג אסור, ומסברא נראה דגם צביעה אסורה בכל גווני וגם באם כל שערן לבן אסור בצביעה כדי להשחירן, כי בכלל קישוט אשה הוא, משא"כ ללקוט כל הלבנות ולא מתוך השחורות שרי.

קז. ע"י בכרם שלמה (ס"ק כ"א) שכתב דדבר פשוט הוא שאפילו צבע דאחרי

בפרישה והובא ג"כ ברע"א על הדף ביו"ד (סי' קפ"ב), שאף אם הנכרים נהגו כן כבר מותר לישראל.

ושב ראיתי בספר החשוב אמרי יעקב להגרי"מ שטרן שליט"א על חושן משפט ספר שו"ע הרב (סימן ב' סעיף י"ח) שכתב שם בביאורים באריכות בנידון דידן, ונביא תמצית דבריו וחידישי דיניו.

הנה בדרכי תשובה (ס"ק י"ז) הביא בשם האחרונים שדנו בשאלה של מי שנתלבן חצי שער וזקנו כשהיה צעיר בימים, וחצי נשאר שחור, ולמסקנא כתבו שאסור לצבוע החצי לבן בצבע שחור כיון שכתב הרמב"ם בהל' עבודה זרה (פרק י"ב הלכה י') שהצובע שער לבן שחור אפילו אחת לוקה מן התורה, אם כן אין להקל בזה אפילו במקום בושה.

אולם כתב שם באמרי יעקב דנראה בזמנינו שידוע שלא רק נשים אלא אף אנשים רגילים לצבוע שערותיהן שנתלבנו, אם כן יש קצת מקום לצדד להקל בזה, דהרי אין זה תיקוני נשים דוקא, וכמו דמצינו בר"ן דהיכא שגם האנשים רגילים להעביר שער בית השחי ובית הערוה דליכא שוב איסור להעבירו, דאין זה תיקוני הנשים ואפילו לכתחילה שרי, וכמ"ש הרמ"א כאן בסעיף א' וביותר דעה (סימן קנ"ו סעיף א'), א"כ ה"ה לענין צביעת השער יש להתיר במקום שגם האנשים רגילים בזה, ואף שהיה מקום ולומר דדוקא לגבי בית השחי והערוה או הסתכלות במראה דליכא אלא איסור דרבנן ומכת מרדות, בהם יש להתיר היכא שגם אנשים רגילים בזה, משא"כ היכא דיש בו איסור תורה כבנידון זה של צביעת שער שכתב הרמב"ם שחייב מלקות מן התורה, דבזה לא יועיל

מה שגם אנשים רגילים בזה, אבל נראה דאין לחלק בזה, וכדמוכח מדברי הרמב"ם שכתב דלא יעדה איש עדי אשה, כגון שילבש בגדי צבעונין וכו', ומשמע מדבריו דאף בגדי צבעונין בכלל תיקוני נשים ואיסורו מן התורה, ומ"מ אם גם אנשים הרגילו בזה שוב ליכא בו משום לא ילבש, ומשמע שאפילו לכתחילה שרי, שהרי כתב לא יעדה במקום שאין לובשין, ומשמע דבמקום שלובשים גם אנשים אפילו לכתחילה שרי. ואין לומר דשאני בגדי צבעונים שאינו מיוחד כ"כ לנשים כמו צביעת שערות, דזה דוחק ולא מצינו חילוק זה בפוסקים.

ולענין דינא סיים שם, דאם אנשים גם כן רגילים בזה ליכא משום לא ילבש, ואפילו לכתחילה שרי ורק חברים נמנעים.

ומ"מ עדיין יש לבאר מה הדין היכא שרק הגויים רגילים בו ולא ישראלים, האם זה מועיל להתיר, ומצינו בפרישה שהבאנו כבר כמה פעמים שכתב וז"ל, נראה דר"ל אנשים עכו"ם, דכיון דנהוג נהוג, ולומדים ממנהג העכו"ם, גם יש לומר דעל ישראל קאמר, דהיכי דהנהיגו כן כולם יחד אין מוחין בידם, עכ"ל, והעתיקו הרעק"א בגליון. ובשו"ת מהרש"ם חלק ב' (סימן רמ"ג) הבין בדבריו דלתירוץ הב' אין להתיר על סמך מנהג העכו"ם, ורק היכא שגם ישראלים נוהגים כן שרי, אבל נראה דלא נהירא אלא דלשתי התירוצים אפשר לסמוך על מנהג העכו"ם, וביאור דברי הפרישה נראה דבא לתרץ דאיך יתכן מציאות של מנהג שאנשים ינהגו במעשה נשים נגד הדין, ועל זה כתב ב' תירוצים, א' שהכוונה שאנשים היינו עכו"ם, דגם עליהם אפשר לסמוך בזה, והב' דאפשר למצוא גם בישראלים שעשו בהיתר, היינו שהנהיגו כן כולם יחד, אבל גם לתירוץ זה

הצבוע שערותיו לבן

פב. מותר לצבוע שערותיו השחורות בלבן, משום דאינו תיקוני נשים, ואפילו אם כוונתו כדי להיות ראוי להיות ראש ישיבה וכדומה שרי. ולענין זקן שיש לו שערות לבנות אם מותר לצבוע אותם שחור ראה הערה ק"א.

- ❁ הערות וביאורים ❁ -

שער לבן שכתבו הפוסקים שליכא כלל היתרא בדבר שהאנשים נוהגים כן.

קיא. בית יוסף, ועי' בשו"ת דברי חיים שם.

ועי' כרם שלמה (ס"ק כ"ב) בשם

גדולי הרואה שליט"א. ועי' בספר והערב נא להגר"י זילברשטיין שליט"א חלק ב' (עמוד תס"ד) שנשאל מרופא מוכשר מאד שקיבל הצעה להיות מנהל בבית חולים חשוב, הרופא חשש לכמה דברים אם יתקבל להיות המנהל, א', שמא יפגע מעין הרע, ב', יצטרך לתת הוראות לרופאים יותר מבוגרים ממנו, ג', או אדרבה שמא לא יתקבלו דבריו אם מכירים בו שהוא צעיר לימים. ולכן נפשו בשאלתו האם מותר לו לצבוע את שערות ראשו וזקנו בצבע לבן. והשיב על פי הבית יוסף שאין שום נוי במה שרוצה להראות זקן, ונראה דאפילו לכתחילה מותר ללבן שערותיו כיון דלית ביה תיקוני אשה.

ולענין איש שיש לו שערות שחורות ורוצה לצבוע אותם בצבע לבן כיון שצריך לנסוע למקום אחר ולא רוצה שיכירוהו שם, האם מותר לעשות כן, הנה בספר אום אני חומה להגר"מ גרוס שליט"א חלק ב' (ח"מ סימן ס"ו) נשאל בזה, והשיב דשרי כמבואר בפוסקים דמאחר דאין בזה תיקוני נשים מותר. ושוב הביא שם דיש לעיין בזקן שיש לו שערות לבנות ורוצה ללכת למקום שלא יכירוהו, ולכן רוצה לצבוע שערותיו בצבע שחור שיש לצדד

ס"ל דאף על מנהג עכו"ם אפשר לסמוך, ולא פליג על זה רק בא לחדש דגם בישראל אפשר למצוא באופן היתר, עכ"ד.

ועוד ראיתי בספר מסורת משה לבעל האגרות משה זצ"ל (עמוד רמ"ח) שסיפרו לבעל האגרות משה זצ"ל שהיום התפשט שגם אנשים כך צובעים, והשיב דאם כן בכלל אין שום איסור, והסכים שבאמת אפשר לדמות את זה להדין של הסתכלות במראה שאסור אלא דהיום התפשט להקל בזה, ולכן לדינא אם באמת נתפשט היום שצובעים אז מותר.

קי. עי' בשו"ת שבט הלוי חלק ג' (סימן קי"א אות ב') וז"ל, לדעתי צריך להחמיר גם בזה"י, דדוקא לענין מראה שאין עושין לנוי ולקשוט דוקא כידוע, וכן לענין רבוי שערות בגוף שעושין מפני הבזיון, משא"כ מלקט לבנות שהוא נוי האשה במה שהיא רוצה להתראות כבחורה ולא כזקנה, וכן מה שמלקטים היום האנשים הן ישראלים הן גוים פשוט שהוא כדי להראות כבחורים ולא כזקנים, וא"כ היינו טעמא דאיסורא, ויפה סתמו הפוסקים.

ועי' בכרם שלמה ס"ק כ"ג שכתב דלכאורה אסור לצבוע השערות אפילו אם הדרך של האנשים הוא לצבוע שערותיהן, וצ"ע, ורצה לדמות דין זה לדיני לקיטת

צביעת שער צבוע

פג. מי שצבע את שערו לצבע בהיר יותר, ואח"כ חזר בתשובה ורוצה לצבוע את שערו בצבע שחור כפי שהיה לפני שצבע את שערו, י"א שרשאי לעשות כן, ויש מחמירים ק"ב.

צביעת השערות על ידי כדורים

פד. אסור לצבוע השערות גם על ידי תרופות שבולעים לצורך צביעת השערות ק"ג.

- הערות וביאורים -

כדי לצבוע את השערות שלו לצבע שחור, דלפי הצד הראשון הרי אין שום מעשה קישוט על ידי בליעת סמי רפואה, אכן אם נימא שהאיסור היא התוצאה הרי יש גם כן על ידי לקיחת כדורים אלו איסור דלא ילבש. ועי' בשו"ת ודרשת וחקרת חלק ד' יורה דעה סימן ט' שהביא מח' בין האגרות משה להגר"מ ביק זצ"ל מהו האיסור דלא ילבש האם הוא מעשה הקישוט גם אם לא יצא מזה כלום, או האיסור הוא בפועל-יוצא שהוא מלובש ומקושט כנשים, וכתב דבאמת שני הצדדים אסורים, הן מעשה הקישוט והן הפועל-יוצא, ולכן בנידון של סמי רפואה שצובע השערות מכיון שהוא עושה מעשה הקישוט באופן שנוהגות הנשים, בודאי יש לאסור הדבר, דלא איכפת לן היאך נעשו שערותיו שחורות, דסוף סוף הוא עושה מעשה קישוט דנשים ואסור. ועי' בשו"ת בצל החכמה חלק ה' (סימן קכ"ז אות ג, ד) שכתב דאסור לבלוע תרופה שבסיבתה יהפך השער הלבן שבשערות ראשו או זקנו לשחור, ואף שיש אומרים שאינו אלא גרמא מ"מ יש להחמיר שיש בזה איסור דאורייתא. ועוד ראיתי שבשו"ת מהרש"ם חלק ב' סימן רמ"ג כבר הכריע דהאיסור היא התוצאה. ועי' מה שכתב בזה בשו"ת בצל החכמה

דמותר כיון דלא דמי למה שנו"נ האחרונים לגבי בחור שנתלבנו שערותיו, משום דהתם הסיבה להקל הוא משום להסיר כיעורו במאי דשערותיו אינם כדרך שאר אינשי, משא"כ בנידון דידן, ולהאוסרים שם נמי לא דמי, דהתם מ"מ צורך יופי הוא ולזה כוונתו, משא"כ בנידון דידן אין כוונתו ליפות עצמו אלא שלא יכירוהו.

קיב. הגר"ע יוסף שליט"א בספר שו"ת מעיין אומר חלק ד' (עמוד צ') כתב להקל. אמנם עי' בשו"ת וישמע משה, תשובות ממרן הגר"ש אלישיב זצ"ל (עמוד רס"ג), שפסק שם דאפילו מי שנתלבן שערותיו על ידי אקונומיקה אסור לצבוע השערות בחזרה לשחור כי אין חילוק איך נהיו השערות לבנות, סוף סוף הוא משחיר שערות לבנות.

קיג. עי' בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א' (סימן פ"ב) שהביא חקירה יסודית בדיני לא ילבש, דהנה יש לדון האם האיסור הוא על עצם מעשה הקישוט, במה שלובש ומקשט את עצמו בתיקוני נשים, או שמא האיסור הוא על מה שיוצא מזה, שהוא מלובש ומקושט כמו הנשים. והנפקא מינה בין ב' הצדדים האלו הוא במי שרוצה לקחת סמי רפואה

ים המלח

פה. ידוע שאחד מפלאי ים המלח הוא להשחיר השערות שהלבינו, וכיון שזה אינו שחור ממש אין בזה חשש משום לא ילבש קי"ד.

בחור צעיר שנתלבנו שערותיו

פו. בחור צעיר שנתלבנו שערותיו יש אומרים שאסור לו לצבוע השערות שלו אף אם יש לו הרבה צער ובושה מזה, ואפילו במקום צורך נישואין קט"ז, ויש שהקילו בזה על ידי עכו"ם קט"ז, ויש שהקילו אפילו שלא על ידי עכו"ם קי"ז.

הערות וביאורים

מהר"ם שי"ק יורה דעה (סימן קע"ג), ועוד כמה אחרונים.

ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק ד' (סימן קצ"ה) שנשאל אודות מי שרוצה לצבוע שערות הראש כדי להיראות צעיר, וכתב דשאלה הזו כבר נידונה באחרונים והרבה התירו מטעם שאינו מתכוון לייפוי רק לתועלת מעשית כגון שלא יקבלו אותו לתפקיד אם הוא נראה כל כך זקן שאז אין איסור לא ילבש (ועי' בסמוך בזה), מיהו לנידון דידן שמיידי בבחור שנראה קצת מכוער עם שערותיו שהתחילו להתלבן, והוא בן שלשים ולא נשא מעולם אשה ותולה תקותו בכך שאם יצבע ויראה צעיר יהיה לו קל להשתדך

שם סימן קכ"ח. ודעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל הוא שאע"פ שהחמיר בלאו ילבש כגון על ידי עכו"ם משום התוצאה, מ"מ על ידי כדורים התיר אבל לא בשופי.

קיד. הגרי"ש אלישיב זצ"ל, מובא בספר שו"ת וישמע משה (עמוד רס"ג).

קט"ז. עי' בשו"ת דברי חיים חלק ב' (סימן ס"ב) שנשאל אודות מי שנתלבן חצי זקנו וגבות עיניו וחצי השני נשאר שחור, האם מותר לצבעם, והשואל נטה להקל. והשיב שם דתמוה הוא איך אפשר להקל, הרי הרשב"א ותוס' המובאים בבית יוסף כתבו דדוקא לרפואה או להעביר שער כל גופו מותר, משום דס"ל דהעברת שער כל גופו הוי רק איסור דרבנן, אבל אם היה מדאורייתא אסור לעבור על הלאו, והכא בסעיף ו' כבר הכריעו הרבה ראשונים דלקיטת שער לבן מתוך השחורות הוי איסור דאורייתא, ולכן בודאי שאין חכמה או עצה אפילו במקום כבוד הבריות להקל. וגם כתב שם דמאחר שהוא איסור מן התורה אין להקל אפילו במקום צער, ולכן פסק דבכה"ג יש לו תקנה שיצבע כולו בלבן על ידי סם או שיגלחו על ידי סם, דבזה אין שום איסור כלל כמבואר בב"י (סי' קפ"ב) וזה ברור. וכן נקט בשו"ת

זיווג הגון במהרה בלי שיצטרך ליכנס אפילו לחשש איסור ח"ו, ואדרבה בשכר זה יזכה לזיווג הגון במהרה, עכת"ד.

ועי' בשו"ת וישמע משה, תשובות ממרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (עמוד רס"ג), שנשאל אודות ילד קטן בן ה'ו' שנים שהפאות שלו נהיו לבנות, ויש לו בושה גדולה מזה שבחיידר כולם צוחקים ממנו, האם מותר לו לצבוע הפאות בצבע שחור, והשיב דאם הילד כבר הגיע לגיל חינוך אין לצבוע לו הפאות. ועוד פסק שם, דאפילו מי שהלבין זקנו ועדיין צריך שידוך אסור לו לצבוע את זקנו, ואפילו מי שנתלבן שערותיו על ידי אקונומיקה אסור לצבוע השערות בחזרה לשחור כי אין חילוק אין נהיו השערות לבנות, סוף סוף הוא משחיר שערות לבנות.

ולדברי המחמירים, יש לציין דלכאורה פוסקים כנגד הב"ח המובא בט"ז הנזכר לעיל שכשעושים פעולה שלא בכוונה להתדמות כאשה אין איסור דלא ילבש, ולכאורה ה"ה הכא, וכ"כ בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"א (סימן ס"ב אות ב') וז"ל, ובשו"ת אבני צדק שם הרגיש מד"ח אלה, אלא שמקשה שדבריו המה נגד דברי הב"ח והט"ז בסי' קפ"ב, יעו"ש. וכפי הנראה שהד"ח נחית בזה לברר המשמעות בזה בדברי הגמ' והראשונים, וסמך ע"ד הש"ך שם בסק"ז שכותב ע"ד הב"ח שאין דבריו מוכרחים כ"כ. וכן אולי סמך גם על מה שמצינו בספר יד הקטנה ח"ב פ"ו מע"ז ל"ת נ"ו ששיג בחריפות גדולה ובאריכות ע"ד הב"ח והט"ז, וס"ל שאיסור גמור הוא אפילו כשאינו מתכוין ולובשם רק משום מניעת צער וצינה וחמה, וכי אין שום הוראת היתר בעולם בזה, עיי"ש (הגם שהד"ח לא מזכיר גם דברי יד הקטנה). או ד"ל דס"ל להד"ח דדברי הב"ח והט"ז אמורים רק בבגדים,

וכשלא מחליפים כל הבגדים, דאז יש מיהת היכר ביתר הבגדים, וכדכתב הש"ך ביו"ד שם ס"ק ז' דגם אליבא דהב"ח היינו דוקא בתיקוני אשה, אבל אם לובש ממש בגדי אשה עד שאינו ניכר שהוא איש וכן איפכא, בכל ענין אסור, ומבאר העצי לבונה ועוד דר"ל כשלוש בגד אחד, אבל בלובש כל הבגדים עד שאינו ניכר שהוא איש אסור בכל ענין, אף דאינו עושה דרך נוי וקישוט אלא להגן מפני הצנה נמי אסור, ע"ש. וא"כ היינו דוקא בבגדים שיש היכר גם בדבר שעושה האיסור, דהיינו בבגדים, אבל הד"ח הרי מדבר שם בענין צביעת השערות, דשם כשצובע השערות שע"ז הוא האיסור תו לא נשאר היכר ביתר השערות, דהא צובע כל השערות, ולכן הו"ל זה כמשנה כל הבגדים דכו"ע ס"ל דאסור אפי' כשמכוין רק כדי להסיר הצער או מפני הצינה והחמה. אלא דלפי"ז יצא דבבגדים בבגד אחד יודה הד"ח שמותר מפני הצער והצינה וכדומה, אבל אין הכרח לזה, וי"ל כביאור הראשון בדבריו. וכן כתוב בשו"ת יביע אומר (חלק ו' יו"ד סי' י"ד אות ד'), וכעין השגה זו ראיתי בספר לבושה של תורה (סימן נ"ז אות י') דהדברי חיים הוא כנגד הרבה אחרונים שהקילו במקום צער, ושוב הזכיר הרבה אחרונים שהקילו דלא כהדברי חיים.

ולענין איש מבוגר שנתלבנו שערותיו ורוצה לצבוע השערות כדי שירגיש עצמו יותר בריא וצעיר ולא כדי להתדמות לנשים האם מותר, הנה בשו"ת שרגא המאיר חלק ח' (סימן ק"ח) נשאל בזה והביא שם חומר האיסור לצבוע שערות לבנות לשחורות וגם שהוא מן התורה לכמה דעות, ולכן נראה דאין להקל באיסור תורה אף במקום רפואה, ועוד הביא סברא שם דבכה"ג כיון דכל מכיריו

לצורך פרנסה

פז. יש פוסקים שהקילו לצבוע שערותיו כדי להשיג פרנסה, משום דלולא זה חושבים אותו לזקן. ויש אומרים שאין להקל אפילו בכה"ג, וראה הערה קי"ז.

הערות וביאורים

שכן בשעת הצורך שלכל השיטות יש להתיר צביעת השערות אם אינו מתכוון ליפוי כי אם לתועלת מעשית. ובסמוך הבאנו עוד מקילים לגבי צביעה לצורך פרנסה וכדומה. ועי' בשו"ת מחנה חיים חלק ב' יורה דעה דפסק להקל על סמך שאף אם אירע לאשה שחצי משערותיה יהיו לבנות וחצי שחורות מה שתצבעם אינו מחמת היופי אלא להסרת הגנאי ואם כן גם באיש אשתרי בכה"ג, וכן סמך על דברי הב"ח הט"ז והש"ך דבמקום שינצל מצינה שרי.

ובספר נשמת אברהם מהדורה בתרא (סימן קפ"ב ס"ק ב') הביא שכתב לו הגרשז"א זצ"ל דאם הלבינו שערותיו לא לפי הגיל, יש מתירין לצבוע או ללקט מפני שמסיר רק משום מום ואין כוונתו לסתם יופי, ועוד הביא שאלה למעשה מאת הגרי"י נויבירט זצ"ל להגאון זצ"ל לגבי בחור בן 20 שנה ששערות ראשו וזקנו לבנות, ומתבייש לצאת בין האנשים האם מותר לו לצבוע אותם שחורות, והשיב שמותר כדי שלא יתבייש, כי שערות לבנות בבחור צעיר נקרא מום ואין איסור בהסרת מום. ועי' מה שכתב באמרי יעקב להגרי"מ שטרן שליט"א על חושן משפט ספר שו"ע הרב (סימן ב' סעיף י"ח) להקל בזה בזמנינו, והובא לעיל לענין הצביעת השערות במקום שגם גברים צובעים, עי"ש.

קיח. לפי שו"ת דברי חיים הנ"ל ועוד כמה פוסקים אין להקל אפילו במקום

ויודעיו יכירו שצבוע שערותיו ואין הכל יודעים שעושה כן כדי שירגיש את עצמו יותר בריא וצעיר, ויהיה נראה שעושה כן רק ליפות את עצמו ויחשדוהו בכך והוי חשש חשדא דאורייתא ובודאי אסור. ואפילו במקום בושה וצער גדול כבר קדמו גדולי האחרונים שהחמירו. ואח"כ מצאתי בשו"ת משנה הלכות חלק ו' (סימן ל"ו) שנשאל מבעל תשובה בן חמישים שנה שבדעתו לישא אשה, והיות כי ראשו לבן ורוצה באשה בת בנים האם מותר לו לצבוע שערות ראשו שלא יהיה נראה כל כך זקן ויהא לו יותר קל למצוא זיווג כי רוצה בת בנים, ועי' שם מה שהאריך בזה ובסוף נטה להחמיר.

קטז. עי' בשו"ת בית היוצר יורה דעה (סימן מ"ה) דבאיש צעיר בימים שנתלבן לו שערותיו וזקנו ואין רוצין אותו למלאכה פסק שיצבע וישחיר על ידי גוי והוא לא יסייע לו כלל.

קיז. בשו"ת שרידי אש חלק יורה דעה (סימן מ"א אות י"ג) כתב שאין לנו לאסור צביעת שער הזקן במקום שאינו מכוין לקישוט רק עושה כן לשם תועלת מעשית, והדברים ק"ו, ומה לבישה בבגדי נשים שהיא אסורה מהתורה לפי דעת הסמ"ג והרמב"ם, מ"מ התירו הב"ח והט"ז במקום שיש צורך בכך, מכש"כ צביעת שער שלדעת הראב"ד אסור רק מדרבנן, וכמש"כ בביאור הגר"א ליו"ד (סי' קפ"ב), וגם מהרמב"ם אין הכרח גמור שסובר שהוא מהתורה, כמו שנבאר להלן, לא כל

שער מלאכותי

פת. יש אומרים שמי שיש לו שער לבן ורוצה לכסות אותו עם שער מלאכותי שחור, אסור לעשות כן משום שזה בכלל תיקוני נשים ק"ט.

⊕ הערות וביאורים ⊕

שום חילוק, ואפילו במקום שנגרם לו בושא ואפילו במקום שיש לו הפסד ממון, דהרי התם השאלה שנזדמנה לפני הפוסקים היה נוגע גם לענין ממון, שהרי היה שליח ציבור ורצו להעבירו מתפקידו, ובכל זאת מסקנת הרבה פוסקים לאסור, ולפי זה אין כאן מקום להתיר הן לצורך השגת משרה והן לשאר תועלת.

ועוד ראיתי בספר מסורת משה לבעל האגרות משה זצ"ל (עמוד רמ"ח) שהביא שם שנשאל הגאון זצ"ל אודות איש אחד שרצה לצבוע שער ראשו בשחור מפני תועלת בעסקיו, או לשלום בית שלו. והשיב שם שהנה האיסור לצבוע שער אינו כאיסור רגיל של לא ילבש, דעצם המעשה אינו האיסור רק האיסור הוא המושג מה שמתעסק בעיני יופי ותענוגי העולם הזה, שזה מתאים רק לנשים. וממילא אם כך נוהג משום סיבות אחרות, פרנסה או שלום בית מותר. ורק למעשה בדרך אמת לא נראה שזה יועיל לשלום בית. ועוד הוסיף שם השואל שסיפרו לבעל האגרות משה זצ"ל שהיום התפשט שגם אנשים כך צובעים, והשיב דאם כן בכלל אין שום איסור, והסכים שבאמת אפשר לדמות את זה להדין של הסתכלות במראה שאסור אלא דהיום התפשט להקל בזה. ולכן לדינא אם באמת נתפשט היום שצובעים אז מותר, ואם לא נתפשט כך יש עוד צדדים שהזכרנו לעיל להתירו.

ק"ט. הגר"מ גרוס בספרו כרם שלמה (ס"ק

צורך. אמנם יש פוסקים שהתירו במקום צורך פרנסה וכדומה, ע"י בשו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב' (סימן ס"א) שכתב דאם כוונת צביעתו הוא לא ליפוי אלא כדי שיקבלוהו למשרה באופן שאין איסור אונאה, כגון שיודע שיעשה המלאכה כצעיר, מסתבר שיש להתיר כמו בלובש מפני החמה והצינה שהתיר הב"ח, כדהביאו הט"ז (סק"ד) והש"ך (סק"ז) והסכימו לזה, כיון שהוא רק דבר אחד ולא מתדמה בזה לאשה. ואחרי כתבי זה נזדמן לי לראות ספר המאור להגרא"מ פרייל שמדבר בזה וכן תשובה מהגאון ר' משה מרדכי עפשטיין הר"מ דסלאבאדקא והעלו ג"כ להתיר לצבוע בשביל השגת משרה כשליכא איסור אונאה, עיי"ש. ועי' ברבבות ויובלות חלק ב' (סימן מ"א) שכתב דיש גיל לשערות שחורות, ויש גיל לשערות לבנות. שערות לבנות זה ברכת ה', ואם אדם מרגיש שזה מפריע לו לעבודה והוא צריך לצבוע לפרנסתו, יש להתיר לו את הצביעה, ואם הוא צובע לשם יופי זה אסור, כי ה' נותן לאדם את היופי והחן ומי אנחנו שנשפוט מה זה באמת יפה.

ועי' בכרם שלמה (ס"ק כ"ג אות ד') שהביא מגדולי הוראה שליט"א שאין להקל אפילו בכה"ג. ובספר מלבושי כבוד ותפארת (פרק ו' הערה מ"ט) הביא דבירר זאת אצל הגר"ש אלישיב זצ"ל וביאר שביסוס החומרא כאן הוא על פי מסקנת הפוסקים לאסור צביעת השערות בלי

שיב אהל יורה דעה סימן קפ"ב יעקב

גידול שערות ארוכות

פ.ט. יש אומרים שאסור לאיש לגדל שערותיו כאשה קפ.

הברקת השערות

צ. אסור לאיש ליתן בשערות ראשו משחה או שמן וכדומה כדי להבריק השער, והעושה כן יש אומרים שעובר על לא ילבש שמלת אשה קכא.

הסתכלות במראה

צא. אסור לאיש להסתכל במראה משום לא ילבש, אלא אם עושה כן משום רפואה או שמספר את עצמו וכדומה, ויש אומרים דאינו אסור אלא במקום שרק נשים מתסכלות במראה, אבל במקום שדרך גם לאנשים להסתכל מותר קכב.

הערות וביאורים

ראוי למנוע מזה.

כ"ב אות ג' בשם גדולי הוראה שליט"א.

קכא. בספר כף החיים להגר"ח פאלאג'י (סימן ל' אות מ"ז) כתב אוי להם להבחורים שמעבירים משחה לנוי וריח על שערותיהם, ולוקחים מסרק ומסדרים אותם שיהיה הקליעה נאה ורואים במראה, דעוברים משום לא ילבש דאפילו בחול אסור. ועי' בספר לבוש מלכות (פרק ד' סעיף כ"ז) מה שכתב בזה, וצ"ע לדינא. ושוב ראיתי בספר היקר יסודות הבית וקדושתו (עמוד נ"ד) שכתב לגבי תמרוקים לעיצוב וקישוט השערות כגון ג'ל, קרם, ומשחה המשמשים למשל לעיצוב פאות הבחורים או הבלורית, כיון שאינם מיוחדים לנשים אין בהם איסור לא ילבש, דהלא ראינו בשו"ע (סעיף א' וה') שאם אין יפוי זה מיוחד לנשים בלבד באותו מקום אין בו משום לא ילבש, מיהו לא יתעסק אדם בדברים אלו מבלי להתיעץ ברבו.

קכב. השו"ע (בסעיף ו') כתב דאסור להסתכל במראה, אך (בסימן קנ"ו

קכ. עי' שו"ת פאת שדך יורה דעה (סימן ס"ג) שכתב דאפילו אם אינו עושה כמותן ממש אסור משום דעושה מעשה שמיוחד לנשים. אך שמעתי ממו"ר הגר"מ דייטש שליט"א דלא נראה לו שיהא איסור דלא ילבש בכה"ג. וראיתי שהגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א כתב לגבי איש שמגדל שערו כדרך הנשים דלכאורה לא עובר בזה הלאו משום שהוא עושה מעשהו בשב ואל תעשה, משא"כ אשה שמגלחת ראשה שעושה זאת בקום ועשה. וראיתי בספר אום אני חומה (סימן שפ"ג אות ב') שכתב דאיש שמגדל שערות ארוכות באופן משונה הרי זה אסור משום לא ילבש. ועי' בשו"ת תשובות והנהגות חלק א' (סימן מ"ב) שכתב בענין אחר לגבי מי שיש בלורית אם יש בזה משום חציצה בתפילין, ובסוף דבריו כתב שמי שיש בלורית יש לחקור בבלורית משום איסור לא ילבש מן התורה שמייפה עצמו בזה, ובודאי לבני תורה

וקישוט שדרך הנשים להשתבח בזה, ונמצא שההסתכלות לבד בהמראה שזהו החיפוש בהגוף ובהבגדים אם הם באופן היפה זה מחשיב האשה בשם יפה ומקושטת, וכפי מה שמרבה להסתכל במראה חשיבותה ביופי מתרבה, ובשביל זה נעשה הסתכלות במראה כמעשה קישוט נשים, שאסרו על האנשים להחשיב יופי ומקושט, עכת"ד. ומבואר מכל הנ"ל אחרי שנדחק לפרש מהו האיסור להסתכל במראה דבעצם לא ניכר על ידי הסתכלות במראה שיש בזה עניני אשה בגוף הדבר.

ועי' בתפארת ישראל על המשניות אות י"ב שכתב דמאחר דהרמ"א (בסימן קנ"ו) כתב דאפילו במקום שנהגו להחמיר אם מסתכל במראה כדי להעביר כתמים מעל פניו או להסיר נוצה מראשו מותר, לכן מי שיוצא לרחוב וחושש פן יהיו נוצות או לכלוך בפניו, או איזה שינוי בבגדיו וכובעו, אפילו הוא רק ספק מותר להסתכל במראה, כי גדול כבוד הבריות. ואפילו לתלמידי חכמים מותר שהרי תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה שבת קי"ד, וכן צריך להזהר לבל יהיה מרושל בבגדיו ובהופעתו בפני הבריות. ובמיוחד בזמן הזה שכבוד התורה בעוה"ר כבר ירד אחרונית עשר מעלות, שבודאי שחובה עלינו להקפיד על כבוד התורה לבלי להשפילה יותר ח"ו על ידי הופעה מרושלת, פן נהיה לבוז בעיני הבריות על ידי כך, והצעת הדברים הנ"ל לפני אדוני אבי מו"ר הגאון זצ"ל והודה לדברי, עכ"ד. ועי' בשו"ת יבקש תורה חלק ז' (סימן מ"ז ענף ד') שהביא מה שדנו הגדולי הפוסקים ז"ל בענין דבר שנהגו בו ישראל לנהוג כמנהגי הנשים האם יש בזה עדיין איסור דלא ילבש, והביא אריכות לגבי הסוגיא דהסתכלות

סעיף ב') כתב שיש להקל אם עושים לרפואה או לתספורת וכדומה, וכן הביא הרמ"א את הקולא להסתכל במראה אם דרך אנשים גם כן להסתכל במראה. והנה בעצם סברת המקילים להסתכל במראה מובא באחרונים טעמא דמילתא, דבספר יד הקטנה אות פ"ב כתב דלענ"ד יש לומר דודאי לא אסרה תורה אא"כ עושה שום מעשה השתנות בעצמו מאיש לאשה בגופו או במלבושו, ואפילו רק במלבוש אחד, ואפילו רק בתיקון אחד מתיקוני אשה שהוא נראה וניכר, כמו תגלחת וכיוצא בזה, כיון דעכ"פ הוא משנה עצמיות עצמו בקצת ענין מאיש לאשה, אבל בענין מראה הרי אינו פועל שום שינוי בעצמיות עצמו כלל לא בגופו ולא במלבושו ולא בשום ענינו, והרי הוא נשאר בכל ענינו כמו שהיה אלא שהוא עושה דבר שמחוץ לעצמו, והרי הוא ממש כמי שעושה מעשה אפיה ואריגה כאשה, ואעפ"כ אסרו חכמים במראה משום שהוא דבר הנוגע בקצת ענין לענין המלבושים, לפי שדרך האשה כשהיא לובשת ומתקשטת היא מסתכלת במראה, אבל עכ"פ אינה אלא איסור דרבנן וחומרא בעלמא כנלע"ד, עכ"ד.

וכן הוא בשו"ת אגרות משה חלק ב' יורה דעה (סימן ס"א) שהשואל תמה על דעת האגרות משה שיסד שכל האיסור בלא ילבש תלוי בתוצאה, אך לדבריו צ"ע משום דמצאנו לגבי הסתכלות במראה שאין שם איסור בתוצאה ובכל זאת אסרו, והשיב האגרות משה זצ"ל דהרי להחשיב הסתכלות במראה כמעשה קישוט דחוק ביותר דהרי ליכא שום קישוט בזה והוי מעשים בעלמא שעושות הנשים, ולכן יש לדחוק לומר שההסתכלות בעצמו מראה שמקפידות על לבושיהן ועל גופן שיהיה באופן היותר יפה, והוא ענין חשיבות

חברים אם מותר להסתכל במראה

צב. החברים נמנעים מלהסתכל במראה גם במקום שהאנשים רגילים להסתכלקב. ולענין אם יש להמנע מלהסתכל במראה על מקום התפילין, ראה הערהקכד.

⊕ הערות וביאורים ⊕

דנראה דמותר, דהא דאסור להסתכל במראה היינו דוקא במסתכל כדי להתנאות על ידי זה, ולפי זה רק כשמסתכל במראה דרואה איך הוא צורתו עכשיו שייך שמסתכל להתנאות, אבל המסתכל בתמונות לראות צורת תמונתו איך היה בזמן איזה מאורע וכדומה ואין כוונתו להתנאות על ידי זה נראה דאין זה בכלל איסור הסתכלות במראה, עכ"ד.

קכד. לענין אם יש להחמיר בהסתכלות במראה כדי לראות היכן התפילין עומדים, עי' בשו"ת דברי חיים חלק ב' או"ח (סימן ו') שהחמיר בזה וכתב דמנהג בורות הוא. ועי' בשו"ת ציץ אליעזר חלק י"ב (סי' ו' אות ב') שכתב דעל כן ברור ופשוט שאם כי בודאי יש לדקדק ולחזר שהתפילין יהיו מונחים בדיוק באמצע הראש, אבל ניתן לעשות זאת במישוש ידים והשוואתן בין העינים, כנהוג בכל מקום, אבל בשום פנים לא באמצעות מראה דדרך בורות הוא, וכדברי הגה"ח בדברי חיים ז"ל, וכאמור הגיב כנראה הד"ח עי"ז כ"כ בחריפות מפני שעיי"כ נתקלים בשאלה יותר חמורה של לא ילבש, וחשב זאת כנראה גם לכיעור, ובפרט ע"פ הסוד, וכך אפשר בדומה לזה לומר לכאלה אשר משום התחסדותם לא חלים ולא מרגישים הכיעור והמוזרות שבדבר להסתכל עבור כן בביהכ"נ במראה שבידם, או לחפש הבבואה שלהם באיזה דלת זכוכית שבאיזה ארון ספרים שבבית הכנסת, ואין להאריך יותר, עכ"ד. ועי'

במראה, וכתב דיש להסתפק דאף לאחר שכבר נהגו האנשים להסתכל במראה כנשים, וכמ"ש בשו"ע יורה דעה (סימן קנ"ו), בכל זאת מה גדרו של המרבה להסתכל בשיעור המוכח שאינו אלא לשם נוי, האם נחלק בזה, עיין שם.

קכג. כן דעת הר"ן במסכת עבודה זרה (פרק ב'), ומובא בגליון מהרש"א (סימן קנ"ו סעיף ב'). ועי' בביאור הגר"א שם ס"ק ז' שכתב דאסור מעיקר הדין. ועי' בשו"ת רבבות אפרים חלק ג' (סימן ת"ק) שהביא דבספר אמרי יושר שבת דף נ: כתב דידוע שמרן החזון איש לא היה רואה במראה, ושוב ציין לשו"ת אגרות משה חלק ב' יורה דעה (סימן ס"א). ושוב ראיתי בספר דרך שיחה להגר"ח קניבסקי שליט"א חלק א' (עמוד תקצ"ד), ובח"ב עמוד תל"ג ד"ה החמיר שהביא וז"ל, שאלה, האם יש היום איסור להסתכל במראה, כי כיום גם דרך אנשים להסתכל בה. תשובה, אבא והחזו"א זצ"ל החמירו בזה (עיין יו"ד סי' קנ"ו ס"ב ברמ"א והגר"א שם). וסיפר לי החזו"א שפעם אחת היה בעיר אחת והיה שם בית שכולו ראי ולא ידע החזו"א מכך, וראה שהולך אדם כנגדו וזו לצד, ושוב ראה אדם הולך כנגדו וזו לצד, עד שנתקע בו כנגדו, רק אז הבין כי זו מראה.

ולענין אם יש איסור להסתכל בתמונות שיש עליהם צורתו, עי' בשו"ת שבט הקהתי חלק א' (סימן רל"ב) שכתב

מראה בחדר המדרגות

צג. בבית משותף שחלק מהשכנים רוצים לשים מראה בחדר המדרגות, נראה שאין הם יכולים לכופף את שאר השכנים לכך, כיון שיש בזה חשש איסורקה.

סיכום עיקרי הדינים

מצאתי סיכום על דיני לא ילבש בספר לבושה של תורה להגאון רבי פסח אליהו פאלק שליט"א חלק ב' סימן נ"ז, וכדאי להעתיק דבריו כאן [האותיות שציינתי הכוונה לאותיות שבתוך ספרו סימן נ"ז]:

א. שינוי כל הבגדים או אפילו בגד אחד לבגדי אשה הוא לא ילבש דאורייתא, וה"ה צביעת שער לבן לשחור או תלישת שער לבן. אות ה'.

ב. הסרת שערות בית השחי ובית הערוה בתער ואפילו במספרים וכן הסרת שאר שערות הגוף בתער הוא לא תלבש דרבנן. אות ה'.

הערות וביאורים

בשו"ת משנה הלכות חלק ה' (סימן ח'). אמנם ע"י בספר ויצחק יקרא (סימן ש"ב ס"ק ס"ד) ובמילואים שם שכתב דלכאורה מותר להסתכל במראה כדי לבדוק את התפילין אף לדעת הגר"א, וכן ראיתי בספר הליכות שלמה הל' תפילה (פרק ד' הערה 108) שהגרשז"א זצ"ל היה בודק את התפילין עם מראה, וכן ראיתי את מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל עושה כן תמיד בתחילת התפילה.

קכה. בספר חשוקי חמד על מסכת עבודה זרה (עמוד רמ"ז) נשאל אודות מנהל וועד הבית שהחליט שיניחו מראה בחדר מדרגות, והיו שכנים שהתנגדו משום דיש בזה איסור דלא ילבש, עם מי הצדק, והביא שם דברי השו"ע והרמ"א, וההיתרים שיש מקום רפואה או צער

והשיב שם אחרי קצת אריכות שאי אפשר לכופף השכנים שרוצים להתנהג במדת חסידות ובפרט שיש בזה חשש איסור, ולכן יש למצא תחליף לראי על ידי דברים אחרים המשווים חזות נאה לבית ולחדר המדרגות לתלמידי חכמים אשר ישובם נאה, עכת"ד.

שטז אהל יורה דעה סימן קפ"ב יעקב

- ג. אין איסור להסתכל במראה באופן שדרך אנשים לעשות כן, וכן מותר להסיר גלד מעל פצע בכדי ליפות מראהו, אבל ניתוח פלסטי ליפות עצמו אסור, ואולי הוי איסור דאורייתא. אות ה'.
- ד. במקום צער (כגון שיש שם חטטין) מותר לגלח אפילו שערות בית השחי ובית הערוה בתער, ולרוב ראשונים הוא בגדר הותרה דאינו לא תלבש כלל ולא בגדר דחוייה. אותיות ו'-ז'.
- ה. במקום צער (כגון צער צינה) מותר ללבוש בגד אחד או שנים של אשה וכן להיפך מדאינו עושה כן להדמות לאשה כלל. אות ט'.
- ו. אפילו במקום צער (כגון צער צינה) אסור ללבוש כל בגדי אשה וכן להיפך הגם שאין כוונתו להדמות. אות ט"ז.
- ז. מותר ללבוש בגד אחד של אשה בכדי לצאת למקום צינה ולהנצל מהצער הגם שהיה אפשר לו להשאר בבית ולא לבא לידי צער. אותיות ח'-ט"ו.
- ח. נתלבן חצי זקנו ורצה לצובעו שחור כדי שלא יהא לשחוק בעיני הבריות, יש בו חלוקי דעות בין הפוסקים. אותיות י'-י"א.
- ט. מותר לאיש לשים טבעת של אשה על אצבעו להוליכו למקום משומר, אם צריך לכך לשמירת הטבעת. אות ט"ו.
- י. בגד העשוי בין לאנשים ובין לנשים אין בו משום לא ילבש. אות ט"ז.
- יא. אסור שיהיו מלבושי אנשים ונשים שווים לגמרי בכל בגדיהם באופן שאין היכר ביניהם. אות ט"ז.
- יב. אין להתיר בפורים לשנות המלבושים באופן שאין היכר אם הוא זכר או נקבה, וזה אסור בין לגדולים ובין לקטנים. אות י"ז.
- יג. שינוי בגד אחד או שני בגדים באופן שניכר היטב שזה זכר או נקבה יש להתירו לשמחת פורים מעיקר הדין, ולכן אין למחות ביד המקיל בזה. אותיות י"ח-י"ט.
- יד. באופן שהשייטעל או בגד כזה אינו לבוש כדרכו רק באופן פרוע, נוטה הדין עוד יותר להתיר הלבשה. אות כ'.
- טו. לקטנים יש להתיר לבישת מקצת בגדים מאחר שכן הוא מעיקר הדין, ובפרט אם הבגד פרוע או שהוא בגד של גדול ואינו מתאים כלל למדתו של הקטן. אות כ"א.